كشف البارى

عما فى

صحيح البخارى

تصنيف

حضرت مولانا سليم الله خان

سابق شيخ الحديث جامعہ فاروقیہ کراچی

مرتبہ

مولانا شاہ فيصل

وحاجى

كشف البارى

عما فى

صحيح البخارى

كتاب الطب، كتاب اللباس، كتاب الادب

تاليف ← صدر وفاق المدارس مولانا سليم الله خان مدظله العالى
شيخ الحديث جامعه فاروقيه كراچى

ترتيب وتحقيق ← مولانا ابن الحسن عباسي استاذ جامعه فاروقيه كراچى

ترجمه ← مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصيات **جلد (۱۴)**

① د احاديثو تخريج
② د تعليقات بخارى تخريج كول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ د گرانو لغاتو لغوى صرفى او نحوى حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره كښې پوره تحقيق
⑥ د شرحې د هرې خبرې په حاشيه كښې حواله وركول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بيانولو كښې پوره تحقيق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقيقى بيان او بيا د مذهب حنفى ترجيح
⑨ د حديث اطراف بيانول چه په بخارى كښې داحديث په كوم كوم ځائې كښې دي.

خورونكى **فيصل كتب خانه محله جنگى پيښور**

موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم:- کشف الباري عما في صحيح البخاري

جلد: ۱۶ کتاب الطب ، کتاب اللباس ، کتاب الادب

شارح: صدر وفاق المدارس شيخ الحديث مولانا سليم الله خان مدظله العالی

ترتيب وتحقيق: مولانا ابن الحسن عباسي استاذ جامعه فاروقيه کراچی

پښتو مترجم: مولانا شاه فيصل فاضل امداد العلوم و وفاق المدارس
ايم اے اسلاميات وعربي پيښو ريونيورسټي

د ملاويدو پتې: د فيصل کتب خانه پېښور څخه علاوه

- رشيديه کتب خانه اکوړه خټک
- علميه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رشيديه کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه عثمانيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه يوسفيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه عمريه تاج مير روډ چمن بلوچستان
- مکتبه علوم اسلاميه تاج مير روډ چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- مکتبه حقانيه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- مکتبۀ رحمانيه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- مکتبه عبدالحي قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲٤۳۳٤
- اسد الله کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۰۷٤۷۷٦۲۷
- مکتبۀ غفاريه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳٤۱۷٤۹
- مکتبۀ رشيديه قندهار افغانستان ۰۷۷۲۲۱۰۷۰۹
- مکتبۀ حبيبيه قندهار افغانستان ۰۷۹۹٤٤۷٤۱۳
- مکتبة القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹٤۸۵۵۹
- قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- عبدالمجيد کتب خانه جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷٤۹
- شاهين کتب خانه خوست افغانستان
- بلال کتب خانه خوست افغانستان
- اسلامي کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲٤۷

فهرست مضامين

شميره	مضمون	صفحه

صفحه	مضمون	شمیره

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

صفحه	مضمون	شمیره

شمیره	مضمون	صفحه

۸۱=كتاب الأدب

صفحه	مضمون	شمیره

شمیره	مضمون	صفحه

....

کتاب الطب

الاحادیث: (۵۳۵۴ ــ ۵۴۴۵)

په کتاب الطب کښې اووه پنځوس (۵۷) بابونه دی چه په دې کښې د څلیریشتو (۲۴) بابونو تشریح ددې نه په مخکینی جلد کښې تیره شوې ده، په دې جلد کښې د باقی دری دیرشو بابونو تشریح ده.

۲۵ = باب ذات الجنب

[۵۳۸۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَتَّابُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّ قَيْسٍ بِنْتَ مِحْصَنٍ وَكَانَتْ مِنْ اصلمها جِرَاتِ الْأُوَلِ اللَّاتِي بَايَعْنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ أُخْتُ عُكَاشَةَ بْنِ مِحْصَنٍ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِابْنٍ لَهَا قَدْ عَلَّقَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْعُذْرَةِ فَقَالَ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى مَا تَدْغَرُونَ أَوْلَادَكُمْ بِهَذِهِ الْأَعْلَاقِ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُرِيدُ الْكُسْتَ يَعْنِي الْقُسْطَ قَالَ وَهِيَ لُغَةٌ [ر: ۵۳۶۸]

[۵۳۸۹] حَدَّثَنَا عَارِمٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ قُرِئَ عَلَى أَيُّوبَ مِنْ كُتُبِ أَبِي قِلَابَةَ مِنْهُ مَا حَدَّثَ بِهِ وَمِنْهُ مَا قُرِئَ عَلَيْهِ وَكَانَ هَذَا فِي الْكِتَابِ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ وَأَنَسَ بْنَ النَّضْرِ كَوَيَاهُ وَكَوَاهُ أَبُو طَلْحَةَ بِيَدِهِ وَقَالَ عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ بَيْتٍ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنْ يَرْقُوا مِنَ الْحُمَةِ وَالْأُذُنِ قَالَ أَنَسٌ كُوِيتُ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ وَشَهِدَنِي أَبُو طَلْحَةَ وَأَنَسُ بْنُ النَّضْرِ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو طَلْحَةَ كَوَانِي

لکه چه وړاندے تیر شویدی ذات الجنب هر هغه درد ته وائی چه د انسان په یو اړخ کښې راپیدا شی

د ذات الجنب قسمونه: حافظ ابن حجر فرمائی : د ذات الجنب دوه قسمه دی :

① یو قسم د ورم (پړسیدو) په شکل کښې وی چه د انسان د پختو په دننه پټو کښې پړسیدل راشی چه د هغې په وجه مریض په پنځو تکلیفونو کښې مبتلا وی ، تبه ، ټوخے ، نخس (نمونیا) د سا تنګیدل ، د نبض منشاری (پړسیدل ، پریکیدل) ، د ذات الجنب دا خطرناك قسم دې او نبی کریم ﷺ ددې باره کښې فرمائلې دی : " ماکان الله لیسلطها علی " ([1]) یعنی الله تعالی به دا په ما نه مسلط کوی

② د ذات الجنب دویم قسم دهغه درد په صورت کښې وی چه د ګیس په وجه د سړی په تشی کښې راواوچتیږی ، په حدیث کښې د ذات الجنب نه دا دویم قسم مراد دې ، ځکه چه هندوستانی عود هم د دې دویم قسم دپاره مفید دې ځکه چه دا ګیس لرې کوی او باطنی اندامونو ته طاقت ورکوی ([2])

خو که رومبې قسم د بلغم په وجه پیدا شوے وی نو دې صورت کښې هم هندوستانې عود فائده ورکوې ([3])

---

[1]) ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۲\۱۲)

[2]) فتح الباری : ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۲\۱۲ ، عمدة القاری : ۲۵۱\۲۱)

[3]) فتح الباری : ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۳\۱۲)

د باب دويم روايت د امام بخارى رحمه الله د شيخ عارم دے ، د دوى نوم محمد بن الفضل دے (١)دے د حماد بن زيد نه نقل كوى :

قرئ على أيوب من كتب أبي قلابة منه ما حدث به ومنه ما قرئ عليه ، وكان هذا فى الكتاب

د حضرت ايوب سختيانى رحمه الله سره د حضرت ابو قلابه عبد الله بن زيد جرمى ليكلے شوے د احاديثو مجموعه وه ، ايوب به كله كله ددے مجموعے نه احاديث په خپله لوستل او خلقو ته به ئے اورول او كله به بل ويلے او ده به اوريدل ، دے حديث هم په دے مجموعه كښے وو ـ

روايت كښے دى چه حضرت ابو طلحه (زيد بن سهل) او حضرت انس بن النضر (د حضرت انس بن مالك تره) حضرت انس ئے اوداغلو او داغ كار حضرت ابو طلحه اوكړو -

وقال عباد بن منصور عن أيوب عن أبي قلابة عن أنس بن مالك قال : أذن رسول الله صلى الله عليه وسلم لأهل بيت من الأنصار أن يرقوا من الحمة والأذن

حضرت انس ﷺ فرمائى : چه حضور اكرم ﷺ د انصارو يو كور والا ته اجازت وركړو چه دوى د زهرو او د غوږونو د درد دم دے كوى

دصحيح مسلم په روايت كښے دى چه دا د عمرو بن حزم كور والا وو (٢)

وړاندے حضرت انس فرمائى : څه اوداغلے شوم ، نبى كريم ﷺ ژوندے وو حضرت ابو طلحه ، حضرت انس بن نضر او زيد بن ثابت ﷺ موجود وو

امام بخارى رحمه الله د عباد بن منصور دا تعليق ځكه ذكر كړو چه ديكښ حضرت انس تصريح كړے ده چه څه د ذات الجنب د بيمارئ په وجه اوداغلے شوم ، دينه وړاندے د عارم په روايت كښ د داغولو ذكر خو وو خو د " ذات الجنب " ذكر نه وو ،د عباد بن منصور په روايت كښ ددے وضاحت اوشو

عباد بن منصور: ددوى كنيت ابومسلمه دے او صحيح بخارى كښ دده صرف هم دا يو حديث موجود دے (٣)دے په كبار تبع تابعينو كښے دے ائمه د جرح او د تعديل په ده جرح كړيده چه ده تدليس كولو ، د دوى حافظه متاثر شوے وه (٤)يحيى بن قطان فرمائى : چه كله مونږ ده لره اوليدلو نو ده ته حديثونه ياد نه وو پاتے (٥)

---

(١) فتح البارى : ١٠\٢١٢ ارشاد السارى : ١٢\٤٤٣، عمدة القارى ٢١\٢٥٢)

(٢) صحيح مسلم ، كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ٤\١٧٢٦ (رقم الحديث : ٢١٩٩)

(٣) فتح البارى : ١٠\٣١٢ ، دارنگه اوگورئ تهذيب الكمال : ١٤\١٥٦ و تهذيب التهذيب : ٥\١٠٣)

(٤) فتح البارى : ١٠\٢١٣ لكه دے باره كښے علامه بن حجر فرمائى " قال مهنأ عن أحمد كانت أحاديثه منكرة و كان قدريا و كان يدلس .... و قال الجوزجانى : و كان يرى برأيهم و كان سيئ الحفظ و (تهذيب التهذيب : ٥\١٠٥))

(٥) تهذيب الكمال : ١٤\١٥٨ ، تهذيب التهذيب : ٥\١٠٤)

ابن عدی فرمائی : په مجموعی لحاظ سره دده حدیثونه لیکلے کیدې شی (۱) بعضو ده لره مطلقا ضعیف گرځولې دې (۲)
به هرحال امام بخاری رحمه الله دده يو تعليق په صحیح بخاری کښې ذکر کړیدې ، دا تعلیق ابویعلي موصول نقل کړیدې (۳)

قوله: أن يرقوا من الحمة والأذن : ابن بطال رحمه الله فرمائی: د اذن نه مراد د غوږ درد دې: أي رخص في رقية الأذن، إذا كان بها وجع (۴)
د داغولو متعلق تفصیلی کلام تیر شویدې او د دم متعلق تفصیل ځو بابونه وړاندے را روان دې ـ

۲۲=بَاب حَرْقِ الْحَصِيرِ لِيُسَدَّ بِهِ الدَّمُ

[۵۳۰] حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ لَمَّا كُسِرَتْ عَلَى رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْضَةُ وَأُدْمِيَ وَجْهُهُ وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ وَكَانَ عَلِيٌّ يَخْتَلِفُ بِالْمَاءِ فِي الْمِجَنِّ وَجَاءَتْ فَاطِمَةُ تَغْسِلُ عَنْ وَجْهِهِ الدَّمَ فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَام الدَّمَ يَزِيدُ عَلَى الْمَاءِ كَثْرَةً عَمَدَتْ إِلَى حَصِيرٍ فَأَحْرَقَتْهَا وَأَلْصَقَتْهَا عَلَى جُرْحِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَقَأَ الدَّمُ [ر: ۲۴۰]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د وینے د بندولو دپاره د پوزی سوزول بیان کړیدی ، ابن بطال رحمه الله فرمائی چه " حرق الحصير " صحیح نه دې ، صحیح " إحراق الحصير " دې ، د إحراق معنی د سوزولو راځی ، یا د باب د تفعیل نه " تحريق الحصير " کیدل پکار دی ځکه چه د مجرد " حرق " معنی د سوزولو نه راځی (۵)
خو علامه عینی رحمه الله " حرق " صحیح گرځولې دې او ویلے دی چه ددې معنی د سوزولو راځی او چه کله د باب افعال یا د تفعیل نه وی نو دغه وخت ددې په معنی سوزولو کښې د مبالغه راځی (۶)
روایتِ د باب په کتاب الجهاد او کتاب المغازی کښې تیر شویدې چه په غزوه احد کښې د حضور اکرم ﷺ سر مبارك زخمی شوې وو ، حضرت علی رضی الله عنه به ډال کښې اوبه راوړلې اوحضرت فاطمه رضی الله عنها به د مخ مبارك نه وینه پاکوله ، خو چه کله ئې اولیدل چه وینه نه اودریږی بلکه د اوبو په وجه نوره هم زیاتیږی نو يو پوزے ئې راوړو او وے سوزولو بیا ددې

---

(۱) تهذیب الکمال : ۱۴\۱۶۰ ، تهذیب التهذیب : ۵\۱۰۴))
(۲) تهذیب التهذیب : ۵\۱۰۵ ، طبقات بن سعد : ۷\۲۷۰)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۱ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۲۴۳)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۱ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۳)
(۵) فتح الباری : ۱۰\۲۱۴ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۳) .
(۶) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۳)

سوزيدلې ايره ئې په زخم اولګوله نو وينه بنده شوه

د څه څيز ايره هم چه وي ددې خصوصيت دا دې چه کۀ دا په زخم اولګولې شي نو وينه اودريږي ، امام ترمذی رحمه الله په دې حديث باندې د " تداوی بالرماد " عنوان لګولې دې او ترجمه ئې کړيده ، (١)

۲۷=بَابُ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ

[٥٣٩١]حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَطْفِئُوهَا بِالْمَاءِ قَالَ نَافِعٌ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ اكْشِفْ عَنَّا الرِّجْزَ[ر:٣٠٩١]

[٥٣٩٢]حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَتْ إِذَا أُتِيَتْ بِالْمَرْأَةِ قَدْ حُمَّتْ تَدْعُو لَهَا أَخَذَتْ الْمَاءَ فَصَبَّتْهُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَيْبِهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَبْرُدَهَا بِالْمَاءِ(٢)

[٥٣٩٣]حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ[ر:٣٠٩٠]

[٥٣٩٤]حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْحُمَّى مِنْ فَوْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ[ر:٣٠٨٩]

ړومبۍ روايت د حضرت عبد الله بن عمر ﷠ دې ، حضور اکرم ﷺ فرمائلې دی: تبه د جهنم يو شعله ده دې وجه نه دا په اوبو سره مړه کړئ

دويم روايت کښې حضرت اسماء بنت ابی بکر ﷞ ته به چه کله يو ښځه په حالت د تبه کښې د دعا دپاره راوستې شوه نو دې به اوبه راخستې او دا به ئې ددې ښځې په ګريبان کښې اچولې او دا به ئې فرمائيل : رسول الله ﷺ به مونږ ته د اوبو په ذريعه ددې د يخولو حکم کولو . احاديثو کښې درې قسمه الفاظ استعمال شويدې ، فيح ، فوح او فور ، د درې واړو يو معنی ده ، تاو ، براس د اور ، شعله (٣)

الحمی من فيح جهنم نه يا خو حقيقی معنی مراد ده چه د تبې تاو د جهنم يوحصه او شعله ده چه خلق ددې تاو محسوس کړی نو د جهنم د ګرمئ او د عذاب څه اندازه اولګوی او يا

---

١) سنن الترمذی : کتاب الطب : باب التداوی بالرماد : ٤\ ٣١١ (رقم الحديث : ٢٠٨٥)

٢) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب لکل داء دواء و استحباب التداوی : ٤\ ١٧٣٢ (رقم الحديث : ٢٢١١) و أخرجه النسائی فی کتاب الطب ، باب تبريد الحمّی بالماء : ٤\ ٣٧٩ (رقم الحديث : ٧٦١٠) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب ، باب الحمّی من فيح جهنم فأبردوها بالماء : ١٢\ ١١٤٩ (رقم الحديث : ٣٤٧١)

٣) فتح الباری : ١٠\ ٢١٥ عمدة القاري : ٢١ \ ٢٥٤)

حقيقي معنى مراد نه ده ، بلكه دا په طور د مجاز او د تشبيه وئلې شويدې او مطلب دا دې چه د تبې تاو د جهنم د ګرمۍ او د تاو سره مشابه دې (۱)

قوله: فأبردوها بالماء: دلته خو مطلقا د " ماء " ذکر دې ، په بعض روايتونو کښې د "ماء زمزم" الفاظ راغلې دى ، لکه امام نسائى ، ابن حبان ، او امام حاکم د " عفان عن همام " په طريق سره روايت نقل کړيدې ، ديکښې دي "فأبردوها بماء زمزم" (۲) بهرحال د مکې د خلقو دپاره خو هم دا بهتر ده چه آب زمزم استعمال کړى خکه چه دا دوى ته هر وخت ملاويږى خو د باقى خلقو دپاره عامې اوبه هم فائده ورکوى

يو اشکال او ددې جواب: دلته چا ته دا اشکال کيدې شى چه د تبې په بعض قسمونو کښې په بدن باندې د يخو اوبو استعمالول فائده مند نه دى ، خاص کر هغه تبه چه د يخنۍ په وجه راغلې وى ديکښې خو د اوبو استعمال نقصان ورکوى نو بيا حضور صلى الله على وسلم مطلقاً د اوبو د استعمال فرمان څنګه اوکړو (۳)

ددې جواب دا دې چه د حضور اکرم ﷺ ارشاد مطلقا د هرې تبې دپاره نه دې بلکه د تبې د هغه قسمونو باره کښې دې چه هغې کښې دبدن يخول په اوبو سره فائده مند وى . عموما چه کومه تبه د ګرمۍ يا د سخت تاو د وجه وى ديکښې د اوبو استعمال ډيره فائده ورکوى . او حجاز مقدس خو ګرم دې نو هلته عموما خلقو ته تبه د ګرمۍ او د تاو د وجه راځى، خکه د حضور ﷺ دا ارشاد ددې باره کښې دې د هرې تبې باره کښې نه دې (۴)

په تبه کښې به يخو اوبو د استعمال طريقه: اوس دا خبره پاتې ده چه بدن ته د يخو اوبو په ذريعه يخ والې ورکولو دپاره څه خاص طريقه ده او که په هرې طريقې سره د اوبو استعمال کيدې شى؟

ددې يو طريقه خو حضرت اسماء بنت ابى بکر ﷺ نه نقل ده چه هغې به د تبې والا کس په سينه باندې يخې اوبه شيندلې (۵)

امام ترمذى رحمه الله د حضرت ثوبان ﷺ نه يو مرفوع روايت رانقل کړيدې ، ديکښې يو طريقه بيان شويده . إذا أصاب أحدكم الحمى ..... فإن الحمى قطعة من النار ... فليطفئها عنه بالماء ، فليستنقع نهرا جاريا ، و ليستقبل جرية الماء فيقول : بسم الله ، اللهم اشف عبدك ، و صدّق رسولك ، بعد صلاة الصبح قبل طلوع الشمس ، فليغتمس فيه ثلاث غمسات ثلاثة أيام ، فإن لم يبرأ فى ثلاثة فخمس ، وإلا فسبع ، وإلا فتسع ، فإنها لا تكاد تجاوز تسعا بإذن الله " (۶)

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۲۱۵ عمدة القارى : ۲۱\۲۵٤)

(۲) السنن الكبرى للنسائى . كتاب الطب . باب تبريد الحمى بماء زمزم : ٤\۲۵٤ (رقم الحديث : ۷۶۱٤) والإحسان بترتيب صحيح ابن حبان . كتاب الطب . باب ذكر الخبر المفسر للفظة المجملة ..... ۱۸\۲۳-۶۰) .

(۳) فتح البارى : ۱۰\۲۱۶ عمدة القارى : ۲۱\۲۵٤)

(٤) فتح البارى : ۱۰\۲۱۶ عمدة القارى : ۲۱\۲۵٤)

(۵) لکه چه روايت د باب کښې دى)

(۶) سنن الترمذى . كتاب الطب . باب : ۳۳ . ٤\۴۱۰ (رقم الحديث : ۲۰۸٤)

ددې حديث حاصل دا دې چه د تبې والا سړې د سحر د مانخه نه پس او د نمر خاته نه وړاندې يو نهر ته كوز شى او چه د كوم طرفه اوبه راځى هغه طرف ته مخ او سينه كړى او "اللهم اشف عبدك و صدّق رسولك" اووائى او درې غوټې اووهى ، درے ورځے دا عمل اوكړى روغ به شى كنى پنځه ورځې يا اووه يا نه ورځې دې دا عمل اوكړې ، په نهو ورځو كښې به دننه دننه دده تبه انشاء الله خامخا ځى

امام ترمذى رحمه الله دا حديث غريب ګرځولې دې (١) او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ددې سند كښې سعيد بن زرعه يو مختلف فيه راوى دى (٢)

بزار د حضرت سمره رضی الله عنه يو روايت ذكر كړيدې او امام حاكم ديته صحيح ويلے دى ديكښ دى : "كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا حم، دعا بقربة من ماء فأفرغها على قرنه فاغتسل" (٣)

حضور اكرم صلی الله علیه وسلم به په تبه كښې د اوبو مشك رااوغوښتلو او دا به ئې د خپل سر په ويختو واچولې او غسل به ئې اوكړو

علامه ذهبى رحمه الله دې حديث ته صحيح ويلې دى (٤) خو حافظ ابن حجر رحمه الله دا ضعيف ګرځولې دې (٥)

امام طحاوى رحمه الله د حضرت انس رضی الله عنه يو روايت رانقل كړيدې او حاكم ديته صحيح ويلې دى او ددې سند قوى دې (٦) حضرت انس رضی الله عنه فرمائى : "إذا حم أحدكم فليشن عليه من الماء البارد من السحر ثلاث ليال" (٧)

يعنى په تبه والا كس باندې به درې ورځو پورې د سحر په وخت كښې يخې اوبه اچولې شى.

د طبرانى په يو روايت كښې د "وصبوه عليكم فيما بين الأذانين المغرب والعشاء" (٨) الفاظ هم راغلې دى چه د مابنام او د ماسختن په مينځنى وخت كښې په تبې والا باندے اوبه واچوئ

قوله: قال نافع: وكان عبدالله يقول: اكشف عنا الرجز: دا د ماقبل سره سند سره موصول دې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه به فرمائل چه مونږ نه دا عذاب لرې كړه ځكه حديث كښې ديته "فيح جهنم" ويلې شويدى ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى :

"وإنما طلب ابن عمر كشفه مع ما فيه من الثواب لمشروعيته طلب العافية من الله سبحانه و تعالى، إذ هو قادر

---

(١) سنن الترمذى ، كتاب الطب ، باب : ٣٣ ، ٤ \ ٤١٠ (رقم الحديث : ٢٠٨٤)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٢١٧

(٣) المستدرک للإمام الحاكم ، كتاب الطب ، باب الحمى قطعة من النار ، فأبردوها عنكم بالماء : ٤ \ ٤٠٤)

(٤) التلخيص للذهبى ، كتاب الطب : ٤ \ ١٠١

(٥) فتح البارى : ١٠ \ ٢١٨)

(٦) فتح البارى : ١٠ \ ٢١٨

(٧) المستدرک للإمام الحاكم ، كتاب الطب ، باب عليكم بألبان البقر : ٤ \ ٤٠٣ ، فتح البارى : ١٠ \ ٢١٨

(٨) فتح البارى : ١٠ \ ٢١٨ ، مجمع الزوائد ، كتاب الطب ، باب ما جاء فى الحمى و إبرادها بالماء : ٥ \ ٩٥)

على أن يكفر سيئات عبده ويعظم ثوابه ، من غير أن يصيبه شيء يشق عليه " (١)
يعني حضرت عبد الله بن عمر ﷺ د تبې لرې کیدو دپاره دعا اوکړه . سره ددې چه دیکښې ثواب دې ، وجه ددې دا ده چه د الله تعالى نه صحت غوښتل روا دی ، څکه چه بیمارو او مصیبتونو کښې مبتلاء کولو نه بغیر هم الله تعالى ګناهونه معاف کولې شی

۲۸=بَابُ مَنْ خَرَجَ مِنْ أَرْضٍ لَا تُلَايِمُهُ

[۵۳۹۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَاسًا أَوْ رِجَالًا مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَكَلَّمُوا بِالْإِسْلَامِ وَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رِيفٍ وَاسْتَوْخَمُوا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَوْدٍ وَبِرَاعٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا فَانْطَلَقُوا حَتَّى كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَقَتَلُوا رَاعِيَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَاقُوا الذَّوْدَ فَبَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ وَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا أَعْيُنَهُمْ وَقَطَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَتُرِكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى حَالِهِمْ [۲۳۱]

د امام بخاري رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره دا دې چه د کومې زمکې او د یو علاقې آب و هوا د یو انسان سره موافق نه وی نو دې ددینه چرته بل ځوا تلې شي امام د عرنیین د واقعې نه استدلال کړیدې چه دوی مدینې منورې ته راغلل او ددې ځائې آب و هوا په دوی صاف رانغله بیمار شول نو حضور اکرم ﷺ دوی ته د مدینې منورې نه بهر یو ځائې ته د تلو دپاره اوویل ، دوی هلته لاړل او روغ شو خو بیا دوی ناشکری اوکړه او ارتداد ئې اوکړو او د حضور اکرم ﷺ راعی (د څناورو ساتونکې) ئې قتل کړو ، قصاصا دوی تول قتل کړې شو ددې واقعې تفصیل وړاندې تیر شویدې

۲۹=بَابُ مَا يُذْكَرُ فِي الطَّاعُونِ

طاعون د فاعول وزن دې د طعن نه (٢) طاعون په اصل کښې د وبا په شکل باندې د خوریدو د یو خاص بیمارۍ نوم دې چه دیکښې ډیرو وختونو کښې د بدن په مختلف حصو کښې خاص کرېه ترخ وغیره کښې ننګۍ راخیژی ، بدن سور یا تور شی او سوزی ، په زړه یره راشی ، قئې ورته شروع شی او انسان ډیر زر مړ شی (٣)

---

(١) فتح الباري : ١٠\٢١٨)

(٢) فتح الباري : ١٠\٢٢١ عمدة القاري :٢١\٢٥٦ ، ارشاد الساري : ١٢\٤٤٨)

(٣) قال الخليل : الذاعون الوباء . و قال صاحب النهاية : الطاعون المرض العام الذى يفسد له الهواء و تفسد به الأمزجة و الأبدان . وقال عياض : أصل الطاعون القروح الخارجة فى الجسد . و قال ابن عبد البر : الطاعون غدة تخرج فى المراق و الآباط و قد تخرج فى الأيدى والأصابع وحيث ما شاء الله [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

حديث كښې راځي چه د طاعون وجه دا وي چه پيريان دننه په بدن کښ يو نوكاره اولګوي .
لکه امام احمد د حضرت ابوموسى اشعرى ﷺ روايت رانقل کړيدې : چه دوى ﷺ فرمائلي
دى : خمامت به د طعن او د طاعون په وجه فناء کيږي ، نو اصحابو ﷺ اوويل : طعن خو
مونږ ته معلوم دې (يعنى نيزه وهلو ته ويلے کيږي) خو طاعون څه څيز دې ، نو دوى ﷺ
اوفرمائل : "وخزاخوانكم من الجن وفى كل شهادة" او يو روايت کښې "وخزأعدائكم من الجن" راغلي
دې (۱) د مسند احمد په روايت کښې د "اخوانكم" لفظ نشته دې او د خز تشريح په "
طعن ليس بنافذ " سره شويده ، يعنى ټونګاره لګول ، څه څيز ننويستل (۲)
بهر حال کيدې شي چه اصل سبب ددې په دننه بدن کښ نوكاره لګول وي خو په ظاهري
بدن باندې ددې اثر د ننکې او د دانې په شکل ظاهريږي (۳)

اسلام کښې د ټولو نه رومبې وبا کله راغله ؟: اسلام کښې د ټولو نه وړاندې د طاعون وبا د
رملې او د بيت المقدس په مينځ کښې په يو کلی " عمواس " کښې راغلې وه ، حضرات
اصحاب ﷺ او مجاهدين د شام د جهاد په سلسله کښې هلته موجود ديکښې قريبًا ديرش
زره مسلمانان وفات شو (۴)

يو اشكال او ددې جواب: بعض حضرات وائى : کُه طاعون د پيريانو او د شيطانانو د
نوکارے په وجه خوريږى نو بيا په رمضان المبارك په مياشت کښ طاعون راتلل نه دى پکار
خکه چه رمضان کښې خو سرکشه شيطانان خوټرلې شوې وى ، او د رمضان هيڅ استثناء
نشته دې دا وبا په رمضان کښ هم خوريدې شى
ددې جواب دا ورکړې شويدې چه ممکن ده چه د شيطان حمله د رمضان نه وړاندې شوې
وى خو ددې اثر په رمضان کښې ښکاره شوى وى (۵)

[۵۳۹٦] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ
إِبْرَاهِيمَ بْنَ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ يُحَدِّثُ سَعْدًا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَنَّهُ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا
فَقُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَهُ يُحَدِّثُ سَعْدًا وَلَا يُنْكِرُهُ قَالَ نَعَمْ [ر:۳۲۸٦]

حضرت سعد بن ابى وقاص ﷺ د حضور ﷺ نه روايت نقل کوى چه دوى ﷺ فرمائلي دى:

.....بقيه ازحاشيه گذشته]. قال الغزالى : هو انتفاخ جميع البدن من الدم مع الحمى او انصباب الدم إلى بعض الأطراف ينتفخ و يحمر و قد يذهب ذلك العضوء . (فتح البارى : ۱۰ \ ۲۲۱)

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ٤\۱۷ ٤ . وفى رواية " وفى كل شهداء " مسند الإمام أحمد بن حنبل : ٤ \ ۳۹٥ . عمدة القارى :۱۲\۲٥٦ .

(۲) فتح البارى : ۱۰\۲۲۳ . عمدة القارى : ۲۱ \ ۲٥٦ . النهاية فى غريب الحديث و الأثر : ۱٥ \ ۱٦۳

(۳) فتح البارى : ۱۰\۲۲۳ . عمدة القارى : ۲۱ \ ۲٥٦ . ارشاد السارى : ۱۲ \ ٤٤۸

(۴) عمدة القارى : ۲۱\۲٥٦

(۵) ارشاد السارى : ۱۲ \ ٤٤۹

چه کله یو علاقه کښې د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځئ او چه کله ته په یو علاقه کښې ئې او هلته طاعون خور شی نو د هغه خائې نه مه اوځه "فقلت: أنت سمعته يحدث سعدا، و لاينكره، قال: نعم

حبیب بن ابی ثابت وائی ما د ابراهیم بن سعد نه تپوس اوکړو چه تا د اسامه بن زید حدیث د سعد نه بیانیدل اوریدلې دی او (د ستا پلار) سعد ددینه انکار اونکړو ؟ نو دوی اوویل : چې آو ما په خپله اوریدلے دې

د فقلت قائل حبیب بن ابی ثابت دې ، ده د خپل شیخ ابراهیم بن سعد نه تپوس اوکړو چه تا د خپل شیخ اسامه بن زید نه په خپله اوریدلې دی چه دوی دا حدیث د حضرت سعد نه روایت کړیدې او حضرت سعد دینه انکار اونکړو ، نو ابراهیم اوویل : هو ما دا حدیث دوی نه په خپله اوریدلې دې ، ابراهیم د حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ خوې دې [1]

[۵۳۹۷] [2] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْغَ لَقِيَهُ أُمَرَاءُ الْأَجْنَادِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِأَرْضِ الشَّامِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ عُمَرُ ادْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ فَدَعَاهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ فَاخْتَلَفُوا فَقَالَ بَعْضُهُمْ قَدْ خَرَجْتَ لِأَمْرٍ وَلَا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ عَنْهُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا نَرَى أَنْ تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُوا لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْتُهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ فَسَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلَافِهِمْ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُ لِي مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ مَشْيَخَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْفَتْحِ فَدَعَوْتُهُمْ فَلَمْ يَخْتَلِفْ مِنْهُمْ عَلَيْهِ رَجُلَانِ فَقَالُوا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلَا تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ إِنِّي مُصَبِّحٌ عَلَى ظَهْرٍ فَأَصْبِحُوا عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ أَفِرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ فَقَالَ عُمَرُ لَوْ غَيْرُكَ قَالَهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ نَعَمْ نَفِرُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ هَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ عُدْوَتَانِ إِحْدَاهُمَا خَصِبَةٌ وَالْأُخْرَى جَدْبَةٌ أَلَيْسَ إِنْ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ وَإِنْ رَعَيْتَ الْجَدْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ

---

[1] عمدة القاری : ۲۱\۲۵۷ . و ارشاد الساری : ۱۲\۴۴۹

[2] الحديث أخرجه البخاری أيضا فی كتاب الحيل ، باب ما يكر من الحتيال فی الفرار من الطاعون (رقم الحديث : ۶۵۷۲) و أخرجه مسلم فی كتاب السلام ، باب الطاعون و الطيرة و الكهانة و نحوها : ۴\۱۷۴۰ (رقم الحديث : ۲۲۱۹) و أخرجه النسائی : فی كتاب الطب ، باب الخروج من الأرض التی لا تلائمه : ۱۴\۳۶۲ (رقم الحديث : ۷۵۲۲ ، ۷۵۲۵) و أخرجه ابوداود فی الجنائز ، باب فی فضل من مات فی الطاعون : ۱۳\۱۸۸ (رقم الحديث : ۳۱۱۱)

قَالَ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ وَكَانَ مُتَغَيِّبًا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي فِي هٰذَا عِلْمًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ قَالَ فَحَمِدَ اللّٰهَ عُمَرُ ثُمَّ انْصَرَفَ [ر: ٦٥٧٢]

[٥٣٩٨] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ عُمَرَ خَرَجَ إِلَى الشَّأْمِ فَلَمَّا كَانَ بِسَرْغَ بَلَغَهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّأْمِ فَأَخْبَرَهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ

په زمانه د طاعون کښې د حضرت فاروق اعظم شام ته د تللو واقعه: حضرت عبد الله بن عباس ﷺ نه روایت دې چه د حضرت ابوعبیده بن الجراح او د ده ملګری د حضرت فاروق اعظم ﷺ سره ملاؤ شو او دوی ته ئې اوویل : چه د شام په ملك کښې وبا راغلې ده ، حضرت فاروق اعظم ﷺ اوویل : ما ته اولین مهاجرین راولئ، تو هغوی راوستلې شو ده د دوی سره مشوره اوکړه او دوی ته ئې اوویل : د شام په ملك کښې وبا خوره شویده (هلته تلل پکار دی او که نه واپس کیدل پکار دی ؟) دوی کښې اختلاف شو ، څو اوویلې چه د کوم کار دپاره راوتې یو دینه واپس کیدل مناسب نه دی ، او څو اوویلې : تاسره لوے لوے خلق او د رسول الله ﷺ اصحاب دی ، دې وجه نه وبا طرف ته تلل مناسب نه دی
حضرت فاروق اعظم چه کله ددوی اختلاف اولیدلو نو وې فرمائل : تاسو څما نه لاړ شئ ، بیا ئې اوفرمائل : انصار راولئ ، ما هغوی رااوبلل : دوی سره مشوره اوشوه ، نو دې خلقو مینځ کښې هم د مهاجرینو په شان اختلاف اوشو ، حضرت فاروق اعظم ﷺ دوی ته هم اوویل : څما نه لاړ شئ،بیا ئې اوفرمائل: د قریشو مشران رااوغواړه ، چه کومو د فتح مکه په کال هجرت کړیدې ،نوما دوی رااوغوښتل :دوی کښې دوه سړو هم اختلاف اونکړو بلکه دوی ټولو اوویل: چه څمونږ خیال دې چه ته خلقو لره واپس بوځه او دې وبا طرفته مه ورځئ.
فاروق اعظم ﷺ په خلقو کښې اعلان اوکړو چه څه صبا به د واپسئ دپاره سوریږم ، نو د سحر په وخت کښې خلق حضرت فاروق اعظم ﷺ ته راغلل ، حضرت ابو عبیده بن الجراح اوویل : امیر المؤمنین د الله تعالی د تقدیر نه تیختنه اختیاروے ؟ حضرت فاروق اعظم ﷺ اوویل : چه افسوس د ستا نه علاوه بل چا دا خبره کړې وې ، مونږ د تقدیر الهی نه تقدیر الهی طرفته تیختنه کوو ، دا خو راته اووایه چه تاسره اوښ وی او ته یو کنده کښې کوز شې چه د هغې یو طرف شنه تازه ګیاه وی او بل طرف اوچ وی نو آیا دا حقیقت نه دې چه ته به په شین طرف باندے اوښ څروې نو دا به هم په تقدیر الهی سره وی او که اوچ کښې څروې نو دا به هم په تقدیر الهی سره وی .
راوی وائی دیکښې حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ راغلو ، چه دې د څه ضرورت په وجه

---

(١) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب الطاعون و الطيرة و الكهانة و نحوها : ١٤ ١٧٣٠ (رقم الحديث : ٢٢١٩)

تر اوسه غائب وو ، دوی اوويل : ماسره ددې متعلق علم دې ما درسول الله ﷺ نه اوريدلے چه دوی فرمائيل : چه کله تاسو د زمکے متعلق واورئ (چه هلته وبا خوره شوې ده) نو هلته مه ځئ او چه کله په يو ځائے کښې وبا خوره شی او تاسو هلته موجود ئې نو د هغه ځائے نه تيخته مه کوئې او بهر مه ځئې

حضرت فاروق اعظم چه دا حديث واوريدو نو د الله تعالی شکر ئې اداء کړو او بيا د هغه ځائې نه واپس شو -

قوله: حدثنا عبد الله بن يوسف ، أخبرنا مالك ، عن ابن شهاب ، عن عبد الحميد بن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب......: دې سند کښې درې تابعيان او دوه صحابی دی او ټول مدنی دی ، امام مالك ، محمد بن شهاب زهری او عبد الحميد بن عبد الرحمن تابعيان دی او حضرت عبد الله بن عبد الله بن الحارث او حضرت عبد الله بن عباس دواړه صحابه دی (١)

د عبد الله بن عبدالله بن الحارث په بخاری کښې صرف هم دا يو حديث دې ، ۹۹ هجری کښې د دوی وفات شويدې (٢)

قوله: إن عمر بن الخطاب رضی الله عنه خرج إلى الشام: دا د ربيع الثانی د اتلسم سن هجری واقعه ده حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه دا سفر د خلقو د حالاتو او د حکومت د نظم او ترتيب معلومولو په غرض کولو - (٣)

قوله: حتى إذا كان بسرغ: سَرْغ (د سين زبر ، او د راء په سکون سره) وادی تبوک سره نزدې د شام د يو کلي نوم دې د مدينه منوره نه د ديارلسو مرحلو په فاصله دې (٤)

قوله: لقيه أمراء الأجناد أبوعبيدة بن الجراح وأصحابه: په دې مقام د حضرت عمر فاروق سره د لښکر اسلام امراؤ ملاقات اوکړو ، دينه مراد حضرت ابو عبيده (عامر بن عبد الله يا عبد الله بن عامر) او دده ملګری حضرت خالد بن الوليد ، زيد بن ابی سفيان ، شرجبيل بن حسنه او عمرو بن العاص مراد دی ، حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه شامل په مختلف لښکرونو تقسيم کړې وو ، اردن ، حمص ، دمشق ، فلسطين ، قنسرين .... هر يو د مستقل لښکر حصه وه او د هرې حصې جُدا امير وو . (٥)دې وجه نه دلته د امراء الاجناد اوويلې شو يعنی صيغه د جمع استعمال شوه

قوله: فأخبروه أن الوباء قد وقع بأرض الشام: د وبا نه طاعون مراد دې ، اتلسمه سن

---

١) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨)

٢) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨)

٣) عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، دارنګه اوګورئ ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠

٤) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، ٢٢٧، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری ١٢\٤٥٠)

٥) عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠ ، فتح الباری : ١٠\٢٢٧)

هجرئ كښې په محرم او صفر كښې په شام كښې طاعون خور شو خو بيا ختم شو چه كله حضرت فاروق اعظم هلته اورسيدو نو دا وبا په دوباره خوره شوه ، (۱)

قوله: أدع لي المهاجرين الأولين : اولين مهاجرين نه مراد هغه جليل القدر صحابه دى چه كومو د ټولو نه ړومبے هجرت كړيدے او دواړو قبلو بيت المقدس او بيت الله شريف ته ئې مونځ كړے وو (۲)

قوله: معك بقية الناس وأصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم : بقية الناس نه بقية الصحابة مراد دى يعنى د ستا سره ژوندى پاتې شوي اصحاب دى " اصحاب رسول الله " ددې عطف تفسير دې ، (أطلق عليهم ذلك تعظيما لهم أى ليس الناس إلا هم) يعنى دوى دپاره تعظيما د بقية الناس لفظ استعمال شو ګويا اصل په خلقو كښې هم دوى دى . او دا احتمال هم شته چه د بقية الناس نه مرا عام اصحاب وى او د اصحاب نه مراد خاص اصحاب وى (۳)

قوله: أدع لي من كان ههنا من مشيخة قريش : يعنى دلته چه كوم د قريشو مشران حضرات دى هغه را اوغواړه ، مشيخة د شيخ جمع ده ، ددې لفظ لس جمع راځى:

① شيوخ (د شين په ضمه سره) ② شِيوخ (د شين په كسره سره) ③ أشياخ ④ شِيَخَة (د شين په كسره او د ياء په فتحه سره) ⑤ شِيخان (د شين په كسره او د ياء په سكون سره) ⑥ مَشايخ (ياء سره . په همزه سره غلط دې خلق عموما دا په همزه سره وائى او ليكى) ⑦ مَشِيخَة (د ميم فتحه او شين كسره) ⑧ مَشْيَخاء (د ميم او د شين فتح او د ياء سكون) ⑨ مَشْيُوخا (د ميم فتح ، د شين سكون او د ياء ضمه او د واو سره) ⑩ مَشْيُخاء دارنګه د لفظ د شيخ ټولې لس جمع راځى (۴)

قوله: من مهاجرة الفتح : ① دينه يا هغه خلق مراد دى چه دوى د فتح د مكه په كال مدينې منورې ته هجرت كړے وو.

② يا هغه خلق مراد دى چه دوى د فتح د مكه په موقع اسلام قبول كړے وو

③ يا هغه اصحاب مراد دى چه دوى د فتح د مكه نه پس مدينې ته هجرت كړے وى .

د هجرت حكم اګرچه روستو د فتح د مكه نه پاتې نه وو ، ځكه چه حضور ﷺ فرمائلي وو: "لاهجرة بعد الفتح" خو بيا هم دوى صورتًا هجرت كړے وو دې صورت كښې دا به احتراز وى د هغه اصحابو رضي الله عنهم نه چه هغوى بالكل هجرت نه وو كړے او د فتح د مكه نه پس هم دوى په

---

۱) عمدة القارى : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۵۰)
۲) عمدة القارى : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۵۰ ،
۳) فتح البارى : ۱۰\۲۲۷ دارنګه عمدة القارى : ۲۱\۴۵۸
۴) عمدة القارى : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۵۱ ، فتح البارى : ۱۰\۲۲۷

مکه کښي مقیم وو (۱)
دینه معلومه شوه چه کومو اصحابو ﷺ اګر چه د فتح مکه نه پس هم هجرت کړې وی هغوی ته په هغه اصحابو ﷺ فضیلت حاصل دې چه دوی هډو هجرت نه دې کړې (۲)

قوله: إني مصبح على ظهر: مُصَبِّح د باب د تفعیل د اسم فاعل صیغه ده. د سهار په وخت سفر کوونکې ، د ظهر نه مراد ظهرالراحلة ده یعنی څه به صبا سحر په سوارلۍ سوریدونکې یم (۳)

قوله: أفرارًا من قدر الله: دا مفعول له دې أی ترجع فرارًا من قدر الله-

قوله: لو غيرك قالها يا أبا عبيدة: دا شرط دې جزاء ئې مخذوف ده ، جزاء "لأدبته" هم کیدې شی یعنی که چا بل چا داسې خبره کړې وې نو ما به ده ته ادب ښودلې وو او جزاء ئې "لكان أولى" هم کیدې شی یعنی که دا خبره بل چا کړې وې نو دا به زیاته بهتره وه ، د ستا دپاره داسې نامناسبه اعتراض مناسب نه وو ، او "لم أتعجب" هم محذوف کیدې شی یعنی که چا بل چا دا خبره کړې وې نو ما ته به تعجب نه وو د ستا پشان عالم سړی نه دا خبره اوریدل ما ته ډیره د تعجب ښکاری (۴)

قوله: واديًا له عُدْوتان: عُدْوة (د واو (خو څما خیال دې چه عین دې واو خطاء د ناسخ ده ، مترجم) ضمه او کسره دواړه صحیح دی ، دال ساکن دې) عُدْوة طرف او اړخ ته وائی . وهو المكان المرتفع من الوادي وهو شاطئه - (۵)

قوله: إحداهما خصبة: خصبة (د خاء فتحه او د صاد کسره) تر او تازه شین ګوشین ، ددې په مقابله کښې جَدْبَة (د جیم فتحه او د دال سکون) راځی ، اوچ ، قحط وهلې (۶)
حضرت فاروق اعظم ﷺ مثال بیان کړو او دې ئې پوهه کړو چه که د یو میدان دوه اړخه وی یو تر و تازه شین وی او بل اړخ اوچ قحط وهلې وی او ته خپل اوښان یو طرف ته څرولو دپاره بوځې نو چه تروتازه شین طرف ته ئې بوځې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهي سره ویلې کیږی او که اوچ طرف ته ئې څروې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهی سره ویلې کیږی . اوس دې شین طرف کښې اوښ څرولو ته د تقدیر الهی نه تیختنه کول نه ویلې کیږی دا رنګه مونږهم که د شام د وبا والا علاقې نه واپس شو نو دیته به هم د تقدیر الهی نه تیختنه نه

---

(۱) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ . ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ .فتح الباری : ۱۰\۲۲۷
(۲) فتح الباری : ۱۰\۲۲۷
(۳) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ . ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ .
(۴) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ . ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ . فتح الباری : ۱۰\۲۲۸
(۵) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۹ . فتح الباری : ۱۰\۲۲۸
(۶) عمدة القاری : ۱۲\۲۵۹

ويلي كيږي ـ

يو اشكال او ددې جواب: په دې د حضرت انس رضي الله عنه ددې روايت نه اشكال كيږي چه كوم امام طحاوي رحمه الله په صحيح سند سره رانقل كړيدې چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه كله شام ته راغلو نو حضرت ابو طلحه او ابو عبيده رضي الله عنهما د دوى استقبال اوكړو او وې ويل : چه امير المؤمنين ! تاسو سره لوے لوے اصحاب دي ، او مونږ د خان نه روستو شام كښې لګيدلې اور پريخودې دې دې وجه نه تاسو په دې كال واپس شئې نو حضرت عمر فاروق واپس شو د حضرت انس رضي الله عنه د دې حديث نه معلوميږي چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه ته د واپس تلو مشوره حضرت ابوعبيده رضي الله عنه وركړې وه ، او دلته د بخاري په روايت كښې په واپس تلو باندې دوى اعتراض كړيدې (١)

خو دې دواړو خبرو كښې تطبيق داسې كيدې شي چه حضرت ابوعبيده رضي الله عنه په شروع كښې خو د واپس كيدو مشوره وركړې وه خو بيا روستو په دوى باندې مقام د توكل غالب شو نو دوى د خپلې پخوانۍ مشورې نه رجوع اوكړه او په واپس كيدو باندې ئې اعتراض اوكړو(٢)

قوله: إذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه: د " به " ضمير مجرور طاعون ته راجع دې ، يعنى چه په كومه زمكه كښې تاسو د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځئې " فلا تقدموا عليه " په حديث كښې دا نهي چه راغلې ده نودا په نزد د بعضو باندې دپاره د تحريم ده نو دې وجه نه چه په كومه علاقه كښې وبا خوره شوې وى نو هلته تلل جائز نه دى بلكه حرام دى او بعض حضرات وائى چه دا نهي دپاره د تنزيه ده نو چه د كوم سړى توكل مضبوط وى او په تقدير د مضبوط ايمان مالك وى نو هغه دپاره داسې علاقې ته تلل جائز دى - (٣)

قوله: وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فرارًا منه: او چه كوم سړې په داسې علاقه كښې اوسيږى چه هلته وبا خوره شوې وى نو ددينه تيخته كول او وتل منع شويدى

د طاعون والا علاقې نه سړې وتلې شي او كه نه ؟ : د طاعون والا علاقې نه سړې وتلې شي او كه نه نو ديكښې مختلف اقوال دى

بعض عالمان وائي : چه وتلې شي ، قاضي عياض رحمه الله په اصحابو رضي الله عنهم كښې د حضرت ابو موسى اشعرى او د حضرت مغيره بن شعبه رضي الله عنه او په تابعينو كښې د اسود بن هلال او د مسروق دا قول رانقل كړيدې چه دوى په دې حديث كښې دا نهي په تنزيه اخلى چه د جواز سره جمع كيدې شي (٤)

خو د بعضې نورو عالمانو په نزد د داسې علاقې نه وتل حرام دى ، ځكه چه په وتلو وعيد راغلې دې،د شوافعو په نزد هم دا قول راجح دې (٥) د دوى استدلال د حضرت عائشه رضي الله عنها

---

(١) فتح البارى ١٠\٢٢٩

(٢) فتح البارى : ١٠ ٢٢٩

(٣) فتح البارى : ١٠\٢٣٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣

(٤) ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣)

(٥) ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣)

په دې روايت دې چه كوم امام احمد رحمه الله رانقل كړيدې ، چه دا فرمائى چه ما د حضور ﷺ نه تپوس اوكړو چه طاعون څه څيز دې ؟ نو دوى ﷺ اوفرمائل : "غدة كغدة البعير، المقيم فيها كالشهيد، و الفار منها كالفار من الزحف" (١) يعنى دا د اوښ د غوټې او د دانې په شان په بدن كښې ښكاره كيدونكې دانه ده چه كوم سړې دې وبا كښې مقيم پاتې شى نو دې به د شهيد برابر درجه بيا مومى او چه كوم اوتختى نو دې د جهاد نه د تختيدونكې په شان مجرم دې خو حقيقت دا دې چه ديكښې تفصيل دې او ددې درې صورتونه كيدې شى

① چه يو سړې د وبا او د طاعون نه د تيختې او د بچ كيدو په اراده اوځى داسې چه په دې وبا كښې مبتلاء نه شى نو دا صورت ناجائز دې او په دې وعيد كښې شامل دې

② يو سړې د تيختې په نيت نه ځى بلكه د يو بل مقصد او ضرورت دپاره د داسې علاقې نه ځى ، مثلاً يو سړې دې چه ده د وړاندې نه د سفر تيارې كړيدې او وتو والا وو چه ديكښې د طاعون وبا خوره شوه او دې د خپل پخوانى قصد مطابق اووتلو نو داسې كس دپاره وتل جائز دى او دې د نهى او د وعيد تر لاندې داخل نه دې

③ دريم صورت دا دې چه ددې ځائې نه بهر ته د تللو د ده ضرورت او حاجت هم دې او ورسره ئې خيال د وبا او د طاعون نه د بچ كيدو هم دې ، نو دا صورت مختلف فيه دې چه آيا دې وتلې شى او كه نه ، (٢)

دې دريم صورت كښې چه صرف د طاعون نه تيخته نه ده بلكه يو بل مقصد ئې ورسره هم دې په خيال كښې شته دې وجې نه بعضې حضراتو دا جائز ګرځولې دې او ويلې دى چه دا صورت د نهى نه مستثنى دې

لكه تاريخى روايتونو كښې راځى چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه حضرت ابوعبيده بن الجراح ته خط اوليكلو چه " تاسره ځما ضرورى كار دى دې وجه نه ځما د خط په كتلو سمدست ما ته راشه " حضرت ابوعبيده پوهه شو ، جواب ئې اوليكلو چه ما ته معلومه ده چه د ستا ما سره څه كار دې ؟ څه د مسلمانانو په لښكر كښې يم د دوى د پريخودو خواهش ځما په زړه كښې نشته دې " نو بيا روستو د دوى هم په دې طاعون د عمواس كښې وفات اوشو ، (٣)

حافظ ابن حجر رحمه الله ددې واقعې د ذكر نه پس ليكى :

فهذا يدل على أن عمر رأى أن النهي عن الخروج إنما هو لمن قصد الفرار متمحضا ، ولعله كانت له حاجة بأبي

---

(١) مسند الإمام احمد بن حنبل : ٦ \ ٢٥٥)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٢٣١ ، ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٥٣ ، قال الشيخ ابن دقيق العبد : " الذى يترجح عندى فى الجمع بينهما أن فى الإقدام على تعريض النفس للبلاء ، ولعلها لا تصبر عليه و ربما كان فيه ضرب من الدعوى لمقام الصبر أو التوكل فمنع ذلك حذرا من اغترار النفس و دعواها ما لا تثبت عليه عند الإختبار ، و أما الفرار فقد يكون داخلا فى التوغل فى الأسباب بصوة من يحاول النجاة بما قدر عليه فأمرنا الشارع بترك التكلف فى الحالتين "

(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٢٣١، ٢٣٢)

عبيدة في نفس الأمر، فلذلك استدعاه، و ظن أبوعبيدة أنه إنما طلبه ليسلم من وقوع الطاعون به، فاعتذر عن إجابته لذلك، و قد كان أمر عمر لأبي عبيدة بذلك بعد سماعهما للحديث المذكور من عبد الرحمن بن عوف، فتأول عمر فيه ما تأول، و استمر أبوعبيدة على الأخذ بظاهره [1]

يعني حضرت فاروق اعظم حضرت ابوعبيده د طاعون والا علاقې نه رابلل په دې خبره دلالت كوى چه حديث كښې چه كومه نهى راغلې ده هغه د هغه كس دپاره ده چه د هغه نيت په بهر تلو سره صرف د وبا نه د تيختې وى ، خو كه څه بل ضرورت ئې وى نو تلې شى ، حضرت فاروق اعظم ﷺ هم غالبًا د حضرت ابوعبيده ﷺ سره څه كار لرلو دې وجه نه ئې راوبللو ، حال دا دې چه دوى د عبدالرحمن بن عوف نه د نهى والا حديث هم اوريدلې وو خو د دې سره ئې راوبللو ځكه چه ده نهى په دې ذكر شوې درې صورتونو كښې په رومبنى صورت اخستله

د طاعون والا علاقې نه د وتلو په ممانعت كښې حكمتونه : بهرحال حديث شريف كښې د طاعون والا علاقې نه د وتلو حضور اكرم ﷺ ممانعت كړيدې د ددې ممانعت عالمانو مختلف حكمتونه بيان كړيدى :

① چه كله په يو علاقه كښې وبا عامه شى نو عموما دينه بچ كيدل مشكل شى داسې صورت كښې تيخته څه فائده نه وركوى

② كه ټول خلق تيخته شروع كړى نو چه كوم انسان په وبا كښې مبتلاء شويدې يا د څه په وجه هغه تلې نه شى نو دده خيال به څوك ساتى ، دارنګه صرف هغه خلق به وتلې شى چه كوم قوى او د قدرت خاوندان وى ، او چه كوم كمزور وى بوډا ګان وى د سفر خرچه ورسره نه وى دا خلق به نشى وتلې نو دې سره به د كمزورو زړه ته درد اورسى

③ بعض وباګانې متعدى وى او ددې جراثيم خوريږى ، كه يو سړې ددغه ځائې نه اوځى نو ممكن ده چه دې دا جراثيم خان سره نورو علاقو ته يوسى او داسې به نوې علاقو كښې هم دا وبا راشى [2]

حديث نه د يو څو ادابو استنباط : امام بخارى رحمه الله چه د حضرت عمر فاروق د سفر د شام دا قصه په صحيح بخارى كښې دلته په رومبى ځل ذكر كړه نو دې وجه نه حافظ ابن حجر رحمه الله د خپل عادت مطابق دينه مختلف احكام او آداب استنباط كوى او ليكى :

وفي قصة عمر من الفوائد: مشروعية المناظرة، و الإستشارة في النوازل، و في الأحكام، و أن الإختلاف لا يوجب حكما، و أن الإتفاق هو الذي يوجبه، و أن الرجوع عند الإختلاف إلى النص، و أن النص يسمى علما، و أن الأمور كلها تجري بقدر الله و علمه، و أن العالم قد يكون عنده ما لا يكون عند غيره ممن هو أعلم منه، و فيه وجوب العمل بخبر الواحد، و هو من أقوى الأدلة على ذلك، لأن ذلك كان باتفاق أهل الحل و العقد من الصحابة،

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٢٣٢)

[2]) فتح البارى : ١٠\٢٣٢، ٢٣٣)

فقبلوه من عبد الرحمن بن عوف، ولم يطلبوا معه مقويا، وفيه الترجيح بالأكثر عددا، والأكثر تجربة، لرجوع عمر لقول شيخة قريش مع ما انضم إليهم ممن وافق رأيهم من المهاجرين والأنصار..... وفيه تفقد الإمام أحوال رعيته لما فيه من إزالة ظلم المظلوم، وكشف كربة المكروب وتنزيل الناس منازلهم" (١)

يعنی دې حديث او واقعه نه لاندينی آداب او فائدے مستنبط کیږی

① دا چه مناظره او بحث کول روا دی . لکه چه د حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه او د حضرت ابوعبیده رضی الله عنه په مینځ کښې اوشو

② دا چه په راتلونکې واقعاتو او حادثو کښې د خپلو ملګرو سره مشوره کول پکار دی لکه چه حضرت فاروق اعظم اوکړلو

③ اختلاف سره څه حکم وجوبا نه ثابتیږی ، اتفاق سره ثابتیږی

④ په رائې کښې د اختلاف په وخت نص ته رجوع کول پکار دی

⑤ دا چه نص ته علم ویلې کیږی لکه چه حصرت عبدالرحمن بن عوف اوویل : چه ماسره ددې باره کښې "علم" دې او بیا ئې حدیث واورولو ، نو حدیث نه دوی تعبیر په علم اوکړو

⑥ دا چه تمام امور د الله د تقدیر او د علم مطابق جاری کیږی

⑦ دا چه د وړوکی عالم سره داسې یو خبره کیدې شی چه د لوې عالم سره به نه وی ، لکه چه حضرت فاروق اعظم په علم کښې د عبد الرحمن بن عوف نه زیات وو خو دا حدیث دوی ته نه وو معلوم ⑧ دا چه په خبر واحد باندے عمل کول واجب دی نو په دې سره ددې روایت نه استدلال کیدې شی ، ځکه حضرت عبد الرحمن بن عوف حدیث واورولو او چا ئې تردید اونکړو ، بلکه په دې ئې عمل اوکړو او واپس شو

⑨ چه کوم خلق مشوره کښې په اعتبار د تعداد زیات وی یا په تجربه کښې زیات وی نو د دوی رائې ته ترجیح ورکول پکار دی ، دلته د قریشو د شیوخو تجربه زیاته وه او د واپسۍ رائې ورکوونکې هم تعداد کښې زیات وو

⑩ امام او حاکم لره پکار دی چه د رعایا د احوالو خبر اوساتی

[٥٣٩٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نُعَيْمٍ الْمُجْمِرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ الْمَسِيحُ وَلَا الطَّاعُونُ [ر:١٧٨١]

مدینه منوره کښې دجال به نشی داخلیدې او داسې د طاعون وبا به هم مدینه منوره کښې نه شی خوریدې

علامه قرطبی رحمه الله په شرح د مسلم " المفهم " کښې لیکلې دی چه " لا يدخل المدينة الطاعون " معنی دا ده چه طاعون به دیکښې په شان د عام وبا په شکل نه شی داخلیدې لکه چه څنګه نورو علاقو کښې دا د وبا په شکل خوریږی - (٢)

---

(١) فتح الباری : ١٠\٢٣٣)

(٢) فتح الباری : ١٠\٢٣٤ ، درانګه اوګورئ: ارشاد الساری : ١٢\٤٥٤)

دده ددي قول نه معلومیږی چه فی الجمله په مدینه منوره کښې طاعون راتلې شی خو د عام وبا په شکل کښې نه شی راتلے
خو ابن قتیبه او امام نووی په " الاذکار " کښې لیکی چه طاعون مدینه منوره کښې د سره راتلې نه شی ، او دا یو تاریخی حقیقت دې چه مدینه منوره کښې د طاعون وبا کله هم نه ده خوره شوې ، طاعون نه علاوه نورې وباګانې خو راغلې دی او ددې وجه ډیر مړی هم شوی دی خو د طاعون وباء کله هم نه ده خوره شوې (١)
مدینه منوره په شان د مکه مکرمه باره کښې هم یو روایت دې چه دیکښې به هم دجال او طاعون دواړه نه شی داخلیدې ، دا روایت عمر بن شیبه په " تاریخ مکه " کښې نقل کړیدې او ددې سند صحیح دې - (٢)
خو بعضې حضراتو نه نقل دی چه اووه سوه یو کم پنځوست سن هجری په مکه مکرمه کښې طاعون خور شوے وو ، (٣) نو یا خو دغه د طاعون وبا نه وه ، څه بله بیماری وه او یا طاعون وو خو د وباء په شکل کښې نه وه (٤) او حدیث کښې د عدم دخول نه مراد په وبائی شکل کښې داخلیدل مراد دی لکه علامه قرطبی فرمائی
سند کښې د امام مالك شیخ نعیم بن عبد الله قرشی دې ، د ده لقب مُجمِر دې ، چه د إجمار اسم فاعل دې،ده به مسجد نبوی په خوشبو وینځلو نو دې وجه نه د ده لقب " مجمر " شو(٥)

[٥٣٠٠]حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ حَدَّثَتْنِي حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ قَالَتْ قَالَ لِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْيَى بِمَ مَاتَ قُلْتُ مِنَ الطَّاعُونِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ [ر:٢٦٧٥]

[٥٣٠١]حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمَبْطُونُ شَهِيدٌ وَالْمَطْعُونُ شَهِيدٌ [ر:٦٩٣]

حضرت حفصه بنت سیرین فرمائی : چه حضرت انس ﷺ ما نه ځما د رور یحي بن سیرین باره کښې تپوس اوکړو چه هغه په څه وجه وفات شوې وو ، ما اوویل : د طاعون په سبب ، نوده اوفرمائل: چه حضور اکرم ﷺ فرمائلې دی چه طاعون د هر مسلمان دپاره شهادت دې کتاب الجهاد کښې دا حدیث تیر شویدې ـ

د باب په آخری حدیث کښې دی چه مبطون او مطعون دواړه شهید دی ، مبطون هغه کس دې چه د ګیډې د بیمارئ په وجه وفات شوې وی ، او مطعون چه په طاعون کښې مړ شوې وی ، دا دواړه د آخرت په اعتبار سره شهیدان دي

١) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣٤)
٢) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣٥)
٣) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣٥)
٤) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣٥)
٥) ، تهذیب الکمال : ٢٩ \ ٤٨٧ ، ٤٨٨)

٣٠=بَاب أَجْرِ الصَّابِرِ فِي الطَّاعُونِ

[٥٣٠٢] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفُرَاتِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْنَا أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الطَّاعُونِ فَأَخْبَرَهَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ عَذَابًا يَبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ فَجَعَلَهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ الطَّاعُونُ فَيَمْكُثُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ تَابَعَهُ النَّضْرُ عَنْ دَاوُدَ [ر: ٣٢٨٧]

طاعون چه په يو علاقه کښې خور شی او يو سړی هلته پاتې شی دې يقين سره چه الله تعالی څه په تقدير کښې ليکلې وی هم هغه به کيږی نو داسې کس ته به د شهيد برابر اجر ملاويږی ، مقصد دا دې چه يو مسلمان د طاعون والا علاقه کښې په يقين د رضا بالقضاء سره پاتې شی او ددې خبرې نې پوخ ايمان وی چه د تقدير ليك نه بدليږی ، کۀ تقدير کښې ځما په دې باندې مبتلاء کيدل ليکلې وی نو مبتلاء به شم او کۀ نه نې وې ليکلې نو د دې وبا د خوريدو سره به هم څه په هر حال کښې بچ پاتې يم ، اګر چه د داسې سړی مرګ په طاعون نه وی شوې ، خو بيا هم ده ته په داسې علاقه کښې په دې يقين سره اوسيدو باندې د شهيد برابر اجر دې

د طبرانی په يو حديث کښې راځی چه آخرت کښې به په طاعون سره د مړ کيدو والا او د شهيدانو زخمونه يو شان وی ، د حديث الفاظ دی :" يأتي الشهداء و التوفون بالطاعون ، فيقول أصحاب الطاعون : نحن شهداء ، فيقال : أنظروا فإن جراحهم كجراح الشهداء تسيل ما كريح المسك : فهم شهداء ، فيجدونهم كذلك" (١)

تابعه النضر عن داود يعنی د حبان بن هلال متابعت نضر بن شميل کړيدې امام بخاری دا حديث وړاندې موصول ذکر کړيدې (٢)

٣١=بَاب الرُّقَى بِالْقُرْآنِ وَالْمُعَوِّذَاتِ

[٥٣٠٣] حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي الْمَرَضِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِهِنَّ وَأَمْسَحُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِبَرَكَتِهَا فَسَأَلْتُ الزُّهْرِيَّ كَيْفَ يَنْفِثُ قَالَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [ر: ٤١٧٥]

---

(١) مجمع الزوائد ، كتاب الجنائز، باب فی الطاعون ، و ما تحصل به الشهادة : ٢ \ ٣١٤ ، و فيه إسماعيل بن عباس و فيه كلام و حديثه عن أهل الشام مقبول و هذا منه)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣٩ ، ارشاد الساری : ١٢ \ ٤٥٦)

رُقى (د راء د ضمه او د قاف د فتحه مقصوره سره (الف مقصوره)) د رقية جمع ده ، رقية دم او شُف كولو ته وائي

قرآن كريم او معوذات سره دم شُف كول بالاتفاق جائز دی ، امام بخاری رحمه الله مقصد په ترجمة الباب سره ددې د جواز بيان دې ، د معوذات نه د قرآن كريم هغه ټول آيتونه مراد دی چه هغې كښې د شيطان او د ده د شر او د آفتونو نه پناه غوښتې شويده ، او يا ددينه قل أعوذ برب الناس او قل أعوذ برب الفلق دواړه سورتونه مراد دی ، دا اګر چه دوه سورتونه دی او معوذات جمع ده خو د جمع اطلاق په دوه هم كيږی ، او دا هم ويلې شی چه سورتونه خو دوه دی خو ديكښې آيتونه د دوه نه زيات دی دې وجه نه د جمع صيغه دوی دپاره استعمال شوه ، (١)

دم شُف كول جائز دی خو ددې د جواز دپاره دوه شرطونه دی - يو دا چه د دم الفاظو كښې داسې الفاظ نه وی چه هغه شركی وی يا موهم د شرك وی يا ئې معنی مجهوله وی ، دويم دا چه دم موثر بالذات او حقيقی سبب اونه ګنړلې شی ، (٢)

بعض روايتونو كښې د دم نه حضور اكرم ﷺ منع فرمائيلې ده ، (٣) دينه هم هغه دم مراد دې چه كومو كښې شركی الفاظ وی يا دا دم خلق موثر حقيقی ګنړلو عقيده لری

روايت د باب كښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه نبی كريم ﷺ په كوم مرض كښې وفات شو ، ديكښې به دوی په خپل ځان باندې معوذات دم كول ، او چه كله بيماری سخته شوه نو ما به په دوی باندې معوذات دم كول او د دوی لاس به مې د دوی په بدن د بركت دپاره راكښلو ، راوی وائی چه ما د زهری نه تپوس اوكړو چه څنګه به ئې دم كولو ، نو دوی اوويل چه په خپلو لاسونو باندې به ئې شُف اوكړو بيا به ئې دا په خپل مخ مبارك راښكل

بَابُ الرُّقَى بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

وَيُذْكَرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٤٠٥]

[٥٤٠٤] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَوْا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَلَمْ يَقْرُوهُمْ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ لُدِغَ سَيِّدُ أُولَئِكَ فَقَالُوا هَلْ مَعَكُمْ مِنْ دَوَاءٍ أَوْ رَاقٍ فَقَالُوا إِنَّكُمْ لَمْ تَقْرُونَا وَلَا نَفْعَلُ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا فَجَعَلُوا لَهُمْ قَطِيعًا مِنَ الشَّاءِ فَجَعَلَ يَقْرَأُ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَيَجْمَعُ بُزَاقَهُ وَيَتْفِلُ فَبَرَأَ فَأَتَوْا بِالشَّاءِ فَقَالُوا لَا نَأْخُذُهُ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهُ فَضَحِكَ وَقَالَ وَمَا أَدْرَاكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ خُذُوهَا وَاضْرِبُوا لِي بِسَهْمٍ [ر:٢١٥٦]

---

(١) عمدة القاری : ٢١ \ ٢٦٢ ، ارشاد الساری ١٢ \ ٤٥٧)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٢٤٠)

(٣) فتح الباری : ١٠ \ ٢٤٠ ، ٢٤١)

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د سورت فاتحه د دم هغه مشهوره واقعه بیانوی چه کومه اصحابو حضراتو ته په زمانه د نبوت کښې پیښه شوې وه چه څو اصحاب د عربو یو قبیلې ته ورغلل چه دوی کښې مشهور صحابی حضرت ابو سعید خدری ﷛ هم وو - د قبیلې خلقو د دوی میلمستیا اونکړه ، دیکښې د قبیلې سردار مار اوچیچلو نو دوی د اصحابو نه تپوس اوکړو چه تاسو سره څه دوا یا څوك دم کوونکې شته ؟ نو اصحابو اوویل : تاسو خلقو څمونږ میلمستیا اونکړه ، دې وجه نه چه ترکومې تاسو مونږ لره څه معاوضه مقرر نه کړئ دغه وخته پورې به مونږ څه نه کوو ، په دې باندې دوی د څو بکرو ورکول منظور کړل ، نو حضرت ابو سعید خدری ﷛ په ده سورت فاتحه ویل شروع کړل او د خپلې خُلې لاړې ئې په ده توك کړې او اومږلې ، نو دا سړې روغ شو ، بکرئ ئې راوړې نونورو اصحابو اوویل چه مونږ دا به تر هغه وخته نه اخلو چه تر څو د حضور اکرم ﷺ نه مونږ ددې باره کښې تپوس اونکړو ، حضور ته چه کله دا واقعه بیان شوه نو دوی مسکې شو او وې فرمائل تاسو ته څنګه معلومه شوه چه سورت فاتحه دم دے ، تاسو دا بکرئ واخلئ او څما حصه هم په کښې اوکړئ

قوله: فلم يقروها: دوی د اصحابو ﷡ میلمستیا اونکړه ،**حتی تجعلوالنا جعلا : جُعْل**(د جیم په ضمه او د عین په سکون) بدلې او معاوضه ته وائی ، **قطیعا من الشاء**: د بکرو رمه ، **قطیع** : ډلې او رمې ته وائی **شاء د شاة** جمع ده بکرئ ته وائی

بزاق : لاړے ، یتفل : باب ضرب او نصر دواړو نه راځی ، توك کول -

قوله: ویذکر عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم: یعنی رقیة بالفاتحة حضرت ابن عباس ﷠ هم د حضور اکرم ﷺ نه نقل کړیدې لکه چه وړاندې باب کښې هم دا واقعه حضرت ابن عباس ذکر کړې ده

یو اشکال او ددې جوابونه :امام بخاری رحمه الله " یذکر " صیغه د مجهول استعمال کړیده ، چه صیغه د تمریض ده ، حال دا دې چه د ابن عباس دا روایت ضغیف نه دې بلکه امام بخاری په راتلونکی باب کښې دا په خپل سند سره نقل کړیدې نو بیا د " یُذکر " صیغه د مجهول ئې ولې استعمال کړه ؟

① ددې یو جواب خو دا ورکړې شویدې چه سورت فاتحه سره د دم کولو واقعه خپله حضور اکرم ﷺ سره نه ده راپیښه شوې ، دا دم دوی نه دې کړې ، بلکه یو صحابی کړې دې او دوی ددې تقریر او تصویب کړیدې نو د رقیة بالفاتحة نسبت حضور اکرم ﷺ ته خو په معنوی لحاظ سره کیدې شی چه دوی ددې تقریر او تصویب کړیدې خو تصریحی او حقیقی اعتبار سره د دې نسبت دوی ﷺ ته نشی کیدې ، امام بخاری رحمه الله د " یذکر " مجهول صیغه راوړله او دې نکتې ته ئې اشاره اوکړه -[1]

---

[1]) فتح الباري : ۱۰\۴۴۳ . عمدة القاري : ۲۱\۲۶۳)

② او دويم جواب ئې دا ورکړې شويدې چه کيدې شي حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه يو روايت دې سلسله کښې منقول وي خو دا روايت د امام بخاري په شرط نه دې نو دې وجه نه امام "يذکر " سره دې روايت ته اشاره اوکړه ، گويا راتلونکې باب کښې د ابن عباس والا روايت مراد نه دې څه بل يو روايت مراد دې (۱)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه د تلاش او د تتبع سره ما ته داسې څه روايت تر اوسه د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه ندې ملاو شوې (۲)

۳۴=بَاب الشَّرْطِ فِي الرُّقْيَةِ بِقَطِيعٍ مِنْ الْغَنَمِ

[۵۰۰۵]حَدَّثَنِي سِيدَانُ بْنُ مُضَارِبٍ أَبُو مُحَمَّدٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ الْبَصْرِيُّ هُوَ صَدُوقٌ يُوسُفُ بْنُ يَزِيدَ الْبَرَّاءُ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الْأَخْنَسِ أَبُو مَالِكٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرُّوا بِمَاءٍ فِيهِمْ لَدِيغٌ أَوْ سَلِيمٌ فَعَرَضَ لَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَاءِ فَقَالَ هَلْ فِيكُمْ مِنْ رَاقٍ إِنَّ فِي الْمَاءِ رَجُلًا لَدِيغًا أَوْ سَلِيمًا فَانْطَلَقَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ عَلَى شَاءٍ فَبَرَأَ فَجَاءَ بِالشَّاءِ إِلَى أَصْحَابِهِ فَكَرِهُوا ذَلِكَ وَقَالُوا أَخَذْتَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا حَتَّى قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ

د امام بخاري رحمه الله مقصد دا دے چه کُه څوك په دم درود کښں د څناورو د يو رمې شرط اولګوي نو شريعت کښں ددې جواز شته
د باب ترلاندې چه امام کوم حديث نقل کړيدې ديکښې هم هغه واقعه ذکر ده چه کومه دينه وړاندې باب کښې تيره شوه دواړو حديثونو کښې هم يو واقعه ده

قوله: إن أحق ما أخذتم عليه أجرا كتاب الله : دوى اوفرمائل چه په کومو څيزونو تاسو اجرت تعليم او ددې په دم کولو اجرت اخستل جائز دى (۳)
د احنافو حضراتو او د حنابله په نزد د کتاب الله په تعليم باندې اجرت اخستل جائز نه دى (۴) او دوى د لاندينى احاديثو نه استدلال کوى :

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۴۴۳)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۴۴۳)
(۳)) عمدة القارى : ۱۲ \ ۹۵ ، المغنى لابن قدامة ، كتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية .....۱۲ \ ۹۵ و كتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۱۷ \ ۱۶۴ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷) ، الفتاوى البزازية على هامش الفتاوى الهندية ، كتاب الإجارات ، نوع فى تعليم القرآن و الحرف : ۵\ ۳۹)
(۴)) عمدة القارى : ۱۲ \ ۹۵ ، المغنى لابن قدامة و كتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۱۷ \ ۱۶۴ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷)[بقيه برصفحه آئنده...

① دحضرت عباده بن صامت رضي الله عنه روايت امام ابو داود او ابن ماجه نقل کړيدې . دے وائي چه ما اصحاب صفه کښې څه کسانو ته د قرآن پاك تعليم ورکړو نو دوی کښې يو کس ما ته يو ليندۍ په هديه کښې راکړه ، نو ما رسول الله ﷺ نه ددې کمان په باره کښې تپوس اوکړو (چه ما دپاره ددې اخستل صحيح دی او که نه) نو دوی اوفرمائل :"إن كنت تحب أن تطوق طوقا من نار فاقبلها" (١) او يو روايت کښې دی :" جمرة بين كتفيك تقلدتها " يعني که تا دا ليندۍ واخسته نو تا د خپلو دوه اوږو مينځ کښې د اور سکروټې اوتړلې - (٢)

په دې حديث کښې اګر چه کلام شويدې چه ديکښې يو راوی مغيره بن زياد باندې امام احمد ، بخاری او ابوحاتم کلام کړيدې ، (٣) اګر چه ابن معين او عجلی د ده توثيق کړيدې (٤) خو علامه ابن عبد البر رحمه الله وائي : چه دا حديث د عباده بن صامت نه په دوه طريقو سره روايت دې ، نو دې وجه نه د محدثينو په نزد دا حديث مشهور دې (٥)

② ابن ماجه د حضرت ابی بن کعب رضي الله عنه نه روايت رانقل کړيدې چه ما يو سړی ته د قرآن پاك تعليم ورکړو ، نو ده ما ته په طور د هديه يو ليندۍ راکړه ، ما نبی کريم ﷺ ته ددې ذکر اوکړو نو دوی اوفرمائل "إن أخذتها، أخذت قوسا من نار" نو ما دا واپس کړه (٦)

په دې حديث هم کلام شويدې او علامه هيثمی فرمائی چه ددې په سند کښې اضطراب دې (٧) خو صاحب الجوهر النقی فرمائی چه دا روايت د حضرت ابی بن کعب نه په متعدد

...بقيه ازگذشته] الفتاوى الهندية ، كتاب الإجارة ، مطلب الإستيجار على الطاعات : ٤ \ ٦١ . الفتاوى البزازية على هامش الفتاوى الهندية ، كتاب الإجارات ، نوع فى تعليم القرآن و الحرف : ٥\ ٣٩) تنقيح الفتاوى الحامدية ، كتاب الإجارة و مطالبه ، الفتوى على جواز الإجارة على تعليم القرآن : ٢ \ ١٣٧ و بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، كتاب الإجارة : ٦ \ ٨ ، ٩ ، ١٠ ، ١١ ، ١٢ و ١٣ ، ١٤ . رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الإجارة ، مطلب فى الإستيجار على الطاعات و مطلب تحرير مهم فى عدم جواز الإستيجار على التلاوة و التهليل و نحوه مما لا ضرورة إليه : ٦ \ ٥٥ . فتاوى قاضيخان ، كتاب الإجارات : ٣ \ ٢٠ . فتاوى حقانيه ، كتاب الإجارة ، امامت او تعليم قرآن پر اجرت لينآ كا حكم : ٦\ ٢٤٨ . إمداد الفتاوى ، تعليم و تعلم او كتب مدارس كاحكم : ٤ \ ٧٩ ، ٨٥ . كفايت المفتى ، كتاب المعاش ، پهلا باب نوكرى ، اجرت كرايه ، تعليم ، قرآن ، اذان اور ملازمت پر اجرت كا حكم : ٧ \ ٣٢٦ . أحسن الفتاوى ، كتاب الإجارة ، امور دينيه پر اجرت كا حكم : ٧ \ ٢٨٧)

(١) سنن أبي داود ، كتاب الإجارة ، باب كسب المعلم : ٣ \ ٢٦٤) و سنن ابن ماجه ، كتاب التجارات ، باب الأجر على تعليم القرآن : ٢ \ ٧٢٩ (رقم الحديث : ٢١٥٧)

(٢) سنن أبي داود ، كتاب الإجارة ، باب كسب العلم : ٣\ ٢٦٥ (رقم الحديث : ٣٤١٧))

(٣) تهذيب الكمال : ٢٨ \ ٣٦١ ، ٣٦٠)

(٤) تهذيب الكمال : ٢٨ \ ٣٦١)

(٥) إعلاء السنن ، كتاب الإجارة ، باب الأجرة على تعليم القرآن : ١٦ \ ١٧١)

(٦) سنن ابن ماجه ، كتاب التجارات ، باب الأجر على القرآن : ٢ \ ٧٣٠ (رقم الحديث : ٢١٥٨)

(٧) مجمع الزوائدللهيثمى ، كتاب البيوع ، باب الأجر على تعليم القرآن و غير ذلك : ٤ \ ٩٥)

طريقو سره نقل دي . علامه ذهبی دا په يو مرسل طريقه سره هم نقل کړيدي او دا طريقه دوی جيد الاسناد ګرځولي ده (١)

③ امام احمد بن حنبل رحمه الله يو روايت د عبدالرحمن بن شبل نه نقل کړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائلي دی "اقرؤوا القرآن، ولا تأكلوا به" -

④ علامه زيلعی رحمه الله په نصب الرايه کښې د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه يو مرفوع حديث رانقل کړيدې دوی فرمائلي دی "من أخذ قوسا على تعليم القرآن، قلده الله من نار" (٢)

په دې احاديثو کښې اګر چه په بعضو کلام شويدې خو چه دا ټول يو ځائې کړې اوويې ګورې نو دينه استدلال کيدې شی

د حنفيه او حنابله د طرفه د حديث د باب مختلف جوابونه ورکړې شويدی

① حديث دباب په وجه د احاديثو د نهی او د حرمت منسوخ دې . خو د نسخ دپاره د تاريخ معرفت ضروری دې او دلته هيڅ څه دليل نشته دې چه هغې سره معلومه شی چه تاريخ د احاديثو د نهی روستو دې دې وجه نه دا جواب کمزورې دې - (٣)

② په حديث د باب کښې چه کومه واقعه ده ، ديکښې د معاهدې تر لاندې ددې قبيلې په ذمه ميلمستيا ورکول لازم وو دوی سره ددې ميلمستياو نکړه ، دې وجه نه حضور ﷺ د دوی د بکرو اخستو اجازت ورکړو (٤)

③ دريم جواب دا ورکړې شويدې چه دم قربت (عبادت) محضه نه دې بلکه دا د علاج د قبيلې څخه دې . دې وجه نه په دې اجرت اخستل جائز دی . خو د قرآن کريم تعليم خالص قربت دې دې وجه نه په دې باندې اجرت اخستل جائز نه دی . يعنی قرآن کريم که اوويلې شی او په دې څوك دم کړې شی نو په دې اجرت اخستې شی خوپه تعليم د قرآن نه شی اخستې - (٥)

خو متاخرين احنافو په تعليم د قرآن باندے د اجرت د جواز فتوی ورکړيده . ځکه چه په خير القرون کښې د قرآن معلمينو دپاره سرکاری تنخواه ګانې مقرر وې ، دې وجه نه متقدمينو اجرت اخستل ناجائز ګرځولې وو ، خو اوس چه د سرکاری عطياتو او وظائفو دا سلسله بنده شويده . دې وجه نه د ضرورت په وجه متاخرينو د جواز فتوی ورکړيده - (٦)

سند کښې د امام بخاری رحمه الله شيخ سيدان بن مضارب دې ، سيدان د سين په کسره او د ياء په سکون سره دې ، د ده کنيت ابو محمد او نسبت باهلی دې . ٢٢۴ ھ کښې دے

---

(١) السنن الكبرى مع الجوهر النقي و كتاب الإجارة ، باب من كره أخذ الأجرة على التعليم : ۶/ ١٢۶)

(٢) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ٣/ ٤٢٨)

(٣) نصب الراية لأحاديث الهداية ، كتاب الإجارة ، باب الإجارة الفاسدة : ٤/ ١٣٨ (رقم الحديث : ۶٨٢٤)

(٤) عمدة القاري : كتاب الإجارة ، باب ما يعطى فى الرقية : ١٢/ ٩۶)

(٥) عمدة القاري ، كتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية : ١٢/ ٩۶)

(٦) عمدة القاري ، كتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية : ١٢/ ٩۶)

وفات شويدې ، (1) بخاری کښې د دوی صرف هم دا يو روايت دې - (2)

بل راوی ابو معشر يوسف بن يزيد دې ، برّاء د ده لقب دې څکه چه ده به غشي تيره کول ، امام بخاری رحمه الله دې صدوق ګرځولي دې ، امام مسلم هم دده حديث نقل کړيدې ، خو يحي بن معين ده ته ضعيف ويلي دې - (3)

دريم راوی عبيد الله بن اخنس دې ، دې هم د اکثر ائمه د جرح او د تعديل په نزد ثقه دې ، خو ابن حبان دده متعلق فرمائلي دی يخطئ کثيرا - (4)

دې درې واړو په يو ځائې په صحيح بخاری کښې هم دا يو حديث دې ، هو د عبد الله بن اخنس يو حديث په کتاب الحج کښې او د ابومعشر يو حديث په کتاب الاشربة کښې هم امام بخاری رانقل کړيدې (5)

د تعويذ حکم : دم کول خو ذکر شوي شرطونو سره بالاتفاق جائز دې ، خو د تعويذ باره کښې بعض حضرات وائي چه جائز نه دې ، دوی د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د روايت نه استدلال کوی چه حضور اکرم صلی الله فرمائلي دی "إن الرقى و التمائم و التولة شرك" (6) تمائم د تميمة جمع ده تعويذ ته وائی ، چه ديته دې حديث کښې شرك ويلي شويدې ، خو د جمهور عالمانو په نزد تعويذ ليکل او تړل جائز دی، په دې شرط چه دا په شرکی يا په موهم دشرك يا مهمل مجهول المعنى الفاظو باندې مشتمل نه وی - (7)

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په حديث کښې چه رقی او تمائم ته چه شرك ويلي شويدې نو دينه هغه دم او تعويذ مراد دې چه دا په شرکی الفاظو مشتمل وی يا دې لره څوك مؤثر حقيقي اوګڼړی (8)

په اصحابو کښې حضرت عبد الله بن عمر ، حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهم نه دتعويذ ثبوت ملاويږی ، ابن ابی شيبه د عمرو بن شعيب په طريق سره د حضرت عبد الله بن عمر روايت

---

(1) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما يعطى في الرقية : ۱۲\۹۶)

(2)) مهذيب الكمال : ۱۲\۳۱۹ (رقم الترجمة : ۲۶۷۳) و تهذيب التهذيب : ۴\۲۹۴)

(3) تهذيب الكمال : ۱۲\۳۱۹)

(4)) تهذيب الكمال : ۳۲\۴۷۷ ، الجرح و التعديل : ۹\(رقم الترجمة : ۹۸۶) ، ابن حبان : ۷\۶۳۷)

(5) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۳)

(6)) سنن أبي داود ، کتاب الطب ، باب في تعليق التمائم : ۴\۹ (رقم الحديث : ۳۸۸۳) ، سنن ابن ماجه ، کتاب الطب ، باب تعليق التمائم : ۲\۱۱۶۶ (رقم الحديث : ۳۵۳۰)

(7)) فتح الباری : ۱۰\۲۴۰ ، رد المحتار على الدر المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۶\۳۶۳ ، او ګورئ کفايت المفتی : ۹\۷۷ ، باب دوم ، عمليات و تعويذات ، فتاوی حقانيه کتاب الکراهية و الإباحة ، باب التداوی : ۲\۴۰۰)

(8)) فتح الباری : ۱۰\۲۴۱ ، رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الحظر والإباحة ، فتاوی حقانيه : ۲\۴۰۰)

نقل کوی ، چه کوم سړي په خوب کښې یرېږی ، حضور اکرم ﷺ دده باره کښې فرمائلي دی چه دې دا کلمات وائی : "بسم الله أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه ، و سوء عقابه ، و من شر عباده ، و من شر الشياطين و أن يحضرون ....." روایت کښې دی چه حضرت عبد الله بن عمر به خپلو بچو ته دا کلمات خودل او چه کوم بچی د ازده کولو قابل نه وو نودا کلمات به ئې ورته اولیکل او غاړه کښې به ئې ورته واچول - (١)

د حضرت عبدالله بن عباس نه نقل دی چه ده به د هغه ښځې دپاره چه دا به د اولاد د راوړو په درد کښې مبتلاء وه دا کلمات فائده مند ګڼړل "بسم الله لا إله إلا الله الحليم الكريم ، سبحان الله رب العرش العظيم ، الحمد لله رب العالمين ، كأنهم يوم يرونهم لم يلبثوا إلا عشية أو ضحاها كأنهم يوم يرون ما يوعدون لم يلبثوا إلا ساعة من نهار بلاغ فهل يهلك إلا القوم الفاسقون"

روایت کښې وراندې دی چه دا کلمات په کچه توره سیاهی اولیکلې شی او ښځه باندې اوڅکلې شی یا په دې اوبه دم کړې شی او دا د نامه لاندې چرګاؤ کړې شی ، یا ترینه تعویذ جوړ کړې شی او د ښځې په پتون اوتړلې شی - (٢)

راوی علی بن الحسن وائی چه مونږ ته دینه زیات فائده مند څیز نه دې ملاو شوې ، (٣) تابعینو کښې مجاهد ، محمد بن سیرین ، عبید الله بن عبد الله بن عمر ، ضحاک او حضرت سعید بن المسیب رحمهم الله نه د تعویذونو جواز منقول دې (٤)

علامه ابن تیمیه رحمه الله هم په خپله فتاوی کښې د تعویذونو د جواز تصریح کړیده (٥)

د عملیاتو حکم : دم ، منتر او د تعویذونو ذکر ذکر شوی شرطونو سره جائز دی ، هم دا حکم د عملیاتو هم دې ، مختلف کلمات ، مختلف وظائف خلق په بعضې مخصوص شمیر او مخصوص پابندو سره وائی ، شرعًا د داسې علمیاتو حکم دا دې چه که دیکښې څه شرکی الفاظ یا مبهم الفاظ نه وی نو جائز دي

دا په اصل کښې د خلقو خپل خپل تجربات وی ، چا د یو خاص غرض دپاره یو کلمه یو لاکهه خله د شپې په وخت کښې اوویله اودده کار اوشو ، ده بیا تجربه اوکړه او بیا کامیاب شو ، دارنګه دغه کس دیته د باقاعده یو وظیفې او د یو عمل شکل ورکوی ، دا دې څوک شرعی حکم او نه ګڼړی ، دا بالکل ددې په شان دې چه څنګه د مختلفو جړو بوټو اثر خلقو

---

(١)) سنن أبي داود ، كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ٤ \ ١٢ (رقم الحديث : ٣٨٩٣)

(٢)) فتاوى ابن تيميه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب و غيره من المرض شيئا من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ١٩ \ ٦٤)

(٣) فتاوى ابن تيميه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب و غيره من المرض شيئا من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ١٩ \ ٦٤)

(٤) مسنف ابن ابى شيبه : ٨ \ ٣٩)

(٥)) فتاوى ابن تيمية : ١٩ \ ٦٤ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة : ٦ \ ٣٦٣ ، إمداد الفتاوى : تعويذات و أعمال : ٤ \ ٨٩)

په تجربه سره معلوم كړې وى او په مختلف مرضونو كښې ددې انفرادا يا تركيبا استعمال مفيد وى ، نو هم دا صورت د جائز غير موثر عملياتو دې چه دا د خلقو د خپلو تجرباتو نتيجه وى [1]

خو داخبره دې په خيال كښې وى چه عملياتو سره څه قطعى حكم نه ثابتيږى ، مثلاً بعض خلق د غل معلومولو دپاره عمل كوى نو صرف ددې عمل په وجه يو كس واقعى غل ګنړل او په ده باندې د غلا احكام جارى كول جائز نه دى [2]

۳۴=باب: رُقْيَةِ الْعَيْنِ

[۵۴۰۶] [3] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي مَعْبَدُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ شَدَّادٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَمَرَ أَنْ يُسْتَرْقَى مِنَ الْعَيْنِ

[۵۴۰۷] [4] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَهْبِ بْنِ عَطِيَّةَ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيُّ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي بَيْتِهَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ فَقَالَ اسْتَرْقُوا لَهَا فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ وَقَالَ عُقَيْلٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تابعه عبدالله بن سالم، عن الزبيدى)

امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې د نظر لګيدو والا باندې د دم اچولو جواز بيانوى رومبې روايت د حضرت عائشه ﷺ دې ، دا فرمائى چه حضور اكرم ﷺ ما ته حكم اوكړو چه بد نظر لګيدو په صورت كښې دم دې اوويلې شى

---

[1]) فتح البارى : ۱۰\۲۴۰)

[2]) فتح البارى : ۱۰\۲۴۰ و رد المحتار على الدرالمختار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۶\۳۶۳ ، إمداد الفتاوى پ تعويذات و أعمال : ۴\۸۸ و قال القرطبى : الرقى ثلاثة أقسام : أحدها ما كان يرقى به فى الجاهلية مما لا يعقل معناه ، فيجب إجتنابه لئلايكون فيه شرك أو يؤدى إلى الشرك ، الثانى : ما كان بكلام الله أو بأسمائه فيجوز فإن كان مأثورا يستحب ، الثالث : ما كان بأسماء غير الله من ملك أو صالح أو معظم من المخلوقات كالعرش ، فهذا ليس من الواجب إجتنابه ولا من المشروع الذى يتضمن الإلتجاء إلى الله و التبرك بأسمائه فيكون تركه أولى (فتح البارى : ۱۰\۲۴۱)

[3]) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ۴\۱۷۲۵ (رقم الحديث : ۲۱۹۵) و أخرجه النسائى فى كتاب الطب ، باب رقية العين : ۴\۳۶۵) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الطب ، باب من استرقى من العين : ۲\۱۱۶۰ (رقم الحديث : ۳۵۱۱)

[4]) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب الرقية من العين والنملة و الحمة و النظرة : ۴\۱۷۲۵ (رقم الحديث : ۲۱۹۷)

قوله: أمرني أو أمر أن يسترقي من العين: راوي ته شك دې چه حضرت عائشه " امرني " اوويل او که " امر " ئې اوويل ، يسترقي : رقيه طلب کول يعنې د بد نظر لګيدو په صورت کښې دوی حکم اوکړو چه په دم کوونکي دې دم کړې شي

دويم روايت د حضرت ام سلمه رضي الله عنها دې چه حضور اکرم ﷺ د دې په کور کښې يو جينئ اوليدله چه ددې رنګ (د کمزورئ په وجه) زيړ وو ، نو دوی اوفرمائل دا په چا دم کړئ ، ځکه چه ديته بد نظر لګيدلې دې

سفعة: زيړ والي او توروالی ته وائي سړې چه کله کمزورې شي نو دده رنګ کله زيړ او کله تور شي ، اصل رنګ باقي نه پاتې کيږی اصل رنګ کښې دا واقع کيدونکې تبديلي چه زيړ والې يا توروالې دې ديته **سفعة** وائي (١) حافظ ابن حجر رحمه الله وائي چه ددې جينئ نوم ما ته معلوم نه شو (٢)

دبد نظر باره کښې څو خبرې: دلته يو څو خبرې ياد اوساتئ

① د بد نظر لګيدل يو ثابت شوې حقيقت دې ، راتلونکې باب کښې روايت راځي ، چه حضور اکرم ﷺ فرمائلي دي : العين حق ، يعنې دا د زمانه جاهليت د نورو باطل رسمونو وهمونو او نظرياتو په شان څه باطل څيز نه دې بلکه حق او ثابت دې

② چه چا ته نظر اولګی هغه ته معيون او چه د چا نظر اولګی هغه ته عاين وائی ، ليدونکی ته يو کس يا يو څيز خوښ راشي ، دې ديته د خوښې په نظر ګوری خو دا د خوښې نظر ډير کرتې د معيون دپاره ضرری شي ،او ده دپاره د فساد او د مرض ذريعه جوړه شي ، ديکښې ډير کرتې د کتونکی څه اختيار او اراده شامل نه وی ، هم دا وجه ده چه د مور پلار نظر هم خپلو بچو ته لګی - (٣)

ددې نظر د وجه نه دا فساد ولې پيدا کيږی ؟ بعض حضراتو ددې حقيقت معلومولو کښې کوشش کړيدې او دا ئې ويلې دی چه د کتونکی د سترګو نه زهريلی شعاع ګانې اوځی او دا ځی او د معيون په بدن کښې ننوځی او د فساد او د خرابئ ذريعه جوړيږی ، دا زهريلی شعاع ګانې بعضې خلقو کښې زياتې او بعضو کښې کم وی - (٤)

خو زړه ته د پريوتو خبره دا ده چه دا د الله تعالی و تبارك پيدا کړې يو سبب دې چه څنګه د فساد اود خرابئ اود ورانی نور ډيراسباب دی نودا هم د دغه اسبابو په شان يو سبب دې(٥)

③ حضور اکرم ﷺ په حديث د باب کښې فرمائلي دی چه بد نظر لګيدو باندې دې په چا دم کړې شي ، هغه دم څه دې د هغې ذکر په روايت کښې نشته دې

---

(١) فتح الباري : ١٠\٢٤٨)

(٢) فتح الباري : ١٠\٢٤٨)

(٣) فتح الباري : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القاري : ٢١ \ ٢٦٠)

(٤) فتح الباري : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القاري : ٢١ \ ٢٦٠)

(٥) فتح الباري : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القاري : ٢١ \ ٢٦٠)

د سورت قلم آیت (فاجتباه ربه فجعله من الصالحين وإن يكاد الذين كفروا ليزلقونك بأبصارهم لما سمعوا الذكر ويقولون إنه لمجنون) د بد نظر دپاره په طور د دم مفید او مشهور دي - [1]

دا رنګه نظر لګوونکي کُه "ما شاء الله" "لاحول ولا قوة إلا بالله" اووائی نو ددې په وجه هم د بد نظر اثر ختمیږی - [2]

د دم نه علاوه د بد نظر لرې کولو دپاره په مختلفو علاقو کښې د خلقو نورې تجرباتی طریقې هم دی

د بد نظر لرې کولو طریقه : حدیث کښې هم ددې یو طریقه راغلې ده چه عاین دې د خپل بدن بعض حصې اووینځی او دا اوبه دې په معیون واچوی ، نو د بد نظر اثر به ختم شی ، امام ابو داود رحمه الله د حضرت عائشه رضي الله عنها روایت نقل کړیدې ، دوی فرمائی " كان يؤمر العاين فيتوضأ، ثم يغتسل منه المعين" - [3]

حضرت سهل بن حنیف رضي الله عنه ته د حضرت عامر بن ربیعه رضي الله عنه نظر اولګیدو او دې بیمار شو ، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ته پته اولګیده نو دوی ته ئې د غسل حکم اوکړو ، نو دوی خپل مخ ، لاسونه ، څنګلې ، کنډۍ ، د پښو ظرفونه او د لنګ دننه حصه په یو تبرکښې اووینځله او دا اوبه ئې په حضرت سهل واچولې نو دې روغ شو - [4]

امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم کښې ددې تفصیل رانقل کړیدې چه عاین ته یو تب دې راوړې شی خو دا تب به په زمکه نه اږدی ، دې به په اوبو غړغړې اوکړي او د غړ غړو اوبه به په تب کښې واچوی ، بیا به مخ اووینځی ، بیا په ګس لاس دې اوبه واخلی او دښی لاس پنجه دې اووینځی او بیا دې په ښی لاس اوبه واخلی او د ګس لاس دې څنګله صرف اووینځی ، د مینځ حصه دې نه وینځی ، بیا دې پښې او د لنګ دننه حصه اووینځی ، دینه د ملا د ښی طرف لاندې د لنګ والا حصه مراد ده ، بیا دې دغه غساله (اوبه) په معیون واچوی نو دې به روغ شی - [5]

فائده : د باب دویم حدیث کښې امام بخاری نه تر حضرت عروه بن زبیر پورې شپږ راویان دی او د ټولو نوم " محمد " دې ، داسې دا روایت " مسلسل بالمحمدین دې ① محمد بن اسماعیل امام بخاری ② محمد بن خالد ③ محمد بن وهب ④ محمد بن حرب ⑤ محمد بن الولید ۶ محمد بن شهاب زهری - [6]

---

[1]) معارف القرآن : ۵۳۹\۸ ، انوار البیان : ۴۰۵\۹)
[2]) فتح الباری : ۲۵۲\۱۰)
[3])) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب ما جاء فی العین : ۹\۴ (رقم الحدیث : ۳۸۸۰)
[4]) موطاء امام مالک ، کتاب العین ، باب الوضوء من العین : ۹۳۸\۲)
[5]) شرح مسلم للنووی ، باب الطب والمرض و الرقی : ۲۲۰\۱۲ ، عمدة القاری : ۲۶۶\۲۱)
[6]) عمدة القاری : ۲۶۵\۲۱)

د محمد بن وهب بن عطیه په بخاری کښې صرف هم دا یو حدیث دې (۱)

قوله: وقال عقیل علی الزهري: أخبرني عروة عن النبي صلی الله علیه وسلم: دا تعلیق دې، امام حاکم دا موصول نقل کړیدې - (۲)

تابعه عبد الله بن سالم عن الزبیدی

یعنی د محمد بن حرب متابعت عبد الله بن سالم هم کړیدې، دا متابعت امام ذهلی په زهریات کښې موصولاً نقل کړیدې - (۳)

۳۵-باب: العَیْنُ حَقٌّ

[۵۷۰۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَنَهَى عَنِ الْوَشْمِ [ر:۵۶۰۰]

د بعض خلقو د نظر لګیدو نه انکار کړیدې، (۵) امام بخاری په دې باب کښې ددې تردید کړیدې چه د نظر لګیدل حق او حقیقت دې

حدیث باب کښې دی "(العین حق) ونهی عن الوشم" وشم په بدن کښې په ستنه خالونه لګولو ته وائی، د حدیث په دواړو جملو کښې په ظاهره څه مناسبت نشته دې

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه یو مجلس کښې څه خلقو د عین باره کښې او د وشم متعلق تپوس اوکړو نو دوی عین حق اوګرځولو او د وشم نه ئې منع اوکړه - (۶)

حافظ ابن حجر رحمه الله د دواړو جملو مینځ کښې څو نور مناسبتونه بیان کړیدی خو علامه عینی دا رد کړیدی، مثلاً چه څنګه د وشم په ذریعه د اندام د اصلی رنګ نه علاوه یو بل مصنوعی رنګ پیدا کیږی بد نظر هم دارنګه د اندام دننه یو غیر اصلی رنګ پیدا کوی، دا دواړه په غیر اصلی رنګ پیدا کولو کښې شریك دی، ددې اشتراك په وجه دې دواړو مینځ کښې مناسبت دې

دویم مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله دا بیان کړیدې چه وشم ډیر کرتې دې دپاره کیږی چه په دې سره د بد نظر نه بچ کیدل اوشی، ځکه چه وشم سره د اندام خپل اصلی رنګ او ښائست نه پاتې کیږی، د بد نظر نه ساتلو دپاره ډیر کرتې د وشم په ذریعه د دې فطری

---

(۱) عمدة القاری: ۲۱\۲۶۵، فتح الباری: ۱۰\۲۴۷)

(۲) فتح الباری: ۱۰\۲۴۹)

(۳) فتح الباری: ۱۰\۲۴۸، عمدة القاری ۲۱\۲۶۶)

(۴) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی کتاب اللباس، باب الواشمة (رقم الحدیث: ۵۶۰۰ و أخرجه مسلم فی کتاب السلام، باب الطب و المرض و الرقی: ۴\۱۷۱۹ رقم الحدیث: ۲۱۸۷ و أخرجه ابوداود فی کتاب الطب، باب ما جاء فی العین: ۴\۹ (رقم الحدیث: ۳۸۷۹)

(۵) فتح الباری: ۱۰\۲۴۸، عمدة القاری ۲۱\۲۶۶)

(۶) عمدة القاری: ۲۱\۲۶۷)

خوبصورتى متاثر كوى ، حديث شريف كښې دوشم ممانعت او د بد نظر اثبات شويدې ، ددې طرف ته اشاره كولو دپاره چه نظر حق دې او چه كله نظر لګيدل په تقدير كښې وى نو بيا د وشم سره ددې بنديدل نشى كيدې -
خو علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دا دواړه جُدا جُدا جملې دى چه د دوه جُدا جُدا په سوالونو په جواب كښې ويلې شويدى ، د دې دواړو مينځ كښې دا قسم مناسبتونه تلاش كول خالص تكلف دې - (١)

۳۶--باب: رُقْيَةِ الحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ

[۵۴۰۹] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنِ الرُّقْيَةِ مِنَ الْحُمَةِ فَقَالَتْ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّقْيَةَ مِنْ كُلِّ ذِي حُمَةٍ

يعنى د مار او د لړم د چيچلو په وخت د دم او د رقيه جواز ئې بيان كړيدې - حديث كښې د حية او دعقرب صراحتا ذكر نشته دې ، خو دحمة ذكر دې او دا وړاندې تير شو چه حمة دلړم يا د يو بل زهريلا څيز چيچلو ته وائى

۳۷--باب: رُقْيَةِ النَّبِيِّ ﷺ

[۵۴۱۰] (٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَثَابِتٌ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فَقَالَ ثَابِتٌ يَا أَبَا حَمْزَةَ اشْتَكَيْتُ فَقَالَ أَنَسٌ أَلَا أَرْقِيكَ بِرُقْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَلَى قَالَ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ مُذْهِبَ الْبَاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د حضور اكرم ﷺ نه منقول او ماثور د دم الفاظ رانقل كړيدي

ړومبى حديث كښې دى "اللهم رب الناس، مذهب الباس، اشف، أنت الشافى، (٤) لا شافى إلا أنت شفاء لا

---

(١) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٧)
(٢) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام ،باب استحباب الرقية من العين والنملة والحمة والنظرة : ٤ \ ١٧٢٤ (رقم الحديث : ٢١٩٣) و أخرجه النسائى فى الطب ، باب رقية العقرب : ٤ \ ٣٦٦ (رقم الحديث : ٧٥٣٩)
(٣)) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ٤ \ ١١ (رقم الحديث : ٣٨٩٠) و أخرجه النسائى فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٦ \ ٢٥٣ (رقم الحديث : ١٠٨٦١) و أخرجه الترمذى فى الجنائز ، باب ما جاء فى التعوذ للمريض : ٣ \ ٣٠٣ (رقم الحديث : ٩٧٣))
(٤)) فيه جواز تسمية الله تعالى بما ليس فى القرآن ، إذا كان له أصل ، فيه قال تعالى : (و إذا مرضت فهو يشفين) و أن لا يوهم نقصا (ارشاد السارى: ١٢ \ ٢٥٩)

يقادر سقما اي الله : د خلقو ربه ، بيمارئ لره ختموونكيه ، ته شفا وركړه ، چه هم ته شفاء وركوونكې ئې ، صرف هم ته شافي ئې ، داسې شفا وركړه چه هيڅ قسم بيمارى پرې نږدى " شفاء د اشف دپاره مفعول مطلق دې او " رب الناس " منادى دې

[٥٧٤٢،٥٧٤٣،٥٧٥٠] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَوِّذُ بَعْضَ أَهْلِهِ يَمْسَحُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى وَيَقُولُ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهِبِ الْبَاسَ اشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا قَالَ سُفْيَانُ حَدَّثْتُ بِهِ مَنْصُورًا فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ

دويم روايت كښې د سليمان بن مهران اعمش شيخ مسلم دې ، دا مسلم بن صبيح همدانى دې ، د ده كنيت " ابو الضحى " دې او د ده كنيت د نوم په مقابله كښې زيات مشهور دې-(٢) علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه دا مسلم بن عمران هم كيدې شى - (٣)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله د ده ترديد كړيدې او وائى چه دا صرف يو عقلى احتمال دې ځكه چه د مسروق نه مسلم بن عمران هيڅ روايت ما نه دې ليدلې - (٤) علامه عينى رحمه الله فرمائى چه حافظ نه دې ليدلې نو دينه د كرمانى ترديد ځنګه كيږى (٥)

خو وړاندے " باب مسح الراقى الوجع بيده " كښې هم دا حديث امام بخارى رحمه الله په دوباره ذكر كړيدې او علامه عينى رحمه الله هم هلته دا تصريح كړيده چه د مسلم نه هم ابو الضحى مراد دې ، (٦) معلومه شوه چه د علامه عينى په نزد هم دينه مسلم ابو الضحى مراد دې ، خو علامه كرمانى باندے د حافظ ابن حجر تنقيد علامه عينى ته ښه اونه لګيدو ، دې وجه نه ده دده ترديد اوكړو

قوله: قال سفيان : حدثت به منصورا : دا تعليق نه دې ، بلكه دماقبل سند سره منتصل دې ، سفيان ثورى وائى چه ما دا حديث منصور بن المعتمر ته واورولو نو دوى د " ابراهيم عن مسروق عن عائشة " په طريق سره دا حديث بيان كړو -

---

(١) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب استحباب رقية المريض : ٤ \ ١٧٢٢ (رقم الحديث : ٢١٩١) و أخرجه النسائى فى كتاب الطب ، باب رقية الحرق : ٤ \ ٣٦٦ (رقم الحديث : ٧٥٣٨) و أخرجه النسائى ايضا فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٦ \ ٢٥٣ (رقم الحديث : ١٠٨٦١)
(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٢٥٤ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٦٩)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٢٥٤ ، شرح البخارى للكرمانى : ١٢ \ ٢٥)
(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٢٥٣)
(٥) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٩)) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٩)) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٩)
(٦) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٢)

[٥٤١٢] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا النَّضْرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْقِي يَقُولُ امْسَحْ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ بِيَدِكَ الشِّفَاءُ لَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا أَنْتَ [ر: ٥٣٥١]

د باب دا حديث د امام بخاری رحمه الله نه علاوه اصحاب صحاح كښې بل چا نه دې نقل كړې - (١)

[٥٤١٣\٥٤١٣] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لِلْمَرِيضِ بِسْمِ اللَّهِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةِ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا

[٥٤١٤] (٢) حَدَّثَنِي صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الرُّقْيَةِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا وَرِيقَةُ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا

حضرت عائشه ﷺ فرمائی چه حضور اكرم ﷺ به دا دم د مريض دپاره ويلې " بسم الله تربة أرضنا وريقة بعضنا ، يشفى سقيمنا بإذن ربنا " (د الله په نوم سره دا خمونږ د زمكې خاوره ده او مونږ كښې د بعضو دخلې لاړې دی ، خمونږ مريض به دالله تعالى په حكم سره شفا بيا مومى)

تربة أرضنا خبر دې ، مبتداء " هٰذه " محذوف ده ، د أرض نه مراد يا خو د مدينې منورې زمكه دد يا عامه ده - دارنگه د "بعضنا" نه مراد حضور اكرم ﷺ دې يا دا هم عام دې - (٣) امام نووی رحمه الله ليكلې دی چه د حضور اكرم ﷺ ددې دم طريقه دا وه چه دوی به مسواكه گوته باندې لاړې مباركې راواخستې ، بيا ئې دا په خاوره كښې كيخوده او د خاورې لگيدو پس به ئې دا گوته مباركه د مريض په زخم يا د درد والا په ځائې كيخودله او دا كلمات به ئې ارشاد كړل (٤) د خاورې اثر يخ او اوچ دې ، دې وجه نه دې سره ځائې د

---

(١) عمدة القارى : ٢١\٢٦٩)

(٢) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ٤\١٧٢٤ (رقم الحديث : ٢١٩٤) و أخرجه النسائى فى كتاب الطب ، باب النفث فى الرقية : ٤\٣٦٨ (رقم الحديث : ٧٥٥٠) و أخرجه النسائى ايضا فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٦\٢٥٣ (رقم الحديث : ١٠٨٦٢) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ٤\١٢١ (رقم الحديث : ٣٨٩٥) و أخرجه ابن ماجه فى الطب ، باب ما عوّذ به النبى صلى الله عليه وسلم و ما عُوّذ به : ١٢\١١٦٣ (قم الحديث : ٣٥٢١)

(٣) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ ، عمدة القارى : ٢١\٢٧٠ ، شرح مسلم للنووى ، باب استحباب رقية المريض : ١٢\٢٢٣)

(٤) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ ، عمدة القارى : ٢١\٢٦٩ ، شرح مسلم للنووى ، باب استحباب رقية المريض : ١٢\٢٢٣)

زخم او د درد روغيږي ، زخم اوچيږي ، دارنګه لاړو کښې هم دا خصوصيت دې - (١)
خو امام قرطبي رحمه الله فرمائي چه ددې طبي توجيهاتو د سر نه هډو ضرورت نشته دې ،
بلکه دا د الله تعالى د نوم د برکت اثر کيږي چه مريض د درد او دتکليفه روغيږي - (٢)

قوله: يشفى سقيمنا : يشفى صيغه د مجهول ده او په طور د دعا مستعمل ده ، دې صورت کښې " سقيمنا " نائب فاعل کيدو په وجه سره به مرفوع وى او دويم صورت د يشفى معروف هم کيدې شى ، دې صورت کښې فاعل به محذوف وى او " سقيمنا " به د مفعول کيدو په وجه منصوب وى يعنى الله تعالى دې خمونږ بيمار ته شفا ورکړى - (٣)

علامه توربشتى فرمائى چه "تربة أرضنا" نه فطرت د انسان ته اشاره ده او ريقة بعضنا سره نطفې ته اشاره ده ، ګويا په زبان حال سره وائى چه اې الله تا ددې بنده اول اصل د خاورې نه پيدا کړو ، بيا دې دده بنياد د معمولى اوبو نه جوړ کړو ، ده ته شفا ورکول ستا دپاره څه ګران کار نه دې دې وجه نه ته ده ته شفا ورکړه - (٤)

٣٨--باب: النَّفْثِ فِي الرُّقْيَةِ

[٥٤١٥] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الرُّؤْيَا مِنَ اللَّهِ وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفِثْ حِينَ يَسْتَيْقِظُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَيَتَعَوَّذْ مِنْ شَرِّهَا فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ وَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَإِنْ كُنْتُ لَأَرَى الرُّؤْيَا أَثْقَلَ عَلَيَّ مِنَ الْجَبَلِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ فَمَا أُبَالِيهَا [ر: ٣١١٨]

دې باب کښې امام بخارى د دم کولو په وخت د توك کولو بيان کړيدې
نفث (د نون په فتحه او د فاء په سکون سره) نفخ بلا ريق يا نفخ مع ريق قليل ته وائى ، دم کوونکې سرې پوك کوى دې پوك سره ډير کرتې د لاړو څه لږ لږ خاځکى هم شامل وى او کله ورسره نه وى . (٥) په پښتو کښې ديته توك کول وائى
روميې روايت د حضرت ابو قتاده ﷺ (حارث بن ربعى) دې ، فرمائى چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دى چه دوى فرمائيل چه رويا صالحه د الله تعالى د طرفه او بد خوبونه د شيطان د طرفه وى . چه کله تاسو کښې په خوب کښې خراب خيز اووينى نو د خوبه د بيداريدو په وخت درې خله دې اوتوکى او ددې د شره دې پناه اوغواړى نو دا به ده ته نقصان نه ورکوى .

(١) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ . عمدة القارى : ٢١\٢٧٠)
(٢) فتح البارى : ١٠\٢٥٦)
(٣) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ . عمدة القارى : ٢١\٢٧٠ .)
(٤) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ . عمدة القارى : ٢١\٢٦٩)
(٥) فتح البارى : ١٠\٢٥٨ . عمدة القارى : ٢١\٢٦٩)

راوى د حديث حضرت ابو مسلمه (بن عبد الرحمن بن عوف) فرمائى چه ددې حديث د اوريدو نه پس ګڼه څه د غر نه زيات درون خوب اووينم نو ما ته ددې څه پروا نشته دې

قوله: الرؤيا من الله والحلم من الشيطان: رؤيا نه رؤيا صالحه او ښه خوب مراد دې چه د الله تعالى د طرفه بنده دپاره زيرې دې او د حُلُم (په ضمه د حاء او په سكون او په ضمه د لام سره) نه مراد بد خوبونه دي و اګر چه دواړه قسم خوبونه پيدا كوونكې الله جل شانه دې ، خو د ښو خوبونو نسبت الله تعالى ته د تكريم او تشريف دپاره شويدې ، او د بدو خوبونو نسبت شيطان ته ځكه شويدې چه شيطان په ده خوشحاليږى او راضى وى - (١)

دې حديث كښې حضور اكرم ﷺ د بدو خوبونو نه د بچ كيدو او ددې د شر نه د محفوظ كيدو طريقه خودلې ده چه د ويخيدو نه پس ګس طرف ته اعوذ بالله من الشيطان الرجيم اووايه او درې خله توك كړه او دده د شر نه پناه اوغواړه نو انشاءالله دا خوب به نقصان ده نه وى ، توك كولو كښې د شيطان نه نفرت او د ده تحقير او تذليل كولو ته اشاره ده ، ځكه چه شيطان د بدو خوبونو په وخت خوشحاليږى او ديته حاضريږى - علامه قسطلانى رحمه الله ليكى : وفى النفث إشارة إلى طرد الشيطان الذى حضر رؤياه المكروهة، وتحقيرله واستقذار لفعله (٢)

[٥٣١٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأُوَيْسِيُّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَفَثَ فِي كَفَّيْهِ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَبِالْمُعَوِّذَتَيْنِ جَمِيعًا ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَمَا بَلَغَتْ يَدَاهُ مِنْ جَسَدِهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَمَّا اشْتَكَى كَانَ يَأْمُرُنِي أَنْ أَفْعَلَ ذَلِكَ بِهِ قَالَ يُونُسُ كُنْتُ أَرَى ابْنَ شِهَابٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ إِذَا أَتَى إِلَى فِرَاشِهِ [ر:٤٧٢٥]

حضرت عائشه فرمائي :چه رسول الله ﷺ به كله خپلې بسترې ته تشريف اوړلو نو په خپلو لاسونو به ئې قل هو الله احد او معوذتين (سورت فلق او سورت الناس) اوويلې او دم به ئې كړو او بيا به ئې دواړه لاسونه په خپل نورانى مخ راښكل او چه د بدن كوم كوم حصې ته به رسيدې شو په هغې به ئې راښكلو ، حضرت عائشه ﷞ فرمائى چه كله دوى بيمار شو نو ما ته ئې د داسې كولو حكم به كولو ، راوى د حديث يونس وائى چه ما ابن شهاب ليدلې وو چه دې به خپلې بسترې ته تللو نو داسې به ئې كولو

دا روايت په كتاب المغازى كښې تير شويدې

[٥٣١٧] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَهْطًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْطَلَقُوا فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا بِحَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ قَدْ نَزَلُوا بِكُمْ لَعَلَّهُ

---

(١) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٠ . ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٦٧)

(٢)) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٠ . ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٦٧)

أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ فَأَتَوْهُمْ فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ فَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَرَاقٍ وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ فَانْطَلَقَ فَجَعَلَ يَتْفُلُ وَيَقْرَأُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَتَّى لَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ فَانْطَلَقَ يَمْشِي مَا بِهِ قَلَبَةٌ قَالَ فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ اقْسِمُوا فَقَالَ الَّذِي رَقَى لَا تَفْعَلُوا حَتَّى نَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَذْكُرَ لَهُ الَّذِي كَانَ فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا لَهُ فَقَالَ وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ أَصَبْتُمُ اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ بِسَهْمٍ [ر:٢١٥٦]

د باب دا آخرى حديث تير شويدې ، ديكښې دى ، " فانطلق فجعل يتفل " د تفل او د نفث تقريبًا يو معنى ده ، ددې جملې د وجه امام بخارى دا حديث ددې باب لاندې ذكر كړيدې

٣٩= بَابُ مَسْحِ الرَّاقِي الْوَجَعَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى

[٥٤١٨] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ بَعْضَهُمْ يَمْسَحُهُ بِيَمِينِهِ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا فَذَكَرْتُهُ لِمَنْصُورٍ فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ بِنَحْوِهِ

نبى كريم ﷺ به د دم كولو په وخت كښ خپل ښې لاس د تكليف په ځائے وهلو

٤٠= بَابٌ فِي الْمَرْأَةِ تَرْقِي الرَّجُلَ

[٥٤١٩] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي مَرَضِهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَنَا أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِهِنَّ فَأَمْسَحُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِبَرَكَتِهَا فَسَأَلْتُ ابْنَ شِهَابٍ كَيْفَ كَانَ يَنْفِثُ قَالَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [ر:٤١٧٥]

امام بخارى رحمه الله مقصد دا دے چه ښځه كه خاوند دم كول غواړى نو سنت كښې دې دپاره جواز شته ، مناسبت د روايت د باب سره ظاهر دې

٤١= بَابُ مَنْ لَمْ يَرْقِ

[٥٤٢٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنُ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ فَجَعَلَ يَمُرُّ النَّبِيُّ مَعَهُ الرَّجُلُ وَالنَّبِيُّ مَعَهُ الرَّجُلَانِ وَالنَّبِيُّ مَعَهُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ وَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَرَجَوْتُ أَنْ تَكُونَ أُمَّتِي فَقِيلَ

هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ ثُمَّ قِيلَ لِي انْظُرْ فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ لِي انْظُرْ هَكَذَا وَهَكَذَا فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ هَؤُلَاءِ أُمَّتُكَ وَمَعَ هَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ وَلَمْ يُبَيَّنْ لَهُمْ فَتَذَاكَرَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا أَمَّا نَحْنُ فَوُلِدْنَا فِي الشِّرْكِ وَلَكِنَّا آمَنَّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَكِنْ هَؤُلَاءِ هُمْ أَبْنَاؤُنَا فَبَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَتَطَيَّرُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَكْتَوُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا فَقَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ [ر: ٣٢٢٩]

دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه که یو سړی دم درمل وغیره نه کوی نو شریعت کښې د دې جواز شته ، په حدیث د باب تفصیلی کلام په باب من اکتوی کښې تیر شویدې ، دیکښې دی، هم الذین لایتطیگرون، ولایکتوون ولایسترقون " دا هغه خلق دی چه د توکل په لوړ مقام دی او رضا بالقضاء مقام باندې اوسیږی د دم دارو درملو علاج وغیره ضرورت نه محسوسوی ، لکه علامه ابن الاثیر رحمه الله فرمائی :

" هذا من صفة الأولياء ، المعرضين عن الدنيا و أسبابها و علائقها ، و هؤلاء خواص الأولياء ، ولا يرد على هذا وقوع ذلك من النبي صلى الله عيه وسلم فعلا و أمراء لأنه كان فى أعلى مقامات العرفان و درجات التوكل ، فكان ذلك منه للتشريع و بيان الجواز و مع ذلك فلا ينقص ذلك من توكله ، لأنه كان كامل التوكل يقينا فلا يؤثر فيه تعاطى الأسباب شيئًا ، بخلاف غيره و لو كان كثير التوكل ، لكن من ترك الأسباب ، و فوض و أخلص فى ذلك كا دأرفع مقاما " (١)

یعنی علاج او اسباب پریخودل خاص د هغه اولیاؤ او د الله تعالی د لویو بندګانو صفت دې چه د دنیا او ددې د وسائلو نه اعراض کوی

دلته دې د چا په ذهن کښې دا شبه سر نه رااوچتوی چه کله دا دالله تعالی د خاص مقربو بندګانو صفت دې نو بیا رسول الله ﷺ علاج او اسباب عملاً هم او قولاً هم اختیار کړل چه په خپله ئې هم علاج او اسباب اوکړل او بل ته ئې هم حکم اوکړو

ځکه چه رسول الله ﷺ بې شك شبه د عرفان او د توکل په لوړ مقام فائز وو ، خو بیا هم دوی د علاج او وسائلو د مشروعت خودلو او ددې د جواز د بیان دپاره ئې دا اختیار کړل .

دې سره د دوی د توکل په صفت کښې هیڅ قسم کمې نه دې راغلې ، ځکه چه دوی داسې کامل متوکل وو چه اسباب اختیارولو سره د دوی په توکل هیڅ اثر نه پریوتلو ، دا صرف د دوی خصوصیت وو د نورو خلقو خبرې نورې دی ، ځکه چه که یو سړې ډیر هم متوکل وی خو اسباب اختیارولو سره د ده په توکل ځه نا ځه فرق راځی ، که یو سړې اخلاص سره توکل کوی او خپله معامله الله تعالی ته سپاری او اسباب پریږدی نو دې یقیناً د توکل په لوړ

---

(١) فتح البارى : ١٠\٤٦٠ . ٤٦١)

مقام دې ـ دا روايت امام بخارى رحمه الله د حصين بن نمير نه نقل كړېدې ، د حصين بن نمير په بخارى كښې صرف هم دا يو روايت دې - (١)

٤٢=باب الطيرة

[٥٤٢١] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَالشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالدَّارِ وَالدَّابَّةِ [ر: ١٩٩٣]

[٥٤٢٢] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا طِيَرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالُوا وَمَا الْفَأْلُ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [ر: ٥٤٢٣]

طيرة (د طاء د كسرې او د ياء د فتحه سره) د تطير مصدر دې چه څنګه د تحير مصدر حِيَرَة دې ، د بعض اهل لغت دا خيال دې چه عربى ژبه كښې په دې وزن باندې د دې دوه مصدرونو نه علاوه بل يو مصدر نه دې راغلې - (٣)

طيرة بدشګونئ (سپيره والى) ته وائى په زمانه د جاهليت كښې به خلق سحر د څه كار دپاره وتل نو دوى به په طير يعنى مارغه باندې اعتماد كولو ، دوى به ناست مارغان الوزول نو كه دا مارغه به ښى طرف ته والوتلو نو دوى به دا نيك شګون ګڼړلو او كار ته به روان شو او كه دا مارغه به ګس طرف ته والوتلو ، نو دوى به دا بد شګون ګڼړلو كار له به نه تلل ، خلقو به ښى طرف ته الوتونكى مارغه ته " مساغ " ا و ګس طرف ته الوتونكى مارغه ته به ئې " بارح " ويلې - (٤)

اسلام چه راغلو نو دا وهم او خيال ئې باطل كړو چه د مارغه په ښى او په ګس طرف الوتلو سره د چا په كار كيدو او نه كيدو باندې څه اثر نه پريوځى

امام بيهقى رحمه الله په " شعب الايمان " كښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما روايت نقل كړېدې چه كه د چا په زړه كښې داسې بد شګونى راشى نو هغه دې دا دعا

---

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٢٦٠ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٧٣)

(٢)) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الطب ، باب الفأل (رقم الحديث : ٥٤٢٣) و أخرجه مسلم في السلام ، باب الطيرة و الفأل و ما يكون فيه من الشؤم : ١٤ \ ١٧٤٥ (رقم الحديث : ٢٢٢٣)

(٣) النهاية في غريب الحديث و الأثر : ٣ \ ١٥٢ ، مجمع بحار الأنوار : ٣ \ ٤٨٠ و فتح البارى : ١٠ \ ٢٦١ ، شرح الطيبى على مشكوة المصابيح ، كتاب الطب و الرقى ، باب الفأل و الطيرة ، الفصل الأول : ٨ \ ٣١٣ ، اكمال إكمال المعلم للأبى على صحيح مسلم كتاب الطب ، باب قوله ﷺ: لا عدوى : ٦ \ ٣٩)

(٤)) النهاية فى غريب الحديث و الأثر : ٣ \ ١٥٢ ، فتح البارى : ١٠ \ ٢٦١ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٧٣ ، إرشاد السارى : ١٢ \ ٤٧٢)

اووائى " اللّهم لا طيرإلا طيرك، ولا خيرإلا خيرك " [1]

كله چه خلق داسې عقيده اولرى نو د دوى د خيال او د اعتقاد مطابق ډير كرتې داسې واقعات هم راپيښيږى ، دا په حقيقت كښې د دوى د باطن ظن سزا وى ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى :

" وربما وقع به ذلك المكروه بعينه الذى إعتقده عقوبة له ، كما كان يقع كثيرا لأهل الجاهلية " [2]

۴۳= بَاب الْفَأْلِ

[5423] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا طِيَرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالَ وَمَا الْفَأْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [ر: ۵۴۲۲]

[۵۴۲۳] [3] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ الصَّالِحُ الْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ [ر: ۵۴۴۰]

حضور اكرم ﷺ فرمائلي دى لا طيرة و خيرها الفال چه شګون نه دې او د دې بهتر قسم نيك شګون دې " فال (په همزه او بغير د همزه) ښه شګون ته وائى ([4]) ددې جمع فئول راځى - ([5])

① بعضې حضراتو په نزد طيره بد شګون (سپيره والى) ته وائى او فال ښه شګون (بختور والى) ته وائى - دا دواړه جُدا جُدا دى طيره ناجائز او فال جائز دې ، دلته حديث كښې د خيرها كلمه استعمال شويده ، د فال اضافت طيره ته دې ، دا اضافت د توضيح دپاره دې ، د جزئيت ثابتولو دپاره نه دې ، د علامه كرمانى رحمه الله او د علامه طيبى رحمه الله رائ هم دا ده - ([6])

---

[1]) شعب الإيمان للبيهقى ، باب التوكل و التسليم : ۲\۶۵ (رقم الحديث : ۱۱۸۰)

[2]) فتح البارى : ۱۰ \ ۲۶۴)

[3]) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى الطب ، باب لاعدوى (رقم الحديث : ۵۴۴۰) و أخرجه مسلم فى السلام ، باب الطيرة و الفال و ما يكون فيه من الشوم : ۴ \ ۱۷۴۶ (رقم الحديث : ۲۲۲۴) و أخرجه أبوداود فى الطب ، باب فى الطيرة : ۴ \ ۱۸ (رقم الحديث : ۳۹۱۶) و أخرجه الترمذى فى كتاب السير ، باب ما جاء فى الطيرة : ۴ \ ۱۶۰ (رقم الحديث : ۱۶۱۵)

[4]) و فى النهاية لإبن الأثير : " فيه إنه كان يتفاءل و لا يتطير " الفال مهموز فيما يسر و يسوء ، و الطيرة لا تكون إلا فيما يسوء ، النهاية لإبن الأثير : ۳\۴۰۵)

[5]) فتح البارى : ۱۰ \ ۲۶۳ ، إكمال إكمال المعلم على صحيح مسلم لأبى ، كتاب الطب ، باب قوله ﷺ : لا عدوى : ۶ \ ۴۱)

[6]) شرح البخارى للكرمانى : ۲۱ \ ۳۲ ، شرح الطيبى على مشكوة المصابيح ، كتاب الطب و الرقى ، باب الفال و الطيرة ، الفصل الأول : ۸ \ ۳۱۳ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۲۶۳ ، عمدة القارى : ۲۱ \ ۲۷۴)

② خو د حافظ ابن حجر رحمه الله وغيره رائې دا ده چه " طيره " عامه ده مطلق شګون ته وائی ، او ددې دوه قسمونه دی : بد شګون او ښه شګون ، دويم قسم ته فال وائی ، شريعت کښې بيا د " طيرة " استعمال د بد شګونۍ په معنی کښې اوشو ، حضور اکرم ﷺ ، چه "لا طيرة " اوفرمائل نو دې سره ئې شرعی معنی مراد واخسته او "خيرها " کښې ضمير چه کوم " طيرة " ته راجع دې نو د هغې نه عام معنی يعنی مطلق شګون مراد دې (١) د دې حضراتو تائيد د ترمذی د يو روايت نه کيږی (٢)

يو اشکال او ددې جواب: دلته دا اشکال کيږی چه " خيرها " د اسم تفضيل صيغه ده چه د هغې مفهوم دا راؤځی چه فال زيات بهتر دې ، خو طيره کښې هم بهتری شته ، حال دا دې چه طيره کښې هيڅ قسم بهتری نشته دې ددې مختلف جوابونه ورکړې شويدی ،

① علامه طيبی رحمه الله فرمائی : هو من نحو قولهم : " الصيف أحر من الشتا " أی الفال فی بابه أبلغ من الطيرة فی بابها ، و الحاصل إن أفعل التفضيل فی ذلك إنما هو بين القدر المشترك بين الشيئين ، و القدر المشترك بين الطيرة و الفال تاثير كل منهما فيما هو فيه ، والفال فی ذلك أبلغ - (٣)

علامه طيبی رحمه الله فرمائی چه دا " الصيف أحر من الشتاء " د قبيله دې ، ددې لفظی ترجمه خو دا ده چه اوړې د ژمی نه زيات ګرم دې خو مطلب ئې دا کيږی چه د ګرمۍ سختی د يخنۍ د سختۍ نه زياته ده ، نو " سختی " په دواړو کښې قدر مشترک دې ، خو ديو شدت د بل په مقابله کښې زيات دې ، ددوه څيزونو په مينځ کښې قدر مشترک په يو کښې د زياتی او د شدت د بيانولو دپاره د اسم تفضيل استعمال کيږی ، لکه چه الصيف أحر من الشتاء (اوړی د ژمی نه زيات ګرم دې) دا مطلب ترينه نه اخستې کيږی چه يخنۍ کښې هم څه لږه غونده ګرمی او تاو شته ، خو د صيف حرارت زيات دې ، بلکه مطلب ترينه دا اخستې کيږی چه د صيف د حرارت شدت د شتاء د يخنۍ د شدت نه زيات دې

دارنګه حديث کښې هم د الطيرة خيرها الفال مطلب دا نه دې چه " طيرة " کښې هم څه لږ خير شته خو د فال خير زيات دې ، بلکه مطلب دا دې چه د طيره هم يو اثر دې او د فال هم يو اثر دې خو د فال اثر د طيره په مقابله کښې زيات ښه زيات بهتر او زيات بليغ دې -

ددې جواب حاصل دا دې چه د بد شګون او د نيك شګون د دواړو اثر شته خو د طيره په مقابله کښې فال زيات موثر او بليغ دې -

② دويم جواب دا ورکړې شويدې چه " خير " دلته د مطلقا د خيريت په معنی کښې

---

(١) فتح البارى : ١٠\٢٦٣ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٤ ، شرح البخارى للكرمانى : ٢١ \ ٣٢ ، اكمال اكمال المعلم على صحيح مسلم للابى . كتاب الطب ،باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦\ ٤١)

(٢) فتح البارى : ١٠\٢٦٤ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٤ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٧٤)

(٣) شرح الطيبى على مشكوة المصابيح : ٨ \ ٣١٣ ، مكمل إكمال الإكمال ، كتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦\ ٤١)

استعمال دي ، د اسم تفضيل په معنى نه دي ، الفال محض خير كما أن الطيرة محض شر - (١)

④ اويو بل جواب دا وركړې شويدې چه دا على سبيل الفرض و التسليم دې چه بالفرض كه طيرة بهتر هم وى نو فال ددې په مقابله كښې زيات بهتر دې - (٢)

نيك فال نيول مندوب دى: بهرحال ښه او نيك فال نيول مستحب او مندوب دى مثلاً يو سړې بيمار دې او دې په دې حالت كښې د چا نه " يا سالم " ويل واورى ، يا څوك جنګ ته روان دې او دې د " ظفرعلى " يا د " فتح على خان " نوم واورى ، يا د چا څه څيز ورك شوې وى او دې ياواجد د چا د خلې نه واورى نو دې ددې نومونو نه د روغوالى ، د فتح او د ورك شوې څيز په پيدا كيدو نيك فال اونيسى نو دا مستحب او د حضور اكرم ﷺ نه يو ثابت څيز دې - (٣)

آبى په شرح د مسلم كښې د قاسم بن اصبغ يو روايت نقل كړيدې چه حضرت بريده اسلمى د اويا سوارو سره د شپې په وخت حضور اكرم ﷺ ته ملاقات ته راغلو ، نو حضور اكرم ﷺ تپوس اوكړو څوك ئې ؟ نو ده جواب وركړو " بريده " نبى كريم ﷺ حضرت صديق اكبر رضی اللہ عنہ ته متوجه شو او وے فرمائل :" برد أمرنا و صلح "څمونږ د جنګ معامله يخه شوه او صلح اوشوه ، بيا ئې تپوس اوكړو ممن ؟ (يعنى د كومې قبيلې سره دې تعلق دې ؟) نو ده اوويل : من أسلم ، حضور ﷺ اوفرمائل :" سلمنا " يعنى مونږ محفوظ شو بيا حضور ﷺ تپوس اوكړو فمن ؟ (يعنى اسلم كښې د كوم ښاخ سره تعلق لرې ؟) نو ده اوويل : من بنى سهم ، بيا حضور ﷺ اوفرمائل : خرج سهمنا (څمونږ حصه رااووتله) (٤) دا رنګه د عزوه حديبيه په موقع باندې د كافرانو د طرفه مختلف خلق حضور صلي الله عليه وسلم سره مذاكراتو دپاره راتلل چه كله سهيل بن عمرو راغللو نودوى ﷺ د نوم نه فال اونيولو او ارشاد ئې اوكړو "الآن سهل الله لكم أمركم" (٥)

د حضور اكرم ﷺ عادت مبارك وو چه كله به ئې د كوم يو كار په موقع باندے څه ښه نوم اوريدلو نو د خوشحالئ آثار به د دوى په مخ مبارك ښكاره كيدل ، لكه امام ابوداود رحمه الله په سند حسن سره د حضرت بريده اسلمى رضی اللہ عنہ يو روايت نقل كړيدې :: "إن النبى صلى الله عليه وسلم كان لا يتطير من شئ ، و كان إذا بعث عاملا يسأل عن إسمه فإذا أعجبه فرح به ، وإن كره إسمه رؤى كراهة ذلك فى وجهه" (٦)

---

(١)) مرقاة شرح مشكاة ، كتاب الطب ، باب الفال و الطيرة : ٩\٢)
(٢)) مظاهر حق : ٤ \ ٣٠١ ، مرقاة شرح مشكاة كتاب الطب ، باب الفال و الطيرة : ٩\٢)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٢٦٤ ، مظاهر حق : ٤ \ ٣٠٠)
(٤)) إكما إكمال المعلم على صحيح مسلم للأبى ، كتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦\٤٢)
(٥) دلائل النبوة للبيهقى ، باب سياق قصة الحديبية و ما ظهر من الآثار فيها : ٤ \ ١٠٥)
(٦)) سنن أبى داود ، كتاب الطب ، باب فى الطيرة : ٤\١٩ (رقم الحديث : ٣٩٢٠)

که یو نوم به دوی ﷺ ته ناخوښه وو نو د دوی په مخ مبارك به د ناخوښتيا آثار ښکاره کيدل د بد فالئ په وجه نه . بلکه په دې وجه چه دوی ته بد نومونه خوښ نه وو ، هم دا وجه ده چه دوی به څو موقعو باندې د څو اصحابو نومونه بدل کړې وو - (١) دارنګه دوی ﷺ د "برة بنت أبي سلمة بن عبد الأسد" (چه ددوی نوم ربيبه وه) نوم بدل کړو اوزينب ئې کړو - الإصابة في تمييز الصحابة : ٨\٣٨ (رقم الترجمة : ١٠٩٢٨) ، أسد الغابة في معرفة الصحابة : ٦\٣٤ (رقم الترجمة : ٦٧٤٦)

٤٤=بَاب لَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ

[٥٣٧٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَكَمِ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ أَخْبَرَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ [ر:٥٣٨٠]

د "هامة" او د "صفر" تشريح تيره شويده -

٤٥=بَاب الْكِهَانَةِ

كهانة (د كاف په فتحه او په كسره سره) د غيب خبرو خودلو پيشې ته وائى ، دې پيشه كوونكى ته كاهن وائى ، ددې جمع **كهنة** راځى ، بعض اهل لغتو د كاهن تعريف كړيدې ، **كل من أذن بشيء قبل وقوعه فهو كاهن** (٢)

د كهانت قسمونه : د كهانت درې قسمونه مشهور دى

① د غيب دا خبرونه بعض خلق د شيطانانو او د پيريانو نه حاصلوى ، پيريان د اخبرې چه د اسمان د فرشتو خبرې واورى نو حاصل ئې کړى ، د دې دروازه بنده کړې شوه او ددې حفاظت د شهاب ثاقب په ذريعه اوشو ، د قرآن كريم دا آيت كريمه (**إلا من خطف الخطفة فأتبعه شهاب ثاقب**) (٣) دې طرف ته اشاره كوى

② د بعضې پيريانو سره د خلقو رابطه وى او دوى دوى ته د لرې لرې خبرونه وركوى او كله څه خبرې صحيح هم خيژى

(١) لكه چه دوى صلى الله عليه وسلم د ام المؤمنين حضرت ميمونه او د ام المؤمنين حضرت جويريه رضى الله عنهما نو مونه دوى دواړو سره نكاح كولو په وخت كښې بدل كړې وو د دوى دواړو نومونه بالترتيب وراندې " برة بنت الحارث الهلالية " او برة بنت الحارث المصطلقية " وو ، الإصابة في تمييز الصحابة : ٨\٤٨ (رقم الترجمة : ١٠٩٢٥ ، ١٠٩٢٦)

(٢) فتح البارى : ١٠\٢٦٦، عمدة القارى : ٢١\٢٧٥ و عرّفه ابن الأثير فى النهاية : الكاهن : الذى يتعاطى الخبر عن الكائنات في مستقبل الزمان ، و يدعى معرفة الأسرار ، النهاية فى غريب الحديث و الأثر ٤\٢١٣ و كذا فى مجمع بحار الأنوار : ٤\٤٥٠)

(٣) سورة صافات ، الآية : ١٠)

③ بعض خلق د خپلو حواسو ، تجربو او په اندازو سره د غيب خبرې بيانوى دې ټولو صورتونو ته مذموم ويلې شويدى خکه چه دا د قبيلې د ظنياتو نه دى او عموما ديكښې دروغ شامل وى - (١)

حضرت ابوهريره رضي الله عنه مرفوع حديث دې "من أتى كاهنا أو عرافا فصدقه بما يقول فقد كفر بما أنزل على محمد" (٢)

[٥٤٢٦\٥٤٢٧] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي امْرَأَتَيْنِ مِنْ هُذَيْلٍ اقْتَتَلَتَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَقَتَلَتْ وَلَدَهَا الَّذِي فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى أَنَّ دِيَةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ فَقَالَ وَلِيُّ الْمَرْأَةِ الَّتِي غَرِمَتْ كَيْفَ أَغْرَمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ

[٥٤٢٧] (٣) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ رَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَطَرَحَتْ جَنِينَهَا فَقَضَى فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الْجَنِينِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ كَيْفَ أَغْرَمُ مَا لَا أَكَلَ وَلَا شَرِبَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ وَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ [ر:٦٣٥٩و٦٥٠٨و٦٥١١و٦٥١٢]-

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه رسول الله ﷺ د قبيله هذيل د دوه جګړه کوونکو ښځو باره کښې فيصله کړې وه چه دوى کښې يوې (ام عفيف بنت مسروح) بله (مليکه بنت عويم) په کانړى ويشتې وه چه دا په ګيډه اولګيدله او دا حامله وه چه د هغې د وجه ددې

---

(١) فتح البارى : ١٠\٢٦٦ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٧٩) ٠

(٢)) سنن الترمذى ، كتاب الطهارة ، باب ما جاء فى كراهية إتيان الحائض : ١١\٢٤٢ (رقم الحديث : ١٣٥) ، سنن أبى داود ، كتاب الطب ، باب فى الكاهن : ٤\١٥ (رقم الحديث : ٣٩٠٤) . مسند الإمام أحمد بن حنبل ، كتاب الحدود ، الفرع الرابع فى حدالزنا من الجلد و الرجم : ٢\٤٠٨ ، سنن إبن ماجه ، كتاب الطهارة ، باب النهى عن إتيان الحائض : ١\٢٠٩ (رقم الحديث : ٦٣٩)

(٣)) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الفرائض ، باب ميراث المرأة و الزوج مع الولد وغيره (رقم الحديث : ٦٣٥٩) و أخرجه أيضا فى كتاب الديات ، باب جنين المرأة (رقم الحديث : ٦٥٠٨) و أخرجه أيضا فى كتاب الديات باب جنين المرأة ، و إن العقل على الوالد و عصبته الوالد لا على الولد (رقم الحديث : ٦٥١١) و أخرجه مسلم فى كتاب القسامة ، باب دية الجنين و وجوب الدية فى قتل الخطأ : ٤\١٣٠٩ (رقم الحديث : ١٦٨١)

بچې په ګېډه کښې مړ شو ، د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې مقدمه راغله دوی ددې بچی په دیت کښې غرة یعنی یو غلام یا د وینځې ورکولو حکم اوکړو ، د جنایت کوونکې ښځې ولی اوویل "کیف أغرم یا رسول الله من لا شرب ولا أکل، ولا نطق ولا استهل، فمثل ذلك بطل" (یعنی اے د الله رسوله : څه څنګه د هغه بچی دیت ورکړم چه نه ئې څښاك کړیدې او نه ئې خوراك او نه ئې خبرې کړیدی او نه ئې چغه وهلې ده ، نو داسې بچی خو توې (څه تاوان ئې نشته) حضور اکرم ﷺ چه دده دا مسجع کلام واوریدو نو وې فرمائل : دې خو د کاهنانو روردې "

د دې حدیث متعلق تفصیلی کلام خو به روستو راشی په دیاتو کښې دلته امام بخاری رحمه الله ددې ذکر څکه کړیدې چه دوی ﷺ ددې مسجع کلام کوونکې متعلق اوفرمائل : چه دې د کاهنانو رور دې لکه چه څنګه کاهن مسجع کلام کوی ، دده دا کلام هم دارنګه مقفی او مسجع دې لکه د مسلم شریف په روایت کښې دی : " إنما هذا من إخوان الکهان " نه پس دا اضافه ده "من أجل سجعه الذی سجع" (1) کلام کښې سجع کُه په تکلف او تصنع سره وی نو دا صحیح نه ده ، خو کُه بې تکلفه او بې تصنع وی نو بیا جائز دې ، (2)

استهل : استهلال د پیدا کیدو په وخت د بچی اواز ته وائی ،غرة د تندی سپین والی او روښانتیا ته وائی عبر به عن الجسد کله إطلاقا للجزء علی الکل ، وړاندے "عبد أو أمة" ددې بدل واقع کیږی - (3)

قوله: ومثل ذلك بطل: دلته روایت کښې " بطل " دې او په بعضې راویتونو کښې یطل د یاءسره دې د یطل معنی د هدر او د توئیدو ده - (4)

[۵۴۲۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [ر: ۲۱۲۲]

د باب دا روایت د حضرت ابو مسعود ﷺ نه روایت دې - فرمائی : چه نهی النبی ﷺ عن ثمن الکلب ومهر البغی وحلوان الکاهن یعنی حضور اکرم ﷺ د سپی د قیمته د زنا کارې ښځې ته د اجرت ورکولو نه او کاهن ته د رقم ورکولو نه منع کړیده -

---

(1)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ ..... ۱۳ \ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ ..... ۱۳ \ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ ..... ۱۳ \ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)ررر

(2)) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)

(3)) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)

(4)) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)

قوله: مهر البغي: بغي په اصل کښې د بَغُوْيٌ په وزن د فعول وو ، واو يې په ياء بدل کړو او ياء ئې په ياء کښې مدغم کړه بَغِيٌّ شو ، دلته ترينه زانيه مراد ده ، د زانيه اجرت ته ئې مجازا مهر اوويلې - (۱)

دا روايت په کتاب البيوع کښې " باب ثمن الکلب " تر لاندې تير شويدې - (۲)

[۵۴۲۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسٌ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَيْسَ بِشَيْءٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَا أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا مِنَ الْجِنِّيِّ فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ
قَالَ عَلِيٌّ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ مُرْسَلٌ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ ثُمَّ بَلَغَنِي أَنَّهُ أَسْنَدَهُ بَعْدَهُ [ر: ۵۸۵۹، ۷۱۲۲، وانظر: ۳۰۳۸]

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه څه خلقو درسول الله ﷺ نه د کاهنانو متعلق تپوس اوکړو نو دوی اوفرمائل : دا هيڅ څيز نه دې ، خلقو اوويل : اے د الله رسوله ! دا خلق کله مونږ ته داسې خبره کوی چه هغه بالکل صحيح وی ، نو حضور ﷺ اوفرمائل چه دا خبره د الله تعالى د طرفه وی ، کاهن دا د پيريانو نه واخلی ، پيرې دا (خبره چه د فرشتو نه ئې اوريدلې وی) د خپل کاهن دوست په غوږ کښې واچوی ، او بيا دې د دې يوې خبرې سره سل د دروغو خبرې يوځئ کړی او وړاندې ئې بيانوی

قوله: ليس بشيء: أی ليس قوله بشيء يعتمد عليه يعنی د کاهن د قول هيڅ اعتبار نشته دې ،

تلك الكلمة من الحق يعنی دا کلمه د حق د طرفه وی ، د حق نه الله تعالى هم مراد کيدې شی ، چه دا کلمه د الله تعالى د طرفه وی ، او حق په معنى د ثابت او د ربښتيا هم کيدې شی چه دده دا کلمه درست او صحيح وی ، باقی نورې باطلې وی - (۳)

قوله: يخطفها من الجني: يعنی دا کلمه دې کاهن د پيری نه اخستې وی او بعضې روايتونو کښې يخطفها الجنی دې يعنی پيری دا کلمه د اسمان نه حاصل کړيده د خطف يخطف معنی په منډه او په تيزئ سره د اخستو ده (۴)

---

(۱) قال القسطلاني : " ولا يجوز عندهم أن يكون على فعيل ، لأن فعيلا بمعنى فاعل يكون بالهاء فی المؤنث ککريمة وإنما يکون بغيرهاء، إذاكان بمعنى مفعول كامرأة جريح و قتيل (إرشاد الساری: ۱۲ \ ۴۷۸)

(۲) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۸)

(۳) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۴۷۹ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۹ ، شرح صحيح البخاری لابن البطال : ۹ \ ۴۳۹)

(۴) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۴۷۹ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۲۶۹)

فيقرها: د باب د نصر نه دي قر يقر استعماليږي ، ويلې كيږي. قررت على رأسه دلوا: ما دده په سر ډولچه د اوبو واړوله - (۱)

علامه قرطبي رحمه الله فرمائي قر الطائر په معنى دي د مارغه مسلسل اواز ويستلو ته وائي ، دلته د يقرها په معنى ده: القاها الى أذنه بصوت - (۲)

قوله: مائة كذبة: د كاف فتحې سره، د ابن جريج په روايت كښې اكثر من مائة كذبة دي، عدد مراد نه دې بلكه كثرت مراد دې چه كاهن اكثر دې حق سره دروغ ملاوهي. (۳)

امام مسلم رحمه الله د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ نه روايت نقل كړيدې چه يو شپه رسول الله ﷺ د څو انصارو اصحابو سره تشريف فرما وو ، ديكښې شهاب ثاقب په نظر راغلو ، حضور ﷺ د اصحابو نه تپوس اوكړو " په زمانه د جاهليت كښې به چه دا تاسو اوليدلونو تاسو به څه ويلې ؟ " اصحابو اوويل : مونږ به ويل چه نن شپه څوك لوې سړې پيدا شو يا څوك لوې سړى مړ شو ، حضور ﷺ اوفرمائل :" فإنها لا يرمى بها لموت أحد ولا لحياته، ولكن ربنا تبارك و تعالى إسمه إذا قضى أمرا ، سبح حملة العرش ، ثم سبح أهل السماء الذين يلونهم حتى يبلغ التسبيح أهل هذا السماء الدنيا ثم قال الذين يلون حملة العرش لحملة العرش : ماذا قال ربكم ؟ فيخبرونهم ماذا قال، قال : فيستخبر بعض أهل السموات بعضا حتى يبلغ الخبر هذه السماء الدنيا ، فتخطف الجن السمع ، فيقذفون إلى أوليائهم ، ويرمون به ، فما جاؤوا به على وجهه فهو حق ، ولكنهم يقرفون فيه ويزيدون " (٤)

يعنى ستورې ددې وجه نه رابيليږي چه څوك مړ يا پيدا شي ، بلكه څمونږ رب چه كله د يو امر فيصله اوكړي نو هغه فرښتې چه حاملين د عرش دى " سبحان الله " اووائي ، بيا دوى سره چه كومې نزدې فرښتې د اسمان والا دى هغوى سبحان الله اووائي تر دې چه د دوى تسبيح هغه فرښتو ته رااورسيږي چه په اسمان د دنيا كښې دى ، بيا حاملين د عرش سره چه كومې نزدې فرښتې دى هغوى دوى ته اووائي : د ستاسو رب څه اوفرمائل ؟ نو دوى ته چه الله تعالى څه فرمائلي دى دوى د هغې خبر دوى ته وركړې بيا د اسمانونو نورې فرښتې هم د يو بل نه دا خبر معلوم كړي تر دې چه دا خبر اسمان د دنيا ته رااورسيږي نو پيريان (شيطانان) دې اوريدلې خبرې نه څه رااونيسي او دا خپل كاهن دوستانو ته رسوى ، اوس كه كاهن دا خبره هم هغه رنګ بيان كړي چه څنګه دوى اوريدلې وى نو دا رښتيا كيږي خو دوى ديكښې د دروغو اضافه هم كوى

۱) عمدة القارى : ۲۱\۲۷۷ ، فتح البارى : ۱۰\۲۷۰)
۲) عمدة القارى : ۲۱\۲۷۷، فتح البارى : ۱۰\۲۷۰)
۳) فتح البارى: ۱۰\۲۷۰، ۲۷۱، عمدة القارى : ۲۱\۲۷۷-
٤)) فتح البارى : ۱۰\۲۷۰ ، عمدة القارى : ۱۲\۲۷۷)

قوله: قال علي: قال عبد الرزاق: مرسل: (الكلمة من الحق) ثم بلغني أنه أسنده بعده: علی بن المدینی فرمائی: چه عبدالرزاق بن همام فرمانی حدیث کښې واقع "الكلمة من الحق" الفاظ مرسل نقل کړي وو، یعنی حضرت عائشه رضی الله عنها نه ئې د سند سره نه وو بیان کړي خو بیا ما ته دا خبره راورسیدله چه دوی به روستو دا حصه هم د سند سره نقل کړي ده.

۳۶--باب: السحر

۳۰= بَابُ السِّحْرِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ [البقرة:۱۰۲] وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى [طه:۶۹]
وَقَوْلِهِ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ [الأنبياء:۳]
وَقَوْلِهِ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى [طه:۶۶]
وَقَوْلِهِ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ [الفلق:۴] وَالنَّفَّاثَاتُ السَّوَاحِرُ
تُسْحَرُونَ تُعَمَّوْنَ [المؤمنون:۸۹]

دلته څو خبرې ذهن کښې کښینول پکار دی

د سحر تعریف: ① لغت کښې د لفظ د سحر اطلاق په هر هغه څیز کیږی چه هغه مخفی او پټ وی، كل ما خفي ولطف ودق مأخذه فهو سحر (۱)

(۱) فتح الباری: ۱۰ \ ۲۷۲، وقال ابن الأثير فى النهاية: لاسحر ما يصرف قلوب السامعين و إن كان غير حق. النهاية: ۱۲ \ ۳۴۶ مجمع بحار الأنوار: ۳ \ ۴۳، وقال الإمام الجصاص: أصل السحر فى اللغة. ما لطف و خفى سببه. أحكام القرآن للجصاص: ۱ \ ۶۱، و عرفه العلامة الآلوسى: و السحر فى الأصل مصدر سحر يسحر (بفتح العين فيهما) إذا أبدى ما يدق و يخفى و هو من المصادر الشاذة، و يستعمل بما لطف و خفى سببه. المراد به أمر غريب يشبه الخارق و ليس به .... (روح المعانلى: ۱ \ ۳۳۸)، و قال فى تفسير الموردى: فقد إختلف الناس فى معناه، فقال قوم: يقدر الساحر أن يُقلب الأعيان بسحر فيحول الإنسان حمارا، و ينشأ أعيانا و أجساما، و قال آخرون: السحر خدع و معان يفعلها الساحر. فيخيل إليه أنه بخلاف ما هو، كالذى ير ى السراب من بعيد فيخيل إليه أنه ماء، و كواكب (فى زعمى الصحيح أنه رواكب) السفينة السائرة سيرا جثيثا. يخيل إليه أن ما عاين من الأشجار و الجبال سائرة معه. (تفسير الماوردى: ۱ \ ۱۴۲) و قال العلامة ابن عابدين: السحر علم يستفاد منه حصول ملكة نفسانية يقتدر بها على أفعال غريبة لأسباب خفية. (مقدمة رد المحتار على الدر المختار. مطلب فى التنجيم و الرمل: ۱ \ ۴۴)، و عرفه العينى بأن اسحر أمر خارق للعادة عن نفس شريرة لا يتعذر معارضته. عمدة القارى: ۲۱ \ ۲۷۷)

خو بیا دا لفظ د هر هغه اثر دپاره استعالیدل شروع شو چه د هغې څه سبب ظاهری نه وی ، برابره خبره ده چه دغه سبب معنوی وی لکه چه د بعضې کلماتو اثر کیږی ، یا غیر محسوس اثر وی لکه د جناتو او د شیطانانو اثر یا د قوت خیالیه اثر ، [1]

دارنګه د سحر څو قسمونه راویستې شی خو عرف عام کښې د سحر اطلاق په هغه اثر کیږی چه دیکښې د جناتو او د شیطانانو عمل دخل وی - [2]

د سحر قسمونه: ② سحر بنیادی طور باندې په دوه قسمونو کښې تقسیمیدې شی

یو قسم خو خالص نظربندی ده ، چه سترګو او نظر ته دهوکه ورکولې کیږی او حقیقت سره ددې هیڅ تعلق نه وی، مثلاً سړی ته څه څیز په نظر راځی خو حقیقتا ددې څه وجود نه وی [3]

دا دهوکه یا نظر بندی کله د قوت خیالیه په ذریعه کیږی چه دیته نن صبا په اصطلاح کښې مسمریزم هم وائی ، یو سړې د قوت خیالیه په ذریعه د بل سړی په خیال دومره اثر انداز شی چه د څه دې سوچ کوی هم هغه ده ته په نظر راځی - [4]

کله دا کار د شیطان او د جناتو په ذریعه هم کیږی ، چه دې د مسحور په دماغو او په سترګو داسې اثر اوکړی چه دې یو غیر واقعی څیز لره محسوس کوی

په قرآن کریم د حضرت موسی علیه السلام په مقابله کښې د راتلونکو جادوګرانو سحر د ړومبی قسم سره متعلق وو ، د قرآن الفاظ دی يخيل إليه من سحرهم انها تسعى د " يخيل " لفظ دا ښائی چه دا چوکې په حقیقت کښې ماران نه وو جوړ شوې بلکه د حضرت موسی علیه السلام قوت متخیله متاثر شوې وه او دا ئې ماران ګنړل - [5]

د سحر دویم قسم دا دې چه حقیقت او واقع کښې د یو څیز ماهیت بدل کړې شی ، مثلاً خناور لره په کانړی بدل کړې شی - [6]

بعض عالمان مثلاً امام ابو بکر جصاص ، ابن حزم ظاهری او امام راغب اصفهانی د دې قسم نه انکار کړیدې ، دا حضرات فرمائی چه په سحر د څه څیز ماهیت او حقیقت نه شی بدلیدې و سحر صرف نظر او خیال ته دهوکه ورکوی ، حقیقت په خپل ځائې برقرار وی [7]

خو جمهور عالمانو په نزد شرعا او عقلاً دا دویم قسم ممنوع نه دې ، بلکه ممکن دې ،

امام مالك رحمه الله په موطاء کښې د کعب احبار روایت نقل کړیدې ، دې فرمائی " لولا كلمات أقولهن لجعلتني اليهود حمارا " یعنی که ما څه کلمات نه ویلې نو یهودو به څه خر جوړ

[1] فتح الباری : ۱۰\۲۷۲)

[2] فتح الباری : ۱۰\۲۷۳)

[3] معارف القرآن للمفتی محمد شفیع : ۱\۲۷۲)

[4] معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)

[5] معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)

[6] معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)

[7] فتح الباری : ۱۰\۲۷۳)

کړې ووم ، دوی نه تپوس اوشو چه دا کوم کلمات دی نو دوی اوفرمائل :"أعوذ بوجه الله الذی لیس شئ أعظم منه ، و بکلمات الله التامات التی لا یجاوزهن برّ ولا فاجر، و بأسماء الله الحسنی کلها ما علمت منها و مالم أعلم من شر ما خلق و برأ و ذرأ" (١) څه د لوی الله پناه نیسم چه د هغه نه څوك هم لوی نشته او څه پناه نیسم د الله تعالی د هغه تامات (پوره) کلماتو چه د هغې نه نه نیك او نه بد انسان اوړیدې شی ، او پناه نیسم د الله تعالی د هغه تمامو ښائسته نومونو سره چه کوم ما ته معلوم دی او کوم ما ته نه دی معلوم د شر د هر هغه څیز نه چه ده پیدا کړیدی چه ده ورته وجود ورکړیدې او ده خواره کړیدی " -

دې روایت کښې " لجعلتنی الیهود حمارا " نه استدلال کوی او وئیلې کیږی چه سحر کښې دا ممکن ده چه د څیز حقیقت او ماهیت بدل کړې شی،(٢) باقی په فلسفیانو کښې چه دا مشهوره ده چه په حقائقو اوپه اعیانو کښې انقلاب اوبدلیدل نه شی راتلې نو هلته د حقائقو نه مراد وجوب ، ممکن او محال دې چه ممکن محال او محال ممکن نه شی کیدې - (٣)

د سحر حکم : ③ د سحر حکم هم واضح دې ، که دیکښې کلمات د کفر وی نو ظاهره ده چه داسې سحر کفر دې او ددې مرتکب هم کافر دې ، او که کلمات د کفر په کښې نه وی خو افعال د فسق او د فجور وی مثلاً شیطانانو او د پیریانو خوشحالولو دپاره نجس اوسیدل ، په پلیدئ کښې اوسیدل ، مونځ نه کول نو داسې سحر فسق او ددې مرتکب فاسق دې او ددې ازده کول او بل ته خودل ناجائز اوحرام دی (٤)

خو په قدر د ضرورت بعض فقهاء ددې د ازده کولو اجازت ورکوی ، مثلا په چا جادو شوې وی د دې د ماتولو او د ختمولو دپاره څوك د جادو عمل ازده کوی نو د الضرورات تبیح المحذورات په قاعده سره د دې څه لاره رااوځی - (٥)

په نبی د سحر اثر کیدې شی :④ د سحر متعلق خلورمه خبره دا ده چه په پیغمبرانو ددې اثر کیدې شی او که نه ، امام ابو بکر جصاص وغیره فرمائی چه د جادو اثر په نبی نه شی کیدې ، دوی د حدیث د باب د صحت نه انکار کړیدې - دوی وائی : چه کافرانو به نبی ﷺ ته مسحور ویلې ، دوی به ویلې په نبی ﷺ جادو شویدې دې وجه نه دې داسې خبرې کوی، قرآن کریم د کافرانو تکذیب او تردید اوکړو ، آیت مبارك کښې دی (وقال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا) دا رنګه قرآن کریم کښې دی (ولا یفلح الساحر حیث أتی) ساحر او جادوګر (د

---

(١)) الموطأ للإمام مالک : کتاب الشعر ، باب ما یؤمر به من التعوذ : ٢ \ ٩٥٠ (رقم الحدیث : ١٢) "

(٢) معارف القرآن : ١ \ ٢٧٦)

(٣) معارف القرآن : ١ \ ٢٨٦)

(٤)) معارف القرآن : ١ \ ٢٧٨ ، ٢٧٩ ، الجامع لأحکام القرآن للقرطبی : ٢ \ ٤٨ ، روح المعانی : ١ \ ٣٣٩ ، مقدمة رد المحتار علی الدر المختار مطلب السحر أنواع : ١ \ ٢٤ ، ١ \ ٤٥ ، ١٥ \ ٣٠٤)

(٥) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی : ٢ \ ٤٨ ، روح المعانی : ١ \ ٣٣٩ ، مقدمة رد المحتار علی الدر المختار مطلب السحر أنواع : ، ١ \ ٤٥ ، ١٥ \ ٣٠٤)

پیغمبر په مقابله کښې) فلاح او کامیابه کیدې نه شی
دې وجه نه چه کومو روایتونو کښې دا راغلې دی چه په پیغمبر ﷺ باندې د جادو اثر شوې وو دا صحیح نه دی ، او دا ممکن ده ، چه مدینه منوره کښې کومې یهودی ښځې جادو کولو او ددې خیال وو چه دا په جسم کښې اثر کوی او دې په رسول الله ﷺ د جادو کولو اراده کړې وی ، الله تعالی حضور اکرم ﷺ ته ددې د عمل اطلاع ورکړه او ددې جهل ئې ښکاره کړو ، دا خو کیدې شی خو دا ویل چه د جادو اثر په حضور ﷺ داسې شوې وو چه په دوی ګډوډی او پریشانتیا (شک) راغلې وه د څه کار د کولو او د نه کولو باره کښې نو دا صحیح نه ده (۱)
خو جمهور عالمانو په نزد په نبی د جادو اثر کیدې شی ، په خپله قرآن کریم کښې د موسی علیه السلام د سحر نه متاثره کیدو ذکر شته او په حدیث د باب کښې په حضور ﷺ باندې ددې د بعضې آثارو ښکاره کیدو ذکر دی
خو دا اثر په طبعی امورو کښې ښکاره کیږی ، لکه چه څنګه د مرضونو او د بیمارو اثر په نبی کیدې شی ، داسې د جادو اثر هم په نبی کیدې شی خو د رسالت او د وحی الهی او د شریعت متعلق امورو کښې الله تعالی پیغمبران د جادو او د سحر د اثر نه محفوظ ساتلې دی ، او د دوی حفاظت ئې کړیدې - (۲)
معجزه ، سحر او کرامت کښې فرق : ⑤ پنځمه خبره معجزه ، سحر او کرامت کښې د فرق ده ، معجزه د نبی په لاس کیږی او په څه خفی سبب نه کیږی ، سحر د یو خفی سبب اثر وی ، عادت د الله تعالی دا دې چه کوم کس د دروغو د نبوت او د معجزو دعوی کوی دده سحر او جادو نه چلیږی -
کرامت هم خارق د عادت وی خو چه دا د کوم سړی په لاس ښکاره کیږی ، هغه به متقی ، پابند د شریعت او پاك او طاهر وی او ساحر نجس وی او پابند د شریعت نه وی - (۳)

---

(۱) قال الإمام أبوبكر الجصاص : " و من صدق هذا (أى صدق انقلاب الأعيان بالسحر) فليس يعرف النبوة ، و لا يأمن أن تكون معجزات النبى صلى الله عليه وسلم من هذا النوع ، و أنهم كانو سحرة ، وقال الله تعالى : (و لا يفلح الساحر حيث أتى) و قد أجازوا من فعل الساحر ما هو أعظم من هذا و أفظع ، و ذلک أنهم زعموا أن النبى صلى الله عليه وسلم سُحر ، و أن السحر عمل فيه حتى قال فيه : إنه يتخيل لى أنى أقول الشئ و أفعله ، و لم أقله و لم أفعله .... و قد قال الله تعالى ، مكذبا للكفار فيما أدعوه من ذلک للنبى صلى الله عليه وسلم ، فقال (و قال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا) و مثل هذه الأخبار من وضع الملحدين تلعبا بالحشو الطعام .... و جائز أن تكون المرأة اليهودية بجهلها فعلت ذلک ظنا منها بأن ذلک يعمل فى الأجساد ، و قصدت به النبى صلى الله عليه وسلم ، فأطلع الله نبيه على موضع شرها و أظهر جهلها فيما إرتكبت و ظنت ، ليكون ذلک من دلائل نبوته ، لا أن ذلک ضره و خلط عليه أمره ، و لم يقل كل الروَاة أنه إختلط عليه أمره ، و إنما هذا اللفظ زيد فى الحديث و لا أصل له " أحكام القرآن للجصاص : ۱\۴۹)
(۲) معارف الرآن للمفتى محمد شفيع : ۱\۲۷۸ ، احكام القرآن للقرطبى : ۲\۴۶ ، روح المعانى : ۱\۳۳۹)
(۳) معارف القرآن للمفتى محمد شفيع : ۱\۲۷۷ ، و قال القرطبى فى الفرق بين السحر و المعجزة : قال علماؤنا : السحر يوجد من الساحر وغيره ، و قد يكون جماعة يعرفونه و يمكنهم... [بقيه برصفحه آئنده....

باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله د سحر متعلق د قرآن کریم پنځه مختلف آیتونه ذکر کړیدی ـ

قصه د هاروت ماروت : ړومبی آیتونه د سورت بقره دی چه دیکښې د هاروت او د ماروت واقعه ذکر شویده دا دوه فرشتې وې چه د بابل په ښار کښې راکوزې شوې وې او د جادو حقیقت او ددې داصولو او د فروعو نه خلق خبرولو ذمه واری ورته سپارلې شوې وه ، دې زمانه کښې په بابل کښې د جادو ډیر شهرت وو ، او د پیغمبرانو د معجزو او د سحر د اثراتو په مینځ کښې خلقو ته اختلاط او اشتباه شروع شوې وه ، خلقو جادو یو مقدس عمل ګنړلو .الله تعالی ددې اشتباه اودغلطۍ لرې کولو دپاره په بابل کښې دوه فرشتې چه نومونه ئې هاروت او ماروت وو دې کار دپاره رااولیږلې چه خلق د سحر په حقیقت او د دې شعبو نه خبر کړی دې دپاره چه د دوی اشتباه ختمه شی او خلق په جادو د عمل کولو نه منع شی
د سحر د اصولو او د فروعو خودلو نه وړاندې به دې فرشتو په التزام (خامخا) سره خلقو ته دا ویلې ، چه خمونږ په دې تعلیم ورکولو سره د الله تعالی د خپلو بندګانو امتحان هم مقصود دې چه کوم کس د سحر د حقیقت نه خبر شی او د خپل دین حفاظت او اصلاح اوکړی او په سحر د عمل کولو نه خان ساتی ، او کوم کس دې چه هغه ددینه خبر شی او په خپله هم دا شر اختیار کړې ، دې وجه نه مونږ تاسو ته نصیحت کوو چه په ښه نیت د سحر د حقیقت نه د خبریدو کوشش اوکړئ ، هسې نه چه مونږ ته خو دا اووائې چه مونږ ددې ازدکړه دې دپاره کوو چه دینه بچ شو او بیا په خپله ددې شر او بربادی اختیار کړې
نو چه کوم سړی به دوی سره داسې عهدو پیمان اوکړو ، نو فرشتو به د ده وړاندې د جادو اصول او فروع او د دې حقیقت بیان کړو ، ځکه چه هم دوی ته دا ذمه داری ورکړې شوه ..... بعض خلقو به ددې وعدې پاسداری اوکړه او بعضو به دا وعده ماته کړه او دا جادو به ئې د خلقود ایذاء او د تکلیف ذریعه جوړوله ، چه دیکښې بعضې صورتونو کښې فسق او بعضو کښې کفر لازمیږی نو داسې څه خلق فاجر او کافر شو
حضرت تهانوی رحمه الله ددې مثال به ورکولو او فرمائل به ئې چه یو کس چه یو جامع المعقول و المنقول عالم باعمله ته ورشی او ورته اووائی ما ته قدیم یا جدید فلسفه اوښایه دې دپاره چه په خپله ددې د شبهاتو نه بچ شم چه کومه فلسفه کښې د اسلام خلاف بیان شوې دې او د مخالفینو ته هم ددې جواب ورکړې شم ، او دې عالم ته شك وی چه هسې نه داسې اونشی چه دې ما ته دهوکه راکړی او دا ازده کړی او بیا په خپله د خلاف شرع باطل عقائدو د تقویت دپاره دا استعمالوی ، ددې شك په بناء باندې ده ته نصیحت اوکړی چه داسې مه کوه او دې وعده اوکړی او دینه پس دا عالم ده ته ددې تعلیم ورکړی خو دا سړې د فلسفې باطل او د اسلام خلاف نظریات صحیح اوګنړی نو ظاهره ده ، چه دده په دې حرکت سره په خودونکی عالم باندې څوك ملامتیا نه شی ویلې ، نو هم دارنګه دې فرشتو ته هم د

....بقیه ازحاشیه گذشته] الإتیان به فی وقت واحد و المعجزة لا یمکن الله أحدا ان یأتی بمثلها و بمعارضتها ، ثم الساحر لم یدع النبوة . فالذی یصدر منه متمیز عن المعجزة فإن المعجزة شرطها إقتران دعوی النبوة و التحدی بها . أحکام القرآن للقرطبی : ۲\۴۷ . روح المعانی : ۱\۳۳۹ . فتح الباری : ۱۰\۲۷۳)

بدو نسبت نه شي كيدې چه دوی د سحر په حقيقت خلق خبر كړل او د دې د اصولو او د فروعو تعليم ئې خلقو ته وركړو
د آيت كريمه ترجمه دا ده: " دې (يهوديانو) د هغه څيزونو اتباع اوكړه چه كوم به شيطانانو لوستلو د (حضرت) سليمان (عليه السلام) په زمانه د حكومت كښې (حضرت) سليمان (عليه السلام) كفر نه دې كړې ، خو شيطانانو كفر كړيدې چه خلقو ته به ئې جادو خودلو او دې (يهوديانو) د هغه سحر هم اتباع اوكړه چه كوم بابل ښار كښې په دوه فرشتو هاروت او ماروت باندې نازل شوې وو او دې دواړو به تر هغه وخته چا ته دا نه خودلو چه تر څو به ئې دا نه ويلې چه مونږ خو د آزمائش دپاره يو ، نو تاسو كفر مه اختياروئ ، بعض خلقو به هغه جادو ازده كولو چه كوم سړى د ښځې خاوند په مينځ كښې جدائي راولى ، او خلق د سحر په ذريعه چا ته ضرر نه شي رسولې خو په حكم د الله تعالى سره ، خلق هغه څيزونه ازده كوى چه كوم دوی ته تاوان وركوى دوى دپاره فائده مند نه وى ، دا (يهودى) خلق ښه پوهيږى چه كوم كس دا (سحر د كتاب الله په بدل كښې) اختيار كړى ، د داسې كس په آخرت كښې هيڅ حصه نشته دې -

النفاثات : السواحر : سورت فلق كښې (من شر النفاثات في العقد) كښې د نفاثات نه جادوګرې ښځې مراد دى ، دا د حضرت حسن بصرى رحمه الله تفسير دې چه امام طبرى په صحيح سند سره نقل كړيدې - ([1])

تسحرون : تعمون

د سورت المؤمنون په آيت كريمه كښې دى (سيقولون الله قل فأنى تسحرون) ابو عبيده په مجاز القرآن كښې د"تسحرون" تفسير په "تعمون" سره كړيدې، أى كيف تعمون عن هذا و تصدون عنه ([2])

[٥٣٣٠]حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَحَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ يُقَالُ لَهُ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ حَتَّى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ عِنْدِي لَكِنَّهُ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَعَرْتِ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ فَقَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعِ نَخْلَةٍ ذَكَرٍ قَالَ وَأَيْنَ هُوَ

---

[1]) فتح البارى : ١٠ \ ٢٧٧ . عمدة القارى : ٢١ \ ٢٧٩ . ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٨٢)

[2]) فتح البارى : ١٠ \ ٢٧٧ و فى أحكام القرآن للقرطبى : (فأنى تسحرون) أى فكيف تخدعون و تصرفون عن طاعته و توحيده أو كيف يخيل إليكم أن تشركوا به ما لا يضر و لا ينفع . و السحر هو التخييل . أحكام القرآن للقرطبى : ١٢ \ ١٤٥)

قَالَ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ كَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ أَوْ كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَفَلَا اسْتَخْرَجْتَهُ قَالَ قَدْ عَافَانِي اللّٰهُ فَكَرِهْتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا فَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ - تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وَأَبُو ضَمْرَةَ وَابْنُ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ هِشَامٍ

وَقَالَ اللَّيْثُ وَابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ

يُقَالُ الْمُشَاطَةُ مَا يَخْرُجُ مِنَ الشَّعَرِ إِذَا مُشِطَ وَالْمُشَاقَةُ مِنْ مُشَاقَةِ الْكَتَّانِ [ر: ۳۰۰۴]

حضرت عائشه ﷺ فرمائی چه بنو زریق کښې یو سړی چه ده ته به لبید بن اعصم ویلې کیدلو په نبی اکرم ﷺ جادو اوکړو (چه د هغې اثر سره) د دوی ﷺ دا حالت شو چه دوی ته به خیال راغلو چه ده یو کار کړیدی او حال دا دې چه ده به دا کار نه وو کړې ، تر دې چه یو شپه دوی ما ته راغلل خو دعا ئې کوله ، دعا کښې مشغول وو ، بیا ئې اوفرمائل: "اے عائشه تا ته معلومه ده چه ما څه معلومول غوښتل هغه الله تعالی ما ته اوخودل ، چه ما ته دوه سړی راغلل یو خما سر سره او بل خما د پښو سره کښیناستو ، دوی کښې یو بل ملګری ته وائی : چه دې سړی ته څه تکلیف دې ، نو دا بل ورته جواب ورکوی ، په ده جادو شویدې ، نو هغه رومبې تپوس کوی : چا جادو کړیدې ؟" ، دا بل جواب ورکوی : لبید بن اعصم" ، رومبې تپوس کوی : په څه څیز کښې جادو کړیدې ، دا دویم ورته وائی : په ګمنز کښې د سر په ویختواو د نر کهجور په غونچکه کښې" رومبی تپوس اوکړو " دا څیزونه کوم خائې دی ؟" نو دا دویم ورته وائی : د ذروان په کوهی کښې... نو رسول الله ﷺ د خو اصحابو سره د غه کوهی ته ورغلو ، او بیا واپس راغلو او وې فرمائل : اے عائشه د دې کوهي اوبه د نکریزو د رنګ په شان سرې شوې وې د دې خوا کښې د اونو سرونه د شیطانانو د سرونو په شان وو " ما اوویل : اے د الله تعالی رسوله تاسو ددې تحقیق ولې اونکړو " دوی اوفرمائل :" ما ته الله تعالی صحت راکړو ،دې وجه نه ما په خلقو کښې د ده بدی مشهورول مناسب اونه ګڼړل " نو دوی ددې ګمنز دفن کولو حکم اوکړو

قوله: سحر النبي رجلٌ من بني زريق : بنو زریق د انصارو د مشهورې قبیلې خزرج یو ښاخ دې ، د مسلم روایت کښې دی " سحر النبی ﷺ یهودی من یهود بنی زُریق " [۱] او د ابن عیینه په روایت کښې راځی ، " رجل من بنی زریق حلیف الیهود و کان منافقا " د مسلم روایت نه معلومیږی چه دې یهودی وو او د ابن عیینه په روایت کښې دی چه دې د یهودو دوست وو او منافق وو

تطبیق داسې ورکولې کیدې شی چه اصل کښې خو یهودی نه وو د دوی حلیف او دوست وو ، او د حلیف کیدو په وجه په بعض روایتونو کښې ورته یهودی ویلې شویدي - [۲]
قاضی عیاض نقل کړیدی چه ده په ظاهره اسلام قبول کړې وو - [۳]

---

[۱] صحیح مسلم ، کتاب السلام ، باب السحر : ٤ \ ۱۷۱۹ (رقم الحدیث : ۲۱۸۹)
[۲] فتح الباری : ۱۰ \ ۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ٤۸۶)
[۳] فتح الباری : ۱۰ \ ۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ٤۸۶)

په نبی کریم ﷺ باندې د سحر کولو دا واقعه کله راپیښه شوې وه ؟ واقدی په خپل سند سره یو روایت رانقل کړیدې چه ابن سعد په " طبقات " کښې ذکر کړی دی ، دیکښې دی "

لما رجع رسول الله ﷺ من الحديبية في ذي الحجة و دخل المحرم من سنة سبع جاءت رؤساء اليهود إلى لبيد بن الأعصم و كان حليفا في بني زريق و كان ساحرا فقالوا له : يا أبا الأعصم ، أنت أسحرنا ، و قد سحرنا محمدا ، فلم نصنع شيئا ، ونحن نجعل لك جعلا على أن تسحره لنا سحرا ينكؤه ، فجعلوا له ثلاثة دنانير " (۱)

یعنی رسول الله په میاشت د ذی الحجه کښ غزوه حدیبیه نه واپس شوې وو او محرم د اووم کال د هجرت داخل شوې وو نو د یهودو سرداران لبید بن اعصم ته راغلل ، لبید حلیف وو په بنو زریق کښې او دې جادوګر وو یهودی سردارانو ده ته اوویل : چه " ته په مونږ کښې لوې جادوګر ئې مونږ په محمد جادو اوکړو خو ددې هیڅ اثر په ده اونه شو ، ته په ده داسې جادو اوکړه چه ده لره ځیرې کړې مونږ به تا لره معاوضه مقرر کړو نو یهودی سردارانو ده لره درې دیناره معاوضه مقرر کړه

(جُعل وظیفه او معاوضه ته وائی ، د نکأ معنی د سوری کولو او د زخمی کولو راځی)

د دې جادو اثر څومره مُدې پورې وو ؟ په بعض روایتونو کښې.دی چه تر څلویښت ورځو پورې وو او په بعض روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې ، حافظ ابن حجر د دواړو روایتونو تطبیق کړیدې او لیکی :

" ويمكن الجمع بأن تكون الستة أشهر من إبتداء تغير مزاجه ، والأربعين يوما من استحكامه " (۲)

یعنی ټوله مُده خو شپږ میاشتې وه ، خو دیکښې څلویښت ورځې د جادو اثر بالکل مستحکم او کلك وو نو چه کومو روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې نو دینه د جادو د ابتدائی اثر نه واخله تر آخره پورې ټوله مُده د سحر مراد ده ، او چه کومو روایتونو کښې د څلویښتو ورځو ذکر دې دینه د جادو د تاثیر د استحکام والا مُده مراد ده -

قوله: حتى كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخيل إليه أنه كان يفعل الشئ وما فعله: د جادو اثر وو چه رسول الله ﷺ به یو کار نه وو کړې خو دوی به ګنړل او خیال به ئې کولو چه دا کار ما کړیدې ، د بیهقی په دلائل النبوة په روایت کښې دی " فكان يدور ، ولا يدري ما وجعه " (۳) یعنی دوی به د پریشانئ او د تکلیف په وجه د بې آرامئ په حالت کښې چکر لګولو او د پریشانې وجه به ورته نه وه معلومه _

قوله: وهو عندي لكنه دعا ودعا: حضرت عائشه فرمائی چه حضور اکرم ﷺ ما سره به

---

۱) الطبقات الكبرى لابن سعد ، ذكر من قال : إن اليهود سحرت رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۱۹۷\۲)

۲)) فتح الباري : ۲۷۸\۱۰ ، عمدة القاري : ۲۸۰\۲۱)

۳) دلائل النبوی کښې الفاظ داسې دی :" و كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يذوب و لا يدري ما وجعه " دلائل النبوة للبيهقي ، باب الرقية بكتاب الله عزوجل ، و ما جعل الله عز وجل فيه من الشفاء حتى ظهرت آثاره : ۹۲\۷)

ووخودعا به ئې كوله، علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه"لكنه" كښې احتمال شته دې چه دا د استدراك د "عندي" نه وى يعنى دې خو به ماسره وو خو دعا كښېي به مشغول وو -
او دا استدراك د "يخيل إليه أنه كان يفعل ..." نه هم كيدې شى چه رسول الله ﷺ باندې د جادو اثر په بعض طبعى امورو كښې وو ، چه كار به ئې نه وو كړې او دوى به خيال كولو چه دا كار مې كړيدې خو د دوى فهم او عقل او شرعي امورو كښې ددې څه اثر هم نه وو راغلې - (۱) لكه چه دوى به برابر د صحت دعا غوښتله

قوله: أفتاني فيما استفتيته: د حميدى په روايت كښې دى "أفتاني في أمر استفتيته فيه" أى أجابني فيما دعوته يعنى الله تعالى ځما د دعا او د سوال جواب راكړو -
مسند احمد كښې د معمرى روايت او په طبرانى كښې د مرجا بن رجاء روايت كښې دى :" أتاني ملكان" دې (۲)
ابن سعد د دواړو نوم ذكر كړيدې چه دا دواړه حضرت جبرائيل او حضرت ميكائيل عليهما السلام وو (۳)

قوله: فقعد أحدهما عند رأسي والآخر عند رجلي : يو فرشته سر مبارك او بله پښو مباركو سره كښيناسته سيرت دمياطى كښې دى چه د سر طرف ته ناسته فرشته حضرت جبرائيل او پښو طرف ته ناسته فرشته حضرتميكائيل وو (۴)

قوله: فقال أحدهما لصاحبه : حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائلې دى چه د تمامو طريقو جمع كولو نه معلوميږى چه سوال كولو والا حضرت ميكاييل او جواب وركوونكې حضرت جبرائيل وو - (۵)
فقال : مطبوب : مطبوب په معنى د مسحور دې ، طب الرجل : سحر كول ، د طب اطلاق په علاج باندې هم كيږى او په بيمارئ باندې هم ، اضدادو كښې دې . (۶) د كتاب الطب په شروع كښې دا بحث تير شويدې

قوله: في مشط ومشاطة: مشط (د ميم د ضمه او د شين د سكون سره) ګمنز ته وائى او مشاطة هغه ويختو ته وائى چه كوم د ګمنز كولو په وخت د د سر نه اوځى - (۷)

۱) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى ط : ۲۱\۲۸۰)
۲) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى ط : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)
۳) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)
۴) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۸۰ ، وقال القسطلانى : (فقال أحدهما وهو جبريل أو ميكائيل ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)
۵) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)
۶) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)
۷) فتح البارى : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۳)

قوله: وجُفّ طلع نخلة ذكر: دلته د بخارى په روايت كښې جفّ (د جيم د ضمه او د فاء سره) دې اودمسلم روايت كښې دجُبّ(د باء سره دې) د كجور په غونچكه چه كوم پوستكې او غلاف وى هغه ترينه مراد دې ، دا مذكر او مونث دواړه استعماليږى ، ځكه ئې وړاندې د " ذكر " لفظ راوړيدې ذكر د " جف " صفت دې طلع د كجورو غنچكې ته وائى - ([1])

قوله: في بئر ذروان: په بعض روايتونو كښې بئرذى أروان دې ، دا په مدينه منوره كښې بستان بنى زريق كښې د واقع يو كوهى نوم دې - ([2])

قوله: فأتاها رسول الله صلى الله عليه وسلم في ناس من أصحابه: د ابن سعد روايت كښې دى چه حضرت على او حضرت عمار ﷺ ته دوى ﷺ په ملگرتيا كښې د تلو دپاره اوويل او يو روايت د جبير بن اياس زرقى نوم راغلې دې ، جبير بن اياس بدرى صحابى دې ، حضور ﷺ ځانې اوخودلو او دوى دغه ويخته رااوويستل او بعض وائى چه قيس بن محصن زرقى راويستې وو ،كيدې شى ، يو امداد كړې وى او بل راويستې وى([3])

قوله: كان ماءها نقاعة الحنا: نقاعة (د نون د ضمه سره) نقع په معنى د لوندولو راځى ، حنا نكريزو ته وائى يعنى دا اوبه داسې سرې لگيدلې لكه چه چا په كښې نكريزې اچولې وى ، مطلب دا دې چه د خرابيدو د وجه نه د دې كوهى د اوبو رنگ بدل شوې وو ، يا چه څه ديكښې ئې گډه كړې وو د هغې د وجه نه د دې رنگ بدل شوې وو ([4])

قوله: فكرهت أن أثوّر على الناس فيه شرا: حضور اكرم ﷺ اوفرمائل چه ما ته د خلقو په شر باندې رااوچتول مناسب ښكاره نه شو ، الله تعالى ما ته صحت راكړو ، دې وجه نه د زيات تحقيق او تفتيش ضرورت نشته دې چه خبره خوره شى او انتشار پيدا شى . أثور د باب د تفعيل نه د متكلم صيغه ده ثوّرتثويرا تيزول رااوچتول

قوله: تابعه أبو أسامة وأبو ضمرة وابن أبي الزناد: يعنى د عيسى بن يونس متابعت ابو اسامه (حماد بن اسامه) او ابوضمره (د ضاد په فتحه او د ميم په سكون سره) (انس بن عياض) او ابن ابى الزناد (عبد الرحمن بن عبد الله بن ذكوان) كړيدې ، د ابو اسامه متابعت امام بخارى دوه بابه وړاندې او د ابوضمره متابعت ئې په دعوات كښې موصولاً نقل كړيدې . ابن ابى الزناد متابعت متعلق حافظ فرمائى چه ما ته لا تر اوسه نه دې معلوم شوې چه دا چا موصول نقل كړيدې ([5])

---

[1] فتح البارى : ١٠ \ ٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٨٣)

[2] فتح البارى : ١٠ \ ٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٨٠)

[3] فتح البارى : ١٠ \ ٢٨٢ ، ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٨٤)

[4] فتح البارى : ١٠ \ ٢٨٢ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٨١ ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٨٤)

[5] فتح البارى : ١٠ \ ٢٨٤ وقال العينى : و سيأتى موصولا فى كتاب الدعوات إن شاء الله تعالى . عمدة القارى : ١٠ \ ٢٨٢)

قوله: وقال الليث وابن عيينة عن هشام: في مشط ومشاقة: دلته بره روايت كښې مشاطة (د طاء سره) دې، ليث او سفيان بن عيينه په روايت كښې مشاقة (د قاف سره) دې، مشاطة هغه ويختو ته وائى چه كوم د ګمنز كولو په وخت د سر او د ګيرې نه اوغورزيږى، وړاندې امام بخارى نقل كړيدي المشاطة: مايخرج من الشعر إذا مُشِط و المشاقة: من مشاقة الكتان يعنى مشاطة د ګمنز كولو په وخت وتونكې ويختو ته وائى او مشاقى د كپړو او د تان بنړلو په وخت چه كومې ريشې بيليږى د هغې دپاره استعماليږى (۱)

۴۷=بَابُ الشِّرْكُ وَالسِّحْرُ مِنْ الْمُوبِقَاتِ

[۵۴۳۱] حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا الْمُوبِقَاتِ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ [ر: ۲۶۱۵]

موبقات د موبقة جمع ده، د باب افعال اسم فاعل مؤنث صيغه ده، هلاك كوونكې، موبقات، مهلكات، روايت كښې دى موبقات نه بچ شئ، ديكښې يو شرك او يو جادو دې "الشرك بالله، السحر" تركيب كښې مبتدا دې او خبر "منها" ئې محذوف دې أى منها الشرك والسحر "يا دا خبر دې او مبتداء محذوف دې أى الأول: الشرك و الثانى: السحر

دا روايت كتاب الوصايا كښې تير شويدې "إجتنبوا السبع الموبقات: الشرك بالله و السحر، و قتل النفس التى حرم الله إلا بالحق، و أكل مال اليتيم، و أكل الربا، والتولى يوم الزحف و قذف المحصنات" (۲) دلته امام بخارى دا مختصر ذكر كړيدې

۴۸=بَابُ هَلْ يَسْتَخْرِجُ السِّحْرَ

وَقَالَ قَتَادَةُ قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ رَجُلٌ بِهِ طِبٌّ أَوْ يُؤَخَّذُ عَنْ امْرَأَتِهِ أَيُحَلُّ عَنْهُ أَوْ يُنَشَّرُ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّمَا يُرِيدُونَ بِهِ الْإِصْلَاحَ فَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَلَمْ يُنْهَ عَنْهُ

[۵۴۳۲] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ أَوَّلُ مَنْ حَدَّثَنَا بِهِ ابْنُ جُرَيْجٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي آلُ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ فَسَأَلْتُ هِشَامًا عَنْهُ فَحَدَّثَنَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُحِرَ حَتَّى كَانَ يَرَى أَنَّهُ يَأْتِي النِّسَاءَ وَلَا يَأْتِيهِنَّ قَالَ سُفْيَانُ وَهَذَا أَشَدُّ مَا يَكُونُ مِنْ السِّحْرِ إِذَا كَانَ كَذَا فَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَعَلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ

(۱) فتح البارى: ۱۰ \ ۲۸۴، عمدة القارى: ۲۱ ۲۸۲)
(۲) فتح البارى: ۱۰ \ ۲۸۴، عمدة القارى: ۲۱ \ ۲۸۲)

رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رَأْسِي لِلْآخَرِ مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ قَالَ وَأَيْنَ قَالَ فِي جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ تَحْتَ رَاعُوفَةٍ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ قَالَتْ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبِئْرَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِي أُرِيتُهَا وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ وَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قَالَ فَاسْتُخْرِجَ قَالَتْ فَقُلْتُ أَفَلَا أَيْ تَنَشَّرْتَ فَقَالَ أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي وَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ شَرًّا [ر: ٣٠٠٤]

د سحر او د جادو د علاج کولو حکم : د جادو ختمول او ددې علاج کول جائز دی او که نه ؟

امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب کښې " هل " د استفهام کلمه استعمال کړيده ، ځکه چه دیکښې اختلاف دې

د حضرت حسن بصری رحمه الله په نزد مکروه دې ، هغه وائی چه د سحر علاج ساحر کولې شی ، نو دې دپاره به ساحر ته تلل وی او ساحر او کاهن ته د تلو نه منع راغلې ده (١)

امام ابو داود رحمه الله په مراسيل کښې د حضرت حسن بصری رحمه الله نه يو مرفوع حدیث هم نقل کړيدې چه " النشرة من الشيطان" (٢)

عبدالرزاق هم د حضرت جابر رضي الله عنه يو قول نقل کړيدې چه دوی نه د نشرة په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوويل : من عمل الشيطان " - (٣)

نشرة د جادو ختمولو دپاره چه کوم دم او عمل کيږی هغې ته وائی - (۴)

خو د جمهور عالمانو په نزد د جادو علاج کول او د سحر ماتول جائز دی (۵) امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښ د حضرت سعيد بن المسيب قول نقل کولو سره د جمهور عالمانو تائيد کړيدې ـ

قتاده وائی چه ماد حضرت سعيد بن المسيب نه تپوس اوکړو " رجل به طب او يؤخذ عن امرأته، أيحل عنه أو ينشر؟ " يعنی چه په يو سړي جادو شوې وی يا دې دښځې نه بند کړې شوې وی (چه دده نه د جماع صلاحيت په ذريعه د جادو ختم کړې شوې وی) نو آيا دده نه جادو ختم کيدې شی ؟

طب جادو ته وائی ، يُؤَخَّذ: تأخيذ دباب تفعيل نه د مضارع مجهول صيغه ده ، أُخذة هغه

---

(١) فتح الباری : ١٠\٢٨٦ شرح صحيح البخاری لابن البطال : ٩\٤٤٥)
(٢) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)
(٣) شرح صحيح البخاری لا بن البطال : ٩\٤٤٤ ، ٤٤٥)
(٤) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)
(۵) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)

منتر ته وائی چه هغه اویلې شی د یو سړی د جماع صلاحیت ختم یا متاثر کړې شی (۱)

أيحل عنه : دیکښې همزه د استفهام ده ،حل حلا خلاصول ، ينشر: تنشير د باب تفعيل نه مجهول صيغه ده ددې معنى هم د جادو ختمول دی ، دا د نشرة نه دي نشرة د تعويذ او د دم په شان د جادو د ختمولو يومخصوص طريقه او د عمل نوم دي

يحل او ينشر د دوه لفظونو استعمال ئې کړيدې دیکښې یا "أو" د شك دپاره دې او یا د لف نشر مرتب په طور د دواړو لفظونو استعمال شویدې ، دا رنګه چه د " يحل " تعلق د " رجل به طب " سره او د ينشر " تعلق د "يؤخذعن إمرأته " سره دې - (۲)

حاصل دا دې چه قتاده د حضرت سعيد بن المسيب نه د سحر د علاج متعلق تپوس اوکړو چه ددې ماتول او ختمول جائز دې او که نه؟ نو دوی اوفرمائل :" لا بأس به ، إنما يريدونه به الإصلاح ، فأما ماينفع فلم ينه عنه " يعنى علاج کولو کښې څه حرج نشته دې ، خلق خو داسې اصلاح غواړی د نافع او د مفيد کار نو څه ممانعت نشته دې ، د هشام دستوائی په طريق کښې دا الفاظ دی "إنما نهى الله عما يضره ، ولم ينه عنما ينفعه " - (۳)

د قتاده دا تعليق ابو بکر اثرم په " کتاب السنن کښې موصولاً نقل کړيدې - (۴)

دعلاج د سحر يو طريقه: ابن بطال د وهب بن منبه په حواله سره نقل کړيدی چه په چا داسې جادو اوشی چه دې ښځې ته د ورتلو نه عاجز وی نو داسې سړی لره د شنې بيرې د اونې نه اووه پاڼړې دې راواخستې شي ، په دوه کاڼړو دې دا اوټکولې شی ، او په اوبو کښې دې ملاو کړې شی ، بيا دې پرې آيت الکرسی او څلور واړه قل اولولی ، بيا دې دينه درې ګوټه اوڅکی او په باقی دې اولامبی نو انشاء الله د جادو اثر به لاړ شی - (۵)

حافظ ابن حجر رحمه الله دلته د جادو د اثر ختمولو نورې طريقې هم ليکلې دی (۶)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵)

۲) عمدة القاری : ۲۱\۲۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵)

۳) ارشاد الساری: ۱۲\۴۸۵)

۴) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۲\۲۸۵)

۵) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۴ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵ ، و كذا في رد المحتار على الدر المختار : ۲\۶۴۵ ، کتاب النکاح باب العنّين وغيره ، مطلب فى فك المسحور و المربوط)

۶) لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی : قال نصوح : فسألنى حماد بن شاكر : ما الحل و ما النشرة ؟ فلم أعرفها . فقل : هو الرجل إذا لم يقدر على مجامعة أهله و أذاق ما سواها فإن المبتى بذلك يأخذ حزمة قضبان و فأسا ذا قطارين و يضعه فى وسط تلك الحزمة ثم يؤجج نارا فى تلك الحزمة حتى إذا ما حمى الفأس استخرجه من النار و بال على حره فإنه يبرأ بإذن الله تعالى . و أما النشرة فإنه يجمع أيام الربيع ما قدر عليه من ورد المفارة وورد البساتين ثم يلقيها فى إناء نظيف و يجعل فيها ماء عذبا ثم يغلى ذلك الورد فى الماء غليًا يسيرا ثم يمهل حتى إذا فتر الماء أفاضه عليه فإنه يبرأ بإذن الله تعالى ، ۲۸۷)

روايت د باب كښې په حضور اكرم ﷺ د جادو كولو واقعه بيان شويده چه كومه دينه وړاندې تيره شويده ، خو دې روايت كښې څو جملې نوې دى :

قوله: قال سفيان :وهذا أشد ما يكون من السحر إذا كان كذا: سفيان وائى چه كله دا صورت حال وى (چه سړى څه كار نه وى كړې او ده ته دا خيال راځى چه ده دا كار كړيدې) نو دا د جادو سخت اثر وى

قوله: تحت رَعوفة: رَعوفة او راعوفة د كوهى هغه لوې كاڼى ته وائى چه د كوهى په غاړه ني اړدى دې دپاره چه په دې اودريدل اوشى او اوبه ترينه رااوويستې شى او اوڅكلې شى

ابوعبيده وايى : چه دينه هغه كاڼې مراد چه كوم د كوهى د كنيستو په وخت ديكښې دننه اولګولې شى دې دپاره چه په دې ناسته كيږى دپاره د كوهى صفا كولو - ([1])

۴۹=بَاب السِّحْرِ

[۵۴۳۳]حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سُحِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ عِنْدِي دَعَا اللَّهَ وَدَعَاهُ ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ قُلْتُ وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ جَاءَنِي رَجُلَانِ فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ الْيَهُودِيُّ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ قَالَ فِيمَاذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بِئْرِ ذِي أَرْوَانَ قَالَ فَذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبِئْرِ فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ وَاللَّهِ لَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ وَلَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأَخْرَجْتَهُ قَالَ لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ عَافَانِيَ اللَّهُ وَشَفَانِي وَخَشِيتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ مِنْهُ شَرًّا وَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ [ر:۳۰۰۴]

تعارض د روايتونو او ددې حل : دې باب كښې هم امام بخارى رحمه الله په حضور اكرم ﷺ د جادو كيدو واقعه ذكر كړيده ، د دې آخر كښې دى چه د حضرت عائشه د نبى اكرم ﷺ نه تپوس اوكړو چه **أفأخرجته** آيا تا هغه جادو رااوويستو ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه دينه معلومه شوه چه حضور اكرم ﷺ د كوهى طرف ته تلې وو خو چه په كومو څيزونو جادو شوې وو هغه دوى رااونه ويستل ، حال دا دې چه دينه وړاندې باب كښې دا روايت د سفيان بن عيينه په طريق سره روايت دې ، ديكښې دى "**فأتى النبى ﷺ البئر حتى استخرجه**" چه

[1] فتح البارى : ۱۰\۲۸۷)

دوی دې کوهی ته راغلل او دوی دا جادو د دغه ځائې نه رااوویستلو ، په دې دواړو خبرو کښې تعارض دې - د دې تعارض مختلف جوابونه ورکړې شویدې

① یو دا چه روایت د باب ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه دې او د دوی په مقابله کښې د سفیان بن عیینه مرتبه اوچته ده ، دې وجه نه د سفیان روایت ته به ترجیح ورکولې کیږی(١)

② دویم دا جواب ورکړې شویدې ، چه روایت د باب کښې د استخراج د نفی نه مراد دا دې چه د کهجورې د غنچکې نه هغه ویخته نه وو راویستې شوې او د سفیان په روایت کښې چه د استخراج کوم ذکر دې دینه " استخراج من البئر " مراد دې یعنی د کوهی نه دغه غنچکه راویستې شوې وه خو د غنچکې نه بیا دغه ویخته را اونه ویستلې شول ، چه په کومو جادو شوې وو ، نو داسې په دواړو روایتونو کښې تطبیق کیږی چه نفی د استخراج من الجف ده او اثبات د استخراج من البئر دې - (٢)

خو په دې جواب د بیهقی د دلائل النبوة ددې روایت نه اشکال کیږی چه هغې کښې دی :"

قال : فنزل رجل فاستخرج جف طلعة من تحت الراعوفة ، فإذا فیه مشط رسول الله ﷺ و من مراطه رأسه ، و إذا تمثال من شمع تمثال رسول الله ﷺ ، وإذا فیها إبر مغروزة ، وإذا وتر فیه إحدی عشرة عقدة ، فأتاه جبریل علیه السلام بالمعوذتین ، فقال : یا محمد * قل أعوذ برب الفلق * وحل عقدة * من شر ما خلق * وحل عقدة حتی فرغ منها ، ثم قال : * قل أعوذ برب الناس * وحل عقدة حتی فرغ منها وحل العقد کلها - وجعل لاینزع إبرة إلا وجد لها ألما ، ثم یجد بعد ذلك راحة " (٣)

یعنی یو سړې کوز شو او د کوهی د کاڼړی لاندې نه ئې د کهجورې غنچه راویستله نو په هغې کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سر مبارك هغه ویښته وو کوم چه د ګومنځولو په وخت وتلی وو ، اود شمعې نه د رسول الله ﷺ یو مثل جوړکړې شوې وو ، چه په هغې کښې ستنې ښخې شوې وې ، په هغې کښې د څرمنې یو تار هم وو چه هغې ته یوولس غوټې ورکړې شوې وې ، حضرت جبرئیل علیه السلام د معوذتینو (قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس) دواړه سورتونه راوړل او وې وئیل اې محمد ! قل اعوذ برب الفلق یو آیت وایه او یوه غوټه پرانیزه ، من شر ما خلق اووایه او بله غوټه پرانیزه تردې چه د قل اعوذ برب الفلق پنځه آیاتونه لوستلو نه فارغ شو ، بیا حضرت جبرئیل علیه السلام اووئیل چه قل اعوذ برب الناس اووایه او غوټه پرانیزه ، تردې چه د سورة الناس شپږ آیاتونه لوستلو نه فارغ شو (دغه شان ئې د دواړو سورتونو یوولس آیاتونه لوستلو سره یوولس غوټې نبی کریم ﷺ پرانستل) په شکل کښې

---

(١) عمدة القاری : ٢١ \ ٢٨٤ .فتح الباری : ١٠ \ ٢٨٨ . ارشاد الساری :١٢ \ ٤٨٧)

(٢) عمدة القاری : ٢١ \ ٢٨٤ .فتح الباری : ١٠ \ ٢٨٨ . ارشاد الساری :١٢ \ ٤٨٧)

(٣)) دلائل النبوة للبیهقی : باب الرقیة بکتاب الله عزوجل و ما جعل الله عزو جل فیه من الشفاء حتی ظهرت آثاره : ١٧ \ ٩٤)

ښخې کړې شوې هر یو د ستن چه به نبی کریم ﷺ راویستله درد به ئې محسوسولو. هر کله چه ټولې غوټې پرانستلې شوې او ستنې ئې راویستلې نو حضور ﷺ بیا آرام او سکون محسوس کړو. د بیهقی دې روایت کښې تفصیل راغلې دې چه رسول الله ﷺ د جادو دغه غنچکه د کوهی نه راوویستله او دینه پس ئې دینه ویختـه هم اوویستل او دیکښې لګیدلې غوټې ئې هم پرانستلې -

③ دې وجه نه دې تعارض دفع کولو دپاره یو دریم جواب ورکیدې شی چه دې روایت کښې "أفأخرجته" نه مراد اظهار دې او ددې معنی "أفاظهرته" دې یعنی اے د الله رسوله تاسو د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار اوکړو ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه ، ما د فتنې د یرې نه ددې اظهار اونکړو نو د اخراج نه د جادو شوی څیز راویستل مراد نه دی بلکه د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار مراد دې د دې تائید د مسند احمد د روایت سره هم کیږی چه هغې کښې دی : "أفلا أخرجته للناس" (۱)

دې وجه نه د سفیان د روایت سره ددې هډو تعارض نشته دې . دا یو داسې جواب او دلفظ د "أخرجته" داسې تشریح ده چه په دې هیڅ قسم اشکال نه واقع کیږی

فائده : روایت د باب کښې د حضرت عائشه ﷺ سوال په دې الفاظو نقل شویدې "یا رسول الله أفأخرجته، قال : لا ...... " د سفیان په روایت کښې دا الفاظ دا دی "فقلتُ : أفلا أى تنشرت : فقال أما والله فقد شفانى .... " او دینه وړاندې باب السحر کښې د عیسی بن یونس روایت کښې دی "قلت : یارسول الله، أفلا استخرجته، قال : قد عافانى الله ..... " او د مسلم شریف روایت کښې دی "قلت : یا رسول الله أفلا أحرقته ؟ قال : لا .... " (۲) دا ټول څلور روایتونه شو ، دیکښې په روایت د باب او د مسلم په روایت کښې د نبی کریم ﷺ جواب په "لا" سره ذکر دې - په باقی دوو روایتونو کښې د "لا" ذکر نشته دې په "قد عافانى الله ..... " سره ئې جواب ذکر کړیدې ، د سفیان په روایت کښې أفلا تنشرت نشرة دې یعنی تاسو دا د خلقو وړاندې ولې رااوند ویستلو ، نشرة هغه عمل ته وائی چه هغې سره جادو ختم کړې شی ، حضرت عائشه ﷺ مقصد دا وو چه تاسو به د خلقو وړاندې د جادو ختمولو دا عمل کړې وې او د مسلم په روایت کښې د "أفلا أحرقته" معنی ده آیا تاسو هغه څیزونه اوسوزول چه هغې کښې سحر شوې وو -

حاصل دا دې چه .. بخاری درې وارو روایتونو کښې د اخراج ، استخراج او د تنشیر یو معنی ده چه تاسو دغه جادو د خلقو وړاندې ولې ظاهر نه کړو نو حضور ﷺ اوفرمائل الله ما ته شفا راکړه دې وجه نه د خلقو وړاندې ددې د اظهار ضرورت نه وو ، او بیا چه لا د

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۶/۵۷)
(۲) صحيح مسلم، كتاب السلام ، باب السحر : ۱۴/ ۱۷۱۹ (رقم الحديث : ۲۱۸۹)

اظهار كولو سره د شر او د فتنې پيدا كيدو هم يره وى -

خبرداري : په بعض نسخو كښې دلته په دې حديث د " باب السحر " عنوان نه دې قائم شوې، څكه چه د " باب السحر " ترجمه بعينه دينه دوه بابه وړاندې تيره شوې ده او دلته هم دا مناسب معلوميږى [۱]

خو شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په " الابواب و التراجم " كښې فرمائلي دى چه څما په نزد د دواړو ترجمو غرض جُدا جُدا دې ، په رومبۍ ترجمه كښې د سحر حقيقت ثابتول او ددې د منكرينو ترديد كول دى او ددې دويمې ترجمې مقصد احكام د سحر ذكر كول دى ، مثلا دعا په ذريعه د جادو د علاج كولو جواز وغيره بيانول مقصود دى ، دا رنګه په دې دويمه ترجمه سره دې خبرې ته اشاره كول مقصود دى . چه د دعا په ذريعه د سحر ازاله كول د ذواء په ذريعه د سحر د ازالې كولو نه بهتر او افضل دى ، وړاندې امام بخارى رحمه الله په كتاب الدعوات كښې د " باب تكرير الدعاء " ذكر كړيدې او ددې باب لاندې امام بخارى رحمه الله د نبى كريم ﷺ د سحر والا حديث ذكر كړيدې ، ديكښې هم دې خبرې ته اشاره ده چه مسحور لره پكار دى چه دې د تكرار د دعا كولو اهتمام اوكړى ، څكه چه نبى كريم ﷺ په زمانه د سحر كښې به بيا بيا د دعا ګانو اهتمام كولو ، لكه چه حديث كښې دى دعا ، فقد دعا ثم دعا ..... لكه چه حضرت ليكى

" قلت : ولا يبعد عند هذا العبد الضعيف أن يقال فى دفع التكرار أن الغرض من الترجمتين مختلف ، فالغرض من الأول إثبات حقيقة السحر ردا على من أنكره ، كما تقدم ، و الغرض ههنا ذكر أحكام السحر من جواز العلاج لإزالته بالدعاء و غيره ، و أشار إلى أن إزالته بالدعا أفضل من العلاج بالدواء و سيأتى فى كتاب الدعوات : باب تكرير الدعاء فذكر فيه حديث سحر ﷺ ، و أشاره بذلك إلى أنه ينبغى للمسحور أن يكرر الدعاء ، فقد كرر النبى صلى الله عليه و سلم الدعاء له فقد دعا ، ثم دعا " [۲]

د ساحر حكم : د احنافو په نزد كُه د ساحر سحر په كفر مشتمل وى ، نو داسې سحر كوونكې كافر دې ، دې وجه نه دې به قتل كړې شى ، ديكښې مسلمان ذمى ، ازاد غلام ، ښځه او سړې ټول برابر دى ، دا په هغه صورت كښې دى چه كله دې په دې كفرى سحر سره فساد خوروى ، خو كُه دې فساد نه خوروى نوداسې صورت كښې د امام جصاص په نزد باندې سړې خو به قتل كيږى ، ښځه به نه قتل كيږى ، چه څنګه به مرتد سړې قتل كيږى خو مرتده ښځه به نه قتل كيږى ، بلكه دا به په قيد كښې ساتلې كيږى او دارنګه ساحره به هم په قيد كښې ساتلې كيږى ، او ساحر سړې به قتل كيږى ، د امام مالك او د امام احمد رحمهما الله هم دا مسلك دې - [۳]

---

[۱] فتح البارى : ۱۰\۲۸۹)

[۲] الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۲)

[۳] رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الجهاد ، باب المرتد ، مطلب فى الساحر و الزنديق : ۳\۳۲۳ . أحكام القرآن للجصاص ، باب اختلاف الفقهاء فى حكم الساحر و قول اسلف فيه...[بقيه برصفحه آئنده...

د ساحر سحر کُه په کفر مشتمل نه وی خو دا په مسلمانانو کښې د فساد ذریعه جوړیدله نو داسې ساحر به هم قتل کیږی ځکه چه دې د قطاع الطریق په حکم کښې دې -
د ساحر سحر کُه نه په کفر مشتمل وی او نه په مسلمانانو کښې د فساد او د نقصان ذریعه وی نو بیا هم دې مستلزم د معصیت دې مثلا دائمی نجاست کښې اوسیدل ، حرام استعمالول نو داسې ساحر به نه قتل کیږی ، خو تعزیرا ده ته سزا ورکړې کیدې شی
او کُه سحر په کفر او اضرار او معصیت په هیڅ څیز هم نه وی مشتمل نو دا جائز دې او داسې ساحر قابل تعزیر او د سزا هم نه دې (۱)
سنن ترمذی کښې روایت دې "حد الساحر ضربة بالسیف" (۲) دا رنګه حضرت فاروق اعظم ﷺ د اهواز حامل ته خط اولیکلو "اقتلوا کل ساحر" (۳)
د امام شافعی رحمه الله دا مسلك رانقل شویدې چه ساحر به نه قتل کیږی ، خو کُه ده په سحر څوك قتل کړې وی او ده د دې اعتراف اوکړو نو قصاصا به ساحر قتل کړې شی
حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ لبید بن اعصم قتل نه کړو ، ځکه چه رسول الله ﷺ د خپل ذات دپاره د چا نه انتقام نه اخستلو ، او دویمه وجه په حدیث کښې موجود ده ، چه رسول الله ﷺ د مصلحت په بناء ده ته سزا ورنکړه -

---

...بقیه ازحاشیه گذشته] : ۱\۷۲ ، و قال أبومحمد عبد الله بن أحمد بن قدامة فی تنقی مذاهب الفقهاء فی حد الساحر فقال : " وحد الساحر القتل . رُوی ذلک عن عمر و عثمان بن عفان و ابن عمر و حفصة و جندب بن عبدالله و جندب بن کعب و قیس بن سعد و عمر بن عبد العزیز و هو قول أبو حنیفة و مالک . ولم یر الشافعیُ علیه القتل بمجرد السحر . وهو قول ابن المنذر وروایة عند أحمد قد ذکرناها فیما تقدم . و وجه ذلک أن عائشة رضی الله عنها باعت مدبرة سحرتها و و لو وجب قتلها لما حل بیعها . لأن النبی صلی الله علیه و سلم قال : " لا یحل أم إمرء مسلم إلا باحدی ثلاث : کفر بعد إیمان أو زنا بعد إحصان أو قتل نفس بغیر حق " . ولم یصدر منه أحد الثلاثة فوجب أن لا یحل دمه - ولنا (أی لأحمد و أبی حنیفة و مالک رحمهم الله) ماروی جندب بن عبدالله (رضی الله عنه) عن النبی صلی الله علیه وسلم أنه قال : " حد الساحر ضربة بالسیف " قال ابن المنذر : رواه اسعیال بن مسلم وهو ضعیف . و روی سعید و أبوداود فی کتابیهما عن بجالة قال : کنت کاتبا لجزء بن معاویة عم الأحنف بن قیس . إذ جاءنا کتاب عمر (رضی الله عنه) قبل موته بسنة (فکان مکتوب فیه) : أقتلوا کل ساحر . فقتلنا ثلاث سواحر فی یوم . و هذا اشتهر فلم ینکر فکان إجماعا و قتلت حفصة جاریة لها سحرتها . و قتل جندب بن کعب ساحرا کان یسحر بین یدی الولید بن عقبة . و لأنه کافی فیقتل للخبر الذی رووه "
مغنی لابن قدامة کتاب المرتد . فصل فی السحر : ۹\۳۵ ، ۳۶ (رقم الترجمة : ۷۱۲۶) . أحکام القرآن للعثمانی : ۱\۴۸ . الجامع لأحکام القرآن للقرطبی : ۱\۴۸ . أحکام القرآن لابن العربی : ۱\۳۲)
(۱) إحکام القرآن للجصاص : ۱\۷۲)
(۲) سنن الترمذی ، کتاب الحدود ، باب ما جاء فی حد الساحر : ۴\۶۰ (رقم الحدیث : ۱۴۶۰)
(۳)) المغنی لابن قداة کتاب المرتد ، فصل فی السحر : ۹\۳۶ (رقم الترجمة : ۷۱۲۶)

۵۰=بَاب إِنَّ مِنْ الْبَيَانِ سِحْرًا

[۵۳۲۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَدِمَ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهِمَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا أَوْ إِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ [ر:۴۸۵۱]

كلام كښې ډير كرتې د جادو په شان اثر وى ، رسول الله ﷺ ته دوه سړى د مشرق (د عراق د طرفه) راغلل او دواړو ډير فصيح او بليغ بيان اوكړو نو حضور ﷺ چه دوى واوريدل نو وې فرمائل بعض خبرو كښې د سحر په شان تاثير وى ، دا ارشاد په مدح او په تعريف هم محموليدې شى ، چه د بعضو خلقو كلام ډير موثر وى او دا په مذمت هم محموليدې شى چه څنګه جادو يو ناجائز امر دې او ديكښې د حقيقت خلاف خيال كښې څوك مبتلاء كيږى دارنګه بعض كلام هم د تصنع او د ظاهرى خوش رنګئ سره سړې متاثر كوى خو حقيقت سره ددې هيڅ تعلق نه وى - (۱)

۵۱=بَاب الدَّوَاءِ بِالْعَجْوَةِ لِلسِّحْرِ

[۵۳۲۵\۵۳۲۶] حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ أَخْبَرَنَا هَاشِمٌ أَخْبَرَنَا عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اصْطَبَحَ كُلَّ يَوْمٍ تَمَرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ وَقَالَ غَيْرُهُ سَبْعَ تَمَرَاتٍ

[۵۳۲۶] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ سَمِعْتُ عَامِرَ بْنَ سَعْدٍ سَمِعْتُ سَعْدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ تَصَبَّحَ سَبْعَ تَمَرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ [ر:۵۱۳۰]

عجوه د مدينه منوره مشهوره كهجوره ده او ويلې كيږى چه ددې اونه په خپله رسول الله ﷺ كرلې وه ، (۲) د عجوه كهجوره خوړل د جادو علاج هم دې ، حديث د باب كښې حضور ﷺ ارشاد دې " چه چا د صبا په وخت اووه كجورې اوخوړلې نو ده ته به تر شپې پورې هيڅ يو زهر او سحر نقصان او نه رسوى "

اصطبح د صبا وخت خوراك كول ، سُم (د سين په ضمه او فتح سره) زهر ته وائى چه سحر نې اوخوړل نو تر د شپې به ده ته په زهرو او په جادو څه نقصان نه رسيږى، خو سوال دا دې كه چا د شپې اوخوړل نو تر سَحر پورې به هم ټوله شپه د ده د محفوظ كيدو دا حكم دې او كَه نه ؟

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۲۹۱ ، قال صعصعة بن صوحان : صدق نبى الله (صلى الله عليه وسلم) ، أما قوله : " إن من البيان لسحرا " فالرجل يكون عليه الحق و هو ألحن بالحجج من صاحب الحق فيسحر القوم ببيانه فيذهب بالحق ، أحكام القرآن للجصاص : ۱\۶۱)

(۲) فتح البارى : ۱۰\۲۹۲ وعمدة القارى ! ۲۱\۲۸۷)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی په هيڅ يو روايت کښې ددې تصريح نشته دې ، خود ورځ په اوله حصه کښې د دې د خوړلو د خصوصيت ظاهريدو يو وجه دا هم کيدې شی چه خوړونکې دا په نهاره اوخوری ځکه چه دغه وخت خلق اکثر په نهاره وی ، دينه دا قياس کيدې شې چه کُه مابنام هم دا څوك په نهاره اوخوری نو تر صبا پورې ده دپاره هم دا حکم دی ، مثلاً چه روژه دار دې سره روژه ماته کړی - (١)

حافظ سخاوی رحمه الله فرمائی چه يو صديق کښې عامر بن سعد تصريح کړيده چه ځما خيال دې کُه څوك دامابنام اوخوری نو ترصبا پورې به زهر اوجادوده ته نقصان نه ورکوی(٢) امام احمد د عامر بن سعد دا روايت : افلح په طرق رانقل کړيدې - (٣)

د عجوه کهجورو د خوړلو خصوصيت :پاره د طبی وجوهو تلاش کولو هيڅ ضرورت نشته دې ، دا د حضور اکرم ﷺ د دعا او د دوی دې ونې لره په خپلو لاسونو مبارکو د کرلو د برکت يو اثر دې ، لکه علامه قرطبی فرمائی : " إن الشفاء بالعجوة من باب الخواص التی لا تدرك بقياس ظنی" (٤) دارنګه د اووو د شمار هم قياسی نه دی ، د دې خصوصيت او وجه به هم الله تعالی ته معلومه وی

بعضو ويلې دی چه د " اووو " نه مراد خاص دا شمار نه دې مراد ، بلکه زياتوالی ته اشاره ده (٥) خو راجح قول رومبې دې

دحديث د الفاظو د عموم د وجه نه جمهور وائی چه د عجوه کهجورو د خوړلو دا خصوصيت اوس هم دې او صرف د مدينې سره خاص نه دې بلکه کُه څوك دا د مدينې نه بهر يو سی او وې خوری نو هم دا خصوصيت به ئې پاتې وی ځکه چه د حديث الفاظو کښې د څه زمانې يا د مدينې منورې څه تخصيص نشته دې

د څه خلقو رائی دا ده چه دا خصوصيت د زمانې د نبی ﷺ سره خاص وو ، او د څه خلقو رائی دا ده چه دا خاصيت د مدينې منورې سره خاص دې چه دغلته به مذکوره اثر نه کيږی ، د بل ځائې باره کښې نه دې ، (٦)

خو چه ځنګه ويلې شويدی چه د حديث په الفاظو کښې هيڅ قسم تخصيص نشته دې ، خو دا خبره دې په خيال کښې وی چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد د عموم او د غالب احوالو باره کښې دې ، دې وجه نه کُه يو سړی تجربه کړې وی او د عجوه کجور مذکوره اثر نه وی ظاهر شوې نو ددې په وجه دې حديث خلاف واقع نه ګڼړی ، په دې داسې پوهه شه چه ځنګه د مختلف مرضونو دپاره مختلف دواء ګانې مقرر وی او عموما ددې په استعمال سره

---

(١) فتح الباری : ١٠\٢٩٣ ، عمدة القاری :٢١\٢٨٧)
(٢) ارشاد الساری : ١٢\٤٩٣)
(٣) مسند امام احمد بن حنبل : ١\١٦٨)
(٤) ارشاد الساری : ١٢\٤٩٣)
(٥) فتح الباری : ١٠\٢٩٤)
(٦) فتح الباری : ١٠\٢٩٤ ، عمدة القاری : ٢١\٢٨٦)

مرضونه صحيح كيږي هم خو ډير كرته يو انسان د يو بيمارئ دپاره دواء خوري خو دې سره دې نه صحيح كيږي بلكه بيماري ئې برقرار وي ، ظاهره ده چه داسې صورت كښې څوك دا اشكال نه شي كولې چه دا دواء ددې مرض دپاره مفيد نه ده ، ځكه چه د دواء د مرض دپاره مفيد كيدل په اعتبار د غالب احوالو سره وي ، دارنګه د رسول الله ﷺ دا ارشاد مبارك هم د غالب احوالو او د عموم په اعتبار سره دې - (١)

قوله: حدثنا علي ....: د باب په رومبی روايت كښې دامام بخاری رحمه الله شيخ علي دې ، د پلار نوم ئې نه دې ذكر شوې ، دينه علي بن عبد الله مدينی مراد دې ، علامه كرمانی فرمائی چه بعضې نسخو كښې علی بن سَلمه لَبقی (د لام او د باء په فتحه سره) دې - (٢)

حافظ بن حجر په " تقريب التهذيب " كښې د علی بن سلمه لبقی په باره كښې صيغه دتمريض سره داسې ليكلي دی " يقال إن البخاری روی عنه " (٣)

علامه ذهبی په " تهذيب التهذيب " كښې د فقيه ابو الوليد په حواله سره د ابو الحسن زهری نه نقل كړيدې چه دې د امام بخاری سره وو چه چا د علی بن سلمه په باره كښې تپوس اوكړو نو امام بخاری اوفرمائل :" ثقة وقد مضيت معه سمعنا منه " (٤) دينه معلومه شوه چه د امام بخاری رحمه الله په نزد دې ثقه وو

فائده : باب د الكهانة او د سحر په كتاب الطب كښې د ذكر كولو وجه او مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله ذكر كوی او فرمائی :

إيراد باب الكهانة في كتاب الطب لمناسبة لباب السحر لما يجمع بينهما من مرجع كل منهما للشياطين ، وإيراد باب السحر في كتاب الطب لمناسبة ذكر الرقى وغيرها من الأدوية المعنوية فناسبه ذكر الأدواء التي تحتاج إلى ذلك ، و اشتمل كتاب الطب على الإشارة للأدوية الحسية كالحية السوداء ، ثم على للأدوية المعنوية كالرقى بالدعا والقرآن ثم ذكرت الأدواء التي تنفع الأدوية المعنوية في دفعها كالسحر ، كما ذكرت الأدواء التي تنفع الأدوية الحسية في دفعها كالجذام "

ددې حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله په كتاب الطب كښې د كهانت ذكر اوكړو و ځكه د كهانت او د جادو د دواړو اصل او مرجع يو ده چه هغه شيطانان دی او سحر ئې په

---

(١) فتح الباری : ١٠ \ ٢٩٥)

(٢) شرح صحيح البخاری للكرمانی:١٢ \ ٤٣ وقاله أيضا العينی نقلا عن الكرمانی ،عمدة القاری :٢١ \ ٢٨٦)

(٣) تقريب التهذيب : ٤٠١ (رقم الترجمة : ٤٧٣٩)

(٤) قال الحاكم : سمعت أبا الوليد الفقيه يقول : سمعت أبا الحسن الزهيری يقول : حضرتُ محمد بن إسماعيل (البخاری) و سأله محمد بن حمزة عن علی بن سلمة اللبقی ، فلقال : ثقة ، قال ابن زهير : أنا حملت أصول علی بن سلمة إلى محمد بن إسماعيل (البخاری) فانتخبت منها و أنا ذهبت معه حتی سمعنا منه ، تهذيب التهذيب : ٧ \ ٣٢٧ (رقم الترجمة : ٥٥٠)

كتاب الطب كښې ځکه ذکر کړو چه امام بخاری په کتاب الطب کښې د جسمانی او د روحانی د دواړو قسمونو مرضونو علاج بیان کړیدې ، شهد ، توره دانه وغیره علاج د جسمانی قبیلې نه دې ، او دم او دعا وغیره د روحانی علاج د قبیلې نه دې ، ځکه چه امراض په دوه قسمه ئې بیان کړې دی چه څه مرضونو کښې حسی دوایانې فائده ورکوی ، او څه بیمارو کښې روحانی علاج زیات مؤثر وی ، د سحر وغیره په دفع کولو کښې روحانی علاج زیات مؤثر وی ، دې مناسبت سره ئې سحر په کتاب الطب کښې راوړو - (۱)

۵۲=بَاب لَا هَامَةَ

[۵۴۳۷] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدْوَى وَلَا صَفَرَ وَلَا هَامَةَ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا بَالُ الْإِبِلِ تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الظِّبَاءُ فَيُخَالِطُهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَيُجْرِبُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ بَعْدُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ وَأَنْكَرَ أَبُو هُرَيْرَةَ حَدِيثَ الْأَوَّلِ قُلْنَا أَلَمْ تُحَدِّثْ أَنَّهُ لَا عَدْوَى فَرَطَنَ بِالْحَبَشِيَّةِ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ فَمَا رَأَيْتُهُ نَسِيَ حَدِيثًا غَيْرَهُ [ر: ۵۳۸۰]

د مکرر ترجمة الباب توجیه : اووه بابونه وړاندې هم دا ترجمه او د اختصار سره دا حدیث تیر شویدې ، لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی چه داسې ډیر نادر او کم کیږی چه امام بخاری رحمه الله هم داسې بعینه یو ترجمة الباب او حدیث مکرر ذکر کړې وی - (۲)

خو شیخ الحدیث مولانا محمد ذکریا رحمه الله فرمائی او حافظ بن حجر هم دې طرف ته اشاره کړیده چه امام بخاری رحمه الله چه ترجمه مکرر ذکر کړه نو د "هامة" دوه تفسیرونو ته ئې اشاره اوکړه ، د "هامة" (د میم په تشدید او تخفیف سره) دوه تفسیرونه مشهور دی:

① دینه یو مارغه مراد دې چه دیته په پښتو کښې ګونګې وېلې کیږی عربو کښې مشهوره وه چه ګونګې په کوم کور کښې راشی او کښینی نو دیکښې مرګ واقع کیږی

قوله: قال أبوسلمة: فما رأيته نسي حديثا غيره: یعنی رومبې حدیث "لا عدوی ....." دوی بیان کړې وو او اوس ددې انکار کوی او ده نه رومبې حدیث هیر شو ، نو فرمائی چه دا یو حدیث دې چه ده هیر کړیدې ، دینه علاوه بل حدیث ده نه دې هیر کړې -

د یونس په روایت کښې دی "قال أبوسلمة : لقد كان يحدثنا به ، فما أدر أنسى أبوهريرة أم نسخ أحد القولين الآخر" (۳)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۷۱)

۲) فتح الباری : ۱۰\۲۶۵)

۳) فتح الباری : ۱۰\۲۹۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۸ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۹۴)

يعني حضرت ابوهريره رضي الله عنه " لا عدوى .... " د عدم تعديه والا روايت بيانولو ، اوس معلومه نه ده چه ده نه دا روايت هير شو يا د تعديه والا روايت د عدم تعديه والا روايت ته منسوخ كړو (او د منسوخ كيدو د وجه نه دې دا روايت اوس نه بيانوى -)

۵۳=بَاب لَا عَدْوَى

[۵۴۳۸] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَحَمْزَةُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ إِنَّمَا الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالدَّارِ [ر:۱۹۹۳]

[۵۴۳۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا عَدْوَى قَالَ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُورِدُوا الْمُمْرِضَ عَلَى الْمُصِحِّ وَعَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سِنَانُ بْنُ أَبِي سِنَانٍ الدُّؤَلِيُّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى فَقَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ أَرَأَيْتَ الْإِبِلَ تَكُونُ فِي الرِّمَالِ أَمْثَالَ الظِّبَاءِ فَيَأْتِيهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَتَجْرَبُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ [ر:۵۳۸۰]

[۵۴۴۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ قَالُوا وَمَا الْفَأْلُ قَالَ كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ [ر:۵۴۲۴]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه په يو بيمارۍ كښې بالذات دا صلاحيت نشته دې چه دا بل كس ته منتقل شى . لكه چه حديث د باب كښې دى لا عدوى و عدوى د إعداء اسم دې يعنى د مرضونو متعدى كيدل بالذات هيڅ حقيقت نه لرى

د باب ړومبې روايت كښې دى چه سپيره والې په درې څيزونو كښې دى ، آس كښې ، ښځه كښې ، كور كښې ، ددې تفصيلى كلام په كتاب النكاح كښ په باب مايتقى من شؤم المرأة كښې تير شو (اوګورئ كشف البارى :، كتاب النكاح : ۱۸۰ - ۱۸۱)

دويم روايت د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه دې ، چه حضور اكرم صلى الله عليه وسلم فرمائلي دى لا عدوى (د مرض يو نه بل ته لګيدل هيڅ څه څيز نه دې) نو يو اعرابى پاڅيدو او تپوس ئې اوكړو ، دا راته اووائې چه اوښان په شګه (د صحرا) كښې د اوسئ په شان (صاف ستهرا او ښائسته او صحت مند) وى ، چه ديكښې دوى ته يو پمن خارښتى اوښ راشى ، او ټول اوښان په خارښ مبتلاء شى (كه تعديه د مرضونو څه څيز نه وې ، نو بيا دې نورو اوښانو ته دا خارښ ولې اولګى) نو ددې جواب كښې رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائل : بيا په دې ړومبى باندې

خاربن د کوم خائي نه راغلو او ده ته خارښ چا اولګولو ؟ (په دې جواب سره ئې دغه اعرابي سوال کوونکې پوه کړو چه اصل او حقیقي سبب خو د الله تعالی حکم او اذن دې ، دینه بغیر هیڅ بیماري بل چا ته نه شي منتقل کیدې)
په تعدی مرضونو باندې تفصیلي کلام په کتاب الطب کښې باب الجذام کښې تیر شویدې (اوګورئ کشف الباري ، کتاب الطب صفحه : ۵۸۱ - ۵۸۴)

۵۴=بَابُ مَا يُذْكَرُ فِي سَمِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رَوَاهُ عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:۴۱۶۵]

[۵۴۳۱] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةٌ فِيهَا سَمٌّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْمَعُوا إِلَيَّ مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنَ الْيَهُودِ فَجُمِعُوا لَهُ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي سَائِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَبُوكُمْ قَالُوا أَبُونَا فُلَانٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبْتُمْ بَلْ أَبُوكُمْ فُلَانٌ فَقَالُوا صَدَقْتَ وَبَرِرْتَ فَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ وَإِنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَ كَذِبَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَبِينَا قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَهْلُ النَّارِ فَقَالُوا نَكُونُ فِيهَا يَسِيرًا ثُمَّ تَخْلُفُونَنَا فِيهَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْسَئُوا فِيهَا وَاللَّهِ لَا نَخْلُفُكُمْ فِيهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ لَهُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هَذِهِ الشَّاةِ سَمًّا فَقَالُوا نَعَمْ فَقَالَ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَذَّابًا نَسْتَرِيحُ مِنْكَ وَإِنْ كُنْتَ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ [ر:۲۹۹۸]

دې باب کښې امام بخاري رحمه الله رسول الله ﷺ ته د زهر ورکولو واقعه ذکر کړیده ، د غزوه خیبر په موقعه رسول الله ﷺ ته یو یهودي ښځې زینب بنت الحارث په بکرئ کښې زهر ګډ کړې وو ، ددې تفصیل کتاب المغازي کښې تیر شویدې - (۱)

قوله: رواه عورة عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم: د عروه دا روایت امام بخاري رحمه الله په کتاب المغازي کښې تعلیقا په دې الفاظو سره نقل کړیدې " قال يونس عن ابن شهاب ، قال عروة ، قالت عائشة : كان النبي صلى الله عليه و سلم يقول في مرضه الذي مات فيه : يا عائشة : ما أزال أجد ألم الطعام الذي أكلت بخيبر ، فهذا أوان انقطاع أبهري من ذلك السم " بزار دا تعلیق موصول نقل کړیدې - (۲)

---

(۱) کشف الباري ، کتاب المغازي ، باب الشاة التي سُمّت للنبي صلى الله عليه وسلم : ۴۶۸)
(۲) فتح الباري : ۱۰\۳۰۰ ، عمدة القاري : ۲۱\۲۹۰ ، ارشاد الساري : ۱۲\۴۹۸)

قوله: كذبتم أبوكم فلان : فلان يعني يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام ، يهوديانو رسولِ الله ﷺ ته په جواب كښې غلط بياني اوكړه نو دوى ﷺ تصحيح اوكړه ، نو دوى اوويل : بررت د ړومبئ راء فتحه او كسره دواړه صحيح دى خو د راء كسره ډيره مشهوره ده - (١)

قوله: مَن أهل النار؟: رسول الله ﷺ ته ددې په جواب كښې يهوديانو اوويل چه مونږ به څو ورځې په جهنم كښې اوسو بيا به ترينه مونږ راووځو او تاسو مسلمانان به څمونږ خليفه ګان شئ (مونږ نه به روستو پاتې شئ) ، رسول الله ﷺ اوفرمائل :" والله لانخلفكم فيها أبدا " مونږ به بالكل د ستاسو نه روستو په جهنم كښې نه پاتې كيږو " چه كوم ګناهګار مسلمان جهنم ته لاړ هم شى هغه به د سزا تيرولو نه پس راووځى

طبرى او طبرانى د عكرمه نه روايت نقل كوى چه حضور اكرم ﷺ دوى ته اوفرمائل :" وهل أنتم خالدون مخلدون لا يخلفكم فيها أحد " نو الله تعالى د سورت بقره دا آيت كريمه نازل كړو (وقالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودة) (٢) -

٥٥- بَاب شُرْبِ السُّمِّ وَالدَّوَاءِ بِهِ وَبِمَا يُخَافُ مِنْهُ وَالْخَبِيثِ

[٥٤٤٢] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا [ر: ١٢٩٩]

[٥٤٤٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنِ اصْطَبَحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ عَجْوَةٍ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ وَلَا سِحْرٌ [ر: ٥١٣٠]

د امام بخارى رحمه الله دا ترجمة الباب په څلورو حصو مشتمل دې

① ړومبئ حصه شرب السم دې يعنى زهر څكل ، ددې حكم واضح دې او باب كښې چه كوم حديث ذكر كړيدې دينه ددې حرمت صفا ښكاره كيږى

زهر څكل چه خودكشى ده او دې سره انسان عموما مرى او دده مرګ واقع كيږى دې وجه نه دا حرام دى او ناجائز دى ، د ترجمة الباب دا حصه د حديث د باب نه ثابتيږى -

(١) فتح البارى : ١٠\٣٠١ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٩٩)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣٠٢ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٩٩)

خو د زهر لږ غونډې مقدار چه هغې کښې څه جسماني فائده وي او د دفع د ضرر دپاره ديکښې د دواء نور اجزاء هم شامل کړې شي نو ددې استعمال جائز دې - [1]

④ د ترجمة الباب دويمه حصه " الدواء به " يعنی د زهر په ذريعه علاج کول ، د زهر څه قسمونه په مختلف دوايانو کښې استعماليږي ، د دې د استعمال جواز ته امام بخاري رحمه الله اشاره کړيده ، او هغه داسې چه امام بخاري رحمه الله په باب کښې د عجوه والا حديث ذکر کړيدې چه دا په زهر کښې فائده ورکوی ، نو چه څنګه تداوی بالمباحات جائز دې دارنګه تداوی بالسم هم جائز دی په شرط د دې چه دا مضر نه وی ، لکه شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله ليکی :

" أما الجزء الثانی وهو التداوی بالسم فيستفاد من الحديث أنه الجزء ، لأن مدار النهی علی القتل و الإهلاك و الضرر ، فإذا لم يضر ولم يقتل ، بل يشرب دواء فلا بأس به كما يتداو بالمباحات مثل العجوة و غيرها ، و لذا ذكر الإمام البخاری حديث العجوة ثانی حديثی الباب إشارة إلی أن التداوی كما هو جائز بالمباحات فكذا بالسم ، إذا كان يشرب به بحد لا يضر ، فالتداوی به حينئذ كالتداوی بالمباحات " [2]

حافظ ابن حجر او نورو شارحينو د " الدواء به " يو بله معنی هم ذکر کړيده او هغه دا چه ديکښې " به " د " منه " په معنی دې أی الدواء منه " يعنی د زهر څکلو نه پس علاج کول او ددې د ضرر ختمولو بيان ، که دا مطلب واخستې شی نو باب کښې د ذکر شوې عجوه والا حديث مناسبت د دې جزء سره پوره واضح دې ، ځکه چه ديکښی علاج د سم بيان شويدې [3]

③ د ترجمة الباب دريم جزء " و ما يخاف منه " ددې عطف " الدواء به " کښې " به " باندې دې :- أی الدواء بما يخاف منه يعنی خوفناك او د خطرناك څيز علاج کولو ذکر [4]

بعضې شراحو ليکلې دی چه په " ما يخاف منه " کښې د " منه " ضمير مجرور "موت" يا استمرار مرض ته راجع دې [5] خو صحيح خبره دا ده چه چه دا ضمير " مايخاف " کښې " ما" ته راجع دې - [6]

په خطرناك څيز علاج هم هغه حکم دې چه کوم حکم د تداوی بالسم دې چه کُه دا مضر نه وی ، فائده مند وی نو دا په طور د دواء استعمالولې شی [7]

④ ترجمة الباب څلورم جزء دې " والخبيث " دا مجرور هم ويلې شی أی الدواء بالخبيث او د

---

[1]) فتح الباري : ۱۰\۳۰۳ ، ۳۰٤)
[2])فتح الباري : ۱۰\۳۰۳)
[3]) فتح الباري : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زکريا : ۲\۱۰۳
[4]) فتح الباري : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زکريا : ۲\۱۰۳)
[5]) فتح الباري : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زکريا : ۲\۱۰۳)
[6]) الابواب و التراجم للشيخ زکريا : ۲\۱۰۳)
[7]) فتح الباري : ۱۰\۳۰٤ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۰۳)

مبتداء كيدو د وجه نه مرفوع هم ويلې شی ، دې صورت كښې ددې خبر محذوف وی أی الخبيث ما حكمه ، وهل يجوز التداوی به [1] د خبيث نه مراد نجس او حرام څيز دې لكه خنزير ، د حرام ځناور غوښه ، امام ابوداود ، امام ترمذی رحمهما الله د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت نقل كړيدې "نهی النبی ﷺ عن الدواء الخبيث" [2]

ترجمة الباب كښې ئې "والخبيث" اوويل امام دې روايت ته اشاره اوكړه ، دا روايت چه د امام په شرط برابر نه وو نو دې وجه نه ئې په ترجمه كښې دا لفظ راوړو او ديته ئې اشاره اوكړه لكه چه دا د امام عادت دې - [3]

او باب كښې ذكر شوې "حديث السم" نه هم دا حكم مستفاد كيدې شی ځكه چه سم باندې هم د خبيث اطلاق كيدې شی - [4]

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله يو دريمه توجيه ذكر كوی او ليكی :

ويحتمل أن يقال : إن هذا الجزء ثابت بالحديث الآتی فی الترجمة الآتية ، فإن لبن الأتن خبيث لا محالة ، فالترجمة الآتية جزء من هذه الترجمة فهو من الأصل الستين وهو أصل مطرد من أصول التراجم" [5]

حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائی چه د ترجمة الباب څلورمه حصه "الخبيث" لره د راتلونكې باب كښې د ذكر شوې حديث نه هم ثابتيدې شی ، وړاندې ترجمة الباب دې "باب ألبان الأتن" ددې لاندې چه كوم حديث امام بخاری ذكر كړيدې ، ديكښې ئې د خرې د پيو ذكر كړيدې او دا يقينا خبيث او حرام دې ، وړاندې ترجمة الباب ددې ترجمة الباب يو جزء دې او ددې لاندې ذكر شوې حديث نه دواړه ترجمة الباب ثابتيږی

حضرت شيخ الحديث فرمائی چه د تراجم د بخاری چه كوم اصول ده په مقدمه كښې ذكر كړيدی ، د ترجمة الباب د ثبوت دا طريقه شپيتم اصل دی

قوله: حدثنا عبدالله بن عبدالوهاب......: د باب رومبی روايت د حضرت ابوهريره رضی الله عنه دې ، رسول الله ﷺ فرمائی چه كوم سړې خپل ځان د غر نه اوغورزوی او خپل ځان قتل كړی نو دې به د جهنم په اور كښې وی ، او ديكښې به هميشه غورزولې كيږی او چه چا زهر اوڅكل او ځان ئې قتل كړو نو د ده زهر به دده په لاس كښې وی او د جهنم په اور كښې به دې دا څكی ، هميشه به هم دې حالت كښې وی او چه كوم سړی خپل ځان په

---

[1]) الابواب و التراجم للشيخ زكريا : ١٠٣\٢)

[2]) الجامع الصحيح للترمذی ، كتاب الطب ، باب ما جاء فيمن قتل نفسه بسم أو غيره : ٣٨٧\٤ (رقم الحديث : ٢٠٤٥) ، سنن ابی داود ، كتاب الطب باب فی الادوية المكروهة : ٦\٤ (رقم الحديث : ٣٨٧٠)

[3]) فتح الباری : ٣٠٤\١٠)

[4]) الابواب والتراجم للشيخ زكريا : ١٠٣\٢ ، فتح الباری : ٣٠٤\١٠)

[5]) الابواب و التراجم : ١٠٣\٢)

اوسپنه قتل کړو نو د ده اوسپنه به دده لاس کښې وی جهنم کښې به دننه دې دا په خپله ګیډه کښې وهی راوهی او همیشه به هم د ده دا حالت وی

قوله: تردي من جبل : ای أسقط نفسه من جبل : خپل ځان ئې د غر نه اوغورزولو یعنی خودکشی یې اوکړه ، تحسی : ګوټ ګوټ څکل ، یجأبه فی بطنه، وجأیجأوَجْئًا ، باب د فتح نه دې ، وجأه بالسکین: څوك په چاړه وهل

احمد بن بشیر : دباب دویم روایت کښې د امام بخاری رحمه الله شیخ الشیخ احمد بن بشیر دې ، د ده کنیت ابوبکر دې او دې کوفی دې ، د دوی متعلق آئمه د جرح او د تعدیل رائې مختلف ده ـ

امام نسائی فرمایلې دی : لیس بذاك القوی [۱]

دارقطنی فرمائی ضعیف، یعتبر بحدیثه [۲]

یو بل ځائې فرمائی لا بأس به [۳]

امام ابوزرعه فرمائی : صدوق [۴]

ابو حاتم فرمائی : محله الصدق [۵]

ابو بکر بن ابی داود فرمائی :کان ثقة [۶]

او یحیی بن معین فرمائی: لیس بحدیثه بأس [۷]

عثمان دارمی د یحي بن معین نه نقل کړی دی چه دوی احمد بن بشیر ته متروك ویلې دی ، خو خطیب بغدادی رحمه الله د دوی تردید کړیدې او فرمائی چه عثمان ته خلط شویدې ، متروك بل احمد بن بشیر دې ، د ده کنیت ابوجعفر دې ، او د صحیح بخاری د احمد بن بشیر کنیت ابوبکر دې - [۸]

حافظ بن حجر فرمائی چه امام بخاری د دوی د نوم سره کنیت کیدې شې چه هم د دې نکتې د وجه ذکر کړې وی چه دې د خپل معاصر ضعیف احمد بن بشیر نه جدا شی - [۹]

---

[۱] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵ (رقم الترجمه : ۱٤) و میزان الاعتدال : ۱\۸۵ (رقم الترجمه : ۳۰۸)

[۲] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

[۳] تهذیب الکمال : ۱\۲۵۷)

[۴] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

[۵] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

[۶] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

[۷] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

[۸] تهذیب الکمال : ۱\۲۷۶)

[۹] فتح الباری : ۱۰\۳۰۵)

د احمد بن بشير روايتونه امام بخارى ، امام ترمذى او امام ابن ماجه رحمهم الله نقل كړيدي -(۱)

د ده وفات په محرم ۱۹۷ هجرى كښې شويدې - (۲)

په صحيح بخارى كښې د دوى صرف هم دا يو حديث دې - (۳)

۵۶=بَاب أَلْبَانِ الْأُتُنِ

[۵۴۴۴] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنْ السَّبُعِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَلَمْ أَسْمَعْهُ حَتَّى أَتَيْتُ الشَّأْمَ وَزَادَ اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَسَأَلْتُهُ هَلْ نَتَوَضَّأُ أَوْ نَشْرَبُ أَلْبَانَ الْأُتُنِ أَوْ مَرَارَةَ السَّبُعِ أَوْ أَبْوَالَ الْإِبِلِ قَالَ قَدْ كَانَ الْمُسْلِمُونَ يَتَدَاوَوْنَ بِهَا فَلَا يَرَوْنَ بِذَلِكَ بَأْسًا فَأَمَّا أَلْبَانُ الْأُتُنِ فَقَدْ بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُحُومِهَا وَلَمْ يَبْلُغْنَا عَنْ أَلْبَانِهَا أَمْرٌ وَلَا نَهْيٌ وَأَمَّا مَرَارَةُ السَّبُعِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنْ السَّبُعِ [ر:۵۲۰۶]

د خرې د پيو حكم : أتن(د همزې او د تاء په ضمه سره) د أتان جمع ده ، خرې ته وئى - د خرې پئې د جمهور عالمانو په نزد حرام دى (۴)

د امام مالك رحمه الله يو قول ددې د حلت هم شته ، (۵) احنافو كښې صاحب د بحرالرائق او علامه شامى ديته مكروه تحريمى ويلې دى ، ځكه چه ددې غوښه خوړل جائز او حلال نه دى ، دې وجه نه د دې پئې هم جائز نه دى (۶)

دا خو د خرې د پيو د عام استعمال حكم دې ، خو دلته عام حكم نه دې مراد بلكه د خرې پئې په طور د دواء د استعمالولو حكم بيانول مقصد دى ، چه هم دې مقصد دپاره امام دا په كتاب الطب كښې ذكر كړيدې (۷)

---

(۱) تهذيب الكمال : ۱۱\۲۷۶)

(۲) ميزان الاعتدال : ۱۱\۸۶ ، تهذيب الكمال : ۱۱\۲۷۶)

(۳) فتح البارى : ۱۰\۳۰۵ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۹۲)

(۴) الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ ، البحر الرائق ، كتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۸\۱۷۲ ، المغنى لابن قدامة ، كتاب الصيد و الذبائح ، مسائل و فصول فيما يحرم أكله و ما يحل و يكره : ۹\۳۵۲ (رقم الترجمة : ۷۷۸۴) فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

(۵) الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ ، فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

(۶) الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ البحر الرائق ، كتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۸\۱۷۲)

(۷) فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

امام بخاری رحمه الله په باب کښې چه کوم روايت ذکر کړيدې ، دينه معلوميږی چه د ده په نزد د دواء په طور هم ددې استعمال جائز نه دې -
په احنافو کښې د صاحبينو په نزد تداوی بالابوال جائزده ، [١] دې وجه نه د دوی په نزد د ضرورت په وخت په طور د علاج د خرې پئې استعماليدې شی -
د تداوی بالمحرمات مسئله دينه وړاندې په تفصيل سره تيره شويده - [٢]

قوله: حدثني عبد الله بن محمد ....: حضرت ابوثعلبه خشنی ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ د هر داړو والا دړنده د خوراك نه منع کړيده ، امام زهری فرمائي چه دا حديث ما نه وو اوريدلې تر دې چه څه شام ته راغلم -
د ليث روايت کښې څه اضافه ده ، ابن شهاب زهری فرمائي چه ما د خپل شيخ ابو ادريس (عائذ الله) خولانی نه تپوس اوکړو چه مونږ د خرې پئې څکلې شو يا دې سره اودس کولې شو ؟ دارنګه د درنده ګانو تريخې يا د اوبنانو متيازې استعمالولې شو ؟ نو دوی جواب ورکړو چه وړاندې به مسلمانانو دې سره علاج کولو او ديکښې به ئې څه باك نه ګڼړلو
تر کومې چه د خرې د پيو تعلق دې نو رسول الله ﷺ نه دا حديث خو مونږ ته را رسيدلې دې چه دوی د دې د غوښې د خوړلو نه منع کړيده خو ددې د پيو باره کښې څه حکم يا په ممانعت باندې مشتمل څه حديث مونږه ته نه دې رارسيدلې -
دا روايت په کتاب الذبائح کښې تير شويدې چه ليث دې روايت کښې کومه اضافه نقل کړيده ، دا ذهلی په " زهرياتو " کښې موصولا رانقل کړيده- [٣]

قوله: مرارة السبع: مرارة تريخوالی ته هم وائی او تريخی ته هم وائی ، تريخی د اينې سره پيوسته د صفرا پوکنړئ ته وايی چه کوم په نشاسته څيزونو هضم کولو کښې مدد ورکوی ، د دې جمع مرائر راځی [٤] دلته دغه دويمه معنی مراد ده

٥٧ = بَابٌ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي الْإِنَاءِ

[٥٣٤٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُتْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ مَوْلَى بَنِي تَيْمٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ مَوْلَى بَنِي زُرَيْقٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ شِفَاءً وَفِي الْآخَرِ دَاءً [ر:٣١٤٢]

ذباب مچئ ته وائی مسند ابی يعلی کښې د حضرت انس مرفوع حديث دې رسول الله ﷺ فرمائلي دی چه د مچئ عمر څلويښت ورځې وی او د دې ټول قسمونه به جهنم ته ځی

---

[١] رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الطهارة ، مطلب فی التداوی بالمحرم : ١١/٠١٢١ ، ٦/١ ٣٨٩)
[٢] کشف الباری ، کتاب الطب ، باب الدواء بابوال الابل : ٥٥٢)
[٣]) فتح الباری : ١٠/ ٣٠٥ ، عمدة القاری : ٢١/ ٢٩٣ ، ارشاد الساری : ١٢/ ٥٠٢)
[٤] فتح الباری : ١٠/ ٣٠٥ ، عمدة القاری : ٢١/ ٢٩٣ ، ارشاد الساری : ١٢/ ٥٠٢)

ماسوا د شهدو د مچیٔ نه - ([۱])
علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی : چه جهنم ته د مچو تلل به په طور د عذاب د دوی نه وی بلکه د دوی تلل به د جهنمیانو د عذاب دپاره وی - ([۲])
مچي ته " اجهل الخلق " اوويلې شو ځکه چه دا خپل ځان په هلاکت کښې اچوی ، ددې بانړه (د سترګو) نه وی ، د دواړو لاسونو نه دا د بانړو کار اخلی ، هم دا وجه ده چه ته مچیٔ اوګوره نو دا به اکثر په لاسونو سره سترګې صفا کوی - ([۳])
ددې پیدا کولو کښې یو حکمت دا هم دې چه دیکښې د جابرانو او د متکبرینو د ذلت سامان دې ، د لوې نه لوې متکبر به تنګ کړی او ده لره به خپل اصلیت او د انساني ضعف او کمزورئ او بې وسئ ته متوجه کړی - ([۴])
دباب لاندې امام بخاری رحمه الله دا مشهور حدیث ذکر کړیدې چه کُه مچیٔ د څه ځکلو په څیز کښې پریوځی نو دا پوره ډوبول پکار دی ځکه چه ددې په یو وزر کښې بیماري ده او دا هم دا وزر ډوبوی ، او په بل کښې شفاء ده ، چه دا دا بچ ساتی ، دې وجه نه پوره مچیٔ ډوبول پکار دی ، دې دپاره چه ددې بیماری هم ددې د شفا والا په اړخ دفع کړې شی -

....

كتاب اللباس

(الاحادیث : ۵۴۴۶ - ۵۶۲۴)

کتاب اللباس کښې درې دپاسه سل بابونه دي ، دوه سوه دوویشت مرفوع احادیث دی ، چه دیکښې څلوېښت احادیث معلق او باقی موصول دی ، دیکښې دوه څلوېښت دپاسه سل احادیث مکرر دی ، او څلوېښت احادیثونه په کښې په ړومبی ځل راغلې دی ، دیکښې د نهو احادیثو نه علاوه باقی نور ټول احادیث امام مسلم هم ذکر کړیدي - په کتاب اللباس کښې امام بخاری د اصحابو او د تابعینو حضراتو ﷺ نورلس آثار ذکر کړیدې -

....

[۱]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[۲]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[۳]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[۴]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب اللباس

باب قول الله تعالى قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده

[الأعراف:٣٢]

وقال النبي صلى الله عليه وسلم كلوا واشربوا والبسوا وتصدقوا في غير إسراف ولا مخيلة وقال ابن عباس كل ما شئت والبس ما شئت ما أخطأتك اثنتان سرف أو مخيلة

[٥٤٤٦] حدثنا إسماعيل قال حدثني مالك عن نافع وعبد الله بن دينار وزيد بن أسلم يخبرونه عن ابن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ينظر الله إلى من جر ثوبه خيلاء [ر:٣٤٦٥]

د كتاب اللباس مناسبت د كتاب الطب سره ظاهر دې ، د طب تعلق هم د انسانى جسم سره دې او د لباس تعلق هم د انسانى جسم سره دې
چه كوم څيز اغوستې كيږى ديته لباس ويلې كيږى - (١)

امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب كښې د قرآن كريم د سورت اعراف آيت د خپل معمول مطابق ذكر كړو (قل من حرم زينة الله التى أخرج لعباده و الطيبات من الرزق) دې آيت كښې د زينة الله نه يا خو مراد هر هغه مباح څيز دې چه كوم د زينت دپاره استعماليږى ، برابره خبره ده كه لباس وى او كه بل څه څيز او يا دينه مراد لباس دې ، مشركينو د عربو به د بيت الله شريف په بربنډه طواف كولو ، دا آيت د هغې متعلق نازل شو چه د طواف په وخت لباس اغوستل چا حرام كړيدې ، چه دا خلق بغير د لباسه طواف كوى - (٢)

او د (الطيبات من الرزق) نه مزيدار يا حلال رزق مراد دې - (٣)

قوله: وقال النبى صلى اله عليه وسلم : كلوا و اشربوا و البسوا و تصدقوا فى غير إسراف ولا مخيلة: رسول الله ﷺ فرمائى چه خورئ ، څكئ ، اغوندئ او صدقه كوئ خو د اسراف او د تكبرنه خان ساتئ !

اسراف د حد نه تجاوز او بغير د ضرورت نه خرچ كولو ته وائى او مخيله تكبر ته وائى (٤) خوراك څښاك . اغوستلو او صدقه كولو كښې اسراف ممنوع دې ، صدقه كښې د اسراف معنى دا ده چه غير مستحق ته صدقه وركړې شى ، يا دومره صدقه اوكړې شى چه د خپل

(١) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٩٤)
(٢) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٩٤ ، فتح البارى : ١٠ \ ٣١٠)
(٣) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٩٤)
(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٣١١ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٩٤)

اهل وعيال واجب نفقه دپاره څه بچ پاتې نه شي ، دارنګه صدقه کول إسراف في الصدقة په حکم کښې راځي ، دينه د زيات صدقو کولو ممانعت نه دې مقصود ، زيات صدقات خو خالص خير دې ، مشهوره خبره ده " لا خير في السرف ولا سرف في الخير " [1] يعنې اسراف کولو کښې څه خير نشته دې او په خير کښې اسراف نشته دې ، يعنې خير کښې چه څومره هم زياتوالې وی نو دا مذموم اسراف نه دې بلکه ممدوح خير دې ، خو دا هغه وخت دې چه کله په زياتوالی او د مبالغې په وجه ديني او دنيوی واجباتو فرائضو کښې څه فرق او کمې نه راځي ، لکه يو سړې مقروض دې قرض غوښتونکو ته خو خپل واجب حق نه ورکوی او فقيرانو ته صدقه ورکوی ، ديته اسراف في الصدقة به وائي ـ

امام بخاری رحمه الله د رسول الله ﷺ دا حديث دلته تعليقا ذکر کړيدې ، ابن ابی شيبه دا موصولاً نقل کړيدې - [2]

قوله: وقال ابن عباس: كل ما شئت، والبس واشرب ما شئت، ما أخطأتك اثنتان: سرف أو مخيلة: دې تعليق کښې هم د دغه دوه څيزونو نه ممانعت دې چه خوړل ، څکل ، دوه څيزونه تاسو ديکښې په غلطۍ کښې مبتلاء نه کړی يو اسراف او دويم تکبر ، ماأخطأتك کښې " ما " نافيه هم کيدې شی ، رومبۍ د ماءنافيه ترجمه شويده او د " ما دام " په معنی هم کيدې شی د " ما دام " صورت کښې ترجمه به وی " چه ترڅو تاسو دوه څيزونه تاسو په غلطۍ کښې وانچوی - [3]

حديث د باب کښې هم د تکبر په وجه چه جامې خان پسې راکاږی د ده په باره کښې وعيد ذکر شوې دې ـ

دحضرت ابن عباس دا تعليق ابن ابی شيبه موصول نقل کړيدې [4]

فائده : امام بخاری رحمه الله چه کوم آيت کريمه ذکر کړيدې ، ديکښې د لباس تصريح نشته دې ، د دې په مقابله کښې يو بل آيت کريمه دې ﴿يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا﴾ [5] ديکښې دلباس صراحتا ذکر شته دې،خو امام بخاری دغه آيت ذکرنه کړو شيخ الحديث حضرت مولانا محمد زکريا رحمه الله خو د دې وجه خو يو دا ليکلې ده چه امام بخاری رحمه الله اخفی ته په اجلی ترجيح ورکوی ، او دې آيت کښې د زينت ذکر د لباس په مقابله کښې اخفی دې ، او دويمه وجه دا ده چه کتاب اللباس کښې امام بخاری

---

[1] تفسير الكشاف للزمخشری : ۲\۶۶۱)

[2] عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹٤ . وروی ابن ماجة من رواية عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم . كلوا و اشربوا و تصدقوا و البسوا . مالم يخالطه إسراف أو مخيلة " كتاب اللباس باب البس ما شئت .... ۲\۱۱۹۲ (رقم الحديث : ۳۶۰۵)

[3] فتح الباری : ۱۰\۳۱۱، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹٤)

[4] فتح الباری : ۱۰\۳۱۱، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹٤)

[5] الاعراف : ۲۶)

رحمه الله د لباس نه علاوه د زينت وغيره احكام هم ذكر كړيدى ، زينت عام دې ، دې وجه نه دا آيت كريمه ئې ذكر كړو چه ديكښې د زينت ذكر دې - (۱)

۱= بَاب مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ مِنْ غَيْرِ خُيَلَاءَ

[۵۴۴۷] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدَ شِقَّيْ إِزَارِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذَلِكَ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتَ مِمَّنْ يَصْنَعُهُ خُيَلَاءَ [ر:۳۴۶۵]

[۵۴۴۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ يُونُسَ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَسَفَتْ الشَّمْسُ وَنَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ يَجُرُّ ثَوْبَهُ مُسْتَعْجِلًا حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ وَثَابَ النَّاسُ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَجُلِّيَ عَنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا وَقَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَصَلُّوا وَادْعُوا اللَّهَ حَتَّى يَكْشِفَهَا [ر:۹۹۳]

امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې - چه بغير د تكبره كه د چا لنګ راښكلې كيږى نو دې صورت كښې هيڅ څه حرج نشته دې ، لكه چه روايت د باب كښې حضور اكرم ﷺ چه كله اوفرمائل "من جرثوبه خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة" نو حضرت صديق اكبر اوويل " اے د الله رسوله خما لنګ خو يو طرف ته خويږى ، مګر هله چه څه دده خيال او نګرانى كوم ، نو بيا دا بره وى ګنى د غفلت په حالت كښې خو خوئيږى ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : ته په هغه خلقو كښې نه ئې چه كوم دا عمل د تكبر د وجه نه كوى -

د دې حديث نه معلومه شوه چه د تكبر په وجه لنګ خكته كول باعث د وعيد او د ګناه دې ، ګنى نه دې - (۲)

لنګ لاندې ساتل او پائنسې د ګيټو نه د لاندې ساتلو حكم: دې مسئله كښې تفصيل دې :

① كه يو سړې د تكبر په وجه لنګ لاندې ساتى يا پائنسو لره د ګيټو نه خكته كوى نو دا بالاتفاق مكروه تحريمى دى - (۳)

② كه يو سړې د تكبر په وجه لنګ زوړند او لاندې نه ساتى بلكه د غفلت او د عدم اهتمام د وجه نه داسې كيږى نو دا مكروه تنزيهى دې ، علامه عينى، ملا على قارى او امام نووى رحمهم الله هم دا اختيار كړيدې (۴) فتاوى عالمګيرى كښې دى "إسبال الرجل إزاره أسفل من الكعبين إن لم يكن للخيلاء ، ففيه كراهة تنزيه " - (۵)

---

(۱) الابواب و التراجم : ۲ \ ۱۰٤)
(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۳۱۳ ، عمدة القارى : ۲۱ \ ۲۹۵)
(۳) عمدة القارى : ۲۱ \ ۲۹۵ ، و شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب : ۲ \ ۱۹٤)
(۴) عمدة القارى : ۲۱ \ ۲۹۵ ، مرقاة المفاتيح ، كتاب اللباس ، الفصل الاول ، ۸ \ ۲۳۸)
(۵) الفتاوى هندية كتاب الكراهية ، الباب التاسع فى اللبس ما يكره من ذلك و ما لا يكره : ۵ \ ۳۳۳)

① بغير د ارادې او د اختياره كُه څه وخت لنګ لاندې خكته شى نو دا بالاتفاق جائز او په دې كښې رخصت دې - (١)

لكه چه حديث د باب كښې دى -

په كومو احاديثو كښې چه مطلق ممانعت راغلې دې ، لكه چه وړاندې په بخارى كښې احاديث راځى ، نو دا " احاديث مقيدة بالخيلاء " باندې به حمل كيږى ، يعنى اګر چه دې احاديثو كښې د تكبر په وجه د خكته كولو قيد نشته دې ، مطلق ممانعت دې ، خو دا قيد به د نورو احاديثو د وجه په لحاظ كښې ساتلې كيږى ، نو دارنګه به د جواز او د ممانعت په روايتو كښې تطبيق اوشى ، چه كومو روايتونو كښې چه د ممانعت او د تحريم حكم راغلې دې نو هلته د تكبر په وجه باندې د خكته كولو صورت مراد دې ، او چه كومو روايتونو كښې اجازت وركړې شويدى ، هلته د عدم تكبر والا صورتونه مراد دى دې دپاره چه دواړو صورتونو كښې تطبيق اوكړې شى ، امام نووى رحمه الله ليكى :

ظواهر الأحاديث فى تقييدها بالجر خيلاء تدل على أن التحريم مخصوص بالخيلاء ، وهكذا نص الشافعى رحمه الله على الفرق ، فإن كان للخيلاء ، فهو ممنوع منع تحريم ، وإلا فمنع تنزيه ، و الأحاديث المطلقة يجب حملها على المقيدة بالخيلاء " (٢)

يعنى چه كومو احاديثو كښې د " خيلاء " يعنى د تكبر قيد شته دې ، نو دا په ظاهره په دې دلالت كوى چه د حرمت حكم د تكبر سره خاص دې ، امام شافعى رحمه الله د تكبر په وجه خكته كولو او د غير تكبر په وجه خكته كولو دواړو صورتونو كښې فرق بيان كړيدې ، د تكبر صورت كښې زوړندول خو حرام دې ، او بل صورت كښې مكروه تنزيهى دې ، چه كومو احاديثو كښې د " خيلاء قيد نشته دې او د حرمت حكم شته هلته د قيد والا احاديثو باندې به دا حمل كيږى -

د اسبال او د جر د ازار (لنګ لاندې ساتلو) د ممانعت اصل سبب خو هم تكبر دې ، خو چه تكبر يو پټ امر دې ، دې وجه نه جر د ازار او اسبال ددې قائم مقام اوګرځولې شو ، لكه چه څنګه سفر د مشقت او نوم د حدث قائم مقام اوګرځولې شو - (٣) دې وجه نه جر ازار ممنوع

(١) عمدة القارى : ٢١\٢٩٥)

(٢) شرح مسلم للنووى ،كتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب خيلاء : ٢\١٩٥)

(٣) قال الشيخ محمد بد علم الميرتهى رحمه الله : قتل و يخط ببالى أن الشرع جعل نفس الجر مخيلة ، فإن الذين يجرون ثيابهم لا يجرون إلا تكبرا و فخرا ، و كذلک جربنا فى زماننا أيضا ، و إن لم يكن فى زماننا كذلک ، فإن قد كان فى العرب ، وقد كان و إذن هو ما باب إقامة السبب مقام المسبب ، كالنوم ، فإنه ليس بحدث ، لكنه مسبب لاسترخاء المفاصل ، و أنه لا يخلو من خروج شئ منه غالبا ، فأقيم النوم الذى هو سبب مقام المسبب و كالسفر ، فإنه أيضا أنيب مناب المشقة ، و كالمباشرة الفاحشة ، فإنهما سبب لخروج شيئ عادة ، فأير الحكم على المباشرة ، فهكذا جرّ الثوب ، إن مسببه المخيلة ، هى أمر خفى ينعسر إدراكها كالمشقة فى باب السفر ، و الحدث فى النوم ، و خروج شئ فى المباشرة الفاحشة فأير الحكم على جرّ الثوب ، على أنا قد جرّبنا أن للظاهر تأثيرا فى الباطن و من هذا الباب تحسين الأسماء ...[بقيه برصفحه آئنده....

او مکروه دي ، د تکبر په صورت، کښي مکروه تحريمي دي او د غفلت په صورت کښي مکروه تنزيهي دي خو چه بې د قصده او بې د ارادي وی نو دې صورت کښې رخصت دې ځکه چه د غير اختياری په حالت کښې انسان مکلف نه دې -

د باب په بل حديث کښې دی " فقام يجرّ ثوبه مستعجلاً " رسول الله ﷺ په تُندئ کښي جامې راکښونکي اودريدو ، معلومه شوه چه د تندئ او تلوار په حالت کښې که لنګ ځکته زوړند شو نو دا به قابل د مواخذه نه وی ، ممانعت دې صورت سره خاص دې چه کله دا ځکته کول په وجه د تکبر وی ، او هم دا صورت مذموم دې لکه علامه قسطلانی رحمه الله ليکی : "فإن فيه أن الجر إذا كان بسبب الإسراع لا يدخل فى النهى ، فيشعر بأن النهى يختص بما كان للخيلاء ، فلا ذم إلا من قصد الخيلاء (1)

۲- بَابُ التَّشْمِيرِ فِي الثِّيَابِ

[۵۴۴۹] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شُمَيْلٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ أَخْبَرَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ فَرَأَيْتُ بِلَالًا جَاءَ بِعَنَزَةٍ فَرَكَزَهَا ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فِي حُلَّةٍ مُشَمِّرًا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ إِلَى الْعَنَزَةِ وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالدَّوَابَّ يَمُرُّونَ بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ وَرَاءِ الْعَنَزَةِ [ر:۱۸۵]

تشمير باب د تفعيل دې ، شَمَّرثوبه : پاينسې اوچتول ، لستونړی اوچتول

روايت د باب کښې دی چه حضرت بلال ﷺ ستره راوړله ، دا ئې اولګوله ، بيا ئې تکبير اوويلې ، دوی حله اغوستې وه او تشريف ئې راوړو ، دوی لنګ اوچت کړې وو ، د غنزه په طرف ئې مخ کړو او دوی دوه رکعته مونځ اوکړو ، او ما خلق او ځناورو له ليدل چه د عنزه په شا تيريدل......عنزة(د عين، نون او د زاء د فتحه سره) ډنډې ته وائی ، چه هغې ته لاندې د اوسپنې څوکه لګيدلې وی ، شارحين ليکی : هوأطول من العصا و أقصر من الرمح ، و فيه زج (2) يعنی دا کوتك د همسا نه اوږد او د نيزې نه وړوکې وی او ديکښې اوسپنه لګيدلې وی -

...

...بقيه ازحاشيه گذشته] فمن جر ثوبه لا يأمن أن يسرى الكبر إلى باطنه . ألا ترى أن النبى صلى الله عليه و سلم قال : اجعلو أزركم على أنصاف سيقانكم . فإن أبيتم فلا حق لكم فى الكعبين - بالمعنى - فدل على أن الحديث من أحكام اللباس . و أنه لاحق لنا فى ما دون الكعبين . و هذا التعبير يشعر بنفى التخصيص بالمخيلة وغيرها . و أوضع منه أنه لم يرخص للنساء فى إرخاء ذيولهن فوق شبر . مع شأة احتياجهن إليه . و سؤالهن عنه و لم يفضل لهن بالمخيلة . أو غيرها - (البدر السارى إلى فيض البارى : ٤ \ ٣٧٤)

(1) إرشاد السارى : ١٢ \ ٥٠٧ ، ٥٠٨)

(2) ارشاد السارى : ١٢ \ ٥٠٨ ، و عمدة القارى : ٢١ \ ٢٩٤)

٣= بَاب مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ

[٥٤٥٠] (١) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ

امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب كښې د "من الكعبين" نه پس د "من الإزار" الفاظ نه دي ذكر كړي حال دا دي چه حديث شريف كښې دا الفاظ شته دي ، د امام بخارى مقصد عموم ته اشاره كول دى ، چه برابره خبره ده چه ازار وى او كه چُغه وغيره وى ، ددې لاندې خكته زوړند ساتل جائز نه دي - (٢)

د اسبال حكم عام دې : امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب عام اوساتلو غالبا د حضرت ابوسعيد خدرى رضي الله عنه دې روايت ته ئې اشاره اوكړه چه امام ابوداود رانقل كړيدې ، چه ديكښې دى - "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إزرة المسلم إلى نصف الساق ، ولا حرج و لا جناح فيما بينه وبين الكعبين ، وماكان أسفل من الكعبين فهو فى النار ، من جرّ إزاره بطرا لم ينظر الله" (٣)

يعنى د مسلمان لنګ پكار دې چه د پنډو نيمې پورې وى ، خو كه د پنډلو د نيمې او د ګيټو مينځ كښې هم وى نو هم څه باك نشته دې ، خو كه د لنګ څه حصه د ګيټو نه خكته وى نو دا به په جهنم كښې وى ، چه كوم سړې لنګ د تكبر په وجه خان پسې راكاږى نو ده ته به الله تعالى د رحمت په نظر نه ګورى -

دې حديث كښې هم د "و ما كان دسفل من الكعبين" نه پس د "الازار" اضافه نشته دې ، دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما د يو حديث نه هم دا عموم ثابتيږى چه دا امام نسائى ، ابن ماجه او ابوداود نقل كړيدي ، ديكښې دى :" الإسبال فى الإزار و القميص و العمامة ، من جر منها شيئا خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة" (٤)

دارنګه امام ابوداود د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما قول نقل كړيدې "ما قال رسول الله ﷺ فى الإزار فهو فى القميص" يعنى د لنګ لاندې ساتلو متعلق چه رسول الله ﷺ كوم وعيد فرمائلې دې د قميص باره كښې هم هغه حكم دې - (٥)

---

(١) الحديث أخرجه النسائى فى كتاب الزنية ، باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخيبر أشعث بن أبى الشعثاء فى ذالک : ٥\٤٨٩ (رقم الحديث : ٩٧٠٥)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣١٥ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٧)

(٣) سنن أبى داود ، كتاب اللباس ، باب فى قدر موضع الإزار : ٤\٥٩ (رقم الحديث : ٤٠٩٣)

(٤) سنن ابى داود ، كتاب ا للباس ، باب فى قدر موضح الإزار : ٤\٦٠ (قم الحديث : ٤٠٩٤ و السنن الكبر للنسائى ، كتاب الزينة ، باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخير أشعث بن ابى الشعثاء فى ذلک : ٥\٤٨٩ (رقم الحديث : ٩٧٠٦\١٠)

(٥) سنن أبى داود ، كتاب اللباس ، باب فى قدر موضع الإزار : ٥\٦٠ (رقم الحديث : ٤٠٩٥)

۴- باب من جر ثوبه من الخيلاء

[۵۴۵۱] (۱) حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ينظر الله يوم القيامة إلى من جر إزاره بطرا

[۵۴۵۲] (۲) حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا محمد بن زياد قال سمعت أبا هريرة يقول قال النبي صلى الله عليه وسلم أو قال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم بينما رجل يمشي في حلة تعجبه نفسه مرجل جمته إذ خسف الله به فهو يتجلجل إلى يوم القيامة

[۵۴۵۳\۵۴۵۴] حدثنا سعيد بن عفير قال حدثني الليث قال حدثني عبد الرحمن بن خالد عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله أن أباه حدثه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بينا رجل يجر إزاره إذ خسف به فهو يتجلل في الأرض إلى يوم القيامة تابعه يونس عن الزهري ولم يرفعه شعيب عن الزهري حدثني عبد الله بن محمد حدثنا وهب بن جرير أخبرنا أبي عن عمه جرير بن زيد قال كنت مع سالم بن عبد الله بن عمر على باب داره فقال سمعت أبا هريرة سمع النبي صلى الله عليه وسلم نحوه [ر: ۳۲۹۷]

[۵۴۵۵] حدثنا مطر بن الفضل حدثنا شبابة حدثنا شعبة قال لقيت محارب بن دثار على فرس وهو يأتي مكانه الذي يقضي فيه فسألته عن هذا الحديث فحدثني فقال سمعت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من جر ثوبه مخيلة لم ينظر الله إليه يوم القيامة فقلت لمحارب أذكر إزاره قال ما خص إزارا ولا قميصا تابعه جبلة بن سحيم وزيد بن أسلم وزيد بن عبد الله عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم وقال الليث عن نافع عن ابن عمر مثله

وتابعه موسى بن عقبة وعمر بن محمد وقدامة بن موسى عن سالم عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم من جر ثوبه خيلاء [ر: ۳۴۶۵]

د جرازار دا حکم د سرو دپاره دې ، د ښځو دپاره نه دې ، ازار کښې بهتر دا ده چه دا پنډلو د نیمې پورې وی او د ګیټو پورې ساتل ئې جائز دی ، خو چه ګیټې ښکاره وی ، امام نسائی رحمه الله روایت نقل کړیدې او امام حاکم ددې تصحیح کړیده ، ددې الفاظ دی :

موضع الإزار إلى أنصاف الساقين و العضلة ، فإن أبيت فأسفل ، فإن أبيت فمن وراء الساق و لا حق للكعبين في

---

(۱) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم جر الثوب خيلاء : ۳\۱۶۵۳ (رقم الحديث : ۲۰۸۸)

(۲) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم التبختر فى المشى مع إعجابه بثيابه : ۳\۱۶۵۳ (رقم الحديث : ۲۰۸۸)

الإزار"(۱) یعنی د لنګ د زوړند ساتلو ځائې د پنډلو نیمه ده کُه هغه ځائې پورې نه وی نو لږ دې لاندې کړی که په دې هم عمل نه شی کولې نو د پنډلئ تر آخره پورې دې اوساتی او دګیټو په لنګ کښې هیڅ حصه نشته دې " -

د باب بل روایت کښې دې ، رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه یو سړی حله (جوړا) اغوستې وه او روان وو او په عجب (ځان ته خوښیئ) کښې وو ، د سر په ویختو کښې ئې ګمنز وهلی چه الله تعالی ده لره په زمکه کښې ډوب کړو او دې به د قیامت ورځې پورې په زمکه کښې روان وی

قوله: تعجبه نفسه: ده به خپل ځان ښه ګڼړلو ، عُجب او إعجاب معنی دا ده چه انسان خپل ځان ته د کمال په سترګه ګوری ، خپل ځان ښه ګڼړی او دا حقیقت ئې هیر وی چه دا ټول هر څه د الله تعالی ورکړې نعمت دې - (۲)

قوله: یتجلجل: د تجلجل معنی حرکت کول دی دلته دینه مراد په زمکه کښې د مسلسل خخیدو حرکت کول دی -

قوله: مُرَجِّل جمّته: مرجّل د باب تفعیل د اسم فاعل صیغه ده : ګمنز کولو والا ، جمة : د سر هغه ویخته چه د اوږو پورې وی - (۳)

دې حدیث کښې چه د کوم سړې د قیامته پورې په زمکه کښې د خخیدو ذکر دې ، کلاباذی وائی دینه مراد قارون دې (۴) د حضرت ابن عباس او د حضرت ابوهریره رضی الله عنهما په یو ضعیف حدیث کښې هم د قارون نوم راغلې دې - (۵)

تابعه یونس عن الزهری ، ولم یرفعه شعیب عن الزهری

یونس بن یزید متابعت امام بخاری دینه وړاندې موصولاً نقل کړې دې (۶) د تابعه ضمیر منصوب عبد الرحمن بن خالد ته راجع دې

قوله: ولم یرفعه شعیب عن الزهری: یعنی شعیب بن ابی حمزه دا روایت د امام محمد بن شهاب زهری نه نقل کړیدې خو مرفوع ئې نه دې نقل کړې ، اسماعیلی هم دې غیر مرفوع طریق لره موصول نقل کړیدې - (۷)

قوله: حدثنی عبدالله بن محمد.......جریر بن زید: دجریر بن زید په صحیح بخاری

---

(۱) السنن الکبری للنسائی ، کتاب الزنة ، الاختلاف عی أبی إسحاق فیه : ۵\ ۴۸۵ (رقم الحدیث : ۹۶۸۸\ ۴) و ابن ماجه ، کتاب اللباس ، باب موضع الإزار أین هو ؟ ۲\ ۱۱۸۲ (رقم الحدیث : ۳۵۷۲)

(۲) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۳) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸ و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۴) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸)

(۵) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۶) کتاب أحادیث الأنبیاء ، باب بلاترجمة (رقم الحدیث : ۳۴۸۵)

(۷) عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸ ، فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۱)

کښې هم دا یو حدیث دې (١) دا روایت سالم بن عبدالله نه جریر بن زید هم نقل کړیدې او امام زهری هم ، خو وړاندې د دواړو طریق مختلف دې ، زهری " عن سالم عن ابیه عبد الله بن عمر " په طریق سره نقل کړیدې او جریر " عن سالم عن ابی هریره " په طریق سره نقل کړیدې ، دارنګه د جریر بن زید روایت د امام زهری نه مختلف دې ، علامه مزی په " اطراف الحدیث " کښې د امام زهری روایت محفوظ ګرځولې دې ځکه چه امام زهری د جریر په مقابله کښې زیات ثقه دې - (٢)

د دې تقاضا ده چه د جریر دې روایت ته شاذ اوویلې شی ، امام بخاری رحمه الله دا دلته ذکر کړو کیدې شی چه دې خبرې ته ئې اشاره کړې وی چه سالم سره دا حدیث د دواړو اصحابو نه وو ، حضرت ابوهریره نه هم او د حضرت عبد الله بن عمر نه هم -

بې شك د جریر په مقابله کښې د امام زهری مرتبه اوچته ده خو د جریر روایت کښې تفصیل دې ، او قصه هم په کښې ذکر ده ، دې فرمائی چه حضرت سالم بن عبد الله بن عمر په دروازه باندې دوی سره ولاړ وو ، د زهری په روایت کښې دا قصه او تفصیل نشته دې ، او محدثین وائی چه " إن الخبر إذا كانت فيه لرواية قصة دل ذلك على أنه ضبط " (٣)

جریر بن زید روایتونه امام مسلم او امام نسائی رحمه الله نقل کړیدی ، - (٤)

علامه مزي رحمه الله په تهذیب الکمال کښې د دوی متعلق فرمائی " روى له البخاري مقرونا بغيره " (٥)

خو حافظ بن حجر رحمه الله فرمائی چه دارنګه روایت ذکر کولو ته " مقرون بالغیر " نه شی ویلې ، بلکه د امام په نزد دواړه طریق صحیح دی او دواړو د امام نه مستقل نقل کړیدې - (٦)

ابو حاتم ، علامه ذهبی او حافظ ابن حجر رحمهم الله د جریر بن زید توثیق کړیدې - (٧)

قوله: حدثنا مطر بن الفضل ......: شعبه فرمائی چه څه د محارب بن دثار سره ملاو شوم ، دې په خپل آس سور هغه ځائې ته راتلو چه کوم ځائې ده فیصلې کولې (ځکه چه دې د کوفې قاضی وو) ما ده نه ددې حدیث متعلق تپوس اوکړو نو دوی دا حدیث د حضرت عبدالله بن عمر په طریق سره واورولو ، ما محارب ته اوویل: چه عبدالله بن عمر خپل حدیث کښې د ازار ذکر کړیدې ، دوی اوویل چه د قمیص او د ازار تخصیص ئې نه دې کړې

---

(١) عمدة القاري : ٢١ \ ٢٩٨ ، فتح الباري : ١٠ \ ٣٢١)

(٢) تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف للحافظ المزى : ٩ \ ٤٥٦ ، ٤٥٧ (رقم الحديث : ١٢٩١٣) و قال الحافظ ابن حجر فى النكت الظراف على الأطراف : فالقرينة المرجحة لروايته عن أبيه . أن الزهرى أحفظ و أعرف لحديث سالم من جرير بن زيد (النكت الظراف على الأطراف مع تحفة الأشراف : ٩ \ ٤٥٦ ، ٤٥٧)

(٣) ارشاد السارى : ١٢ \ ٥١١)

(٤) تهذيب الكمال : ٤ \ ٥٣٢ (رقم الترجمة : ٩١٥)

(٥) تهذيب الكمال : ٤ \ ٥٣٢ (رقم الترجمة : ٩١٥)

(٦) تهذيب التهذيب : ٢ \ ٧٣ (رقم الترجمة : ١١٣)

(٧) تهذيب التهذيب : ٢ \ ٧٣ (رقم الترجمة : ١١٣)

(بلکه د مطلق " ثوب " لفظ ئې استعمال کړي) -

قوله: تابعه جبلة بن سحيم، وزيد بن اسلم، وزيد بن عبدالله ....: محارب بن ثابت متابعت دې درې واړو حضراتو کړيدي ، د جبله متابعت امام نسائی ، د زيد بن اسلم متابعت امام مسلم موصولاً نقل کړيدې (١) او د زيد بن عبد الله متابعت موصولاً کيدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله لا علمی ښکاره کړيده - (٢)

قوله: وقال الليث عن نافع، عن ابن عمر مثله: د ليث بن سعد تعليق امام موصولاً نقل کړيدې - (٣)

قوله: و تابعه موسى بن عقبه و عمر بن محمد، و قدامه بن موسى عن سالم ....: د نافع متابعت دې درې واړو راويانو کړيدي ، د موسى بن عقبه متابعت امام بخاری د کتاب اللباس په شروع کښې موصولا ذکر کړيدې ، د عمر بن محمد متابعت امام مسلم او قدامه بن موسى متابعت ابو عوانه موصولا نقل کړيدې - (٤)

٥=بَابُ الْإِزَارِ الْمُهَدَّبِ

وَيُذْكَرُ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَحَمْزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَمُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّهُمْ لَبِسُوا ثِيَابًا مُهَدَّبَةً

[٥٤٥٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ جَاءَتِ امْرَأَةُ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جَالِسَةٌ وَعِنْدَهُ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ تَحْتَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَاقِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزَّبِيرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ وَأَخَذَتْ هُدْبَةً مِنْ جِلْبَابِهَا فَسَمِعَ خَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ قَوْلَهَا وَهُوَ بِالْبَابِ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ قَالَتْ فَقَالَ خَالِدٌ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَنْهَى هَذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا وَاللَّهِ مَا يَزِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ فَصَارَ سُنَّةً بَعْدُ [ر: ٢٤٩٦]

قوله: مُهدّب: د باب تفعيل اسم مفعول صيغه ده ...... ثوبِ مُهدّب هغه جامه چه د هغې غاړې وی ، ازار مُهدّب ، غاړه دار لنګ ، د جامو په غاړو باندې ډير کرتې تارونه وغيره

(١) ارشاد السارى : ١٢\٥١٢)
(٢) فتح البارى : ١٠\٣٢٢ . و ارشاد السارى : ١٢\٥١٢)
(٣) فتح البارى : ١٠\٣٢٣ ، عمدة القارى : ١٢\٢٩٩)
(٤) فتح البارى : ١٠\٣٢٣ . عمدة القارى : ٢١\٣٠٠)

پريخودې شى او بخۍ پرې اوشى او زونډې ترې زوړند کړې شى (۱) امام بخارى رحمه الله ددې جواز ته اشاره کوى و ابو بکر بن محمد ، حمزه بن ابى سعيد او معاويه بن عبد الله په باره کښې ويلې کيږى چه دوى د زونډو او د غاړو والا جامې اغوستې وې ، دوې کښې د حمزه بن ابى سعيد أثر ابن سعد موصولا نقل کړيدې او د باقى موصول کيدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله د لا علمۍ اظهار کړيدې - (۲)

امام ابوداود رحمه الله په دې سلسله کښې يو مرفوع حديث نقل کړيدې چه ديکښې د هدب ذکر شته ، جابر بن سليم فرمائى "أتيت النبى ﷺ وهو محتب بشملة ، وقد وقع هدبها على قدميه" يعنى څه نبى کريم ﷺ ته راغلم دوى په يو څادر کښې خان راغونډ کړې وو او ناست وو او ددې غاړې (زونډې) د دوى په قدمونو مبارکو وو - (۳)

د باب لاندې امام د "إمرأة رفاعة" والا حديث نقل کړيدې ، چه ديکښې د هدبة لفظ راغلې دى ، په دې مناسبت امام دا حديث دلته ذکر کړيدې -

٦=بَاب الْأَرْدِيَةِ

وَقَالَ أَنَسٌ جَبَذَ أَعْرَابِيٌّ رِدَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٤٧٢]

[٥٤٥٧] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِدَائِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ حَمْزَةُ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنُوا لَهُمْ

قوله: أردية: د رداء جمع ده ، څادر ته وائى ، ترجمة الباب کښې ذکر شوې حديث د حضرت انس تعليق وړاندې په باب البرود والحبرة کښې راروان دې ـ

٧=بَاب لُبْسِ الْقَمِيصِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى حِكَايَةً عَنْ يُوسُفَ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا [ر:٩٣]

[٥٤٥٨] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا الْخُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ مَا هُوَ

---

(۱) عمدة القارى : ۱۲ \ ۳۰۰ . و ارشاد السارى : ۱۲ \ ٥١٣)

(۲) ارشاد السارى : ۱۲ \ ٥١٣)

(۳) سنن أبى دواد ، کتاب اللباس ، باب فى الهدب : ٤ \ ٥٤ (رقم الحديث : ٤٠٧٥)

أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ١٣٣]

[٥٣٥٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ قَبْرَهُ فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ وَوُضِعَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَنَفَثَ عَلَيْهِ مِنْ رِيقِهِ وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ فَاللَّهُ أَعْلَمُ [ر: ١٢١١]

[٥٣٦٠] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ جَاءَ ابْنُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِنِي قَمِيصَكَ أُكَفِّنْهُ فِيهِ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ فَأَعْطَاهُ قَمِيصَهُ وَقَالَ إِذَا فَرَغْتَ مِنْهُ فَآذِنَّا فَلَمَّا فَرَغَ آذَنَهُ بِهِ فَجَاءَ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَجَذَبَهُ عُمَرُ فَقَالَ أَلَيْسَ قَدْ نَهَاكَ اللَّهُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ فَنَزَلَتْ وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ فَتَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ [ر: ١٢١٠]

امام بخاری رحمه الله غالباً دي باب سره دې خبرې ته اشاره کول غواړي چه د قميص استعمال څه نوې ايجاد نه دې بلکه قديم دې ، د پخوا نه ددې معمول راروان دې ، امام ترمذی رحمه الله دحضرت ام سلمه روايت نقل کړيدې "كان أحب الثياب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم القميص" ([1]) په حديث د باب کښې د بُرْنُس لفظ راغلې دې ، برنس (د باء په ضمه او د راءپه سکون او د نون په ضمه سره) هغه قباء ته وائى چه هغې سره ټوپئ ګنډلې شوې وى

٨=بَاب جَيْبِ الْقَمِيصِ مِنْ عِنْدِ الصَّدْرِ وَغَيْرِهِ

[٥٣٦١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلَ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ قَدْ اضْطُرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى ثُدِيِّهِمَا وَتَرَاقِيهِمَا فَجَعَلَ الْمُتَصَدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ انْبَسَطَتْ عَنْهُ حَتَّى تَغْشَى أَنَامِلَهُ وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ قَلَصَتْ وَأَخَذَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ بِمَكَانِهَا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بِإِصْبَعِهِ هَكَذَا فِي جَيْبِهِ فَلَوْ رَأَيْتَهُ يُوَسِّعُهَا وَلَا تَتَوَسَّعُ تَابَعَهُ ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ وَأَبُو الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ فِي الْجُبَّتَيْنِ وَقَالَ حَنْظَلَةُ سَمِعْتُ طَاوُسًا سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ جُبَّتَانِ وَقَالَ جَعْفَرُ بْنُ حَيَّانَ عَنْ الْأَعْرَجِ جُبَّتَانِ [ر: ١٣٧٥]

د جيب معنى د ګريبان هم راځي او د پښتو والا جيب دپاره هم استعماليږى يعنى د جامې هغه حصه چه هلته رقم وغيره ايخودې کيږى ، دلته رومبئ معنى مراد ده ، سينې سره قميص کښې سر راويستو دپاره چه کوم ګريبان جوړيږى هغه مراد دې ، ځکه چه حديث

---

[1]) سنن الترمذی ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی القميص : ٤ \ ٢٣٧ (رقم الحديث : ١٧٦٢)

كښې د دغه جيب ذكر دې - (١) شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چه دويمه معنى هم مراد اخستې شى ، (٢)

د حديث د باب ترجمه او تشريح : حديث دباب كښې حضرت ابوهريره ﷺ فرمائى چه رسول الله ﷺ د بخيل او د صدقه وركوونكې مثال بيان اوفرمائلو ، دوه سړې دى ، په دوى د اوسپنې زغره ده (چه د هغې په وجه) د دوى لاس د سينې او د اړخونو سره لګيدلې وى (يعنى د زرې د تنګسيا په وجه د دوى لاسونه د سينې سره بند شويدى) نو صدقه وركوونكې چه كله صدقه كوى نو دا زره فراخه شى او د ده د (پښو د ګوتو) بندونه پټ كړې ، او د ده د قدم نخې (د فراخه كيدو په وجه) وران كړى (يعنى د صدقې په بركت سره دا تنګه زره چه ديكښې دده لاسونه هم بند وو دومره فراخه او خوره شى چه دده پښې هم پټې كړې او چه كله دې خى نو د ده د قدمونو نخې دا زره ورانوى لكه چه څنګه يو سړې اوږده جامه راكاږى او روان وى نو د قدمونو نخې دې سره ورانيږى) او بخيل چه كله د صدقې اراده كوى نودا زره د ده بدن پورې انخلى او هره كړئ په خپل ځائې پورې نوره هم مضبوطه شى ، د حضرت ابوهريره ﷺ بيان دې چه ما رسول الله ﷺ لره اوليدلو چه ده خپلې ګوتې په خپل جيب كښې واچولې چه دا ئې فراخه كول غوښتل خودا نه فراخه كيدلو-

قوله: اضطرّت أيديهما إلى ثديهما وتراقيهما: ثُدِىّ ثَدْى جمع ده سينى ته وائى ، تراقى د تَرْقُوَة جمع ده لیندكئ ته وائى ، د مرئ او د سينې سره چه كوم پيوسته وړوكې غوندې كنده ده دا ترينه مراد ده ، أنامله : رؤوس أصابع رجليه : يعنى د پښو د ګوتو سرونه _ تعفوأثره: هغه زره چه د ده د قدمونو نخې وارنوى - قَلَصَتْ : انضمّتْ ، راغونډيدل ، پيوسته كيدل

قوله: تابعه ابن طاوس عن ابيه ....:دلته باب كښې چه كوم روايت دې هغه د " حسن عن طاوس په طريق سره دې ، ديكښې " عليهما جبتان من حديد " دې ، د حسن بن مسلم متابعت عبد الله بن طاوس او ابو الزناد (عبد الله بن ذكوان) دواړو كړيدې ، د ابو الزناد شيخ اعرج (عبدالرحمن) دې ، دې دواړو هم د " جبتان " لفظ نقل كړيدې ، د حنظله بن ابى سفيان په روايت كښې هم " جبتان " شته دې ، خو جعفر بن ربيعه چه داعرج نه كوم روايت نقل كړيدې ، ديكښې د " جُنّتان " لفظ دې ، دا د جُنّة تثنيه ده ، ډهال ته وائى -

شارح د مشكوة علامه طيبى رحمه الله فرمائى چه " جنّة د نون سره زيات مناسب دې ، ځكه چه زره ته جبّة نه ويلې كيږى ، جُنّة ورته ويلې شى ځكه چه دا د انسان دپاره د ډهال او د بچاو كار وركوى - (٣) علامه قسطلانى رحمه الله ليكى :

" وخص المشبه بهما بلبس الجبتين من الحديد إعلاما ، بأنّ القبض و الشح من جبلة الإنسان ، و خلقته ، و

---

(١) ارشاد السارى : ١٢ \ ٥١٨ ، فتح البارى : ١٠ \ ٣٢٨ ، عمدة القارى ذ: ٢١ \ ٣٠٢)
(٢) الابواب و التراجم : ١٢ \ ١٠٤)
(٣) ارشاد السارى : ١٢ \ ٥١٩)

أن السخاء من عطاء الله و توفيقه ، يمنحه من يشاء من عباده المفلحين ، و خص اليد بالذكر ، لأن اسخي و البخيل يوصفان ببسط اليد و قبضها ، فإذا أريد المبالغة في البخل ، قيل : مغلولة يده إلى عنقه ، و ثديه ، و تراقيه ، وإنما عدل من الغل إلى الدرع لتصور معنى الإنبساط و التقلص ، و الأسلوب من التشبيه المفرق ، شبه السخي الموفق ، إذا قصد التصدق يسهل عليه ، و يطاوعه قلبه بمن عليه الدرع ، ويده تحت الدرع ، فإذا أراد أن يخرجها منها ، وينزعها يسهل عليه و البخيل على عكسه " (۱)

يعنى حديث شريف كښي د اوسپنې د جبې سره تشبيه ئې ورکړه دې سره ئې دې خبرې ته اشاره کول مقصود دى چه بخل د انسان خلقت او جبلت (طبيعت) کښې دې ، او وصف د سخاوت د الله تعالى عطاء ده کومه چه نيکانو خلقو ته ورکولې کيږى ، د لاس ذکر ئې په خصوصيت سره څکه اوکړو چه د سخى دپاره ويلې کيږى " د ده لاس فراخه دې " ...... او د بخيل باره کښې ويلې کيږى چه دده لاس بند دې - چه کله په بخل کښې مبالغه کول مقصود وى نو ويلې کيږى د ده لاس د څټ سره تړلې شويدې ، د بيړئ په ځائې ئې د زرې ذکر اوکړو څکه چه زره فراخه کيږى او تنګيږى ، د سخى او د بخيل په شان ....د عبارت اسلوب د " تشبيه مفرق " د قسم نه دې ، هغه سخى چه هغه ته الله تعالى داسې توفيق ورکړې دې چه کله دې د صدقې اراده اوکړى نو صدقه کول ده ته اسان وى او دده زړه ده سره موافقت کوى ، د داسې سخى تشبيه د هغه سړى سره ئې ورکړيده چه په ده باندې زره وى او دده لاسونه په زره کښې دننه وى ، چه کله دې ددينه د لاسونو راويستلو اراده کوى نو د لاس راويستل ده ته اسان وى او بخيل ددې په عکس وى " -

حديث د باب په كتاب الزكاة كښې تير شويدې - (۲)

۹= بَاب مَنْ لَبِسَ جُبَّةً ضَيِّقَةَ الْكُمَّيْنِ فِي السَّفَرِ

[۵۴۶۲] حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الضُّحَى قَالَ حَدَّثَنِي مَسْرُوقٌ قَالَ حَدَّثَنِي الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ أَقْبَلَ فَتَلَقَّيْتُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَيْهِ مِنْ كُمَّيْهِ فَكَانَا ضَيِّقَيْنِ فَأَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَهُمَا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَعَلَى خُفَّيْهِ [ر:۱۸۰]

د تنګو لستونړو والا جبه (چُغه) په سفر کښې رسول الله ﷺ اغوستې ده ، لکه چه حديث دباب کښې دى، سفرکښې مسافرته د داسې لباس ضرورت راځى چه په حضر کښې ئې دې نه استعمالوى او امام بخارى رحمه الله شايد په ترجمة الباب کښې ددې جواز ته اشاره کوى چه کُه سفر کښې د غير معتاد لباس ضرورت راپيښ شى نو سنت کښې ددې اصل شته ـ

(۱) ارشاد السارى : ۱۲ \ ۵۱۹)
(۲) كتاب الزكاة ، باب مثل المتصدق و البخيل (رقم الحديث : ۱۴۴۳)

حديث د باب په كتاب الصلاة كښې تير شويدې ، هلته امام بخارى رحمه الله په دې ترجمه قائم كړې وه " الصلاة فى الجبة الشامية " (١)

١٠ = بَاب لُبْسِ جُبَّةِ الصُّوفِ فِي الْغَزْوِ

[٥٤٦٣] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَمَعَكَ مَاءٌ قُلْتُ نَعَمْ فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَمَشَى حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فِي سَوَادِ اللَّيْلِ ثُمَّ جَاءَ فَأَفْرَغْتُ عَلَيْهِ الْإِدَاوَةَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ أَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ دَعْهُمَا فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا [ر: ١٨٠]

د ترجمة الباب مقصد : ابن بطال فرمائى چه د امام مالك رحمه الله په نزد د صوف يعنى د وړئ جامه استعمالول مكروه دى ، په دې شرط چه نورې جامې وى خكه چه ديكښې دا يره شته چه سړې به زاهد مشهور شى او د شهرت د نقصاناتو نه بچ كيدل ډير كرته سخت وى دې وجه نه خفا (گمنامى) بهتر ده (٢) امام بخارى شايد ددې قول رد كوى چه رسول الله ﷺ په سفر د جهاد كښې د صوف جبه اغوستې وه لكه چه په حديث د باب كښې ددې تصريح موجود ده -

١١ = بَاب الْقَبَاءِ وَفَرُّوجِ حَرِيرٍ وَهُوَ الْقَبَاءُ وَيُقَالُ هُوَ الَّذِي لَهُ شَقٌّ مِنْ خَلْفِهِ

[٥٤٦٤] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَةً وَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ شَيْئًا فَقَالَ مَخْرَمَةُ يَا بُنَيَّ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ فَقَالَ ادْخُلْ فَادْعُهُ لِي قَالَ فَدَعَوْتُهُ لَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْهَا فَقَالَ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَضِيَ مَخْرَمَةُ [ر: ٢٤٥٩]

[٥٤٦٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ أُهْدِيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُّوجُ حَرِيرٍ فَلَبِسَهُ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ لَهُ ثُمَّ قَالَ لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ عَنْ اللَّيْثِ وَقَالَ غَيْرُهُ فَرُّوجٌ حَرِيرٌ [ر: ٣٦٨]

قباء (د قاف د فتحه سره) جبه (چغې) ته وائى ، بعضې وائى چه قباء د شاه نه پريكړې شوې وى ، فروج الحرير : د ريښمو قباء : فروج (د فاء د فتحه ، او د راء د تشديد سره) هو

(١) كتاب الصلاة فى الجبة الشامية (رقم الحديث : ٣٦٣)
(٢) فتح البارى : ١٠\٣٣٠)

الذى له شق من خلفه : شَقٌّ (د شين د فتحه او د قاف د تنوين سره) يعنى هغه رينبمى قباء چه هغې كښې د شاه نه څيرې والې وى
ابن فارس فرمائى چه دا د ماشومانو قميص ته وائى (۱)
علامه قرطبى فرمائى چه قباء او فروج د تنګو لستونړو والا جامې ته وائى او چه د شا نه پريكړې شوې وى ، په جنګ او سفر كښې به عموما ددې استعمال كيدلو خكه چه ديكښې حركت كول اسان وى - (۲)
حديث د باب كښې د مخرمه بن نوفل واقعه بيان شويده ، مخرمه د فتح مكه په موقعه اسلام قبول كړې وو او غزوه حنين كښې شريك وو (۳) رسول الله ﷺ قباء تقسيم كړې ، مخرمه ته ئې د عام تقسيم په وخت ورنكړې ، مخرمه خپل خوى مِسْوَر ته اوويل چه ما رسول الله ﷺ ته بوخه (كيدې شى ما ته هم څه راكړى) هغه بوتلو ، دوى خوى ته اوويل ته دننه لاړ شه او رسول الله ﷺ رااوغواړه ، مسور فرمائى :ما رسول الله ﷺ رااوبللو ، دوى رااووتلو او دوى سره په دغه قباء ګانو كښې يو قباء وه او مخرمه ته ئې اوفرمائل " ما دا قباء د ستا دپاره ساتلې وه "..... مسور وائى چه خما پلارمخرمه دا اوليدل فقال: رضى مخرمة پس وې فرمائل : مخرمه راضى شو ، د قال فاعل رسول الله ﷺ هم كيدې شى ، داودى هم دا اختې دې خو د حافظ ابن حجر دا خيال دې چه ددې فاعل مخرمه دې ، يعنى مخرمه خپل نوم واخستو او وې ويل مخرمه راضى شو (۴)
د باب دويم روايت كښې دى چه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې چا رينبيمى قباء په طور د تحفه رااوليږله ، دوى دا واغوستله ، ديكښې ئې مونځ اوكړو ، چه كله د مانځه نه فارغه شو نو دا ئې داسې په سختئ اوويستله او وې غورزوله چه ګويا دا ده ته سخته ناخوښه ده بيا ئې اوفرمائل دا د متقيانو دپاره مناسب نه ده
تر دغه وخته د رينبمى جامو د سړو دپاره د استعمال د حرمت حكم نه وو نازل شوې دې وجه نه دوى دا واغوسته خو دمانځه نه پس ددې د حرمت حكم د سړو دپاره نازل شو ، دې وجه نه دوى دا اوويستله او وې غورزوله - (۵) يا د حرمت د نزول نه وړاندې دوى ته په خپله دا ناخوښه شوه او د حرمت حكم روستو راغلو ـ
قوله: تابعه عبدالله بن يوسف.....: يعنى د قتيبه بن سعيد متابعت عبد الله بن يوسف كړيدې، دا متابعت امام بخارى رحمه الله په كتاب الصلاة كښې موصولا نقل كړيدې-(۶)

---

(۱) فتح البارى: ۱۰\۳۳۱ وفى معجم مقاييس اللغة: ۴\۴۹۹: الفروج: القباء،و سمى بذلک للفرجة التى فيه)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۳۳۱)
(۳) الإصابة فى تمييز الصحابة : ۳\۳۹۰ ، ۳۹۱ (رقم الترجمة : ۷۸۴)
(۴)) فتح البارى : ۱۰\۳۳۲ ، و ارشاد السارى: ۱۲\۵۲۱)
(۵) فتح البارى: ۱۰\۳۳۲ ، و ارشاد السارى: ۱۲\۵۲۲)
(۶) كتاب الصلاة ، باب من صلى فى فروج حرير ثم نزعه (رقم الحديث : ۳۷۵)

قوله: وقال غیره: فَرّوج حریر: روایت د باب کښې "فَرّوج حریر" مرکب اضافی دې ، فروج مضاف او حریر مضاف الیه دې او دې تعلیق کښې " فروج حریر " مرکب توصیفی دې یعنی فروج او حریر دواړه د تنوین سره دی -
دا تعلیق امام احمد موصولاً نقل کړیدې - (۱)

۱۲= بَاب الْبَرَانِس

وَقَالَ لِي مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ رَأَيْتُ عَلَى أَنَسٍ بُرْنُسًا أَصْفَرَ مِنْ خَزٍّ
[۵۴۶۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَلْبَسُوا الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ وَلَا الْبَرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا الْوَرْسُ [ر: ۱۳۴]

برنس د یو خاص قسم قباء وی چه دیکښې ټوپۍ ورسره ګنډلې شوې وی ، خز : غټو ریښمو ته وائی ، د مسدد تعلیق ابن ابی شیبه موصولاً نقل کړیدې - (۲)
بعضې خلقو برنس اغوستو ته مکروه ویلې دی او فرمائی چه دا د راهبانو لباس دې (۳) د امام مالك رحمه الله نه ددې متعلق تپوس اوشو نو دوی اوویل : لا بأس به نو چا اعتراض اوکړو چه دا د نصاری لباس دې ، نو وې فرمائل : دلته هم دا خلق استعمالوی (۴) طبرانی د ابو قرصافه نه یو روایت رانقل کړیدې - دې فرمائی "کسانی رسول الله صلی الله علیه و سلم برنسا، فقال: البسه" (۵) خو ددې په سند کښې یو راوی مجهول دې - (۶)

۱۳= بَاب السَّرَاوِيلِ

[۵۴۶۷] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ [ر: ۱۶۵۳]

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۳۳۳ ، و ارشاد الساری : ۱۲\۵۲۲)
۲) فتح الباری : ۱۰\۳۳٤)
۳) فتح الباری : ۱۰\۳۳٤ ، و ارشاد الساری : ۱۲\۵۲۳)
٤) فتح الباری : ۱۰\۳۳٤)
۵) مجمع الزوائد ، کتاب اللباس ، باب البرانس : ۵\۱۲۷)
۶) فتح الباری : ۱۰\۳۳٤ ، و مجمع الزوائد ، کتاب اللباس باب البرانس : ۵\۱۲۷)

[۵۴۶۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَأْمُرُنَا أَنْ نَلْبَسَ إِذَا أَحْرَمْنَا قَالَ لَا تَلْبَسُوا الْقَمِيصَ وَالسَّرَاوِيلَ وَالْعَمَائِمَ وَالْبَرَانِسَ وَالْخِفَافَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ لَيْسَ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا شَيْئًا مِنَ الثِّيَابِ مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ [ر: ۱۳۴]

سراویل پرتوګ ته وائی ، د عهد نبوی په زمانه کښې د ازار (لنګ) اغوستو رواج وو ، خو د رسول الله ﷺ نه د سراویل اخستل ثابت دی (۱)

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه ظاهرهم دا ده چه دوی دا د اغوستو دپاره اخستې وو (۲)

طبرانی په" معجم اوسط " کښې د حضرت ابوهریره نه یو روایت رانقل کړیدې ، دې فرمائی " دخلت یوما السوق مع رسول الله صلی الله علیه و سلم فجلس إلی البزاز ، فاشتری سراویل بأربعة دراهم " یعنی څه د رسول الله ﷺ سره بازار ته لاړم ، نو دوی د یو بنجاری سره کښیناستل او د څلورو درهمو په بدل نې یو پرتوګ واخستو ، هم دې روایت کښې دی " یا رسول الله ! وإنك لتلبس السراویل ؟ قال : أجل ، فی السفر و الحضر ، و اللیل و النهار ، فإنی أمرت بالتستر " یعنی اے د الله رسوله تاسو به پرتوګ اغوندئ ؟ حضور ﷺ اوفرمائل : آو په سفر کښې هم او په حضر کښې هم د شپې هم او د ورځې هم ځکه چه ما ته د بدن د پټولو حکم شویدې " خو دې روایت کښې یونس بن زیاد یو ضعیف راوی دې - (۳)

۱۴= بَابُ الْعَمَائِمِ

[۵۴۶۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ وَلَا الْخُفَّيْنِ إِلَّا لِمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْهُمَا فَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ۱۳۴]

عمائم د عمامة جمع ده ، عمامه (د عین په کسره) پټکی ته وائی ، د شمائل ترمذی بعضې شارحانو د عین په فتح سره د دې ضبط کړیدې ، خو دا غلط دې - (۴)

د رسول الله ﷺ نه او د اصحابو کرامو نه د عمامې استعمال نقل دې -

صحیح بخاری ، کتاب الوضوء کښې د جعفر بن عمرو په طریق سره روایت تیر شویدې " رأیت النبی ﷺ یمسح علی عمامته و خفیه " (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵)

۲) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵ ، و زاد المعاد ، فصل فی ذکر سراویله : ۱\۱۳۹)

۳) مجمع الزوائد ، کتاب اللباس ، باب فی السراویل : ۵\۱۲۲)

۴) القاموس المحیط : ۴\۱۵۴ ، تاج العروس : ۱۸\۴۱۰)

۵)) أخرجه البخاری فی کتاب الوضوء ، باب المسح علی الخفین (رقم الحدیث : ۲۰۵)

دا رنګه په صحیح مسلم کښې د مغیره بن شعبه روایت دې " توضأ النبی ﷺ و مسح علی الخفین والعمامة " (۱)

د پټکي فضیلت : طبرانی په معجم کبیر کښې او امام بیهقی په شعب الایمان کښې یو مرفوع روایت رانقل کړیدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دی " اعتموا تزدادوا حلما " یعنی پټکی وهئ نود ستاسو وقار کښې به زیاتی راځی (۲) اګر چه امام حاکم ددې حدیث تصحیح کړیده (۳) خو امام بخاری وغیره دا ضعیف ګرځولې دې (۴) خو چه ددې نور شواهد هم شته ، دې وجه نه دا حدیث حسن لغیره په درجه کښې راځی - (۵)

څه خلق وائی چه پټکې سنت نه دې ، بلکه دا د عربو عادت وو ، خو دا صحیح نه ده ، حضرت عبد الله بن عمر ﷺ یو روایت کښې ددې د سنت کیدو تصریح ده ، یو سړې راغلو او دوی نه ئې تپوس اوکړو :" یا أبا عبد الرحمان : العمامة سنة ؟ فقال : نعم " (۶)

او که پټکی د عربو عادت هم شی نو بیا هم چه کوم عادت رسول الله ﷺ خپل کړې وی ، هغه سنت جوړیږی ، خو دیته به سنت عادیه وائی نه دا چه سنت عبادیه

د پټکی مقدار : ملاعلی قاری رحمه الله د امام نووی په حواله سره لیکلې دی چه د رسول الله ﷺ دوه پټکی وو ، یو وړوکې او بل غټ وو ، د وړوکې مقدار اووه ذراع او د لوې مقدار دولس ذراع وو (۷)

علامه انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه د رسول الله ﷺ د پټکی مقدار عموما درې شرعی ګزه وو ، په مونځونو کښې به ئې اووه ذراع او په جمعه او په اخترونو کښې به ئې درلس ذراع وو - (۸)

خو دې سلسله کښې څه صحیح حدیث ثابت نه دې ، دې وجه نه علامه سیوطی رحمه الله فرمائلې دی " وأما مقدار العمامة الشریفة ، فلم یثبت فی حدیث " (۹)

---

۱) أخرجه مسلم فی کتاب الطهارة ، باب المسح علی الناصیة و العمامة (رقم الحدیث : ۲۷۳)

۲) أخرجه الطبرانی فی الکبیر ، باب ما جاء فی لبس العمائم و غیر ذلک : ۱۱\۱۹٤ (رقم الحدیث : ۵۱۶) و البیهقی فی شعب الایمان ، باب الملابس و الأوانی ، فضل فی العمائم : ۵\۱۷۳ (رقم الحدیث ک ۶۳۶۰)

۳) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵)

٤) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵)

۵) اخرجه ابوداود فی کتاب اللباس ، باب فی العمائم ، (رقم الحدیث : ٤۰۷۸) و اخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب العمائم علی القلانس : ٤\۲٤۷ (رقم الحدیث : ۱۷۸٤)

۶) عمدة القاری : ۲۱\۳۰۷)

۷) مرقاة المفاتیح ، کتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۸\۲۵۰)

۸) العرف الشذی علی جامع الترمی للعلامة السید محمد أنور شاه الکشمیری ، کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ۱\۳۰٤)

۹) الحاوی للفتاوی : ۱\۷۳)

دې وجه نه دې سلسله کښې د خلقو د عرف او د عادت اعتبار کول پکار دی ، د حضرت عبد الله بن مسعود ﷛ په فرمائل : " ما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن " ([1])

د شملې تعداد او مقدار : په روايتونو کښې د پټکی د يوې شملې هم ذکر شته او د دوو هم ، د عمرو بن حريث په روايت کښې دی " كأني أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم على المنبر ، وعليه عمامة سوداء ، وقد أرخى طرفيها بين كتفيه ، وفي رواية قد أرخى طرفها بين كتفيه " ([2]) يعنی هغه منظر خما د سترگو وړاندې دې چه رسول الله ﷺ په منبر تشريف فرما وو او تور پټکې ئې اغوستې وو د دې دواړه شملې د اوږو په مينځ کښې زوړندې وې او په يو روايت کښې دی " چه د دې يو شمله د اوږو په مينځ کښې حضور ﷺ زوړنده کړې وه " -

اکثرو روايتونو کښې د شملې د زوړنديدو متعلق د " بين كتفيه " الفاظ راغلې دی ، په بعضې روايتونو کښې د يو شملې وړاندې طرف ته او د دويمې شا ته د زوړنديدو ذکر دې ، او يو ضعيف روايت کښې ښى طرف ته هم د زوړنديدو ذکر شته ([3])

خو د عمرو بن حريث روايت دې باره کښې زيات صحيح دې ، ځکه چه د اوږو مينځ کښې زوړندول نسبتاً افضل دې -

د شملې مقدار څومره پکار دې؟ : د دې باره کښې د يو ذراع او د يو ليشتې او د څلورو گوتو (سپق) په قدر سره مختلف اقوال دی ([4]) خو راجح يوويشت والا قول دې، او د ليشت والا روايت تخريج ابن سعد د محمد بن الحنفيه د ترجمه لاندې کړيدې ، الطبقات لابن سعد : ۵ \ ۱۱۴ دارنگه د څلورو گوتو والا روايت تخريج بيهقى په شعب الايمان کښې کړيدې شعب الايمان باب في الملابس والاواني فصل في العمائم : ۵ \ ۱۷۴ ، (رقم الحديث : ۶۲۵۴)

خو راجح د يو ذراع والا اقوال دی ځکه چه امام بيهقى په شعب الايمان کښې د اسماعيل بن عياش په طريق سره د واثله بن الاسقع په باره کښې نقل کړيدی "...... قد أرخى عمامته من خلفه ذراعا " ([5])

---

[1] المستدرک للحاکم ، کتاب معرفة الصحابة ، باب يتجلى الله لعباده عامة و لأبی بکر خاصة : ۳ \ ۷۸)

[2] شعب الايمان للبيهقی ، باب فی الملابس و لأوانی ، فصل فی العمائم (رقم الحديث : ۶۲۴۸) ۵ \ ۱۷۳)

[3] أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ۴ \ ۵۵ (رقم الحديث : ۴۰۷۹) ولفظه : عمّمنی رسول الله صلى الله عليه و سلم فسدلها بين يد يو من خلفی ، و أخرجه ابن أبی شيبة فی المصنف ، کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمائم السود : ۵ \ ۱۷۸ ، (رقم الحديث : ۲۴۹۴۹) و أخرجه أيضا فی کتاب اللباس و الزينة ، باب فی إرخاء العمامة بين کتفين : ۵ \ ۱۸۰ (رقم الحديث : ۲۴۹۶۷) و ذکر الهيثمی المجمع : کان رسول الله صلى الله عليه و سلم لايولی واليًا حتى يعمّمه و يرخی لها من جانب الأيمن نحو الأذن " وقال : " رواه الطبرانی وفيه جميع بن ثقت و هو متروک " ۵ \ ۱۲۰)

[4] د ذراع د روايت تخريج ابن ابی شيبه کړې دې اوگورئ مصنف بن ابی شيبه و کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمائم السود : ۵ \ ۱۷۸ ، (رقم الحديث : ۲۴۹۴۶)

[5] اخرجه البيهقی فی شعب الايمان ، باب فی الملابس و الاوانی ، فصل فی العمائم : ۵ \ ۱۷۴ (رقم الحديث : ۶۲۵۵)

خو شمله دومره اوږدول نه دي پکاره چه دا د نيمې ملا نه هم واوړی (۱) دملا د نيمې نه چه شمله واوړی نو دا به د اسبال په حکم کښې وی ، اسبال چه څنګه په لنګ او په قميص کښې ممنوع دي ، دارنګه عمامه کښې هم ممنوع دي ، مرفوع حديث دي " الإسبالُ فی الإزار و القميص و العمامة ، من جرّ منها شيئا خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة " (۲) حضرت شيخ عبد الحق محدث دهلوی فرمائی چه عمامه کښې اسبال دا دي چه دا د عادته زياته زوړنده کړې شی او د عادت آخری حد د ملا نيمه ده ، په دې زياتې کول په بدعت او په ممنوع اسبال کښې داخل دی - (۳)

دپټکی رنګ : د رسول الله ﷺ نه د تور ، سپين ، زيړ او د سور رنګ د پټکو ثبوت په روايتونو کښې ملاويږی (۴)

العمامة الصفراء : أخرجه ابوداود فی کتاب اللباس ، باب فی المصبوغ بالصفرة (رقم الحديث : ۴۰۶۴) وأخرجه الحاكم فی المستدرك فی کتاب اللباس ، باب غسل يوم الجمعة ومس الطيب فيه : ۴\۱۸۹ -

العمامة البيضاء : أخرجه الحاكم فی المستدرك فی كتاب الفتن ، باب تعميم النبی ﷺ لعبد الرحمان بن عوف : ۴\۵۴۰ _

العمامة الحمراء : أخرجه أبوداود فی كتاب الطهارة ، باب المسح على العمامة (رقم الحديث : ۱۴۷) ۱\۳۷)

په تور او سپين رنګ کښې خو هيڅ اختلاف نشته دې ، خو د سرو دپاره د زيړ رنګ او د سور رنګ د لباس استعمال چه په بعض روايتونو کښې ممانعت راغلې دې ، نو دې وجه نه ديکښې اختلاف دې ، خو د اکثرو عالمانو قول د جواز دې او چه په کومو روايتونو کښې نهی راغلې ده ، دغه راويتونو لره دا حضرات په اصفر فاقع (په ډير زيړ) او په احمر حاقانی (په ډير سور) محمولوی - (۵)

تر کومې چه د شين رنګ د پټکی د استعمالولو تعلق دې نو په څه صحيح روايت سره دا رنګ ثابت نه دې -

علامه کتانی رحمه الله فرمائی د شين رنګ پټکی متعلق خلق عموما تپوس کوی خو

---

۱) أشعة اللمعات شرح مشكاة ، كتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۳\ ۵۴۴ - ۵۴۵)

۲) سنن ابی داود ، كتاب اللباس ، باب فی قدر موضع الازار ، (رقم الحديث : ۴۰۹۴) ۴\۶۰)

۳) أشعة اللمعات ، كتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۳\ ۵۴۴ - ۵۴۵)

۴) عمامته سوداء : أخرجه مسلم فی كتاب الحج ، باب جواز دخول مكة بغير إحرام ، (رقم الحديث : ۱۳۵۸) و أبوداود فی كتاب اللباس ، باب فی العمائم (رقم الحديث : ۴۰۷۶) و أخرجه الترمذی فی كتاب اللباس ، باب ما جاء فی العمامة السوداء (رقم الحديث : ۱۷۳۵) و النسايی فی لامجتبی : ۲\ ۲۹۹ كتاب الزينة ، باب ليس العمائم السود ، و أخرجه ابن ماجه فی الجهاد ، باب لبس العمائم فی الحرب (رقم الحديث : ۲۸۲۲)

۵) ددې تفصيل وړاندې باب الثياب الاحمر لاندې را روان دې)

علامه خفاجي په شرح د شفاء كښې چه كوم تفصيل نقل كړيدې ، دينه معلوميږي چه رسول الله ﷺ د شين رنګ پټكې نه دې په سر كړې - (١)

علامه سيوطي رحمه الله په الحاوي للفتاوى كښې د ساداتو په تذكره كښې ليكي :

هم يلبسون العمامة الخضراء ، و الجواب أن هذه العمامة ليس لها أصل في الشرع ، ولا في السنة ، و لا كانت في الزمن القديم ، وإنما حدثت في سنة ثلاث وسبعين و سبعمائة بأمر الملك الأشرف يعني شعبان بن حسين (٢)

يعني سيدان شين رنګ پټكې په طور د علامت او د امتياز استعمالوي خو په شريعت كښې او په سنت كښې ددې څه اصل نشته دې ، دا رنګ په سن ٧٧٣ هجرئ كښې شعبان بن حسين نومې باچا په حكم سره رائج شو -

دارنګه ابن حجر هيثمي هم په خپله فتاوى كښې ليكلې دى : وأما العمامة الخضراء ، فلا أصل لها ، وإنما حدثت سنة ثلاث و سبعين و سبعمائة بأمر الملك شعبان بن حسين (٣)

خو حضراتو اصحابو ﷺ د مختلف رنګونو پټكې استعمال كړيدى ، د مصنف ابن ابي شيبه په يو روايت كښې په دې رنګونو كښې د شين رنګ هم ذكر شته - (٤)

شارح د بخارى ابن بطال رحمه الله فرمائي : شنې جامې د جنتيانو لباس دې " الثياب الخضر من لباس أهل الجنة ، قال تعالى : (ويلبسون ثيابا خضرا من سندس و استبرق) (٥)

دارنګه طبراني او بيهقي د حضرت انس ﷺ نه روايت نقل كړيدې " أن النبي ﷺ كان يحبُّ أو قال كان أحبُّ الألوان إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم الخضرة " (٦)

دې وجه نه كه څوك شين رنګ استعمال بغير د دينه چه په نورو رنګونو ورته ترجيح وركوي نو دا جائز دې -

خو كه څوك دا خپل امتيازي علامت او شعار جوړوي او په نورو رنګونو ورته ترجيح او فوقيت وركوي ، نو داسې صورت كښې ددې استعمال ته به بدعت ويلې كيږي ځكه چه د يو مباح او د مستحب څيز التزام بدعت او قابل د پريخودو دي - (٧)

---

(١) الدعامة ص : ٩٥ ، شرح الشفاء للخفاجي : ٢ \ ٣٧١)

(٢) الحاوي للفتاوى : ١ \ ٣٣)

(٣)) الفتاوى الحديثية : ٢٢٥)

(٤) أخرجه ابن ابي شيبة في مصنفه ، كتاب اللباس و الزينة ، باب في العمائم السود : ٥ \ ١٧٩)

(٥) شرح صحيح البخاري لابن البطال : ٩ \ ١٠٢)

(٦) رواه البيهقي في شعب الايمان ، باب في الملابس و الاواني و فصل في الوان الثياب (رقم الحديث : ٦٣٢٨) ٥ \ ١٩٣ ، ذكر الهيثمي في المجمع و قال : رواه الطبراني في الاوسط ، مجمع الزوائد : ٥ \ ١٢٩) (رسول الله صلى الله عليه و سلم ته شين رنګ په ټولو كښې زيات خوښ وو -)

(٧) الإصرار على المندوب يبلغه إلى حد الكراهية السعاية ، كتاب الصلوة ، باب صفة الصلاة ، فصل في القراءة : ٢ \ ٢٢٥)

امام بخاري رحمه الله په باب كښې چه كوم حديث ذكر كړيدې ، ديكښې دې چه محرم به عمامه نه په سروی ..... د عمامه په سرولو متعلق امام څه حديث نه دې ذكر كړې شايد دې باره كښې دوی ته د خپل شرط مطابق څه روايت نه دې ملاو شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله ليكی : ولم يذكر البخاري في العمامة شيئا ، ولعله لم يثبت عنده شيء على شرطه فيها (١)

بهر حال عمامه توره يا سپينه پكار ده ، او دا دې د ټوپۍ دپاسه اووهی ، د ټوپۍ په ارخونو دې نه وهی بلكه چه په مينځ كښې هم يو ول وی ، او چه ددې شمله د اوږو په مينځ كښې وی يا ښي طرف يا كس طرف ته وی او چه شمله د يو ذراع نه زياته نه وی ، او چه دا مسنون اوكنړی او په سر ئې كړی نو انشاء الله د سنتو ثواب به ورته حاصل شی -

١٥=بَاب التَّقَنُّعِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسْمَاءُ [ر:٣٥٨٩]
وَقَالَ أَنَسٌ عَصَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةَ بُرْدٍ [ر:٣٥٨٨]

[٥٤٧٠] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَاجَرَ نَاسٌ إِلَى الْحَبَشَةِ مِنْ الْمُسْلِمِينَ وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَوَ تَرْجُوهُ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ نَعَمْ فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصُحْبَتِهِ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَبَيْنَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِنَا فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ فَقَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا مُتَقَنِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدًا لَكَ أَبِي وَأُمِّي وَاللَّهِ إِنْ جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا لِأَمْرٍ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ حِينَ دَخَلَ لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ قَالَ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ قَالَ فَالصُّحْبَةُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَخُذْ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالثَّمَنِ قَالَتْ فَجَهَّزْنَاهُمَا أَحَثَّ الْجِهَازِ وَضَعْنَا لَهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَأَوْكَأَتْ بِهِ الْجِرَابَ وَلِذَلِكَ كَانَتْ تُسَمَّى ذَاتَ النِّطَاقِ ثُمَّ لَحِقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ بِغَارٍ فِي جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ ثَوْرٌ فَمَكُثَ فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌّ لَقِنٌ ثَقِفٌ فَيَرْحَلُ مِنْ عِنْدِهِمَا سَحَرًا فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ وَيَرْعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مِنْحَةً مِنْ غَنَمٍ فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ

(١) فتح الباري : ١٠\٣٣٥ درانګه اوګورئ عمدة القاري : ٢١\٣٠٧)

تَذْهَبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَيَبِيتَانِ فِي رِسْلِهِمَا حَتَّى يَنْعِقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بِغَلَسٍ يَفْعَلُ ذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ [ر:۳۶۲]

د تَقَنُّع معنی سر او مخ پټول دی ، امام بخاری رحمه الله دې باب کښې په څه جامه یا په څادر وغیره سره د سر د پټولو جواز بیانول غواړی :

قوله: وقال ابن عباس : خرج النبي صلى الله عليه وسلم عصابة دسماء:
رسول الله ﷺ د کور نه راووتلو او د دوی په سر باندې توره ټکړه د جامو وه د دسماء معنی توره ده ، دا تعلیق باب مناقب الانصار کښې موصولا تیر شویدې - (۱)

قوله: وقال أنس : عصب النبي صلى الله عليه وسلم على رأسه حاشية برد:
حضرت انس فرمائی چه رسول الله ﷺ په خپل سر مبارك باندې د څادر یو طرف تړلې وو - بهرحال یو خو پټکې وی چه کوم په سر تړلې کیږی خو ډیر کرتې څه ټکړا یا څه څادر په سر او د مخ په څه حصه باندې د ګرمئ یا د یخنئ نه د بچ کیدو یا د څه بل مقصد دپاره اچولې کیږی یا پرې تړلې کیږی ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه سنت کښې ددې اصل شته او داسې کول جائز دی -

قوله: حدثنا ابراهيم بن موسى ......: دا حدیث په تفصیل سره " کتاب مناقب الأنصار ، باب هجرة النبى ﷺ کښې تیر شویدې - د حدیث مناسبت ترجمة الباب سره واضح دې ، حدیث کښې دی : " هذا رسول الله صلى الله عليه وسلم مقبلاً ، متقنعاً ، في ساعة لم يكن يأتينا فيها " یعنی رسول الله ﷺ تشریف راوړلو داسې حال کښې چه د دوی سر پټ وو په داسې وخت کښې چه دیکښې د دوی د راتلو عادت مبارك نه وو -

دلته ددې حدیث څو جملې ملاحظه کړئ : على رِسلِك : اودریږه ، ایسار شئ ، وَعَلَفَ راحلتين كانتا عنده وَرَقَ السَّمُرِ أربعة أشهر : حضرت صدیق اکبر ﷺ خپلو دوه سورلو (څناورو) ته څلورو میاشتو پورې خوراك ورکولو د سفر دپاره ئې تیارول ده دغه دوه اوښې څربول غوښتل-

قوله: قال أبوبكر : فِدًا له بأبي وأمي ، والله إن جاء به في هذه الساعة لأمرٌ:
حضرت صدیق اکبر ﷺ اوفرمائل چه څما مور پلار دې په تا قربان وی والله تاسو دې وخت کښې د څه لوې کار په وجه تشریف راوړو - فدا له : دا د مفعول مطلق کیدو په وجه منصوب دې أى أفديه فداله څه خپل مورپلار په دوی قربان کړم ، څما مور پلار دې په دوی قربان وی

قوله: قالت : فجهزناهما أحث الجهاز ، وصنعنا لهما سُفرةً في جراب: حضرت عائشه-ﷺ فرمائی چه مونږ د دواړو دپاره په تندئ تندئ سامان د سفر تیار کړو او د صبا ناری

(۱) اخرجه البخاری فی مناقب الانصار ، باب قول النبی صلی الله علیه وسلم : اقبلوا من محسنهم و تجاوزوا عن مسیئهم (رقم الحدیث : ۳۸۰۰)

خوراك مو ورته تيار كړو او د څرمنې په يو تيلۍ كښې مو ورته كيخوده - الجَهاز (د جيم په فتحه سره) : أسرع الجهاز : يعنى په تُندۍ سره مو تيارې اوكړو

سُفرة : دسترخوان ته وائى ، جراب : د څرمنې ګوتۍ ته وائى ، أوكَت به الجراب : حضرت اسماء ﷞ د خپل نطاق (كمر بند چه دې سره خلق ملا هم تړى او ګيډې وغيره هم) څه ټكړه اوشلوله او دا ګوتۍ ئې پرې اوتړله ، د أوكَى معنى د تړلو ده

قوله: وهو غلام شاب لقن ثقف: لقن : ذهين ، ذكى - ثقف : ذهين او ماهر مهذب . يعنى عبد الله بن ابى بكر يو ذهين زلموټې هلك وو ، دې به غار ثور ته تلو د حضور اكرم ﷺ او د حضرت ابو بكر سره به ئې شپه تيروله ، او سحر كيدو سره به د دغه ځائې نه روانيدلو ، او د سحر په وخت به قريشو كښې به داسې موجود وو چه ګويا ده هم دوى سره شپه تيره كړله -

قوله: فلا يسمع أمرا يكادان به إلا وعاه: چه ده به هلته داسې څه خبره اوريدله چه د هغې په ذريعه د حضور اكرم ﷺ او د ابو بكر ﷛ سره به پرې دهوكه كيدله نو ده به دا ياد ساتله ، يُكَادانِ : كاد يكيد كيدا نه د مضارع مجهول تثنيه صيغه ده چه د دې معنى د كيد كولو اود دهوكه كولو ده، تركيب كښې "يكادان به " د " امرا " صفت دې يعنى داسې معامله چه د هغې په ذريعه دې دواړو سره دهوكه او فريب كيدې شى - يكادان به أى يمكران به-

قوله: حتى يأتيهما بخبر ذلك حين يختلط الظلام: يعنى عبدالله بن ابى بكر به دا خبر رسول الله ﷺ او حضرت صديق اكبر ﷛ ته رارسولو چه كله به تياره خوره شوه يعنى د شپې په وخت - مِنحَة (د ميم په كسره او نون په سكون سره) د پيو والا بكرۍ ته ويلې كيږى چه كومه عارية وركړې كيږى او د پيو ختميدو نه پس واپس كړې كيږى : فيُريحُها عليهما : عامر بن فهيره به د شپې په وخت دغه بكرۍ دواړو ته حاضرولې -يُريح راحة : د مابنام په وخت څاروى راوستل ، فيبيتان فى رسلها : دواړو (حضور ﷺ او حضرت صديق اكبر ﷛) به پئې اوڅكل او شپه به ئې تيره كړه ، رِسل : پئې ، رِسلها أى لبن المنحة : رِسلها كښې ضمير مجرور منحة ته راجع دې :حتى ينعق بها عامر بن فهيرة بغلس : نعق د باب د فتح نه دې نعق بالغنم : بكرۍ شړل ، غلس : سحر وختى ته وائى هغه وخت چه د شپې تياره لا برقرار وى يعنى عامر بن فهيره به سحر وختى دغه بكرۍ ته اواز اوكړو او دا به ئې بوتلې

١٦=بَاب الْمِغْفَرِ

[٥٤٧١] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ [ر:١٧٤٩]

مِغْفَر (د میم په کسره او د غین په سکون او د فاء په فتحه سره) خود ته وائی : خود د اوسپنې ټوپۍ وی چه میدان جنګ کښې د سر د حفاظت دپاره په سر کیږی ، رسول الله ﷺ خود استعمال کړیدې ، د زرې او د خود استعمال خلاف د توکل نه دې ، د خپل حفاظت انتظام د خپل وَس مطابق کول پکار دی -

روایت دباب کښې دی " أن النبی ﷺ دخل عام الفتح وعلی رأسه المغفر " او د حضرت جابر په روایت کښې دی " إنه دخل وعلی رأسه عمامة سوداء " (۱) د دوارو په مینځ کښې تطبیق ورکولو دپاره علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :

" وجمع بینهما باحتمال أن أحدهما کان فوق الآخر أو دخل أولا وعلیه المغفر، ثم نزعه ولبس العمامة السوداء فی بقیة دخوله " (۲)

یعنی عمامه او خود دواړه ئې په سر وو یو د بل دپاسه وو او دا هم ممکن ده چه شروع کښې ئې په سر خود وو ، بیا ئې خود کوز کړو او پټکې ئې په سر کړو ، په شروع د داخلیدو کښې خود وو او په انتهاء کښې عمامه وه

۱۷ = بَابُ الْبُرُودِ وَالْحِبَرَةِ وَالشَّمْلَةِ

وَقَالَ خَبَّابٌ شَكَوْنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ [ر: ۳۶۳۹]

[۵۴۷۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ ضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ [ر: ۲۹۸۰]

[۵۴۷۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ بِبُرْدَةٍ قَالَ سَهْلٌ هَلْ تَدْرِي مَا الْبُرْدَةُ قَالَ نَعَمْ هِيَ الشَّمْلَةُ مَنْسُوجٌ فِي حَاشِيَتِهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسُوكَهَا فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّهَا لَإِزَارُهُ فَجَسَّهَا رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اكْسُنِيهَا قَالَ نَعَمْ فَجَلَسَ مَا شَاءَ اللَّهُ فِي الْمَجْلِسِ ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَاهَا ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا

---

(۱) سنن أبی داود ، کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ٤ \ ٥٤ (رقم الحدیث : ٤٠٧٦) ، شعب اللإیمان للبیهقی ، باب فی الملابس و الأوانی ، فصل فی العمائم : ٥ \ ١٧٣ (رقم الحدیث : ٦٢٤٦) و ذکره الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی العمامة السوداء : ٤ \ ٢٢٥ (رقم الحدیث : ١٧٣٥)

(۲) ارشاد الساری : ١٢ \ ٥٢٩)

إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنْتَ سَأَلْتَهَا إِيَّاهُ وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ سَائِلًا فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ مَا سَأَلْتُهَا إِلَّا لِتَكُونَ كَفَنِي يَوْمَ أَمُوتُ قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنَهُ [ر:١٢١٨]

[٥٤٧٣] (١) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي زُمْرَةٌ هِيَ سَبْعُونَ أَلْفًا تُضِيءُ وُجُوهُهُمْ إِضَاءَةَ الْقَمَرِ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ الْأَسَدِيُّ يَرْفَعُ نَمِرَةً عَلَيْهِ قَالَ ادْعُ اللَّهَ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَبَقَكَ عُكَّاشَةُ [ر:٦١٧٦]

[٥٤٧٥\٥٤٧٦] (٢) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قُلْتُ لَهُ أَيُّ الثِّيَابِ كَانَ أَحَبَّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا قَالَ الْحِبَرَةُ

[٥٤٧٦] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا الْحِبَرَةُ

[٥٤٧٧] (٣) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ سُجِّيَ بِبُرْدٍ حِبَرَةٍ

برود : د بُرْد (د باء د ضمه او د راء د سکون سره) جمع ده څادر ته وائی ـ

حبرة په وزن د عِنَبَة (د حاء د کسره او د باء د فتحه سره) یمنی څادر ته وائی ، شملة هم څادر ته وائی ـ

د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله شپږ احادیث ذکر کړیدی ، او په دې ټولو کښې د څادر ذکر دې -

ړومبی روایت کښې "وعليه بردٌ نجرانٌ" دویم روایت کښې دی "جاءت امرأة ببردة" هم دې روایت

(١) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الرقاق ، باب يدخل الجنة سبعون ألفا بغير حساب (رقم الحديث : ٧١٧٦) و أخرجه مسلم فى الإيمان ، باب الدليل على دخول طوائف من المسلمين الجنة بغير حساب : ١\١٩٨ (رقم الحديث : ٢١٦)

(٢) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب فضل لباس الحبرة : ٣\١٦٥٣ (رقم الحديث ٢٠٧٩) و أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى لبس الحبرة : ٤\٦٥١ (رقم الحديث ٤٠٦٠)

(٣) الحديث أخرجه مسلم فى الجنائز ، باب تسجية الميت : ٢\٦٥١ (رقم الحديث : ٩٤٢) و أخرجه أبوداود فى الجنائز ، باب فى الميت يُسجّى : ٣\١٩١ (رقم الحديث : ٣١٢٠) و أخرجه النسائى فى كتاب الوفاة ، باب ذكر ماسُجّى به رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٤\٢٦٢ (رقم الحديث : ٧١١٣)

کښې يو لفظ دې فَجَشَّها.... چه د هغې معنی د لاس لګولو ده أی مسّها بیده
دريم روايت کښې دی "فقام عکاشة بن مِحصَن الأسدي يرفع نَمِرَةً عليه" نَمِرَة (د نون د فتحه او د ميم د سکون سره) هغه څادر چه هغې کښې مختلفې کرخې وی
څلورم او پنځم روايت کښې د حبرة ذکر دې او د باب په آخرى حديث کښې حضرت عائشه - رضي الله عنها فرمائى أن رسول الله صلى الله عليه و سلم حين توفي سُجّي ببُردٍ حِبَرَة " يعنى رسول الله ﷺ چه کله وفات شو نو دغه وخت دوی ﷺ په يمنى څادر کښې پټ کړې شوې وو ، سُجّيَ د مجهول صيغه ده أی غُطّيَ يعنى پټ کړې شو ، بُرد موصوف او حِبَرَة صفت دې ، بُردٍ حِبَرَة مرکب توصيفى دې ـ

١٨= بَابُ الأَكْسِيَةِ وَالخَمَائِصِ

[٥٤٧٨] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَا لَمَّا نَزَلَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ يَطْرَحُ خَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَإِذَا اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا [ر:٤٢٥]
[٥٤٧٩] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَمِيصَةٍ لَهُ لَهَا أَعْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي آنِفًا عَنْ صَلَاتِي وَأْتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمِ بْنِ حُذَيْفَةَ بْنِ غَانِمٍ مِنْ بَنِي عَدِيِّ بْنِ كَعْبٍ [ر:٣٦٦]
[٥٤٨٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْرَجَتْ إِلَيْنَا عَائِشَةُ كِسَاءً وَإِزَارًا غَلِيظًا فَقَالَتْ قُبِضَ رُوحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَيْنِ [ر:٢٩٣١]

أکسية : د کساء جمع ده ، څادر ته وائى ، خمائص : د خميصة جمع ده کمبل اوشړئ ته وائى -
د باب ړومبى روايت کښې دی "لما نزل برسول الله صلى الله عليه و سلم طفق يطرح خميصة له على وجهه فإذا اغتمّ كشفها عن وجهه" يعنى رسول الله ﷺ باندې چه کله مرض الوفات راغلو نو دوی به په مخ مبارك باندې کمبل اچولو چه کله به ئې ساه ډوبه شوه نو دوی به کمبل لرې کړو ، نَزَل معروف هم کيدې شی أی نَزَل مرضُ الموتِ او مجهول هم کيدې شی (١)

---
(١) ارشاد السارى: ١٢\٥٣٣)

دويم حديث كښې دى چه دوى منقش خميصه اغوستې وه اوديكښې ئې مونځ اوكړو،او بيا ئې اوفرمائل دا يوسئ، ځكه چه څه دې د مانځه نه غافله كړم ، أَلْهَتْنِي أي شَغَلَتْنِي عن الصلاة - أَنْبِجَانِيَة (د همزې په فتحه او د نون په سكون او د باء په كسره سره) پيړ څادر ته وائى ، قسطلانى وائى "كساء غليظ لاعلم له" ([1]) يعنى هغه پيړ څادرچه ديكښې نقش ونګارنه وى.

١٩=بَاب اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ

[٥٤٨١] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ خُبَيْبٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ وَعَنْ صَلَاتَيْنِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ وَأَنْ يَحْتَبِيَ بِالثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ وَأَنْ يَشْتَمِلَ الصَّمَّاءَ [ر:٣٦١]

[٥٤٨٢] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ وَعَنْ بَيْعَتَيْنِ نَهَى عَنْ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ وَالْمُلَامَسَةُ لَمْسُ الرَّجُلِ ثَوْبَ الْآخَرِ بِيَدِهِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ وَلَا يُقَلِّبُهُ إِلَّا بِذَلِكَ وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَنْبِذَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ بِثَوْبِهِ وَيَنْبِذَ الْآخَرُ ثَوْبَهُ وَيَكُونَ ذَلِكَ بَيْعَهُمَا عَنْ غَيْرِ نَظَرٍ وَلَا تَرَاضٍ وَاللِّبْسَتَيْنِ اشْتِمَالُ الصَّمَّاءِ وَالصَّمَّاءُ أَنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلَى أَحَدِ عَاتِقَيْهِ فَيَبْدُو أَحَدُ شِقَّيْهِ لَيْسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ وَاللِّبْسَةُ الْأُخْرَى احْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وَهُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [ر:٣٦٠]

د اشتمال الصّماء علامه ابن اثير رحمه الله تعريف كوى او ليكى :

"هو أن يتجلل الرجل بثوبه ، ولا يرفع منه جانبا ، وإنما قيل لها صماء لأنه يسد على يديه و رجليه المنافذ كلها ، كالصخرة الصماء التى ليس فيها خرق ولا صدع والفقهاء يقولون : هو أن يتغطى بثوب واحد ليس عليه غيره ثم يرفعه من أحد جانبيه فيضعه على منكبه ، فتنكشف عورته" ([2])

يعنى چه سړې خپل ځان په يوجامه كښې داسې راغونډ كړى چه دينه د لاس پښې ويستلو دپاره په جامه كښې څه لاره او څه سورې پاتې نه شى ، د صماء معنى د كلك خيز راځى ، داسې جامې ته ځكه صماء وائى چه سړې ديكښې په خپلو لاسونو پښو باندې تمام لارې او سورى بند كړى ، د كلك كاڼړى په شان چه ديكښې هيڅ قسم سورې نه وى - فقهاء حضرات فرمائى چه د اشتمال صماء معنى دا ده چه سړې يو جامه واغوندى داسې چه د ده په جسم باندې بله جامه نه وى ، بيا چه كله دې د يو طرف نه جامه اوچتوى او دا په اوږه اړدى نو ستر ئې ښكاره كيږى -

---

[1]) ارشاد السارى : ١٢ \ ٥٣٤)

[2])) النهاية لابن الأثير : ٣ \ ٥٤)

حاصل دا چه د محدثينو د تفسير مطابق بدن په يو څادر او يو جامه کښې داسې راغونډول چه څه بله جامه په بدن نه وی نو رسول الله ﷺ دينه منع کړيده او د فقهاءو د تفسير مطابق څادر داسې اغوستل چه دديې يو اړخ په اوږه واچولې شی نو ستر ښکاره شی ، دا ممنوع دې ، يو څو ددې وجه چه داسې سړې بنديوان او بې لاس و پښو شی او څپل بچاو نه شی کولې ، دويم دا چه ديکښې د عورت د ښکاره کيدو يره ده ، په رومبی صورت کښې کراهت او دويم کښې حرمت دې ! (۱)

حديث د باب کښې دی : نهی النبی ﷺ عن الملامسة و المنابذة

ملامسة معنی ده چه سړې جامې ته صرف لاس يوځی ، دا پرانستې اونه ګوری او وانې خلی ، دارنګه چه څوك شرط اولګوی چه کُه لاس دې اولګولو نو بيع به لازم وی ، دا هم د ملامسه يو صورت دې او دا ناجائز دې - (۲)

د منابذة معنی ده چه بائع او مشتری يو بل ته جامې وراوغورزوی ، او د طول او عرض د کتلو نه بغير بيع اوشی، دا هم ممنوع ده -(۳) تفصيل په کتاب البيوع باب بيع الملامسة کښې تير شويدې -
د احتباء معنی په راتلونکې باب کښې راروانه ده

۲۰=بَابُ الِاحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ

[۵۳۸۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ أَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ وَأَنْ يَشْتَمِلَ بِالثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى أَحَدِ شِقَّيْهِ وَعَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ [ر:۳۶۱]

[۵۳۸۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مَخْلَدٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ وَأَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [ر:۳۶۰]

احتباء ، راغونډه ناستې ته وايی دا هغه ناستې ته وائی چه هغې کښې کُناتی په زمکه اولګولې شي او دواړه کُنډئ اوچتې اودرولې شی او د امداد دپاره دواړه لاسونه د کُنډو نه تاو راتاو کړې يا څه جامه د کُنډو نه تاو کړی (۴) رسول الله ﷺ به کله کله داسې کښيناستو ، سنن ابی داود کښې د حضرت جابر ﷺ روايت دې فرمائی " أتيت النبی ﷺ وهو محتب بشملة

(۱) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۵ ، عمدة القاری : ۲۲\۳)
(۲) فتح الباری : ۱۰\۳۴۲ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۳ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳٤)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۳۴۲ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳٤)
(۴) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳۵ ،عمدة القاری : ۲۲ \ ٤)

قد وقع هدبها على قدميه " (خه رسول الله ﷺ ته راغلم دوى په يو څادر كښې راغونډه ناست وو د څادر پليسكې د دوى په قدم مبارك باندې پراته وو) ([1]) خو يو جامه كښې نې د راغونډيدو نه منع كړيده خكه چه ديكښې عورت ښكاره كيږى

۲۱= بَاب الْخَمِيصَةِ السَّوْدَاءِ

[۵۳۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ سَعِيدِ بْنِ فُلَانٍ هُوَ عَمْرُو بْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدٍ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ صَغِيرَةٌ فَقَالَ مَنْ تَرَوْنَ أَنْ نَكْسُوَ هَذِهِ فَسَكَتَ الْقَوْمُ قَالَ ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِيَ بِهَا تُحْمَلُ فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا وَقَالَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي وَكَانَ فِيهَا عَلَمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَاهْ وَسَنَاهْ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنٌ [ر: ۲۹۰٦]

[۵۳۸٦] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا وَلَدَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ قَالَتْ لِي يَا أَنَسُ انْظُرْ هَذَا الْغُلَامَ فَلَا يُصِيبَنَّ شَيْئًا حَتَّى تَغْدُوَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَنِّكُهُ فَغَدَوْتُ بِهِ فَإِذَا هُوَ فِي حَائِطٍ وَعَلَيْهِ خَمِيصَةٌ حُرَيْثِيَّةٌ وَهُوَ يَسِمُ الظَّهْرَ الَّذِي قَدِمَ عَلَيْهِ فِي الْفَتْحِ [ر: ۱۴۳۱]

خميصة نرى څادر او د وړئ كمبل يا شړئ ته وائى ، حديث د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ په خدمت كښې جامې راوړې شوې ديكښې يو وړه غونده توره شړئ وه ، دوى د اصحابو نه تپوس اوكړو " د ستاسو په خيال كښې دا به مونږ چا ته اغوندوو ؟ " .... خلق خاموش پاتې شو نو دوى اوفرمائل :" ام خالد راولئ " دا وړه وه ، دا په غيره كښې راوستې شوه نو دا شړئ دوى په خپله راواخسته او دوى ته ئې واغوستله او وې فرمائل " په تا دې دا زړه شى " ديكښې شنې يا زيړې نخې وى ، دوى اوفرمائل :" ام خالد ! دا ښايسته دې " -

حضرت ام خالد : د حضرت ام خالد نوم " أمة " دې دا د خالد بن سعيد بن العاص لور ده ، د دوى د يو خوى نوم خالد وو چه د دې په وجه د دوى كنيت ام خالد مشهور شو ، دوى د حضرت زبير بن العوام رضي الله عنه سره واده كړې وو ، د دوى نه د دوى دوه خامن وو يو خالد او بل عمرو ، ([2]) دا په حبشه كښې پيدا شوې وه ، دې وجه نه رسول الله ﷺ اوفرمائل (ياأم خالد هذا سناه) په حبشئ ژبه كښې د سناه معنى د ښائسته ده

دوى دا شړئ دوى ته واغوسته او دعا ئې ورته اوكړه (أبلى وأخلقى) إبلاء او إخلاق د دوى دواړو يو معنى ده : زړول ، يعنى د ستا عمر دې دومره زيات وى چه ته دا شړئ اغوستو اغوستو باندې زړه كړې -

---

[1] اخرجه ابوداود فى كتاب اللباس ، باب فى الهدب (رقم الحديث : ۴۰۷۵) ۴\۵۴)

[2] فتح البارى : ۱۰\۳۴۴ ، عمدة القارى : ۲۲\۵)

د فربری نه " أخلفي " د فاء سره نقل دي ، دې صورت كښې به ترجمه داسې وی ته دا زړه كړه او بيا ئې بدله كړه، شارحينو دا زيات مناسب ګرځولې دي، ځكه " أخلقي " (په قاف سره) هم په هغه معنی دې چه په كوم د " أبلي " دې خو كُه أخلفي (فاء سره) شي نو دا به په معنی د عوض او د بدل كښې استعمال شی ځكه چه مينځ كښې ئې واو عاطفه دې او عطف د مغايرت تقاضا كوی ، او مغايرت په " أخلفي " كښې دې دې وجه نه دا زيات مناسب دې (۱)

ابن بطال رحمه الله خو " أخلقي " (بالقاف) تصحيف ګرځولې ، هغه ليكی

"من روى أخلقي بالقاف فهو تصحيف و المعروف من كلام العرب : أخلفي بالفاء ، يقال : خلفت الثوب ، مذا أخرجت باليه ولفقته يقال : أبل و أخلف أى : عِش فخرِّق ثيابك و ارقعها ، هذا كلام العرب و قد روى ابوداود ، عن عمرو بن عون ، عن ابن المبارك ، عن الجريرى ، عن أبي نضرة ، قال : كان أصحابُ رسول الله إذا لبس أحدهم ثوبا جديدا ، قيل له : تبلى ، ويخلف الله " (۲)

يعنی " أخلقي " قاف سره تصحيف دې ، كلام د عربو كښې " أخلفي " (فاء) سره معروف دې، خلفت اثوب هغه وخت ويلې كيږی چه كله يو جامه د زوړوالی په حالت كښې اوويستې شی او دا اوګنډلې شی ، دارنګه ويلې كيږی أبل وأخلف يعنی ته دې ژوندې ئې تر دې چه په تا دا جامې زړې شی ؛ او دا داسې زړې كړې چه ديكښې پيوندونه اولګی ، دا خو په كلام د عربو او په لغت كښې ويلې كيږی ، دينه علاوه امام ابوداود رحمه الله روايت نقل كړيدې چه حضرات اصحابو كښې چه به كله نوې جامې واغوستې نو ده ته به ويلې كيدل تبلى و يخلف الله يعنی ته دې دا جامې زړې كړې او بيا دې الله تعالى درته ددې بنه بدل دركړی

د باب په آخری روايت كښې دی " خَمِيصَةٌ حُرَيْثِيَّةٌ " دا حُريث ته منسوب دې ، چه د قبيلې د قضاعه د يو سړی نوم وو - (۳)

قوله: وَهُوَ يَسِمُ الظَّهرَ: او ده اوښ داغولو ، د ظهرنه د سوارلئ اوښ وغيره مراد دي لأنها تحمل الأثقال على ظهرها - (۴)

۲۲=بَاب ثِيَابِ الْخُضْرِ

[۵۳۸۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ أَنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَتَزَوَّجَهَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ الْقُرَظِيُّ قَالَتْ عَائِشَةُ وَعَلَيْهَا خِمَارٌ أَخْضَرُ فَشَكَتْ إِلَيْهَا

---

(۱) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۴۴ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۵ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳۸)

(۲)) شرح ابن باطل ، كتاب اللباس : ۹ \ ۱۱۷ - ۱۱۸)

(۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۳۴۵ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳۸ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۵)

(۴) عمدة القاری : ۲۲ \ ۵)

وَأَرَتْهَا خُضْرَةً بِجِلْدِهَا فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنِّسَاءُ يَنْصُرُ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا قَالَتْ عَائِشَةُ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ مَا يَلْقَى الْمُؤْمِنَاتُ لَجِلْدُهَا أَشَدُّ خُضْرَةً مِنْ ثَوْبِهَا قَالَ وَسَمِعَ أَنَّهَا قَدْ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ وَمَعَهُ ابْنَانِ لَهُ مِنْ غَيْرِهَا قَالَتْ وَاللَّهِ مَا لِي إِلَيْهِ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا أَنَّ مَا مَعَهُ لَيْسَ بِأَغْنَى عَنِّي مِنْ هَذِهِ وَأَخَذَتْ هُدْبَةً مِنْ ثَوْبِهَا فَقَالَ كَذَبَتْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأَنْفُضُهَا نَفْضَ الْأَدِيمِ وَلَكِنَّهَا نَاشِزٌ تُرِيدُ رِفَاعَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ كَانَ ذَلِكِ لَمْ تَحِلِّي لَهُ أَوْ لَمْ تَصْلُحِي لَهُ حَتَّى يَذُوقَ مِنْ عُسَيْلَتِكِ قَالَ وَأَبْصَرَ مَعَهُ ابْنَيْنِ لَهُ فَقَالَ بَنُوكَ هَؤُلَاءِ قَالَ نَعَمْ قَالَ هَذَا الَّذِي تَزْعُمِينَ مَا تَزْعُمِينَ فَوَاللَّهِ لَهُمْ أَشْبَهُ بِهِ مِنَ الْغُرَابِ بِالْغُرَابِ [ر: ۲۴۹۶]

ثياب الخضر اضافت سره د مسجد الجامع د قبيل نه دي يعنى د موصوف اضافت شويدې صفت ته ، د كشميهنى په روايت كښې "الثيابُ الخضر" مركب توصيفى دې - (۱)

په حديث د باب كښې د امرأة رفاعة واقعه بيان شويده چه د هغې تفصيل په كتاب النكاح كښې تير شويدې ، ديكښې دى "وعليها خمارٌ أخضر" په دې مناسبت سره امام دا روايت دلته ذكر كړو ، أرتها خُضرة بجلدها : إمرأة رفاعة حضرت عائشه ﷺ ته د خپل ځرمنې هغه حصه اوخودله چه كومه د وهلو په وجه شنه شوې وه ، أرت : إراءة د باب إفعال نه د ماضى واحد مونث صيغه ده، إنى لأنفُضُها نفضَ الأديم : علامه ابن اثير ددې ترجمه كوى او ليكى : أى أجهدها وأعركها، كما يُفعل بالأتيم عند دباغه (۲) يعنى ما دا داسې اومږله چه څنګه ځرمن د رنګ كولو په وخت مږلې كيږى ، علامه عينى رحمه الله فرمائى : وهو كناية عن كمال قوة المباشرة - (۳)

قوله: لم تحِلِّي له أو لم تَصلُحي له : لَم ، دلته د "لا" په معنى كښې دې (۴) "أو" د شك دپاره دې ، راوى ته شك دې چه لم تحلى ئې اوويل او كه لم تصلحى ئې اوويل يعنى ته د رفاعه دپاره تر هغه وخته پورې به حلاله نه ئې چه تر څو عبد الرحمن كوروالې اونكړى -

قوله: هذا الذي تزعُمين ما تزعمين ، فوالله ، لهم أشبه به من الغُراب بالغُراب : د هذا مشار اليه عبد الرحمان بن زبير (د زاء په فتحه او د باء په كسره سره) دې چه هغه سره دې ښځې واده كړې وو ، حضور ﷺ اوفرمائل ، هم دا دې چه دده متعلق ته خبرې كوې (چه دې په جماع قادر نه دې) حال دا دې چه دا هلك د عبد الرحمان سره زيات مشابهت لرى چه څومره مشابهت د كارغه د كارغه سره وى -

(۱) إرشاد السارى : ۱۲\۵۳۹ ، فتح البارى : ۱۰\۵٤۶ ، عمدة القارى : ۲۲\۵)

(۲) النهاية لابن الاثير : ۵\۹۹)

(۳) عمدة القارى : ۲۲\۶)

(۴) فتح البارى : ۱۰\۵٤۷ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵٤۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۶)

٢٣= بَاب الثِّيَابِ الْبِيضِ

[٥٤٨٨] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ قَالَ رَأَيْتُ بِشِمَالِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَمِينِهِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيضٌ يَوْمَ أُحُدٍ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ [ر: ٣٨٢٨]

[٥٤٨٩] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ أَبْيَضُ وَهُوَ نَائِمٌ ثُمَّ أَتَيْتُهُ وَقَدِ اسْتَيْقَظَ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ وَكَانَ أَبُو ذَرٍّ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا قَالَ وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَبِي ذَرٍّ قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ هَذَا عِنْدَ الْمَوْتِ أَوْ قَبْلَهُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ وَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ غُفِرَ لَهُ [ر: ١١٨٠]

سپین لباس په تمامو رنګونو کښې د ټولو نه افضل دې رسول الله ﷺ دیته په نورو تمامو رنګونو والا جامو باندې ترجیح ورکوله و سنن ابي داود ، ترمذی او ابن ماجه کښې د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما روایت دې چه دوی ﷺ فرمائلي دی " البسوا من ثيابكم البياض ، فإنها من خير ثيابكم ، و كفنوا فيها موتاكم " [1] سپین لباس استعمال کړئ او دیکښې خپل مړي کفن کړئ ځکه چه دا بهترین لباس دې -

٢٤= بَاب لُبْسِ الْحَرِيرِ وَافْتِرَاشِهِ لِلرِّجَالِ وَقَدْرِ مَا يَجُوزُ مِنْهُ

[٥٤٩٠\٥٤٩٢] [2] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ النَّهْدِيَّ أَتَانَا كِتَابُ عُمَرَ وَنَحْنُ مَعَ عُتْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ بِأَذْرَبِيجَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْحَرِيرِ إِلَّا هَكَذَا وَأَشَارَ بِإِصْبَعَيْهِ اللَّتَيْنِ تَلِيَانِ الْإِبْهَامَ قَالَ فِيمَا عَلِمْنَا أَنَّهُ يَعْنِي الْأَعْلَامَ

---

[1] أخرجه أبوداود في كتاب اللباس ، باب في البياض (رقم الحديث : ٤٠٦١) ٤ \ ٥١ و أخرجه الترمذى في كتاب الجنائز ، باب ما يستحب من الأكفان (رقم الحديث : ٩٩٤ _ ٣ \ ٣١٩ و أخرجه ابن ماجه مع تقديم و تأخير في كتاب اللباس ، باب البياض من الثياب (رقم الحديث : ٣٥٦٦) ٢ \ ١١٨١)

[2]) الحديث أخرجه البخارى أيضا في هذا الباب في مواضع (رقم الحديث : ٥٤٩١ ، ٥٤٩٢ ، ٥٤٩٦ ، ٥٤٩٧) و أخرجه مسلم في كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة ... : ٣ \ ١٦٤١ (رقم الحديث : ٢٠ ٦٩) و أخرجه أبوداود في اللباس ، باب ما جاء في لبس الحرير : ٤ \ ٤٦ (رقم الحديث : ٤٠٤٢) و أخرجه النسائى في كتاب الزينة ، باب ما رخص فيه للرجل من لبس الحرير : ٥ \ ٤٧٤ (رقم الحديث : ٩٦٢٧) وأخرجه ابن ماجه في كتاب الجهاد ، باب لبس الحرير و الديباج...[بقيه برصفحه آئنده....

[۵۴۹۱] حدثنا أحمد بن يونس حدثنا زهير حدثنا عاصم عن أبي عثمان قال كتب إلينا عمر ونحن بأذربيجان أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن لبس الحرير إلا هكذا وصف لنا النبي صلى الله عليه وسلم إصبعيه ورفع زهير الوسطى والسبابة

[۵۴۹۲] حدثنا مسدد حدثنا يحيى عن التيمي عن أبي عثمان قال كنا مع عتبة فكتب إليه عمر رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يلبس الحرير في الدنيا إلا لم يلبس في الآخرة منه حدثنا الحسن بن عمر حدثنا معتمر حدثنا أبي حدثنا أبو عثمان وأشار أبو عثمان بإصبعيه المسبحة والوسطى [ر: ۵۴۹۰ وانظر: ۵۴۹۷]

[۵۴۹۳] حدثنا سليمان بن حرب حدثنا شعبة عن الحكم عن ابن أبي ليلى قال كان حذيفة بالمداين فاستسقى فأتاه دهقان بماء في إناء من فضة فرماه به وقال إني لم أرمه إلا أني نهيته فلم ينته قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الذهب والفضة والحرير والديباج هي لهم في الدنيا ولكم في الآخرة [ر: ۵۱۱۰]

[۵۴۹۴] (۱) حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا عبد العزيز بن صهيب قال سمعت أنس بن مالك قال شعبة فقلت أعن النبي صلى الله عليه وسلم فقال شديدا عن النبي صلى الله عليه وسلم فقال من لبس الحرير في الدنيا فلن يلبسه في الآخرة

[۵۴۹۵\۵۴۹۶] حدثنا سليمان بن حرب حدثنا حماد بن زيد عن ثابت قال سمعت ابن الزبير يخطب يقول قال محمد صلى الله عليه وسلم من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة

[۵۴۹۶] حدثنا علي بن الجعد أخبرنا شعبة عن أبي ذبيان خليفة بن كعب قال سمعت ابن الزبير يقول سمعت عمر يقول قال النبي صلى الله عليه وسلم من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة

وقال أبو معمر حدثنا عبد الوارث عن يزيد قالت معاذة أخبرتني أم عمرو بنت عبد الله سمعت عبد الله بن الزبير سمع عمر سمع النبي صلى الله عليه وسلم نحوه [ر: ۵۴۹۰]

[۵۴۹۷] حدثني محمد بن بشار حدثنا عثمان بن عمر حدثنا علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير عن عمران بن حطان قال سألت عائشة عن الحرير فقالت ائت ابن عباس فسله قال فسألته فقال سل ابن عمر قال فسألت ابن عمر فقال أخبرني أبو

....بقيه ازحاشيه گذشته] في الحرب : ۲\۱۹۴۲ (رقم الحديث : ۲۸۲۰) و أخرجه ابن ماجه أيضا في كتاب اللباس ، باب الرخصة في العلم في الثوب : ۲\۱۱۸۸ (رقم الحديث : ۳۵۹۳)

(۱) الحديث أخرجه مسلم في كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة ......: ۱۶۴۵\۳ (رقم الحديث : ۲۰۷۳) و أخرجه النسائي في كتاب الزينة ، باب لبس الحرير : ۴۶۵\۵ (رقم الحديث : ۹۵۸۲ ، ۹۵۸۳ ، ۹۵۸۴)

حَفْصٍ يَعْنِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ فَقُلْتُ صَدَقَ وَمَا كَذَبَ أَبُو حَفْصٍ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ حَدَّثَنَا حَرْبٌ عَنْ يَحْيَى حَدَّثَنِي عِمْرَانُ وَقَصَّ الْحَدِيثَ [ر: ٥٤٩٠]

امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب کښې درې جزونه قائم کړيدی ، ړومبې جزء دې "لبس الحرير ...." -

د ريښيمو د لباس د استعمال مسئله : د سړو دپاره د ريښمو استعمال په عام حالت کښې د آئمه اربعه په نزد بالاتفاق ناجائز دې ، او په حالت اضطراری کښې بالاتفاق جائز دې (۱)

خو د بيمارئ او د جنګ او د سفر وغيره په حالت کښې خالص د ريښمو لباس سړو دپاره جائز دې او که نه دې جائز ديکښې اختلاف دې -

د امام أبوحنيفه او أمام مالك رحمهما الله په نزد دې صورت کښې خالص د ريښمو لباس استعمالول جائز نه دی - (۲)

د امام شافعی رحمه الله او د امام احمد بن حنبل او په احنافو کښې د صاحبينو په نزد دې صورت کښې خالص د ريښمو لباس د سړو دپاره جائز دې - (۳)

دا حضرات د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبير بن العوام رضي الله عنهما د روايت نه استدلال کوی چه هغې کښې دی " إن رسول الله صلى الله عليه و سلم رخّص لعبد الرحمن ابن عوف و الزبير بن العوام في القميص الحرير في السفر ، من حكة كانت بهما ، أو وجع كان بهما " (۴) چه رسول الله ﷺ دغه دواړو اصحابو ته په سفر کښې د خارښ يا د څه بل مرض په وجه د ريښمو د قميص استعمالولو اجازت ورکړې وو -

امام ابوحنيفه او امام مالك د هغه روايتونو نه استدلال کوی چه هغې کښې د ريښمی لباس د استعمالولو ممانعت راغلې دې ، د ترمذی روايت دې " حُرِّم لباسُ الحرير و الذهب على

---

[1] إعلاء السنن ، كتاب الحظر و الإباحة ،باب حرمة الحرير على الرجال و حلة للنساء : ۱۷ \ ۳۳۶ و رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵ \ ۲٤۷)

[2] إعلا ء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فى لبس الحرير لمحذور : ۱۷ \ ۳٤۵ - ۳٤۶ - ۳٤۷)

[3] إعلا ء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فى لبس الحرير لمحذور : ۱۷ \ ۳٤۵)

[4] أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الجهاد ، باب الحرير فى الحرب (رقم الحديث : ۲۹۱۹) و أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب إباحة لبس الحرير للرجل (رقم الحديث : ۵۳۸۷) و أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى لبس الحرير لعذر (رقم الحديث : ٤۰۵۶) و الترمذى فى كتاب اللباس ، باب ما جاء فى الرخصة فى لبس الحرير فى الحرب (رقم الحديث : ۱۷۲۲) و النسائى فى كتاب الزينة ، باب الرخصة فى لبس الحرير : ۳۵۱۰ ، ۳۵۱۱ ، ابن ماجه فى كتاب اللباس ، باب من رخص له فى الحرير ، (رقم الحديث : ۳۶۳۷)

ذكور أمتي وأحل لإناثهم"-(١)
د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبير بن العوام روايت له دوی په حالت د اضطرار يا د دوی په خصوصيت محمول كوی ، په خصوصيت باندې د ابن عساكر د دې روايت نه استدلال كيږی چه كوم د حضرت محمد بن سيرين نه نقل دې چه حضرت فاروق اعظم حضرت خالدبن وليد لره يو ريښمی لباس اغوستلې اوليدلو ، نو تپوس ئې اوكړو ، چه دا ولې ؟ نو دوی د حضرت عبد الرحمان بن عوف دا روايت ذكركړو نو حضرت فاروق اعظم اوفرمايا " أولك مثل ما لعبد الرحمن ؟ " يعنی آيا تا ته هم د هغه شان رخصت حاصل به وی چه څنګه عبدالرحمان ته حاصل وو ؟ اوبيا ئې دا قميص اوشلولو - (٢)
حضرت مولانا ظفر احمد تهانوی رحمه الله فرمائی :" فقول أبي حنيفة في الباب أورع و أحوط ، وقولهما أوسع وأقوى وأضبط "(٣)
ترجمة الباب دويم جزء دې " و افتراشه للرجال "
د ريښمو جامې په طور د بسترو استعمال كيدې شی او كه نه ، ديكښې هم اختلاف دې ، په دې د يو باب نه پس امام مستقل باب قائم كړيدې او د فتح البارى په نسخه كښې د ترجمة الباب دا جزء نشته دې -
د سړو دپاره د ريښمو د لباس جائز مقدار : د ترجمة الباب دريم جزء دې " و قدر ما يجوز منه " يعنی د سړو دپاره د ريښمو د لباس څومره مقدار جائز دې ؟ د څلورو ګوتو په قدر يا ددينه كم لباس كښې د ريښمو استعمال جائز دې څكه چه د څلورو ګوتو په اندازه رخصت په خپله حديث كښې شته دې- (٤)
دا خو د خالص ريښمو حكم دې ، څو كه يو جامه داسې وی چه ديكښې خالص ريښم نه وی بلكه د وړئ وغيره سره ګډ شوې وی ، نو جمهور فرمائی چه داسې صورت كښې به د غالب اعتبار وی ، كه ريښم غالب وی نو ناجائز او كه مغلوب وی نو جائز - (٥)
صاحب د هدايه ليكی چه داسې جامه چه د هغې سدی (اوږد تار) د ريښمو وی او لحمه (د پلنو تار) غير د ريښمو وی نو ددې استعمال جائز دې څكه چه د جامو په جوړولو كښې اصل لحمه (د پلنو تار دې) ، سدی نه ده ، - (٦)
د باب ړومبې حديث كښې ابو عثمان نهدی فرمائی چه مونږ آذربائجان كښې وو چه مونږ ته د حضرت فاروق اعظم خط راغلو (ديكښې ليكلې وو) چه رسول الله ﷺ د ريښمو نه منع كړې وه خو د دومره (اجازت شته) او د متې ګوتې سره ئې نزدې په دواړو ګوتو

---

(١)) رواه الترمذی فی كتاب اللباس ، باب ما جاء فی الحرير و الذهب (رقم الحديث : ١٧٢) ٤ \ ٢١٧)
(٢)) إعلاء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحرير لمحذور : ١٧ \ ٣٤٨)
(٣)) إعلاء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحرير لمحذور : ١٧ \ ٣٤٨)
(٤)) الأبواب والتراجم : ٢ \ ١٠٥ و وفتح القدير ، كتاب الذبائح ، فصل فی اللبس : ٨ \ ٤٥٤ .
(٥) الأبواب والتراجم : ٢ \ ١٠٥ ، و أشار إلى هذا ابن بطال فی شرح صحيح البخاری : ٩ \ ١٠٥)
(٦)) الهداية مع فتح القدير ، كتاب الذبائح ، صل فی اللبس : ٨ \ ٤٥٥)

رمسواكه او مينخمئ) ګوتو په ذريعه اشاره اوكړه او وې خودله (يعنى د دواړو ګوتو په قدر د استعمال اجازت شته)

قوله: قَالَ فِيمَا عَلِمْنَا أَنَّهُ يَعْنِي الأَعْلاَمَ: ابوعثمان نهدى فرمائى خمونږ د علم مطابق دينه مقصد ګلونه بوټى او نقش ونګار وو ، يعنى جامو كښې ډير كرتې ګلونه او بوټى او نقش ونګار جوړيږى ، نو كه د دوه ګوتو په اندازه ديكښې ريښم استعمال شوې وى نو شرعا ديكښې رخصت شته -

قوله: فَقُلْتُ أَعَنِ النَّبِيِّ ، فَقَالَ شَدِيدًا : عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دا د باب د پنځم روايت الفاظ دى ، حضرت انس ﷺ حديث بيان كړيدې ، شعبه بن الحجاج د خپل شيخ عبد العزيز بن صهيب نه تپوس اوكړو چه حضرت انس دا حديث د رسول الله ﷺ نه نقل كړيدې ، نو دسخت خفه شو او وې فرمائل] هو دا د رسول الله ﷺ مرفوع حديث دې او حضرت انس ﷺ هم د رسول الله ﷺ نه نقل كړيدى

قوله: مَنْ لَبِسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الآخِرَةِ: د دې يو معنى خو دا ده چه دنيا كښې ريښمى لباس اغستونكې به جنت ته نه داخليږى څكه چه د جنتيانو لباس به د ريښمو وى ، قرآن كريم كښې دى (و لباسهم فيها حرير) نو داسې سړى چه كله د جنتيانو لباس نه شى اچولې نو جنت به ورته هم په ابتداء كښې نه ملاويږى ، خو چه كله د خپلو ګناهونو سزا تيره كړى نو دينه پس به جنت ته داخل شى
او دا معنى هم كيدې شى چه كه داسې سړې د خپلو نورو نيكو په سبب جنت ته داخل هم شى بيا به هم ده ته د جنت ريښمى لباس نه ملاويږى - (۱)

۲۵= بَابُ مَسِّ الْحَرِيرِ مِنْ غَيْرِ لُبْسٍ

وَيُرْوَى فِيهِ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[۵۴۹۸] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبُ حَرِيرٍ فَجَعَلْنَا نَلْمُسُهُ وَنَتَعَجَّبُ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا قُلْنَا نَعَمْ قَالَ مَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنْ هَذَا [ر:۳۰۷۷]

شارح د بخارى علامه ابن بطال رحمه الله د ترجمة الباب مقصد بيانوى او ليكى :

ليس النهى عن لباس الحرير من أجل نجاسة عينه فيحرم لمسه باليد ، وإنما نهى عن لبسه من أجل أنه ليس من لباس المتقين ، وعينه مع ذلك طاهرة ، فلذلك جاز لمسه و الإنتفاع بثمنه " (۲)

يعنى د امام بخارى مقصد په دې باب سره دا خبره بيانول دې ، چه د ريښمو د استعمال نه

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۳۵۶ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵٤٦)
(۲)) شرح صحيح البخارى لابن البطال : ۹ر ۱۱۱)

چه کوم ممانعت راغلې دې هغه په دې وجه نه دې چه ريښم نجس العين او پليد دې بلکه ددې وجه نه چه دا د نيکانو او د متقيانو لباس نه دې ريښم يو پاك څيز دې دې وجه نه دې سره ګوتې لګول او د دې د قيمت نه فائده اخستل جائز دي -

قوله: ويروى فيه عن الزبيدى عن الزهرى عن أنس ، عن النبى صلى الله عليه وسلم: محمد بن الوليد زبيدى د زهرى عن انس " په طريق سره دې باره کښې يو مرفوع روايت نقل کړيدې ، دراقطنى دا روايت په کتاب الافراد و الغرائب کښې موصولاً نقل کړيدې - إن رسول الله صلى الله عليه وسلم أهديت له حلة من الستبرق ، فجعل ناس يلمسونها بأيديهم و يتعجبون منها ، فقال النبى ﷺ : تعجبكم هذه ، فوالله لمناديل سعد فى الجنة أحسن منها " (۱) يعنى رسول الله ﷺ په خدمت کښې د ريښمو يو جامه چا په تحفه کښې راوړه ، خلقو به ديته ګوتې اوړلې او حيرانه حيرانه کيدل به ، (چه څومره نرم او ښائسته ده) رسول الله ﷺ اوفرمائيل: تاسو ته دا عجيبه لګى؟ والله جنت کښې د سعد بن معاذ رومال به دينه زيات ښائسته وى

۲۶=بَاب افْتِرَاشِ الْحَرِيرِ وَقَالَ عَبِيدَةُ هُوَ كَلُبْسِهِ

[۵۴۹۹] حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَشْرَبَ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَا وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ [ر: ۵۱۱۰]

د ريښمو د بسترې حکم: ريښم د بسترې او د تکيه په طور استعمالول جائز دې او کّه نه ، ديکښې اختلاف دې -

حضرات مالکيه ، شافعيه او په حضرات احنافو کښې د صاحبينو په نزد ناجائز دى (۲) دا حضرات د حديث د باب نه استدلال کوى ،

دويم دوى د حضرت سعد بن ابى وقاص ﷺ د روايت نه استدلال کوى چه يو پروګرام کښې دوى ﷺ د ريښمو په بستره باندې د ناستې نه انکار کړې وو او دا ئې فرمائلې وو :" لأن أقعد على جمر الغضا أحب إلى من أن أقعد على مجلس من حرير" (۳) يعنى د غضا اونې په سکرو کښيناستل راته زيات خوښ دى ددينه چه څه په ريښمى بستره کښينم ، غضا د کيکر په شان يو اونه چه ديکښې اور تر ډيره مودې باقى پاتې وى -

د امام ابوحنيفه او مالکيه کښې د ابن الماجشون او د بعض شوافعو په نزد د ريښمو بستره استعمالول د سړو دپاره جايز دى - (۴)

---

(۱) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۳۵۷)
(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۳۵۹ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤ ، اعلاء السنن : ۱۷ \ ۳۵۱)
(۳) فتح البارى : ۱۰ \ ۳۵۹)
(۴) فتح البارى : ۱۰ \ ۳۵۹ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤)

دوى خو يو د حضرت ابن عباس ﷺ د روايت نه استدلال كوى چه كوم د " وكيع عن مسعر عن راشد... " په طريق سره روايت دې " رأيت فى مجلس ابن عباس مرفقة حرير "(١) مرفقة تكيه ته وائى ابن سعد هم داسې يو روايت نقل كړيدې - (٢)
په خپله د رسول الله ﷺ نه هم د ريښمو تكيه ته ډېره وهلو روايت راغلې دې (٣)
د حديث د باب جوابونه دې حضراتو د طرفه د حديث د باب مختلف جوابونه وركړې شويدې -
① حديث د باب كښې چه كوم ممانعت راغلې دې داصرف د جلوس سره متعلق نه دې ، بلكه د لبس او د جلوس د دواړو د مجموعې سره متعلق دې ، چه ريښمى لباس اغوستل او په دې باندې كښيناستل يعنى د دواړو جمع كول ناجائز دې - (٤)
خو ظاهره ده چه دا جواب ضعيف دې ، د دواړو د مجموعې سره نهى متعلق كول بغيرد څه قوى دليله خلاف اصل او خلاف د ظاهر دې
② دويم جواب دا وركړې شوې دې چه د " وأن نجلس عليه " اضافه د جرير بن حازم تفرد دې ، ددې روايت چه نورې څومره طريقې دي . دې كښې دا اضافه نشته دې . دې وجه نه دا معتبر نه دې - (٥)
خو دا جواب هم ضعيف دې ځكه چه جرير ثقه دې او د اصول حديث مشهوره ضابطه ده چه " زيادة الثقة مقبولة " (٦)
③ دې وجه صحيح خبره دا معلوميږى چه كومه بعضې حنفى عالمانو ليكلې هم ده چه دا حديث امام ابوحنيفه رحمه الله ته نه وو رسيدلې ، او ددې تائيد ددينه هم كيږى چه د جرير بن حازم نه علاوه ددې حديث په نورو طريقو كښې دا اضافه نشته دې او د جرير وفات د امام ابوحنيفه د وفات نه پنځويشت كاله پس شويدې ، نو ډيره ممكن ده ، چه د دوى د وفات نه پس جرير بن حازم دا حديث نقل كړې وى (٧) او امام ابوحنيفه فرمائى إذا صح الحديث فهو مذهبى " (٨)

---

(١)) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٤)
(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٤)
(٣) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحضر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٥ \ ٢٥٠)
(٤) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٥ ، فتح البارى : ١٠ \ ٣٥٩)
(٥) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٥ و العلاء السنن : ١٧ \ ٣٥١)
(٦) علوم الحديث لابن الصلاح ، النوع السادس عشر ، معرفة زيادات الثقات و حكمها : ٨٥ ، و ألفية الحديث للحافظ العراقى ، زيادة الثقات : ١٤ ، و فتح المغيث بشرح ألفية الحديث ، زيادة الثقات : ١ \ ٤٤٦ ، و ظفر الأمانى بشرح مختصر السيد الشريف الجرجانى : ٣٥٩)
(٧) اعلاء السنن : ١٧ \ ٣٥)
(٨) مقدمة رد المحتار : ١ \ ٥٠)

۲۷=باب لُبس القَسِّيِّ

وَقَالَ عَاصِمٌ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ مَا الْقَسِّيَّةُ قَالَ ثِيَابٌ أَتَتْنَا مِنَ الشَّأْمِ أَوْ مِنْ مِصْرَ مُضَلَّعَةٌ فِيهَا حَرِيرٌ وَفِيهَا أَمْثَالُ الأُتْرُنْجِ وَالْمِيثَرَةُ كَانَتِ النِّسَاءُ تَصْنَعُهُ لِبُعُولَتِهِنَّ مِثْلَ الْقَطَائِفِ يُصَفِّرْنَهَا وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدَ فِي حَدِيثِهِ الْقَسِّيَّةُ ثِيَابٌ مُضَلَّعَةٌ يُجَاءُ بِهَا مِنْ مِصْرَ فِيهَا الْحَرِيرُ وَالْمِيثَرَةُ جُلُودُ السِّبَاعِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَاصِمٌ أَكْثَرُ وَأَصَحُّ فِي الْمِيثَرَةِ

[۵۵۰۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَيَاثِرِ الْحُمْرِ وَالْقَسِّيِّ [ر:۱۱۸۲]

قسّي (په فتحه د قاف او د سين په كسره سره او تشديد سره) د ريښمي جامې نوم دې چه كومه د سمندر په غاړه واقع د يو ښار نوم دې " قس " ته منسوب دي ، (۱) عاصم ابن كليب د ابوبرده قول نقل كړيدې چه ما د حضرت على نه تپوس اوكړو چه **قسيّة** څه څيز دې ؟ نو دوى اوويل : يو قسم جامه ده چه كومه به مونږه ته د شام يا د مصر نه راتله ديكښې به د اترنج (نارنج) په شان د ريښمو بخئ تلې وې : **مضلّعة فيها حرير: أى فيها خطوط عريضة كالأضلاع**(۲) يعنى د پښتو په شان به ديكښې د ريښمو بخئ وې

او **ميثرة** (د ميم په كسره او د ياء په سكون سره) هغه جامه چه ښځې خپلو خاوندانو لره د څادرونو په شان د زيړ رنګ جوړوى - **قطائف : د قطيفة** جمع ده څادر ته وايى يصفرها : تصفير باب تفعيل نه دې زيړ رنګ كول -

په پالنګ باندې اچولو دپاره او د بالښتونو د كور په طور باندې استعمالولو دپاره يو نرم او ښايسته جامه جوړيږى ديته **ميثرة** ويلې كيږى (۳)

د عاصم دا تعليق امام مسلم موصولاً نقل كړيدې " **نهانا رسول الله صلى الله عليه و سلم عن لبس القسّي وعن المياثر**" (۴)

قوله: وقال جرير عن يزيد في حديثه ....: دلته د جرير نه يا خو هم هغه جرير مراد دې چه د هغه تذكره دينه وړاندې تير شوى باب كښې تيره شوه يعنى جرير بن حازم او يا دينه جرير بن عبدالحميد مراد دې، علامه كرمانى رومبې اوحافظ ابن حجر دويم قول اختيار كړيدې-(۵)

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۳۶۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۵ إرشاد السارى : ۱۲\۵۴۹)
۲) فتح البارى : ۱۰\۳۶۰ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۴۹)
۳) فتح البارى : ۱۰\۳۶۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۵ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۴۹)
۴) أخرجه مسلم فى كتاب اللباس،باب تحريم استعال إناء الذهب والفضة:۳\۱۶۳۵(رقم الحديث: ۲۰۶۶)
۵) فتح البارى : ۱۰\۳۶۱ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۸۴)

د علامه مزی په نزد د یزید نه مراد یزید بن ابی زیاد دې (۱) حافظ هم دا اختیار کړیدې (۲)
علامه کرمانی فرمائی چه دینه مراد زید بن رومان دې (۳)
حافظ دمیاطی د " یزید " په ځائې دا بُرید (د باء په ضمه او د راء په فتحه سره) نقل کړیدی ، برید بن عبدالله بن ابی برده بن موسی اشعری ..... دې د مشهور صحابی حضرت ابو موسی اشعری رضي الله عنه کړوسې دې - (۴)

قوله: الميثرة: جلود السباع: امام نووي رحمه الله د میثره دا تفسیر رد کړیدې او فرمائی چه دا د مشهور معنی خلاف دې (۵) او که هم دا معنی واخستې شی نو بیا خو ممانعت یا ددې وجه دې چه دیکښې خلق د ریښمو استعمال کوی یا دا د مترفینو او دعیش پسندو په نزد رائج دې ، دې وجې نه ئې منع کړه (۶)

قوله: قال ابوعبدالله: عاصم أكثر وأصح في الميثرة: امام بخاری رحمه الله فرمائی (د ابو عبد الله نه امام بخاری مراد دې) چه د میثرة چه کوم تفسیر عاصم کړیدې هغه زیات صحیح دې او ددې طریقې هم زیاتې دی

۲۸=بَابُ مَا يُرَخَّصُ لِلرِّجَالِ مِنَ الْحَرِيرِ لِلْحِكَّةِ

[۵۵۰۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِحِكَّةٍ بِهِمَا [ر: ۲۷۶۲]

حِكّة خارښ ته وایی خارښ یا د بل عذر په وجه د ریښمو د لباس استعمال د جمهورو په نزد جائز دې ، امام بخاری دې باب کښې د جمهورو تائید کوی ، د امام مالك او د امام ابوحنیفه په نزد جائز نه دې ، ددې تفصیل تیر شویدې -

۲۹=بَابُ الْحَرِيرِ لِلنِّسَاءِ

[۵۵۰۲] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَسَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً سِيَرَاءَ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي [ر: ۲۴۷۲]

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۹)
(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۳۶۱)
(۳) شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۸٤)
(۴) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۵ . فتح الباری : ۱۰ \ ۳۶۱)
(۵)) شرح مسلم للنووی . کتاب اللباس . باب تحریم استعمال إناء الذهب .... : ۲ \ ۱۸۸)
(۶) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۹)

[٥٥٠٣] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنِي جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى حُلَّةَ سِيَرَاءَ تُبَاعُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوِ ابْتَعْتَهَا تَلْبَسُهَا لِلْوَفْدِ إِذَا أَتَوْكَ وَالْجُمُعَةِ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى عُمَرَ حُلَّةَ سِيَرَاءَ حَرِيرٍ كَسَاهَا إِيَّاهُ فَقَالَ عُمَرُ كَسَوْتَنِيهَا وَقَدْ سَمِعْتُكَ تَقُولُ فِيهَا مَا قُلْتَ فَقَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَبِيعَهَا أَوْ تَكْسُوهَا [ر: ٨٤٦]

[٥٥٠٤] (١) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ رَأَى عَلَى أُمِّ كُلْثُومٍ عَلَيْهَا السَّلَامُ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُرْدَ حَرِيرٍ سِيَرَاءَ

حُلَّة سِيَرَاء: دا مرکب توصیفی هم کیدې شي او مرکب اضافي هم (٢) و سِیَراء (د سین په کسره او د یاء په فتحه سره) جامې ته وائي چه هغې کښې د ریښمو بخئ او کرخې وي، و إنما قیل لها سیراء لتسییر خطوط فیها - (٣)

خلیل نحوی وائي چه د فاء په کسره سره د "فِعَلاء" په وزن په کلام د عربو کښې صوف دوه کلمې استعمالیږي یو سِیَراء او بله حِوَلاء (٤)

٣٠- بَاب مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَجَوَّزُ مِنَ اللِّبَاسِ وَالْبُسْطِ

[٥٥٠٥] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَبِثْتُ سَنَةً وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ عَنِ الْمَرْأَتَيْنِ اللَّتَيْنِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلْتُ أَهَابُهُ فَنَزَلَ يَوْمًا مَنْزِلًا فَدَخَلَ الْأَرَاكَ فَلَمَّا خَرَجَ سَأَلْتُهُ فَقَالَ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ ثُمَّ قَالَ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَا نَعُدُّ النِّسَاءَ شَيْئًا فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ وَذَكَرَهُنَّ اللَّهُ رَأَيْنَا لَهُنَّ بِذَلِكَ عَلَيْنَا حَقًّا مِنْ غَيْرِ أَنْ نُدْخِلَهُنَّ فِي شَيْءٍ مِنْ أُمُورِنَا وَكَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ امْرَأَتِي كَلَامٌ فَأَغْلَظَتْ لِي فَقُلْتُ لَهَا وَإِنَّكِ لَهُنَاكِ قَالَتْ تَقُولُ هَذَا لِي وَابْنَتُكَ تُؤْذِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُ حَفْصَةَ فَقُلْتُ لَهَا إِنِّي أُحَذِّرُكِ أَنْ تَعْصِي اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَتَقَدَّمْتُ إِلَيْهَا فِي أَذَاهُ فَأَتَيْتُ أُمَّ سَلَمَةَ فَقُلْتُ لَهَا فَقَالَتْ أَعْجَبُ مِنْكَ يَا عُمَرُ قَدْ دَخَلْتَ فِي أُمُورِنَا فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

(١) الحديث أخرجه النسائي في كتاب الزينة، باب الرخصة في السيراء للنساء: ٥\٤٦٤ (رقم الحديث: ٩٥٧٧)
(٢) فتح الباري: ١٠\٣٥٥، عمدة القاري: ٢٢\١٧، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢)
(٣) فتح الباري: ١٠\٣٦٦، عمدة القاري: ٢٢\١٧، شرح صحيح البخاري لا بن بطال: ٩\١١٤، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢)
(٤) فتح الباري: ١٠\٣٦٦، عمدة القاري: ٢٢\١٧، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢)

وَأَزْوَاجِهِ فَرَدَدْتُ وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غَابَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدْتُهُ أَتَيْتُهُ بِمَا يَكُونُ وَإِذَا غِبْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَ أَتَانِي بِمَا يَكُونُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ مَنْ حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِ اسْتَقَامَ لَهُ فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا مَلِكُ غَسَّانَ بِالشَّامِ كُنَّا نَخَافُ أَنْ يَأْتِيَنَا فَمَا شَعَرْتُ إِلَّا بِالْأَنْصَارِيِّ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّهُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ قُلْتُ لَهُ وَمَا هُوَ أَجَاءَ الْغَسَّانِيُّ قَالَ أَعْظَمُ مِنْ ذَاكَ طَلَّقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِسَاءَهُ فَجِئْتُ فَإِذَا الْبُكَاءُ مِنْ حُجَرِهِنَّ كُلِّهَا وَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ صَعِدَ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ وَعَلَى بَابِ الْمَشْرُبَةِ وَصِيفٌ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِي فَأَذِنَ لِي فَدَخَلْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَصِيرٍ قَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِهِ وَتَحْتَ رَأْسِهِ مِرْفَقَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ وَإِذَا أُهُبٌ مُعَلَّقَةٌ وَقَرَظٌ فَذَكَرْتُ الَّذِي قُلْتُ لِحَفْصَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ وَالَّذِي رَدَّتْ عَلَيَّ أُمُّ سَلَمَةَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَبِثَ تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ثُمَّ نَزَلَ [ر:۸۹]

[۵۵۰٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتِ اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتْنَةِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجُرَاتِ كَمْ مِنْ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَكَانَتْ هِنْدٌ لَهَا أَزْرَارٌ فِي كُمَّيْهَا بَيْنَ أَصَابِعِهَا [ر:۱۱۵]

رسول الله ﷺ به څومره لباس او بستره استعمالوله ، امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د دوی د لباس او د بسترو سادګئ ته اشاره کړیده - لکه چه د باب ړومبې روایت کښې حضرت فاروق اعظم فرمائی " فإذا النبی صلی الله علیه و سلم علی حصیر، قد أثر فی جنبه و تحت رأسه مرفقة من أدم حشوها لیف ، وإذا أهب معلقة و قرظ ...... " یعنی رسول الله ﷺ په یو پوزی باندې ناست وو چه د هغې پتې د دوی په اړخ کښې پریوتې وې ، او د دوی سر مبارك تر لاندې د څرمنې بالښت وو ، چه دا د کجورو د پاڼړو (د پوستکو) نه ډك وو ، څو څرمنې زوړندې وی او رنګینې توتې وې ..... دا د دوی ﷺ د حجرې مبارکې نقشه ده " قرظ (د قاف او د راء د فتحه سره) د کیکر په شان یو اونه ده هغې ته هم وانی او د دې اونې د پاڼړو دپاره هم استعمالیږی -

دویم روایت کښې حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ یو ځل د شپې د خوبه رابیداریدو سره دا اوفرمائل :" لا اله الا الله ، نن شپه څومره فتنې نازلې شوې او څومره خزانې راکوزې شوې ، څوك شته چه ددې حجرو والا (امهات المؤمنین) راپاڅوی ، دنیا کښې ډیرې جامې اغوستونکې داسې دی چه د قیامت په ورځ به بربندې وی " زهری بیان کړی دی چه د هند په لستوڼړو کښې د ګوتو سره تنړئ لګیدلې وې -

حضرت هند په لستونړو کښې څکه تنړئ لګولې وې چه د لستونړو دننه حصه د بدن په نظر رانشي ، دې دپاره چه دا د "کاسیة عاریة" په ډله کښې شامله نه شی ، علامه قسطلانی رحمه الله د ترجمة الباب د حدیث سره مناسبت دپاره لیکی :

"ومطابقة الحديث للترجمة من حيث إنه حذّر من لباس رقيق الثياب الواصفة للجسد" (1) يعنى د حديث نه معلومیږی چه رسول الله ﷺ داسې نرو جامو نه منع کړیده چه کومې بدن نه پټوی د داسې لباس په شریعت کښې څه جواز نشته دې -

۳۱=بَاب مَا يُدْعَى لِمَنْ لَبِسَ ثَوْبًا جَدِيدًا

[۵۵۰۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَتْنِي أُمُّ خَالِدٍ بِنْتُ خَالِدٍ قَالَتْ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ قَالَ مَنْ تَرَوْنَ نَكْسُوهَا هَذِهِ الْخَمِيصَةَ فَأُسْكِتَ الْقَوْمُ قَالَ ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِيَ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَلْبَسَنِيهَا بِيَدِهِ وَقَالَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي مَرَّتَيْنِ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى عَلَمِ الْخَمِيصَةِ وَيُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَيَّ وَيَقُولُ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَا وَيَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَا وَالسَّنَا بِلِسَانِ الْحَبَشِيَّةِ الْحَسَنُ قَالَ إِسْحَاقُ حَدَّثَتْنِي امْرَأَةٌ مِنْ أَهْلِي أَنَّهَا رَأَتْهُ عَلَى أُمِّ خَالِدٍ [ر:۲۹۰۶]

چه کوم سړې نوې جامې واغوندې ده ته کومه دعا کول پکار دې ، د یو دعا په حدیث د باب کښې ذکر دې " أبلى وأخلقى " نوې جامه ئې اولیدله نو وې فرمائل :" البس جديدا ، وعش حميدا ومت شهيدا " (2) نوې لباس واچوې او ښه ژوند تیر کړې او د شهادت مرګ بیا مومې -

او اغوستونکې به په خپله دا دعا اووائی : اللهم لك الحمد أنت كسوتنيه أسألك من خيره و خير ما صنع له ، و أعوذ بك من شره و شر ما صنع له " (اے الله د ستا شکر دې چه تا په ما دا لباس واغوستو ، څه ستا نه غواړم ددې نیکی او نیکی د هغه څه چه څه دپاره دا جوړه شویده او څه تاسره پناه غواړم د دې د شر نه او د شر د هغه څه نه چه د څه دپاره دا جوړه شویده) (3) حاکم په " مستدرك " کښې دا دعا نقل کړیده -

امام ترمذی رحمه الله دا دعا نقل کړیده " الحمد لله الذی کسانی ما أواری به عورتی ، و أتجمل به فی حیاتی " (4) د الله تعالی شکر دې چه ده ما ته داسې لباس راکړو چه دې سره څه خپل ستر پټوم او په ژوند کښې پرې ښائست حاصلوم -)

---

1) إرشاد السارى : ۱۲\۵۵۶)

2) سنن ابن ماجه كتاب اللباس ، باب مايقول الرجل إذا لبس ثوبا جديدا : ۲\۱۱۷۸(رقم الحديث: ۳۵۵۸)

3) المتدرک للحاکم ، كتاب اللباس ، باب فی الدعاء عذر ثوب جديد : ۴\۱۹۲)

4) رواه الترمذی فی كتاب الدعاوات ، باب (بلا ترجمة) : ۵\۵۵۸ (رقم الحديث : ۳۵۶)

یو بله دعا امام احمد او امام ابوداود رحمهما الله نقل کړیده " الحمد لله الذی کسانی هذا الثوب، ورزقنیه من غیر حول منی ولا قوة " (١) (د الله تعالی شکر دې چه ده په ما دا جامه واغوسته او خما د څه طاقت او د قوت نه بغیر ئې ما ته دا راکړه -)
دا دعاګانې چه د امام بخاری په شرط نه وې ، دې وجه نه امام د دې ذکر اونکړو (٢)

٣٢=بَابُ التَّزَعْفُرِ لِلرِّجَالِ

[٥٥٠٨] (٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ

٣٣=بَابُ الثَّوْبِ الْمُزَعْفَرِ

[٥٥٠٩] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِوَرْسٍ أَوْ بِزَعْفَرَانٍ [ر:١٣٤]

په زعفران کښې د رنګ شوو جامو حکم : په زعفران کښ د رنګ شوو جامو استعمال د سړو دپاره جائز دې او که ناجائز ؟ دیکښې اختلاف دې -
د امام مالك رحمه الله په نزد ددې استعمال د سړو دپاره جائز دې ، خو په جامو کښې ئې استعمالولې شی ، په بدن کښې ئې نه شی استعمالولې - (٤)
د احنافو او شوافعو او د حنابله په نزد ددې استعمال مطلقا ممنوع دې ، په بدن کښې هم او په جامو کښې هم په دواړو کښې ددې استعمال مکروه تحریمی دې (٥) د تزعفر معنی ده په زعفران کښې رنګ شوې
مالکیه حضرات د موطا امام مالك د روایت نه استدلال کوی چه هغې کښې د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما باره کښې دی " کان یلبس الثوب المصبوغ بالزعفران " (٦)

---

(١) أخرجه ابوداود فی کتاب اللباس : ٤ \ ٤٢ (رقم الحدیث : ٤٠٢٣)
(٢) عمدة القاری : ٢٢ \ ٢١)
(٣) الحدیث أخرجه مسلم فی اللباس ، باب نهی الرجل عن التزعفر : ٣ \ ١٦٦٢ (رقم الحدیث : ٢١٠١) و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة باب التزعفر و الخلوق : ٥ \ ٤٢٩ (رقم الحدیث : ٩٤١٤)
(٤) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ٩ \ ١١٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٢٢ ، شرح زرقانی ، کتاب اللباس ، باب فی لبس الثیاب ، باب فی لبس الثیاب المصبغة و الذهب : ٤ \ ٢٦٩)
(٥) أوجز المسالک فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی لبس الثیاب المصبغة و الذهب : ١٤ \ ١٧٧ ، و المغنی لابن قدامة ، کتاب الصلوة ، باب لباس المصلی ، الفصل الثالث فیما یکره : ١ \ ٣٤١) څکه چه حدیث د باب کښې مطلقا ممانعت دې " نهی النبیُّ صلی الله علیه و سلم أن یتزعفر الرجلُ " (رسول الله صلی الله علیه و سلم په زعفران کښې رنګ شوې جامو اغوستو نه منع کړیده)
(٦) الموطا للإمام مالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی لبس الثیاب المصبغة و الذهب : ٢ \ ٩١١)

(يعنى حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما په زعفران كښې رنګ شوې جامې اغوستې وې)
شارح د هدايه علامه ابن الهمام فرمائى چه جمهورو محرم لره په مبيح باندې ترجيح وركړيده او په نهي ئې عمل اوكړو ، اګر چه د اباحت راواېتونه هم شته - (۱)
" ثوب مزعفر " په شان يو بله جامه ده چه ورته " ثوب معصفر " وائى ، امام بخارى رحمه الله د دې ذكر نه دې كړې ، خو شارحينو د دې حكم بيان كړيدې -

د ثوب معصفر حكم : **عُصْفُر** (د عين په ضمه او د صاد په سكون او د فاء په ضمه سره) يو خاص قسم د زيړ رنګ بوټې دې چه دا په اوبو كښې واچولې شى او جامې پرې رنګ كيږى ، عربو كښې ددې رواج وو (۲)
امام مسلم رحمه الله په كتاب اللباس كښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما نه روايت نقل كړيدې چه رسول الله ﷺ په دوى باندې ثوب معصفر اوليدلو نو وې فرمايل "إن هذه من ثياب الكفار، فلا تلبسها" (۳)
احناف حضرات ددې حديث نه استدلال كوى او وائى چه د سړو دپاره ددې استعمال مكروه تحريمى دې - (۴) اګر چه امام نووى رحمه الله د امام ابو حنيفه رحمه الله نه د جواز قول هم نقل كړيدې (۵) خو د احنافو مختار مسلك د كراهت دې ، ابن قدامه د حنابله په نزد هم د كراهت قول نقل كړيدې - (۶)
د امام شافعى رحمه الله مشهور قول د اباحت دې (۷) خو امام بيهقى رحمه الله فرمائى چه غالبا امام شافعى ته د نهى روايت نه وو رسيدلې ، بيهقى كراهت له راجح ګرځولې دې (۸)
د امام مالك رحمه الله مختلف روايتونه رانقل دې خو مشهوره دا ده چه كه ددې رنګ تيز نه وى نو دا جائز دې ، خو د عُصفر رنګ تيز وى نو دا د دوى په نزد مكروه دې - (۹)
په حديث د باب كښې د " وَرْس " لفظ راغلې دې ، دا هم يو بوټې دې او د جامو په رنګ كولو كښې پكار راځى - (۱۰)

---

(۱) أوجز المسالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس الثياب المصبغة : ۱۴\۱۷۷)
(۲) القاموس الوحيد : ۱۰۷۹)
(۳) أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب النهى عن لبس الرجل الثوب المعصفر (رقم الحديث ۲۰۷۷) ۳\۱۶۴۷)
(۴) الدرالمختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵\۲۵۲)
(۵) شرح مسلم للنووى فى كتاب اللباس و الزينة ، باب النهى عن لبس العصفر : ۲\۱۹۳)
(۶) المغنى لابن قدامة ، كتاب اللباس ، باب لباس لامصلى ، الفصل الثالث فيما يكره : ۱\۳۴۱)
(۷) إرشاد السارى : ۱۲\۵۵۸)
(۸) فتح البارى : ۱۰\۳۷۵ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۵۸)
(۹) شرح الزرقانى على الموطا للإمام مالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس ثياب المصبغة و الذهب : ۴\۲۷۰)
(۱۰) إرشاد السارى : ۱۲\۵۵۹)

دا ياد ساته چه د امامانو په نزد د ثوب مزعفر او د معصفر دا ممانعت صرف د سړو دپاره دي د ښځو دپاره نه دي -
امام بخاری رحمه الله چه په باب کښې کوم حديث نقل کړيدې ، ديکښې نهى صرف د محرم په حق کښې ده چه د هغې مفهوم مخالف دا رااوخى چه د غير محرم دپاره ثوب مزعفر استعمالول جائز دى ، امام ړومبې باب قايم کړو " باب التزعفر للرجال " او ددې لاندې ئې حديث ذکر کړو "نهى النبي ﷺ أن يتزعفر الرجل" ديکښې نهى مطلق ده او دويم باب " باب الثوب المزعفر " کښې چه کوم روايت ذکر کړو ديکښې نهى صرف د محرم دپاره ده ، د امام د صنيع نه معلوميږى چه دې هم د امام مالك په شان نهى مطلق په مقيد محمول کوى ، د امام مالك په نزد د مرحم دپاره د ثوب مزعفر استعمال د حديث د باب په وجه ممنوع دې - (١)

٣٤=بَابُ الثَّوْبِ الْأَحْمَرِ

[٥٥٥٠] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعًا وَقَدْ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْهُ [ر:٣٣٥٦]

٣٥=بَابُ الْمِيثَرَةِ الْحَمْرَاءِ

[٥٥٥١] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالْقَسِّيِّ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالْمَيَاثِرِ الْحُمْرِ [ر:١١٨٢]

د سور رنګ جامو د استعمالولو حکم :د سړو دپاره د سور رنګ د جامو استعمالول جائز دى او کۀ ناجائز؟ دې سلسله کښې روايتونه مختلف دى ، د بعض روايتونو نه جواز معلوميږى او د بعض روايتونو نه عدم جواز معلوميږى -(٢)
د روايتونو ددې تعارض په وجه د فقهاءو اقوال هم ديکښې مختلف دى، لکه چه بعضې عالمانو ديته مطلقا جائز او بعضو ورته مطلقا ناجائز ويلې دى، د احنافو حضراتو په نزد د اوو نه زيات اقوال دى ، د بعضو په نزد حرام او د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب ، او د بعضو په نزد مکروه تنزيهى دى، خو راجح قول د کراهت تنزيهى دې.(٣)

---

(١) فتح البارى : ١٠\٣٧٥ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٢)
(٢) عن عبد الله بن عمروبن العاص رضى الله عنه قال : " مرّ على النبى صلى الله عليه و سلم رجل و عليه ثوبان أحمران ، فسلّم ، فلم يرد عليه رسول الله صلى الله عليه و سلم " أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى الحمرة : ٤\٥٣ (رقم الحديث : ٤٠٦٩) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب كراهية لبس المعصفر للرجال : ٥\١١٦ (رقم الحديث : ٢٨٠٧)
(٣) امداد الفتاوى: ٤\١٢٥ کفايت المفتى کښې ورته جائز ويلې دى : ٩\١٥٧ ، احسن الفتاوى : ٨\٦٢)

حضرت گنگوهی رحمه الله فرمائی :

" والمذهب في لبس الحمرة و الصفرة : أن المزعفر و المعصفر ممنوع عنه الرجال مطلقا ، و الحمرة و الصفرة غيرذلك ، فالفتوى على جوازهما مطلقا ، لكن التقوى غيرذلك " (۱)

دا تفصيل د تيز سور رنګ د جامو متعلق دې خو د پيکه سور رنګ جامه يا داسې جامه چه ديکښې سره تارونه وی ، بغير د کراهته جائز دې - (۲)

امام بخاری رحمه الله د باب الثوب الاحمر لاندې چه کوم روايت ذکر کړيدې ، دينه جواز معلومیږی - خو د راس (سر) حکم دينه جدا دې او د سرې توپئ په سرول بالاتفاق جائز او صحيح دې -

٣٦ = بَابُ النِّعَالِ السِّبْتِيَّةِ وَغَيْرِهَا

[٥٥٢٣] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدٍ أَبِي مَسْلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ قَالَ نَعَمْ [ر: ٣٨٦]

[٥٥٢٤] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَأَيْتُكَ تَصْنَعُ أَرْبَعًا لَمْ أَرَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا قَالَ مَا هِيَ يَا ابْنَ جُرَيْجٍ قَالَ رَأَيْتُكَ لَا تَمَسُّ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَرَأَيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ وَرَأَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ وَرَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أَهَلَّ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا الْهِلَالَ وَلَمْ تُهِلَّ أَنْتَ حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَمَّا الْأَرْكَانُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمَسُّ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَأَمَّا النِّعَالُ السِّبْتِيَّةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَعَرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا وَأَمَّا الصُّفْرَةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبُغُ بِهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَصْبُغَ بِهَا وَأَمَّا الْإِهْلَالُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ [ر: ١٦٣]

[٥٥٢٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ وَقَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ١٣٤]

[٥٥٢٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِزَارٌ

---

(۱) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۷ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۶\۳۵۸)

(۲) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۶\۳۵۸)

فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ [ر: ۱۴۵۳]

سِبْتِيَّة (د سين په كسره د باء په سكون او د ياء مفتوحه مشدده سره) النّعال صفت دې او د سبت اصل معنى د پريكولو راځى ، نِعَال سِبْتِيَّة نه د څرمنې هغه پانزار مراد دې چه د هغې د څرمنې نه ويخته صفا كړې شى او پانزار ترينه جوړ كړې شى په پښتو كښې ورته (چپلى) وائى . زمانه كښې به د څرمنې نه د دوه قسمونو پانزار جوړيدو رواج وو يو به د هغه څرمنې نه جوړيدې چه د هغې نه به ويخته پاك شوې وو او پانزار به ترينه جوړيدلو مالدارو خلقو به داسې پانزار جوړولو او بل هغه قسم چه څرمنې نه به ويخته نه وو صفا شوې او دينه به پانزار جوړيدلو - (١)

د ترجمة الباب مقصد : شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله د ترجمة الباب مقصد بيانوى او ليكى :

"وعندى أن المصنف إنما ترجم بالنعال السبتية لما يتوهم من بعض الروايات من كراهيتها ، ولما قال عبيد بن جريج كما فى رواية الباب من قوله : "لم أر أحدا يصنعها" فأشار المصنف بالترجمة إلى مشروعيتها" (٢)

يعنى سبتى پنړو ته بعض خلقو مكروه ويلې دى (ځكه چه په زمانه د جاهليت كښې د مترفينو او د عيش پسندو خلقو په استعمال كښې دا وو) د بعض روايتونو نه هم ددې كراهت وهم كيږى ، ددې قول نه هم چا ته د كراهت وهم كيدې شو - امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د دې مشروعيت بلا كراهت ته اشاره اوكړه -

د سبتى پنړو استعمال مطلقاً د جمهورو په نزد جائز دې - د امام احمد رحمه الله په نزد په قبرستان كښې د سبتى پنړواستعمال صحيح نه دې ، مكروه دې (٣) دې د بشير بن الخصاصيه د روايت نه استدلال كوى چه امام احمد په خپل مسند كښې او امام ابوداود د بشير بن نهيك نه نقل كړيدې ، دې فرمائى : إن رسول الله صلى الله عليه و سلم رأى رجلا يمشى فى نعلين بين القبور ، فقال : ياصاحب السبتيتين : ألقهما" (٤)

(رسول الله ﷺ يو سړې د قبرونو مينځ كښې د پنړو سره په تلو اوليدو نو وې فرمائل : اې سبتى پنړو والا پنړې دې اوباسه)

خو دې روايت كښې يو احتمال دا هم دې چه د ألقهما نه د پنړو ويستل مراد نه وى بلكه په پنړو باندې لګيدلې پليدې مراد وى - امام طحاوى رحمه الله دا احتمال ذكر كړيدې ، دا احتمال اګر چه احتمال بعيد دې خو چه د حضرت انس رضى الله عنه د صحيح حديث نه په قبرستان كښې د پنړو سره د تللو اجازت معلوميږى چه هغې كښې دى " إن الميت يسمع قرع نعالهم ، إذا

---

(١) عمدة القارى : ٢٢\٢٤)

(٢) الأبواب و التراجم : ٢\١٠٧)

(٣) فتح البارى : ١٠\٣٧٩)

(٤) المسند للإمام أحمد . مسانيد بشير بن الخصاصية : ٥\٢٨ . سنن أبى داود . كتاب الجنائز . باب المشى فى النعل بين القبور ٣\٢١٧ (رقم الحديث : ٣٢٣٠)

ولوا عنه مدبرين"(۱) (مړي چه دفن کړې شي او کله ده نه خلق واپس کيږي نو دې د خلقو د پښو اواز اوري) دې وجه نه دا تاويل شويدې -
حافظ ابن حجر يو بل احتمال هم ذکر کړيدې هغه فرمائي :

" و يحتمل أن يكون النهي لإكرام الميت ، وليس ذكر السبتيتين للتخصيص ، بل اتفق ذلك ، و النهي إنما هو للمشي على القبور بالنعال "(۲)

يعني ممکن ده چه قبرستان کښې پښو سره د تلو ممانعت د قبرونو والا د اکرام د وجه نه شوې وي چه د پښو سره د قبرونو دپاسه مه ځه چه دا خلاف د ادب دې او د سبتيتين ذکر احترازي نه وي اتفاقي وي مراد ترينه هر قسم پڼې وي "

۳۷=باب يبدأ بالنعل اليمنى

[۵۵۱۶] حدثنا محمد بن يوسف حدثنا سفيان عن عمرو بن دينار عن جابر بن زيد عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال النبي صلى الله عليه وسلم من لم يكن له إزار فليلبس السراويل ومن لم يكن له نعلان فليلبس خفين [ر:۱۶۶]

۳۸=باب ينزع نعله اليسرى

[۵۵۱۷] (۳) حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا انتعل أحدكم فليبدأ باليمين وإذا نزع فليبدأ بالشمال ليكن اليمنى أولهما تنعل وآخرهما تنزع

په پښو اچولو کښې ادب او سنت هم دا دې چه پڼې اچولو کښې رومبې ښۍ پښه ننويستل دې او ويستو وخت کښې به ګسه پښه اوباسې ، ښۍ پښه به اچولو کښې مقدم کول او په ويستو کښې مؤخر کول دي -

۳۹=باب لا يمشي في نعل واحدة

[۵۵۱۸] (۴) حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب السنة. باب في المسألة في القبر وعذاب القبر: ٤ \ ۲۳۹ (رقم الحديث : ٤۷۵۲)
(۲) فتح الباري : ۱۰ \ ۳۸۰)
(۳) الحديث أخرجه الترمذي في كتاب اللباس . باب ما جاء بأي رجل يبدأ إذا تنعل : ٤ \ ۲٤٤ (رقم الحديث : ۱۷۷۹) و أخرجه مسلم في اللباس و الزينة . باب استحباب لبس النعل في اليمنى أولا ... ۳ \ ۱۶۶۰ (رقم الحديث : ۲۰۹۷) و أخرجه أبوداود في اللباس . باب في الإنتعال : ٤ \ ۷۰ (رقم الحديث : ٤۱۳۹) و أخرجه ابن ماجه في اللباس . باب لبس النعال و خلعها : ۲ \ ۱۱۹۵ ، رقم الحديث : ۳۶۱۶)
(۴) الحديث أخرجه مسلم في اللباس و الزينة . باب استحباب لبس النعل في اليمنى أولا ..... ۳ \ ۱۶۶۰ (رقم الحديث : ۲۰۹۷) و أخرجه الترمذي في كتاب اللباس . باب ما جاء في كراهية المشي في النعل الواحدة : ٤ \ ۲٤۲ (رقم الحديث : ۱۷۷٤) و أخرجه أبوداود في اللباس . باب...[بقيه برصفحه آئنده....

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعًا أَوْ لِيُنْعِلْهُمَا جَمِيعًا

يوه پنړه كښې ګرځيدل مكروه دي: يو پښه كښې ني پنړه ده او بله پښه بغير د پنړې دې ، په دې هيئت تلل مكروه دي ، ځكه چه دا د اعتدال نه لرې يو بې ډوله طريقه ده ، لباس او هيئت كښې داسې انداز اختيارول چه د خلقو سترګې ده ته متوجه شي ، ممنوع دي او ابن العربى رحمه الله فرمائي چه دا د شيطان چال دې ، دې وجه نه دا ممنوع دې - (١)

حديث د باب حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې ، فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى چه تاسو كښې دې يو كس يو پنړه په پښو كړې نه ګرځى يا دې دواړه واچوى يا دې دواړه اوباسى -

ليحفهما: دا د احفاء باب افعال نه دې چه ددې معنى د پښو بربنډولو او د پنړو د ويستلو ده د أنعل معنى د پنړو د وراغوستو ده -

د روايتونو تعارض او ددې حل: په بعضې روايتونو كښې د رسول الله ﷺ تلل په يو پنړه كښې هم ثابت دې ، لكه حضرت عائشه رضي الله عنها نه يو روايت منقول دې "ربما مشى النبي صلى الله عليه وسلم في نعل واحدة" او په خپله د حضرت عائشه په باره كښې روايت دې چه "إنها مشت في خُفٍ واحد" (٢)

امام ترمذى رحمه الله فرمائى چه ما د امام بخارى نه ددې حديث متعلق تپوس اوكړو نو دوى اوويل : دا حديث د حضرت عائشه نه موقوف صحيح دې ، ګويا مرفوع دوى غير صحيح اوګرځولو - (٣)

د حضرت عائشه نه علاوه د حضرت ابن عمر او د حضرت على نه هم په يو پنړه كښې ګرځيدلو روايت راغلې دې - (٤)

خو دواړو قسمو روايتونو كښې حقيقتا هيڅ تعارض نشته دې ، عام حالاتو كښې خو ادب هم دا دې چه دواړو پښو كښې دې پنړې وى يا دې دواړو كښې پنړې نه وى ، خو كه كله د

...بقيه ازحاشيه ګذشته] في الإنتعال : ٤ \ ٦٩ (رقم الحديث : ٤١٣۶) و أخرجه ابن ماجه في اللباس . باب المشى في النعل الواحد : ٢ \ ١١٩٥ (رقم الحديث : ٣۶١٧)

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٣٨١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢۶)

(٢) په يو پنړه كښې تلل امام ترمذى دا نقل كړيدې - كتاب اللباس ، باب ما جاء من الرخصة فى المشى ف النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٧) حضرت عائشه رضى الله عنها به هم كله كله په يو پنړه كښې ګرځيدله ، أخرجه الترمذى فى كتاب اللباس باب ما جاء من الرخصة فى المشى فى النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٨)

(٣) سنن الترمذى ، كتاب اللباس ، باب ما جاء من الرخصة فى المشى فى النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٨)

(٤) عمدة القارى : ٢٢ \ ٢۶)

څه عذر د وجه نه لږ ساعت دپاره یو پنړه کښې ګرځیدل وی نو دا هم صحیح او جائز دي مثلاً یو پنړه په لاره کښې اوشلیدله ، دا نې د جوړولو دپاره په لاس کښې واخسته او بله پنړه ئې په پښه کښې ده نو دا جائز دی - (۱)
او دا هم کیدې شی چه حدیث د باب کښې نهی تنزیهی وی چه د جواز سره جمع کیدې شی-(۲)

۴۰=بَاب قِبَالَانِ فِي نَعْلٍ وَمَنْ رَأَى قِبَالًا وَاحِدًا وَاسِعًا

[۵۵۱۹، ۵۵۲۰]حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَعْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَهَا قِبَالَانِ

[۵۵۲۰]حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ خَرَجَ إِلَيْنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ بِنَعْلَيْنِ لَهُمَا قِبَالَانِ فَقَالَ ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ هَذِهِ نَعْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[ر:۲۹۴۰]

قِبال (د قاف په کسره سره) د څپلو هغه تسمې ته وائی چه د پښې دپاسه تیره شوې او د متې او د مسواکې ګوتې په مینځ لاندې د چپل په تلی کښې لګیدلې وی ، د رسول الله ﷺ په چپلو کښې دوه تسمې لکه چه په حدیث د باب کښې دی ، امام بخاری په ترجمة الباب کښې فرمائی : "ومن رأى قبالا واحدا واسعا" یعنی بعض خلق یو تسمه هم جائز ګڼړی ، واسع د جائز په معنی دې (۳) د ترجمة الباب ددې دویم جزء سره متعلق څه حدیث په باب کښې نشته دې او شارح د بخاری علامه کرمانی رحمه الله فرمائی :

"دلالة الحديث على الترجمة من جهة أن النعل صادقة على مجموع ما يلبس في الرجلين، وأما الركن الثاني من الترجمة، فمن جهة أن مقابلة الشيء بالشيء يفيد التوزيع، فلكل واحد من نعل رجل قبال واحد" (۴)

ددې حاصل دا دې چه اګر چه په حدیث د باب کښې د دوه تسمو ذکر دې، د یو نه دې ، خو د یو ذکر د یوې بلې مشهورې قاعدې نه معلومیږی او هغه قاعده دا ده مقابلة الشيء بالشيء يفيد التوزيع یعنی چه یو څیز د بل څیز په مقابله کښې ذکر شی نو د تقسیم او د توزیع فائده ورکوی ، دې وجه نه د دوه تسمو ذکر ئې په مقابله د نعل کښې اوکړو نو د هر چپل په حصه کښې یو تسمه راغله نو دا رنګه د یو قبال ذکر ضمنا ددې حدیث نه معلومیږی -
شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی چه د دې دویم جزء نه د امام بخاری رحمه الله هغه روایتونو ته اشاره ده چه کومو کښې د بعضې اسلافو نه د یو تسمې ذکر منقول دې ، خو دا روایات چه د امام په شرط نه وو نو دې وجه نه ئې ذکر نه کړل ، خو بیا

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۳۸۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۶)
(۲) فتح الباری : ۱۰\۳۸۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۶)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۳۸۳ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۶ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۹٤)
(۴) الأبواب والتراجم : ۲\۱۰۷ ، دارنګه اوګورئ شرح الکرمانی : ۲۱\۹٤)

هم د امام بخاری د سیاق د ترجمه نه هم دا معلومیږی چه دې دوه تسمو له په یو باندې ترجیح ورکوی - (۱)

۴۱=بَاب الْقُبَّةِ الْحَمْرَاءِ مِنْ أَدَمٍ

[۵۵۲۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرْعَرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمٍ وَرَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَ وَضُوءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ يَبْتَدِرُونَ الْوَضُوءَ فَمَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا تَمَسَّحَ بِهِ وَمَنْ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ شَيْئًا أَخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ [ر:۱۸۵]

[۵۵۲۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْأَنْصَارِ وَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ [ر:۲۹۷۷]

قبه گنبد او غونډی عمارت ته وائی دلته دینه غونډې مونډئ خیمه مراد ده ، أدم رنګ شوی څرمنې ته وایی - (۲)

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د کور یا د خیمې رنګ که سور وی نو څه جرم نه دې، د باب تر لاندې ئې چه کوم روميې حدیث رانقل کړیدې، دیکښې د "قبة حمراء من أدم" تصریح ده ، خو په بل حدیث کښې د "قبة من أدم" دې ، د حمراء تصریح نشته دې ، خو دې دویم حدیث نه هم هغه وړاندینئ قبه مراد ده ، چه کومه سره وه ، د حمراء تصریح غالبا د اختصار د وجه حضرت انس ﷺ حذف کړیده دارنګه د حدیث مناسبت د باب سره دې -

هسې هم امام بخاری رحمه الله په ادنی مناسبت سره هم حدیث راوړی ، مطلقا د قبه ذکر هم د امام بخاری رحمه الله په صنیع کښې د حدیث د باب تر لاندې ذکر کولو دپاره کافی ده - (۳)

۴۲=بَاب الْجُلُوسِ عَلَى الْحَصِيرِ وَنَحْوِهِ

[۵۵۲۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَحْتَجِرُ حَصِيرًا بِاللَّيْلِ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ فَجَعَلَ النَّاسُ يَثُوبُونَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا فَأَقْبَلَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ

---

(۱) الابواب و التراجم : ۲ \ ۱۰۷)

(۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۳۸۵ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۶۳)

(۳) إرشاد الساری: ۱۲ \ ۵۶۵ ،فتح الباری: ۱۰ \ ۳۸۵ ، شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۹۵ ،عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۷)

إِلَى اللَّهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ [ر: ۲۹۶]

دې باب کښې په پوزي وغيره باندې د ناستې ذکر دې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله به دې ترجمه سره د هغه روايت ضعف ته اشاره کوي چه په کومه کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه تپوس اوشو چه آيا نبي کريم ﷺ په پوزې باندې مونځ به کولو حال دا دې چه د حصير (پوزي) متعلق خو قرآن کريم فرمائي (وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا) نو حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائل رسول الله ﷺ په پوزي به مونځ نه کولو - (۱)

امام بخاري په دې باب سره د دې روايت ضعيف کيدو ته اشاره کړيده - (۲)

يَحْتَجِرُ حَصِيرًا : د احتجار معنى ده أي يتخذ حجرة لنفسه ...... حجرت الأرض و احتجرتها دا هغه وخت ويلې کيږي چه کله په څه ځائې باندې نخه اولګولې شي او د ځان دپاره خاص کړې شي او نور د دينه بند کړې شي - (۳)

رسول الله ﷺ به د شپې د پوزي حجره جوړه کړه او مونځ به ئې کولو او د ورځې به ئې دا خوره او په دې باندې به کښيناستو ، خلقو به رسول الله ﷺ ته رجوع کوله او دوی سره به ئې مونځ کولو ، چه کله د دوی تعداد زيات شو نو دوی متوجه شو او وې فرمائل (دا هغه واقعه ته اشاره ده چه کله دوی د تراويح مونځ په رمضان کښې په پوزي په حجره کښې کولو او د اصحابو مجمع زياتيدل شروع شوې وو) ' هغه عملونه اختيار کړې چه د کومې د ستاسو طاقت وي ځکه چه الله تعالى په ثواب ورکولو نه ستړې کيږي چه تر څو تاسو په عمل نه ئې زړه تنګې شوې او د الله تعالى په نزد بهتر عمل هغه دې چه هغه هميشه اوکړې شي ، اګر چه لږ وي -

۴۳=بَابُ الْمُزَرَّرِ بِالذَّهَبِ

[۵۵۲۳] وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ أَبَاهُ مَخْرَمَةَ قَالَ لَهُ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَتْ عَلَيْهِ أَقْبِيَةٌ فَهُوَ يَقْسِمُهَا فَاذْهَبْ بِنَا إِلَيْهِ فَذَهَبْنَا فَوَجَدْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنْزِلِهِ فَقَالَ لِي يَا بُنَيَّ ادْعُ لِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْظَمْتُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَدْعُو لَكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ لَيْسَ بِجَبَّارٍ فَدَعَوْتُهُ فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْ دِيبَاجٍ مُزَرَّرٌ بِالذَّهَبِ فَقَالَ يَا مَخْرَمَةُ هَذَا خَبَأْنَاهُ لَكَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ [ر: ۲۴۵۹]

مُزَرَّر : د باب تفعيل نه د اسم مفعول صيغه ده يعني هغه جامې چه ديکښې د سرو زرو تنړۍ لګيدلې وي - زَرَّرَ الثَّوبَ : أي شدَّه بالأزرار : تنړۍ تړل - الزِّرار ، د زِرّ (په کسره د زاء) جمع

(۱) فتح الباري : ۱۰\۳۸۶ ، عمدة القاري : ۲۲\۲۸)
(۲) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۷ ، فتح الباري : ۱۰\۳۸۶ ، عمدة القاري : ۲۲\۲۸)
(۳) فتح الباري : ۱۰\۳۸۶ ، عمدة القاري : ۲۲\۲۸ ، شرح الكرماني : ۲۱\۹۶)

ده تنړئ ته وائي ، علامه انور شاه كشميرى رحمه الله فرمائى چه زر د ټكړې تنړئ او پټئ او مزى ته وائى(١)

داسې جامه او لباس چه ديكښې د سروزرو تنړئ لګيدلې وى دا د احنافو حضراتو په نزد د سرو دپاره جائز دې ، صاحب د درمختار وغيره هم دا ليكلې دى (٢) اګر چه مفتى اعظم حضرت مفتى كفايت الله صاحب ديته ناجائز ويلې دى (٣) حضرت تهانوى رحمه الله رومبې د جواز او بيا د عدم جواز فتوى وركړيده - (٤)

حديث د باب كښې دى چه دوى ﷺ يو صحابى ته د ريښمو چغه وركړه چه ديكښې د سروزرو تنړئ وى ، دا خو يا د سرو د ريښمو د لباس د حرمت نه وړاندې واقعه ده ، او يا په وركولو سره ئې مقصد په خپله د استعمالولو نه وو بلكه د دوى د كور د زنانه دپاره دوى ﷺ وركړې وه - (٥)

٤٤=بَابُ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ

[٥٥٢٥] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ سَبْعٍ نَهَانَا عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلْقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ الْحَرِيرِ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالدِّيبَاجِ وَالْمِيثَرَةِ الْحَمْرَاءِ وَالْقَسِّيِّ وَآنِيَةِ الْفِضَّةِ وَأَمَرَنَا بِسَبْعٍ بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَرَدِّ السَّلَامِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ [ر:١١٨٢]

[٥٥٢٦] (٦) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهِيكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ وَقَالَ عَمْرٌو أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعَ النَّضْرَ سَمِعَ بَشِيرًا مِثْلَهُ

[٥٥٢٧] (٧) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي كَفَّهُ فَاتَّخَذَهُ النَّاسُ فَرَمَى بِهِ وَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ أَوْ فِضَّةٍ [ر:٥٥٢٨،٥٥٢٩،٥٥٣٥،٥٥٣٨،٦٢٧٥،٦٨٦٨]

---

(١) فيض البارى : ٣٧٧٤)

(٢) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٥\٢٥٠)

(٣) كفايت المفتى " لباس اور متعلقات لباس " ٩\١٥٧)

(٤) إمداد الفتاوى ، كتاب الحظر و الإباحة ، احكام متعلقة لباس : ٤\١٢٩ ، ١٣٠ ، ١٣١)

(٥) فتح البارى : ١٠\٣٨٧ ، شرح الكرمانى : ٢١\٩٧ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٦٧)

(٦) الحديث أخرجه مسلم فى اللباس و الزينة باب تحريم خاتم الذهب على الرجال (رقم الحديث : ٢٠٨٩) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة ، باب خاتم الذهب : ١٥\٤٤١ (رقم الحديث : ٩٤٦٨)

(٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى هذا الكتاب ، باب خاتم الفضة (رقم الحديث : ٥٥٢٨ ، ٥٥٢٩) و أخرجه أيضا فى باب نقش الخاتم (رقم الحديث : ٥٥٣٥) و أخرجه أيضا فى باب...[بقيه برصفحه آئنده...

خواتیم: جمع د خاتم ده ، خاتم کښې څلور لغتونه دي ، ① خاتَم (په فتحه د تاء) ② خاتِم (په کسره د تاء) ③ خیتام ④ خاتام

د سرو زرو د ګوتې حکم: د سرو دپاره د سروزرو د ګوتې استعمال د څلورو وارو امامانو او جمهورو په نزد ناجائز او حرام دی - (۱) حدیث تیر شویدې ، دوی فرمائلي دی سره زر او ریښم ځما د امت د سړو دپاره حرام دې ، اګر چه بعض عالمانو ددې په حرمت باندې اجماع رانقل کړیده ، خو بیا هم دابن حزم او د اسحاق بن راهویه په نزد دا حرام نه دی ، بلکه مباح دی (۲) بعضې عالمانو ورته مکروه تنزیهی ویلي دي (۳) رسول الله ﷺ د حرمت د حکم د نازلیدو نه وړاندې د سرو زرو ګوته اچولې وه - (۴)

۴۵= بَاب خَاتَمِ الْفِضَّةِ

[۵۵۲۸\۵۵۲۹] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي كَفَّهُ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَاتَّخَذَ النَّاسُ مِثْلَهُ فَلَمَّا رَآهُمْ قَدْ اتَّخَذُوهَا رَمَى بِهِ وَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا ثُمَّ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ الْفِضَّةِ قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَلَبِسَ الْخَاتَمَ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ حَتَّى وَقَعَ مِنْ عُثْمَانَ فِي بِئْرِ أَرِيسَ

د سپینو زرو د ګوتې حکم: د جمهورو فقهاءو په نزد د سپینو زرو د ګوتې استعمال د سړو دپاره جائز دې - (۵) بعض عالمانو دا د عامو خلقو دپاره مکروه وئیلي دي ، خو د بادشاه او د قاضي وغیره دپاره دا بغیر د کراهته جائز ده - (۶) دا حضرات د ابوریحانه د روایت نه

...بقیه ازحاشیه گذشته] من جعل قص الخاتم فی بطن کفه (رقم الحدیث : ۶۲۷۵) و أخرجه أیضا فی کتاب الأیمان و النذور ، باب من حلف علی الشئ و إن لم یحلف (رقم الحدیث : ۶۲۷۵) و أخرجه أیضا فی کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة ، باب الإقتداء بأفعال انبی صلی الله علیه وسلم (رمق الحدیث : ۶۸۶۸) و أخرجه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب تحریم خاتم الذهب علی الرجال (رقم الحدیث : ۲۰۹۱)

۱) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس : ۲ \ ۱۹۵ و أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۱۴ \ ۳۵۳)

۲) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس : ۲ \ ۱۹۵ و أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۱۴ \ ۳۵۳)

۳) أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۱۴ \ ۳۵۳)

۴) شرح الزرقانی : کتاب الجامع ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۴ \ ۳۱۷)

۵) فتح الباری : ۱۰ \ ۳۹۱ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۳۰)

۶) أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۱۴ \ ۳۵۴ شرح زرقانی کتاب الجامع ، باب ماجاء فی لبس الخاتم : ۴ \ ۳۱۸)

استدلال کوی چه دا امام احمد رانقل کړیدي "إن رسول الله صلی الله علیه و سلم نهی عن الخاتم إلا لذی سلطان" (١) او د سنن ابی داود په روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ د لسو څیزونو نه منع کړیده ، چه دیکښې یو "لبوس الخاتم إلا لذی سلطان " دي - (٢)

جمهور خو یو د حدیث د باب نه استدلال کوی دویم په سنن ابی داود کښې د حضرت بریده رضي الله عنه د روایت نه هم استدلال کوی چه هغې کښې دی :"إن رجلاً جاء الی النبی ﷺ وعلیه خاتم من شبه، فقال له : مالي اجد منك ریح الأصنام، فطرحه، ثم جاء وعلیه خاتم من حدید، فقال : مالي أری علیك حلیة أهل النار ؟ فطرحه، فقال : یا رسول الله ! من أیّ شيء أتخذه ؟ قال : إتخذه من ورق، ولا تُتمّه مثقالا" (٣) (رسول الله ﷺ ته یو سړی راغلو او دده په لاس کښې د پیتلو یو ګوته وه ، حضور اوفرمائل : څه خبره ده چه ما ته د ستا نه د بُتانو بدبوئی راځی ، ده دغه ګوته اوغورزوله ، چه بیا راغلو نو ده سره د اوسپنې ګوته وه ، نو حضور اوفرمائل : څه خبره ده چه ما ته په تا باندې د جهنمیانو زیور په نظر راځی ، نو ده دا هم اوغورزوله او تپوس ئې اوکړو ، اې د الله رسوله ! څه دا د څه څیز نه جوړه کړمه ؟ دوی اوفرمائل : د سپینو زرو خو چه د یو مثقال نه کمه وی)

تر کومې چه د ابوریحانه د روایت تعلق دې نو دیته امام مالك او امام احمد وغیره غوندې محدثینو ضعیف ویلې دي (٤) او کُه دا صحیح هم تسلیم کړې شی نو دیکښې به نهی په کراهت تنزیهی محمول وی چه د جواز سره جمع کیدې شی - (٥)

خو د سپینو زرو مقدار د یو مثقال نه کم کیدل پکار دی یعنی د څلور نیمو ماشو نه زیات نه دی کیدل پکار ، لکه چه په حدیث کښې دی "ولا تُتمّه مثقالا" چه دا په دې تصریح ده (٦) روایت د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ د سروزرو یا د سپینو زرو ګوته جوړه کړې وه او ددې غمې به ئې د تلی په طرف ساتلو ، دیکښې " محمد رسول الله " لیکلي شوې وو خلقو هم داسې ګوتې جوړې کړې چه کله دوی خلقو لره اولیدل ، نو دا ئې اوغورزوله ، او وې فرمائل : چه څه به دا نه اغوندم ، بیا ئې د سپینو زور ګوته جوړه کړه نو خلقو هم د سپینو زرو ګوتې جوړول شروع کړل ..... د حضرت ابن عمر بیان دې چه د حضور ﷺ نه پس دا ګوته حضرت ابوبکر بیا حضرت عمر او بیا حضرت عثمان رضي الله عنهم واغوستله بیا دا د حضرت عثمان نه د اریس په کوهی کښې اوغورزیدله -

---

(١) مسند احمد : ٤ \ ١٣٤)

(٢) سنن أبي داود ، اللباس ، باب من کراهه (أی لبس الحریر) : ٤ \ ٤٨ (رقم الحدیث : ٤٠٤٩)

(٣) سنن ابی داود کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحدید : ٤ \ ٩٠ (رقم الحدیث : ٤٢٢٣)

(٤) شرح الزرقانی للموطأ للإمام مالک : ٤ \ ٣١٨ ، أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ١٤ \ ٣٥٥)

(٥) أوجز المسالک فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ١٤ \ ٣٥٥)

(٦) عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم : ١١ \ ٢٨٢)

يو روايت كښي دى چه شپږو كالو پورې د حضرت عثمان سره وه ، دينه پس په كوهى كښي اوغورزيدله او د ډير تلاش سره هم ملاو نه شوه - (١)

باب بلا ترجمة

[٥٥٢٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَنَبَذَهُ فَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ [ر:٥٥٢٧]

[٥٥٣٠] (٢) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ يَوْمًا وَاحِدًا ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ اصْطَنَعُوا الْخَوَاتِيمَ مِنْ وَرِقٍ وَلَبِسُوهَا فَطَرَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَهُ فَطَرَحَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ تَابَعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ وَزِيَادٌ وَشُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ ابْنُ مُسَافِرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ أُرَى خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ

دا باب بلا ترجمه ده ، علامه عينى رحمه الله فرمائې چه دا باب كالفصل من الباب السابق يعنى دا باب د تير شوى باب تتمه ده - (٣)

د روايتونو تعارض او ددې حل: شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى : چه امام بخارى په دې خبره تنبيه كول غواړى چه رسول الله ﷺ د خلقو سره ګوتې اوليدلې او دوى كومه ګوته غورزولې وه نو چه دا د سرو زرو وه او كه د سپينو زرو ؟ ددې باب لاندې امام بخارى رحمه الله دوه روايتونه ذكر كړى دى ، په يو كښې دى چه د سرو وه او په بل كښې دى چه د سپينو وه -

① د دې اطمينان وركوونكې جواب خو دا وركړې شويدې چه دا ګوته د سرو وه ، چه په كوم روايت كښې د سپينو ذكر دې دا د ابن شهاب زهرى وهم دې ، ځكه چه نورو تمامو ثقه راويانو د سرو ذكر كړيدې - (٤)

② دويم جواب دا دې چه د باب دويم روايت كښې "فطرح رسول الله خاتمه ، فطرح الناس خواتيمهم" نه مراد د سرو زرو ګوتې مراد دى يعنى خلقو د سپينو زرو ګوتې جوړې كړې او د سرو زرو ګوتې نې اوغورزولې ، د دې تاويل مطابق "خاتم مطروح" په دواړو روايتونو كښې د سرو دى ، دې وجه نه د سره هډو تعارض نشته دې امام نووى رحمه الله فرمايى "هذا هو التأويل الصحيح" (٥) خو سياق د كلام د دې تاويل سره سمون نه خورى ، ځكه چه سياق د

(١) فتح البارى : ١٠\٣٩٢)
(٢) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة.باب فى طرح الخواتم:٣\١٦٥٧(رقم الحديث: ٢٠٣٩)
(٣) عمدة القارى : ٢٢\٢٩)
(٤) عمدة القارى : ٢٢\٣١ ، فتح البارى : ١٠\٣٩٢ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٧١)
(٥) شرح مسلم للنووى : ٢\١٩٧)

كلام كښې د " اصطنعوا الخواتيم من ورق و لبسوها " تصريح ده چه خلقو د سپينو زرو ګوتې اچولې وې، نوظاهره ده چه "مطروح" به هم دا وى ، سياق د كلام كښې د سرو ذكر نشته دې

③ دريم جواب دا وركړې شويدې چه د سرو زرو او د سپينو زرو دواړه قسمه ګوتې اوغورزولې شوې ، د سرو زرو ګوته د نزرل د حرمت نه پس اوغورزولې شوه نو خلقو هم په اتباع كښې اوويستلې ، بيا حضور د سپينو ګوته واچوله او په ديكښې ئې د خپل نوم مبارك نقش جوړ كړو نو خلقو هم د دوى په اتباع كښې داسې منقش ګوتې د سپينو زرو جوړې كړې ، خو د نقش اجازت چه نه وو ، دې وجه نه حضور ﷺ چه د خلقو سره دا اوليدلې نو خپله ګوته ئې اوويستله ، خلقو هم اوويستلې ، دينه پس بيا دوى د مهر وغيره لګولو په غرض واغوسته -

د دې توجيه حاصل دا دې چه دسرو زرو ګوته هم دوى ويستې وه د سرو زرو د حرمت په وجه او د سپينو زرو ګوته هم دوى ويستې وه ، په دې وجه چه خلق هم د سپينو زرو نقشدارې ګوتې اوباسى ، په ړومبى روايت كښې د ړومبئې خبرې او په دويم روايت كښې د دويمې واقعې ذكر دې ، لكه حافظ ابن حجر ليكى :

" ويحتمل وجها رابعا ..... وهو أنه اتخذ خاتم الذهب للزينة فلما تتابع الناس فيه ، و افق وقوع تحريمه ، فطرحه ، ولذلك قال : " لا ألبسه أبدا " و طرح الناس خواتيمهم تبعا له ، و صرح بالنهي عن لبس خاتم الذهب كما تقدم في الباب قبله ، ثم احتاج إلى الخاتم لأجل الختم به ، فاتخذه من فضة ، و نقش فيه اسمه الكريم فتبعه أيضا في ذلك ، فرمى به حتى رمى الناس تلك الخواتيم المنقوشة على اسمه لئلا تفوت مصلحة نقش اسمه بوقوع الاشتراك ، فلما عدمت خواتيمهم برميها رجع إلى خاتمه الخاص به فصار يختم به ، ويشير إلى ذلك قوله في رواية عبد العزيز بن صهيب عن أنس : "إنا اتخذنا خاتما و نقشنا فيه نقشا ، فلا ينقش عليه أحد " ، فلعل بعض من لم يبلغه النهي أو بعض من بلغه ممن لم يرسخ في قلبه الإيمان من منافق و نحوه اتخذوه ، و نقشوا ، فوقع ما وقع ، ويكون طرحه له غضبا ممن تشبه به في ذلك النقش (١)

قوله: تابعه إبراهيم بن سعد، و زيادٌ و شعيبٌ عن الزهري: يعنى د يونس متابعت ابراهيم ، زياد بن سعد او شعيب بن ابى حمزه كړيدې ، د ابراهيم متابعت امام مسلم ، د زياد متابعت هم امام مسلم او د شعيب متابعت اسماعيلى موصولاً نقل كړيدې - (٢)

قوله: وقال ابن المسافر عن الزهري : أرى خاتما من ورق : عبدالرحمن بن خالد بن مسافر د زهرى نه چه كوم روايت نقل كړيدې ، ديكښې هم د "أرى خاتما من ورق" الفاظ راغلې دى ، دا تعليق اسماعيلى موصولاً نقل كړيدې ، خو د اسماعيلى په روايت كښې د "أرى" لفظ نشته دې ، دا امام بخارى رحمه الله د خپل اړخ نه زيات كړيدې ، ډرى

---

(١) فتح البارى : ١٠\٣٩٣)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣٩٣ ، عمدة القارى : ٢٢\٣٢ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٧١)

يعنى دوى اوويل چه ځما خيال دې چه دا ګوته د سپينو زرو وه د سرو زرو نه وه -[1]

٤٦ = بَاب فَصِّ الْخَاتَمِ

[٥٥٣١] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ هَلِ اتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ أَخَّرَ لَيْلَةً صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ خَاتَمِهِ قَالَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا وَنَامُوا وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَظَرْتُمُوهَا [ر:٥٤٦]

[٥٥٣٢] ([2]) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ حُمَيْدًا يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ خَاتَمُهُ مِنْ فِضَّةٍ وَكَانَ فَصُّهُ مِنْهُ وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ سَمِعَ أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٥٣٦، ٥٥٣٩، وانظر:٥٤٦]

فَصّ د ګوتې غمى ته وائى ، دويم روايت كښې د فص په صراحت سره ذكر دې او په ړومبى روايت كښې په صراحت سره ددې ذكر نشته خو ديكښې دى " فكأنى أنظر إلى وبيص خاتمه " حضرت انس رضي الله عنه فرمائى ګويا ځه د دوى د ګوتې پړق ته ګورم ، وبيص پړق ته وائى ، او غالب هم دا دې چه دا د غمى پړق وو ، نو دارنګه په ړومبى روايت كښې هم د فص ذكر دلالتًا راغلو-[3]

قوله: كَانَ خَاتَمُهُ مِنْ فِضَّةٍ، وَكَانَ فَصُّهُ مِنْهُ: د باب په دې دويم روايت كښې دى چه د دوى د ګوتې غمى هم د سپينو زرو وو د منه ضمير خاتم ته راجع دې -

د مسلم په روايت كښې دى " وكان فصّه حبشيًا حجرًا من الحبشة " ([4]) يعنى غمى د حبشى كانړى نه جوړ شوې وو ، دسپينو زرو نه وو ، دا خو به يا په تعدد (ګنړو كيدو) محمول كړې شى چه د دوى ﷺ دوه ګوتې وې ، چه د يوې غمى د سپينو زرو وو او د بلې د حبشى كانړى وو او دا هم كيدې شى چه غمى د سپينو زرو وو لكه چه د بخارى په روايت كښې دى ، خو دا

---

[1] فتح البارى : ١٠\٩٤ ، عمدة القارى : ٢٢\٣٢ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٧١)

[2] الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب اللباس ،باب الخاتم فى الخنصر (رقم الحديث : ٥٥٣٦) و أخرجه أيضا فى كتاب اللباس ، باب قول النبى صلى الله عليه و سلم : لا يُنقش على نقش خاتمه (رقم الحديث : ٥٥٣٩) و أخرجه مسلم فى كتاب اللباس ، باب لبس النبى صلى الله عليه وسلم خاتما من ورق نقشه : محمد رسول الله ، و لبس الخلفاء له من بعده : ٣\١٦٥٦ (رقم الحديث : ٢٠٩٢) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة ، باب ذكر الاختلاف على أنس فى فص خاتم النبى صلى الله عليه وسلم و صفته و موضعه من يده : ٥\٤٥١ (رقم الحديث : ٩٥١٧) و أخرجه الترمذى فى كتاب اللباس ، باب ما جاء ما يستحب فى فص الخاتم : ٤\٢٢٧ (رقم الحديث : ١٧٤٠)

[3] الابواب و التراجم : ٢\١٠٨)

[4] صحيح مسلم،كتاب اللباس والزينة،باب فى خاتم الورق فصه حبشى،٣\١٦٥٨ (رقم الحديث : ٢٠٩٤)

د حبشي نقش و نگار او ډول مطابق جوړه شوې وه ، دې وجه نه دیته حبشي اوویلې شوه[1]

قوله: وقال يحى بن أيوب: حدثني حميد سمع أنسا عن النبي صلى الله عليه وسلم: بره موصول حديث کښې " حميد عن انس " عنعنه دې ، دې تعليق کښې د سماع تصريح ده ، دې وجه نه امام دلته دا ذکر کړو - [2]

۴۷=بَاب خَاتَمِ الْحَدِيدِ

[۵۵۳۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلًا يَقُولُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ جِئْتُ أَهَبُ نَفْسِي فَقَامَتْ طَوِيلًا فَنَظَرَ وَصَوَّبَ فَلَمَّا طَالَ مُقَامُهَا فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ قَالَ عِنْدَكَ شَيْءٌ تُصْدِقُهَا قَالَ لَا قَالَ انْظُرْ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنْ وَجَدْتُ شَيْئًا قَالَ اذْهَبْ فَالْتَمِسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ قَالَ لَا وَاللَّهِ وَلَا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ وَعَلَيْهِ إِزَارٌ مَا عَلَيْهِ رِدَاءٌ فَقَالَ أُصْدِقُهَا إِزَارِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِزَارُكَ إِنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ وَإِنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَلَسَ فَرَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُوَلِّيًا فَأَمَرَ بِهِ فَدُعِيَ فَقَالَ مَا مَعَكَ مِنْ الْقُرْآنِ قَالَ سُورَةُ كَذَا وَكَذَا لِسُوَرٍ عَدَّدَهَا قَالَ قَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنْ الْقُرْآنِ [ر: ۲۱۸۶]

د اوسپنې د ګوتې حکم: د اوسپنې ګوته په ائمه اربعه کښې د جمهورو یعنی د احنافو ، مالکیه او د حنابله په نزد مکروه ده [3] او د امام شافعي رحمه الله د صحيح قول مطابق بغير د کراهته جائز ده - [4]

امام شافعي رحمه الله د حديث د باب نه استدلال کوی ، د امام بخاری رحمه الله د صنيع نه هم دا معلوميږی چه دې مسلك د اباحت ته ترجيح ورکوی ، حديث د باب کښې دی " اذهب فالتمس ولو خاتما من حديد " -

خو دا استدلال صحيح نه دې ، ځکه چه د اوسپنې د ګوتې د تلاش حکم ورکولو نه د دې د سړو دپاره د استعمالولو د جواز هيڅ دلالت نه معلوميږی ، دې وجه نه حافظ ابن حجر هم دا استدلال رد کړيدې او فرمائی :

" استدل به على جواز لبس خاتم الحديد ، ولا حجة فيه ، لأنه لا يلزم من جواز الإتخاذ جواز اللبس ، فيحتمل

---

[1] فتح الباری : ۱۰\۳۹۶ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۷۲ ، دا رنګه اوګورئ بذل المجهود ، کتاب الخاتم : ۱۷\۱۰۵ ، الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸)

[2] فتح الباری : ۱۰\۳۹۶ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۷۲)

[3] إرشاد الساری : ۱۲\۵۷۳ ، الابواب والتراجم : ۲\۱۰۸)

[4] الابواب و التراجم : ۲\۱۰۸ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۷۴ ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحديد : ۱۱\۲۸۳)

أنه أراد وجوده لتنتفع المرأة بقيمته". (۱)

① جمهور يو خو د سنن ابی داود د هغه روايت نه استدلال کوی چه کوم څو صفحې وړاندې نقل کړې شو چه يو سړی سره د اوسپنې ګوته وه ، نو دوی ﷺ چه اوليدله نو وې فرمائل :" مالي أرى عليك حلية أهل النار" ددې په سند باندې امام نووی وغيره اعتراض کړيدې چه ديکښې يو راوی ابو طيبه عبد الله بن مسلم مروزی دې ، دې قابل د احتجاج نه دې (۲)

ابوحاتم فرمائی چه يکتب حديثه ولايحتج به (۳)

خو علامه عينی رحمه الله فرمائی چه ابن حبان دده حديث رانقل کړيدې او دا ئې صحيح ګرځولې دې - (۴)

② د جمهورو دويم استدلال مسند احمد کښې د عبد الله بن عمرو بن العاص روايت نه دې ، چه دوی د سرو زرو ګوته اچولې وه نو رسول الله ﷺ ديته د ناخوښتيا په نظر اوکتل نو دوی دا اوويستله او د اسپنې ګوته ئې واچوله نو دوی ﷺ اوفرمائل :" هذا أخبث و أخبث" (۵) يعنی دا خو نوره هم زياته بده ده -

د دې روايت په سند کښې عبد الله بن مؤمل يو ضعيف راوی دې - (۶)

مسند احمد کښې داسې يو بل روايت د حضرت فاروق اعظم نه هم مروی دې - (۷)

بهرحال اګرچه ددې روايتونو په سند باندې کلام شته خو بيا هم که دا د شواهدو د وجه نه په درجه د صحيح کښې نه وی هم خو د حسن په درجه کښې خو راځی ، چه کوم د کراهت ثابتولو دپاره کافی دې - (۸)

٤٨= بَابُ نَقْشِ الْخَاتَمِ

[٥٥٣٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى رَهْطٍ أَوْ أُنَاسٍ مِنَ الْأَعَاجِمِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْبَلُونَ كِتَابًا إِلَّا عَلَيْهِ خَاتَمٌ فَاتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَأَنِّي بِوَبِيصِ أَوْ بِبَصِيصِ الْخَاتَمِ فِي إِصْبَعِ النَّبِيِّ

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۳۹۷)
(۲) إرشاد السارى : ۱۲\٥٧٤)
(۳) عمدة القارى : ۲۲\۳۳، دارنګه اوګورئ، عون المعبود ، كتاب الخاتم ، باب ما جاء فى خاتم الحديد : ۱۱\۲۸۳)
(٤) عمدة القارى : ۲۲\۳۳)
(٥) مسند احمد : ۲\۲۱۱)
(٦) عمدة القارى : ۲۲\۳۳)
(۷) مسند احمد : ۲\۲۱ و لفظه ذا شر منه)
(۸) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۸)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْفِي كَفِّهِ [ر:٦٥]

[٥٥٢٥] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ وَكَانَ فِي يَدِهِ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُمَرَ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُثْمَانَ حَتَّى وَقَعَ بَعْدُ فِي بِئْرِ أَرِيسَ نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ [ر:٥٥٢٧]

ددې ترجمة الباب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد په ګوته کښې د نقش کولو جواز بيانول دى ، ځکه چه د نقش و نګار کولو د ممانعت خيال په زړه کښې راتلې شى ، شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله ليکى :

"والظاهر عندى أنه أراد بيان جوازه لأن النقش مظنة المنع" [1]

په حديث د باب کښې د وبيص او د بصيص د دواړو معنى د پړقيدو ده -

٣٩ = بَابُ الْخَاتَمِ فِي الْخِنْصَرِ

[٥٥٢٦] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ إِنَّا اتَّخَذْنَا خَاتَمًا وَنَقَشْنَا فِيهِ نَقْشًا فَلَا يَنْقُشَنَّ عَلَيْهِ أَحَدٌ قَالَ فَإِنِّي لَأَرَى بَرِيقَهُ فِي خِنْصَرِهِ [ر:٥٥٣٢]

ګوتمه په کومه ګوته کښې اچول پکار دى : رسول الله ﷺ به په کچې ګوته کښې ګوتمه اچوله ، د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه په نورو ګوتو کښې دې وانچولې شى ، امام مسلم او ابوداود رحمهما الله د حضرت على رضي الله عنه نه روايت نقل کړيدې ، چه دې فرمائى :

نهانى رسول الله صلى الله عليه و سلم عن أن ألبس خاتمى فى هذه و فى هذه ، يعنى السبابة و الوسطى [2]

(حضرت على فرمائى رسول الله ﷺ په مسواکه ګوته او په مينځنۍ ګوته کښې د ګوتمې اچولو نه څه منع کړې ووم -)

امام نووى رحمه الله فرمائى چه ددې حديث د وجه نه په مينځنۍ ګوته او دې سره نزدې ګوته کښې ګوتمه اچول مکروه دى - [3]

علامه مناوى په شرح د شمائل کښې په کچۍ ګوته کښې ګوتمه اچولو باندې اجماع رانقل کړيده - [4]

---

[1] الأبواب و التراجم : ٢\١٠٨)

[2] رواه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب النهى عن التختم فى الوسطى و التى تليها : ٣\١٦٥٩ (رقم الحديث : ٢٠٢٨) و أخرجه أبوداود فى كتاب الخاتم ، باب ما جاء فى خاتم الحديد : ٤\٩٠ (رقم الحديث : ٤٢٢٥)

[3] شرح مسلم للنووى فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم خاتم الذهب الخ : ٢\١٩٧)

[4] شرح الشمائل للمناوى ، باب ماجاء فى تختم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ١\١٤٩)

د مینځمې او د مسواکې ګوتې باره کښې خو د حضرت علي ﷺ په مذکوره حدیث کښې صراحتًا نهي راغلې ده ، خو د کچې ګوتې سره چه کومه ګوته ده (بنصره یعنی وزیره) د دې او د متې ګوتې باره کښې نه نفی شته او نه اثبات ! (١)

په کوم لاس کښې ګوته اچول پکار دي؟ اوس دا خبره پاتې کیږي چه په ښې لاس کښې اچول پکار دي او که په ګس لاس کښې ، امام بخاري رحمه الله دې باره کښې هیڅ باب نه دې قائم کړې ، خو امام ابوداود رحمه الله "كتاب الخاتم" کښې په دې مستقل باب قائم کړیدې "باب ما جاء في التختم في اليمين أو اليسار"

ددې باب لاندې دوې روميې د حضرت علي ﷺ روايت رانقل کړيدې چه هغې کښې دی : "إن النبي ﷺ كان يتختم في يمينه" دينه پس ئې د حضرت ابن عمر ﷺ روايت رانقل کړيدې چه ديکښې دی "إن النبي ﷺ كان يتختم في يساره" (٢)

ددې متعارض روايتونو په بناء باندې صاحب د فتح الودود فرمائي چه ښي او ګس دواړو لاسونو کښې د رسول الله ﷺ نه ګوته اچول ثابت دي ، کله به ئې په ښي لاس کښې او کله به ئې په ګس لاس کښې اچوله - (٣) امام بيهقي فرمائي چه د سرو زرو ګوته به دوی په ښي لاس کښې او د سپينو زرو ګوته به ئې په ګس لاس کښې اچوله - (٤)

د شافعيه حضراتو په نزد په ښې لاس کښې اچول افضل دی ، ځکه چه ګوتمه اچول زينت دې او ښې لاس د زينت زيات حقدار دې - (٥) او ګس لاس د استنجاء دپاره استعماليږی نو د ګوتمې د نجس کيدو خطره به وی - (٦)

علامه مناوی په شرح شمائل کښې ليکلي دی چه د ښي لاس والا روايتونه د نهو اصحابو نه منقول دی او د ګس لاس والا روايتونه د درې اصحابو نه - (٧) د احنافو حضراتو او د مالکيه او د حنابله په نزد په ګس لاس کښې اچول افضل دی - (٨)

---

١) عون المعبود : ١١\٢٨٦ ، المرقاة شرح المشكاة ، كتاب اللباس ، باب الخاتم : ٨\٢٧٥ ، جمع الوسائل : باب ما جاء في تختم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ١\١٤٩)

٢) سنن أبي داود ، كتاب اللباس ، باب ما جاء في التختم في اليمين أو اليسار : ٤\٩١ (رقم الحديث : ٤٢٢٦ ، ٤٢٢٧)

٣) بذل المجهود ، كتاب الخاتم ، باب ما جاء في التختم في اليمين او اليسار : ١٧ ؛ ١١٨)

٤) شعب الإيمان للبيهقي ، باب في الملابس و الأواني : ٥\٢٠٣ ، عون المعبود كتاب الخاتم ، باب ما جاء في التختم في اليمين أو اليسار : ١١\٢٨٦)

٥) شرح مسلم للنووي ، كتاب اللباس ، باب تحريم خاتم الذهب ... ٢\١٩٧ ، عون المعبود ، كتاب الخاتم ، باب ما جاء في التختم في اليمين أو اليسار :١١\٢٨٧)

٦) عون المعبو . كتاب الخاتم،باب ما جاء في التختم في اليمين أواليسار:١١\٢٨٧،فتح الباري:١٠\٤٠١)

٧) شرح الشمائل للمناوي ، باب ماجاء في تختم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ١\١٥٠)

٨) بذل المجهود : ١٧\١١٩ ، الأبواب و التراجم : ٢\١٠٨ ، عمدة القاري : ٢٢\٣٧)

ملاعلى قارى رحمه الله په " جمع الوسائل شرح شمائل " كښې د امام مالك نه قول په استحباب د يسار او په كراهت د يمين رانقل كړيدې - (۱) په مالكيه كښې علامه دسوقى هم يسار ته سنت ويلې دې لأنه آخر الفعلين من رسول الله صلى الله عليه وسلم(۲) د دې تائيد د ابن عدى د دې روايته هم كيږى چه كوم د ابن عمر نه ده په ضعيف سند سره رانقل كړيدې "إن النبى ﷺ تختم فى يمينه، ثم حوّله إلى يساره" (۳)

مولانا خليل احمد سهارنپورى او حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمهما الله فرمائى چه احناف عالمان گس لاس كښې د گوتې اچولو نه اوس منع كوى خكه چه گس لاس كښې د گوتمې استعمال اوس د روافضو شعار او علامت گرخيدلې دې او د اهل بدعتو سره تشبيه صحيح نه ده ، دې وجه نه ښى لاس كښې اچول پكار دى - (۴)

خو درمختار كښې ليكلې دى چه ښى لاس كښې د گوتمې اچول د روافضو شعار دې و دې وجه دينه بچ كيدل پكار دى (۵) ، په اصل كښې دا د زمانې او د عرف اختلاف دې ، د حضرت گنگوهى وغيره په زمانه كښې په گس لاس كښې او د صاحب د درمختار په زمانه كښې په ښى لاس كښې د گوتمې اچولو د روافضو شعار وو ، دې وجه نه : اهل بدعتو سره د تشبه نه هر يو منع كړيده پس كه تشبه نه وى نو د احنافو په نزد په گس لاس كښې اچول افضل او اولى دى - (۶)

امام ترمذى رحمه الله د امام بخارى رحمه الله په باره كښې فرمائى چه دوى د عبدالله بن جعفر روايت ته "أصح فى الباب" ويلې دې او ديكښې د تختم فى اليمين " ذكر دې - (۷)

۵۰=بَابُ اتِّخَاذِ الْخَاتَمِ لِيُخْتَمَ بِهِ الشَّيْءُ أَوْ لِيُكْتَبَ بِهِ إِلَى أَهْلِ الْكِتَابِ وَغَيْرِهِمْ

[۵۵۳۴] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَنْ يَقْرَءُوا كِتَابَكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَخْتُومًا فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَأَنَّمَا أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِهِ فِي يَدِهِ [ر:۶۵]

---

(۱) جمع الوسائل فى شرح الشمائل ، باب ما جاء فى تختم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ۱\۱۴۹)
(۲) الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۴۰۰ ، الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸)
(۴) الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸ ، بذل المجهود : ۱۷\۱۱۹ ، الكوكب الدرى : ۲\۴۴۸)
(۵) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵\۲۵۴)
(۶) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵\۲۵۴)
(۷) جامع الترمذى وكتاب اللباس وباب ماجاء فى لبس الخاتم فى اليمين: ۱\۲۲۹ (رقم الحديث : ۱۷۴۴)

دې باب كښې د مهر لګولو او اهل كتاب وغيره ته د خط ليكلو دپاره د ګوتمې جوړولو بيان دې - د سفر د حديبيې نه واپس راتلو نه پس رسول الله ﷺ مختلف باچايانو ته او حاكمانو ته د دعوتي خطونو ليږلو اراده اوكړه نو دغه وخت دوى ته معلومه شوه چه حاكمان د مهر نه بغير خط ته هيڅ اهميت نه وركوى - دې وجه نه په دې خطونو د حضور ﷺ مهر لګول ضرورى دې ، د دې ضرورت په وجه دوى ﷺ ګوته كښې خپل مهر جوړ كړو ، د سپينو زرو ګوته ئې جوړه كړه چه ددې په غمې كښې " محمد رسول الله " ليكلې شوې وو . بعض وائي چه دا په شپږم كال د هجرت او بعضو په اووم كال د هجرت دا واقعه ګرځولې ده ، خو دواړو كښې تطبيق داسې كيدې شى چه دا د شپږم كال د آخر او د اووم كال د ابتداء واقعه ده - (۱)

دينه يو دا خبره هم معلوميږى چه دعوتي او تبليغي كارونو كښې د نورو قومونو د رواج او د طريقو رعايت كولو كښې هم څه باك نشته دې ، په دې شرط چه ديكښې څه شرعي قباحت نه وى -

۵۱=بَاب مَنْ جَعَلَ فَصَّ الْخَاتَمِ فِي بَطْنِ كَفِّهِ

[۵۵۰۵] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْطَنَعَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ فِي بَطْنِ كَفِّهِ إِذَا لَبِسَهُ فَاصْطَنَعَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ مِنْ ذَهَبٍ فَرَقِيَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ اصْطَنَعْتُهُ وَإِنِّي لَا أَلْبَسُهُ فَنَبَذَهُ فَنَبَذَ النَّاسُ قَالَ جُوَيْرِيَةُ وَلَا أَحْسِبُهُ إِلَّا قَالَ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى [ر:۵۵۳۲]

د ګوتې غمې دننه تلى طرف ته ساتلې كيدې شى دې دپاره چه دا واضحه شى چه دا ګوته د مهر وغيره دپاره اغوستې شويده ، د زينت دپاره نه ده اغوستې شوې ، د حضور ﷺ عام معمول هم دا دې اګر چه د غمې بهر طرف ته ساتل هم جائز دى - (۲)

روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ د سرو زرو ګوته جوړه كړې وه، چه كله به دوى دا اغوسته نو ددې غمې به ئې تلى طرف ته ساتلو ...... بيا دوى په منبر اوختل او د حمد و ثناء نه پس ئې اوفرمائل چه ما دا ګوته جوړه كړې وه خو اوس به دا نه اغوندم (چه سرو دپاره د سرو زرو د استعمال د حرمت حكم راغلو) نو دوى دا ګوته اوويستله

قوله: قال جويرية : ولا أحسبه إلا قال : في يده اليمنى : دا د ماقبل سند سره موصول دې ، جويريه بن اسامه فرمائى چه د نافع په باره كښې څما دا خيال دې چه دوى د " في يده اليمنى الفاظ " هم ويلې وو ، يعنى دا ګوته به د دوى ﷺ په ښى لاس كښې وه ، صحيح بخارى كښې صرف هم دا يو روايت دې چه ديكښې د " يمنى " ذكر دې ، باقى په يو روايت

(۱) فتح البارى : ۱۰\۳۹۹ ، الابواب والتراجم : ۲\۱۰۸)

(۲) فتح البارى : ۱۰\۳۹۹ ، عمدة القارى : ۲۲\۳۶ ، شرح البخارى للكرمانى ، ۲۱\۱۰۴ ، شرح البخارى لابن بطال : ۹\۱۳۶)

کبنې هم د يمنى يسرى ذكر نشته دې - (۱)

٥٢: بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْقُشُ عَلَى نَقْشِ خَاتَمِهِ

[٥٥٢٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَقَالَ إِنِّي اتَّخَذْتُ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَلَا يَنْقُشَنَّ أَحَدٌ عَلَى نَقْشِهِ [ر: ٥٥٣٢]

رسول الله ﷺ په خپله گوته كبنې د " محمد رسول الله " نقش جوړ كړې وو او دا ارشاد ئې فرمائلې وو چه بل څوك به دا نقش نه جوړوى . دا گوته مهر هم وو، دې وجه نه ئې خلق منع كړې وو چه چرته التباس او خلل واقع نه شى - (۲)

په گوته كبنې د خپل نوم يا د ذكر يا د حكمت يو خبره نقش كول جائز دى او د سلفو معمول هم پاتې شويدې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په گوته كبنې د خپل نوم نقش كړې وو ، حضرت حذيفه او ابوعبيده " الحمد لله " ليكلې وو ، حضرت على رضی الله عنه " الله الملك " ابراهيم نخعى " بالله " حضرت مسروق " بسم الله " ليكلې وو - (۳)

د بعض حضراتو نه د كراهت قول منقول دې څكه چه كه داسې څه ذكر يا د الله تعالى نوم اوليكلې شى نو جنبى او حائضه به ديته لاس لگوى او د استنجاء كولو په وخت به دې پورې د نجاست لگيدو ويره وى ، دې وجه نه ديته مكروه ويلې شويدى گنى فى نفسه بالاتفاق دا جائز دې ، دې وجه نه چه په كومو ځايونو كبنې د بې عزتئ ويره وى نو گوته دې اوويستلې شى او دا يو بهتر كار دې - (۴)

٥٣= بَاب هَلْ يُجْعَلُ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَسْطُرٍ

[٥٥٣٠] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا اسْتُخْلِفَ كَتَبَ لَهُ وَكَانَ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَسْطُرٍ مُحَمَّدٌ سَطْرٌ وَرَسُولُ

---

(۱) عمدة القارى : ۲۲\۳۶ ، فتح البارى : ۱۰\۴۰۰)

(۲) فتح البارى : ۱۰\۴۰۰ ، (او آيا د دوى صلى الله عليه وسلم د زمانې نه پس په گوته باندې داسې نقش جوړول جائز دى او كه نه ؟ علامه عينى فرمائى " فإن قلت : نهيه صلى الله عليه و سلم أن ينقش مثل نقشه خاص بحياته أو يعم ذلک حياته و بعدها ، قلت : الظاهر الأول ، و يدل عليه لبس الخلفاء الخاتم بعده ثم جدد عثمان خاتما آخر بعد وقوع ذلک الخاتم فى بئر أريس ، و نقش عليه ذلک النقش " ، عمدة القارى : ۲۲\۳۸)

(۳) فتح البارى : ۱۰\۴۰۲)

(۴) فتح البارى : ۱۰\۴۰۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۳۴ ، او علامه ابن عابدين فرمائى چه " فلو نقش اسمه تعالى او اسم نبيه صلى الله عليه وسلم استحب أن يجعل الفص فى كمه إذا دخل الخلاء ، و أن يجعله فى يمينه إذا استنجى " رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵\۲۵۴)

سَطْرٌ وَاللّٰهِ سَطْرٌ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ وَزَادَنِي أَحْمَدُ حَدَّثَنَا الأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَهُ وَفِي يَدِ عُمَرَ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ جَلَسَ عَلَى بِئْرِ أَرِيسَ قَالَ فَأَخْرَجَ الْخَاتَمَ فَجَعَلَ يَعْبَثُ بِهِ فَسَقَطَ قَالَ فَاخْتَلَفْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مَعَ عُثْمَانَ فَنَزَحَ الْبِئْرَ فَلَمْ يَجِدْهُ [ر: ۲۹۳۹]

رسول الله ﷺ چه د " محمد رسول الله " کوم نقش جوړ کړې وو ، هغه په درې کرخو کښې وو یو کرخه کښې " محمد " او په بله کښې " رسول " او په دریمه کښې " الله " وو -

د بعض حضراتو نه منقول دی چه برنۍ رومبنۍ کرخه کښې " الله " دویمه کښې " رسول " او په آخره دریمه کرخه کښې " محمد " لیکلې شوې وو ، داسې :

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی :" فلم أر التصريح بذلك في شيء من الأحاديث ، بل رواية الإسماعيلي يخالف ظاهرها ذلك ، فإنه قال فيها : محمد سطر ، و السطر الثاني رسول ، و السطر الثالث الله "[1]

حافظ ابن حجر فرمائی په احادیثو کښې ما ته داسې څه تصریح ملاو نه شوه بلکه د اسماعیلی د روایت نه په ظاهره ددې خلاف معلومیږی ، ځکه چه دیکښې دی ، محمد یو کرخه کښې دې او دویمه کرخه کښې رسول دې او دریمه کښې لفظ د الله دې)

د باب بل روایت کښې دی چه دحضور ﷺ دا ګوته د حضرت فاروق اعظم نه پس د حضرت عثمان سره وه ، دوی یو ورځ د اریس کوهی سره ناست وو او دا ګوته ئې راویستې وه او دې سره ئې لوبې کولې چه دا د ده نه اوغورزیدله ، حضرت انس ﷺ فرمائی چه مونږ د حضرت عثمان سره درې ورځو پورې کوشش کولو ، ددې کوهی ټولې اوبه مو رااوویستلې خو دا ګوته ملاو نه شوه -

علامه مناوی په شرح شمائل کښې لیکی : " وكان في خاتم المصطفى شيء من الأسرار كما كان في خاتم سليمان ، لأن سليمان لما فقد خاتمه ذهب ملكه ، وعثمان لما فقد الخاتم ، انتقض عليه الأمر ، فكان مبدأ الفتنة التي أفضت إلى قتله ، واتصلت إلى آخر الزمان "[2]

یعنی د رسول الله ﷺ په ګوته کښې څه راز وو ، چه څنګه د سلیمان علیه السلام په ګوته کښې راز وو. چه کله دا روکه شوه نو ددوی حکومت ختم شو ، د حضرت عثمان نه هم چه

[1] فتح الباري : ۱۰\ ٤۰۳ ، ٤۰٤)

[2] شرح الشمائل للمناوی ، باب ما جاء فی ذکر خاتم رسول الله صلی الله علیه و سلم : ۱\۱٤٦)

کله د حضور دا گوته روکه شوه نو معاملات خراب شو او د هغې فتنې ابتداء اوشوه چه د دوی قتل ته اورسیدله او تر آخر د زمانې پورې به جاری وی۔
ابن بطال رحمه الله فرمائی چه د حدیث د باب نه یو خبره دا معلومیږی چه کُه لږ مال هم روك شی نو ددې تلاش کښې کوشش کول پکار دی -
حضرت عائشه رضی الله عنها امیل روك شوې وو نو حضور ددې تلاش کړې وو - (۱)
روایت کښې دی " یعبث به " علامه کرمانی فرمائی چه گوتمه ئې په گوته کښې تاووله ، کله به ئې ویستله او کله به ئې اچوله " عبث " نه هم دا مراد دې (۲) انسان چه کله په یو معامله کښې فکر مند وی او په سوچ او په غور کښې مشغول وی نو عموما هم داسې کوی ، دا د وقار خلاف نه ده ، حافظ ابن حجر فرمائی -
" وإنما كان كذلك، لأن من مثلهم إنما ينشأ عن فكر، وفكرتهم إنما هي في الخير " (۳)
یو خبره دا هم معلومه شوه چه د څه څیز د روکیدو نه پس ددې دې درې ورځو پورې تلاش اوکړی او بیا دینه پس تلاش پریږدی نو دا جائز دی او داسې کس ته به لاپرواه نه وائی -
اودا هم معلومه شوه چه د صالحانو آثار او د دوی لباس په طور دتبرك استعمالولې شي (۴)

۵۳=بَابُ الْخَاتَمِ لِلنِّسَاءِ وَكَانَ عَلَى عَائِشَةَ خَوَاتِيمُ ذَهَبٍ

[۵۵۳۱] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ وَزَادَ ابْنُ وَهْبٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ فَأَتَى النِّسَاءَ فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ الْفَتَخَ وَالْخَوَاتِيمَ فِي ثَوْبِ بِلَالٍ [ر:۹۸]

دې باب کښې د ښځو د گوتې اچولو بیان دې ، د حضرت عائشه رضی الله عنها سره د سرو زرو گوتې وې ، روایت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائی ، چه څه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره د اختر په مانځه کښې موجود ووم ، دوی د خطبې ویلو نه وړاندې مونځ اوکړو او د ابن وهب په واسطه سره دا اضافه هم نقل ده ، چه دوی صلی الله علیه وسلم ښځو ته ورغلل دوی ته ئې د صدقې او د خیرات کولو ترغیب ورکړونوښځو دحضرت بلال په جامو کښې گوتې او سلایانې راغورزولې
الفتخ (د فاء او د تاء د فتحه سره) جمع د فتخة ده سلائی بې غمی او بې د گوله ساده گوتې ته وائی (چه کومه د کچې گوتې سره نزدې گوته کښې اغوستې کیږی) شارحینو ددې تشریح کښې لیکلې دی : وهی الخواتیم التی تلبسها النساء فی أصابع الرجلین وقیل : الخواتیم التی لافصوص لها، وقیل : الخواتیم الكبار (۵)

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۹\۱۳۷ . فتح الباری : ۱۰\۴۰۴)
(۲) شرح صحیح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۰۵ . فتح الباری : ۱۰\۴۰۴ . عمدة القاری : ۲۲\۳۹)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۴۰۴)
(۴) ۱۰۴) فتح الباری : ۱۰\۴۰۴)
(۵) فتح الباری : ۱۰\۴۰۵ . إرشاد الساری : ۱۲\۵۸۰)

يعنى دينه هغه ګوتې مراد دى چه ښځې ئې د پښو په ګوتو كښې اچوى ، بعضو ويلې دى دينه بغير د غمى والا ګوته مراد ده او يو قول دا هم دې چه دينه غمې ګوتې مراد دى

۵۵=بَابُ الْقَلَائِدِ وَالسِّخَابِ لِلنِّسَاءِ يَعْنِي قِلَادَةً مِنْ طِيبٍ وَسُكٍّ

[۵۵۴۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرْعَرَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَصَدَّقُ بِخُرْصِهَا وَسِخَابِهَا _[ر:۹۸]

قلائد جمع د قلادة ده ، هار (اميل) ته وائى ، سِخاب (د سين په كسره او د خاء په تخفيف سره) ، د ملغلرو نه علاوه چه د لونګو وغيره نه جوړ شوې اميل وى چه دا ماشومان استعمالوى ، ([1]) بعضو ددې ترجمه په كړو سره كړيده - امام بخارى رحمه الله ددې په تفسير كښې فرمائى قلادة من طيب وسك يعنى د خوشبو او د مشكو وغيره نه جوړ شوې اميل ، سُك (د سين په ضمه او دكاف په تشديد سره) د خوشبو نوم دې ([2])
خُرْص (د خاء په ضمه او د راء په سكون سره) مُندرو ته وائى - ([3])

۵۶=بَابُ اسْتِعَارَةِ الْقَلَائِدِ

[۵۵۴۳] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَلَكَتْ قِلَادَةٌ لِأَسْمَاءَ فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَلَبِهَا رِجَالًا فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ وَلَيْسُوا عَلَى وُضُوءٍ وَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَصَلَّوْا وَهُمْ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التَّيَمُّمِ زَادَ ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ [ر:۳۲۷]
اميل او زيورات وغيره عاريتًا د استعمال دپاره اغستې شى لكه چه حضرت عائشه د حضرت اسماء اميل اخستې وو

۵۷=بَابُ الْقُرْطِ لِلنِّسَاءِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَمَرَهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ فَرَأَيْتُهُنَّ يَهْوِينَ إِلَى آذَانِهِنَّ وَحُلُوقِهِنَّ
[۵۵۴۴] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَدِيٌّ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدًا عَنْ

[1]) عمدة القارى : ۲۲\۳۹ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۱)
[2]) إرشاد السارى : ۱۲\۳۸۱ ، عمدة القارى : ۲۲\۳۹)
[3]) فتح البارى : ۱۰\۴۰۶ ، عمدة القارى : ۲۲\۴۰ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۱)

ابن عباس رضي الله عنهما أن النبي صلى الله عليه وسلم صلى يوم العيد ركعتين لم يصل قبلها ولا بعدها ثم أتى النساء ومعه بلال فأمرهن بالصدقة فجعلت المرأة تلقي قرطها [ر: ۹۸]

قرط (د قاف په ضمه او د راء په سكون) مندرو او والو ته وائى (۱)

۵۸ = باب السخاب للصبيان

[۵۵۳۵] حدثني إسحاق بن إبراهيم الحنظلي أخبرنا يحيى بن آدم حدثنا ورقاء بن عمر عن عبيد الله بن أبي يزيد عن نافع بن جبير عن أبي هريرة رضي الله عنه قال كنت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سوق من أسواق المدينة فانصرف فانصرفت فقال أين لكع ثلاثا ادع الحسن بن علي فقام الحسن بن علي يمشي وفي عنقه السخاب فقال النبي صلى الله عليه وسلم بيده هكذا فقال الحسن بيده هكذا فالتزمه فقال اللهم إني أحبه فأحبه وأحب من يحبه وقال أبو هريرة فما كان أحد أحب إلي من الحسن بن علي بعد ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما قال [ر: ۲۰۱۶]

روايت د باب كښې د " لكع " معنى د ماشوم ده (۲) فقال النبى صلى الله عليه وسلم بيده هكذا ، فقال الحسن بيده هكذا : رسول الله ﷺ دواړو لاسونو سره اشاره اوکړه يعني دواړه لاسونه ئې د غاړې وركولو دپاره خواره كړل - حضرت حسن هم دواړه لاسونه خواره كړل او دوى ته ورتر غاړه وتلو -

۵۹ = باب المتشبهين بالنساء والمتشبهات بالرجال

[۵۵۳۶] (۳) حدثنا محمد بن بشار حدثنا غندر حدثنا شعبة عن قتادة عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما قال لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم المتشبهين من الرجال بالنساء والمتشبهات من النساء بالرجال تابعه عمرو أخبرنا شعبة

روايت د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ په هغه سړو لعنت كړيدې چه كوم د ښځو په شان شكل جوړوى او په هغه ښځو ئې لعنت كړيدې چه كوم د سړو په شان صورت اختياروى - يعنى د لباس او د زينت چه كوم څيزونه د ښځو سره خاص دى ، هغه سړو لره اختيارول نه

---

۱) فتح البارى : ۱۰ \ ۴۰۶ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۴۰ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۵۸۱)

۲) إرشاد السارى : ۱۲ \ ۵۸۳ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۴۱)

۳) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب لباس النساء : ۴ \ ۶۰ (رقم الحديث : ۴۰۹۷) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى المتشبهات بالرجال من النساء : ۵ \ ۱۰۵ (رقم الحديث : ۲۷۸۴) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب النكاح ، باب فى المخنثين : ۱ \ ۶۱۴ (رقم الحديث : ۱۹۰۴)

دی پکار . او داسې چه کوم هینت او طریقې د سړو سره خاص دی هغه اختیارول ښځو لره صحیح نه دی . داسې د خبرو او د تلو حکم هم دې ، هو که څوك په پیدایش کښې دارنګه مشابهت اولری نو چه دا غیر اختیاری دې دې وجه نه دا په دې وعید کښې داخل نه دې (۱)

د باب په آخر کښې د عمرو بن مرزوق متابعت ابونعیم موصولا نقل کړیدې - (۲)

۶۰=بَابُ إِخْرَاجِ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ مِنَ الْبُيُوتِ

[۵۵۴۷] (۳) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَقَالَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ قَالَ فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَانًا وَأَخْرَجَ عُمَرُ فُلَانًا _ [ر:۶۴۴۵]

[۵۵۴۸] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عِنْدَهَا وَفِي الْبَيْتِ مُخَنَّثٌ فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ أَخِي أُمِّ سَلَمَةَ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ لَكُمْ غَدًا الطَّائِفَ فَإِنِّي أَدُلُّكَ عَلَى بِنْتِ غَيْلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكُنَّ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ يَعْنِي أَرْبَعَ عُكَنِ بَطْنِهَا فَهِيَ تُقْبِلُ بِهِنَّ وَقَوْلُهُ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ يَعْنِي أَطْرَافَ هَذِهِ الْعُكَنِ الْأَرْبَعِ لِأَنَّهَا مُحِيطَةٌ بِالْجَنْبَيْنِ حَتَّى لَحِقَتْ وَإِنَّمَا قَالَ بِثَمَانٍ وَلَمْ يَقُلْ بِثَمَانِيَةٍ وَوَاحِدُ الْأَطْرَافِ وَهُوَ ذَكَرٌ لِأَنَّهُ لَمْ يَقُلْ ثَمَانِيَةَ أَطْرَافٍ [ر:۳۰۶۹]

د باب ړومبی روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ مخنث سړو سره او د سړو د شکل په شان خان جوړوونکو ښځو باندې لعنت کړیدې او فرمائی چه دوی د خپلو کورونو نه اوباسئ . رسول الله ﷺ فلانی لره او حضرت عمر فلانی لره ویستې وو -

المترجّلات . په زور د سړو سره مشابهت جوړوونکې ښځې ، رسول الله ﷺ چه کوم سړې ویستلې وو د دة نوم انجشه وو او حضرت عمر چه څوك ویستې وو د هغه نوم مانع وو - (۴)

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۴۰۸ . إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۳ . عمدة القارى : ۲۲\۴۱)

(۲) فتح البارى : ۱۰\۴۰۹ . عمدة القارى : ۲۲\۴۱ . إرشاد السارى : ۱۲\ ۵۸۳)

(۳) ۵۵۴۷) الحديث أخرجه البخارى ايضا فى كتاب الحدود . باب نفى أهل المعاصى و المخنثين (رقم الحديث : ۶۴۴۵) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب . باب ما جاء فى المتشبهات بالرجال من النساء : ۱۵\ ۱۰۶ (رقم الحديث : ۷۷۸۵) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب . باب فى الحكم فى المخنثين : ۴\۲۸۲ (رقم الحديث : ۴۹۳۰) و أخرجه النسائى فى كتاب عشرة النساء . باب لعن المتبرجات من النساء : ۱۵\ ۳۹۶ (رقم الحديث : ۹۳۵۱)

(۴) إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۳ . حافظ ابن حجر د هغه کس نوم ذکر کړیدې ...[بقیه برصفحه آئنده....

د باب دویم حدیث کتاب النکاح ، باب ما ینهی من دخول المتشبهین بالنساء علی المرأة او کتاب المغازی، باب غزوة الطائف کښې تیر شویدي

۶۱- بَاب قَصِّ الشَّارِبِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُحْفِي شَارِبَهُ حَتَّى يُنْظَرَ إِلَى بَيَاضِ الْجِلْدِ وَيَأْخُذُ هَذَيْنِ يَعْنِي بَيْنَ الشَّارِبِ وَاللِّحْيَةِ

[۵۵۴۹] (۱) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ أَصْحَابُنَا عَنْ الْمَكِّيِّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنْ الْفِطْرَةِ قَصُّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۱، ۵۵۵۳، ۵۵۵۴]

[۵۵۵۰] (۲) حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رِوَايَةً الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنْ الْفِطْرَةِ الْخِتَانُ وَالِاسْتِحْدَادُ وَنَتْفُ الْإِبْطِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۲، ۵۹۳۹]

د لباس نه د فارغیدو نه پس امام بخاری رحمه الله دي خائې نه متعلقات د لباس بیانوی ، د بریتو اخستل ، د نوکونو اخستل وغیره د لباس متعلقات دی - (۳)

د بریتو اخستو طریقه او حکم حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه خپل بریت به دومره تراشل چه د څرمنې سپین والي به ښکاریدو او د ګیرې او د بریتو په مینځ کښې به ئې هم ویخته اخستل -

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما دا اثر موصول نقل کړیدي - (۴)

...بقیه ازحاشیه گذشته] چه کوم سړي رسول الله صلی الله علیه و سلم ویستلي وو خو چه کوم سړي حضرت عمر رضی الله عنه ویستي وو د هغه باره کښې ابن حجر فرمائی : " و لم أقف فی شیء من الروایات علی تسمیة الذی أخرجه عمر " فتح الباری : ۱۰\۴۱۰ . علامه عینی هم دا فرمائلي دی . عمدة القاری : ۲۲\۴۲)

(۱) الحدیث أخرجه البخاری ایضا فی کتاب اللباس ، باب تقلیم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۱ . ۵۵۵۳) و فی باب إعفاء اللحی (رقم الحدیث ۵۵۵۴)

(۲) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الکتاب ، باب تقلیم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۲) و أخرجه أیضا فی کتاب الاستیذان ، باب الختان بعد الکبر و نتف الإبط (رقم الحدیث : ۵۹۳۹) و اخرجه مسلم فی کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة . ۱\۲۲۱ (رقم الحدیث : ۲۵۷) و أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس ، باب فی أخذ الشارب : ۴\۸۴ (رقم الحدیث : ۴۱۹۸) و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة ، باب الفطرة : ۵\۴۰۶ (رقم الحدیث : ۹۲۸۹) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطهارة ، باب الفطرة : ۱\۱۰۸ (رقم الحدیث : ۲۹۲)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۱۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۴۳)

(۴) شرح معانی الآثار للطحاوی ، کتاب الکراهیة ، باب حلق الشارب : ۲\۳۶۸)

بريت د شونډو په اړخونو کښې چه کوم خانې ختميږي د دې او د ګيرې مينځ په حصه کښې چه کوم ويخته دى دا به هم حضرت ابن عمر رضي الله عنهما قينچى كول -
د باب دويم حديث په سند کښې دې چه حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت بيانوى ، د روايتًا بيانول نه مراد مرفوعًا بيانول دى - (۱) چه پنځه څيزونه فطرت دى سنتول ، د نامه نه لاندې ويخته خريل ، د ترخ ويخته ويستل ، نوكونه اخستل ، او د بريتو قينچي كول -
من الفطرة ، علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى : "أى من السنة القديمة التى اختارها الأنبياء عليهم السلام ، اتفقت عليها الشرائع ، فكأنها أمر جبلى فطروا عليه" (۲) يعنى دا يو پخوانى سنت دې چه دا ټولو پيغمبرانو اختيار كړيدې ، او چه په دې تمام شريعتونه متفق دي ، ګويا دا يو فطرى طبيعت دې چه دوى په دې سره پيدا شوى دى -
د استحداد معنى ده حديد يعنى پاكى استعمالول ، د نتف اصل معنى ويستل او راكښل راځى . د ترخ ويخته په لاسونو سره ويستل پكار دى ، خو كه چا ته دې سره تكليف وى نو په پترى (بليډ) وغيره سره ئې هم صفا كولې شى ، مقصد د ويختو لرې كول دى (۳)
په بريتونو اخستو کښې سنت دا دې چه دا په قينچى وغيره سره دومره نرى نرى واخستې شى چه څرمن په نظر راشى ، پترى (بليډ) سره بريتونه بالكل صفا كولو ته بعضې عالمانو بدعت او مكروه ويلې دى (۴) خو د احنافو په نزد جائز دى - (۵) د بريتو د تراشلو په باره کښې حديث د باب کښې د "قَصّ" لفظ راغلې دې ، راتلونكې باب کښې د حضرت ابن عمر په حديث کښې د "أحفوا الشوارب" الفاظ دى دينه وړاندې باب کښې د "انهكوا الشوارب" الفاظ دى . د صحيح مسلم په روايت کښې د "جزّوا الشوارب" الفاظ دى - (۶)
إحفاء او د نهك معنى ده په تراشولو او قينچى كولو کښې بنه مبالغه كول د "جز" معنى ده ويخته داسې اخستل چه څرمن په نظر راشى (۷)...... د دې تمامو الفاظو حاصل دا دې چه

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۴۱۳ . عمدة القارى : ۲۲\۴۵ . إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۶)
۲) إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۶)
۳) فتح البارى : ۱۰\۴۲۲ . إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۷ . علامه عينى فرمائى " فإن حلقه فقد خالف السنة " عمدة القارى : ۲۲\۴۵)
۴) أوجز المسالک . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۱ . شرح الزرقانى على الموطاء للإمام مالک . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۴\۲۸۷ . الأبواب و التراجم : ۱۲\۱۰۹ . فتح القدير . كتاب الحج . باب الجنايات : ۲\۴۴۶)
۵) شرح مسلم للنووى . كتاب الطهارة . باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹ . أوجز المسالک . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۲ . حاشية ابن عابدين . كتاب الحج . باب الجنايات : ۲\۲۲۲ . فتح القدير . كتاب الحج . باب الجنايات : ۲\۴۴۶)
۶) صحيح مسلم . كتاب الطهارة . باب خصال الفطرة : ۱\۲۲۲ (رقم الحديث : ۲۶۰)
۷) فتح البارى : ۱۰\۴۲۵ . أوجز المسالک . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۲)

بریت پـه قینچی کول پکار دی خو په پاکئ سره بالکل د بیخه صفا کول نه دی پکار، امام مالك په پاکئ سره بالکل صفا کولو ته مثله ویلې ده (۱) ، د شوافع او حنابله په نزد هم په قینچئ وغیره سره تراشل افضل دی - (۲)

۶۳=بَاب تَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ

[۵۵۵۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۴۹]

[۵۵۵۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْفِطْرَةُ خَمْسٌ الْخِتَانُ وَالِاسْتِحْدَادُ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَنَتْفُ الْآبَاطِ [ر: ۵۵۵۰]

[۵۵۵۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ وَفِّرُوا اللِّحَى وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا حَجَّ أَوِ اعْتَمَرَ قَبَضَ عَلَى لِحْيَتِهِ فَمَا فَضَلَ أَخَذَهُ [ر: ۵۵۴۹]

د نوکونو اخستو حکم: تقليم د قلم نه باب د تفعيل مصدر دې ، ددې معنى د پریکولو او د اخستو او د قطع کولو راځی ، د بریتو په شان نوکونه اخستل هم په فطری امورو کښې دی، په لویو نوکونو کښې خیرې جمع کیږی ، چه کوم د پاکئ خلاف دې ، دارنګه د خیرو په وجه ډیر کرتې اوبه بیخونو ته نه رسیږی دې وجه نه د نوکونو د اخستو اهتمام کول پکار دی -

په څومره موده کښې نوکونه او بریت اخستل پکار دی: امام مسلم رحمه الله د حضرت انس نه روایت نقل کړیدې چه په بریتو او په نوکونو اخستو کښې او د ترخونو او د نامه لاندې ویختو اخستو کښې مونږ دپاره د څلویښتو ورځو حد مقرر شویدې چه دینه به ئې زیات نه پریږدو - (۳)

او بهتره دا ده چه هره هفته د بریتو او د نوکونو د اخستو او د نامه د لاندې د ویختو د صفا کولو اهتمام اوشی . امام بیهقی رحمه الله د حضرت ابوهریره نه روایت نقل کړیدې چه رسول الله ﷺ به د هرې جمعې مانځه دپاره د راوتلو نه وړاندې خپل نوکونه او بریت اخستل - (۴)

د نوکونو د اخستو طریقه: د نوکونو په اخستو کښې د ګوتو ترتیب څنګه کیدل پکار دی ؟

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۲۵ ، أوجز المسالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی السنة فی الفطرة : ۱۴\۲۳۲)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۴۲۵ ، أوجز المسالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی السنة فی الفطرة : ۱۴\۲۳۲ ، شرح الزرقانی ، علی الموطاء لإمام مالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی السنة فی الفطرة : ۴\۲۸۷)

(۳) صحیح مسلم ، کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۲۲۲ ، (رقم الحدیث : ۲۵۸)

(۴) أوجز المسالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی السنة فی الفطرة : ۱۴\۲۳۰)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه احاديثو كښې ددې متعلق څه تصريح نشته دې -[1]
امام نووي رحمه الله په شرح د مسلم كښې ليكلي دي چه مستحب دا ده چه د ښي لاس د مسواكې گوتې نه شروع اوكړې شي بيا مينځنۍ گوته بيا وزيره گوته بيا د كچې گوتې نوكونه دې واخستې شي بيا د گس لاس د كچې گوتې نه شروع شي تر د متې گوتې د گس لاس پورې واخستې شي او په آخره كښې د ښې لاس د متې گوتې نوك واخستې شي ، او د پښو په نوكونو اخستو كښې شروع دې د ښې پښې د كچې گوتې نه اوشي او په ترتيب سره دې اخلي تر دې د گسې پښې په كچه گوته ئې ختم كړي - ([2])

قوله: خالفوا المشركين ، وفروا اللحى ، وأحفوا الشوارب: رسول الله ﷺ فرمائي چه د مشركانو مخالفت اوكړئ ، گيره لويه كړئ او بريت اوتراشئ ، مشركانو نه مراد مجوسيان دي - ([3])

د "وفروا اللحى" د الفاظو نه دا شبه كيږي چه گيره لويه پكار ده او په هيڅ صورت كښې هم ديته قينچي وراوړل او كمول نه دي پكار -

شايد هم دې شبه ختمولو دپاره امام بخاري رحمه الله د حضرت ابن عمر اثر رانقل كړيدې چه كله دوى به حج يا عمره كوله نو خپله گيره به ئې په موټې كښې اونيوله او د ويختو چه به څومره حصه زياته وه نو دا به ئې قينچي كړه ، امام ترمذي رحمه الله د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص نه هم يو روايت نقل كړيدې چه په خپله رسول الله ﷺ به هم خپله گيره مباركه په پلنو او په اوږدوالي كښې څه كموله - ([4])

دې وجه نه د وفروا اللحى او د أعفوا اللحى مطلب دا دې چه گيره دې اوساتلې شي نه دې اوخرولې شي او نه دې زياته كمه كړې شي -

د باب د دې دويم حديث تعلق ترجمة الباب سره نشته دې بلكه دا د راتلونكي باب "باب إعفاء اللحى" لاندې ذكر كول پكار وو - په تكلف او په زور سره كه څه توجيه ورلره اوكړې شي هغه بيله خبره ده . لكه علامه قسطلاني رحمه الله ليكي :

"وهذا الحديث لا تعلق له بما ترجمه له كما لا يخفى ويمكن توجيهه بتعسف" ([5])

...

---

[1] فتح الباري : ۱۰\۴۲۳)
[2] شرح مسلم للنووي ، كتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹ ، دارنگه اوگوره بذل المجهود ، كتاب الترجل ، باب في أخذ الشارب : ۱۷\۸۳)
[3] فتح الباري : ۱۰\۴۶۸ ، عمدة القاري : ۲۲\۴۶ ، إرشاد الساري : ۱۲\۵۹۰)
[4] أخرجه الترمذي في كتاب الأدب ، باب ما جاء في الأخذ من اللحية : ۵\۹۴ (رقم الحديث : ۲۷۶۲)
[5] إرشاد الساري : ۱۲\۵۹۰)

۶۳ = باب إعفاء اللحى عفوا [الأعراف: ۹۵]
كثروا وكثرت أموالهم

[۵۵۵۴] حدثني محمد أخبرنا عبدة أخبرنا عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انهكوا الشوارب وأعفوا اللحى [ر: ۵۵۳۹]

د ږيرې اندازه: په حديث د باب کښې دی " انهکوا الشوارب و أعفوا اللحی " بريت قينچی کړئ او ږيره لويه کړئ -

ږيره څومره لويول پکار دی؟: په دې باره کښې حديث کښې څه معين اندازه نه ده شوې (۱) خو د يو موټی نه کم د ږيرې د قينچی کولو اجازت د چا نه هم نه دی منقول بلکه داسې کول حرام دی - (۲) خو د يو موټی نه چه کوم زيات وی د هغې قينچی کول د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب دي - (۳) امام نووی رحمه الله فرمائی چه ږيره د يو موټی نه زياته شی نو دا دې قينچی نه کړې شی ، دا دې په خپل حال سره پريخودې شی - (۴)
د يو موټی نه زياته ږيره چه دومره غټه شی چه بدنما ښکاری نو دې صورت کښې زيات ويخته اخستل بعض عالمان ضروری او بعض مستحب ګڼړی ، خو په يو موټی ږيره ساتلو باندې اجماع ده - (۵) مفتی کفايت الله صاحب رحمه الله فرمائی :
" په حديث کښې د ږيرې د غټولو حکم او تائيد راغلې دې او ددې اندازه خودلو دپاره څه قولی روايت د رسول الله ﷺ نه روايت نه دې ، خو فعلی روايت کښې د اصحابو ﷺ دا طرز عمل مروی دې چه د يو موټی نه به ئې زياته ږيره قينچی کوله او د يو موټی نه د کمې

---

(۱) کفايت المفتی ، کتاب الحظر ، بال او داړهی کے احکام : ۹\۱۷۶ ، معارف الحديث ، کتاب المعاشرة و المعاملات : ۶\۳۱۵)

(۲) البدر الساری : ٤\۳۸۰ ، معارف الحديث ، کتاب المعاشرة و المعاملات : ۶\۳۱۵ ، کفايت المفتی ، کتاب الحظر و الإباحة : ۹\۱۷٤)

(۳) الابواب و التراجم : ۲\۱۱۰ ، او د صاحب د درمختار نه منقول دی چه يو موټې ږيره ساتل مسنون دی لکه چه دې فرمائی " و السنة فيها القبضة " الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البيع : ۵\۲۸۸ ، هم د دې عبارت تر لاندې شارح علامه ابن عابدين فرمائی " وهو أن يقبض الرجل لحيته فما زاد منها على قبضة قطعه كذا ذكره محمد فی كتاب الآثار عن الإمام ، قال : و به نأخذ ")

(۴) شرح مسلم للنووی ، کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹)

(۵) و هل يكره أخذ ما زاد على القبضة فيه وجهان : أحدهما يكره ، و الثانی لا يكره لما روى البخاری ذلك من فعل ابن عمر ..... و علم مما سبق أنهم اختلفوا فيما طال من اللحية على أقوال : الأول : يتركها على حالها و لا يأخذ منها شيئا ، و هو مختار الشافعية ، و رجحه النووی و هو أحد الوجهين عند الحنابلة ، و الثانی كذلك إلا فی حج أو عمرة ، فيستحب أخذ شيء منها ، قال الحافظ : هو المنصوص عن الشافعی ، و الثالث يستحب أخذ ما فحش طولها جدا بدون التحديد بالقبضة وهو مختار لإمام مالك ، و رجحه القاضی عياض و الرابع : يستحب أخذ ما زاد على القبضة ، وهو مختار الحنفية ، (الأبواب و التراجم : ۲\۱۱۰)

قینچې کولو هیڅ څه سند نشته دې ، دې وجه نه فقهاء کرامو یو موټې ګیره ساتل واجب ګرځولې دی ، او ددې نه کم ساتونکې ئې پۀ وجه د تارك د واجبو فاسق ګرځولې دې · (۱)

قوله: عفوا: کثروا وکثرت أموالهم: د إعفاء په مناسبت سره امام بخاری رحمه الله د خپل عادت مطابق د سوره اعراف ایت پنځه نوی کښې واقع د لفظ د " عفوا " معنی بیان کړه چه د دې معنی د زیاتیدو او د مال د زیاتیدو راځی ، آیت کریمه دې (**ثم بدلنا مکان السیئة الحسنة حتی عفوا ......**) مونږ بد حالی په خوشحالئ سره بدله کړه تر دې چه دوی ته (د صحت سره مال او اولاد کښې) ښه ترقی نصیب شوه (دا زیاتیدل او د دوی مال او اولاد کښې اضافه اوشوه -)

٦٤=بَاب مَا يُذْكَرُ فِي الشَّيْبِ

[۵۵۵۵/۵۵۵٦] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَخَضَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ يَبْلُغْ الشَّيْبَ إِلَّا قَلِيلًا

[۵۵۵٦] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ خِضَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مَا يَخْضِبُ لَوْ شِئْتُ أَنْ أَعُدَّ شَمَطَاتِهِ فِي لِحْيَتِهِ [ر:۳۳۵۷]

[۵۵۵۷/۵۵۵۵] (۲) حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ أَرْسَلَنِي أَهْلِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ وَقَبَضَ إِسْرَائِيلُ ثَلَاثَ أَصَابِعَ مِنْ قُصَّةٍ فِيهِ شَعَرٌ مِنْ شَعَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ إِذَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ عَيْنٌ أَوْ شَيْءٌ بَعَثَ إِلَيْهَا مِخْضَبَهُ فَاطَّلَعْتُ فِي الْجُلْجُلِ فَرَأَيْتُ شَعَرَاتٍ حُمْرًا

[۵۵۵۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا سَلَّامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْرَجَتْ إِلَيْنَا شَعَرًا مِنْ شَعَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَخْضُوبًا وَقَالَ لَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا نُصَيْرُ بْنُ أَبِي الْأَشْعَثِ عَنْ ابْنِ مَوْهَبٍ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَرَتْهُ شَعَرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْمَرَ

د ترجمة الباب مقصد : شیب بوډاتوب او د ویختو سپین والی ته وائی ، شارحین د ترجمة الباب مقصد بیانولو کښې لیکی چه سپینو ویختو ته خضاب لګولې شی او کۀ نه ؟ امام ددې حکم بیانول غواړی - (۳) خو دا خبره زړه ته نه پریووځی څکه امام د خضاب د حکم

---

(۱) کفایت المفتی : کتاب الحظر و الإباحة " بال اور داڑھی کا احکام : ۹/۱۷۶)

(۲) ۵۵۵۷) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الباب (رقم الحدیث : ۵۵۵۸) و اخرجه ابن ماجه فی کتاب اللباس ، باب الخضاب بالحناء : ۲/۱۱۹٦ (رقم الحدیث : ۳٦۲۳)

(۳) عمدة القاری : ۲۲/٤۷ ، دارنګه اوګورئ فتح الباری : ۱۰/٤۳۱ ، إرشاد الساری : ۱۲/۵۹۱)

متعلق وراندې مستقل باب قائم کړيدې

شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله فرمائي چه د ترجمة الباب مقصد د شيب فضيلت او د سپينو ويختو د ويستلو د ممانعت باره کښې چه کوم روايتونه راغلي دی هغې ته ئې اشاره کول مقصود دې (١)

د سپينو ويختو فضيلت : لکه چه امام ابوداود او ترمذی د عمرو بن شعيب عن ابيه په سند سره روايت نقل کړيدې چه "إن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن نتف الشيب وقال : إنه نور المسلم" يعني رسول الله ﷺ د سپينو ويختو د ويستلو نه منع کړيده ، او فرمايلي دی چه دا د مسلمان نور دې (٢) خو چه دا روايتونه د امام بخاری رحمه الله په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه ئې دا ذکر نه کړل او د خضاب والا روايتونه ئې ذکر کړل -

رومبې روايت کښې محمد بن سيرين فرمائي چه ما دا حضرت انس نه تپوس اوکړو چه آيا رسول الله ﷺ خضاب لګولې وو ؟ نو دوی اوويل د دوی ډير کم ويخته سپين شوې وو (د پنځلس ، اوولس ، اتلس ، نورلس ياد شلو ويختو د سپينيدو ذکر راغلي دی) -(٣)

په دويم روايت کښې دی چه د حضرت انس نه د رسول الله ﷺ د خضاب لګولو په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوويل چه د دوی ويخته دومره سپين شوې نه وو چه خضاب ئې لګولې وې ، که د دوی د ګيرې سپين ويخته چا شمارلې نو شمارلې کيدل -

شمطات (د شين او د ميم په فتحه سره) سپينو ويختو ته وائی - (٤)

د يو مغلق عبارت تشريح : د باب په دريم حديث کښې عثمان بن عبد الله بن وهب فرمائی : أرسلني أهلي إلى أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم بقدح من ماء .... وقبض إسرائيل ثلاث أصابع ...... من قصة فيه شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم" -

دې عبارت کښې دلته لږ غونده اغلاق دې ، حضرت ګنګوهی رحمه الله ددې چه کومه تشريح کړيده هغه ډيره واضحه او بې ګرد وغبار ده -

دلته رومبې په دې خبره پوهه شه چه د " وقبض إسرائيل ثلاث أصابع " دا جمله معترضه ده ، اسرائيل بن يونس ددې حديث د پوهول دپاره په درې ګوتو اشاره اوکړه ، نو دې جمله کښې ددې ذکر دې ، دې وجه نه د اصل حديث الفاظ دا دی "أرسلني أهلي إلى أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم بقدح من ماء من قصة فيه شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم" -

① قُصّة (د قاف په ضمه او د صاد په تشديد سره) د ويختو " من قُصّة ..." کښې " من "

---

(١) الابواب و التراجم : ١٢ \ ١١٠)

(٢) أخرجه الترمذی فی کتاب الأب ، باب ما جاء فی النهی عن نتف الشيب : ٥ \ ١٢٥ (رقم الحديث : ٢٨٢٣) و روی أبو داود معناه فی کتاب الترجل ،باب فی نتف الشيب : ٤ \ ٨٥ (رقم الحديث : ٤٢٠٢)

(٣) إرشاد السارى : ١٢ \ ٥٩١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٤٨)

(٤) عمدة القارى: ٢١ \ ٤٨ ،فتح البارى: ١٠ \ ٤٣٢ إرشاد السارى: ١٢ \ ٥٩٢ ، شرح الكرمانى : ٢١ \ ١١٢)

سببيه ده او د " اجل " په معنى دې " أى لأجل قصة " او په ديكښې د شعر نه وړاندې فعل محذوف دې أى ليجعل فيه شعر من شعر النبى صلى الله عليه وسلم... تركيبى عبارت به ترينه جوړ شى " أرسلنى أهلى إلى أم سلمة .... بقدح من ماء لأجل قصة ليجعل فيه شعر من شعر النبى صلى الله عليه و سلم ..... ترجمه به وى " خه خپل كور والا د اوبو يو پيالئ سره حضرت ام سلمه بى بى د رسول الله ﷺ ته اوليږلم د ويختو د غنچكې د وجه نه دې دپاره چه دې پيالي كښې د نبى كريم ﷺ ويخته واچولې شى " -

د حضرت ام سلمه رضي الله عنها سره په يو ډبى كښې د رسول الله ﷺ ويخته مبارك محفوظ وو ، چه چا ته به بد نظر لګيدلو يا به څوك بيمار شو نو اوبه به ئې رااوليږلې ، دوى به ويخته مبارك په ديكښې واچولو ، خلقو به دا اوبه استعمالولې نو ددې په بركت به دوى ته شفا ملاويده - (١) عثمان بن وهب ته ئې پيالئ وركړه او د دې ويختو دپاره ئې اوليږلو دې دپاره چه دا ويخته مبارك په دې پيالئ كښې واچولې شى -

" فيه شعر... " كښې ضمير مجرور " قدح " ته راجع دې بعضې نسخو كښې " فيها " دې ، دې صورت كښې به مطلب نور هم واضح شى چه خه ئې حضرت ام سلمه رضي الله عنها ته اوليږلم ددې غنچې دپاره چه ديكښې د رسول الله ﷺ ويخته مبارك وو - د دوى ويخته مبارك د نورو ويختو سره ايخودې شوې وو دې دپاره چه محفوظ پاتې شى ، لكه چه حضرت ګنګوهى رحمه الله فرمائى :

" من قصة : كلمة من بمعنى الأجل ، وقوله : فيه شعر من شعر..... الظاهر أنه بيان لما آل إليه أمر القدح حين جعلت أم سلمة شعره صلى الله عليه و سلم فيه ، إذ لا يخفى أن الشعر لم يكن فى القدح الذى أتى به عثمان إلى أم سلمة رضي الله عنها ، وإنما كان الشعر فى الجلجل و لا يبعد أن يقال : " ليجعل فيه شعر من شعر..... بحذف الفعل ، و هذا إذا أعيد الضمير إلى القدح ، و أما إذا أعيد إلى القُصة كما فى نسخة ، فالأمر أظهر ، و لعلها جعلته فى القصة خوفا عن التلف و الضياع لو أفرد و كان وحده " (٢)

③ دا تفصيل هله دې چه كله دا لفظ د " قُصّة " وى خو په څو نسخو كښې دا لفظ د " فضّة " دې- (٣) او دا د " قدح " صفت دې او ترجمه به ئې وى " خه خپل كور والا د سپينو زرو نه جوړه شوې پيالئ سره اوليږلم چه ديكښې د رسول الله ﷺ ويخته مبارك وو ، د عثمان بن وهب كور والا دا اوړلې وو .بيا ئې واپس كولو دپاره عثمان رضي الله عنه ته وركړل او راوې ليږلو-(٤)

---

(١) عمدة القارى: ٢٢\٤٩،فتح البارى:١٠\٤٣٣،إرشاد السارى : ١٢\٥٩٣ ، شرح الكرمانى : ٢١\١١٣)

(٢) لامع الدرارى : ١٠\٣)

(٣) عمدة القارى : ٢٢\٤٨ ، فتح البارى : ١٠\٤٣٢ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٩٤)

(٤) عمدة القارى: ٢٢\٤٩،فتح البارى:١٠\٤٣٢ ،إرشاد السارى : ١٢\ ٥٩٤ شرح الكرمانى : ٢١\١١٢)

په دې به دا اشکال وی چه د سپینو زرو پیالۍ استعمالول خو جائز نه دی . د دې دا جواب ورکړې شویدې چه دا خالص د سپینو زرو نه وه . په دې صرف د سپینو زرو څه کار شوې وو یا خالص د سپینو زرو وه خو دا قسم د سپینو زرو واړه لوښی استعمالول حضرت ام سلمه جائز گنړل - (۱)
او دا هم کیدې شي چه حضرت ام سلمه رضي الله عنها دا د خوراك څښاك دپاره نه استعمالولو صرف د حضور ﷺ ویخته ئې دېکښې ایخودې وو . د سپینو زرو لوښی کښې څه داسې څیز محفوظ ساتل جائز دی - (۲)

③ دریم صورت دا دې چه " من فضة " د قدح " صفت نه دې بلکه د " جلجل " صفت دې . جلجل ډبی ته وائی . لکه چه حمید په " الجمع بين الصحيحين " کښې چه کوم روایت رانقل کړیدی . د دې الفاظ دی " أرسلني أهلي إلى أم سلمة بقدح من ماء فجاءت بجلجل من فضة فيه شعر" (۳) د دې حاصل دا دې چه عثمان صرف د اوبو پیالۍ اوړې وه او حضرت ام سلمه د سپینو زرو هغه ډبې راوړو چه دیکښې د حضور انور ﷺ ویخته مبارك وو
خلقو به د اوبو وغیره لوښی اوړل . حضرت ام سلمه به دیکښې دننه دغه ډبی ایخودلو . بیا به دغه اوبه استعمالیدلې او مریضانو ته به شفا ملاویده -

حاصل دا چه روایت کښې د "من فضة ..." نه وړاندې " فجاءت بجلجل " الفاظ د حمیدی په روایت کښې دی ، دلته د بخاری په روایت کښې نشته دې چه د هغې په وجه نه په کلام کښې څه اشکال او سختی راځی لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی :

" قوله : فجاءت بجلجل ، و به ينتظم الكلام ، و يعرفا منه أن قوله : " من فضة " بافاء و المعجمة ، و أنه صفة الجلجل ، لاصفة القدح الذی أحضره عثمان بن موهب " (۴)

اوس خبره پاتې کیږی د " وقبض إسرائيل ثلاث أصابع " .... اسرائیل بن یونس د خبرې د پوهولو دپاره درې گوتې (مټه گوته ، مسواکه گوته او مینځنۍ گوته) خورې کړې راغونډې کړې .
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه دې سره د اوبو د پیالۍ وړوکوالی ته اشاره وه چه دا دومره وړه پیالۍ وه - (۵)
علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دې سره د عثمان حضرت ام سلمه ته د درې څلو تلو اشاره کول مقصود دی . ځکه چه په گوتو باندې شمیر ته اشاره کیږی - (۶)

(۱) عمدة القاری: ۲۲\۴۹،فتح الباری:۱۰\۴۳۲ ،إرشاد الساری: ۱۲ \ ۵۹۴ . شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۱۱۲)
(۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۴۹ . إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۹۲ . فتح الباری : ۱۰ \ ۴۳۲)
(۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۴۳۲)
(۴) فتح الباری : ۱۰ \ ۴۳۲)
(۵) فتح الباری : ۱۰ \ ۴۳۲ . إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۹۲)
(۶) عمدة القاری : ۲۲ \ ۴۸ . شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۱۱۲)

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله د "قبض أصابع" تشريح كوى او ليكى :

"ثم اعلم أن هيئة قبض الأصابع أن تطول أصابعك الثلاثة ، وهى الإبهام ، والسبابة والوسطى ، ثم توسع بينها توسعا قليلا بحيث يكون البعد بين رؤوسها و بين أصولها سواء ، فهذا القبض إما للإشارة إلى هيئة القدم أو للإشارة إلى هيئة الجلجل" (۱)

يعنى د "قبض أصابع" هيئت داسې دى چه ده خپلې درې گوتې (مته) مسواکه گوته او مينځمئ گوته خورې کړې او ددې په مينځ کښې ئې لږه غونده فاصله اوساتله چه د گوتو د بيخونو اود سرونو په مينځ کښې برابروى،ددې هيئت دا اشاره يا پيالئ ته وه يا ډبى ته وه-

مخضبة : ټب يعنى د اوبو لوښې ته وائى - (۲)

د روايت په آخر کښې عثمان بن موهب فرمائى چه ما دې لوښى کښې اوکتل نو په ديکښې څو سره ويخته په نظر راغلل ، معلومه شوه چه رسول الله ﷺ به خضاب لګولو ، په دې مناسبت سره امام دا حديث دلته ذکر کړو - (۳)

۶۵= بَابُ الْخِضَابِ

[۵۵۵۹] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَسُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ [ر:۳۲۷۵]

د خضاب لګولو حکم : نکريزې او د سور رنګ خضاب لګول بالاتفاق مستحب دى ، خو د تور رنګ خضاب کښې اختلاف دې -

د احنافو حضراتو په نزد د ضرورت شرعيه په وجه د تور رنګ خضاب لګول جائز دى - مثلاً په جهاد کښې په دښمنانو باندې رعب اچولو دپاره يو بوډا مجاهد تور خضاب لګوى يا بوډا خاوند د خوانې ښځې د اطمينان دپاره تور خضاب لګوى ، نو دا بې د کراهته جائز دى خو عام حالاتو کښې بې د ضرورت شرعيه نه د تور رنګ خضاب لګول مکروه دى - (۴)

په احنافو کښې بعضې عالمانو تور خضاب لګولو ته مطلقاً جائز ويلې دى ، ضرورت وى او که ضرورت نه وى - (۵) د شوافعو په نزد په تور خضاب کښې دوه قوله دى د تحريم او د کراهت تنزيهى ، امام نووى رحمه الله د تحريم قول ته اصح وائى - (۶)

---

(۱) لامع الدرارى : ۱۰\۴۲)

(۲) النهاية لابن الأثير : ۲\۳۹ ، مجمع بحار الأنوار : ۲\۵۱ ، القاموس الوحيد : ۴۴۷) .

(۳) إرشاد السارى : ۱۲\۵۹۳)

(۴) كفايت المفتى كتاب الحظر و الإباحة " بال اور داڑهى كآ احكام " ، أوجز المسالك ، كتاب الشعر ، باب ما جاء فى صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

(۵) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى البيع : ۵\۲۹۹)

(۶) فتح البارى : ۱۰\۴۳۶ ، أوجز المسالك ، كتاب الشعر ، باب ما جاء فى صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

د شوافعو په شان د حنابله په نزد هم دوه روايتونه دى . يو د تحريم او بل د كراهت . د دوى مشهور روايت د كراهت دې -[1]

د امام مالك رحمه الله نه ابن وهب نقل كوى چه ده به فرمائل : " لم أسمع في صبغ الشعرة بالسواد نهيا معلوما " [2]

حاصل دا چه د جهاد وغيره د ضرورت شرعيه دپاره تور خضاب استعمالول بالاتفاق بغير د كراهته جائز دى او د دهوكې وركولو دپاره تور خضاب لګول بالاتفاق ممنوع دى . او د عام زينت دپاره په لګولو كښې د جمهورو په نزد كراهت دې او د بعضو په نزد جائز دې -[3]

د تور خضاب د ممانعت دلائل : مانعين استدلال كوى د حضرت جابر د هغه روايت نه چه په صحيح مسلم كښې دى چه د فتح د مكې په موقع باندې د حضرت ابوبكر صديق ﷺ پلار ابوقحافه راوستې شو ، د دوى ويخته بالكل سپين وو . دوى ﷺ اوفرمائل : " غيروا هذا بشيء ، واجتنبوا السواد " [4]

دارنګه د حضرت ابن عباس روايت امام ابوداود نقل كړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى " يكون قوم يخضبون في آخر الزمان بالسواد كحواصل الحمام ، لا يريحون رائحة الجنة " [5] په آخرى زمانه كښې به يو قوم راشى دوى به تور خضاب لګوى په شان د كونترو د ججورو . دا خلق به د جنت خوشبوئي هم بيا نه مومى -)

د دې روايتونو په بنياد باندې جمهور تور خضاب ته مكروه تحريمى يا تنزيهى وائى -

د جائز ګڼړونكو دلائل : چه كوم حضرات ديته جائز وائى هغوى د اصحابو او د تابعينو په آثارو سره استدلال كوى -

علامه ابن القيم په زاد المعاد كښې او ابن ابى شيبه په مصنف كښې د دوى نومونه ليكلې دى . حضرت حسن ، حضرت حسين ، حضرت عثمان ، سعد بن ابى وقاص ، عقبه بن عامر ، مغيره بن شعبه ، جرير بن عبد الله ، عمرو بن العاص ، محمد بن سيرين ، ابراهيم نخعى ، سعيد بن جبير ، محمد بن الحنفيه نه تور خضاب لګول منقول دې - [6]

دا حضرات احاديث د نهى لره په خداع او په دهوكه وركولو محمولوى - [7]

خو د نهى احاديث چه مطلق دى ، دې وجه نه دا په مخصوص صورت باندې حمل كول

---

[1] أوجز المسالک ، كتاب الشعر ، باب ما جاء في صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

[2] الموطاء للإمام مالک ، كتاب الشعر ، باب ما جاء في صبغ الشعر : ۲\۹٤۹)

[3] الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۹۹ ، البحر الرائق ، كتاب الكراهية : ۸\۱۸۳)

[4] صحيح مسلم، كتاب اللباس و الزينة، باب استحباب خضاب الشيب : ۳\۱۶۶۳ (رقم الحديث : ۲۱۰۲)

[5] رواه أبوداود في كتاب الترجل ، باب ما جاء في خضاب السواد ، ٤\۸۷ (رقم الحديث : ٤۲۱۲)

[6] زاد المعاد لابن القيم ، فصل في ذكر شيء من الأدوية و الأغذية المفردة التي جاءت على لسانه صلى الله عليه وسلم و ما فيها من المنافع و الخواص : ٤\۳۶۸)

[7] أوجز المسالک ، كتاب الشعر ، باب ما جاء في صبغ الشعر : ۱۵\۲۶)

خلاف د ظاهر دی۔
منعین د ذکر شوی آثارو په باره کښې وائی چه دیکښې د سواد نه خالص سواد مراد نه دې . بلکه هغه سواد مراد دې چه د سور رنګ ګډون ورسره وی ۔ (۱)
بهر حال دا تفصیل خو د تورو خضاب متعلق دې ، نکریزې او سور خضاب لګول مستحب او مسنون دی۔
امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابوذر غفاری ﷺ نه روایت نقل کړیدې ، چه رسول الله ﷺ فرمائلي دی "إن أحسن ما غيرتم به الشيب : الحناء والكتم" (۲)

۶۶=بَاب الجَعْدِ

[۵۵۶۰] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ وَلَيْسَ بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَيْسَ بِالْآدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ وَلَا بِالسَّبِطِ بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ وَتَوَفَّاهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عِشْرُونَ شَعَرَةً بَيْضَاءَ [ر: ۳۳۵۴]
[۵۵۶۱] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعْضُ أَصْحَابِي عَنْ مَالِكٍ إِنَّ جُمَّتَهُ لَتَضْرِبُ قَرِيبًا مِنْ مَنْكِبَيْهِ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ مَا حَدَّثَ بِهِ قَطُّ إِلَّا ضَحِكَ قَالَ شُعْبَةُ شَعَرُهُ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ [ر: ۳۳۵۶]
[۵۵۶۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا آدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنْ أُدْمِ الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنَ اللِّمَمِ قَدْ رَجَّلَهَا فَهِيَ تَقْطُرُ مَاءً مُتَّكِئًا عَلَى رَجُلَيْنِ أَوْ عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعْدٍ قَطَطٍ أَعْوَرِ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كَأَنَّهَا عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ [ر: ۳۲۵۶]
[۵۵۶۳/۵۵۶۸/۵۵۶۳] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضْرِبُ شَعَرُهُ مَنْكِبَيْهِ

---

(۱) أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فی صبغ الشعر : ۱۵ \ ۲۷)
(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی الخضاب . ۴ \ ۲۳۲ (رقم الحدیث : ۱۷۵۳) یعنی بهترین خضاب نکریزې او وسمه ده "الكتم : نبت يخلط مع الوسمة" النهاية لابن الأثير : ۴ \ ۱۵۰)
(۳) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الباب (رقم الحدیث : ۵۵۶۴) ...[بقیه برصفحه آئنده....

[٥٥٦٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ كَانَ يَضْرِبُ شَعَرُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْكِبَيْهِ

[٥٥٦٥] (١) حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ شَعَرِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَ شَعَرُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجِلًا لَيْسَ بِالسَّبِطِ وَلَا الْجَعْدِ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقِهِ

[٥٥٦٦] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْيَدَيْنِ لَمْ أَرَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَكَانَ شَعَرُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجِلًا لَا جَعْدَ وَلَا سَبِطَ

[٥٥٦٧] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْيَدَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ حَسَنَ الْوَجْهِ لَمْ أَرَ بَعْدَهُ وَلَا قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَكَانَ بَسِطَ الْكَفَّيْنِ

[٥٥٦٨] حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَانِئٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَوْ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْقَدَمَيْنِ حَسَنَ الْوَجْهِ لَمْ أَرَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَقَالَ هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَثْنَ الْقَدَمَيْنِ وَالْكَفَّيْنِ وَقَالَ أَبُو هِلَالٍ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ أَوْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ لَمْ أَرَ بَعْدَهُ شَبَهًا لَهُ [ر: ٣٣٥٣]

[٥٥٦٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فَذَكَرُوا الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَمْ أَسْمَعْهُ قَالَ ذَاكَ وَلَكِنَّهُ قَالَ أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَانْظُرُوا إِلَى صَاحِبِكُمْ وَأَمَّا مُوسَى فَرَجُلٌ آدَمُ جَعْدٌ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرَ مَخْطُومٍ بِخُلْبَةٍ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ إِذْ انْحَدَرَ فِي الْوَادِي يُلَبِّي [ر: ١٤٨٠]

کلکوتي (تاو راتاو) ويختو ته جعد وائي . حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله ليكي :

...بقيه ازحاشيه گذشته] و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبى صلى الله عليه و سلم : ٤ \ ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٢٣٨)

(١) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبى صلى الله عليه و سلم : ٤ \ ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٣٣٨) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة . باب الجعد : ٥ \ ٤٠٩ (رقم الحديث : ٩٣١١) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الزينة . باب اتخاذ الجمة و الذوائب : ٢ \ ١٢٠٠ (رقم الحديث : ٣٦٣٤) و أخرجه الترمذى في الشمائل. باب ما جاء فى شعر رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٤٨ (رقم الحديث : ٢٧)

و الظاهر عند هذا العبد الضعيف في الغرض من الترجمة على ما يستفاد من مجموع أحاديث الباب أن شدة الجعودة ليست بمحمودة فينبغي إزالته بالإمشاط وغيره، وقليله محمود لايزال (١)

يعنى د ترجمة الباب مقصد دا دي چه د ويختو زيات ګلګوتي کيدل څه وصف نه دي دي وجه نه د ګمنز په ذريعه زيات ګلګوتوالي ختمول پکار دى ، د ويختو لږ غونده ګلګوتي کيدل ښه وصف دي -

د باب ترلاندي امام بخارى رحمه الله د رسول الله ﷺ د جسمانى اوصافو متعلق احاديث ذکر کړيدى، الطويل البائن: ډيرزيات اوږد، الامهق : خالص سپين په شان د برص د مريض کيدل ، الآدم غنم رنګ يعنى د دوى رنګ داسې غنم رنګي نه وو چه په هغې باندي سپين والي غالب وى ، بلکه سور والي او سپين والي دواړه وو - الجعد القطط (د قاف او د طاء د فتحه سره) ډير زيات ګلګوتي ويختو والا - سبط (د سين د فتحه او د باء د کسره سره) هغه کس چه دده ويخته بالکل نيغ وى - "توفاه الله على رأس ستين" د وفات په وخت د رسول الله ﷺ عمر مبارک دري شپيته کاله وو ، دلته کسر خذف شويدي - (٢)

جُمَّة او لِمَّة زلفو او ويختو ته وائى ، چه کوم ويخته اوږو پورې وى نو ديته جُمَّة ، چه کوم د غوږونو او د اوږو مينځ پورې وى نو ديته لِمَّة وائى - (٣) او چه غوږونو پورې وى نو ديته وفرة وائى ـ

رسول الله ﷺ به کله د اوږو پورې او کله د غوږونو د نرمو پورې ويخته ساتل په مختلف وختونو کښې ئې مختلف معمول پاتې شويدي -

لِمَم: د لِمَّة جمع ده - أُدْم (د همزې په ضمه او د دال په سکون سره) د آدم جمع ده په معنى د غنم رنګى، رجّلها: رَجّل په معنى د ګمنزکولو راځى، عِنَبَة طافية: د ډك انګور د دانې په شان

قوله: کان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا : رَجِل (د راء په فتحه او د جيم په کسره سره) داسې ويخته چه زيات ګلګوتي نه وى او نه زيات نيغ وى ، بلکه ددې په مينځ کښې وى . ديته رجل وائى ضَخْم اليدين : د ډکو غټو لاسونو والا ، بَسْط الكفين: فراخه ورغوو والا ، شَثْن القدمين : د غوښې نه د ډکو قدمونو والا

قوله: وأما موسى فرجل آدم جعد على جمل أحمر مخطوم بخُلْبة : حضرت موسى عليه السلام غنم رنګي وو ، ويخته ئې ګلګوتي وو ، داسې سور اوښ باندي سور وو چه هغې ته د رسئ واږې لګيدلې وې ، په وادى (کنده) کښې کوزيدلو او تلبيه ئې ونيله،

---
(١) الأبواب و التراجم : ١٢ \ ١١٠)
(٢) إرشاد السارى : ١٢ \ ٥٩٥)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٤٣٨ ، إرشاد السارى : ١٢ \ ٥٩٥ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٥٢)

خُلْبَة (د خاء په ضمه او د لام په سکون سره) د کجورو د پوستکو او د مالوچو وغیره نه جوړه شوې مضبوطه رسئ - (١)

علامه قسطلانی د دې روایتونو د باب سره مناسبت بیانولو دپاره لیکی .

"فإن قلت : هذه الروايات الواردة في صفة الكفين و القدمين لا تعلق لها بالترجمة أجيب : بأنها كلها حديث واحد، واختلفت رواته بالزيادة والنقص، والغرض منه بالإصالة صفة الشعر وما عدا ذلك فبالتبع"

يعنى كه تا ته دا شبه اوشى چه دا روايتونه چه متعلق د ورغوو او د پښو د قدمونو سره دى ددې د ترجمة الباب سره څه تعلق نشته دې (ځکه چه ترجمة الباب د ويختو متعلق دې) نو ددې جواب دا دې چه دا هم يو حديث دې ، خو راويانو دا په کمی زياتی سره روايت کړيدې ، نو اصلاً دې سره د ويختو صفت بيانول مقصود دی ، باقی څيزونه بالتبع دی - (٢)

٦٧= بَابُ التَّلْبِيدِ

[٥٥٧٠/٥٥٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَنْ ضَفَرَ فَلْيَحْلِقْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالتَّلْبِيدِ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُلَبِّدًا

[٥٥٧١] حَدَّثَنِي حِبَّانُ بْنُ مُوسَى وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ مُلَبِّدًا يَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَا يَزِيدُ عَلَى هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ [ر:١٤٦٦]

[٥٥٧٢] حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمْرَةٍ وَلَمْ تَحْلِلْ أَنْتَ مِنْ عُمْرَتِكَ قَالَ إِنِّي لَبَّدْتُ رَأْسِي وَقَلَّدْتُ هَدْيِي فَلَا أَحِلُّ حَتَّى أَنْحَرَ [ر:١٤٩١]

د تلبيد معنى ده په ګوند وغيره سره د سر ويختو يو بل سره انخلول چه خواره نه شى چه محفوظ وى د ګرد وغباره ، د تضفير معنى ده د سر د ويختو کونځئ جوړول - (٣)

حضرت فاروق اعظم فرمائى : "من ضفر فليحلق، ولا تشبهوا بالتلبيد" يعنى چه کوم سړى د سر د ويختو نه کونځئ جوړې کړې وى نو هغه دې د (احرام نه وتلو دپاره) حلق اوکړى او د

---

١) النهاية لابن الاثير : ٢/ ٩٨ ، عمدة القارى : ٢٢ / ٥٤)

٢) إرشاد السارى : ١٢ / ٥٩٩)

٣) فتح البارى : ١٠ / ٤٤١ ، إرشاد السارى : ١٢ / ٦٠٠ ، عمدة القارى : ٢٢ / ٥٥ ، النهاية لابن الاثير : ١٣ / ٩٢ ، ٤ / ٢٢٤)

تلبید مشابهت دې اختیار نه کړي -

د حضرت فاروق اعظم د قول مختلف مطلبونه : شارحینو د حدیث مختلف مطلبونه بیان کړیدی : ① یو مطلب دا بیان شویدې چه د حضرت فاروق اعظم دې حدیث کښې اول د تلبید او د تضفیر د احرام نه د وتلو دپاره حکم بیان کړیدې چه کوم سړی ویخته په شریشو انخلولې وی یا ده د ویختو نه کونځۍ جوړې کړې وی نو د احرام نه د وتلو دپاره دې دې حلق اوکړی ، قصر دده دپاره کافی نه دی یا حلق ده دپاره د قصر په مقابله کښې افضل دې خو د احرام نه علاوه عام حالاتو کښې تلبید او تضفیر دواړه .... د شراحو په قول سره

...... د حضرت عمر په نزد مکروه دی دې وجه نه دوی اوفرمائل : "لاتشبهوابالتلبيد" یعنی د احرام نه علاوه د تلبید په شان صورت مه اختیاروي ، چه د ویختو کونځۍ جوړې کړئ ، د کونځو نه ئې منع اوکړه چه کوم مشبه دې نو د تلبید نه په طریق اولی سره ممانعت راغلو ځکه چه دا مشبه به دې - (۱)

حضرت ابن عمر فرمائی :لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا

ددې تشریح په صورت کښې د حضرت ابن عمردې قول لره بعضو د حضرت فاروق اعظم په تائید او په حمایت محمول کړیدې او بعضو په تردید او په مخالفت باندې ، د تائید او د حمایت په صورت کښې د ابن عمر د قول مطلب به دا وی چه حضرت عمر فاروق تلبید نه په عام حالت کښې مکروه ویلې ، نو د دوی دا قول صحیح دې ځکه چه ابن عمر وائی : ما رسول الله ﷺ لره صرف د احرام په حالت کښې د تلبید سره لیدلې دې ، د احرام د حالت نه غیر کښې مې نه دې لیدلې ، ګویا حضرت ابن عمر چه فرمائی :"لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا" نو دینه په حالت د احرام کښې لیدل مراد دی -

او د مخالفت په صورت کښې د حضرت ابن عمر د قول مطلب دا دې ، چه حضرت فاروق اعظم د تلبید نه چه کومه منع کړیده دا صحیح نه ده ځکه چه دوی ﷺ لره ما په حالت د تلبید کښې لیدلې دې . حضرت ابن عمر . د حضرت فاروق اعظم د قول دا مطلب اخستې دی چه دې د تلبید نه مطلقا (د احرام او د غیر احرام دواړو حالتونو کښې) منع کوی ، دې وجه نه دوی د خپل والد تردید اوکړو . حال دا دې چه د حضرت فاروق اعظم مقصد د تلبید نه مطلقا ممانعت نه دې بلکه د احرام نه په غیر حالت کښې ممانعت مراد دې - (۲)

بهرحال د حضرت ابن عمر قول د دوی تائید هم کیدې شی او د دوی تردید هم

② من ضفر فليحلق دویم مطلب دا بیان شویدې چه کوم کس په حالت د احرام کښې د سر د ویختو کونځۍ جوړول غواړی نو دې دې د تضفیر په ځائې د احرام نه وړاندې خپل ویخته اوخروی چه ددې تکلف ضرورت باقی پاتې نه شی - (۳)

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\٤٤۱ . إرشاد السارى : ۱۲\٦۰۰ . عمدة القارى : ۲۲\٥٥)

(۲) فتح البارى : ۱۰\٤٤۱ . إرشاد السارى : ۱۲\٦۰۰ . عمدة القارى : ۲۲\٥٥)

(۳) فتح البارى : ۱۰\٤٤۱)

④ خو ددې حدیث د ټولو نه ښه مطلب قطب عالم حضرت گنگوهی رحمه الله په " لامع الدراری " کښې بیان کړیدې ، هغه فرمائی ، د عبارت معنی دا ده چه رسول الله ﷺ په شریښو ویخته انخلولې وو او بیا ئې حلق کړې وو ، دې وجه نه د تلبید کوونکی دپاره هم دا مستحب دی چه دې د قصر په ځائې دې حلق اوکړی ، دارنګه د ویختو نه کونځې جوړوونکې چه د تلبید سره مشابهت اختیاروی ده لره هم حلق کول پکار دی ، اصل او اعلی صورت د تلبید دې ، تضفیر نقل او ادنی صورت دې ، بیا اصل طرف ته فاروق اعظم د رغبت پیدا کولو دپاره فرمائی‌چه کونځې جوړول او د تلبید صورت اختیارول په ځائې باندې اصل تلبید ولې نه کوئ ، دې وجه نه د تلبید مشابهت مه اختیاروئ بلکه هم په تلبید باندې عمل اوکړئ ... او ددې‌په تائید کښې ئې د حضرت ابن عمر قول هم ذکر کړو ، چه دوی رسول الله ﷺ لره د تلبید په صورت کښې په حالت د احرام کښې لیدلې دې لکه چه حضرت فرمائی :

" و معنی العبارة أن النبی صلی الله علیه و سلم لبّد رأسه ، و حلق فکان الأدب للملبد الحلق و کذلك هو أدب لمن تشبه بالملبد بالتضفیر، ثم حث علی إختیار الأعلی بترك الأدنی ، فقال : لا تشبهوا بالتلبید بأن تضفروا ، بل حصلوا عین التلبید ، ثم أورد ابن عمر تائیدا القول أبیه : إنی رأیته صلی الله علیه و سلم ملبدا " (١)

٦٨= بَابُ الْفَرْقِ

[٥٥٧٣] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ وَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدِلُونَ أَشْعَارَهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ فَسَدَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَقَ بَعْدُ_[ر:٣٣٦٥]

[٥٥٧٤] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فِي مَفْرِقِ النَّبِيِّ [ر:٢٦٨]

فرق (د فاء په فتحه او د راء په سکون سره) د سر په ویختو کښې کرخې ویستو ته وائی ، د سر ویخته چه بالکل په مینځ کښې په دوه حصو باندې تقسیم کړې شی ، په مینځ کښې چه کومه کرخه جوړه شی هغې ته په عربئ کښې فرق او په پښتو کښې ورته د سر د ویختو کرخه وائی - (٢) رسول الله ﷺ به وړاندې سر کښې کرخه نه ویستله بلکه ویخته به ئې هم

(١) لامع الدراری : ١٠\٦)
(٢) فتح الباری : ١٠\٤٤١ ، عمدة القاری : ٢٢\٥٥ ، إرشاد الساری : ١٢\٦٠١ ، النهایة لابن الاثیر : ٣\٤٣٨ ، مجمع بحار الأنوار : ٤\١٢٨)

داسې شا ته اړول . خکه چه د اهل کتابو هم دا طريقه وه او مشرکانو به سر کښې کرخه ويستله ، چه په کومو امورو کښې به دوی ته د وحی په ذريعه تعليم نه وو ورکړې شي دې امورو کښې به دوی د اهل کتابو اتباع خوښوله خو روستو به دوی سر کښې کرخه ويستله سدل باب د نصر او د ضرب د دواړو نه راځی ، ويخته پريخودل ، زوړوندول ، سدل او فرق دواړه جائز دی ، د حضرات اصحابو دواړه قسمه معمول وو - (١)

د باب په آخری حديث کښې دی : " كأنى أنظر إلى وبيص الطيب فى مَفارق النبى .... قال عبد الله : فى مَفرِق النبى " ......مَفرِق (د ميم په فتحه د فاء په سکون او د راء په کسره سره) د سر کرخې ته وائى ، عبد الله بن رجاء د جمع په ځائې د مفرد روايت کړيدې - وبيص پړق ته وائى -

٦٩=بَاب الذَّوَائِبِ

[٥٧٥٥] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ عَنْبَسَةَ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ خَالَتِي وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فِي لَيْلَتِهَا قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ فَأَخَذَ بِذُؤَابَتِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ بِهَذَا وَقَالَ بِذُؤَابَتِي أَوْ بِرَأْسِي [ر:١١٧]

ذوائب : د ذُؤابة جمع ده زلفو او کونځو ته وائى ، ، روايت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائى چه رسول الله ﷺ څه د زلفو نه اونيولم او ښى طرف ته ئې اودرولم ، معلومه شوه چه زلفې ساتل جائز دی چه حضور ﷺ پرې څه رد اونکړو -
سرو دپاره د ويختو نه کونځې جوړول مکروه دی (٢) خو د زلفو په صورت کښې لرې اوږدې ساتل بې دکراهته جائزدې اود سنن ترمذی په يوحديث کښې دحضور ﷺ نه ثابته هم ده (٣)

٧٠=بَاب الْقَزَعِ

[٥٧٥٦/٥٧٧٢] (٤) حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مَخْلَدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

---

(١) الابواب و التراجم : ١٢ \ ١١٠)

(٢) العرف الشذى على جامع الترمذى ، كتاب اللباس ، باب بلا ترجمة : ١ \ ٣٠٨ . الفتاوى الهندية ، كتاب الكراهية ، الباب التاسع عشر فى الختان و الخضاء و قلم الأظفار ..... ٥ \ ٣٥٧)

(٣) عن أم هانى قالت : قدم رسول الله صلى الله عليه و سلم مكة ، وله أربع غدائر ، و فى رواية عنها : له أربع ضفائر (جامع الترمذى ، كتاب اللباس ، باب دخول النبى صلى الله عليه و سلم مكة : ٤ \ ٢٤٦) (رقم الحديث : ١٧٨١)

(٤) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس ، باب كراهة القزع : ٣ \ ١٦٧٥ (رقم الحديث : ٢١٢٠) و أخرجه أبوداود فى كتاب الترجل، باب فى الذوابة: ٤ \ ٨٣ (رقم الحديث : ٤١٩٣) ...[بقيه برصفحه آئنده.....

عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ حَفْصٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ نَافِعٍ أَخْبَرَهُ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللّٰهِ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْقَزَعِ قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ قُلْتُ وَمَا الْقَزَعُ فَأَشَارَ لَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ قَالَ إِذَا حَلَقَ الصَّبِيَّ وَتَرَكَ هَا هُنَا شَعَرَةً وَهَا هُنَا وَهَا هُنَا فَأَشَارَ لَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ إِلَى نَاصِيَتِهِ وَجَانِبَيْ رَأْسِهِ قِيلَ لِعُبَيْدِ اللّٰهِ فَالْجَارِيَةُ وَالْغُلَامُ قَالَ لَا أَدْرِي هٰكَذَا قَالَ الصَّبِيِّ قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ وَعَاوَدْتُهُ فَقَالَ أَمَّا الْقُصَّةُ وَالْقَفَا لِلْغُلَامِ فَلَا بَأْسَ بِهِمَا وَلٰكِنَّ الْقَزَعَ أَنْ يُتْرَكَ بِنَاصِيَتِهِ شَعَرٌ وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ غَيْرُهُ وَكَذٰلِكَ شَقُّ رَأْسِهِ هٰذَا وَهٰذَا

[۵۵۷۷] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الْمُثَنَّى بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْقَزَعِ

قزع (د قاف او د زاء په فتحه سره) معنی ده د سر د ویختو څه حصه خرول او څه پریخودل، یا د مختلف ځایونو نه د سر ویخته خرولو ته قزع وائی - (۱)

امام نووی رحمه الله په دې د مکروه تنزیهی کیدو اجماع رانقل کړیده ، او دیکښې نر او ښځه دواړه برابر دی - (۲)

روایت د باب کښې د حضرت ابن عمر شاګرد نافع د دوی نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ د قزع نه منع کړیده ، قلت: وما القزع..... راوی عبید الله بن حفص وائی چه ما عمر بن نافع نه دقزع د تفسیر تپوس اوکړو ، د مسلم په روایت کښې دی چه قلت لنافع : و ما القزع یعنی عبید الله د عمر بن نافع په ځائې د نافع نه د قزع تفسیر پوښتلې وو ... (۳)

نافع چه ددې کوم جواب ورکړیدې د هغې نقل کولو سره عبید الله د دې خودنه په اشاره هم اوکړه . نافع اوویل چه د ماشوم سر اوخرولې شی او دې دې ځائې کښې ویخته پریخودې شی عبید الله تندی او د سر دواړو اړخونو ته اشاره اوکړه ، عبید الله نه تپوس اوشو چه دا حکم د جینې دپاره دې او که د هلك دپاره نو ده اوویل : ما ته نور نه دې معلوم خو د "صبی" (د ماشوم) لفظ ئې ویلې وو -

عبید الله وائې چه ما د عمر بن نافع نه په دوباره تپوس اوکړو نو دوی اوویل : د کپړې او د څټ د ویختو اخستو کښې څه باك نشته دې خو قزع مکروه دې ، چه دنور سر ویخته اوخرولې شی او صرف د تندې ویخته پریخودې شی ، دارنګه نیم سر خرول او نیم پریخودل هم جائز نه دی -

---

...بقیه ازحاشیه گذشته] و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة ، باب النهی عن القزع : ۵\۴۰۷ (رقم الحدیث : ۹۲۹۸) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الزینة ، باب النهی عن القزع : ۱\۱۲۰ (رقم الحدیث : ۳۶۳۷)

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۵۷ ، فتح الباری : ۱۰\۴۴۶ ، إرشاد الساری : ۱۲\۶۰۳ ، مجمع بحارالأنوار : ۴\۲۶۷ ، النهایة لابن الاثیر : ۴\۵۹ ، شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۱)

(۲) شرح صحیح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب کراهة القزع : ۲\۲۰۴)

(۳) صحیح مسلم ، کتاب اللباس و الزینة ، باب کراهة القزع : ۳\۱۶۷۵ (رقم الحدیث : ۲۱۲۰)

حديث كښې فأشار لنا عبيدالله دوه خله په تكرار سره راغلې دې ، چه دينه په تركيب كښې څه اشكال پيدا كيږى ، حال دا دې چه يو خل كافى وو - (۱)

القُصّة نه دلته د كيږئ ويخته مراد دى ، شارحين فرمائى " وهى هنا شعر الصدغين " - (۲)

قزع مكروه دې ځكه چه يو خو دا ډير بې خرته كار دې (بد ښكارى) ، دويم دا د يهوديانو شعار او د دوى طريقه وه - (۳)

۷۱=بَاب تَطْيِيبِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا بِيَدَيْهَا

[۵۵۷۸] (۴) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي لِحُرْمِهِ وَطَيَّبْتُهُ بِمِنًى قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ [ر:۱۴۶۵]

ښځه خاوند ته په خپل لاسونو خوشبو لګولې شى ځكه چه حديث د باب كښې د حضرت عائشه فرمان دې چه ما رسول الله ﷺ ته د احرام تړلو په وخت خپل لاس سره خوشبو اولګوله ، اود طواف افاضه (طواف زيارت) نه وړاندې منى كښې مې ورته خوشبو اولګوله.

لحُرمه : حُرُم (د حاء په ضمه او د راء په سكون سره) احرام ته وائى ، په حالت د احرام كښې خوشبو لګول خو جائز نه دې ، دلته ئې دا څنګه اووېلې ؟ علامه عينى فرمائى :" واجيب بأن مرادها قبل طواف الزيارة أى قبل أن يفيض إلى الطواف ، وهو عند التحلل الأول ، وهو بعد الرمى يوم النحر و الحلق ، وتحل به جميع المحرمات إلا الجماع (۵)

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۴۴۶ ، عمدة القارى : ۲۲\۵۸ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۰۴ ، شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۲)

۲) فتح البارى : ۱۰\۴۴۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۵۸ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۰۴)

۳) فتح البارى : ۱۰\۴۴۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۵۸ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۰۴ ، شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۱)

۴) قال الحافظ ابن حجر : كذن فقه هذه الترجمة من جهة الإشارة إلى الحديث الوارد فى الفرق بين طيب الرجل و المرأة ، و أن طيب الرجل ما ظهر ريحه و خفى لونه ، و المرأة بالعكس .فلو كان ذلك ثابتا لا متعنت المرأة من تطييب زوجها لما يعلق بيديها و بدنها منه حالة تطييبها له ، و كان لكفيه أن يطيّب نفسه ، فاستدل المصنف بحديث عائشة المطابق للترجمة و قد تقدم مشروحا فى الحج و هو ظاهر فيما ترجم له ، و الحديث الذى أشاره إليه أخرجه الترمذى و صححه الحاكم من حديث عمران بن حصين ، وله شاهد عن أبى موسى الأشعرى عند الطبرانى فى الأوسط ووجه التفرقة : أن المرأة مأمورة بالاستتار حالة بروزها من منزلها ، و الطيب الذى له رائحة لو شرع لها كانت فيه زيادة فى الفتنة بها .و إذا كان الخير ثابتا ، فالجمع بينه و بين حديث الباب أن لها مندوحة أن تغسل أثر ، اذا أرادت الخروج لأن منعها خاص بحالة الخروج ، و الله أعلم (فتح البارى : ۱۰\۴۴۷)

۵) عمدة القارى : ۲۲\۵۹)

يعنى په لسم تاريخ د رمى او د حلق كولو نه د جماع نه ماسوا د احرام نورې تمامې پابندئ پورته شى خوشبو لګولې شى ، په حديث د باب كښې د احرام هم دا وخت مراد دې -

۷۲=بَابُ الطِّيبِ فِي الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ

[۵۵۷۹]حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَطْيَبِ مَا يَجِدُ حَتَّى أَجِدَ وَبِيصَ الطِّيبِ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ[ر:۲۶۸]

([1]) د سر او د ګيرې په ويختو كښې خوشبو لګول په سنت سره ثابت دى ، حضرت عائشه فرمائى چه ما به رسول الله ﷺ ته بهترين خوشبو لګوله تر دې چه د دوى په ګيره او په سر كښې به د خوشبو پرق پاتې وو -

۷۳=بَابُ الِامْتِشَاطِ

[۵۵۸۰]حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ مِنْ جُحْرٍ فِي دَارِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحُكُّ رَأْسَهُ بِالْمِدْرَى فَقَالَ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعَنْتُ بِهَا فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِذْنُ مِنْ قِبَلِ الْأَبْصَارِ[ر:۵۸۸۷،۶۵۰۵]

امام بخارى دې باب كښې د ګمنزې استحباب بيانول غواړى -

حضرت سهل بن سعد فرمائى : چه يو سړى په سورى كښې د رسول الله ﷺ كور ته اوكتل دې وخت كښې دوى ﷺ په سر مبارك كښې ګمنز وهلو ، نو دوى ﷺ اوفرمائل :كه ما ته علم وې چه ته ديكښې ګورې نو ما به دا د ستا په ستركو كښې درمنډلې وه . د كتلو دپاره اجازت مقرر شويدې (كه د اجازت نه وړاندې په كور كښې اوګورې نو بيا د اجازت اخستو څه فائده ؟ .....)

مِدْرَى (د ميم په كسره او د دال په سكون او د راء په فتحه سره) ګمنز ته وائى ، بعضې وائى چه دا يو لرګې وى چه ښځې د ويختو راغونډولو دپاره ئې په سر كښې لګوى (كيلپ) او بعض وائى چه دا يو لرګې وى چه ديكښې د ګمنز په شان غاښ وى - ([2])

---

[1]) ۵۵۸۰) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الإستيذان ، باب الإستيذان من أجل البصر (رقم الحديث : ۵۸۸۷) و أخرجه أيضا فى الديات ، باب من أطلع فى بيت قوم ففقئوا عينه ، فلا دية له (رقم الحديث : ۶۵۰۵) و أخرجه مسلم فى كتاب الأب ، باب تحريم النظر فى بيت غيره : ۳ \ ۱۶۹۸ (رقم الحديث : ۲۱۵۶) و أخرجه الترمذى فى كتاب الإستيذان ، باب من أطلع فى دار قوم بغير إذنهم : ۵ \ ۶۴ (رقم الحديث : ۲۷۰۹) و أخرجه النسائى فى كتاب القسامة ، باب ذكر حديث عمرو بن حزم فى العقول و إختلاف الناقلين له : ۴ \ ۲۴۷ (رقم الحديث : ۷۰۶۴)

[2]) عمدة القارى : ۲۲ \ ۶۰ شرح البخارى للكرمانى:۲۱ \ ۱۲۳،و فى مجمع بحار الأنوار:[بقيه برصفحه آئنده.

د مِدَرِي معنی چه د ګمنز واخستې شی نو د حديث د باب سره مناسبت سره بالکل ظاهره دې او که ددې نورې معنی مراد شی نو بيا په طريقه د مقايسه د روايت ترجمة الباب سره مناسبت دې - (١)

٧٤=بَاب تَرْجِيلِ الْحَائِضِ زَوْجَهَا

[٥٥٨١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا حَائِضٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ [ر: ٢٩٢،٢٩١]

حائضه ښځه خپل خاوند لره ګمنز کولې شی لکه چه حديث د باب کښې دی -

٧٥=بَاب التَّرْجِيلِ وَالتَّيَمُّنِ

[٥٥٨٢] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ مَا اسْتَطَاعَ فِي تَرَجُّلِهِ وَوُضُوئِهِ [ر: ١٦٦]

د ابوذر په نسخه کښې دی " باب الترجيل و التيمن " هندوستانی نسخو کښې او بعض نورو نسخو کښې " باب الترجل " دې ، رسول الله ﷺ به تيمن يعنی د ښی طرف نه شروع کول خوښول ، ګمنز کولو او اودس کولو کښې به دوی د ښی طرف نه شروع کوله ، ګمنز کول هم مستحب دې ځکه چه دا د نظافت او د پاکيزه ذريعه ده -

ددې بابونو او د احاديثو نه د دنيا اسباب او جائز زيب و زينت پريخودونکو د هغه بدبختو خلقو خيال واضح طور باندې غلط کيدل ثابتيږی چه هغوی دا خيال کوی چه د الله د طالبانو او د آخرت د فکر کوونکو دپاره د خپل صورت او هيئت او د لباس د حسن او د قبح نه بې پروا کيدل پکار دی خيرن خيچن او په بد حال او په ګډو وډو ويختو کښې اوسيدل پکار دی او د صفائی او د پاکئ او د صورت او د لباس د ښائسته کولو فکر او ديکښې د ښائست خوښوالې د دوی په نزد ګويا د دنيا دارئ خبرې دی ، چه کوم خلق داسې کوی هغوی بې شك او شبه د رسول الله ﷺ د تعليم او د هدايت او د دوی د راوړې

...بقيه ازحاشيه ګذشته] المدرى و المدارة شيء يعمل من حديد أو خشب على شكل سن من أسنان المشط و أطول منه يسرح به الشعر المتلبّد و يستعمله من لا مشط له..... مجمع بحارالأنوار: ٢ \ ١٧٠ .النهاية لابن الاثير: ٢ \ ١١٥ . و قال الحافظ ابن حجر : المدى تطلق على نوعين : أحدهما صغير يتخذ من أبنوس أو عاج أو حديد يكون طول المسلة يتخذ لفرق الشعر فقط و هو مستدير الرأس على هيئة نصل السيف بقبضة و هذه صفته : ●—— ثانيهما كبير و هو عود مخروط من آبنوس أو غيره . وفى رأسه قطعة منحوتة فى قدر الكف . ولها مثل الأصابع أولاهن معوّجة مثل حلق الإبهام المستعمل للتسريح و يحك الرأس والجسدوهذ صفته: ●——☰ فتح البارى : ١٠ \ ٤٤٩)

١) الابواب والتراجم : ٢ \ ١١١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٦٠)

شوي شريعت د مزاجه بې خبره دی -
خو د صورت او د لباس وغيره د ډول او ښنګار د حد نه زيات اهتمام او دې دپاره فضول او بې ځايه تکلفات کول هم ناخوښه او د شريعت د مزاج نه خلاف دی -

۷۶=بَاب مَا يُذْكَرُ فِي الْمِسْكِ

[۵۵۸۳] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ [ر:۱۷۹۵]

امام مسلم او امام ابوداود رحمهما الله د رسول الله ﷺ مرفوع حديث نقل کړيدې چه " إن المسك أطيب الطيب " يعنی مشك د ټولو نه ښه خوشبو ده (۱) روايت د باب کښې دی چه د روژه دار د خُلې بوئې د الله تعالی په نزد د مشکو د بوئې نه زيات ښه دې ، خُلُوف د لوږې او د تندې د لاسه چه د روژه دار په خُله کښې کوم بوئې پيدا کيږی هغې ته وائی - (۲)

د أطيب معنې ئې بيان کړيده " أی خلوف الصائم أقبل عند الله من قبول ريح المسك عندکم يعنی د روژه دار د خُلې بوئې د الله تعالی په نزد زيات مقبول دې ددېنه چه ښنګه د ستاسو په نزد د مشك بوئې مقبول دې - (۳)

۷۷=بَاب مَا يُسْتَحَبُّ مِنْ الطِّيبِ

[۵۵۸۴] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ إِحْرَامِهِ بِأَطْيَبِ مَا أَجِدُ [ر:۱۳۶۵]

ښه او د بهتر نه بهتر خوشبوئې استعمالول مستحب دی ، اعلی خوشبو وی نو هم دا استعمالول پکار دی ، د اعلی په وجود کښې د ادنی خوشبوئې استعمالول نه دی پکار -(۴)

۷۸=بَاب مَنْ لَمْ يَرُدَّ الطِّيبَ

[۵۵۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ وَزَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ [ر:۱۳۶۵]

علامه عينی رحمه الله فرمائی : أی هذا باب فی ذکر من لم يرد الطيب وکأنه يريد بذلك أن النهی عن رده

---

(۱) صحيح مسلم ، کتاب الألفاظ من الأدب ، باب استعمال المسک و أنه أطيب الطيب : ۴\۱۷۶۵ (رقم الحديث:۲۲۵۲)وأخرجه أبوداود فی کتاب الجنائز،باب فی المسک للميت: ۳\۲۰۰ (رقم الحديث : ۳۱۵۸)
(۲) عمدة القاری : ۲۲\۶۱ . إرشاد الساری : ۱۲\۶۰۸ . شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۴)
(۳) عمدة القاری : ۲۲\۶۱ . شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۴ . إرشاد الساری : ۱۲\۶۰۸)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۴۵۲)

ليس على التحريم (۱) يعنى دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د هغه كس ذكر كړيدې چه خوشبو نه واپس كوى ، حضور ﷺ به خوشبو نه واپس كوله او په يو روايت كښې دوى د خوشبوئي واپس كولو نه منع كړيده ، امام بخارى رحمه الله شايد دې خبرې ته اشاره كوى چه دا نهى تحريمى نه ده -

حديث د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ به خوشبوئى نه واپس كوله (كُه چا به هديه كښې وركوله) زعم د قال په معنى دې -

بزار د حضرت انس نه روايت نقل كړيدې ، ما عرض على النبى ﷺ طيب قط فرده " (۲)

امام ابوداود د حضرت ابوهريره ﷺ نه مرفوع روايت نقل كړيدې ، من عرض عليه طيب، فلا يرده، فإنه طيب الريح، خفيف المحمل" (۳) يعنى د چا په خدمت كښې كُه خوشبوئى پيش كړې شى نو ده لره ددې واپس كول نه دې پكار خكه چه ددې بوئى ښه دې او د خوشبو وركوونكى باندې دا سخت بوج راولى -

۷۹=بَاب الذَّرِيرَةِ

[۵۵۸۶] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَوْ مُحَمَّدٌ عَنْهُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُرْوَةَ سَمِعَ عُرْوَةَ وَالْقَاسِمَ يُخْبِرَانِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ [ر:۱۴۶۵]

د خوشبوئي دوه قسمونه دى يو خو د عرق او د تيلو په شكل كښې او بل د سفوف (پوډر) وغيره په شكل كښې " ذريره " د يو خاص خوشبوئې نوم دې ، امام نووى رحمه الله فرمائى چه دا په اصل كښې د لرګى نه جوړيږى چه د هند نه راځى ، داودى وائى رومبې ددې مفردات او اجزاء جمع كيږى،بيا دا ميده كيږى اوداسې د سفوف والا خوشبوئى تياريږى(۴)

روايت د باب كښې حضرت عائشه فرمائى چه ما رسول الله ﷺ ته خپل لاس د ذريره خوشبويى په حجة الوداع كښې د احرام تړلو او پرانستلو وخت كښې لګولې ده -

۸۰=بَاب الْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ

[۵۵۸۷] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ تَعَالَى مَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ [ر:۴۶۰۴]

---

۱) عمدة القارى : ۲۲\۶۱)

۲) فتح البارى : ۱۰\۴۵۳)

۳) أخرجه أبوداود فى كتاب الترجل ، باب فى رد الطيب : ۴\۷۸ (رقم الحديث : ۴۱۷۲)

۴) فتح البارى : ۱۰\۴۵۴ ، عمدة القارى : ۲۲\۶۲)

د ښانست والی دپاره د غاښونو ارتوونکو ښځو باندې لعنت ويلې شويدې ، لکه چه حديث د باب کښې دی چه د الله لعنت دې وی په خالونو لګوونکو او چه څوك په خپل جسم خال لګوی ، او چه د مخ ويخته اوباسی او د حسن دپاره غاښونه ارتوونکو ښځو باندې چه دوی د الله تعالى پيدا کړې صورت بدلوونکی دی -

ددې حديث تشريح په کتاب التفسير کښې د سورت الحشر په تفسير کښې تيره شويده (1)

۸۱=بَاب الْوَصْلِ فِي الشَّعَرِ

[۵۵۸۸]حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَامَ حَجَّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَقُولُ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعَرٍ كَانَتْ بِيَدِ حَرَسِيٍّ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ وَيَقُولُ إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هَذِهِ نِسَاؤُهُمْ[ر:۳۲۸۱]

[۵۵۸۹] (2)وَقَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ[ر:۵۶۰۲]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د ويختو د لګولو ممانعت بيان کړيدې ، روايت د باب کښې دی چه حضرت معاويه ﷺ د حج په موقع په منبر باندې خطبه ورکوله ، دوی د خپل يو سپاهی د لاسه د ويختو يو ګونجئ واخسته او وې ويل چه د ستاسو عالمان کوم خائې دی ؟ ما د نبی کريم ﷺ نه د دې منع کول اوريدلې دی ، دوی ﷺ به فرمائل : بنو اسرائيل هلاك شو چه کله د دوی ښځو دا اختيار کړو (يعنی چه کله د دوی ښځو د خپلو ويختو سره نور ويخته لګول شروع کړل)

قُصَّة د ويختو ګونجئ ، **حَرَسِيٌّ**: حفاظت کوونکې (3)

[۵۵۹۰]حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُسْلِمِ بْنِ يَنَّاقٍ يُحَدِّثُ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ جَارِيَةً مِنْ الْأَنْصَارِ تَزَوَّجَتْ وَأَنَّهَا مَرِضَتْ فَتَمَعَّطَ شَعَرُهَا فَأَرَادُوا أَنْ يَصِلُوهَا فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ تَابَعَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ صَفِيَّةَ عَنْ عَائِشَةَ[ر:۴۸۰۹]

---

1) كشف الباری ، کتاب التفسير : ۶۶۶)

2) ۵۵۸۹) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی اللباس ، باب المستوشمة (رقم الحديث : ۵۶۰۲) و أخرجه مسلم فی اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة ..... ۳ \ ۱۶۷۶ (رقم الحديث : ۲۱۲۴)

3) عمدة القاری : ۲۲ \ ۶۳ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۴۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۱۱)

دویم روایت کښې دی د انصارو د یو جینۍ نکاح اوشوه ، هغه بیماره شوه نو ددې د سر ویخته اووتل اودوړیدل نو د خلقو دا اراده وه چه ددې په ویختو کښې جوړ اولګوو (نور ویخته اولګوو) خلقو د نبی ﷺ نه تپوس اوکړو نو دوی ﷺ اوفرمائل : الله په ویختو لګوونکی او چه څوك ئې په کښې لګوی په دواړو لعنت کړیدې -
د محمد ابن اسحاق متابعت محاملی موصولا نقل کړیدې - ( )

تمّغط : غورزیدل ، رژیدل ..... په راتلونکی روایت کښې تمرّق دې ددې معنی د وتلو ده ، یعنی د سر ویخته د بیخه وتل -

[۵۵۹۱\۵۵۹۲] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ حَدَّثَتْنِي أُمِّي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي أَنْكَحْتُ ابْنَتِي ثُمَّ أَصَابَهَا شَكْوَى فَتَمَرَّقَ رَأْسُهَا وَزَوْجُهَا يَسْتَحِثُّنِي بِهَا أَفَأَصِلُ رَأْسَهَا فَسَبَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ [ر:۵۵۹۷]

[۵۵۹۳] (۲) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ امْرَأَتِهِ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ

[۵۵۹۳] (۳) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَقَالَ نَافِعٌ الْوَشْمُ فِي اللِّثَةِ [ر:۵۵۹۶،۵۵۹۸،۵۶۰۳]

حضرت اسماء بنت ابی بکر ﷺ فرمائی چه یو ښځه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه او عرض ئې اوکړو چه ما د خپلې لور واده اوکړو ، بیا هغه بیماره شوه نو ددې سر ویخته اووتل . ددې خاوند ددې په باره کښې مونږ لمسوی (ترغیب راکوی چه ددې په سر کښې ویخته اولګوو) نو آیا څه ددې په سر کښې ویخته لګولې شم ؟ رسول الله ﷺ چه دا واوریدل نو په ویختو لګوونکې ښځه او چه کومه ښځه ئې ورته په کښې لګوی په دواړو ئې لعنت اوویلې -

---

[1]) إرشاد الساري : ۱۲\۶۱۲ . فتح الباري : ۱۰\۴۶۰)

[2]) الحديث أخرجه البخاري أيضا في اللباس ، باب الموصولة (رقم الحديث : ۵۵۹۷) و أخرجه النسائي في كتاب الزينة ، باب الواصلة : ۵\۴۲۱ (رقم الحديث : ۹۳۷۴)

[3]) ۵۵۹۳) الحديث أخرجه البخاري أيضا في اللباس ، باب الموصولة (رقم الحديث : ۵۵۹۶ - ۵۵۹۸) و في باب المستوشمة (رقم الحديث : ۵۶۰۳) و أخرجه مسلم في اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة ..... ۳\۱۶۷۶ (رقم الحديث : ۲۱۲۴) و اخرجه الترمذي في اللباس ، باب ما جاء في مواصلة الشعر : ٤\۲۳۶ (رقم الحديث : ۱۷۱۵۸) و أخرجه النسائي في الزينة ، باب المستوصلة : ٤\۳۲۱ (رقم الحديث : ۹۳۷۷) و أخرجه أبوداود في اللباس ، باب صفة الشعر : ٤\۷۷ (رقم الحديث : ۴۱۶۸)

فتمزق :دا د راء سره هم دې او تمزق د زاء سره هم دې د دواړو يومعنى ده يعنى جُدا كيدل-(۱)
قال نافع : الوشم فى اللثة : نافع فرمايى چه په اورو كښې هم دننه وشم كيږى -
[۵۵۹۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ قَدِمَ مُعَاوِيَةُ الْمَدِينَةَ آخِرَ قَدْمَةٍ قَدِمَهَا فَخَطَبَنَا فَأَخْرَجَ كُبَّةً مِنْ شَعَرٍ قَالَ مَا كُنْتُ أُرَى أَحَدًا يَفْعَلُ هَذَا غَيْرَ الْيَهُودِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمَّاهُ الزُّورَ يَعْنِي الْوَاصِلَةَ فِي الشَّعَرِ [ر:۳۲۸۱]
د باب آخرى حديث كښې دى " فأخرج كبة من شعر " يعنى حضرت معاويه د ويختو يو ګُنجى راوايستله ، كبة او قصة په يو معنى دى
دې حديث نه آداب مستنبط كولو كښې حافظ ابن حجر ليكى :
وفيه قيام الإمام بالنهى على المنبر، ولا سيما إذا رآه فاشيا، فيفشى إنكاره تاكيدا ليحذر منه، وفيه إنذار من عمل المعصية بوقوع الهلاك بمن فعلها قبله كما قال تعالى : (و ما هى من الظالمين ببعيد) و فيه جواز تناول الشىء فى الخطبة ليراه من لم يكن رآه لمصلحة الدينية، وفيه إباحة الحديث عن بنى اسرائيل، وكذا غيرهم من الأمم للتحذير مما عصوا فيه(۲)
يعنى ددې حديث نه يو خبره خو دا معلومه شوه چه د شريعت نهى د منبر د سر دپاسه بيانول پكاردى خاص كرچه كله دا خوريږى ، داسې صورت كښې خو ددې بر سر عام ترديد او رد پكار دى ، دويمه خبره دا معلومه شوه چه ګناه كوونكو ته د تيرو شوو ګناهګارو د هلاكت انجام خودل او يرول پكار دى - دريمه خبره دا معلومه شوه چه د خطبې دوران كښې په لاس كښې يو څيز راخستل دې دپاره چه خلقو ته ئې اوښائى او دوى پرې پوهه كړى جائز دى ، لكه چه حضرت معاويه دغه ګنجئ د ويختو په لاس كښې واخسته او خلقو ته ئې اوخودله، څلورمه خبره دا معلومه شوه چه دبنى اسرائيلو او د نورو امتونو قصې او واقعات خلقو ته اورول روا دى دې دپاره چه دوى دګناهونو نه بچ شى او اويريږى -
فائده :د ښځې دپاره چه څنګه د سر په ويختو كښې نور ويخته لګول جائز نه دى داسې سر خرئيل ورلره هم جائز نه دى. طبرى دحضرت ابن عباس روايت نقل كړيدې "نهى النبى صلى الله عليه وسلم أن تحلق المرأة رأسها"(۳)(رسول الله ﷺ ښځې د سر د ويختو د خرولونه منع كړيدى) امام ابوداود هم دا حديث په دې الفاظو رانقل كړيدې " ليس على النساء حلق ،إنما على النساء التقصير"(۴) په ښځو باندې (د احرام نه وتلو دپاره) حلق نشته دې ، بلكه دوى به تقصير

(۱) فتح البارى : ۱۰\۴۶۰ . إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۳ . عمدة القارى : ۲۲\۶۵ . شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۸)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۴۶۱)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۴۵۹)
(۴) أخرجه أبوداود فى كتاب الحج . باب الحلق و التقصير : ۲\۲۰۳ (رقم الحديث : ۱۹۸۴)

كوى يعنى ويخته به واړه كوى -)

د ويختو سره نور ويخته لګولو حکم : د فقهاء حضراتو په نزد د ويختو سره د څه څيز لګولو په تفصيل کښې اختلاف دې :

① بعضو مطلقا وصل ممنوع ګرځولې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سړى ويخته وى او که د سړى نه علاوه د بل څه وى او که د ريښمو او د جامو تارونه وى ، د ويختو سره د داسې څه څيز لګول مطلقا ممنوع دى -

مالكيه حضرات او اكثر شافعيان حضراتو دا قول اختيار كړيدې -([1])

② دانسان ويخته لګول خو مطلقا ممنوع دى دارنګه د انسان نه علاوه د يو بل څيز نجس ويخته هم لګول جائز نه دى ، لکه د مردار څناور ويخته خو د انسان نه علاوه د بل څيز پاك ويخته لګول جائز دى دا د احنافو حضراتو ، حنابله او د بعض شوافعو مسلك دې ([2]) لکه چه عالمګيريه کښې دى : ووصل الشعر بشعر الآدمي حرام، سواء كان شعرها أو شعر غيرها .... ولا بأس للمرأة أن تجعل في قرونها و ذوائبها شيئا من الوبر([3])

امام محمد رحمه الله په موطا کښې فرمائى : ولا بأس في الرأس إذا كان صوفا، فأما الشعر من شعور الناس فلا ينبغي، وهو قول أبي حنيفة والعامة من فقهائنا([4])

③ دريم قول دا دې چه د ويختو سره ويخته لګول ممنوع دي او د ويختو سره بل داسې څيز لګول هم ممنوع دى چه په هغې د ويختو ګمان کيږى خو که داسې څه التباس نه راځى نو بيا جائز دې - ([5])

حافظ ابن حجر رحمه الله دې قول ته ترجيح ورکړيده - ([6])

٨٢=بَابُ الْمُتَنَمِّصَاتِ

[٥٥٩٥] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ عَبْدُ اللَّهِ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا

---

[1] أوجز المسالك فى كتاب الشعر ، باب السنة فى الشعر : ١٥\١٣١)

[2] الدر المختار : كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى النظر و المس : ٥\٢٦٤ ،بذل المجهود فى كتاب الترجل ، باب فى صلة الشعر : ١٦\٥٨ ، المغنى لابن قدامة " حكم وصل الشعر " فصل (بلا ترجمة) : ١١\٣٨ ، أوجز المسالک کتاب الشعر ، باب ما جاء فى السنة فى الشعر : ١٥\١٣)

[3] الفتاوى الهندية ، كتاب الكراهية ، الباب التاسع عشر فى الختان و الخصاء و قلم الأظفار وقص الشارب ..... : ٥\٣٥٨)

[4] الموطا للإمام محمد ، باب المرأة تصل شعرها بشعر غيرها ص \ ٣٨٣)

[5] بذل المجهود ، كتاب الترجل ، باب فى صلة الشعر : ١٧\٥٨ ، أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب فى السنة فى الشعر : ١٥\١١)

[6] فتح البارى : ١٠\٤٥٩)

هٰذَا قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ وَمَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ وَفِي كِتَابِ اللّٰهِ قَالَتْ وَاللّٰهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللّٰهِ لَئِنْ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ۴۶۰۴]

مُتَنَمِّصات دا جمع د متنمصة ده دا د نمص نه دې چه ددې معنی د ويختو ويستلو راخی ،
نامصة: هغه ښځه ده چه د مخ نه ويخته اوباسی - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه نامصة هغه ښځې ته وايی چه بانړه جوړوی او روزې نرئ کوی - (۱)
متنمصة هغه ښځې ته وائی چه نمص طلب کوی يعنی په نورو ښځو باندې ويخته اوباسی - (۲) عموما ښځې د مخ د اړخونو نه او د روزو جوړولو او نری کولو دپاره په نورو ښځو ويخته اوباسی ، د حديث د باب په وجه داسې کول ناجائز او حرام دی
خو که د يوې ښځې په مخ ګيره يا زياتی ويخته رااوخيژی نو ددې د صفا کولو اجازت شته دې - (۳) او دا په دې وعيد کښې داخله نه ده بلکه امام نووی رحمه الله ديته مستحب ويلې دی - (۴)

۸۲=باب الموصولة

[۵۵۹۵] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ عَبْدُ اللّٰهِ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللّٰهِ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا هٰذَا قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ وَمَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ وَفِي كِتَابِ اللّٰهِ قَالَتْ وَاللّٰهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللّٰهِ لَئِنْ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ۴۶۰۴]

موصولة: دا هغه ښځه ده چه ددې په سر کښې ويخته لګيدلې وی ، دې باب کښې ددې مذمت بيان کړې شويدې
قوله: أصابتها الحَصْبة: حصبة (د حاء په فتحه او د صاد په سکون سره) د يو بيمارئ نوم دې چه ديکښې په بدن کښې وړې وړې سرې دانې رااوخی -
حافظ ابن حجر فرمائی : چه دا د چيچك يو قسم دې (۵)
بعضو په اردو کښې د دې ترجمه په " خسره " سره کړيده - (۶)

---

(۱) أخرجه أبوادو فی كتاب الترجل ، باب فی صلة الشعر : ٤ \ ٧٨ (رقم الحديث : ٤١٧٠)
(۲) إرشاد الساری : ١٢ \ ٦١٥ ، فتح الباری : ١٠ \ ٤٦١ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٦٦)
(۳) فتح الباری : ١٠ \ ٤٦٢ ، إرشاد الساری : ١٢ \ ٦١٥)
(۴) شرح مسلم للنووی ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة : ٢ \ ٢٠٥)
(۵) فتح الباری : ١٠ \ ٤٦٢)
(۶) القاموس الوحيد : ص \ ٣٤٥)

قوله: قال النبي صلى الله عليه وسلم: لعن الله الواشمة .... يعني لعن النبي صلى الله عليه وسلم: حافظ ابن حجر فرمائی چه د حديث په آخر کښې " يعنى لعن النبى صلى الله عليه و سلم " تفسيری جمله ښه سمه واضحه نه ده چه ددې څه مطلب دې ، هو داسې ويلې کيدې شی چه الله تعالى دا لعنت د نبی ﷺ د ژبې په ذريعه رااليږلې وی يا اوويلې شی چه د الله تعالى د لعنت په وجه رسول الله ﷺ هم لعنت اوويلې - (۱)

په څو مصری نسخو کښې د حديث عبارت داسې دی " قال النبى الواشمة و المستوشمة ...... يعنى لعن النبى صلى الله عليه وسلم " په دې صورت کښې دا تفسير بالکل واضح دې چه " د الواشمة ... " نه وړاندې د " لعن " لفظ پاتې شوې دې نو دې وجه نه راوی د دې تصريح اوکړه او " لعن النبى .... " ئې اوويلې - (۲)

۸۴= بَابُ الْوَاشِمَةِ

[۵۶۰۰] حَدَّثَنِي يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَنَهَى عَنْ الْوَشْمِ حَدَّثَنِي ابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ ذَكَرْتُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ حَدِيثَ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ سَمِعْتُهُ مِنْ أُمِّ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ مِثْلَ حَدِيثِ مَنْصُورٍ [ر: ۵۳۰۸]

[۵۶۰۱] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبِي فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَآكِلِ الرِّبَا وَمُوكِلِهِ وَالْوَاشِمَةِ وَالْمُسْتَوْشِمَةِ [ر: ۱۹۸۰]

۸۵= بَابُ الْمُسْتَوْشِمَةِ

[۵۶۰۲] حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُتِيَ عُمَرُ بِامْرَأَةٍ تَشِمُ فَقَامَ فَقَالَ أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ مَنْ سَمِعَ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْوَشْمِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقُمْتُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَا سَمِعْتُ قَالَ مَا سَمِعْتَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَشِمْنَ وَلَا تَسْتَوْشِمْنَ [ر: ۵۵۸۹]

[۵۶۰۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [ر: ۵۵۹۳]

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۳۶۳)

(۲) الابواب و التراجم : ۲\۱۱۱ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۶۷)

[۵۶۰۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ مَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ [ر: ۴۶۰۴]

وَشم خال لګولو ته وائى ، چه په بدن کښې ستن وغيره نرئ نرئ وهلې کيږى او بيا دا ځائې د يو رنګ نه ډک کړى ، دې عمل ته وشم ويلې کيږى - (۱) چه کومه ښځه دا عمل کوى هغې ته واشمه وائى چه د کومې ښځې سره دا عمل کيږى هغې ته موشومه وائى چه کوم د دې عمل مطالبه کوى ديته مستوشمه وائى ، وشم د جمهورو عالمانو په نزد حرام دې (۲) ځکه چه الله تعالى او د الله تعالى رسول د دې عمل په کونکو باندې لعنت ويلې دې ، بعض ديته مکروه تحريمى وائى - (۳)

يو اشکال او ددې جواب : طبرى د قيس بن حازم نه په صحيح سند سره روايت نقل کړيدې هغه فرمائى " دخلت مع أبي على أبي بكر الصديق ، فرأيت يد أسماء موشومة " (۴)

د دې يو جواب خو دا ورکړې شويدې چه دا د قبل النهى واقعه ده او دويم جواب دا ورکړې شويدې چه ممکن ده چه د نهى حديث دوى ته نه وى رارسيدلې - (۵)

چه په کوم اندام خال يا څه بل نقش لګيدلې وى د هغې د طهارت حکم : دا خبره باقى پاتې کيږى چه د جسم په کومه حصه باندې نقش شوې وى د هغې په طهارت کښې څه حکم دې؟ امام نووى رحمه الله ليکلې دى چه دا حصه نجس کيږى دې وجه نه ديکښې چه کوم رنګ وغيره لګيدلې وى د هغې صفا کول واجب دى ، خو که د اندام د هلاك کيدو ويره وى نو بيا لرې کول ددې واجب نه دى ، دا د شوافعو مسلك دې - (۶)

د احنافو حضراتو مسلك دا دې چه کله وينه اودريده او زخم جوړ شو او صرف رنګ سور يا شين پاتې شو نو اوس ددې زائله کول واجب نه دى ، بلکه په دې چه اوبه.واچولې شى نو دا طهارت به حاصل شى ، چه څنګه په ګيره کښې د خضاب لګولو نه پس چه په ګيره کښې اوبه واچولې شى نو د طهارت حکم حاصليږى - (۷)

---

۱) إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۸ ، فتح البارى : ۱۰\۴۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۶۳ ، النهاية لابن الاثير : ۵\۱۸۹ ، مجمع بحار الانوار : ۵\۵۸)
۲) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة الخ :۲\۲۰۵)
۳) فتح البارى : ۱۰\۴۶۱)
۴) فتح البارى : ۱۰\۴۶۱ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۳)
۵) فتح البارى : ۱۰\۴۶۱ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۳)
۶) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة : ۲\۲۰۵)
۷) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الطهارة ، مطلب فى حكم الوشم : ۱\۲۴۲)

۸۲ = باب التصاویر

[۵۶۰۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَصَاوِيرُ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ سَمِعْتُ أَبَا طَلْحَةَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۰۵۳]

تصاویر د تصویر جمع ده . دې باب کښې امام بخاري رحمه الله د تصویر حکم بیانوی -

قوله: لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب : دلته د ملائکو په باره کښې دوه قوله دی .

علامه خطابی وغیره څو عالمانو فرمائلي دی چه دینه هغه فرشتې مستثنی دی چه کومې د انسان عملونه لیکلو باندې مامور دی ځکه چه دوی د انسان نه هیڅ وخت هم نه جدا کیږی ، دې وجه نه دینه د رحمت وغیره فرشتې مراد دی - (۱)

خو علامه قرطبی او د نورو عالمانو دا خیال دې چه لفظ عام دې او دیکښې هیڅ تخصیص نشته دې . دې وجه نه دینه تمامې فرشتې مراد دی ، هیڅ یو استثناء په کښې نشته دې ، باقی د عملونو د نګرانئ والا فرشتو باره کښې ویلې شي چه دوی د کوره بهر اوسی او الله دوی ته د کور دننه خلقو د عملونو د معلومولو صلاحیت ورکړیدې - (۲)

بیت نه مراد هر هغه ځائې دې چه هلته انسان اوسیږی او کلب نه مراد د هر قسم سپی دی ، علامه خطابی وغیره د ضرورت په وجه د ساتونکی سپی استثناء کړیده ، چه د ښکار او د حفاظت په غرض سره چه کوم سپې اوساتلې شی نو هغه دیکښې داخل نه دې - (۳)

خو د علامه قرطبی او د امام نووی رجحان عموم طرف ته دې ځکه چه حدیث کښې داسې د هیڅ څه تخصیص هم نه دې شوې - (۴)

احتیاط هم دیکښې دی چه د ضرورت دپاره کوم سپې اوساتلې شی هغه کور کښې دننه ساتلو په ځائې بهر چرته خواوشاه کښې اوساتلې شی -

سپې په خپله هم نجس او نجاستونه خوری هم ، دې وجه نه فرشتې داسې کور ته نه ځی چه کوم ځائې دا نجس وی - (۵)

یو دریم مطلب د دې جملې دا هم بیان شویدې چه دیکښې نفی د مطلق دخول نه ده بلکه د یو خاص صفت والا د دخول نفی ده او مطلب دا دې چه فرشتې داسې کور ته په هغه اطمینان او په رضا نه داخلیږی چه کوم اطمینان او رضا سره هغه کور ته ورځی چه هلته

(۱) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۲۱ . فتح الباری : ۱۰ \ ۴۶۶ . عمدة القاری : ۲۲ \ ۶۹)

(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۴۶۶)

(۳) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۲۱ . فتح الباری : ۱۰ \ ۴۶۶ . عمدة القاری : ۲۲ \ ۶۰)

(۴) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۲۱ . فتح الباری : ۱۰ \ ۴۶۷ . شرح مسلم للنووی . کتاب اللباس . باب تحریم صورة الحیوان : ۱۲ \ ۲۰۰ . عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۳ \ ۶۹)

(۵) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۲۱ . فتح الباری : ۱۰ \ ۴۶۷ . عمدة القاری : ۲۲ \ ۶۹)

سپی نه وی - (۱)

قوله: ولا تصاویر: د لا د نفی اعاده ئې ځکه اوکړه چه چا ته دا وهم رانشی چه د فرښتو د نه راتلو دپاره په کور کښې دننه د سپی او د تصویرونو د دواړو کیدل ضروری دی - ځکه چه کُه عبارت داسې وې " لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب و تصاویر " نو واو به د جمع دپاره اخستې شوې وو او چا ته به دا وهم کیدې شو ، دې وجه نه ئې " ولا تصاویر " اوویل او دا وهم ئې ختم کړو چه فرښتې به داسې کور ته هم نه داخلیږی چه هغې کښې تصویرونه وی ځکه چه اوس تقدیر د عبارت به داسې وی " ولاتدخل بیتافیه صورة " - (۲)

یو اشکال او ددې جواب: په دې دا اشکال کیدې شی چه قرآن کریم کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په تذکره کښې دی ، (یعملون له ما یشاء من محاریب و تماثیل) د " تماثیل " تفسیر په تصویرونو سره شویدې ، کُه تصویر جائز نه وې نو بیا جناتو ولې د حضرت سلیمان علیه السلام دپاره تصویر جوړولو ؟

د دې یو جواب خو دا دې چه د دوی په شریعت کښې د دې جواز وو ، اسلام کښې ممنوع دې - (۳)

او دا هم ممکن ده چه د " تماثیل " نه د ذی روح تصویر مراد نه وی بلکه د غیر جاندار څیزونو تصویرونه او نقشونه ترینه مراد وی - (۴)

قوله: وقال اللیث: حدثنی یونس......: دې تعلیق کښې د ابن شهاب د عبید الله بن عبد الله بن عتبه د سماع تصریح ده بره په سند موصول کښې عنعنه ده ، دې وجه نه امام دا تعلیق ذکر کړو ، دا ابونعیم په " المستخرج " کښې موصولا نقل کړیدې - (۵)

۸۷=بَاب عَذَابِ الْمُصَوِّرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[۵۶۰۶](۶) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ قَالَ كُنَّا مَعَ مَسْرُوقٍ فِي دَارِ يَسَارِ بْنِ نُمَيْرٍ فَرَأَى فِي صُفَّتِهِ تَمَاثِيلَ فَقَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ

[۵۶۰۷](۷) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)
(۲) ۸۰ إرشاد الساری : ۱۲\۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۲۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۶۹)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)
(۵) إرشاد الساری : ۱۲\۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰\۶۶ ، عمدة القاری : ۲۲\۶۹)
(۶) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب تحریم تصویر صورة الحیوان ..... ۳\۱۶۷۰ ؛ (رقم الحدیث : ۲۱۰۹) و أخرجه النسائی فی الزینة ، باب التصاویر : ۴\۵۰۴ (رقم الحدیث : ۹۷۹۴)
(۷) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی التوحید ، باب قول الله تعالی "و الله خلقکم ...[بقیه برصفحه آئنده....

عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هٰذِهِ الصُّوَرَ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ [ر: ۷۱۱۹]

د باب رومبی روایت کښې مسلم بن صبیح فرمائی چه مونږ مسروق بن الاجدع سره د یسار بن نمیر په کور کښې وو ، نو دوی د ده د کور دکانچې (د خاورو جوړې شوې ډبې) سره تصویرونه اولیدل نو وې ویل ما د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه اوریدلی دی چه دوی د رسول الله ﷺ یو حدیث بیانولو چه د قیامت په ورځ به تصویر جوړوونکو دپاره سخت عذاب وی -

یسار بن نمیر : نمیر (د تصغیر سره) دې اصل کښې د مدینې وو او په کوفه کښې اوسیدلو، د حضرت فاروق اعظم وغیره نه دوی احادیث نقل کړیدی ، ثقه دې (۱) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی "ولم أر له فی البخاری إلا هذا الموضع" (۲)

قوله: فرأى في صُفَّته : صُفّة د صاد په ضمه او د فاء په تشدید سره) دکانچې (د خاورو جوړه شوې ډبه د ناستې ځائې) ته وائی، د مسلم په روایت کښې دی کنت مع مسروق فی بیت فیه تماثیل، فقال لی مسروق : هذه تماثیل کسری، فقلت : لا، هذه تماثیل مریم (۳) (خه د مسروق سره په یو کور کښې ووم چه هغې کښې تصویرونه ، مانه مسروق تپوس اوکړو دا د کسری تصویرونه دی ؟ ما اوویل : نه ، دا د مریم تصویرونه دی)

د تصویر جوړوونکو دپاره به د قیامت په ورځ سخت عذاب وی ، سخت عذاب به څو خلقو ته وی قرآن کریم کښې د آل فرعون متعلق دی (أدخلوا آل فرعون أشد العذاب) (۴)

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړیدې "إن أشد الناس عذابا یوم القیامة رجل قتل نبیا أو قتله نبی، وإمام ضلالة، ممثل من الممثلین" (۵) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د هغه کس وی چه هغه نبی قتل کړې وی یا ده لره نبی علیه السلام قتل کړې وی او امام د ګمراهئ وی او تصویر جوړوونکې وی -

د حضرت عائشه رضی الله عنها یو مرفوع روایت هم امام طحاوی موصولا نقل کړیدې " أشد الناس عذابا یوم القیامة رجل هجا رجلا فهجا القبیلة بأسرها" (۶) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د

...بقیه ازحاشیه گذشته]و ما تعملونه " (رقم الحدیث : ۷۱۱۹) و أخرجه مسلم فی اللباس و الزینة ، باب تحریم تصویر صورة الحیوان ... ۱۳\۱۶۷۰ (رقم الحدیث : ۲۱۰۸)

۱) عمدة القاری : ۲۲\۷۰ ، فتح الباری : ۱۰\۴۶۸ ، تهذیب الکمال : ۳۲\۲۹۸)

۲) فتح الباری : ۱۰\۴۶۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۷۰)

۳) رواه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب تحریم صورة الحیوان : ۱۳\۱۶۷۰ (رقم الحدیث : ۲۱۰۹)

۴) سورة المؤمن : ۴۶)

۵) فتح الباری : ۱۰\۴۶۹)

۶) فتح الباری : ۱۰\۴۶۹)

هغه کس وی چه ده ته يو سړی کنځل اوکړل نو ددې په جواب کښې دې دده پوره قبيلې ته کنځل اوکړل -

امام طحاوی رحمه الله فرمائی "فكل واحد من هؤلاء يشترك مع الآخر فى شدة العذاب" يعنی په شدت د عذاب کښې به دا ټول خلق مشترك وی - (۱)

علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه دا اشديت د تمامو خلقو په اعتبار سره به نه وی بلکه سړی ته به چه د کومې ګناه په وجه عذاب ورکولې کيږی ، ددې ګناه په عذاب کښې مبتلاء د نورو خلقو په اعتبار سره دا اشديت بيان کړې شوې دې - نو چه کومو خلقو د خدائې دعوی کړيده هغوی کښې به د فرعون عذاب سخت وی چه چا د کافرانو مشری اوکړه نو دده عذاب به په مقابله د هغه کس کښې سخت وی چه هغه د فاسقانو مشری کړې وی ، دارنګه چه چا د جاندار (سا والا) تصاوير د عبادت دپاره جوړ کړل ، د ده عذاب به سخت وی په مقابله د هغه کس کښې چه ده د سا والا تصاوير دپاره د عبادت نه وی جوړ کړې -

حاصل دا چه دا اشديت د عامو خلقو په اعتبار سره نه دې بلکه چه د دغه ګناه په عذاب کښې کوم خلق مبتلاء دی د هغو په اعتبار سره دې - (۲)

د باب په دويم روايت کښې دی ، چه رسول الله ﷺ اوفرمائل چه کوم خلق تصويرونه جوړوی د قيامت په ورځ به دوی ته عذاب ورکړې کيږی او دوی ته به د تعجيز او د توبيخ دپاره اوويلې شي چه تاسو چه کوم تصويرونه جوړ کړی دی دا ژوندی کړئ (نو دوی خو به ددې په ژوندی کولو قادر نه وی نو دې وجه نه دوی به مسلسل په دې عذاب کښې مبتلاء وی) (۳)

۸۸=بَاب نَقْضِ الصُّوَرِ

[۵۶۰۸] (۴) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حِطَّانَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيبُ إِلَّا نَقَضَهُ

دې باب کښې د تصويرونو د ماتولو ذکردې ړومبی روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ به خپل کور کښې داسې څيزونه نه پريخودل چه په هغې کښې تصويرونه وی ، تر دې چه دا به مات کړل او چوری چوری به ئې کړل -

تصاليب: د تصليب جمع ده، تصوير ته وايی ، حافظ ابن حجر فرمائی دا د صليب جمع ده(۵)

---

(۱) فتح الباري : ۱۰\۴۶۹)

(۲) فتح الباري : ۱۰\۴۶۹ ، عمدة القاري : ۲۲\۷۰)

(۳) فتح الباري : ۱۰\۴۷۰ ، عمدة القاري : ۲۲\۷۱ ، إرشاد الساري : ۱۲\۶۲۳)

(۴) ۵۶۰۸) الحديث أخرجه أبوداود فى اللباس ، باب فى الصليب فى الثوب : ۴\۷۲ (رقم الحديث : ۴۱۵۱) و أخرجه النسائى فى الزينة ، باب التصاوير : ۴\۵۰۴ (رقم الحديث : ۹۷۹۱)

(۵) فتح الباري : ۱۰\۴۷۱)

خو علامه عينى د دوى مؤاخذه كړيده - (١)

علامه كرمانى د تصاليب تشريح كړيده " أى التصاوير كالصليب يقال : ثوب مُصَلَّب أى عليه نقش كالصليب الذى للنصارى "يعنى دتصاليب نه دصليب په شان تصويرونه مراد دى ، ثوب مُصلب هغه جامې ته وايى چه په هغې د نصرانيانو د صليب په شان نقش و نګار شوې وى - (٢)

[٥٦٠٩] (٣) حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ فَرَأَى أَعْلَاهَا مُصَوِّرًا يُصَوِّرُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً ثُمَّ دَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ فَغَسَلَ يَدَيْهِ حَتَّى بَلَغَ إِبْطَهُ فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مُنْتَهَى الْحِلْيَةِ [ر: ٧١٢٠]

ابوزرعه وائى چه څه د ابوهريره رضى الله عنه سره يو كور ته لاړم نو اومې كتل چه په دې باندې يو مصور تصويرونه جوړوى نو دوى اوويل چه ما د رسول الله ﷺ دا فرمان اوريدلې دې چه د هغه كس نه زيات ظالم به څوك وى چه څما د پيدا كولو په شان د پيدا كولو كوشش كوى (دا ئې د الله تعالى و تبارك قول نقل كړو) دې خو دې لږ يوه دانه پيدا كړى ، يا ذره خو دې پيدا كړى او اودې ښائى ، بيا ئې د اوبو لوښې را اوغوښتلو او دواړه لاسونه ئې ترخونو پورې اووينځل -

د ابوذرعه نوم هرم بن عمر دې ، دې د مدينې منورې په كوم كور كښې چه پيدا شوې وو ، دا د مروان بن الحكم كور وو ، د مسلم روايت كښې ددې تصريح ده - (٤)

قوله: فقلت : يا أباهريرة أشيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : مُنتهى الحِليَة: ابوذرعه تپوس اوكړو چه ائې ابوهريره په اوداسه كښې ترخه پورې لاسونو وينځلو متعلق تا د رسول الله ﷺ نه څه اوريدلې دى ؟ حضرت ابوهريره رضى الله عنه اوفرمائل : هم (د جنت د) كالى آخرى ځائې دې ، علامه عينى رحمه الله د دې معنى بيان كړيده " أى التبليغ إلى الإبط منتهى حلية المؤمن فى الجنة " (٥)

د حلية نه يا خو زيور مراد دې لكه چه د قرآن كريم په آيت كښې دى (يحلون فيها من أساور) او يا دينه د قيامت په ورځ د اوداسه د اثر نه لاسونه او پښې او نور اندامونه د اوداسه پرقيرى

---

١) عمدة القارى : ٢٢ \ ٧١)

٢) شرح الكرمانى : ٢١ \ ١٣٥)

٣) ٥٦٠٩) الحديث أخرجه أيضا فى كتاب التوحيد ، باب قول الله تعالى : "والله خلقكم و ما تعملون" ..... (رقم الحديث : ٧١٢٠) و أخرجه مسلم فى اللباس و الزينة ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان ..... ١٣ \ ١٦٧٠ (رقم الحديث : ٢١١١)

٤) رواه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة، باب تحريم صورة الحيوان الخ : ١٣ \ ١٦٧ (رقم الحديث : ٢١١١)

٥) عمدة القارى : ٢٢ \ ٧٢)

مراد دي (۱) چه ديته حديث كښې " غر محجلين " ويلې شويدى (۲)

۸۹=بَاب مَا وُطِئَ مِنْ التَّصَاوِيرِ

[۵۶۱۰/۵۶۱۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِاللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ وَمَا بِالْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ أَفْضَلُ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ بِقِرَامٍ لِي عَلَى سَهْوَةٍ لِي فِيهَا تَمَاثِيلُ فَلَمَّا رَآهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَتَكَهُ وَقَالَ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللَّهِ قَالَتْ فَجَعَلْنَاهُ وِسَادَةً أَوْ وِسَادَتَيْنِ

[۵۶۱۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَعَلَّقْتُ دُرْنُوكًا فِيهِ تَمَاثِيلُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَنْزِعَهُ فَنَزَعْتُهُ وَكُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ [ر:۲۳۴۷]

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه رسول الله ﷺ د يو سفر نه تشريف راوړو ما په دكانچه باندې يو پرده رازوړنده كړې وه ، چه ديكښې تصويرونه وو ، رسول الله ﷺ چه دا اوكتله نو وې شلوله ، او وې فرمائل د قيامت په ورځ به د ټولو نه زيات سخت عذاب د هغه خلقو وى چه دوى د الله تعالى د تخليق نقل كوى ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه ما دې نه يو يا دوه تكيه ګانې جوړې كړې (او چه تكيه پائمال كيږى او دېته تكيه وهلې كيږى چه دينه معلومه شوه چه تصويرونه به هم داسې پائمال كيدې شى)

قوله: سترت بقرام لي على سهوة: قرام (د قاف په كسره سره) نقشدارې يا نرئ پردې ته وائى - (۳)

سهوة (د سين په فتحه او د باء په سكون سره) دكانچې ته يا ډيوډئ ته يا د كور ګودام ته وائى (۴) مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله د دې ترجمه په طاق سره كړيده - (۵)

قوله: وعلقت دُرنوكًا فيه تماثيل: درنوك (د دال په ضمه او د راء په سكون سره) پردې ته وائى -(۶)

---

(۱) عمدة القاري: ۲۲\۷۲، إرشاد الساري: ۱۲\۶۴۴، فتح الباري: ۱۰\۴۷۳، شرح الكرماني: ۲۱\۱۳۵)

(۲) قال أبوهريرة في حديثه : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : إن أمتي يأتون يوم القيامة غرا محجلين من أثر الوضوء . أخرجه مسلم فى كتاب الطهارة ، باب إستحبا إطالة الغرة : ۱\۲۱۶ (رقم الحديث : ۲۴۶)

(۳) النهاية لابن الأثير : ۴\۴۹ ، مجمع بحار الأنوار : ۴\۲۵۷)

(۴) النهاية لإبن الأثير : ۲\۴۳۰ ، مجمع بحار الأنوار : ۳\۱۶۱)

(۵) فيض الباري : ۴\۳۸۳)

(۶) النهاية لابن الاثير : ۲\۴۳۰ ، مجمع بحار الانوار : ۳\۱۶۱)

۹۰- بَاب مَنْ كَرِهَ الْقُعُودَ عَلَى الصُّورَةِ

[۵۶۱۲] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَقُلْتُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَذْنَبْتُ قَالَ مَا هَذِهِ النُّمْرُقَةُ قُلْتُ لِتَجْلِسَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا قَالَ إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ الصُّورَةُ [ر: ۱۹۹۹]

[۵۶۱۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ الصُّورَةُ قَالَ بُسْرٌ ثُمَّ اشْتَكَى زَيْدٌ فَعُدْنَاهُ فَإِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعُبَيْدِ اللَّهِ رَبِيبِ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنْ الصُّوَرِ يَوْمَ الْأَوَّلِ فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَهُ بُكَيْرٌ حَدَّثَهُ بُسْرٌ حَدَّثَهُ زَيْدٌ حَدَّثَهُ أَبُو طَلْحَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۰۵۳]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په تصویرونو د کښیناستو کراهت بیانوی - حدیث د باب کښې حضرت عائشه فرمائی چه ما یو تکیه واخسته چه هغې باندې تصویرونه وو ، نبی کریم ﷺ په دروازه کښې اودریدو او دننه رانغلو ، ما چه کله دا اولیدلو نو ماوویل خما توبه که خما نه څه ګناه شوې وی، حضور ﷺ اوفرمائل دا تکیه څه ده ، ما اوویل دا ما د ستا د ناستې او د تکیه لګولو دپاره اخستې ده - دوی اوفرمائل : دې تصویرونو جوړوونکو ته به د قیامت په ورځ عذاب وی او دوی ته به اوویلې شی چه دیکښې روح واچوه ، چه په کوم کور کښې تصویر وی هغه ته فرښتې نه داخلیږی

تعارض د روایتونو او ددې دحل توجیهات: دینه معلومه شوه چه د تصوروالا تکیه استعمالول صحیح نه دی ، دینه ما قبل باب کښې د تصویرونو والا پردې په باره کښې حضرت عائشه فرمائلې وو مونږ دینه تکیه جوړه کړه چه دینه معلومیږی چه دا دوی ﷺ به استعمال کړې وه په روایت د باب کښې دوی ﷺ ددې د استعمال نه انکار اوکړو په ظاهره د دواړو روایتونو مینځ کښې تعارض دې

① حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دې باب سره ددې تعارض لرې کولو او د دواړو مینځ کښې تطبیق پیدا کولو ته اشاره کړیده چه د تصویر والا پردې نه د تکیه جوړولو نه دا نه لازمیږی چه حضور ﷺ دا استعمال کړې هم وی ، دې وجه نه دواړو مینځ کښې څه تعارض نشته دې ، وړمبی روایت کښې صرف د تکیه جوړولو ذکر دې ، د استعمال هیڅ وضاحت نشته دې - ([1])

[1]) فتح الباری : ۱۰\۴۷۷)

④ او دا هم ویلې شي چه حضور ﷺ دا تکیه استعمال کړې وه خو دا پرده ئې د تکیه جوړولو نه وړاندې بالکل په مینځ شلولې وه او تصویرونه شلیدلې وو ، بیا ئې ترینه تکیه جوړه کړه نو دا بغیر د تصویرونو والا تکیه وه - (۱)

⑤ مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله په فیض الباري کښې فرمائي چه ړومبي باب کښې د حضرت عائشه قول " فجعلناه وسادتین " نه معلومیږي چه تصویرونه د تکیه وهلو او د پائمال کولو په حالت کښې جائز دي او ددې دویم باب د روایت نه د تصویرونو مطلق عدم جواز معلومیږي ځکه چه حضرت عائشه تصریح کړیده چه دا ما د دوی د کښینا ستو دپاره اخستې وه خو دوي ﷺ دا قبوله نه کړه -

امام بخاري رحمه الله ړومبی په دې باندې د جواز او ثانیا په دې باندې د کراهت ترجمه قائم کړیده ، اوس خو به یا دا اوویلې شي چه د امام په نزد د جواز قول راجح دې ، دویمه ترجمه ئې قائم کړه چه ځکه ځوك د عدم جواز قول اختیاروي نو د هغه دپاره هم یوه لاره شته - او یا به دا اوویلې شي چه امام بخاري رحمه الله په ناسته او په پائمال کولو کښې فرق کوي چه د تصویرونو والا تکیه او پرده د ناستې دپاره خو نه شي استعمالولې خو په دې ډډه وهل او ځملاستل او تللو دپاره استعمالیدې شي ځکه چه دیکښې امتهان (سپکاوې) او تحقیر زیات دې - (۲)

مولانا انور شاه کشمیري رحمه الله خپله توجیه هم بیانه کړیده ، دې فرمائي چه اصل کښې حضرت عائشه چه کله رسول الله ﷺ ته اوویل چه دا ما د ستا د کښیناستو دپاره اخستې ده ، نو دوی د تصویرونو د مسئلې نه د تصویر جوړولو والا مسئلې ته منتقل شو ، ځکه چه ګُه دوی په دې موقع خاموشي اختیار کړې وې نو چا ته به دا وهم کیدې شو چه کله دا تصویرونه جائز دي نو تصویرونه جوړول به هم جائز وي - دې وجه نه د دې وهم لرې کولو دپاره دوی تنبیه اوکړه چه تصاویر د امتهان په صورت کښې اګر چه ددې استعمال جائز دې خو د تصویر جوړول قطعا په هیڅ صورت کښې هم جائز نه دی ، هم دا وجه ده چه دوی د تصویرونو باره کښې هیڅ هم اونه فرمائل بلکه "إن أصحاب هذه الصور " سره ئې د تصویر جوړوونکو په باره کښې ئې وعید اوفرمائلو او د حدیث په آخر کښې ئې په "لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة " سره یو عام حکم بیان کړو چه هغې کښې د امتهان دا مخصوص صورت شامل نه وو - (۳)

ددې توجیه حاصل دا راااوتلو چه حدیث د باب د تصویرونو سره متعلق نه دې ، بلکه دیکښې د تصویر جوړوونکي حکم بیان شویدې، د امتهان یعنی د ډډې وهلو او د ملاستې او د ګرځیدو په صورت کښې د تصویرونو د حکم په باره کښې حدیث دباب خاموش دې ،

---

(۱) إرشاد الساري : ۱۲\ ۶۶۶)

(۲) فیض الباري : ٤ \ ۳۸۳ ، الابواب و التراجم : ۲ \ ۱۱۲)

(۳) فیض الباري : ٤ \ ۳۸۳)

او د رومبی باب د حدیث نه ددې جواز معلومیږی ، دې وجه نه داسې صورت کښې دا جائز دې ، والله اعلم
په مسئله د تصویر باندې تفصیلی بحث وړاندې راروان دې

۹۱ = بَابُ كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ فِي التَّصَاوِيرِ

[۵۶۱۴] حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ قِرَامٌ لِعَائِشَةَ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمِيطِي عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي [ر: ۳۶۷]

علامه عینی رحمه الله فرمائی : "أى هذا باب فى بيان كراهية الصلاة فى البيت الذى فيه الثياب التى فيها التصاوير، فإذا كرهت فى مثل هذا، فكراهتها وهو لابسها أقوى و أشد" (۱)

یعنی دې باب کښې امام بخاری رحمه الله په هغه کوټه کښې د مونځ کولو کراهت بیان کړیدې چه کومې کښې تصویرونه وی ، نو چه کله دتصویرونو والا په کور کښې مونځ کول مکروه شو نو د تصویر والا لباس کښې خو مونځ کول په طریقه اولی سره مکروه به وی -
د تصویر والا جامو کښې مونځ کول مکروه دی ، امام په باب کښې چه کوم حدیث نقل کړیدې دیکښې دی چه حضرت عائشه یو پرده زوړنده کړې وه حضور ﷺ اوفرمائل دا خما نه لرې کړه ، ځکه چه دا تصویرونه په مانځه کښې خما وړاندې وی (نو خما په توجه کښې فرق راولی .....)

په حدیث د باب اشکال او ددې جواب : په دې حدیث اشکال کیږی چه د حدیث د باب نه معلومیږی چه رسول الله ﷺ د تصویرونو والا د پردې په وجود کښې کورته ننوتلو او په تیر شوې باب کښې دې چه دوی د تصویرونو والا پرده چه اولیده نو داخل نه شو -
ددې جواب دا ورکړې شویدې چه دیکښې د روح والا تصویرونه وو او په روایت د باب کښې چه د کومې پردې ذکر دې دیکښې د غیر جاندار تصویرونه وو - (۲)

د حدیث نه مستنبط اداب :علامه عینی رحمه الله د حدیث د باب نه څو آداب مستنبط کوی او لیکی : " وفيه من الفقه ينبغى التزام الخشوع فى الصلاة و تفريغ البال لله تعالى، وترك التعرض لما يشتغل المصلى عن الخشوع، وفيه أيضا أن ما يعرض للشخص فى صلاته من الفكرة فى أمور الدنيا لا يقطع صلاته " (۳)

یعنی ددې حدیث نه یو خبره خو دا معلومیږی چه په مانځه کښې خشوع او الله تعالی ته د زړه د توجه التزام کول پکار دی ، دویمه خبره دا معلومیږی چه په مانځه کښې د خضوع نه د غافل کیدونکو څیزونو نه بچ کیدل پکار دی او دریمه خبره ترینه دا معلومیږی چه مانځه کښې دننه څه دنیاوی فکر سره مونځ نه ختمیږی

---

۱) عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۴)
۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۷۴ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۴ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۲۸)
۳) عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۴)

۹۲=باب لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة

[۵۶۱۵] حدثنا يحيى بن سليمان قال حدثني ابن وهب قال حدثني عمر هو ابن محمد عن سالم عن أبيه قال وعد النبي صلى الله عليه وسلم جبريل فراث عليه حتى اشتد على النبي صلى الله عليه وسلم فخرج النبي صلى الله عليه وسلم فلقيه فشكا إليه ما وجد فقال له إنا لا ندخل بيتا فيه صورة ولا كلب [ر: ۳۰۵۵]

په حديث د باب كښې دى چه حضرت جبرئيل عليه السلام رسول الله ﷺ سره د راتلو وعده اوكړه ، خو دوى په راتلو كښې ناوخته كړو ، رسول الله ﷺ ته ددوى ناوخته كولو باندې سختى راغله نو چه كله دوى تشريف راوړو او د جبرائيل عليه السلام سره ئې ملاقات اوشو نو دوى ﷺ ورته د ناوخته كيدو شكايت اوكړو ، نو جبرائيل عليه السلام اوويل : مونږ هغه كور ته نه داخليږو چه كومو كښې تصوير وى او نه هغه كور ته چه په هغې كښې سپې وى -

قوله: فراث عليه : " راث روثا " په معنى د تاخير كول او ناراستى كولو راځى . دلته روايت كښې اختصار دې ، د حضرت عائشه رضي الله عنها په روايت كښې تفصيل دې په هغې كښې دى .... "

ثم التفت ، فإذا جرو كلب تحت سريره ، فقال : يا عائشة متى دخل هذا الكلب ، فقالت : وأيم الله ما دريت ، ثم أمر به ، فأخرج ، فجاء جبريل ، فقال : واعدتني ، فجلست لك فلم تأت ، فقال : منعني الكلب الذى كان فى بيتك...." (۱)

يعنى رسول الله ﷺ چه اوكتل چه دسپى يو بچې د كټ لاندې پروت دې ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : " دا كله راغلي دې ، نو دوى اوويل :" والله ما ته نه ده معلومه ، بيا دوى ﷺ ددې د ويستلو حكم اوكړو او دا ئې اوويستلو ، چه حضرت جبرائيل راغلو ، نو دوى ﷺ ورته اوفرمائل :" تا ما سره وعده كړې وه ما د ستا انتظار كولو خو ته رانغلې " نو دوى اوويل : خه د دې سپى د لاسه نه يم راغلې چه كوم كور كښې دننه وو -

۹۳=باب من لم يدخل بيتا فيه صورة

[۵۶۱۶] حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك عن نافع عن القاسم بن محمد عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم أنها أخبرته أنها اشترت نمرقة فيها تصاوير فلما رآها رسول الله صلى الله عليه وسلم قام على الباب فلم يدخل فعرفت في وجهه الكراهية قالت يا رسول الله أتوب إلى الله وإلى رسوله ماذا أذنبت قال ما بال هذه النمرقة فقالت اشتريتها لتقعد عليها وتوسدها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن أصحاب هذه الصور يعذبون يوم القيامة ويقال لهم أحيوا ما خلقتم وقال إن البيت الذى فيه الصور لا تدخله الملائكة [ر: ۱۹۹۹]

---

(۱) أخرجه مسلم فى كتاب اللباس ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ۳/ ۱۶۶٤ (رقم الحديث : ۲۱۰٤)

تصويرونو والا كور ته د داخليدو حكم : چه په كوم كور كښې تصويرونه وى، ديته د داخليدو څه حكم دې ؟ ديكښې اختلاف دې -
د احنافو اود مالكيه اود حنابله حضراتو په نزد ديته داخليدل مكروه دى ، حرام نه دى -[1]
په شوافعو كښې د اكثر عالمانو په نزد ديته داخليدل جائز نه دى [2] دوى د حديث د باب نه استدلال كوى خو جمهور دا په كراهت محمولوى -

۹۴=بَاب مَنْ لَعَنَ الْمُصَوِّرَ

[۵۶۱۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ اشْتَرَى غُلَامًا حَجَّامًا فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ الْبَغِيِّ وَلَعَنَ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَالْمُصَوِّرَ [ر: ۱۹۸۰]
په تصويرونو جوړوونكى باندې رسول الله ﷺ لعنت ويلې دې لكه چه په حديث د باب كښې دى -

۹۵=بَاب مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ

[۵۶۱۸] حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ قَتَادَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ وَهُمْ يَسْأَلُونَهُ وَلَا يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى سُئِلَ فَقَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ [ر: ۲۱۱۲]
په اكثرو نسخو كښې دا ترجمة الباب شته او د اسماعيلى په نسخه كښې نشته دې -[3]

قوله: سمعتُ النضربن أنس بن مالك يحدث قتادة : حافظ بن حجر رحمه الله ددې سند وضاحت كوى او ليكى :

كان سعيد بن أبي عروبة كثير الملازمة لقتادة ، فاتفق أن قتادة و النضر بن أنس اجتمعا ، فحدث النضر قتادة ، فسمعه سعيد و هو معه ... وقد تقدم تصريح البخاري بأن سعيدا سمع من النضر هذا الحديث الواحد[4]
يعنى سعيد بن ابى عروبه د قتاده خصوصى شاګرد وو او اكثر به ده سره وو ، يو ځل اتفاق

---

[1] فتح البارى : ۱۰\۴۸۱ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۲ ، اوجز المسالک ، كتاب الاستيذان ، باب ما جاء فى الصور و التماثيل : ۱۵\۱۴۸)

[2] الابواب و التراجم : ۲\۱۱۲ ، شرح مسلم للنووى : ۲\۲۰۰ ، اوجز المسالک ، كتاب الاستيذان ، باب ما جاء فى الصور و التماثيل : ۱۵\۱۴۸)

[3] الابواب والتراجم : ۲\۱۱۲ ، فتح البارى : ۱۰\۴۸۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۷۵)

[4] فتح البارى : ۱۰\۴۸۲)

سره نضر بن انس او قتاده دواړه يو ځائې ملاو شو ، نضر بن انس قتاده ته دا حديث بيان كړو په دې موقع سعيد هم موجود وو ، ده هم د نضر نه دا حديث واوريدو ، سعيد بن ابى عروبه صرف هم دا يو حديث د نضر بن انس نه اوريدلې دې لكه چه امام بخارى رحمه الله ددې تصريح ورانديې كړيده ، دې حديث اګر چه قتاده ته اوروى خو سعيد ئې هم اورى -

قوله: وهم يسألونه ولا يذكر النبي ﷺ: يعنى خلقو د ابن عباس ﷺ نه د مسائلو تپوس كولو (او هغه به جواب وركولو خو) د رسول الله ﷺ ذكر ئې نه كولو يعنى خپله ئې فتوى وركوله ، د حضور ﷺ څه حديث ئې نه ذكر كولو ، د اسماعيلى روايت كښې د دې تفصيل دې "فجعلوا يستفتونه ، ويفتيهم ولم يذكر فيما يفتيهم النبى ﷺ"(١)

قوله: حتى سئل ، فقال : سمعت ....: دوى نه د كومې مسئلې تپوس اوشو ددې باره كښې دلته ابهام دې ، د ابن ابى عدى په روايت كښې د دې تفصيل دې ، ديكښې دى "....حتى أتاه رجل من أهل العراق ، أراه نجارا ، فقال : إنى أصور هذه التصاوير ، فما تأمرنى ؟ فقال : إذا سمعت ...."(٢) يعنى يو عراقى سړې راغلو غالبا دې تركان وو ، وې ويل : څه دا تصويرونه جوړوم ، د ستا دې باره كښې ما ته څه حكم دې او څه فتوى راكوې ؟ نو بيا حضرت ابن عباس مرفوع حديث واورولو -

قوله: من صوّر صورة في الدنيا: دلته صورة عام دې د سا والا او د غير سا والا ټولو ته شامل دې ، خو د حديث په آخر كښې "كلف أن ينفخ فيها الروح" نه د غير د سا والا تخصيص اوشو ، او معلومه شوه چه د "صورة" نه مراد د سا والا تصوير مراد دې -

قوله: كلّف يوم القيامة أن ينفخ فيها الروح وليس بنافخ: په روح اچولو به مصور مكلف كړې شى او دې به روح نه شى اچولې ، دې وجه نه دائمى عذاب كښې به مبتلاء وى .... د فاسق عذاب دائمى نه وى ، دې وجه نه داسې نصوص په زجر او توبيخ محمولولې شى ، حقيقى معنى نه وى مراد ، لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى :

والجواب أنه يتعين تأويل الحديث على أن المراد به الزجر الشديد بالوعيد بعقاب الكافر ، ليكون أبلغ فى الارتداع ، وظاهره غير مراد(٣)

مسئله د تصوير :امام بخارى رحمه الله په دې بابونو كښې د تصوير په حرمت باندې څو احاديث بيان كړيدى ، دې وجه نه د جمهورو عالمانو او د فقهاء د اسلام په نزد د سا والا تصوير جوړول حرام او په كبائرو كښې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سورى والا د مجسمې په شكل وى يا د دې سورې نه وى - (٤)

---

(١) فتح البارى : ١٠\٤٨٢)

(٢) فتح البارى : ١٠\٤٨٢)

(٣) فتح البارى : ١٠\٤٨٣)

(٤) شرح مسلم للنووى،كتاب اللباس،باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ٢\١٩٩...[بقيه برصفحه آئنده....

نصوير جوړول خو مطلقا په تمامو صورتونو كښې حرام دى ، دارنگه د كور په ديوالونو، په جامو او په نوړو اوچتو ځايونو باندې تصوير لگول حرام دى ... هو كه داسې ځائې وى چه هلته سړې كښيني . گرځي يا ځملي نو چه دا ځايونه د امتهان او د تحقير دى نو دې وجه نه اكثر عالمان دې صورت كښې تصور ساتلو ته حرام نه وائى لكه علامه نووى ليكى :

تصوير صورة الحيوان حرام شديد التحريم و هو من الكبائر، سواء صنعه بما يمتهن أو بغيره فصنعته حرام بكل حال ، لأن فيه مضاهاة لخلق الله ، و أما اتخاذ المصور فيه صورة حيوان ، فإن كان معلقا على حائط أو ثوبا ملبوسا او عمامة و نحو ذالك مما لا يعد ممتهنا ، فهو حرام ، وإن كان في بساط يداس و وسادة و نحوها مما يمتهن فليس بحرام ..... و لا فرق في هذا كله بين ما له ظل و ما لا ظل له ، هذا تلخيص من مذهبنا في المسئلة ، و بمعناه قال جماهير العلماء من الصحابة و التابعين و من بعدهم ، و هو مذهب الثورى و مالك و أبي حنيفة وغيرهم (١)

مرداوى په الانصاف كښې (٢) او ابن قدامه په " المغنى " كښې د حنابله هم دا مسلك نقل كړيدې (٣) د احنافو حضراتو هم دا مسلك دى ، علامه عينى ، علامه شامى ددې تصريح كړيده (٤) امام محمد رحمه الله په موطاء كښې ليكى :

و ما كان فيه من تصاوير من بساط يبسط أو فراش يفترش أو وسادة ، فلا بأس بذلك ، وإنما يكره من ذلك في الستر و ما ينصب نصبا ، و هو قول أبي حنيفة و العامة من فقهائنا (٥)

يعنى بسترو او تكيه وغيره باندې تصوير كيدو كښې څه حرج نشته ، او په پردو او په هغه څه چه هغه اودرولې كيږى په هغې تصويرونه مكروه دى ، د امام ابوحنيفه او د عامو فقهاءو هم دا مسلك دې -

د مالكى حضراتو نه مختلف روايتونه دى ،د سورى والا مجسم تصوير په حرمت خو د دوى اتفاق دې . لكه چه د بعض خلقو مجسمې په طور د يادگار جوړيږى ، داسې مجسمې

.....بقيه ازحاشيه گذشته]أوجز المسالک ، كتاب الإستيذان . باب ما جاء في الصور و التماثيل : ١٥\١٤٠، المغنى لابن قدامة ، كتاب الوليمة ، وجوب الإنكار على ما يصنع في الولائم من المنكرات : ٧\٢١٥، ٢١٦ شرح الزرقانى : كتاب الاستيذان . باب ما جاء في الصور و الشمائل : ٤\٣٦٨ . البحرالرائق . كتاب الصلوة . باب ما يفسد الصلاة و ما يكره فيها : ٢\٢٧)

(١) شرح مسلم للنووى فى كتاب اللباس . باب تحريم تصوير صورة الحيوان الخ : ٢\١٩٩)

(٢) الانصاف : ١\٤٧٤)

(٣) المغنى لابن قدامة.كتاب الوليمة وجوب الإنكار على ما يصنع فى الولائم من المنكرات: ٧\٢١٥-٢١٦)

(٤) عمدة القارى : ٢٢\٧٠ . الدر المحتار . كتاب الصلوة . مطلب مكروهات الصلاة : ١\٤٧٩ . البحر الرائق . كتاب الصلوة . باب ما يفسد الصلوة و ما يكره فيها : ٢\٢٧ . إكما إكمال المعلم للأبى . كتاب اللباس . باب لاتدخل الملائكة .... ٥\٣٩٤)

(٥) الموطاء لإمام محمد . كتاب الإستيذان باب التصاوير و الجرس و ما يكره منها . ص ٣٨٢)

بالاتفاق حرام دى . خو چه په كاغذ يا په جامو وغيره تصوير وى چه ذ هغې سورې نه وى . ديكښې د دوى په نزد اختلاف دې . ابن القاسم وغيره دا جائز گرځوى (١) بعض ديته حرام خو اكثر مالكى عالمان ديته مكروه وائى - (٢)

حاصل دا چه د ائمه ثلاثه په نزد تصوير كه مجسم وى او كه غير مجسم دا حرام دې . د مالكيانو په نزد مجسم خو حرام دې . خو غير مجسم د اكثرو مالكيانو په نزد مكروه دې . د بعضو په نزد جائز دې -

د غير مجسم تصوير د جواز دلائل چه كوم حضرات غيرمجسم تصوير ته جائز وائى هغوى په صحيح مسلم كښې د زيد بن خالد د روايت نه استدلال كوى چه كوم دوى د بسر بن سعيد وړاندې بيان كړې وو

إن زيد بن خالد الجهنى حدثه و مع بسر عبيد الله الخولانى ، أن أبا طلحة حدثه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة ، قال بسر : فمرض زيد بن خالد ، فعُدْناه ، فإذا نحن فى بيته بستر فيه تصاوير ، فقلت لعبيد الله الخولانى : ألم يحدثنا فى التصاوير ؟ قال : إنه قال " إلا رقما فى ثوب " ألم تسمعه ؟ قلت : لا ، قال : بلى ، قد ذكر ذلك (٣)

دې روايت كښې تصريح دہ چه د تصاويرو د حرمت د حكم نه هغه تصوير چه كوم په جامو كښې وى هغه ترينه مستثنى دې او زيد بن خالد په خپل روايت كښې د دې استثناء ذكر كړيدې

دارنګه يو بل حديث امام ترمذى رحمه الله په كتاب اللباس كښې د عبيد الله بن عبد الله بن عتبه نه نقل كړيدې چه دې د حضرت ابو طلحه انصارى ﷺ بيمار پرسئ دپاره لاړو ، هلته سهل بن حنيف هم موجود وو ، حضرت ابو طلحه يو سړې رااوبللو او د لاندينه ئې يو څادر لرې كولو دپاره اوويل ، سهل اوويل ، دا ولې لرې كوئ . نو حضرت ابو طلحه اوويل : "لأن فيه تصاوير ، وقد قال فيه النبى ﷺ ما قد علمت" سهل اوويل : " أولم يقل : إلا ما كان رقما فى ثوب" يعنى رسول الله ﷺ خو په جامو چه كوم تصوير لګيدلې وى هغه مستثنى كړيدې . نو حضرت ابوطلحه اوويل : "بلى ولكنه أطيب لنفسى" (٤) أخرجه الترمذى فى كتاب اللباس باب ما جاء فى الصورة : ٤/٢٣٠ (رقم الحديث : ١٧٥) يعنى رسول الله ﷺ اګر چه ددې استثنى كړيده خو ما ته دا ښه لګي چه ځه دا لرې كړم

جمهور ددې دواړو روايتونو دا جواب وركوى چه ديكښې د " رقما فى ثوب " نه د غير جاندار تصويرمراد دې ، د جاندارنه دې مراد ، په پرده باندې د ساوالا د تصوير په باره كښې دلته بخارى كښې روايت تير شويدې . چه رسول الله ﷺ ديته د راننوتلو نه انكار اوكړو -

(١) إكمال إكمال المعلم . باب لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة و لا كلب : ١٥/ ٣٩٤)

(٢) إكمال إكمال المعلم . باب لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة و لا كلب : ١٥/ ٣٩٤)

(٣) رواه مسلم فى كتاب اللباس والزينة،باب تحريم تصوير صورة الحيوان ١: ٦٦٦/١٣ (رقم الحديث : ٢١٠٦)

(٤) اخرجه الترمذى فى كتاب اللباس . باب ماجاء فى الصورة ٤| ٢٣٠ (رقم الحديث : ١٧٥)

د كيمرې د تصوير حكم : د نن صبا د كيمرې د تصوير چه تركومې تعلق دې نو ددې باره كښې اګر چه د مصر بعض عالمانو د جواز فتوى وركړيده (١) لكه د مصر يو مفتى علامه الشيخ محمد بخيت د دې په جواز يوه رساله ليكلې ده چه د هغې نوم دې " الجواب الشافى فى إباحة التصوير الفوتوغرافى " دا رنګه اوګورئ " فقه السنة للسيد سابق، التصوير، الصور التى لا ظل لها : ٣/ ٥٠١) خو د جمهورو مفتيانو فتوى ددې په عدم جواز ده - (٢) خو د ضرورت ځايونه دينه مستثنى دى ، مثلا شناختى كارډ ، پاسپورټ وغيره دپاره تصوير يو ضرورت جوړ شويدې ، امام محمد رحمه الله په سير كبير كښې فرمانى " وإن تحققت الحاجة له إلى إستعمال السلاح الذى فيه تمثال فلا بأس بإستعماله " (يعنى كه د داسې اسلحې ضرورت راپيښ شى چه ديكښې تصوير دې نو دا استعمالولې شى) (٣) علامه سرخسى رحمه الله ددې علت بيانوى او ليكى "لأن مواضع الضرورة مستثناة من الحرمة كما فى تناول الميتة" (ځكه چه د ضرورت مواقع د حرمت نه مستثنى دى ، مثلا د ضرورت په وخت د مردار ښناور خوراك اجازت شته) (٤)

د ټي وي او د ويډيو او د كمپيوټر د تصوير حكم :اوس پاتې دې د ټيلي ويژن ، د ويډيو او د كمپيوټر تصوير دې باره كښې جمهور مفتيان فتوى د عدم جواز وركوى (٥) دوى وائى چه په ټي وى باندې د راتلونكى تصوير هم هغه حكم دې چه كوم د نورو عامو تصويرونو دې - خو بعض عالمان وائى چه دا د تصوير په حكم كښې نه دې ، بلكه دا عكس دې چه د شعاګانو او د لهرونو په ذريعه په يو جديد تيكنيك سره محفوظ كيږى ، دې وجه نه په دې د تصوير وعيدونه به نه جارى كيږى - (٦)

دا اختلاف په هغه صورت كښې دې چه كله په ټى وى كښې او په ويډيو كښې او په كمپيوټر كښې او په سى ډيز كښې د راتلونكى او محفوظ كيدونكى تصوير كښې څه بل شرعى قباحت نه وى نو جمهور ددې د عدم جواز او بعض عالمان ددې د جواز قائل دى -

---

(١) د مصر يومفتى علامه الشيخ محمد بخيت ددې په جواز باندې يوه رساله ليكلې ده چه دهغې نوم دې: الجواب الشافى فى اباحة التصوير الفوتوغرافى،، دغسې اوګورئ: فقه السنة للسيد سابق، التصوير، الصور التى لاظل لها: ٣| ٥٠١.

(٢) كفايت المفتى ، كتاب الحظر والإباحة ، بحث فوټو ګرافى پيشه حرامه ده : ٩\ ٢٤٣)

(٣) السير الكبير مع شرحه : ٢\ ٢٧٨)

(٤) شرح السير الكبير : ٢\ ٢٧٨)

(٥) فتاوى حقانيه ،باب التصاوير ، جديد آلات كا حكم : ٢ \ ٤٣٢ ، احسن الفتاوى : ٨ \ ٢٨٩ ، ٣٠٠، فتاوى محموديه : ١٥ \ ١٦٩ ، النهضة الإصلاحية للشيخ مصطفى الحامى : ٢٦٤ ، ٢٦٥)

(٦) خو په دې اشكال شويدې چه په پرده باندې راتلونكې تصوير اګر چه عكس دې خو ددې نيګيټيو (negative) تصوير دې دې وجه نه دا د دې خبرې ذريعه جوړيږى چه دې لره په كاغذ باندې د يو شكل په صورت كښې راولى او د ذريعه حكم هم هغه وى چه كوم دينه د حاصليدونكې مقصود وى،ماكان سببا لمحظور فهو محظور، ردالمختار على الدرالمختار ،كتاب الحظر والإباحة : ٦\ ٣٥٠)

خو كه ديكښې منكرات وى او د نورو شرعى حدونو خيال نه وى ساتلې شوې نو دا بالاتفاق ناجائز او حرام دى - (۱)

نن صبا په دنيا كښې چه د ټى وى څومره چينلې هم دى ، دوى كښې څمونږ د علم مطابق يو هم داسې نشته دې چه ديكښې څه شرعى قباحت نه وى ، د غير محرم د تصوير نه خو يو چينل هم خالى نه دې ، دې وجه دا په هر حال بالاتفاق ناجائز دى ، خو كمپيوټر ، سى ډيز او ويډيو چه اسلامى وى او د نورو شرعى قباحتونو نه پاك په كښې څه پروګرام مرتب كړې شى ، نو د بعضې عالمانو په نزد د دې د جواز لاره شته دې

۹۲=بَابُ الإِرْتِدَافِ عَلَى الدَّابَّةِ

[۵۶۱۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَدَكِيَّةٌ وَأَرْدَفَ أُسَامَةَ وَرَاءَهُ [ر:۲۸۲۵]

د ارتداف معنى ده يو سړې پسې ښوريدل ، امام بخارى رحمه الله دې باب كښې د دې جوازبيانوى ، حديث دباب كښې دى چه رسول الله ﷺ د خر په كته (الرحل هغه كتې ته وائى چه هغه خالص د ناستې دپاره جوړ وى او لرګى په كښې لګيدلې وى خو پښتو كښې چه په خر اچولې كيږى نو هغې ته كته وائى څكه ئې مونږ ترجمه په كته سره اوكړه) سور ناست وو په دوى د فدك څادر وو ، او دوى څان پسې اسامه كښينولې وو -

إكاف : كتې ته وائى - قطيفة : څادر ، فَدَكِية : فدك ته منسوب دې ، خيبر سره نزدې د يو څائې نوم دې - (۲)

د باب د كتاب سره مناسبت : ① كتاب اللباس سره ددې باب د مناسبت په باره كښې علامه قسطلانى رحمه الله ليكى : ولم يظهرلى وجه دخول هذا الباب و ما بعده بكتاب اللباس ، لكن قال فى الكواكب : الغرض منه الجلوس على لباس الدابة ، وإن تعدد أشخاص الراكبين عليها ، و التصريح بلفظ " القطيفة " مشعر بذلك كما قال فليتأمل (۳)

---

(۱) لكه داسې پروګرامونه چه په ډانسونو ، په مسخرو او بې ضرورته په خنده خوندئ او موسيقئ وغيره باندې مشتمل وى نو ددې كتلو كښې د وخت ضياع هم ده او ارتكاب د حرامو هم او د فقهاء كرامو د تصريح مطابق داسې پروګرامونو كښې شركت كول دا كتل اوريدل ټول ناجائز او حرام دى صاحب د درمختار فرمائى : و فى السراج : و دلت المسئلة أن الملاهى كلها حرام . و يدخل عليهم بلا إذنهم لإنكار المنكر ... قلت و فى البزازية : استماع صوت الملاهى كضرب قصب و نحوه حرام لقوله عليه الصلوة و السلام : " استماع الملاهى معصية ، و الجلوس عليها فسق و التلذذ بها كفر " أى بالنعمة ، فصرف الجوارح إلى غير ماخلق لأجله كفر بالنعمة لا شكر ، فالواجب كل الواجب أن يجتنب .... (الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۶ \ ۳۴۹)

(۲) عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۶ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۳۲)

(۳) إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۳۲)

يعنى ددې باب په كتاب اللباس كښې د ذكر كولو څه وجه ما ته ښكاره نه شوه ، خو صاحب د كواكب ليكلې دى ، چه دې باب نه مراد د سورلۍ په جامه باندې كښيناستل دى ، اګر چه ناست كسان زيات وى ، د لفظ د تطيفة نه داخبره په فهم كښې راځى -
علامه كرمانى رحمه الله هم دا خبره ليكلې ده (١)

② حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ما ته ددې باب دلته راوړو كښې اشكال وو ، خو بيا ما ته دا توجيه په فهم كښې راغله چه روستو ناسته كښې د غورزيدو خطره وى نو امام بخارى رحمه الله دې باب سره ديته اشاره كوى چه د غورزيدو احتمال د روستو ناستې دپاره مانع نه دې ، دې وجه نه ددې احتمال سره هم په طور د رديف ناسته جائز ده ، خو چه كوم په طور د رديف كښيني نو هغه دې محتاط اوسى ، كۀ اوغورزيږى نو د ستر او د لباس د حفاظت دپاره دې چوكس وى - (٢)

③ حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په " الابواب و التراجم " كښې فرمائى : و الأوجه عند هذا العبد الضعيف أنه قد تقدم أن المصنف رحمه الله ذكر عدة أبواب فى كتاب اللباس مما يتعلق بالزينة كما تقدم فى مبدأ هذا الكتاب ، و لما كانت هذه الأبواب على الظاهر مما يخالف الزينة ، فذكرها بعد ذكر أبواب الزينة استطرادا ، فإن الضد أقرب حطورا بالبال مع ضده - (٣)

د دې حاصل دا دې چه امام بخارى رحمه الله په كتاب اللباس كښې څو بابونه د زينت سره متعلق هم ذكر كړيدى ، اوس دلته داسې بابونه ذكر كوى چه كوم د زينت خلاف دى ، دوه درې كسان په يو سورلۍ او په يو څناور باندې كښيناستل د زينت خلاف دى ، او د ضد په ذكر كولو سره په خبره پوهيدل ښه راځى و بضدها تتبين الاشياء نو ګويا دا ابواب ئې په وجه د نسبت د تضاد سره بيان كړيدى

٩٧=بَاب الثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

[٥٦٢٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَهُ أُغَيْلِمَةُ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْآخَرَ خَلْفَهُ [ر: ١٧٠٣]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه په يو څناور درې كسان هم سوريدې شى ، په شرط د دې چه څناور كښې ددې طاقت او قدرت وى - (٤)
اګر چه بعض روايتونو كښي ددينه منع راغلې ده (٥) خو دا رويتونه متكلم فيها دى ، قابل

---

(١) شرح الكرمانى : ٢١\١٤١)
(٢) فتح البارى : ١٠\٤٨٤)
(٣) الأبواب و التراجم : ٢\١١٢)
(٤) الابواب والتراجم : ٢\١١٢ ، إرشاد السّارى : ١٢\٦٣٣ ، عمدة القارى : ٢٢\٧٧)
(٥) أخرجه الطبرانى عن جابر : نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم أن يركب ...[بقيه برصفحه آئنده....

د استدلال نه دی او که دا قابل د احتجاج تسلیم هم کړې شی نو بیا به دا په هغه صورت محمولیږی چه کله څناور کښې د دريې سړو د اوړلو طاقت نه وی (١)

قوله: استقبله أغَيلمَةُ بني عبد المطلب: أُغَيلِمة د غلمة تصغير دې . غلمة د غلام جمع ده ، دا تصغير خلاف قیاس دې د قیاس مطابق غليمة کیدل پکار وو (٢) د فتح مکه په موقع باندې د بنو عبد المطلب څو ماشومان د دوی استقبال دپاره راغلل ، رسول الله ﷺ دوی کښې یو وړاندې او بل څان پسې کښینولو ، راتلونکې باب کښې د دوی نومونه هم راغلې دی چه قثم بن عباس ئې وړاندې او فضل بن عباس ئې روستو کښینولو -

۹۸=بَاب حَمْلِ صَاحِبِ الدَّابَّةِ غَيْرَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ

وَقَالَ بَعْضُهُمْ صَاحِبُ الدَّابَّةِ أَحَقُّ بِصَدْرِ الدَّابَّةِ إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ

[٥٦٣١] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ذُكِرَ شَرُّ الثَّلَاثَةِ عِنْدَ عِكْرِمَةَ فَقَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ حَمَلَ قُثَمَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْفَضْلَ خَلْفَهُ أَوْ قُثَمَ خَلْفَهُ وَالْفَضْلَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَيُّهُمْ شَرٌّ أَوْ أَيُّهُمْ خَيْرٌ

د سوارلۍ مالك که غواړی نو بل وړاندې او په خپله روستو کښیناستې شی ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه د سوارلۍ مالك د مخکښې ناستې زیات حقدار دې ، خو که دې په خپله خوشحالۍ سره دا حق بل چا ته ورکول غواړی نو ورکولې شی -

قوله: وقال بعضهم: صاحب الدابة أحق بصدر الدابة إلا أن يأذن له: د بعض نه مراد امام شعبی دې ، ابن ابی شیبه د دوی دا تعلیق نقل کړیدې ، (٣) امام ابوداود او امام ترمذی دا مرفوع هم نقل کړیدې ، دیکښې دی

بينما رسول الله صلى الله عليه و سلم إذ جاءه رجل و معه حمار ، فقال : يارسول الله ، اركب ، وتأخر الرجل ، فقال : لا أنت أحق بصدر دابتك إلا أن تجعله لى و قال ، قد جعلته لك فركب (٤) يعنى رسول الله ﷺ پیاده روان وو چه دیکښې یو سړې راغلو ، ده سره خر وو ، وې ویل اے د الله رسوله په دې سور شئ او په خپله روستو شو ، حضور اوفرمائل : نه ته په خپله سوارلۍ باندې د وړاندې زیات حقدار ئې ، خو که ته په خپله رضامندۍ سره دا حق ما ته راکړې نو بیا صحیح ده ،

...بقيه ازحاشيه گذشته] ثلاثة على الدابة : و سنده ضعيف . و أخرج الطبرانى عن أبى سعيد رفعه " لا يركب الدابة فوق اثنين " و فى سنده لين . و أخرج الطبرى عن على قال:" إذا رأيتم ثلاثة على دابة فارجموهم حتى ينزل أحدهم " (فتح البارى : ١٠\٤٨٥)

١) إرشاد السارى : ١٢\٦٣٣ . عمدة القارى : ٢٢\٧٧ . فتح البارى : ١٠\٤٨٥)

٢) شرح الكرمانى : ٢١\١٤١ . فتح البارى : ١٠\٤٨٥ . عمدة القارى : ٢٢\٧٧)

٣) فتح البارى : ١٠\٤٨٥ . إرشاد السارى : ١٢\٦٣٣ . عمدة القارى : ٢٢\٧٧)

٤) رواه ابوداود : فى كتاب الجهاد . باب رب الدابة أحق بصدرها : ١٣\٢٨ (رقم الحديث : ٢٥٧٢) و الترمذى فى كتاب الأدب . باب ما جاء أن الرجل أحق بصدر دابته : ٥\٩٩ (رقم الحديث : ٢٧٧٣)

نو ده اوويل ما دا حق تا ته دركړو ، نو بيا دوى سواره شو -
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د كوم سړى په دې روايت كښې ذكر دې هغه حضرت معاذ بن جبل ﷺ وو -
ابن العربى په شرح د ترمذى كښې ليكلي دى چه سړې په خپله سوارلئ په وړاندې حصه د سوريدو زيات مستحق څكه دې چه دا يو شرافت دې او دا شرافت د مالك حق دې ، لكه چه د چلولو حق ده ته دې ، چه تيز ئې چلوى او كه رو ، د تصرف دا اختيار مالك ته وى- (1)

قوله: **ذُكِرَ شَرُّ الثلاثة عند عكرمة** :د عكرمه په خوا كښې چه په يو سوارلئ باندې د درې سرو د سوريدو د بد والى ذكر اوكړو چه په يو سوارلئ باندې د دريو سرو سوريدل بده خبره ده ، نو دوى اوويل : چه رسول الله ﷺ د خپل څان نه وړاندې قُثَم او د څان نه روستو فضل كښينولې وو يا ئې فضل وړاندې او قُثَم روستو كښېنولې وو نو دوى كښې كوم يو ښه دې او كوم يو بد ... عكرمه رد اوكړو چه د دريو ناسته بده نه ده ، د حضور ﷺ نه ثابت ده ، شَرُّ الثلاثة " كښې اضافت لفظيه دې ، دا د الحسن الوجه د قبيلې نه دې ، (2)
علامه قسطلانى رحمه الله ليكي -

وحاصل المعنى انهم ذكروا عند عكرمة أن ركوب الثلاثة على الدابة شر و ظلم ، و أن المقدم شر أو المؤخر، فأنكر عكرمة ذلك مستدلا بفعله ﷺ، إذلا يجوز نسبة الظلم إلى أحدهما ، لأنهما ركبا بحمله إياهما (3)
يعنى د عكرمه خوا كښې چا په يو سوارلئ باندې د دريو كسانو د سوريدو ذكر اوكړو چه دا ظلم او بد دي او وړاندينئ يا روستنئ بد دې ، نو عكرمه ددې انكار اوكړو ، او استدلال كښې ئې د رسول الله ﷺ عمل پيش كړو ، چه دوى دا دواړه خپل څان پسې كښينولې وو ، دوى كښې د چا طرف ته هم د ظلم نسبت نه شى كيدې
دا حديث په صحاح سته كښې صرف امام بخارى رحمه الله رانقل كړيدې - (4)

۹۹=بَاب إِرْدَافِ الرَّجُلِ خَلْفَ الرَّجُلِ

[۵۶۲۲] حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا أَنَا رَدِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا أَخِرَةُ الرَّحْلِ فَقَالَ يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ قَالَ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ حَقُّ اللَّهِ

---

(1) فتح البارى : ۱۰ \ ۴۸۶)
(2) عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۸ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۳٤ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۴۸۶)
(3) إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۳٤)
(4) عمدة القارى : ۲۲ \ ۷۸ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۶۳٤)

عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ فَقَالَ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوهُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ [ر:۲۷۰۱]

سرې په سرې پسې كښيناستې شي په بعضې نسخو كښې دلته باب نشته دې ، په روايت د باب كښې حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه فرمائى چه څه د رسول الله ﷺ پسې سور ووم ، څما او د دوى په مينځ كښې د زين د لرګو نه ماسوا بل څيز حائل نه وو ، دوى ﷺ اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، بيا د لږ ساعت تلو نه پس ئې اوفرمائل : اے معاذ ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، بيا د لږ ساعت تلو نه پس ئے اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، دوى اوفرمائل : تا ته پته شته چه د الله تعالى په خپل بنده څه حق دې ، ما اوويل : " الله و رسوله اعلم " دوى اوفرمائل د الله تعالى حق په بنده دا دې چه د ده عبادت اوكړى او ده سره شرك اونكړى بيا د لږ ساعت تلو نه پس ئے اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك وې فرمائل : تا ته پته شته چه په الله تعالى د بنده څه حق دې چه كله دې دا كار اوكړى ما اوويل : الله و رسوله اعلم ، (الله او د ده رسول ښه پوهيږى) دوى اوفرمائل : د بنده حق په الله تعالى دا دې چه دې ده ته عذاب ورنكړى -

قوله: ما حق العباد على الله : علامه قسطلانى رحمه الله ليكى " هو من باب المشاكلة ، وهو نوع من أنواع البديع الذى يحسن به الكلام ، أو المراد به أنه حق شرعى لا واجب بالعقل كما تقول المعتزلة ، وكأنه لما وعد به ، ووعده الصدق ، صار حقا من هذه الجهة ، " (١)

حاصل دا دې چه د الله په ذمه د هيچ چا څه حق نشته دې دې وجه نه " حق العباد على الله " مشاكلتا اوويلې شو چه دينه وړاندې حق الله على العباد ويلې شوې وو ، نو په كلام كښې ئې ددې شكل برقرار ساتلو دپاره حق العباد على الله اوويلې ، او يا دينه شرعي حق مراد دې ، الله چه ددې وعده كړيده اود الله وعده خو رښتيا وى ، خپله وعده په هرحالت كښې پوره كوى ، ګويا الله تعالى دا په خپله ذمه واجب كړيده ، په دې اعتبار سره ئې ديته حق اوويلې .

۱۰۰= بَابُ إِرْدَافِ الْمَرْأَةِ خَلْفَ الرَّجُلِ ذَا مَحْرَمٍ

[۵۶۲۳] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبَّادٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرَ وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَهُوَ يَسِيرُ وَبَعْضُ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ عَثَرَتِ النَّاقَةُ فَقُلْتُ الْمَرْأَةَ فَنَزَلْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا أُمُّكُمْ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

(١) إرشاد السارى : ١٢ \ ٦٣٦)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا دَنَا أَوْرَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ [ر:۲۹۱۹]
ښځه يا محرمه په سورلۍ کښې ځان پسې کښينولې شي ، دا د شرم او د حيا خلاف نه ده سنت کښې د دې اصل شته دې

فقلت: المرأة: "المرأة" په ترکيب کښې منصوب ده " أي احفظ المرأة " او مرفوع هم کيدې شی " أي وقعت المرأة " (١)

۱۰۱ = بَابُ الِاسْتِلْقَاءِ وَوَضْعِ الرِّجْلِ عَلَى الْأُخْرَى

[۵۵۲۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْطَجِعُ فِي الْمَسْجِدِ رَافِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى [ر:۴۶۳]

استلقاء ستوني ستغ ملاستې ته وائی ، کتاب اللباس سره ددې باب مناسبت بيانولو کښې حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی : وجه دخول هذه الترجمة في كتاب اللباس من جهة أن الذي يفعل ذلك لا يأمن من الإنكشاف ، ولا سيما الإستلقاء يستدعي النوم والنائم لا يتحفظ ، فكأنه أشار إلى أن من فعل ذلك ينبغي له أن يتحفظ لئلا ينكشف (٢)

حاصل دا دې چه ستوني ستغ ملاسته کښې د جامو اخوا ديخوا کيدو او د پردې د ښکاره کيدو يره وی . امام بخاری رحمه الله ستوني ستغ څملاستونکی لره خبردارول غواړی چه د خپلو جامو خيال اوساتی -

قوله: ووضع الرّجل على الأخرى: ستونی ستغ ملاستې حالت کښې يو پښه په بله پښه اچول امام بخاری رحمه الله جائز ګنړی په حديث د باب کښې ددې تصريح ده -
امام مسلم رحمه الله د حضرت جابر ﷺ نه حديث نقل کړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دی " لا يستلقين أحدكم ثم يضع إحدى رجليه على الأخرى " (٣) دې حديث کښې د ستوني ستغ ملاستې په حالت کښې د پښې دپاسه بله پښې اچولو نه ممانعت راغلې دې ، دا حديث يا خو د امام بخاری رحمه الله په نزد ثابت نه دې او يا ثابت دې خو امام دا منسوخ ګنړی ، چه لنګ دې وهلې وی او يوه پښه راغونډه کړې اودرولې وی نو دې دپاسه بله پښه ايخودل مناسب نه دې . ديکښې د عورت د ښکاره کيدو ويره شته ، او که پښې خورې وی نو بيا څه باک نشته دې- (٤)

....

(١) عمدة القاری : ۲۲\۷۹ . إرشاد الساری : ۱۲\۶۳۶)
(٢) فتح الباری : ۱۰\۴۸۹)
(٣) رواه مسلم فی كتاب اللباس ، باب فی صنع الإستلقاء على الظهر.... : ۳\۱۶۶۱ (رقم الحديث : ۲۰۹۹)
(٤) فتح الباری : ۱۰\۴۸۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۷۹)

۸۱=كتاب الأدب

(الأحاديث : ۵۶۲۵-۵۸۷۲)

كتاب الادب په يو سل اته ويشت بابونو باندې مشتمل دې ، چه ديكښې دوه سوه پنځه پنځوست احاديث دى ، پنځه اويا احاديث معلق او باقى موصول دې ، يو دپاسه دوه سوه احاديث مكرر دى او نور په رومبى ځل ذكر شويدى ، كتاب الادب كښې د حضرات اصحابو او د تابعينو او د اسلافو يوولس آثار امام بخارى رحمه الله ذكر كړيدى -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

۸۱--كتاب الادب

ادب نوم دې د ښو او د بهترئ د اختيارولو ، برابره خبره ده چه ددې تعلق د عمل سره وى او كه د خبرې سره ، ښه اخلاق كول ، د لويو احترام كول ، وړو سره شفقت كول ، تهذيب او ښه سړيتوب اختيارولو ته ادب وائى - (۱)

مولانا انور شاه كشميرى رحمه الله په فيض البارى كښې د ادب ترجمه په تميز (هوښيارتوب) سره كړيده - (۲)

محدثين حضرات په " كتاب الادب " كښې د رسول الله ﷺ هغه احاديث ذكر كوى چه انسان ته د معاشرتى ژوند اخلاق او آداب ، د رشتو او د رشته دارانو حقونه او او د تعلق ساتونكو سره د سلوك تعليم وركوى چه كوم سرور كائنات ﷺ انسانيت ته وركړيدى -

امام بخارى رحمه الله په صحيح بخارى كښې " كتاب الادب " ډير په تفصيل سره پيش كړيدې چه ديكښې دوى د شپږوشلو نه زيات بابونه قائم كړيدى -

۱=باب البر والصلة

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا [العنكبوت:۸]

[۵۶۲۵]حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عَيْزَارٍ أَخْبَرَنِي قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ أَخْبَرَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ بِرُّ

---

۱) عمدة القارى : ۲۲\۸۱ ، فتح البارى : ۱۰\۴۹۰ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۴۶ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۳ ، إرشاد السارى : ۱۲\۱۳)

۲) فيض البارى : ۴\۳۸۵ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۳)

الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي بِهِنَّ وَلَوْ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي [ر: ۵۰۴]

په هندوستانى نسخو كښې د "البروالصلة" الفاظ نشته دي ، امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې د مور پلار د تابعدارئ ، د اطاعت او د دوى سره ښه سلوك او د صله رحمۍ بيان كړيدې -

ترجمة الباب كښې امام بخارى رحمه الله د قرآن كريم آيت (ووصينا الانسان بوالديه حسنا) ذكر كړيدى ، دا رنگه الفاظ په درې سورتونو كښې واقع دې سورت عنكبوت كښې دى (و وصينا الانسان بوالديه حسنا و ان جاهداك لتشرك بى ماليس لك به علم) ([1]) په سورت لقمان كښې دى (و وصينا الانسان بوالديه حملته امه وهنا على وهن) ([2]) او سورت احقاف كښې دى (و وصينا الانسان حسنا حملته امه كرها و وضعته كرها) ([3])

دلته د سورت عنكبوت والا آيت كريمه مراد دې چه كوم د حضرت سعد بن ابى وقاص ﷜ د واقعه متعلق نازل شوې وو ، چه د دوى مور خوراك څښاك پريخودې وو چه د حضرت سعد نه ئې مطالبه وه چه دين اسلام پريږده ، حضرت سعد د دې دا مطالبه نه منله نو د سورت عنكبوت دا آيت نازل شو ([4]) چه د هغې حاصل دا دې چه د مور پلار اطاعت واجب دې ، خو په شرك او په خلاف شريعت امورو كښې د دوى اتباع نه دى كول پكار -

د حضرت سعد بن ابى وقاص ﷜ د مور نوم حمنه ليكلې شويدې ، او په هيڅ روايت كښې هم ددې د اسلام د راوړو ذكر نه ملاويږى ، ابن حجر رحمه الله ليكى "ولم أرفى شىء من الأخبار أنها أسلمت" ([5])

قوله: الوليد بن عيزار أخبرنى : ديكښې د راوى نوم په صيغه مقدم كړې شويدې او دا جائز دې ، د عام اسلوب مطابق " اخبرنى الوليد .... " كيدل پكار وو خو دلته " اخبرنى " ئې د نوم نه پس ذكر كړيدې ، شعبه دا اسلوب په كثرت سره استعمال كړيدې ([6]) د دوى شيخ ابو عمرو شيبانى دې ، د دوى نوم سعد بن ابى اياس دې ، دې وائى ما ته ددې كور اوسيدونكى خبر راكړو او د حضرت عبد الله بن مسعود كور ته ئې اشاره اوكړه ، چه دوى د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه كوم عمل افضل دې ؟ نو وے فرمائل : مونځ په خپل وخت كښې كول، تپوس ئې اوكړو بيا كوم يو؟ نووے فرمائل، د مور او پلار تابعدارى كول او دوى سره ښه سلوك كول ، تپوس ئې اوكړو ، بيا كوم يو ؟ نو وے فرمايل : جهاد فى سبيل الله -

[1] سوره عنكبوت ۸)
[2] سوره لقمان ۱٤)
[3] سورت احقاف ۱۵)
[4] عمدة القارى : ۲۲\۸۱)
[5] فتح البارى : ۱۰\٤۹۱)
[6] فتح البارى : ۱۰\٤۹۱ ، عمدة القارى : ۲۲\۸۱ ، إرشاد السارى : ۱۳\٤)

دا حدیث هم دې متن او سند سره په "کتاب الصلاة" کښې په "باب فضل الصلاة لوقتها" کښې تیر شویدې-

۲=بَابٌ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ

[۵۶۲۶] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ شُبْرُمَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ وَقَالَ ابْنُ شُبْرُمَةَ وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ مِثْلَهُ

د ښه ملګرتیا او د ښه سلوك د ټولو نه زیات حقدار څوك دی ، امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د دوی ذکر کړیدې

د مور حق د اطاعت او د خدمت زیات دی : روایت کښې دي چه یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او عرض ئې اوکړو اے د الله رسوله ، څما د ښه سلوك څوك زیات حقدار دی ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، عرض ئې اوکړو : بیا څوك ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، ده تپوس اوکړو : بیا څوك ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، ده بیا تپوس اوکړو ، بیا څوك ؟ ..... نو وې فرمائل : د ستاپلار ،

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا راتلونکې سړې شاید حضرت معاویه بن حَیده وو ، ځکه چه امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د دوی هم یو داسې حدیث رانقل کړیدې - (۲)

خو علامه عینی د حافظ ددې خبرې سره اتفاق نه دې کړې ، دوی وائی چه د داسې څو واقعاتو ذکر په روایتونو کښې راغلې دې ، دې وجه نه دا ویل چه " الادب المفرد " په روایت کښې کوم نوم راغلې دې هغه د بخارې د باب په روایت کښې هم مراد دې څه معتمد خبره نه ده - (۳)

په روایت د باب کښې درې ځله رسول الله ﷺ د مور ذکر کړیدې چه دا زیاته حقداره ده او په څلورم ځل ئې د پلار ذکر کړیدې - د بچی درې مراحل داسې دي چه ددې مشقت صرف مور تیروی ، یو حمل ، دویم وضع د حمل ، او دریم رضاعت ، قرآن مجید دې درې وارو مراحلو ته اشاره کړیده ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ

---

(۱) ۵۶۲۶) الحدیث أخرجه مسلم فی البر و الصلة و الآداب ، باب بر الوالدین و أنهما أحق به : ۴ \ ۱۹۷۴ (رقم الحدیث : ۲۵۴۸) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الوصایا ، باب النهی عن الإمساک فی الحیاة و التبذیر عند الموت : ۲ \ ۹۰۳ (رقم الحدیث : ۲۷۰۶)

(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۴۹۲ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۵)

(۳) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۲)

ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا﴾ مور څو مياشتې د حمل بوج اوچتوي ، د ولادت سختې تيروي ، بيا ورته پئې ورکوي او په زمانه د رضاعت کښې ئې نگهباني کوي ، دې آيت کښې د درې واړو مرحلو ذکر دې - (1)

ددې حاصل هم دا دې چه د مور پلار په حق د اطاعت او د خدمت کښې که څه مقابله راشي نو د مور حق به مقدم وي او دېته به ترجيح ورکولې کيږي

قاضي عياض فرمائي چه دجمهورو عالمانو مسلك هم دا دې چه اطاعت کښې د مور حق ته د پلار په حق ترجيح ورکولې کيږي (2) بلکه حارث محاسبي په دې اجماع نقل کړيده(3)

خو دبعض عالمانو مسلك دا دې چه د دواړو حق برابر دې ، حافظ ددې نسبت بعض شوافعو ته کړيدې - (4)

شارح د بخاري ابن بطال نقل کړي دي چه د امام مالك نه تپوس اوشو چه پلار دې رابلي او مور دې منع کوي ، داسې کښې څه حکم دې ، وې فرمائل :" د پلار اطاعت اوکړه او د مور د نافرمانئ نه بچ شه " - (5)

هم دا مسئله چه کله د ليث نه اوپوښتلې شوه نو دوي اوويل :" د مور خبره دې اومنى ځکه چه ددې د اطاعت حق زيات دې " - (6)

امام احمد او نسائي د حضرت عائشه يو روايت رانقل کړيدې او حاکم د دې تصحيح کړيده - حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي ما تپوس اوکړو " په ښځې د ټولو نه زيات حق د چا دې ؟ نو وې فرمائل : د خاوند ، بيا ما تپوس اوکړو په سړي زيات حق د چا دې ؟ نو وې فرمايل : د مور - (7)

قوله: وقال ابن شبرمة ويحي بن أيوب: حدثنا أبوزرعة مثله: عبد الله بن شبرمه د کوفې يو مشهور فقيه او قاضي دې ، د دوي او د يحي روايت امام بخاري رحمه الله په " الادب المفرد " کښې موصول نقل کړيدې - (8)

---

(1) سورت احقاف ١٥\
(2) فتح الباري : ١٠\٤٩٢ ، الابواب والتراجم : ١١٣\٢)
(3) شرح صحيح البخاري لابن بطال : ٩\١٩١ ، فتح الباري : ١٠\٤٩٣ ، عمدة القاري : ٢٢\٨٣ ، الابواب و التراجم : ١١٣\٢)
(4) فتح الباري : ١٠\٤٩٢ ، الابواب و التراجم : ١١٣\٢ ، ارشاد الساري : ١٣\٥)
(5) شرح البخاري لابن البطال : ٩\١٩٠ ، فتح الباري : ١٠\٤٩٣)
(6) شرح البخاري لابن بطال : ٩\١٩٠)
(7) فتح الباري : ١٠\٤٩٣)
(8) فتح الباري : ١٠\٤٩٣)

۳= باب لا يجاهد إلا بإذن الأبوين

[۵۶۲۷] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ وَشُعْبَةَ قَالَا حَدَّثَنَا حَبِيبٌ قَالَ ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُجَاهِدُ قَالَ لَكَ أَبَوَانِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ [ر: ۲۸۴۲]

جهاد ته تلو دپاره د مور پلار اجازت ضروري دي: عام حالاتو کښې د مور پلار د اجازته بغير جهاد ته تلل صحيح نه دی ، خو کۀ نفير عام وی نو بيا د مور پلار د اجازت ضرورت نشته دې ، د امام بخاری رحمه الله مقصود د مور پلار اهميت بيانول مقصود دې - چه د جهاد په شان اهم فريضه ادا کولو دپاره هم د مور پلار د اجازت ضرورت دې -

امام بخاری رحمه الله په کتاب الجهاد کښې داسې يو باب په " باب الجهاد باذن الابوين " په عنوان سره قايم کړيدې -

قوله: ففيهما فجاهد: اى ان كان لك ابوان ، فأبلغ جهدك فى برهما و الاحسان اليهما ، فان ذلك يقوم لك مقام قتال العدو - (۱) يعنی کۀ د ستا مور پلار ژوندی وی نو د دوی خدمت او اطاعت کښې نه محنت اوکړه هم دا د ستا دپاره د شمن سره د جهاد قائم مقام دې -

۴= باب لا يسب الرجل والديه

[۵۶۲۸] (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ

رسول الله ﷺ فرمايلي دی چه د ټولو نه لويه ګناه دا ده چه سړې په خپل مور پلار لعنت اووائی ، اوويلې شو : اے د الله رسوله يو سړې به څنګه په خپل مور پلار لعنت اووائی ؟ وې فرمايل : " چه يو سړې د بل سړی مورپلار ته کنځل اوکړی او هغه دده په جواب کښې د ده پلار ته کنځل اوکړی " -

اګر چه داسې ده خپل مور پلار ته کنځل نه دی کړې د بل مور پلار ته ئې کنځل اوکړل خو د ده کنځل کول ، د بل سړی د جوابی کنځلو دپاره سبب جوړ شو مقصد دا دې چه داسې حرکت نه دی کول پکار چه د مور پلار د کنځلو دپاره سبب اوګرځی -

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۶)

(۲) ۵۶۲۸) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب الإيمان ، باب بيان الكبائر و أكبرها : ۱\۹۲ (رقم الحديث : ۹۰) و اخرجه أبوداود فی كتاب الأدب ، باب بر الوالدين : ۴\۳۳۶ (رقم الحديث : ۵۱۴۱) و أخرجه الترمذی فی كتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی عقوق الوالدين : ۴\۳۱۲ (رقم الحديث : ۱۹۰۲)

علامه عینی رحمه الله لیکلي دی چه خمونږ په زمانه کښې څه کمینه قسم خلق داسې هم اولیدلې شو چه په خپله مور پلار ته کنځل کوی او دوی وهی ، فرمائی چه دا وباء په مصری تبارونو کښې ډیره عامه شویده - (۱)

قوله: إن من أكبر الكبائر: کبائر لویو ګناهونو ته وائی ، لوې ګناهونه هم په شدت او په بد والی کښې د یو بل نه جدا او مختلف دی ، بعض ګناهونه د نورو بعضو ګناهونو نه زیات بد وی ، د جمهورو عالمانو هم دا مسلك دې - (۲)

د لویو ګناهونو شمار: علامه عینی رحمه الله " اکبر الکبائر " یعنی چه کوم په لویو ګناهونو کښې زیات لوې دی د هغې شماره څورلس خودلې ده ، شرك ، د مور پلار نافرمانی ، د دروغو ګواهی ، د ضرورت او د حاجت نه د زیاتو اوبو نه منع کول ، (د میخې او د غوا د مال کولو دپاره) دپاره نر سانډه (څخې او کټې) نه ورکول ، د دروغو قسم ، په ناحق قتل کول ، د جهاد د میدان نه تیخته کول ، په پاك دامن باندې تهمت لګول ، جادو ازده کول ، د یتیم مال خوړل ، شراب څکل ، د دروغو حدیث بیانول ..... دا رنګه دا څورلس ګناهونه دی چه دیته ئې په مختلف روایتونو کښې " اکبر الکبائر " ویلې دی - (۳)

د بخاری او د مسلم په یو روایت کښې د سبع موبقات نه د بچ کیدو حکم ورکړې شویدې یعنی د اوو هلاك کوونکو ګناهونو نه حضور ﷺ منع کړیده :

اجتنبوا السبع الموبقات ، قالوا : یا رسول الله ، ماهی ؟ قال : الشرك بالله ، والسحر وقتل النفس التی حرم الله إلا بالحق ، وأكل الربا ، وأكل مال الیتیم ، والتولی یوم الزحف ، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات " (۴)

دې حدیث کښې رسول الله ﷺ د شرك ، جادو ، قتل ناحق ، سود خوړل ، د یتیم مال خوړل ، د میدان د جهاد نه تیخته کول او په پاکدامنو مؤمنانو ښځو باندې تهمت لګول ..... دا اووه ګناهونه ئې مهلك ګرځولې دی -

حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما نه یو سړی سوال اوکړو چه کبائر اووه دی وې فرمائل : هی إلی السبعمائة أقرب منها إلی السبع غیر أنه لا كبیرة مع استغفار ، ولا صغیرة مع إصرار (۵) یعنی دا د اوو په ځائې اووه سوو ته نزدې دی ، خو استغفار او توبه چه سړې اوکړی نو یو کبیره کبیره نه پاتې کیږی او دا رنګه د اصرار سره صغیره ګناه صغیره نه پاتې کیږی بلکه کبیره جوړیږی - کبائر یعنی د لویو ګناهونو تعداد بعضو څلویښت او بعضو اویا خودلې دې - (۶)

---

۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸٤)

۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۳)

۳) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۳ - ۸٤)

۴) رواه مسلم فی کتاب الإیمان ، باب بیان الکبائر و أکبرها : ۱ \ ۹۲ (رقم الحدیث : ۸۹) رواه البخاری فی کتاب الوصایا ، باب قول الله تعالی : (إن الذین یأکلون أموال الیتامی) : ۲ \ ۵۸۳ (رقم الحدیث : ۲۷۶۶)

۵) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸٤ ، شرح ابن بطال : ۹ \ ۱۹۸)

۶) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸٤) .

بعض حضراتو د گناهونو كبائرو او صغائرو ته تقسيم كولو نه انكار كړيدې او ويلې دى چه الله تعالى د كوم څيز نه منع كړيده هغه كبيره ده هيڅ گناه صغيره نشته دې ، لكه چه ابو اسحاق اسفرائينى وائى : "ليس فى الذنوب صغيرة ، بل كل مانهى الله عنه كبيرة" دوى د حضرت ابن عباس نه دا نقل كړيدې او قاضى عياض دا د محققينو نه رانقل كړيدې (۱) شارح ابن بطال اشاعره ته ددې قول نسبت كړيدې ، چه دوى وائې چه يو گناه ته كبيره د بلې گناه په نسبت ويلې كيږى ، گنى فى نفسه هره گناه كبيره ده - (۲)

خو د جمهورو مسلك دا دې چه په معاصى كښې صغائر او كبائر دواړه شته (۳) قرآن مجيد كښې دى (اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ) (۴) د يكښې د لمم نه صغائر مراد دى ، يو بل آيت كريمه كښې دى (ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سيئاتكم) (۵) دې آيتونو كښې د كبائر او د صغائر دواړو ذكر شته دې -

د كبيره گناه تعارفى ضابطه : كومه گناه كبيره ده ؟ دې دپاره بعضې عالمانو څه ضابطې بيان كړيدى ، حضرت ابن عباس رضي الله عنهما او د حضرت حسن بصرى رحمه الله نه روايت دې هره هغه گناه كبيره ده چه د هغې په سزا كښې د جهنم ، د الله د غضب ، د لعنت يا د عذاب وعيد ذكر شوې وى - (۶)

د امام احمد او په شوافعو كښې د ماوردى نه منقول دى چه هره هغه گناه چه د هغې په وعيد كښې په آخرت كښې د جهنم ذكر وى او په دنيا كښې پرې حد واجبيږى - (۷)

ابن عبد السلام فرمائى چه دې سلسله كښې چه څومره ضابطې هم بيان شويدى ديكښې يو هم د اعتراض نه خالى نه ده ، بيا خپله ضابطه بيانوى او فرمائى :

والاولى ضبطها بما يشعر بتهاون مرتكبها بدينه اشعارا دون الكبائر المنصوص عليها - (۸)

ددې حاصل دا دې چه په نصوصو كښې د څومره گناهونو د كبيره كيدو ذكر دې هغه خو كبائر دى ، دينه علاوه هره هغه گناه كبيره ده چه دينه معلوميږى چه گناه كوونكى دا معمولى او سپكه اوگڼله او وې كړله او د دې بد والى ته ئې هيڅ اهميت ورنكړو - حافظ ابن حجر دا ضابطه بهترين گرځولې ده - (۹)

بعض عالمان وائى چه كومه گناه كبيره ده او شريعت ددې باره كښې د گناه كبيره تصريح

---

(۱) ارشاد السارى : ۱۳\۱۲ ، فتح البارى : ۱۰\۵۰۱)
(۲) شرح صحيح البخارى لابن البطال : ۹\۱۹۸ ، فتح البارى : ۱۰\۵۰۱)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۵۰۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۸۳)
(۴) سورت النجم : ۳۲)
(۵) سورت النساء : ۳۱)
(۶) شرح صحيح البخارى لابن البطال : ۹\۱۹۸ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۳ ، فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)
(۷) فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)
(۸) فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)
(۹) فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)

نه وى كړى نو دى دپاره څه ضابطه نه شى مقرر كيدى - (۱)

حديث د باب په سد د ذرائع باره كښې اصل دې

شارح بخارى علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه دا حديث د باب په باره د سد د ذرائع كښې اصل دې . دې ليكى :

"هذا الحديث أصل في قطع الذرائع ، وأن من آل فعله إلى محرم وإن لم يقصده ، فهو كمن قصده وتعمده في الإثم ، ألا ترى أنه عليه السلام نهى أن يلعن الرجل والديه ؟ فكان ظاهر هذا أن يتولى الابن لعنهما بنفسه ، فلما أخبر النبى عليه السلام أنه إذا سب أبا الرجل ، وسب الرجل أباه وأمه ، كان كمن تولى ذلك بنفسه ، وكان ما آل إليه فعل ابنه كلعنه في المعنى ، لأنه كان سببه ومثله قوله تعالى : (ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم) (۲)

يعنى دا حديث د باب په باره د قطع د ذرائع كښې اصل دې او دا چه كوم كار نتيجتًا حرامو ته رسيږى ، اګر چه سړى په دې سره د حرامو قصد او اراده نه وى كړې . بيا هم دا كار په ګناه كښې د قصدًا حرامو كولو برابر دې ، اوګوره په حديث كښې رسول الله ﷺ په خپل مور پلار د لعنت ليږلو نه منع كړيده ، او ددې په وضاحت كښې ئې اوفرمائل په والدينو باندې د لعنت ليږلو صورت دا دې چه سړې دبل په مور پلار باندې لعنت اووائى او هغه دده په جواب كښې د ده مور پلار ته بد رد اووائى نو ګويا ده په خپله خپل مور پلار ته بد رد اوويلې ځكه چه د دې سبب په خپله د ده عمل اوګرځيدو ، د قرآن كريم په يو آيت كښې هم د داسې كنځلو او د بدو ردو ويلو نه منع شويده ، ارشاد دې " تاسو د دوى باطل خدايانو ته بد رد مه وائې چه د كومو دوى عبادت كوى چه هسې نه دوى ددې په جواب كښې الله تعالى ته بد رد اووائى ..... "

٥- بَابُ إِجَابَةِ دُعَاءِ مَنْ بَرَّ وَالِدَيْهِ

[٥٦٢٩] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا ثَلَاثَةُ نَفَرٍ يَتَمَاشَوْنَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ فَمَالُوا إِلَى غَارٍ فِي الْجَبَلِ فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا لِلَّهِ صَالِحَةً فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرُجُهَا فَقَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ فَحَلَبْتُ بَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ وَلَدِي وَإِنَّهُ نَاءَ بِيَ الشَّجَرُ فَمَا أَتَيْتُ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ فَجِئْتُ بِالْحِلَابِ فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا مِنْ نَوْمِهِمَا وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصِّبْيَةِ قَبْلَهُمَا وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)

۲) شرح البخارى لابن بطال : ۹\۱۹۲ ، ۱۹۳ ، فتح البارى : ۱۰\٤۹٤ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۳)

عِنْدَ قَدَمَيَّ فَلَمْ يَزَلْ ذٰلِكَ دَأْبِي وَدَأْبَهُمْ حَتّٰى طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللّٰهُ لَهُمْ فُرْجَةً حَتّٰى يَرَوْنَ مِنْهَا السَّمَاءَ وَقَالَ الثَّانِي اللّٰهُمَّ إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ أُحِبُّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ فَطَلَبْتُ إِلَيْهَا نَفْسَهَا فَأَبَتْ حَتّٰى آتِيَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ فَسَعَيْتُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِائَةَ دِينَارٍ فَلَقِيتُهَا بِهَا فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللّٰهِ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ فَقُمْتُ عَنْهَا اللّٰهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي قَدْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا مِنْهَا فَفَرَجَ لَهُمْ فُرْجَةً وَقَالَ الْآخَرُ اللّٰهُمَّ إِنِّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ فَلَمَّا قَضٰى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَقَّهُ فَتَرَكَهُ وَرَغِبَ عَنْهُ فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيَهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَظْلِمْنِي وَأَعْطِنِي حَقِّي فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلٰى ذٰلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَقَالَ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَهْزَأْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَهْزَأُ بِكَ فَخُذْ ذٰلِكَ الْبَقَرَ وَرَاعِيَهَا فَأَخَذَهُ فَانْطَلَقَ بِهَا فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ فَفَرَجَ اللّٰهُ عَنْهُمْ [ر: ۲۱۰۲]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د والدينو د اطاعت کونکی د دعاء د قبليدو ذکر کړيدې ، او ددې لاندې ئې د درې سړو هغه مشهوره واقعه نقل کړيده چه هغې کښې دا درې واړه په يو غار کښې دننه بند شی او د خپلو نيکو اعمالو په وسيله سره دعا کوی او آزادی حاصله کړی....دا حديث په "کتاب البيوع، باب اذا اشترى لغيره .... " کښې تير شويدې -

رُحتُ عليهم: رُحتُ : د رواح نه دې ، د مابنام په وخت راتلل - نأى بي الشجر : اونو خه لرې بوتلم ، يعنی چيلئ څرولو څرولو کښې لرې اووتلم - نأى نأيًا دباب د فتح نه دې ، ددې معنی د لرې کيدو راځی - الحلاب : د محلوب په معنی کښې دې يعنی پئې ، بعض وائی چه کوم لوښی کښې پئې لشلې کيږی ، هغه لوښې ته حلاب وائی - (۱)

يتضاغون: شور ئې کولو ژړل ئې ، فرق أرز: ارز روژو ته وائی ، او فرق (د راء په فتحه سره) د يو پيمانې نوم دې چه ديکښې شپاړلس رطل راځی - (۲)

دلته اشکال کيږی چه داولاد نفقه د والدينو د نفقه نه مقدم ده ، ددې رعايت اونه شو بلکه دا نيکی شمار کړې شوه -

ددې جواب کښې ويلې شويدی چه ممکن ده چه د دوی په دين کښې د والدينو نفقه مقدم وی .... او دا هم ممکن ده چه اولاد ته ئې په قدرد ضرورت نفقه ورکړې وی ، دينه پس دوی د قدر د ضرورت نه د زياتو مطالبه کوله - (۳)

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۸)

(۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۹)

(۳) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۶)

٦=باب عقوق الوالدين من الكبائر

قاله عبد الله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه وسلم [ر:٦٢٩٨]

[٥٦٣٠] حدثنا سعد بن حفص حدثنا شيبان عن منصور عن المسيب عن وراد عن المغيرة بن شعبة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن الله حرم عليكم عقوق الأمهات ومنعا وهات ووأد البنات وكره لكم قيل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال [ر:١٤٠٧]

[٥٦٣١] حدثني إسحاق حدثنا خالد الواسطي عن الجريري عن عبد الرحمن بن أبي بكرة عن أبيه رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ألا أنبئكم بأكبر الكبائر قلنا بلى يا رسول الله قال الإشراك بالله وعقوق الوالدين وكان متكئا فجلس فقال ألا وقول الزور وشهادة الزور ألا وقول الزور وشهادة الزور فما زال يقولها حتى قلت لا يسكت [ر:٢٥١١]

[٥٦٣٢] حدثني محمد بن الوليد حدثنا محمد بن جعفر حدثنا شعبة قال حدثني عبيد الله بن أبي بكر قال سمعت أنس بن مالك رضي الله عنه قال ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم الكبائر أو سئل عن الكبائر فقال الشرك بالله وقتل النفس وعقوق الوالدين فقال ألا أنبئكم بأكبر الكبائر قال قول الزور أو قال شهادة الزور قال شعبة وأكثر ظني أنه قال شهادة الزور [ر:٢٥١٠]

عقوق (د عين په ضمه سره) نافرمانئ ته وائي ، دحضرت عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ روايت وړاندې په " كتاب الايمان و النذور ، باب اليمين و الغموس " كښې موصولاً راروان دې - چه هغه دلته امام تعليقًا ذكر كړيدې ، ديكښې دى " الكبائر : الإشراك بالله ، و عقوق الوالدين ، وقتل النفس واليمين الغموس "(١)

د ړومبى روايت په سند كښې د منصور نه مراد منصور بن المعتمر دې او د مسيب نه مسيب بن رافع مراد دې ، د دوى شيخ وراد دې چه د حضرت مغيره بن شعبه كاتب وو .... رسول الله ﷺ فرمائى .... " الله تعالى د ميندو نافرمانى ، حقدارو ته د دوى حق نه وركول ، او لونړه ژوندئ خخول حرام كړيدى ، او د ستاسو دپاره ئې قيل و قال ، زيات سوال كول او د مال ضائع كول ناخوښه كړې دى -

الأمهات: دا د أمهة جمع ده ، مور ته وائى ، لفظ د أم ذوى العقول او غير ذوى العقول دواړو دپاره استعماليږى ، او أمهة صرف د ذوى العقول دپاره استعماليږى - (٢)

ومنعًا وهات: بعض روايتونو كښې " ومنع وهات " راغلې دې ، منع خو واضح ده چه مصدر د

---

١) فتح البارى : ١٠\٤٩٧ ، عمدة القارى : ٢٢\٨٦)

٢) فتح البارى : ١٠\٤٩٨)

منع يمنع دي ، منع كول ، بندول ، دلته د منع كولو نه د هغه حقونو منع كول مراد دی ، چه دهغې د اداء كولو حكم راغلې دې ، مثلاً زكات ، صدقات او معمولی څيزونه بل ته د وركولو نه بندول ، د هات معنی ده :راوړه ، وركړه ، خليل نحوی فرمائی دا اصل كښې " آت " وو همزه په هاء سره بدله شوه - (١)

" هات " نه مراد د هغه څيز طلب او غوښتل دی چه د هغې سړې مستحق نه وی ، حاصل دا دې چه په خپله ذمه كوم حقوق دی د هغې د اداء كولو نه بې فكره اوسيدل او د خپل ځان دپاره د نورو د دې حقونو مطالبه كول چه دې د هغې د سره مستحق نه دې - (٢)

ووأد البنات : وَأْدٌ (د همزې په سكون سره) مصدر دې د دې معنی ده ژوندې خخول ، لونړه ژوندۍ خخول يو خراب رسم په عربو كښې په زمانه د جاهليت كښې شروع شوې وو ، قيس بن عاصم تميمی په باره كښې ويلې كيږی چه ده د ټولو نه وړاندې خپله لور ژوندۍ خخه كړې وه ، د ده يو دښمن په ده حمله اوكړه او د ده لور ئې اونيوله او بوئې تلۀ ، روستو بيا دوی كښې صلح اوشوه او جينۍ ته اختيار وركړې شو چه د ستا خوښه كه ته پلار سره ځې او كه خاوند سره اوسيږې ، جينۍ د خاوند سره اوسيدل خوښ كړل ، په دې باندې ده قسم اوخوړو چه د ده چه بيا كله هم لور پيدا كيږی نو دې به دا ژوندۍ دفن كوی ، او ده په دې عمل اوكړو او بيا دا رسم عام شو - (٣)

د جينكو د ژوندې خخولو صورتونه : د ژوندې خخولو يوصورت به دا وو چه دښځې به د وضع د حمل زمانه رانزدې شوه نو دا به ئې د يو كندې سره پريخودله ، نو د وضع د حمل نه پس به كه هلك وو خودا به ئې راوړو ، كه جينۍ به وه نودا به ئې هم په دغه كنده كښې دفن كړو - دويم صورت به دا وو چه جينۍ به كله د پنځو شپږو كالو شوه نو خاوند به ښځې ته اوويل چه رشته دارانو كره ځو ، دا تياره كړه ، چه دې به دا تياره كړه نو پلار به دا د رشته دارانو په ځائې صحراء ته د يو كوهې خوا ته بوتله ، ديته به ئې ويل ، ديكښې اوگوره ، نو دې به چه په كوهې كښې اوكتل نو پلار به ورته د شا نه ديكه وركړه او په كوهي كښې به ئې اوغورزوله - (٤)

د جينكو د ژوندی ښخولو په شان د هلكانو د ژوندی خخولو هم رواج وو ، بعض خلقو به په ميراث كښې دحصه اخستويا دخرچې د يرې نه خپل اولاد پيدا كولو سره ژوندې خخولو(٥)

قرآن كريم كښې د دې ذكر په څو آيتونو كښې راغلې دې ، يو ځائې كښې دی (**ولا تقتلو أولادكم خشية إملاق نحن نرزقهم وإياكم إن قتلهم كان خطئا كبيرا**)(٦)

---

(١) فتح الباری : ١٠\٤٩٨ ، عمدة القاری : ٢٢\٨٧)
(٢) شرح الكرمانی : ٢١\١٥١ ، فتح الباری : ١٠\٤٩٨ ، عمدة القاری : ٢٢\ ٨٧)
(٣) فتح الباری : ١٠\٤٩٨ ، عمدة القاری : ٢٢\٨٧)
(٤) فتح الباری : ١٠\٤٩٨)
(٥) عمدة القاری : ٢٢\٨٧ ، فتح الباری : ١٠\٩٨)
(٦) سورة الأسراء : ٣١)

قوله: وكره لكم قيل وقال: په قيل او قال كښې درې اقوال دى

① دا دواړه اسم دى ،جوهرى په صحاح كښې هم دا اختيار كړيدې او دليل ئې دا وركړيدې چه په دوى الف لام داخليږى چه كوم د اسم په علاماتو كښې دې ، وائى " فلان كثير القيل و القال " (1)

دې صورت كښې د حديث مطلب دا دې چه زيات بحث او خبرې اترې كول مكروه دى ځكه چه كثرت د كلام بهر حال د نقصان او د خطاء ذريعه جوړيږى -

② قال فعل ماضى معروف او قيل ماضى مجهول دې او ديكښې اشاره ده چه سړې د خلقو اقوال او قصې په كثرت سره نقل كړى او اووائى چه قال فلان كذا و قيل كذا ... فلان دا اوويل ، او دا خبره اوويلې شوه نو د داسې اقوالو په كثرت سره نقل كول مكروه دى ..... ځكه چه دارنګه څه خبرې به غلطې او د حقيقت نه خلاف نقل كړى - (2)

③ دينه دينى معاملاتو كښې د اختلافى اقوالو ذكر مراد دې چه فلانى دې مسئله كښې دا ويلې دى او د فلانئ مسئله ئې دا حكم بيان كړيدې ، قال فلان كذا و قيل كذا فى هذه المسئلة ..... نو دارنګه په كثرت سره اقوال رانقل كول مكروه دى ځكه چه ديكښې د غلط قول نقل كولو امكان زيات وى - خو كُه څوك په تحقيق سره خبره كوى نو هغه ديكښې داخل نه دې ، خو ظاهره ده چه خلقو كښې د محققينو تعداد ډير كم وى - (3)

په دې آخرى دوه صورتونو كښې " قيل و قال " فعل دې او حكايتًا ددې ذكر دې خو ړومبې قول راجح معلوميږى -

قوله: وكثرة السؤال: زيات سوال كول .... د سوال كولو نه غوښتل هم مراد كيدې شى او د مسئلو متعلق سوال كول هم مراد اخستې شى ، بعض عالمان وائى چه دينه د خلقو د حالاتو متعلق زيات سوالونه كول مراد دى ، دارنګه د يو معين سړى په باره كښې زيات سوالونه او تجسس كول هم صحيح نه دى - (4)

عام حالاتو كښې غوښتل هم جائز نه دى ، د ابوداود روايت دې :

"إن المسئلة لا تصلح إلا لثلاثة : لذى فقر مدقع ، أو لذى غرم مفظع أو لذى دم موجع " (5)

يعنى درې قسمه سړى سوال كولې شى يو فقير چه د هغه سره څه هم نه وى ، دويم سخت نقصان اوچتوونكې او دريم هغه قاتل چه دده په ذمه ديت دې كُه دې ديت ورنكړى نو دې به په قصاص كښې قتل كړې شى -

---

(1) فتح البارى : ١٠\٤٩٨) -

(2) عمدة القارى : ٢٢\٨٧ ، فتح البارى : ١٠\٤٩٩) -

(3) فتح البارى : ١٠\٤٩٩ ، عمدة القارى : ٢٢\٨٧ ، شرح الكرمانى : ٢١\١٥١)

(4) عمدة القارى : ٢٢\٨٧ ، فتح البارى : ١٠\٤٩٩ ، شرح الكرمانى : ٢١\١٥١)

(5) أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة ، باب ماتجوز فى المسئلة : ٢\١٢٠ (رقم الحديث : ١٦٤١) ، بذل المجهود : ٨\١٨٣)

مشهور حدیث دي.رسول الله ﷺ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ته اوفرمائل "إذا سألت فاسئل الله" (۱)
د سنن ابی داود روایت کښې دی "إن کنت لابد سائلا، فاسئل الصالحین" (۲) کُه د غوښتو نه دې بله څه چاره نه وی نو بیا د نیکانو نه اوغواړه -
د غوښتلو حکم : بغیر د ضرورته غوښتل خو بالاتفاق جائز نه دی ، خو چه کوم سړې ضرورتمند وی او په گټلو قادر نه وی نو ده دپاره غوښتل جائز دی او کُه نه ؟ په دې باره کښې دوه قوله دی د تحریم او د جواز سره د کراهته خو د کراهت سره د جواز دپاره درې شرطونه ذکر شویدی چه په غوښتو کښې اصرار نه وی ، د خپل خان تذلیل نه وی او چه د چا نه غواړی هغه تنگ نه کړی .... د دې درې شرطونو سره د غوښتو اجازت ورکړې شویدې - (۳) دلته حدیث کښې کثرت سوال یعنی زیات غوښتلو ته مکروه ویلې دی ، دینه معلومه شوه چه په قدر د ضرورت غوښتل مکروه نه دی -
یاد اوساتئ چه دلته د غوښتلو نه دخپل خان دپاره غوښتل مراد دی ، کُه یو کس د نورو دپاره غواړی ، چه اهل خیر او مالداران د محتاجانو او د بې وسو امداد ته متوجه کوی یا لکه چه څنگه د مدرسو منتظمین د دینی علمونو حاصلوونکو طالبانو د خرچې برداشت کولو دپاره اهل خیر مسلمانان متوجه کوی نو دوی په دیکښې داخل نه دی بلکه دا خو په خپله یو زبردست د اجر او د ثواب والا عمل دې ..... خو ددې د جواز او په دې باندې اجر او ثواب گټلودپاره شرط دا دې چه د دین او د عالمانو د وقار پوره پوره رعایت اوساتلې شی څه داسې طریقه اختیار نه کړې شی چه هغې سره د عالمانو وقار او استغناء مجروح شی یا دا د اهل علم د ذلت ذریعه جوړه شی -(۴)

قوله: وإضاعة المال : د مال ضائع کول جائز نه دی د مال ضائع کولو نه مراد دا دې چه مال داسې خرچ کول چه دیکښې نه د آخرت فائده وی او نه د دنیا څه جائز نفع او فائده وی، د آخرت او د دنیا د فائدې نه بغیر د مال خرچ کولو ته د مال ضائع کول وائی او دا جائز نه دې - (۵)
د انفاق جائز او ناجائز صورتونه : حافظ ابن حجر رحمه الله ددې حاصل دا لیکلې دی چه د کثرت انفاق درې صورتونه دی :
① په ناجائز امورو کښې دمال خرچ کول ، دا بالاتفاق ممنوع دی -
② د نیکئ او د ښیگړې په لاره کښې مال خرچ کول .... دا بالاتفاق جائز او مطلوب دې -
③ مباح کارونو کښې مال خرچ کول ..... ددې دوه صورتونه دی یو دا چه سړې د خپل وس

---

(۱) أخرجه الترمذی ، کتاب صفة القیامة ، باب بلا ترجمة : ۴ \ ۶۶۶ (رقم الحدیث : ۲۵۱۶)
(۲) أخرجه أبوداود فی کتاب الزکاة ، باب فی الاستعفاف : ۲ \ ۱۲۲ (رقم الحدیث : ۱۶۴۶)
(۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۰۰ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب الزکاة باب النهی عن المسئلة : ۱ \ ۳۳۳)
(۴) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الزکاة ، مطلب فی الحوائج الاصلیة : ۲ \ ۷۶)
(۵) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۰۰ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۱ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۷)

او د حالت او د عرف مطابق مال خرچ کړی ، نو دا په اسراف کښې داخل نه دې او دا جائز دې ، دویم دا چه د عرف او د معمول نه زیات خرچ کړی ، نو جمهور عالمان دیته اسراف وائی ، او بعض شوافع دیته اسراف نه وائی "لأنه تقوم به مصلحة البدن وهو غرض صحیح، وإذا كان فی غیر معصیة فهو مباح له ...." [1] (ځکه چه دیکښې د انسانی جسم فائده او مصلحت دې او دا یو صحیح مقصد دې نو چه کله ده په غیر دمعصیت کښې د معمول نه ئې زیاته خرچه اوکړه نو دا مباح ده) خو امام غزالی ، ابن دقیق العید ، امام رافعی او امام نووی دا صورت په اسراف کښې داخل کړیدې - [2].

حافظ ابن حجر لیکی : "والذی یترجح أنه لیس مذموما لذاته ، لکنه یفضی غالبا إلی ارتکاب المحذور کسؤال الناس وما أدی إلی المحذور ، فهو محذور" [3]

یعنی راجح خبره دا ده چه داسې خرچ کول فی نفسه مذموم نه دې خو عموما دا ناجائز او محذور عمل ته رسول کوی ، مثلاً چه د خرچ کولو نه پس به احتیاج راشی نو د خلقو نه به سوال کول راشی اوچه کوم عمل مفضی الی المحذور وی هغه په خپله محذور اوممنوع وی.

شارح د مشکاة علامه طیبی رحمه الله ددې حدیث باره کښې فرمائی -

هذا الحدیث أصل فی معرفة حسن الخلق الذی هو منبع جمیع الأخلاق الحمیدة ، و الخلال الجمیلة" [4]

یعنی دا حدیث د " حسن خلق " په معرفت کښې اصل او بنیاد دې ، چه کوم د تمام حمیده اخلاقو او د حسنه خصائلو منبع او سر چینه ده -

فقال ألا وقول الزور أو قال : شهادة الزور ، فما زال یقولها حتی قلت : لا یسکت

د دروغو خبره او د دروغو ګواهی ذوی په کبائر کښې شمیرله او دوی مسلسل دا تکراروله ، تر دې چه ما اوویل چه دوی به خاموش نه شی ..... د بشر بن الفضل په روایت کښې دی:

فقال : ألا وقول الزور ، فما زال یکررها حتی قلنا : لیته سکت" [5]

د دروغو شهادت او ګواهی ورکول ډیر اسان دی او ددې نقصانات او مضرات ډیر زیات دی ، دې وجه نه رسول الله ﷺ ددې شناعت ته توجه راوستو دپاره بیا بیا د تکرار دا بلیغ اسلوب اختیار کړو - [6]

د قول الزور نه هم مراد د دروغو ګواهی ده ځکه چه هر دروغ کبیره ګناه نه ده - [7]

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[3]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[4]) شرح المشکاة للطیبی ، کتاب الأدب ، باب البر و الصلة : ۹\۱۵۰ (رقم الحدیث : ٤٩١٦)

[5]) فتح الباری : ۱۰\٥٠٤)

[6]) فتح الباری : ۱۰\٥٠٤)

[7]) فتح الباری : ۱۰\٥٠٤ ، عمدة القاری : ۲۲\۸۸)

قوله: قال شعبة: فأكثر ظني أنه قال: شهادة الزور: يعنى قول الزور او شهادة الزور كښې شك دې، شعبه وائى چه څما غالب ګمان دا دې چه "شهادة الزور" ئې فرمائلې وو- شهادات "كښې هم دا روايت راغلې دى هلته "شهادة الزور" بغير د شك دې- ([1])

د احاديثو نه مستنبط اداب: حافظ ابن حجر رحمه الله ددې احاديثو نه آداب مستنبط كوى او ليكي: "وفى هذا الحديث و الذى قبله استحباب إعادة الموعظة ثلاثا تفهم، وانزعاج الواعظ فى وعظه، ليكون أبلغ فى الوعى عنه والزجر عن فعل ما ينهى عنه، و فيه غلظ أمر شهادة الزور ..... وفيه التحريض على مجانبة كبائر الذنوب ليحصل تكفير الصغائر بذلك كما وعد الله عز و جل، وفيه إشفاق التلميذ على شيخه منزعجا، و تمنى عدم غضبه لما يترتب على الغضب من تغير مزاجه" ([2])

يعنى ددې حديث او دينه وړانديني حديث نه څو خبرې معلومې شوې:

① په وعظ او نصيحت كښې يو خبرې لره درې ځله تكرارول د پوهولو په غرض مستحب دى- ② د وعظ ويونكي بعض خبرې د اضطراب، پريشانۍ او د وارخطائي په حالت كښې هم ويلې شى په داسې بليغ انداز سره د منكراتو نه د بچ كيدو اظهار كيږى-

③ دينه د دروغو د شهادت د سخت والى اظهار هم كيږى

④ د كبائرو نه د بچ كولو اهتمام كول پكار دى، چه د كبائرو نه بچ شې نو دا بچ كيدل د صغائرو دپاره خپله كفاره جوړيږى څنګه چه الله تعالى وعده كړيده (ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سيئاتكم)

⑤ شيخ او استاذ چه په حالت د پريشانۍ او د وارخطائى كښې اووينى نو شاګردلره په ده ترس خوړل پكار دى او دا آرزو كول پكار دى چه دې په غصه نه شى ځكه چه د غصې په وجه مزاج په اعتدال نه پاتې كيږى-

۷=بَاب صِلَةِ الْوَالِدِ الْمُشْرِكِ

[۵۶۳۳] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَخْبَرَنِي أَبِي أَخْبَرَتْنِي أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ أَتَتْنِي أُمِّي رَاغِبَةً فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آصِلُهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهَا لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ [ر:۲٤۷۷]

د مشرك مور پلار سره د صله رحمۍ حكم دې باب كښې بيان كړې شويدې، حديث د باب كښې حضرت اسماء بنت ابى بكر ﷠ د رسول الله ﷺ نه د خپلې مور سره د حسن سلوك باره كښې تپوس اوكړو نو دوى اوفرمائل چه هو دې سره ښه سلوك كوه-

[1]) فتح البارى: ۱۰\۵۰۵. ارشاد السارى: ۱۳\۱٤)

[2]) فتح البارى: ۱۰\۵۰۵)

أتتنى راغبة فى عهد النبى صلى الله عليه وسلم كښې دوه روايتونه دى :

① يو راويت " راغبة " په باء سره دې ، يعنى خما مور په عهد نبوى كښې رغبت سره ما ته راغله ، چه اسلام كښې ئې رغبت او مينه لرله يا ئې په صله رحمئ كښې مينه لرله " أى راغبة فى الإسلام أو راغبة فى صلتى .... "(١)

خو رومبى صورت كښې به دا اشكال وى چه كله دې په اسلام قبلولو كښې رغبت او مينه لرله او دې دپاره راغله نو بيا د حضرت اسماء په دې صورت كښې د حسن سلوك كولو باره كښې د تپوس كولو څه ضرورت وو ، ځكه چه دا د مسلمانيدو دپاره راغلې وه او داسلام قبلوونكو سره حسن سلوك كول څه داسې مسئله نه ده چه د هغې متعلق تپوس اوكړې شى - (٢) ته دا ويلې شي چه احتياطًا به ئې تپوس كړې وى -

② دويم روايت " راغمة " په ميم سره دې " أى كارهة للإسلام .... " يعنى ما ته راغله خو اسلام ئې نه خوښولو - (٣)

دينه معلومه شوه چه كه والدين كافر او مشرك هم وى نو بيا هم دوى سره حسن سلوك او صله رحمئ كول پكار دى ، نظريات كښې اختلاف او دشرك او د كفر په وجه دوى سره د بدسلوكئ كولو اجازت شريعت نه دې وركړې -

٨=بَاب صِلَةِ الْمَرْأَةِ أُمَّهَا وَلَهَا زَوْجٌ

وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي هِشَامٌ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَ قَدِمَتْ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ وَمُدَّتِهِمْ إِذْ عَاهَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ ابْنِهَا فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ [ر:٢٤٧٧]

[٥٦٣٥] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّ هِرَقْلَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالْعَفَافِ وَالصِّلَةِ [ر:٧]

ښځې ته د خپلې مور سره د صله رحمئ او د حسن سلوك حكم دې ، اګر چه د دې خاوند وى او دا واده شوې وى .... ولها زوج مرجع كښې دوه احتماله دى .... ديكښې ضمير " المرأة " ته هم راجع كيدې شى او أم ته هم ... دويم صورت كښې ئې مطلب دا دې چه اګر چه د مور خاوند وى (د مور خاوند سكه پلار وى يا ميرنې) بيا هم دې سره صله رحمى كول پكار دى -

په حديث د باب كښې دواړه صورتونه شته دې ، حضرت اسماء واده شوې وه ، د دوى

(١) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦ . ارشاد السارى : ١٣ \ ١٤)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦)

(٣) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦)

خاوند حضرت زبير بن العوام ﷜ وو ، د دوی مور دیته راغله " مع ابيها " د خپل پلار سره چه د حضرت اسماء ﷠ نيكه وو او يا ضمير اسماء ته راجع دې يعنى د حضرت اسماء مور دوی ته راغله د حضرت اسماء د ميرنى پلار سره چه ددې موجوده خاوند وو -

قوله: في عهد قريش ومدتهم: دينه زمانه دصلح مراد ده ، رسول الله ﷺ د قريشو سره د صلح چه كومه معاهده كړې وه ، دا هم په دغه زمانه د صلح كښې راغلې وه ، علامه ابن بطال ليكى :

" وفقه هذه الترجمة من حديث أسماء أن النبى صلى الله عليه و سلم أباح لأسماء أن تصل أمها و لم يشترط فى ذلك مشاورة زوجها "(۱)

يعنى د حضرت اسماء د حديث نه واضحه ده چه دوى ﷺ حضرت اسماء ته د مور سره د صله رحمئ كولو حكم وركړې وو او خاوند سره ئې دې باره كښې دمشورې كولو شرط نه وو لګولې ، معلومه شوه چه د مور پلار سره صله رحمئ كولو كښې د ښځې سره د مشورې كولو ضرورت نشته دې - د باب بل روايت كښې د صله رحمئ ذكر دې " فيؤخذ حكم الترجمة من عمومها "(۲) چه اګر چه روايت كښې صله عامه ده خو ديكښې د ښځې د خپلې مور سره صله رحمى كول هم داخل دى -

۹=باب صِلَةِ الْأَخِ الْمُشْرِكِ

[۵۶۳۶] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ رَأَى عُمَرُ حُلَّةَ سِيَرَاءَ تُبَاعُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْتَعْ هَذِهِ وَالْبَسْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَإِذَا جَاءَكَ الْوُفُودُ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَأُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا بِحُلَلٍ فَأَرْسَلَ إِلَى عُمَرَ بِحُلَّةٍ فَقَالَ كَيْفَ أَلْبَسُهَا وَقَدْ قُلْتَ فِيهَا مَا قُلْتَ قَالَ إِنِّي لَمْ أُعْطِكَهَا لِتَلْبَسَهَا وَلَكِنْ تَبِيعُهَا أَوْ تَكْسُوهَا فَأَرْسَلَ بِهَا عُمَرُ إِلَى أَخٍ لَهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ [ر: ۸۴۶]

د مشرك رور سره د صله رحمئ كولو حكم : د مشرك رور سره صله رحمى او حسن سلوك كول امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې بيان كړيدې ، " صله " مصدر دې او ددې اضافت " الاخ " مفعول به ته دې ، فاعل ئې نه دې ذكر كړې - علامه عينى رحمه الله ليكى:

" أى هذا الباب فى بيان صلة المسلم لأخيه المشرك ، و الإضافة فى صلة الأخ إضافة إلى المفعول و طوى ذكر الفاعل "(۳)

روايت د باب وړاندې تير شويدې ، رسول الله ﷺ حضرت فاروق اعظم ته ريښمى جوړا

---

(۱) شرح ابن بطال : ۱۹\۲۰۱ ، فتح البارى : ۱۰\۵۰۷ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۶)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۵۰۶ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۶)
(۳) عمدة القارى : ۲۲\۸۹ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۶)

وركړه ، دوى داجوړا مكې مكرمې ته د خپل رور دپاره اوليږله چه هغه لا تر اوسه اسلام نه وو قبول كړې ، معلومه شوه چه د كافر او د مشرك رور سره صله رحمى كولې شي -
د حضرت فاروق اعظم ددې رور په باره كښې ويلې شى ، چه دا عثمان بن حكيم بن اميه وو ، چه د مشهورې صحابيې خوله بنت حكيم رور وو ، دا د حضرت عمر نه بلكه د حضرت فاروق اعظم زيد بن الخطاب د مور خوې وو ، د زيد بن الخطاب د مور نوم اسماء بنت وهب او د حضرت فاروق اعظم د مور نوم حنتمه (د حاء په فتحه او د نون په سكون او د تاء په فتحه سره) بنت هاشم دې - ([1])
امام نسائى رحمه الله فرمائى چه دې د حضرت فاروق اعظم د مور خوې وو ([2])
خوعلامه عينى رحمه الله رومبى قول ته زيات صحيح ويلې دې - ([3])

۱۰=باب فضل صلة الرحم

[۵٦۳۷]حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ وَأَبُوهُ عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُمَا سَمِعَا مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ فَقَالَ الْقَوْمُ مَا لَهُ مَا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَبٌ مَا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ ذَرْهَا قَالَ كَأَنَّهُ كَانَ عَلَى رَاحِلَتِهِ[ر:۱۳۳۲]

د صله رحمئ فضيلت : دې باب كښې د صله رحمئ فضيلت او ددې اهميت امام بخارى رحمه الله بيان كړيدې ، روايت كښې دى چه يو سړى رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه اے د الله رسوله ما ته داسې عمل اوښايه چه ما جنت ته داخل كړى ، خلقو اوويل : په ده څه اوشو ، په ده څه اوشو ؟ رسول الله ﷺ اوفرمائل : د ده يو ضرورت دې ، بيا ئې اوفرمائل : د الله تعالى عبادت كوه شرك مه كوه ، مونځ كوه ، زكات وركوه ، او صله رحمى كوه ، اوس دا (سوارلى) پريږده ، راوى وائى : ګويا دې په سوارلئ باندې سور وو (حضور ﷺ اوفرمائل : د ستا د سوال جواب اوشو اوس سورلى پريږده)

قوله: ماله ماله؟ فقال : أرَبٌ ماله: خلقو ته د دې سړى په سوال كولو تعجب اوشو ، حضور اوفرمائل چه دده څه ضرورت دې أرَب حاجت او ضرورت ته وائى "ما" د عموم دپاره

---

[1]) عمدة القارى : ۲۲\۹۰)
[2]) عمدة القارى : ۲۲\۹۰)
[3]) عمدة القارى : ۲۲\۹۰)

ده ، أرب ما ، څه حاجت ، څه ضرورت - (١)

قوله: ذرها، قال: كأنه كان على راحلته: ذرها يعنى دا سوارلى پريږده ، ديكښې دوه صورته كيدې شى يا خو دا سړې په خپلې سوارلۍ باندې سور وو او رسول الله ﷺ نه ئې په سوارلۍ او په تُندۍ كښې ئې دا تپوس اوكړو ، نو چه كله دوى ﷺ دا جواب وركړو نو ورته ئې اوفرمائل اوس خپله سوارلى پريږده او روان شه -

دويم صورت دا كيدې شى چه خپله رسول الله ﷺ په سوارلۍ باندې سور وو او دا سائل راغلو او د دوى ﷺ د سوارلۍ واږې ئې اونيولې او دوى ئې اودرول او دا تپوس ئې اوكړو ، نو حضور ﷺ چه كله جواب وركړو نو وې فرمائل چه اوس خما سوارلۍ ته لاره وركړه چه ځى - (٢)

دا حديث په كتاب الزكات كښې تير شويدې - (٣)

بَاب إِثْمِ الْقَاطِعِ

[٥٦٣٨] (٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ إِنَّ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ

دې باب كښې د قطع رحمى كوونكى د ګناه او د سزا ذكر شويدې ، حديث كښې دى ، قطع رحمى كوونكې به جنت ته نه داخليږى ... قطع رحمى كول ګناه كبيره ده او مرتكب د ګناه كبيره به د اهل سنت و الجماعت په نزد تحت المشيت داخليږى او د تحت المشيت داخليدو مطلب دا دې چه يا خو به ابتداءً حق تعالى دې معاف كړى او دې به هډو دوزخ ته نه ځى ، او يا به دوزخ ته لاړ شى او د خپلې سزا تيرولو نه پس به جنت ته لاړ شى ، دې وجه نه حديث كښې ئې اوفرمائل چه قطع رحمى كوونكې به جنت ته نه ځى ، د دې مطلب دا دې چه دې به ابتداءً جنت ته د داخليدو مستحق نه وى ، دا خو يا په زجر او توبيخ محمول دې او يا دا وعيد دې په حق د هغه كس كښې چه هغه قطع رحمى جائز ګڼړى او داسې سړې كافر كيږى - (٥)

---

(١) عمدة القارى : ٢٢\٩١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٨ ، شرح الكرمانى : ٢١\١٥٦)

(٢) عمدة القارى : ٢٢\٩١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٨ ، شرح الكرمانى : ٢١\١٥٦)

(٣) صحيح البخارى ، كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة (رقم الحديث : ١٣٣٢)

(٤) ٥٦٣٨) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأدب ، باب صلة الرحم و تحريم قطيعتها : ٤\١٩٨٠ (رقم الحديث:٢٥٥٦) وأخرجه الترمذى فى كتاب البر والصلة،باب ما جاء فى صلة الرحم:٤\٣١٦ (رقم الحديث : ١٩٠٩) و أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة ، باب فى صلة الرحم : ٢\١٣٣ (رقم الحديث : ١٦٩٦)

(٥) عمدة القارى : ٢٢\٩١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٨)

١٢=باب من بسط له في الرزق بصلة الرحم

[٥٦٣٩] (١) حدثني إبراهيم بن المنذر حدثنا محمد بن معن قال حدثني أبي عن سعيد بن أبي سعيد عن أبي هريرة رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من سره أن يبسط له في رزقه وأن ينسأ له في أثره فليصل رحمه

[٥٦٤٠] حدثنا يحيى بن بكير حدثنا الليث عن عقيل عن ابن شهاب قال أخبرني أنس بن مالك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من أحب أن يبسط له في رزقه وينسأ له في أثره فليصل رحمه [ر: ١٩٦١]

په صله رحمئ سره په رزق او په عمر دواړو کښې برکت او اضافه راځي ، رسول الله ﷺ فرمائي چه څوك دا خوښوی چه دده رزق دې فراخه شي او دده عمر دې دراز وی نو ده له پکار دی چه دې صله رحمي اوکړی -

قوله: ينسأ له في أثره: نسأ په معنى د مؤخر کولو ده ، د اثر نه اجل مراد دې ، يعني دده په اجل کښې تاخير اوکړې شي ، او عمر کښې ئې اضافه اوشي - (٢) او يا د أثر نه نخې د قدم مراد دی ، او د قدمونو د نخو مؤخر کيدل کنايه ده د عمر د اوږديدو نه چه د قدم نخې ديکښې تر ډير وخته پورې جاري وی -

په ايت او حديث کښې تعارض اوددې جواب: په قرآن کريم کښې دی ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (٣) .... او دلته حديث کښې دی چه دده عمر زياتيږی ، په ظاهره دواړو کښې تعارض دې -

① ددې يو جواب دا ورکړې شويدې چه په آيت کريمه کښې د تقدير مبرم ذکر دې او حديث کښې د تقدير معلق ذکر دې ، دې وجه نه دواړو کښې هيڅ تعارض نشته دې ، دې جواب ته اشاره کوی او شارحين ليکی :

"أو المراد به بالنسبة إلى ما يظهر للملائكة في اللوح المحفوظ ، أن عمره ستون سنة ، إلا أن يصل رحمه ، فإن وصلها ، زيد له أربعون سنة ، وقد علم الله سبحانه و تعالى بما سيقع من ذلك ، وهو من معنى قوله تعالى (يمحو الله ما يشاء ويثبت) فبالنسبة إلى علم الله ، وما سبق به قدرته ، لا زيادة ، بل هي مستحيلة ، بالنسبة إلى ما ظهر للمخلوقين تتصور الزيادة ، وهو مراد الحديث" (٤)

حاصل دا دې چه د الله تعالى د علم او د تقدير مبرم په اعتبار سره کوم عمر مقرر دې ،

---

(١) ٥٦٣٩) هذا الحديث من إفراد الإمام البخاري . عمدة القاري : ٢٢ \ ٩١)

(٢) عمدة القاري:٢٢ \ ٩١ ارشاد الساری: ١٣ \ ١٩ . شرح ابن بطال: ٩ \ ٢٠٣ . فيض الباری ٤ \ ٣٨٦)

(٣) سورة الأعراف : ٣٤)

(٤) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٩ . عمدة القاري : ٢٢ \ ٩١ . فتح الباری : ١٠ \ ٥١٠)

ديکبنې خو هيڅ قسم اضافه نه شی کیدې ، د قرآن کریم آیت فإذا جاء أجلهم.... کبنې هم دا اجل مراد دې ، خو لوح محفوظ کښې د فرشتو وړاندې يو تقدير معلق وی ، مثلاً داسې ليکلې شوې وی چه دفلانی سړی عمر خو به شپيته کاله وی خو کُه ده صله رحمی اوکړه نو څلویښت کاله به ورسره نور هم زيات کړې شی ، اوس الله تعالى ته خو معلومه ده چه دا سړې به صله رحمی کوی او کُه نه ، چه دې به شپيته کاله ژوندې وی او کُه سل کاله ، خو فرشتو ته نه وی معلوم ، د دوی وړاندې هم دا خبره وی چه کُه ده صله رحمی اوکړه نو دده عمر کښې به څلویښت کاله اضافه اوشي نو دا اضافه په تقدیر معلق کښې د مخلوق وړاندې د ظاهريدو په اعتبار سره ده ، د الله تعالى د ازلی علم او تقدير مبرم په اعتبار سره نه ده - ② دويم جواب دا ورکړې شويدې چه دده عمر کښې د اضافه نه مراد په مُده د عمر کښې اضافه مراد نه ده ، بلکه هم دې عمر کښې د نيکو او د اطاعتونو او د آثار صالحه اضافه مراد ده ..... د ده اولاد به نيك وی چه ده دپاره به دعاګانې کوی - (١) لکه چه په معجم طبرانی کښې د حضرت ابوالدرداء نه روايت دې چه دې فرمائی :

" ذكر عند رسول الله صلى الله عليه و سلم من وصل رحمه أنسئ له فى أجله ، فقال : ليس زيادة فى عمره ، قال الله تعالى : (فإذا جاء أجلهم ....) ولكن الرجل يكون له الذرية الصالحة يدعون له من بعده " (٢)

او دينه په برکت سره هم تعبير کيدې شی چه دده عمر چه سره د دې چه دې به مختصر وی داسې برکتمند وی چه د اوږدو عمرونو والا په مقابله کښې به ئې يا خو هم ددوی پشان ډير زيات ښه کارونه کولو والا به وی په شان د مولانا عبد الحی لکهنوی رحمه الله چه دده ټول عمر يو کم څلويښت کاله وو ، او کار ئې ډير کړې وو يا د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله په شان چه د ده ټول عمر يو کم پنځوست کاله وو او کارونه ئې لوې لوې کړې وو -

محمد بن معن : صحيح بخاری کښې د ده صرف هم دا يو حديث دې (٣) يحي بن معين ، محمد بن سعد ابوحاتم دوی ته ثقه ويلې دې ، ابن حبان د ده تذکره په کتاب الثقات کښې کړيده ، ابن سعد وايی دې قليل الحديث وو يعنی ده نه ډير کم روايتونه مروی دی - (٤)

سفيان بن عيينه د وفات سره نزدې نزدې دده هم وفات شوې وو ، د دوی عمر څه کم سل کاله وو د نوی نه بره بره وو (٥) د سفيان بن عيينه وفات رجب سن ۱۹۸ھ کښې شوې وو (٦) د صحاح سته مصنفينو کښې امام بخاری ، ابوداود ، ترمذی او ابن ماجه د دوی روايتونه نقل کړيدی - (٧)

---

١) عمدة القاري : ۲۲ \ ۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۹ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۱۰)
٢) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۹۱ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۱۰)
٣) عمدة القاری : ۲۲ \ ۹۱ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۰۹)
٤) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۴۸۹ ، و طبقات ابن سعد : ۵ \ ۴۳۶)
٥) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۴۸۹ ، تاريخ البخاری الكبير : ۱ \ الترجمة : ۷۱۹)
٦) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۴۹۰)
٧) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۴۹۰)

١٣- باب من وصل وصله الله

[٥٦٣١\٥٦٣٢] حدثني بشر بن محمد أخبرنا عبد الله أخبرنا معاوية بن أبي مزرد قال سمعت عمي سعيد بن يسار يحدث عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن الله خلق الخلق حتى إذا فرغ من خلقه قالت الرحم هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال نعم أما ترضين أن أصل من وصلك وأقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فهو لك قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاقرءوا إن شئتم فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض وتقطعوا أرحامكم

[٥٦٣٢] حدثنا خالد بن مخلد حدثنا سليمان حدثنا عبد الله بن دينار عن أبي صالح عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته [ر: ٣٥٥٢]

[٥٦٣٣] حدثنا سعيد بن أبي مريم حدثنا سليمان بن بلال قال أخبرني معاوية بن أبي مزرد عن يزيد بن رومان عن عروة عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم عن النبي صلى الله عليه وسلم قال الرحم شجنة فمن وصلها وصلته ومن قطعها قطعته

الله جل شانه فرمائى چه څوك تا سره جوړ ساتى خه به هغه سره جوړ لرم او چه څوك تا ماتوى (پريږدى) نو خه به هغه مات كړم (پريږدم) ... مقصد دا دې چه كوم كس صله رحمى كوى نو الله تعالى به خپل فضل او احسان په ده باندې كوى او چه څوك قطع رحمى كوى نو الله تعالى به ده لره د خپل فضل اواحسان نه محروم اوساتى او دې به مصيبتونو او تكليفونو ته ورواندې كړى .... لكه چه ابن ابى حمزه فرمائى " الوصل من الله كناية عن عظيم إحسانه .... والقطع منه هو كناية عن حرمان الإحسان " (١)

قوله: إن الرحم شجنة من الرحمن: رَحِم (د راء په فتحه او د حاء په كسره سره) رشتې ته وائى او " ذو رحم " رشته دار ته وائى برابره خبره ده چه وراثت دوى كښې جارى كيږى او كه نه جارى كيږى (٢)

شجنة د شين په كسرې او د جيم په سكون سره مشهور دې او د شين په ضمه او په فتحه سره ويل ئې هم جائز دى ، د ګورې اونې ګور ښاخ ته ويلې كيږى (٣) إن الرحم شجنة من الرحمن " معنى دا ده چه " رحم " د رحمن " نه مشتق دې ده سره د ده تعلق دې

(١) فتح البارى : ١٠\٥١٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٩٣ ، ارشاد السارى : ١٣\٢٢)

(٢) فتح البارى ، كتاب الأدب ، باب فضل صلة الرحم : ١٠\٥٠٧ ، عمدة القارى ، باب فضل صلة الرحم : ٢٢\٩٠ ، ارشاد السارى باب فضل صلة الرحم : ١٣\١٧)

(٣) عمدة القارى : ٢٢\٩٣ ، فتح البارى : ١٠\٥١٢ ، ارشاد السارى : ١٣\٢١)

۱۴- بَاب تُبَلُّ الرَّحِمُ بِبَلَاهَا

[۵۶۴۴] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِهَارًا غَيْرَ سِرٍّ يَقُولُ إِنَّ آلَ أَبِي قَالَ عَمْرٌو فِي كِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بَيَاضٌ لَيْسُوا بِأَوْلِيَائِي إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ

زَادَ عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ بَيَانٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ لَهُمْ رَحِمٌ أَبُلُّهَا بِبَلَاهَا يَعْنِي أَصِلُهَا بِصِلَتِهَا

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بِبَلَاهَا كَذَا وَقَعَ وَبِبَلَالِهَا أَجْوَدُ وَأَصَحُّ وَبِبَلَاهَا لَا أَعْرِفُ لَهُ وَجْهًا

رشته دارئ لره د رشتې په لوندوالي سره لوندول پکار دی ، د لوندوالی نه صله رحمی مراد ده یعنی د رشته دارئ حقونه اداء کول پکار دی او رشته دارانو سره حسن سلوك او صله رحمی کول پکار دی -

قوله: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم جهارًا غیرسر: ما د نبی کریم ﷺ نه په قلار نه بلکه په اوچت اواز دا ویل اوریدلې دی او دا د ضمیر د متکلم نه هم حال جوړیدې شی یعنی دا حدیث څه پټ نه بلکه علانیه ئې بیانوم - (۲) **یقول:** "إن آل أبي - قال عمرو : فی کتاب محمد بن جعفر بیاض - لیسوا بأولیائی ....."

رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه آل د ابی (د عمرو بن عباس بیان دې چه د محمد بن جعفر په کتاب کښې د " آل ابی " نه پس بیاض دې یعنی څه ځائې پریخودې شویدې) ځما دوستان نه دی بلکه ځما دوستان خو الله او نیك مومنان دی -

د محمد بن جعفر په کتاب کښې د " آل ابی " نه پس مضاف الیه نشته دې ، بلکه بیاض دې ، د مستملی په روایت کښې " آل ابی فلان " دې او په یو روایت کښې " آل ابی طالب " دې - (۳)

قوله: ولكن لهم رحم أبلها ببلالها يعني أصلها بصلتها: حاصل چه آل ابی طالب ځما دوستان نه دی ، خو دوی سره ځما رشته داری ده چه څه به دا د دې په لوند والی سره لوندوم یعنی څه به دوی سره صله رحمی کوم -

قوله: قال ابو عبد الله : ببلاها ، كذا وقع وببلالها اجود واصح ، وببلاها لا اعرف له وجها: بعض نسخو کښې دا عبارت شته او بعضو کښې نشته دې -امام بخاری رحمه الله

---

(۱) ۵۶٤٤) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب الإیمان ، باب موالاة المؤمنین و مقاطعه غیرهم و البراءة منهم : ۱۹۷\۱ (رقم الحدیث : ۲۱۵)

(۲) عمدة القاری : ۹۳\۲۲ ، فتح الباری : ۵۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۱\۱۳)

(۳) عمدة القاری : ۹٤\۲۲ ، فتح الباری : ۵۱۵\۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۳\۱۳)

فرمائى " ببلاها " هم واقع دي ، خو ببلالها " زيات عمده او صحيح دي او " ببلاها " په باره كښې فرمائې چه څه د دې معنى او وجه نه پيژنم - بلال (په كسره د باء سره) لوندوالى ته وائى ، بلا : آزمائش ته وائى ، مولانا انور شاه كشميرى رحمه الله فرمائى چه " يبل ببلالها " محاوره ده اوپه اردو كښې سينچنا يعنى " تازه كول " راځى - (١)
داروايت امام مسلم په خپل صحيح كښې په كتاب الايمان كښې ذكر كړيدې - (٢)

١٥=بَاب لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ

[٥٦٣٦] (٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ وَالْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو وَفِطْرٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سُفْيَانُ لَمْ يَرْفَعْهُ الْأَعْمَشُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَفَعَهُ حَسَنٌ وَفِطْرٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنْ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا [ر:١٣٦٩]

بدله وركوونكې صله رحمى كوونكې نه دې . صله رحمى كوونكې هغه كس دې چه كله ده سره رشته دارى بنده كړې شى نو دې دا جوړه كړى ، مقصد دا دې چه رشته دارانو كښې درسره چا حسن سلوك اوكړو او د دې په بدله كښې هم حسن سلوك اوشى نو دا د بنو په بدله كښې بنه دى ، او دا په خپل ځائې په كار دى - ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾ خو صله رحمى دا ده چه سړې د رشته دارانو سره په هغه حالت كښې هم بنه سلوك اوكړى او د دوى د حقونو اداء كولو دې فكر اوكړى چه كله د دوى د طرفه قطع تعلق او قطع رحمى بيا راشى
روايت د باب كښې د سفيان ثورى درې شيخان دى ، سليمان اعمش ، حسن بن عمرو ، فطر بن خليفه ، فطر (د فاء په زير او د طاء په سكون سره) د پلار نوم خليفه دې ، سفيان ثورى رحمه الله فرمائى ، اعمش دا حديث مرفوع نه دې بيان كړې ، خو حسن بن عمرو او فطر بن خليفه دا مرفوع بيان كړيدې -

١٦=بَاب مَنْ وَصَلَ رَحِمَهُ فِي الشِّرْكِ ثُمَّ أَسْلَمَ

[٥٦٣٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ قَالَ حَكِيمٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْلَمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ وَيُقَالُ أَيْضًا عَنْ أَبِي الْيَمَانِ أَتَحَنَّثُ وَقَالَ مَعْمَرٌ وَصَالِحٌ

---

(١) فيض البارى : ٤ \ ٣٨٦)
(٢) صحيح مسلم ، كتاب الإيمان ، باب موالاة المؤمنين و مقاطعة غيرهم و البراء منهم : ١ \ ١٩٧ (رقم الحديث : ٢١٥)
(٣) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة ، باب فى صلة الرحم : ٢ \ ١٣٣ (رقم الحديث : ١٦٩٧) وأخرجه الترمذى فى كتاب البر والصلة،باب ما جاء فى صلة الرحم: ٤ \ ٣١٦ (رقم الحديث : ١٩٠٨)

وَابْنُ الْمُسَافِرِ أَتَحَنَّثُ وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ التَّحَنُّثُ التَّبَرُّرُ وَتَابَعَهُمْ هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ [ر: ۱۳۶۹]

چه چا د کفر او د شرك په حالت كښې صله رحمي اوكړه او بيا ئې اسلام راوړو نو د زمانې د كفر د صله رحمۍ به ده ته ثواب ملاويږى او كه نه ؟ ديكښې اختلاف دې ، د دې تفصيلى بحث په كتاب الايمان كښې د حضرت ابوسعيد خدرى دحديث " إذا أسلم العبد فحسن اسلامه " تر لاندې تير شويدې - (۱) حديث د باب نه معلوميږى چه ده ته به اجر ملاويږى روايت دباب كښې دى "حكيم بن حزام عرض اوكړو، اے د الله رسوله ، د هغې امورو متعلق ما ته بيان اوكړئ چه كوم به ما په زمانه د جاهليت كښې كول يعنى صله رحمي كول ، غلامان ازادول او صدقه وغيره وركول شو ، آيا ددې به ما ته اجر ملاويږى ؟ رسول الله ﷺ اوفرمائل : ته خو هم ددې نيكو د وجه نه مسلمان شوې وې چه په تير شوى وخت كښې تا كړيدى اويا د "اسلمت على ما سلف من خير" معنى داده چه ددې نيكوبه تا ته اجر ملاويږى.

قوله: ويقال ايضا عن ابى اليمان: أتحنت": بره د ابو اليمان حكم بن نافع چه كوم روايت امام بخارى رحمه الله ذكر كړيدې ، ديكښې " اتحنث " په ثاء سره راغلې دې ، امام بخارى رحمه الله چه ده نه " اتحنت " په تاء سره هم منقول دې ، " يقال " د مجهول صيغه ئې راوړه نو د دې ضعف ته ئې اشاره اوكړه -

قوله: وقال معمر، وصالح، وابن المسافر: أتحنث: معمر بن راشد ، صالح بن كيسان او عبد الرحمن بن خالد بن مسافر هم " اتحنث " ثاء سره نقل كړيدې .... د معمر روايت امام بخارى رحمه الله په كتاب الزكات كښې " باب من تصدق فى الشرك ثم اسلم " تر لاندې ، د صالح روايت امام مسلم او د ابن المسافر روايت طبرانى موصولاً نقل كړيدې - (۲)

قوله: وقال ابن اسحاق : التحنث : التبرر: محمد ابن اسحاق فرمائى چه د تحنث معنى نيكى سر ته رسول او تقرب الى الله حاصلول دى ، علامه ابن اثير په النهايه كښې ددې معنى ليكى "....كنت أتحنث بها فى الجاهلية" أى أتقرب بها إلى الله" (۳)

تر څو چه د " اتحنث " تعلق دې نو ابن التين فرمائى چه د دې معنى ما ته نه ده معلومه ، اسماعيلى دا تصحيف ګرځولې دې ، (۴) حافظ ابن حجر فرمائى : " وبالمثلثة أصح رواية و معنى" (۵) يعنى أتحنث (ثاء سره) د روايت او دمعنى په دواړو اعتبارو سره زيات صحيح دې

قوله: وتابعه هشام عن أبيه : يعنى محمد بن اسحاق د تحنث چه كوم تفسير بيان كړيدې ديكښې د دوى متابعت هشام بن عروه د خپل پلار حضرت عروه نه كړيدې ، دا

---

(۱) كشف البارى و كتاب الايمان ، باب حسن اسلام المرء : ۲\۴۰۳)
(۲) عمدة القارى : ۲۲\۹۶ ، فتح البارى : ۱۰\۵۲۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۲۵)
(۳) النهاية لابن الاثير : ۱\۴۴۹)
(۴) فتح البارى : ۱۰\۵۲۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۹۶)
(۵) فتح البارى ، كتاب الزكات ، باب من تصدق فى الشرك ثم أسلم : ۳\۳۰۲)

متابعت امام بخاری رحمه الله په " كتاب العتق " كښې موصولاً نقل كړيدې - (١)

بعض نسخو كښې " تابعهم " د ضمير د جمع سره دې ، دې صورت كښې به مطلب وى چه د معمر ، صالح او د ابواليمان وغيره متابعت هشام كړيدې -

١٧ = بَابُ مَنْ تَرَكَ صَبِيَّةَ غَيْرِهِ حَتَّى تَلْعَبَ بِهِ أَوْ قَبَّلَهَا أَوْ مَازَحَهَا

[٥٦٣٧] حَدَّثَنَا حِبَّانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَتْ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي وَعَلَيَّ قَمِيصٌ أَصْفَرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَنَهْ سَنَهْ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَهِيَ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنَةٌ قَالَتْ فَذَهَبْتُ أَلْعَبُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ فَزَبَرَنِي أَبِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْهَا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلِقِي قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَبَقِيَتْ حَتَّى ذَكَرَ يَعْنِي مِنْ بَقَائِهَا [ر: ٢٩٠٦]

د بل ماشومه لوبول ، دا خكلول دې سره ټوقې ټقالې كول جائز دې او د رسول الله ﷺ نه ثابت دى ، حديث د باب كتاب اللباس كښې تير شويدې (٢) او ددې مناسبت د باب سره ښه واضح دې -

قوله: فبقيت حتى ذكر يعني من بقائها: يعنى حضرت ام خالد دينه پس ژوندئ پاتې شوه ، تر دې چه راوى ډير اوږد وخت ذكر كړو .... بقِيَت كه د مؤنث صيغه وى نوضمير به حضرت ام خالد ته راجع وى او مطلب به دا وى چه رسول الله ﷺ " ابلى و أخلقى " په الفاظو سره دوى دپاره د اوږد عمر دعا اوكړه ، د دې دعا اثر دا شو چه دې ډير عمر بيا موندلو - حتى ذكر يعنى ذكر الراوى زمنًا طويلاً (٣)

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه اكثر نسخو كښې د " فبقى " مذكر صيغه راغلې ده ، " أى فبقى ذلك الثوب المذكور " يعنى دا جامه ډير مودې پورې پاتې شوه (٤) دې صورت كښې به په من بقائها كښې ضمير "الخميصة " ته راجع وى -

علامه كرمانى رحمه الله د " حتى ذكر " ترجمه كړيده " المعنى: صار القميص مذكورا عند الناس بخروج بقائه عن العادة " (٥) د دې معنى په صورت كښې به " ذُكِر " صيغه د مجهول شى ، او د ذال به ضمه وى . يعنى ددې قميص د خلقو مينځ كښې ډيره چرچه وه -

---

(١) صحيح البخارى ، كتاب العتق ، باب عتق المشرك (رقم الحديث : ٢٥٣٨

(٢) صحيح البخارى ، كتاب اللباس ، باب الخميصة السوداء (رقم الحديث : ٥٨٢٣)

(٣) ارشاد السارى : ١٣ \ ٢٦ وفتح البارى : ١٠ \ ٥٢١ . و فى فيض البارى : بقيت تلك الإبنة حيا . و بقى ذلك الثوب أيضا : ٤ \ ٣٨٤)

(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٥٢١)

(٥) شرح الكرمانى : ٢١ \ ١٦٢ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٩٧ ، فتح البارى : ١٠ \ ٥٢١)

۱۸ = باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته .

وَقَالَ ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ

د بچو سره شفقت کول ، د دوی خکلول او دوی راترغاړه ویستل د رسول الله ﷺ نه ثابت دی . امام بخاری رحمه الله د ثابت ابن اسلم البنانی روایت ذکر کړیدې چه امام بخاری په " باب مناقب الحسن و الحسین " کښې موصولاً نقل کړیدې چه رسول الله ﷺ خپل خوئ ابراهیم خکل کړو او دې ئې بوئې کړو - (۱)

[۵۶۳۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي يَعْقُوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ قَالَ كُنْتُ شَاهِدًا لِابْنِ عُمَرَ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ فَقَالَ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ انْظُرُوا إِلَى هَذَا يَسْأَلُنِي عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ وَقَدْ قَتَلُوا ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هُمَا رَيْحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا [ر: ۳۵۴۳]

ابن ابی نعیم بیان کړیدې چه څه د ابن عمر سره ووم چه دوی نه یو سړی د ماشی د وژلو (د دم) متعلق تپوس اوکړو (یعنی په حالت د احرام کښې د ماشی وژل څنګه دې ؟) نو دوی اوویل : ته د کوم ځائې اوسیدونکې ئې ؟ نو ده اوویل : د عراق اوسیدونکې یم . ابن عمر اوفرمائل : دې سړي ته اوګورئ دې د ماشي د وژلو (د دم) تپوس کوی حال دا دې چه دې خلقو د حضور ﷺ خوئ (حضرت حسین رضی الله عنه) قتل کړیدې . حال دا دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی چه دا دواړه په دنیا کښې زما دوه ګلونه دی -

د ابن ابی نعیم نوم عبدالرحمن دې . رسول الله ﷺ د حضرت حسن او د حضرت حسین په باره کښې فرمائی چه " هما ریحانتای من الدنیا " -

ابن تین فرمائی چه " ریحان " معنی دلته رزق دې (۲) " أی هما من رزق الله الذی رزقنيه " یعنی دا دواړه ما ته د الله تعالی د طرفه راکړې شوې " رزق او هدیه " ده . علامه زمخشری په " الفائق " کښې هم دا معنی لیکلې ده - (۳)

دویمه معنی ئې د ګل ده ، ریحانه دیو مشهور او خوشبوداره ګل نوم دې . او مطلب ئې دا دې چه دا دواړه په دنیا کښې ما دپاره ګلونه دی . چه څنګه ګلونه بویولې کیږی ، رسول الله ﷺ به هم دوی دواړه بویول - (۴)

[۵۶۳۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهُ قَالَتْ جَاءَتْنِي امْرَأَةٌ

---

(۱) صحیح البخاری . کتاب فضائل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم . باب مناقب الحسن و الحسین (رقم الحدیث : ۳۵۴۳)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴ . ارشاد الساری : ۱۳\۲۸)

(۳) عمدة القاری : ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴)

(۴) عمدة القاری ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴ . ارشاد الساری : ۱۳\۲۸)

مَعَهَا ابْنَتَانِ تَسْأَلُنِي فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي غَيْرَ تَمْرَةٍ وَاحِدَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ مَنْ يَلِي مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ شَيْئًا فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ [ر: ۱۳۵۲]

حضرت عائشه فرمائی چه یو ښځه د دوه لونړو سره ما کره څه غوښتو دپاره راغله ، نو دې دپاره ما سره د یو کجور نه ماسوا نور څه ملاو نه شو ، نو ما دې ته دا ورکړه ، دې دا یو کجوره د خپلو دواړو لونړو په مینځ کښې تقسیم کړه ، بیا پاڅیده او روانه شوه ، رسول الله ﷺ چه راغلو نو ما دوی ته د دې ښځې قصه بیانه کړه نو وې فرمائل :" چه کوم کس په دې جینکو کښې د څه څیز والی جوړ شو پس ده د دوی سره ښه سلوك اوکړو نو دا جینکۍ به ده لره د جهنم پرده شی " -

قوله: من يلي من هذه البنات شيئًا : اکثر نسخو کښې " یلي " دې چه د ولایت نه دې ، بره ترجمه ددې مطابق شویده . د ترمذی وغیره روایت کښې " من یبتلي " دې (1)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه خلقو به چه په دغه زمانه کښې جینکۍ یو آزمائش او مصیبت ګنړلو ، دې وجه نه د ابتلاء لفظ د خلقو ددې عادت په وجه استعمال کړې شو - (2)

علامه قسطلانی رحمه الله ددې حدیث په باره کښې فرمائی :

وفيه تأكيد حقوق البنات لما فيهن من الضعف غالبا عن القيام بمصالح انفسهن بخلاف الذكور" (3)

یعنی دې حدیث نه د جینکو د حقونو تاکید معلومیږی ځکه چه دوی طبعًا او فطرتًا کمزورې او ضعیفانې وی ، خپل ذاتی ضروریات په ښه شان نه شی پوره کولې -

د حدیث نه مستنبط اداب : علامه ابن بطال لیکی : " وفيه جواز سؤال المحتاج ، و سخاء عائشة لكونها لم تكن إلا تمرة فآثرت بها ، وأن القليل لا يمتنع التصدق به لحقارته ، بل ينبغي للمتصدق أن يتصدق بما تيسر له وإن قل ، وفيه جواز ذكر المعروف إن لم يكن على وجه الفخر ولا المنة (4)

یعنی دې حدیث نه یو خو دا خبره معلومیږی چه کُه سړې محتاج او ضرورتمند وی نو ده دپاره سوال کول جائز دی - د حضرت عائشه رضي الله عنها سخاوت هم دینه معلومیږی چه صرف یو کهجوره وه ورسره هغه ئې هم ورکړه ، دریمه ترینه دا خبره معلومیږی چه لږ او معمولی څیز هم صدقه کولې شې ، دا معمولی ګنړل او صدقه نه کول صحیح نه دی ، بلکه د وس او د توفیق مطابق چه څه هم وی صدقه کول پکار دی -

څلورمه خبره ترینه دا معلومه شوه چه د خپلې یو نیکۍ ذکر اوشی نو دا جائز دی خو په دې شرط چه دا د فخر او د احسان زباتلو (وریادولو) په نیت نه وی -

(1) جامع الترمذی ، کتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی النفقة علی البنات و الأخوات : ٤ \ ٣١٩ (رقم الحدیث : ١٩١٣)

(2) صحیح مسلم ، کتاب البر و الصلة ، باب فضل الإحسان إلی البنات : ٢ \ ٣٣٠)

(3) ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٩)

(4) فتح الباری : ١٠ \ ٥٢٩)

دلته د بخاری په روایت کښې د یو کهجورې او د صحیح مسلم په روایت کښې د درې کجورو ذکر دې ، دواړو کښې تطبیق داسې کیدې شی چه ابتداء یو کجوره حضرت عائشه ته ملاوه شوه او روستو ورته دوه نورې هم ملاو شوې - (۱)

[۵۶۵۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سُلَيْمٍ حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُمَامَةُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ عَلَى عَاتِقِهِ فَصَلَّى فَإِذَا رَكَعَ وَضَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَفَعَهَا [ر: ۴۹۴]

[۵۶۵۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ الْأَقْرَعُ إِنَّ لِي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ حضرت حسن لره خکل کړو ، او دوی ﷺ سره اقرع بن حابس ناست وو ، اقرع چه دا اولیدل نو وې ویل خما لس بچی دی ما دوی کښې یو هم کله هم نه دې خکل کړې ، رسول الله ﷺ ده ته اوکتل ، او بیا ئې اوفرمائل چه کوم سړې په نورو شفقت او رحم نه کوی نوپه ده به هم رحم نه کیږی -

قوله: مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ: دیکښې دوه صورتونه دی :

① مَن موصوله دې ، دا دواړه صیغې په حالت رفعی کښې دی او دا کلام از قبیل خبر دې . ترجمه ئې ده چه کوم سړې رحم نه کوی په ده هم رحم نه کیږی -

② مَن شرطیه جازمه دې ، " لا یَرحم او " لایُرحم " دواړه مجزوم دی . ړومبې شرط او دویم جزاء دد . ترجمه دا ده چه کوم سړې رحم نه کوی نو په هغه به هم رحم نه کیږی - (۲)

علامه سهیلی فرمائی چه ړومبې ضورت د سیاق د کلام سره زیات موافق دې (۳)

[۵۶۵۲] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تُقَبِّلُونَ الصِّبْيَانَ فَمَا نُقَبِّلُهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَأَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ

حضرت عائشه فرمائی چه یو باندیچی رسول الله ﷺ ته راغلو ، او وې ویل تاسو خلق بچو لره خکلوئ خو مونږ ئې نه خکلو ،دا باندیچی یا خو اقرع بن حابس وو ، چه د هغه ذکر په تیر شوی حدیث کښې راغلې دې ، یا قیس بن عاصم تمیمی وو او یا عیینه بن حصن وو ،

(۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۹۹ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۲۴ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۲۸)

(۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۰۰ فتح الباری : ۱۰ \ ۵۲۶ ،ارشاد الساری: ۱۳ \ ۳۰ ، شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۱۶۴)

(۳) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۰۰ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۲۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۳۰)

(۴) ۵۶۵۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الفضائل ، باب رحمته صلی الله علیه وسلم الصبیان و العیال، ..... ۴ \ ۱۸۰۸ (رقم الحدیث : ۲۳۱۷)

په روايتونو کښې په دارنګه واقعه کښې د دې دواړو ذکر هم راغلې دې -

قوله: أو أملك لك أن نزع الله من قلبك الرحمة: يعنى الله تعالى كه د ستا زړه نه شفقت او نرمي ويستلې ده نو څه څه کولې شم -

أَوَأملك کښې همزه د استفهام انكارى دپاره ده "اى لا أملك، اى لا أقدر أن أجعل الرحمة فى قلبك بعد أن نزعها الله منه..."[1] أن نزع..... تركيب کښې د " أملك " دپاره مفعول به دې -

[۵۶۵۳] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْيٌ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ قَدْ تَحْلُبُ ثَدْيَهَا تَسْقِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُرَوْنَ هَذِهِ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لَا وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ لَلَّهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بِوَلَدِهَا[2]

په بندګانو باندې د الله تعالى مهربانى څومره ده؟: حضرت فاروق اعظم فرمائى چه نبى كريم ﷺ ته يو څو قيديان راوستې شو ، دې قيديانو کښې يوه ښځه وه .... دا د تى نه پئې رااوباسى د څکلو دپاره ، نو چه كله دا كوم ماشوم په قيد کښې وينى نو دا ده لره رانيسى او خپلې ګيډې سره ئې لګوى او ده ته پئې وركوى ، نو نبى كريم ﷺ مونږ ته اوفرمائل : آيا تاسو دا سوچ كولې شئ چه دا ښځه دا خپل بچې اور کښې اچولې شى " مونږ اوويل : نه چه لګه دا په نه غورزولو قادره وى . نو دوى ﷺ اوفرمائل : چه الله په خپلو بندګانو د دينه هم زيات مهربان دې چه څومره دا ښځه په خپل بچى مهربان ده

قوله: قد تحلب ثديها تسقى: ① تَحَلَّبَ د باب د تفعل نه د واحد مذكر غائب فعل ماضى معلوم صيغه ده " ثَدْيَ" ددې فاعل دې يعنى د دې تې پئې وركوى ، د پيو نه ډك وو
② تَحْلُبُ د باب د نصر نه دې " ثدي " ددې مفعول به دې يعنى دې ښځې د تينو نه پئې راويستل " تسقى " ددينه حال واقع كيږى ([3]) په بعض روايتونو کښې " تسعى " دې ، يعنى دې د اضطراب په حالت کښې اخوا ديخوا منډې وهلې ([4]) او د مسلم شريف په روايت کښې " تبتغى " دې يعنى دې يو بچې تلاش كولو - ([5])

حاصل دا چه ددې ښځې بچې په قيديانو کښې روك شوې وو او ددې تينه د پيو نه ډك

---

[1]) عمدة القارى: ۲۲\۱۰۰ فتح البارى: ۱۰\۵۲۷ . ارشاد السارى: ۱۳\۳۱ . شرح الكرمانى : ۲۱\۱٦٤)

[2]) ۵۶۵۳) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب التوبة . باب فى سعة رحمة الله تعالى و أنها سبقت غضبه : ٤\۲۱۰۹ (رقم الحديث : ۲۷۵٤)

[3]) عمدة القارى : ۲۲\۱۰۰ . ارشاد السارى : ۱۳\۳۱)

[4]) فتح البارى : ۱۰\۵۲۸)

[5]) أخرجه مسلم فى كتاب التوبة . باب فى سعة رحمة الله و أنها سبقت غضبه : ٤\۲۱۰۹ (رقم الحديث ۲۷۵٤)

شوي وو ، دي وجه نه دې د پريشاني او د اضطراب په حالت د يو بچي په تلاش کښې اخوا ديخوا ګرځيدله ، چه دې ته ځوك بچي ملاو شي او دا ده ته پښې ورکړي ..... ديکښې ديته خپل بچي ملاو شو نو دې دا د خپلې سينې سره اولګولو ... (١) رسول الله ﷺ په دې موقعه اوفرمائل الله جل شانه دينه هم زيات په خپلو بندګانو مهربانه دې -

" عباد " نه مؤمنان مراد دی ، ابو محمد بن ابی حمزه فرمائی چه " لفظ العباد عام و معناه خاص بالمؤمنين " (٢)

د حديث نه مستنبط آداب: حافظ ابن حجر رحمه الله د دې حديث آداب او مسائل ذکر کوی او ليکی : وفيه اشارة إلى أنه ينبغي للمرء أن يجعل تعلقه في جميع الأمور بالله وحده ، و أن كل من فرض أن فيه رحمة ما حتى يقصد لأجلها ، فالله سبحانه و تعالى أرحم منه ، و فيه جواز نظر النساء المسبيات ، و فيه ضرب المثل بما يدرك بالحواس لما لا يدرك بها لتحصيل معرفة الشيء على وجهه ، وإن كان الذي ضرب به المثل لا يحاط بحقيقته ، لأن رحمة الله لا تدرك بالعقل ، و مع ذلك ، فقربها النبي صلى الله عليه و سلم للسامعين بحال المرأة المذكورة ...." (٣) يعنى دې حديث نه ځو خبرې معلومې شوې :

① سړی لره پکار دی چه په تمامو امورو کښې خپل تعلق د الله تعالى سره جوړ اوساتى . الله تعالى چه کوم احکام فرض کړيدى ، ديکښې هر يو باعث د رحمت دى ، او هم د يو رحمت د وجه نه ددې حکم ورکړې شويدې -

② د جنګى قيديانو ښځو ته کتل جائز دى -

③ چه د کوم څيز ادراك په حواسو سره نه کيږی ، د دې د پوهولو دپاره او د خلقو ذهن ته د نزدې راوستو دپاره د محسوس څيزونو مثال ورکولې شى ، د الله تعالى د رحمت مکمل ادراك په عقل او حواسو سره نه شى کيدې خو حضور اکرم ﷺ د ښځې محسوس حالت باندې خلق د الله تعالى په رحمت پوهولو دپاره سعى اوکړه -

١٩= بَاب جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ

[٥٦٥٤] (٤) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ الْبَهْرَانِيُّ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ

---

١) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠١ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٢٨ . ارشاد السارى : ١٣ \ ٣١)

٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠١ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٢٩)

٣) فتح البارى : ١٠ \ ٥٢٩)

٤) ٥٦٥٤) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الرقاق ، باب الرجاء مع الخوف (رقم الحديث : ٦١٠٤) و أخرجه مسلم فى كتاب التوبة ، باب فى سعة رحمة الله تعالى و أنها سبقت غضبه : ٤ \ ٢١٠٨ (رقم الحديث : ٢٧٥٢)

يَتَرَاحَمُ الْخَلْقُ حَتَّى تَرْفَعَ الْفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ [ر: ٦١٠٣]

حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائلي دی چه الله تعالى د رحمت سل حصې کړيدی ، ديکښې نې يو کم سل حصې د خان سره ساتلي دی او يو حصه نې په زمکه راکوزه کړه او هم د دې يوې حصې نه مخلوق په يو بل رحم کوی تر دې چه اسپه چه خپله نوکه اوچتوی د خپل بچی نه د دې يرې نه چه هسې نه ده پورې اونه لګی (دا هم ددې يو حصې په سبب سره دې)

قوله: فمن ذلك الجزء يتراحم الخلق : الله جل شانه دنيا ته د رحمت صرف يوه حصه رالېږلې ده او يو کم سل نې د خان سره ساتلي دی ، آخرت کښې به دا يو حصه هم دې سره ملاو شی نو د سلو عدد به پوره شی او په دنيا کښې د خلقو مينځ کښې چه دا کومه مهربانی او رحمت دې نو دا د دغه يو حصې په سبب دې ، نو آخرت کښې به د سلو حصو په سبب وی ، نو يو بل به هم ددې وجه په آخرت کښې معاف کوی -

او دا مطلب هم کيدې شی چه الله جل شانه د رحمت دا حصې اختيار کړې د دې وجه نه د خلقو به مغفرت او بخشش کوی ..... يو خو د الله تعالى هغه رحمت دې چه کوم د الله تعالى په صفات ذاتيه کښې دې ، نو دا رحمت به دينه علاوه وی - (١)

علامه قرطبی رحمه الله ددې يو بل مطلب بيان کړيدې چه د الله تعالى د نعمتونو سل انواع دی ، ديکښې يو نوع په دنيا کښې ده او باقی انواع الله تعالى د آخرت دپاره د خپل خان سره ساتلي دې .... په آخرت کښې به د دنيا والا نوع هم ورسره ملاو شی نو سل واړه انواع به مکمل مؤمنانو ته ملاوشی - (٢)

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه د سلو شماره د خلقو د پوهې دپاره په طور د تمثيل ذکر شويده . چه د الله تعالى سره نعمتونه ډير زيات دی او د مخلوق سره کم دی - (٣)

حافظ ابن حجر رحمه الله د سلو د شمير تخصيص ذکر کوی او فرمائی چه جنت کښې به سل درجې وی ، د سلو رحمتونو ذکر د دغه درجاتو په مناسبت سره دې ، د هر يوې درجې دپاره به يو رحمت وی ځکه چه جنت محل د رحمت دې او ديکښې هم د الله تعالى په رحمت سره داخله ممکن کيدې شی ، دې وجه نه چه کوم کس ته د رحمت يو حصه هم ملاو شی هغه به ادنی جنتی وی . چه چا ته ټول رحمتونه ملاو شی هغه به اعلی جنتی وی ، لکه چه ليکی : "فيحتمل أن تكون مناسبة هذا العدد الخاص لكونه مثل عدد درج الجنة ، والجنة هي محل الرحمة ، فكان كل رحمة بإزاء درجة ، وقد ثبت أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله تعالى ، فمن نالته منها رحمة واحدة كان أدنى أهل الجنة منزلة ، وأعلاهم منزلة من حصلت له جميع الأنواع من الرحمة" (٤)

---

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٥٣٠)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠١ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٣١)

(٣) شرح الکرمانی : ٢١ \ ١٦٥)

(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٥٣١)

۲۰=باب قتل الولد خشية أن يأكل معه

[٥٦٥٥] حدثنا محمد بن كثير أخبرنا سفيان عن منصور عن أبي وائل عن عمرو بن شرحبيل عن عبد الله قال قلت يا رسول الله أي الذنب أعظم قال أن تجعل لله ندا وهو خلقك قلت ثم أي قال أن تقتل ولدك خشية أن يأكل معك قال ثم أي قال أن تزاني حليلة جارك وأنزل الله تصديق قول النبي صلى الله عليه وسلم والذين لا يدعون مع الله إلها آخر الآية [ر: ٤٢٠٧]

اولاد ددې يرې نه قتل كول چه دوى به ده سره خوراك كوى حرام او گناه كبيره ده ، حديث د باب په كتاب التفسير د سورة فرقان د تفسير لاندې تير شويدې - (۱)

۲۱=باب وضع الصبي في الحجر

[٥٦٥٦] حدثنا محمد بن المثنى حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام قال أخبرني أبي عن عائشة أن النبي صلى الله عليه وسلم وضع صبيا في حجره يحنكه فبال عليه فدعا بماء فأتبعه [ر: ٢٢٠]

حجرد حاء په فتح او په كسره سره غيږې ته وائى او بچى په غيږه كښې اوچتول په سنت سره ثابت دې ، لكه چه حديث د باب كښې دى ، تحنيك كهجوره چه اوچيچلې شى او په تالو كښې كيخودې شى ديته وائى، روايت د باب" كتاب الطهارة، باب بول الصبيان" كښې تير شويدې.

۲۲=باب وضع الصبي على الفخذ

[٥٦٥٧] حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا عارم حدثنا المعتمر بن سليمان يحدث عن أبيه قال سمعت أبا تميمة يحدث عن أبي عثمان النهدي يحدثه أبو عثمان عن أسامة بن زيد رضي الله عنهما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأخذني فيقعدني على فخذه ويقعد الحسن على فخذه الأخرى ثم يضمهما ثم يقول اللهم ارحمهما فإني أرحمهما وعن علي قال حدثنا يحيى حدثنا سليمان عن أبي عثمان قال التيمي فوقع في قلبي منه شيء قلت حدثت به كذا وكذا فلم أسمعه من أبي عثمان فنظرت فوجدته عندي مكتوبا فيما سمعت [ر: ٣٥٢٨]

بچى په پتون كښينول په سنت سره ثابت دې ، روايت د باب معتمر د خپل پلار سليمان بن طرفان نه نقل كوى ، د ده شيخ ابوتميمه دې ، د ابو تميمه نوم طريف بن مجالد دې (طريف په وزن د فعيل دې) د ده شيخ ابوعثمان دې چه د هغه نوم عبد الرحمن دې - (۲)

(۱) صحيح البخارى ،كتاب التفسير ، باب قول الله تعالى ، و الذين لا يدعون مع الله إلهًا آخر ... الفرقان : ٦٨ (رقم الحديث : ٤٧٦١)

(۲) فتح البارى : ١٠\٥٣٢ ، عمدة القارى : ٢٢\١٠٣)

حضرت اسامه بن زید فرمائی چه رسول الله ﷺ خه په یو پتون او حضرت حسن په بل پتون کښینولي وو . بیا ئې دواړه پیوسته کړو او دعا ئې اوکړه " اللهم ارحمهما ، فإني أرحمهما " د رسول الله ﷺ دوفات په وخت د حضرت اسامه عمر د یو روایت مطابق شل کاله او د بل روایت مطابق نورلس کاله وو - [1]

او د حضرت حسن عمر دغه وخت زیات نه زیات اته کاله وو ، د دواړو عمرونو کښې ډیر فرق دې ، دا واقعه شاید د هغه وخت ده چه کله حضرت حسن د یو یا د دوه کالو وو او حضرت اسامه به قریب البلوغ وو ، دارنګه لوې بچی هم په غیږه کښې اخستې کیږی او په پتون باندې کښینولې کیږی ، خاص کر چه کله دوی بیمار شی او دې وجه نه د دواړو په عمرونو کښې د فرق سره بیا هم د دوی په پتونونو کښینول څه بعید خبره نه ده ن- [2]

قوله: وعن علي ، قال حدثنا يحيى ، حدثنا سليمان ......: " علي " نه علي بن عبد الله مدینی مراد دې په " عن علي " کښې دوه احتماله دی

① یو دا چه چه ددې عطف په سابقه سند " حدثنا عبد الله بن محمد " باندې دې ، او عبد الله بن محمد د امام بخاری شیخ دې ، دې صورت کښې مطلب دا دې چه امام بخاری رحمه الله دا روایت د دوه حضراتو نه رانقل کړیدې یو د عبد الله بن محمد نه او بل د علي بن المدینی نه -

② دویم صورت دا دې چه ددې عطف دې په " حدثنا عارم " باندې وی ، نو دې صورت کښې به دا مطلب شی چه امام بخاری رحمه الله د عبد الله بن محمد په واسطه سره دا حدیث د علي بن المدینی نه هم نقل کړیدې یعنی عبدالله سره دا حدیث په واسطه د عارم هم دې او د علي بن المدینی په واسطه هم ، امام بخاری رحمه الله دواړو واسطو سره دا رانقل کړیدې - [3]

قوله: قال التيمي : فوقع في قلبي منه شيء ، قلت : حدثت به كذا وكذا ، فلم أسمعه من أبي عثمان ، فنظرت فوجدته عندي مكتوبا فيما سمعت: سلیمان تیمی فرمائی چه دا حدیث کله ما بیان کړو نو خما زړه کښې شك راغلو چه ایا دا حدیث ما د ابو عثمان نه بلاواسطه اوریدلې دې او که د ابوتمیمه په واسطه مې اوریدلې دې، یعنی دې حدیث کښې خما شیخ ابوعثمان دې او که ابو تمیمه دې ، چه ما ته شك راغلو نو ما په خپل کتاب کښې اوکتل نو ما په دیکښې بیا موندل چه دا ما د ابوتمیمه نه اوریدلې دې یعنی د ابوعثمان نه مې بې د واسطې نه دې اوریدلې . حدیث د باب کتاب المناقب ، باب مناقب الحسن و الحسين ﷺ کښې تیر شویدې -

ابو تمیمه طریف بن مجالد: د ابو تمیمه طریف بن مجالد په بخاری کښې صرف دوه

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٥٣٣)

[2]) فتح الباری : ١٠\٥٣٣ . عمدة القاری : ٢٢\١٠٣)

[3]) فتح الباری : ١٠\٥٣٣ . عمدة القاری : ٢٢\١٠٣)

روايتونه دي يو دا او بل په كتاب الاحكام كښې راخى - (١)
يحي بن معين ، محمد بن سعد وغيره ائمه د جرح او د تعديل د دوى توثيق كړيدې (٢) ابن حبان په كتاب الثقات كښې د ده ذكر كړيدې - (٣)
د ده تره ده لره په يو يمنى باندې خرڅ كړې وو . چه د چا په لاس دې خرڅ كړې شوې وو ، د دې سړى ښځې يو ورځ ده ته بد رد اوويلې نو ده خپل تعارف اوكړو چه څه عرب يم ، ښځې خاوند ته اوويل ، خاوند ده نه تپوس اوكړو نو ده ورته پوره حقيقت ښكاره كړو چه په تا باندې څه خپل تره خرڅ كړې يم څه غلام نه يم بلكه څه اصلاً ازاد يم . دې اخستونكى يمنى ورته اوويل : چه ته دا اوښه او زاد راه واخله او واپس خپل قوم ته لاړ شه خو ده انكار اوكړو او وې ويل چه كوم قوم څه خرڅ كړې يم ، څه به اوس كله هم دوى سره نه ملاويږم - (٤)
د دوى وفات په پنځه نوى ، اووه نوى يا نهه نوى سن هجرئ كښې شويدې - (٥)
د امام مسلم نه علاوه باقى حضراتو د ده روايتونه ذكر كړيدى - (٦)

٢٣- بَابُ حُسْنُ الْعَهْدِ مِنْ الْإِيمَانِ

[٥٦٥٨] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَلَقَدْ هَلَكَتْ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَنِي بِثَلَاثِ سِنِينَ لِمَا كُنْتُ أَسْمَعُهُ يَذْكُرُهَا وَلَقَدْ أَمَرَهُ رَبُّهُ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ ثُمَّ يُهْدِي فِي خُلَّتِهَا مِنْهَا [ر: ٣٦٠٥]

د تعلق لحاظ كول : د عهد څو معنى راځى ، زمان ، مكان ، يمين ، ذمه ، صحبت ، ميثاق ، امان ، نصيحت ، وصيت (٧) دلته دينه احترام او لحاظ كول مراد دى - (٨) د حقونو احترام كول او د تعلقاتو لحاظ كول ، په ايمانى عملونو كښې يو عمل دې -
روايت د باب كښې حضرت عائشه فرمائى چه څه يوې ښځې ته هم نه يم پسخيدلې چه څومره خديجه ته پسخيدلې يم ، حال دا دې چه هغه خما د نكاح نه درې كاله وړاندې وفات شوې وه ، ځكه چه ما به د رسول الله ﷺ نه د دوى ذكر كول اوريدل ، او په تحقيق سره دوى ﷺ ته خپل رب حكم كړې وو چه ديته زيرې وركړه د جنت په محل كښې د ملغلرو ، چه كله به دوى يو بكرئ حلاله كړه نو د حضرت خديجه ملګرو ته به ئې هم څه ليږل -

(١) فتح البارى : ١٠\٥٣٣)
(٢) الجرح و التعديل : ٤\الترجمة : ٢١٦٤ ، طبقات بن سعد : ٧\١٥٢)
(٣) كتاب الثقات لابن حبان : ٤\٣٩٥)
(٤) تهذيب الكمال : ١٣\٣٨١ (رقم الترجمة ٢٩٦٢)
(٥) تهذيب الكمال : ١٣\٣٨١ (رقم الترجمة ٢٩٦٢)
(٦) تهذيب الكمال : ١٣\٣٨١ (رقم الترجمة ٢٩٦٢)
(٧) فتح البارى : ١٠\٥٣٤ ، عمدة القارى : ٢٢\١٠٣)
(٨) فتح البارى : ١٠\٥٣٤ ، عمدة القارى : ٢٢\١٠٣)

د حضرت خدیجه ملګرو ته د بکرئ غوښه لیږل " حسن عهد " او د دوی د تعلقاتو د لحاظ ساتلو په طور وه ، هم ددې مناسبت په وجه امام بخاری رحمه الله دا حدیث دلته ذکر کړو . لکه چه د مستدرک حاکم او د شعب الایمان بیهقی کښې د حضرت عائشه په روایت کښې دده تصریح ده ، هغه فرمائی :

" جاءت عجوز إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: كيف أنتم حالكم، كيف كنتم بعدنا؟ قالت: بخير، بأبي أنت وأمي يارسول الله، فلما خرجت، قلت: يا رسول الله، تُقبِلُ على هذه العجوز هذا الإقبال، فقال: يا عائشة، إنها كانت تأتينا زمان خديجة، وإن حسن العهد من الإيمان " (١)

حضرت عائشه فرمائی : یوبوډئ ښځه رسول الله ﷺ ته راغله ، حضور ﷺ دینه د حال احوال تپوس اوکړو او دیته ئې ډیره توجه ورکړه ، دې اوویل : خما مور پلار دې په تا قربان وی ، خه روغه یم ، نو چه کله دا اووتله نو ما تپوس اوکړه ، اے د الله رسوله ! تا دې بوډئ ته دومره توجه ورکړه ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائل : عائشه دا به مونږ کره د خدیجه په دور کښې راتله او تعلقاتو کښې احترام او لحاظ کول د ایمان حصه ده -

من قصب: قصب اصل کښې بانس ته وائی ، دلته ترینه " قصب الدرر " د ملغلرو بانس مراد دې ، علامه عینی رحمه الله فرمائی ، د جوهریانو په اصطلاح کښې ویلې کیږی " قصب من اللؤلؤ، قصب من الجوهر " ..... (٢)

في خلتها: خُلّة (د خاء په ضمه او د لام په تشدید سره) مصدر دې ، دوستئ ته وائی - دلته ترینه ملګرې مراد دی ، مصدر جمع او اسم دپاره هم استعمالیږی - (٣)

بعضو ویلې دی دلته مضاف محذوف دې أي يهدي إلى أهل خلتها (٤)

۲۴= بَابُ فَضْلِ مَنْ يَعُولُ يَتِيمًا

[٥٦٥٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى [ر:٤٩٩٨]

دې باب کښې د یتیم د پالنې او د کفالت فضیلت او اهمیت بیان شویدې . یعول په معنی دپالنې او د تربیت کولو دې (٥) په حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی : زه او د یتیم پالنه کوونکې به په جنت کښې داسې یو او دوی ﷺ په مسواکه او په مینځه ګوته اشاره

---

(١) المستدرک للحاکم ، کتاب الإیمان وباب حسن العهد من الإیمان : ١١\١٦)
(٢) عمدة القاری : ٢٢\١٠٤)
(٣) فتح الباری : ١٠\٥٣٤ ، عمدة القاری : ٢٢\١٠٤ ، النهایة لابن الاثیر : ٢\٧٢)
(٤) فتح الباری : ١٠\٥٣٤)
(٥) فتح الباری : ١٠\٥٣٥)

اوکړه او ددې نزدې والي ئې اوخودلو يعنې چه څومره لږه فاصله د دې دوه ګوتو مينځ کښې ده دومره فاصله به څما او د يتيم پالنه کوونکي مينځ کښې وی ، لکه يو بل حديث کښې دی بعثت أنا و الساعة کهاتين يعنې څما د بعثت او د قيامت مينځ کښې دومره فاصله ده چه څومره د دې دوه ګوتو مينځ کښې ده - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی :" وفيه إشارة إلى أن بين درجة النبي و كافل اليتيم قدر تفاوت ما بين السبابة و الوسطى ، وهو نظير قوله : بعثت أنا و الساعة كهاتين " (١)

حافظ ابن حجر د خپل شيخ په حواله سره د دې تشبيه حکمت داليکلې دې چه رسول الله ﷺ يو داسې قوم ته رالېږلې شوې وو چه جاهل او د دين نه بيګانه وو . دوی ﷺ دوی ته د دينی امورو معلم او کفيل راولېږلې شو ، د يتيم کفالت کوونکې هم د يو داسې بچی پالنه او تربيت کوی چه هغه د خپلې دنيا او د دين دواړو نه بيګانه دې - (٢)

٢٥=بَاب السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ

[٥٦٦٠] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدِّيلِيِّ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ [ر:٥٠٣٨]

أرملة (د راء په سکون او د ميم په فتحه سره) هغه ښځې ته وايی چه د هغې خاوند نه وی ، برابره خبره ده چه دې واده کړې وی او که ئې نه وی کړې (٣)

حديث د باب په کتاب النفقات ، باب فضل النفقة على الأهل کښې تير شويدي

٢٦=بَاب السَّاعِي عَلَى الْمِسْكِينِ

[٥٦٦١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَحْسِبُهُ قَالَ يَشُكُّ الْقَعْنَبِيُّ كَالْقَائِمِ لَا يَفْتُرُ

---

١) فتح الباری : ١٠\٥٣٥)

٢) فتح الباری : ١٠\٥٣٦)

٣) إرشاد الساري : ١٣ \ ٣٨ . وقال إبن الأثير : الأرامل : المساكين من رجال و نساء و يقال لكل واحد من الفريقين على إنفراده : أرامل . و هو بالنساء أخص و أكثر استعمالا . و الواحد أرمل و أرملة . و قد تكرر ذكر الأرمل و الأرملة في الحديث . فالأرمل الذى ماتت زوجته . و الرملة التى مات زوجها . و سواء كانا غنيين او فقيرين . النهاية لابن الأثير : ٢ \ ٢٦٦ . و هكذا في مجمع بحار الأنوار : ٢ \ ٣٨١)

وَكَـالصَّـائِمِ لَا يُفْطِرُ [ر:۵۰۳۸]

على المسكين أى لأجل المسكين ، على د سببيت دپاره دې ، ساعى : محنت كوونكى او ګټونكى ته وائى " القائم لا يفتر " مركب توصيفى دې ، لا يفتر د القائم صفت دې - " القائم " باندې الف لام د عهد ذهنى دپاره دې لكه چه "ولقد أمر على اللئيم يسبّنى" كښې دې - [1]

قوله: وأحسبه قـال - يشك القعنبي - : كـالقـائم... : د امام بخارى رحمه الله شيخ عبد الله بن مسلمه فرمائى چه خما خيال دې چه امام مالك د " كالقائم لا يفتر ... " الفاظ هم ويلې وو - " احسبه " كښې ضمير منصوب " مالك " ته راجع دې " يشك القعنبى " جمله معترضه ده يعنى عبد الله بن مسلمه قعنبى ته شك دې -

۲۷ = بَاب رَحْمَةِ النَّـاسِ وَالْبَهَـائِمِ

[۵۶۶۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً فَظَنَّ أَنَّا اشْتَقْنَا أَهْلَنَا وَسَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا فِي أَهْلِنَا فَأَخْبَرْنَاهُ وَكَانَ رَفِيقًا رَحِيمًا فَقَالَ ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي وَإِذَا حَضَرَتْ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ [ر:۶۰۲]

د الله په مخلوق د رحمت كولو فضيلت : دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د خلقو او د خناورو سره د رحمت او د مهربانۍ سلوك كولو اهميت بيان كړيدې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام بخارى شايد د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دې روايت ته اشاره كړيده چه كوم دوى مرفوع نقل كړيدې چه د هغې الفاظ دى "لن تؤمنوا حتى ترحموا ، قالوا : كلنا رحيم يا رسول الله ، قال إنه ليس برحمة أحدكم صاحبه ، ولكنها رحمة للناس رحمة العامة" [2]

يعنى تاسو تر هغه مؤمن نه شئ جوړيدئ چه تر څوتاسو رحم اونكړئ نو خلقو اوويل : اے د الله رسوله مونږ ټول رحم كوونكې يو ، دوى ﷺ اوفرمائل : په خپل يو ملګرى رحم كول مراد نه دى (د ملګرى سره د رحمت او د شفقت معامله خو هر يو كوى) بلكه هغه رحمت مراد دې چه تمامو خلقو دپاره عام وى -

طبرانى دا حديث نقل كړيدې او حافظ فرمايى چه ددې رجال ثقه دى [3]

ذ باب ړومبې روايت "كتاب الصلاة باب من قال ليؤذن فى السفر مؤذن واحد" كښې تير شويدې ،

شببة : د شاب جمع ده لكه چه د بار جمع بررة ده ، متقاربون يعنى مونږ يو بل سره قريب العمر وو : أى متقاربون فى السن - فظن أنا اشتقنا أهلنا : رسول الله ﷺ ته خيال اوشو چه مونږ د

---

[1]) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۳۸)

[2]) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۳۸)

[3]) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۳۸)

خپل کور د خلقو اشتياق لرو - وسألنا عمن تركنا في أهلنا فأخبرناه : رسول الله ﷺ مونږ نه تپوس اوکړو چه مونږ په کور کښې څوك څوك پريخودي دى -
د رسول الله ﷺ دوى نه د اهل وعيال متعلق تپوس کول او بيا دوى ته اجازت ورکول د تللو د شفقت او د همدردئ په وجه وو ، هم دې مناسبت سره امام دا حديث دلته ذکر کړو -

[٥٦٦٣] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنْ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنْ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا فَقَالَ نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ [ر: ١٧١]

د څناورو سره د مهربانئ سلوك کولو فضيلت : د باب دويم روايت " کتاب المساقات ، باب فضل سقي الماء " کښې تير شويدې ، حضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې ، رسول الله ﷺ فرمائلي دى چه يو خل سړې روان وو نو ده ته په لاره کښې سخته تګه اولګيدله نو ده ته يو کوهې په نظر راغلو ، نو دې ديته کوز شو او اوبه ئې اوڅکلې او را اووتلو نو ده اوليدلو چه يو سپې زيې او د تندې د لاسه په ختو ژبه راکاږى ، دې سړى سوچ اوکړو چه دې سپى ته به هم هغه تکليف د تندې په وجه رسيدلې وى چه کوم ما ته رارسيدلې وو ، دا سوچ ئې اوکړو او کوهى ته کوز شو او خپله موزه ئې د اوبو نه ډکه کړه ، بيا ئې په خپله خُله کښې اونيوله (او بره رااوختلو) او دا ئې سپى باندې اوڅکله ، الله تعالى دده دا عمل قبول کړو او د ده ئې بخنه اوکړه . خلقو تپوس اوکړو ، اے د الله رسوله آيا د څناورو په باره کښې به هم مونږ ته اجر ملاويږى ؟ نو دوى ﷺ اوفرمائل : د هر لوند ځيګر لرونکى (يعنى د هر څناور) متعلق به اجر ملاويږى -

كل ذات كبد رطبة : رطبة د کبد صفت دې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى : الرطوبة كناية عن الحياة [١]

[٥٦٦٤] [٢] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةٍ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا أَحَدًا فَلَمَّا سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ لَقَدْ حَجَّرْتَ وَاسِعًا يُرِيدُ رَحْمَةَ اللَّهِ

روايت کښې دى چه يو بانديچى راغلو (دا ذوالخويصره يمانى وو يا اقرع بن حابس وو) [٣]

---

[١] ارشاد السارى : ١٣ \ ٣٩ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٣٨ . عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٦)
[٢] ٥٦٦٤) هذا الحديث من إفراد الإمام البخارى . عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٦)
[٣] ارشاد السارى : ١٣ \ ٤٠ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٣٨ . عمدة القارى . ٢٢ \ ١٠٦)

او ده اوویل : اے الله په ما او په محمد رحم اوکړه او مونږ سره په بل چا رحم مه کوه" نبی کریم ﷺ چه کله سلام اوګرځولو نو دې باندېچی ته نې اوویل تا یو فراخه څیز تنګ (او محدود) کړو - حَجَّرتحجیرا په معنی د تنګولو راځی . (۱)

د " واسعا " نه د الله تعالی رحمت مراد دې ، مطلب دا دې چه د الله تعالی رحمت ډیر وسیع دې او تا دې ډیر محدود کړو - یرید رحمة الله.... دا د کوم راوی د طرفه تشریح ده ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه کیدې شی دا د حضرت ابوهریره رضی الله عنه جمله وی -
علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په اصحاب صحاح سته کښې صرف امام بخاری رحمه الله نقل کړیدې - (۲)

[۵۶۶۵] (۳) حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

د مسلمانانو په خپل مینځ کښې د محبت بیان : رسول الله ﷺ چه ته به یو بل باندې مهربانۍ کښې یو بل سره محبت لرلو کښې او خپل مینځ کښې شفقت کوونکو کښې (کامل) مؤمنان د یو جسم په شان وینې چه د جسم کوم یو اندام ته هم تکلیف وی نو ټول جسم په تبه او په بیداروالی کښې ده سره شریك وی -
دې حدیث کښې درې لفظونه تراحم ، تواد او تعاطف استعمال شویدی ، د تراحم معنی د یو بل سره رحم کول راځی ، د تواد معنی د یو بل سره محبت او مودت کول راځی او د تعاطف معنی دیوبل سره شفقت کول راځی،د تداعی معنی یو بل ته دعوت ورکول راځی(۴)
مطلب دا دې چه کله د سړی په جسم کښې په یو اندام څه تکلیف یا بیماری وی نو پوره جسم د دې په وجه بې ارامه وی او سړې بیدار وی ، د زیاتې شوکیرې او بې آرامه کیدو په وجه ورته عموما تبه هم وی ، دې وجه نه د " السهر " نه پس نې د " الحمی " لفظ ذکر کړو(۵)
د کامل مؤمنانو د یو بل سره د محبت د تعلق هم دا عالم وی چه کوم یو مؤمن په تکلیف کښې مبتلاء اووینې نو ټول ده دپاره پریشانه وی ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکی

والحاصل أن مثل الجسد فی کونه إذا اشتکی بعضه اشتکی کله کالشجرة ، إذا ضرب من أغصانها اهتزت الأغصان کلها بالتحرك والإضطراب ، وفیه جواز التشبیه وضرب الأمثال لتقریب المعانی للأفهام (۶)

یعنی د جسم مثال په شان د اونې دې ، د اونې یو ښاخ چه دې اووهلو نو د دې ټول ښاخونه

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۳۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۶)
(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۶)
(۳) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب ، باب تراحم المؤمنین و تعاطفهم و تعاضدهم : ۴\۱۹۹۹)
(۴) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۳۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۷)
(۵) فتح الباری : ۱۰\۵۳۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۹)
(۶) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰)

په خوزيدو او په اضطراب کښې راشي ، دارنګه چه د جسم يو حصه هم بې آرامه وی نو ټول جسم بې آرامه وی . دينه معلومه شوه چه د معنی د پوهولو دپاره تشبيه ورکول جائز دی -

[۵۶۶۶] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ [ر:۲۱۹۵]

[۵۶۶۷] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ [ر:۶۹۴۱]

رسول الله ﷺ مسلمان چه کله يو اونه اولګوی او دينه يو انسان يا يو ځناور څه خوراک اوکړی نو دا ده دپاره صدقه کيږی -

ترجمة الباب سره د حديث مناسبت : ترجمة الباب سره د دې حديث مناسبت بيانولو کښې علامه عينی رحمه الله ليکی

مطابقته للترجمة من حيث أن فى غرس المسلم الذى يأكل منه الإنسان و الحيوان ، فيه معنى الترجمة و التعطف عليهم ، لأن حال المسلم يدل على أنه يقصد ذلك وقت غرسه (٢)

يعنی مسلمان چه اونه وغيره کری نو ديکښې د ده اصل محرك او جذبه په مخلوق د خدائې پاك باندې رحم او شفقت وی چه د الله تعالی مخلوق دينه فائده واخلی ، ددې په مناسبت سره حديث د باب چه ديکښې د اونې د کرلو ذکر دې امام بخاری رحمه الله دلته ذکر کړو

۲۸=بَاب الْوَصَاءَةِ بِالْجَارِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِلَى قَوْلِهِ مُخْتَالًا فَخُورًا [النساء:۳۶]

[۵۶۶۸] (٣) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

---

١) ۵۶۶۷) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب التوحيد ، باب قول الله تبارک و تعالى : " قل ادعوا الله أو ادعوا الرحمن أيًا ما تدعوا فله الأسماء الحسنى " (رقم الحديث : ۶۹۴۱) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب رحمته صلى الله عليه وسلم الصبيان و العيال : ٤ \ ۱۸۰۹ (رقم الحديث : ۲۳۱۹) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرحمة : ٤ \ ۲۸۵ (رقم الحديث : ۴۹۴۱)

٢) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۰۷)

٣) ۵۶۶۸) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب الوصية بالجار و الإحسان إليه : ٤ \ ۲۰۲۵ (رقم الحديث : ۲۶۲۳) ، و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب...[بقيه برصفحه آئنده....

[۵۶۶۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

وصاءة (د واو په فتحه سره) د وصيت په معنى كښې ده - امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې د سورة نساء آيت كريمه ذكر كړيدې پوره آيت دې (واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا و بالوالدين إحسانا و بذى القربى و اليتامى و المساكين و الجار ذى القربى و الجار الجنب و الصاحب بالجنب و ابن السبيل و ما ملكت أيمانكم إن الله لا يحب من كان مختالا فخورا)

دې آيت كريمه كښې د والدينو ، رشته دارانو ، ګاونډيانو ، غلامانو او وينځو سره د نيك سلوك حكم وركړې شويدې -

د الجار ذى القربى او د الجار الجنب مصداق : " الجار ذى القربى " او د " الجار الجنب " مصداق كښې مفسرين مختلف اقوال كوى :

① حضرت عبد الله بن عباس نه روايت دې چه د " الجار ذى القربى " نه هغه كس مراد دې چه كوم ګاونډى هم وى او رشته دار هم او د " الجار الجنب " نه هغه كس مراد دې چه كوم صرف ګاونډى وى ، رشته دار نه وى - ([2])

② " الجار ذى القربى " نه مراد نزدې اوسيدونكې ګاونډى دې ، او " الجار الجنب " نه مراد لرې اوسيدونكې ګاونډى دې - ([3])

③ د " الجار ذى القربى " نه مسلمان ګاونډى دې او د " الجار الجنب " نه غير مسلم ګاونډى مراد دې .ابن جرير دا قول نقل كړيدې - ([4])

④ مجاهد نه منقول دې چه د " الجار الجنب " نه د سفر ملګرې مراد دې - ([5])

علامه قرطبى رحمه الله فرمائى چه دينه معلومه شوه چه د ګاونډى حقونه شته ، كافر وى

...بقيه ازحاشيه ګذشته] ما جاء فى حق الجواز : ٤ \ ٣٣٢ (رقم الحديث : ١٩٤٢) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى حق الجوار : ٤ \ ٣٣٨ (رقم الحديث : ٥١٥١) و أخرجه ابن ماجة فى كتاب الأدب ، باب فى حق الجوار : ٢ \ ١٢١١ (رقم الحديث : ٣٦٧٣)

[1] الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب الوصية بالجار و الإحسان إليه : ٤ \ ٢٠٢٥ (رقم الحديث: ٢٦٢٥) وأخرجه الترمذى فى كتاب البر والصلة،باب ما جاء فى حق الجوار ٣٣٣\٤ (رقم الحديث:١٩٤٣) وأخرجه أبو داود فى كتاب الأدب ،باب فى حق الجوار : ٤ \ ٣٣٨ (رقم الحديث : ٥١٥٢)

[2] فتح البارى : ١٠ \ ٥٤١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٨ ، تفسير ابن كثير : ١ \ ٤٩٤ ، النساء : ٣٦)

[3] فتح البارى : ١٠ \ ٥٤١ ، تفسير ابن كثر : ١ \ ٤٩٤)

[4] فتح البارى : ١٠ \ ٥٤١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٨ ، تفسير ابن كثير : ١ \ ٤٩٤ ، النساء : ٣٦)

[5] فتح البارى : ١٠ \ ٥٤١ ،عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٨ ، تفسير ابن كثير : ١ \ ٤٩٤ ، النساء : ٣٦)

او كه مسلمان ،رشته دار وى او كه غير رشته دار ، د كافر ګاونډى سره به د احسان مطلب دا وى چه ده سره ښه ژوند تيرول اختيار كړې شى ، ده ته ضرر رسانئ نه خان اوساتى ، د احسان نه دوستى او محامات مراد نه دې ځکه چه دا ممنوع ده لکه چه ليکى :

قلت : وعلى هذا فالوصاءة بالجار مأمور بها مندوب إليها مسلما كان أو كافرا ، وهو الصحيح ، و الإحسان قد يكون بمعنى المواساة ، و قد يكون بمعنى حسن العشرة ، و كف الأذى ، و المحاماة دونه - (1)

د ګاونډيانو قسمونه : طبرانى د حضرت جابر رضی الله عنه نه روايت رانقل کړيدې چه د ګاونډيانو درې قسمونه دى :

① هغه ګاونډى چه كوم صرف حق دجوار لرى -

② هغه ګاونډى چه د هغه دوه حقه وى يو حق د جوار او دويم حق د اسلام -

③ هغه ګاونډى چه د هغه درې حقه وى يو حق د جوار ، دويم حق د اسلام او دريم د قرابت او د رشته دارئ حق - (2)

د ګاونډى په حد کښې اختلاف دې ، اوزاعى وائى د هر جانب هر طرف نه څلويښتو کورو پورې په ګاونډ کښې شامل دى.... حضرت على رضی الله عنه فرمائى چه من سمع النداء فهو جار (3)

بعضې خلق وائى **من سمع إقامة الصلاة فهو جار لذلك المسجد** (4)

بعضې وائى **من ساكن رجلا في محلة أو مدينة فهو جار** (5)

د دې اقوالو حاصل دا دې چه د آذان آواز تر کوم ځائې پورې رسى ، نو دا د يو بل ګاونډيان دى يا د اقامت اواز چه تر کوم ځائې پورې رسى نو دوى د يو بل ګاونډيان دى يا په يو محله او په يو ښار کښې اوسيدونکى خلق د يو بل ګاونډيان دى -

الصاحب بالجنب نه د سفر ملګرې مراددې ، بعضو ويلي دى دينه ښځه مراد ده ، علامه قرطبى رحمه الله اول قول ته اصح ويلې دې - (6)

مولانا شبير احمد عثمانى رحمه الله ددې آيت تفسير کوى او ليکى :

يتامى ، نساء ، ورثاء او د زوجينو حقوق دوى سره ئې د حسن معامله بيان اوکړو اوس دا ارشاد دې چه د هر يو حق درجه په درجه د تعلق موافق او د حاجتمندئ مناسب ادا کړئ د ټولو نه وړاندې حق د الله تعالى دې بيا د مور پلار بيا درجه په درجه د ټولو واسطه دارو او د حاجتمندو او د ګاونډيانو د قريب او دغير قريب نه مراد قرب او بعد نسبى دې يا قرب

---

(1) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۵\۱۸٤)

(2) ارشاد السارى : ۱۳\٤۲ ، فتح البارى : ۱۰\۵٤۲ ، تفسير ابن كثير : ۱\٤۹۵ ، النساء : ۳٦ ، الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۵\۱۸٤)

(3) عمدة القارى : ۲۲\۱۰۸)

(4) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۵\۱۸۵)

(5) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۵\۱۸۵)

(6) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۵\۱۸۹)

او بعد مكاني دې - رومبی صورت کښې به دا مطلب وی چه د قرابتی ګاونډی حق د اجنبی ګاونډي نه زيات دې او دويم صورت کښې مدعا به دا وی چه د خوا کښې ګاونډی حق د لرې ګاونډی یعنی چه کوم په فاصله اوسيږی د ده نه زيات دې ، او د خوا کښې ناست د سفر ملګری ، هم پيشه او د کار شريك ، د يو آقا دوه نوکران ، د يو استاد دوه شاګردان ، دوست ، شاګرد او مريد وغيره ټول داخل دی او مسافر کښې ميلمه ، غير ميلمه دواړه راغلل او مال مملوك غلام او وينځې نه علاوه نورو حيواناتو ته هم شامل دې آخر کښې فرمائی چه د چا په مزاج کښې تکبر او ځان ته خوښی وی چه څوك هم د خپل ځان برابر نه ګنړی ، په خپل مال مغرور او په عيش کښې مشغول وی ، هغه دا حقونه نه اداء کوی ، نو ده نه ځان اوساتئ او ترينه جدا شئ -

يعنی الله تعالى ځان ته خوښ او تکبر کوونکی لره چه کوم بخل کوی دوست نه ګرځوی او خپل مال او هغه علم چه خدائې پاك ورکړيدې هغه د خلقو نه پټوی چا ته پرې نفع نه رسوی او قولاً او عملاً نورو ته هم د بخل ترغيب ورکوی او دې کافرانو دپاره مونږه د ذلت عذاب تيار کړيدې -

فائده : دا آيت د يهوديانو په باره کښې نازل شوې وو چه في سبيل الله خرچ کولو کښې خپله هم بخل ئې کولو او مسلمانان به ئې هم بندول غوښتل او د رسول الله ﷺ کوم اوصاف چه په تورات کښې مذکور وو او د حقانيت د اسلام چه کوم آيتونه موجود وو هغه به ئې پټول ، نو په مسلمانانو د داسې خصلتونو نه احتراز کول لازم دې

حديث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه حضرت جبرائيل عليه السلام د ګاونډی دپاره ما ته برابر وصيت کولو تر دې چه ما ته خيال راغلو چه دې به وارث اوګرځوی -

د ګاونډی سره څنګه حسن سلوك اوکړې شی؟ : د ګاونډيانو سره د حسن سلوك ذکر کولو کښې علامه قسطلانی رحمه الله ليکی : و يحصل امتثال الوصية بإيصال ضروب الإحسان إليه بحسب الطاقة كالهدية ، والسلام ، و طلاقة الوجه عند لقائه ، و تفقد حاله ، و معاونته فيما يحتاج إليه ، و كف أسباب الأذى عنه على اختلاف أنواعه حسية كانت أو معنوية (١)

يعنی د ګاونډيانو سره د حسن سلوك چه کوم وصيت شويدې په دې د عمل صورت دا دې چه سړې د خپل طاقت او د وس مطابق د ګاونډی سره د حسن سلوك معامله اوکړی ، هديه ورکول ، سلام کول ، په رونړ تندی خنده رويه ملاويدل ، د حال احوال تپوس کول ، د ضرورت په موقعه ده سره تعاون کول او چه په څه ده ته اذيت ملاويږی که هغه حسی وی او که معنوی دينه خپل ځان ساتل د ګاونډيانو سره په حسن سلوك کښې داخل دې -

(١) ارشاد الساري:١٣\٤٢ ،فتح الباري :١٠\٥٤٢ ، فضل الله الصمد فی توضيح الأدب المفرد : ١\١٩٠)

۲۹=باب إثم من لا يأمن جاره بوايقه يوبقهن [۳۴]

يُهْلِكُهُنَّ مَوْبِقًا] الكهف: ۵۲] مَهْلِكًا

[۵۶۷۰] (۱) حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ تَابَعَهُ شَبَابَةُ وَأَسَدُ بْنُ مُوسَى وَقَالَ حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ وَشُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې د هغه سړى د گناه ذكر كړيدې چه د هغه د هلاكت خيز تكليفونو نه گاونډى محفوظ نه وى -

بوائق : د بائقة جمع ده هلاك كوونكى ، هلاكت خيز ..... امام بخارى رحمه الله د خپل عادت مطابق د قرآن كريم د دوه آيتونو الفاظ ذكر كړل ، يو د سورت شورى د آيت نمبر څلور ديرشم كښې واقع لفظ " يوبقهن " دې (او يوبقهن بما كسبوا و يعف عن كثير) بل لفظ دې " موبق " دا په سورت كهف آيت نمبر دوه پنځوستم كښې واقع دې (وجعلنا بينهم موبقا) موبق ديكښې د هلاك كوونكى په معنى دې -

ابن ابى خاتم د حضرت ابن عباس نه دا تفسير نقل كړيدې - ([2])

د باب رومبې روايت د حضرت ابو شريح نه دې ، دا صحابى دې او د ده نوم حضرت خويلد خزاعى دې - ([3])

د امام بخارى رحمه الله د شيخ عاصم بن على متابعت شبابه بن سوار او اسد بن موسى كړيدې ، اسماعيلى د شبابه متابعت موصولا نقل كړيدې ، او د اسد بن موسى متابعت طبرانى موصول نقل كړيدې - ([4])

حميد بن الاسود ،عثمان بن عمر ، ابوبكر بن عياش او شعيب بن اسحاق ... دې څلورو وارو راويانو د " ابن ابى ذئب عن المقبرى " په طريق سره د حضرت ابوهريره نه روايت نقل كړيدې - د عثمان طريق امام احمد موصولاً نقل كړيدې ([5])

.... بهر حال دا حديث د ابو شريح او حضرت ابوهريره د دواړو نه منقول دې ، د ابن ابى ذئب درې شاگردان دا د ابو شريح نه او څلور شاگردان ئې د ابوهريره نه نقل كوى -

---

[1]) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب بيان تحريم إيذاء الجار : ۱\۶۸ (رقم الحديث : ۴۶)

[2]) روح المعانى : ۱۵ \ ۲۹۸ ، سوره كهف : ۵۲ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۴۳ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۰۹ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۴۳)

[3]) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۴۳ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۰۹ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۴۳)

[4]) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۴۴ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۰۹ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۴۳)

[5]) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۴۴ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۴۳)

"والله لایؤمن ..... " کښې د ایمان کامل نفی ده یعنی چه کوم کس ګاونډیانو ته تکلیف او اذیت رسوی دې کامل الایمان نه دې ، یا دا به د کمال د ایمان په ځائې په زجر و توبیخ محمول کړې شی - (۱)

۳۰=بَاب لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا

[۵۶۷۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ هُوَ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ [ر: ۲۴۲۷]

"علامه عینی رحمه الله لیکی أی لاتمنع الجارة عن إعطاء شیء حقیر لجارتها لأجل قلته (۲) یعنی یوه ښځه دې د خپلې ګاونډې دپاره څه څیز حقیر نه ګڼړی بلکه معمولی څیز هم که ورته په طور د هدیه ورلیږلې شی نو ور او دې لیږی ، لکه چه په حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ مسلمانانو ښځو ته خطاب کوی او فرمائی هیڅ یوه ښځه دې د خپلې ګاونډئ دپاره څه څیز حقیر نه ګڼړی ، اګر چه دا د بکرئ یو نوکه ولې نه وی - او ددې حدیث یو مفهوم دا هم کیدې شی چه مهداة إلیها دې دا هدیه دې حقیره نه ګڼړی چه کله د ورکوونکې ښځې وَس هم دومره وی - دا بله خبره ده چه د دې هدیه کوونکې وس زیات وی او دا بیا هم د قلیل مقدار هدیه اوکړی نو دیکښې د اعتراض ځائې شته -

یا نساء المسلمات کښې د موصوف اضافت صفت ته دې -

فِرسِن (د فاء په کسره او د راء په سکون سره او د سین په کسره سره) نوکې ته وائی - (۳)

روایت د باب حضرت سعید مقبری د خپل پلار کیسان په واسطه د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه نقل کړیدې . د سعید مقبری سماع بغیر د واسطې هم د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه ثابت ده ، دې وجه نه دې کله بالواسطه او کله بلا واسطه نقل کوی - (۴)

۳۱=بَاب مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ

[۵۶۷۲] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۴۵ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۴۳)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۱۰)

(۳) قال ابن الأثیر : فرسن (س) فیه " لا تحقرن من المعروف شیئا و لو فرسن شاة " الفِرْسَن : عظم قلیل اللحم ، وهو خف البعیر ، کالحافر للدابة ، و قد یُستعار للشاة : فیقال : فرسن شاة ، و الذی للشاة هو الظلف ، و النون زائدة ، و قیل : أصلیة ، النهایة لابن الأثیر : ۲\۴۲۹ ، و هکذا فی مجمع بحار الأنوار : ۴\۱۱۷)

(۴) عمدة القاری : ۲۲\۱۱۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۴۵)

فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ٣١٥٣]

[٥٦٧٣] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعَتْ أُذُنَايَ وَأَبْصَرَتْ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ قَالَ وَمَا جَائِزَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ٥٧٨٤، ٦١١١]

رسول الله ﷺ فرمائلي دی چه کوم کس په الله او په ورځ د قیامت ایمان لری ، نو هغه به خپل ګاوندی ته ضرر نه ورکوی چه کوم کس په الله او په ورځ د قیامت ایمان لری نو هغه لره پکار دی چه د خپل میلمه اکرام او عزت اوکړی او چه کوم کس په الله او په ورځ د قیامت ایمان لری نو هغه لره پکار دی چه ښه خبره کوی یا چپ وی -

قوله: فليكرم ضيفه جائزته: " جائزته " د یکرم دپاره مفعول به ثانی دې ، إکرام د اعطاء په معنی دې ، یعنی خپل میلمه ته دې جائزه او ضیافت ورکړی او یا منصوب دې په " نزع الخافض سره ، أی فلیکرم ضیفه بجائزته (٢) ددې تفصیل وړاندې باب اکرام الضیف کښې زاروان دې -

قوله: فليقل خيرا أو ليصمت: صمت باب د نصر او د ضرب دواړو سره استعمالیږی (٣) یعنی مؤمن لره پکار دی چه هغه خبره کوی چه کومه کښې خیر او نیکی وی ، ګنی خاموش دې پاتې شی ..... ښه خبره کول د خاموش پاتې کیدو نه افضل ده او خاموش پاتې کیدل د بدې خبرې کولو نه افضل ده -

لکه چه مشهوره ده چه بې د ضرروته خبرې کول حماقت دې خو په وخت د ضرورت خاموش پاتې کیدل د دینه لوې حماقت دې -

---

(١) ٥٦٧٣) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب إكرام الضيف و خدمته إياه بنفسه (رقم الحديث : ٥٧٨٤) و أخرجه أيضا فى كتاب الرقاق ، باب حفظ اللسان (رقم الحديث : ٦١١١) و أخرجه مسلم فى كتاب الإيمان ، باب الحث على إكرام الجار و الضيف : ١\٦٩ (رقم الحديث : ٤٨) و أخرجه ابن ماجة فى كتاب الفتن ، باب كف اللسان فى الفتنة : ٢\١٣١٣ (رقم الحديث : ٣٩٧١) و أخرجه ابو داود فى كتاب الأطعمة ، باب ما جاء فى الضيافة : ٣\٣٤٢ (رقم الحديث : ٣٧٤٨) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى الضيافة كم هو : ٤\٣٤٥ (رقم الحديث : ١٩٦٧) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب حق الضيف : ٢\١٢١٢ (رقم الحديث : ٣٦٧٥)

(٢) ارشاد السارى : ١٣\٤٥ ، عمدة القارى : ٢٢\١١١)

(٣) ارشاد السارى : ١٣\٤٥ ، عمدة القارى : ٢٢\١١١ ، فتح البارى : ١٠\٥٤٦)

٣٢=باب حق الجوار في قرب الأبواب

[٥٦٧٤] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي قَالَ إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا [ر: ٢١٤٠]

حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه څما دوه ګاونډيان دى ، دوى كښې څه چا ته هديه اوليږم ؟ نو دوى ﷺ اوفرمايل : چه د كوم دروازه زياته نزدې وى -

د ګاونډى د حقونو تفصيل : حد د جوار كښې مختلف اقوال ذكر شويدى .... امام بخارى رحمه الله د ګاونډيانو د حقونو په سلسله كښې دا پنځه بابونه قائم كړيدې چه ديكښې د ګاونډى سره د حسن سلوك ذكر دې ، د حضرت معاذ بن جبل ﷺ يو حديث دې ديكښې د ګاونډيانو د حقونو او دوى سره د حسن سلوك تفصيل بيان شويدې ، د رسول الله ﷺ نه اصحابو تپوس اوكړو چه د ګاونډيانو څه حقونه دى ؟ نو دوى ﷺ اوفرمايل :

إن استقرضك أقرضته ، وإن استعانك أعنته ، وإن مرض عدته ، وإن احتاج أعطيته ، وإن افتقر عدت عليه ، و إن أصابه خير هنأته ، وإن أصابته مصيبة عزيته ، وإذا مات اتبعت جنازته ، ولا تستطيل عليه بالبناء ، فتحجب عنه الريح إلا بإذنه ، وإن اشتريت فاكهة فأهدها له ، وإن لم تفعل فأدخلها سرا و لا يخرج بها ولدك ليغيظ بها ولده" ([1])

يعنى كُه دې قرض اوغواړى نو چه ته ورته قرض وركړې ، مدد اوغواړى نو دده مدد اوكړې . بيمار شى نو چه دده تپوس اوكړې ، حاجت مند شى نو چه ته ورته عطيه وركړې ، فقير شى نو ته ورسره احسان اوكړې . د خوشحالئ په موقعه ورته مباركى وركړې ، او كُه دې په كوم مصيبت كښې وى نو چه ده ته تسلى وركړې ، كُه دې مړ شى نو چه دده جنازه كښې شريك شې او دده د اجازته بغير عمارت دومره لوې نه كړې چه دده د كور هوا بنده شى ، څه ميوه واخلې نو څه ده ته هم هديه كړه ، هديه كولې نه شې نو بيا ئې پټ كور ته يوسه او چه د ستا بچې دا ميوه بهر اونه باسى چه دده بچې ورته اوګورى او پريشانه شى -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايى : و أسانيدهم واهية ، لكن اختلاف مخارجها يشعر بأن للحديث أصلا ([2]) يعنى ددې حديث سندونه ضعيف دې ، خو د مختلف فرقونو سره دى نو معلوميږى چه ددې څه نه څه أصل شته -

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٥٤٧)

[2]) فتح البارى : ١٠\٥٤٧)

۳۳=باب كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

[۵٦٧۵] (¹) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ [ر:۱۳۷٦]

[۵٦٧٦] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ فَيَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ أَوْ قَالَ بِالْمَعْرُوفِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ

هره نيکي صدقه ده: هر نيك او معروف كار صدقه ده ، د معروف تعريف دې "المعروف إسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله و التقرب إليه و الإحسان إلى الناس، وكل ما ندب إليه الشرع من المحسنات" يعنى د معروف اطلاق په اطاعت د الله تعالى ، ده ته په نزدې كيدو او د خلقو سره ښه كولو په هر عمل باندې كيږي داسې چه كوم څيزونه شرعا مندوب او مستحب دى په دوى هم د معروف اطلاق كيږي -

امام راغب فرمائي:المعروف اسم كل فعل يعرف حسنه بالشرع و العقل معا" (²) يعنى معروف هرهغه فعل ته وائى چه د هغه ښه والي په شريعت او په عقل دواړو سره معلوم وى -

دلته د بخارى په روايت كښې دى " كل معروف صدقة" د دارقطنى او د حاكم په روايت كښې دينه پس اضافه ده " و ما أنفق الرجل على أهله كتب له به صدقة و ما وقى المرء به عرضه فهو صدقة" (³) اهل و عيال باندې خرچ كول ، د خپل عزت حفاظت كول هم نيكى او صدقه ده -

د مسند احمد روايت كښې دا اضافه هم ده "ومن المعروف أن تلقى أخاك بوجه طلق، وأن تكفئ من دلوك في إناء أخيك" (⁴) په روڼ تندى ملاويدل او د خپلې ډولچې نه د خپل رور په لوښي كښې اوبه اچول معروف او نيكى ده -

دباب دويم روايت كښې دى چه په هر مسلمان باندې صدقه ده ، اصحابو تپوس اوكړو كه دې د صدقې دپاره څه بيا نه مومى ، نو وې فرمائل :" دې دې په خپلو لاسونو اوګټى او صدقه دې اوكړى " تپوس اوشو كه دې ګټه نه شى كولې ، وې فرمائل : د ضرورت مند دې مدد اوكړې ، تپوس اوشو كه دا هم نه شى كولې ، وې فرمائل : د نيكۍ حكم دې اوكړې ،

(¹) ۵٦٧۵) هذا الحديث من إفراد الإمام البخارى . عمدة القارى : ۲۲\ ۱۱۲)

(²) فتح البارى : ۱۰\ ۵٤۹)

(³) المستدرک للحاكم . كتاب البيوع . باب كل معروف صدقة : ۲\ ۵۰)

(⁴) مسند الإمام أحمد بن حنبل . مسانيد جابر بن عبد الله الأنصارى: ۳\ ۳٦۰)

تپوس اوشو که دا هم نه شی کولې نو وې فرمائل : د شر نه دې ځان اوساتی ، دا هم ده دپاره صدقه ده -

قوله: فإن لم يستطع أو لم يفعل .....: راوی ته شك دې چه " إن لم يستطع " ئې ويلې وو او که " إن لم يفعل " ئې ويلې وو -

ملهوف د مظلوم او مغموم په معنی دې

رسول الله ﷺ د صدقې آخری درجه دا ګرځولې ده چه سړې خپل ځان کم ازکم د تکليف رسولو نه بند کړی نو دا هم ده دپاره صدقه ده ، صدقه نه ثواب مراد دې - (۱)

شارح بخاری ابن بطال او علامه قسطلانی فرمائی چه د دې حديث نه هغه خلق استدلال کوی چه هغوی وائی چه ترك او څه نه کول هم يو عمل دې ، د متکلمينو مسلك دا دې چه ترك د عمل عمل نه دې ، د عمل دپاره څه کول ضروری دی - (۲)

د ظاهر د حديث نه استدلال کولو سره بعضې حضرات وائی چه شريعت کښې هيڅ يو امر مباح نشته دې بلکه هر امر يا خو باعث د اجر دې يا باعث د ګناه .... چه کوم سړې هيڅ هم نه کوی او صرف د ګناهونو نه ځان ساتی نو دا هم د اجر والا يو عمل دې - (۳)

۳۴= باب طيب الكلام

وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ [ر:۲۸۲۷]

[۵۶۷۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ ذَكَرَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ قَالَ شُعْبَةُ أَمَّا مَرَّتَيْنِ فَلَا أَشُكُّ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ [ر:۱۳۴۷]

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائی چه ښه خبره کول صدقه ده ، د دوی دا تعليق امام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح او کتاب الجهاد کښې موصولاً نقل کړيدې - (۴)

قوله: ذكر النبي صلى الله عليه وسلم فتعوذ منها و أشاح بوجهه : رسول الله ﷺ د جهنم ذکر اوکړو ، نو دينه ئې پناه طلب کړه او مخ ئې واړولو ګويا چه نبی کريم صلی الله دا وينی ، او ددې د تاو نه د بچ کيدو دپاره ئې مخ مبارك واړولو -

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۵۴۹)

۲) ارشاد السارى : ۱۳\۴۸ ، شرح ابن بطال : ۹\۲۲۴ ،فتح البارى : ۱۰\۵۵۰)

۳) شرح ابن بطال : ۹\۲۲۴ ، ارشاد السارى : ۱۳\۴۸ ، فتح البارى: ۱۰\۵۵۰)

۴) صحيح البخارى و كتاب الجهاد ، باب فضل من حمل متاع صاحبه فى السفر (رقم الحديث ۲۸۲۷)

٣٥=باب الرفق في الأمر كله

[٥٦٧٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ دَخَلَ رَهْطٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ قَالَتْ عَائِشَةُ فَفَهِمْتُهَا فَقُلْتُ وَعَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهْلًا يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قُلْتُ وَعَلَيْكُمْ [ر:٢٧٧٧]

[٥٦٧٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامُوا إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ ثُمَّ دَعَا بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَصُبَّ عَلَيْهِ [ر:٢١٦]

په هره معامله کښې نرمي کول پکار دی :رفق (د راء په کسره او د فاء په سکون سره) نرمئ ته وائی ، روایت دباب کښې دی چه د یهودو یو جماعت نبی کریم ﷺ ته راغلو او وې ویل : السام علیکم " (په تا دې مرګ نازل وی) حضرت عائشه فرمائی څه په دې پوهه شوم نو ما اوویل : " وعلیکم السام واللعنة " رسول الله ﷺ اوفرمائل : صبر عائشه الله جل شانه په هره معامله کښې نرمی خوښوی ، ما عرض اوکړو ، اے د الله رسوله تاسو د دوی کلام واونه ریدلو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : ما خو هم " وعلیکم " اوویلې -

د باب دویم روایت کښې دی چه یو بانډیچی په جمات کښې متیازې کول شروع کړل ، خلق دده د بندولودپاره ور وړاندې شو،نوحضور ﷺ اوفرمائل : دې د متیازو کولو نه مه بندوئ، بیا ئې یو ډولچه اوبه را اوغوښتلې اوپه دې ئې واړولې،لاتزرموه : داد إزرام باب افعال نه دې - د ازرام معنی د قطع (بندولو) ده يقال: زرم البول إذا انقطع، وأزرمته : قطعته

٣٦=باب تعاون المؤمنين بعضهم بعضا

[٥٦٨٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ أَوْ طَالِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللّٰهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ [ر:٤٦٧]

رسول الله ﷺ فرمائلې دی ، یو مؤمن د بل مؤمن دپاره په شان د عمارت دې چه د هغې یو حصه بلې حصې لره مضبوطوی او دوی د (پوهولو دپاره) د یو لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو کښې ورکړې -

" يشد بعضه بعضا " كښې " بعضا " د " يشد " دپاره مفعول به دې ، خو علامه كرمانى فرمائى : دا منصوب په نزع د خافض دې ، أى يشد بعضه ببعض - (1)

علامه ابن بطال فرمائى : " تعاون المؤمنين بعضهم بعضا فى أمور الدنيا و الآخرة مندوب إليه بهذا الحديث ، و ذلك من مكارم الأخلاق ، و قد جاء فى حديث آخر عن النبى صلى الله عليه و سلم " الله فى عون العبد ، ما دام العبد فى عون أخيه " (2)

يعنى ددې حديث په بناء باندې د مسلمانانو د يو بل سره په دنيوى او په اخروى كارونو كښې تعاون كول يو مندوب او مستحب امر دې او دا دښو اخلاقو يو حصه ده ، يو بل حديث كښې راغلې دى چه تر يو بنده د خپل رور په امداد او تعاون كښې مصروف وى نو الله تعالى ددې بنده امداد كوى -

قوله: ثم شبك بين أصابعه: رسول الله ﷺ د يو لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو كښې واچولې - او وې فرمائل مؤمنان د يو بل سره داسې لګيدلې او ترلې شويدى ..... دينه دا هم معلومه شوه چه كومه خبره كښې مبالغه مقصود وى نو د دې د پوهولو دپاره په لاس وغيره سره اشاره او حركت كولې شى دې دپاره چه اوريدونكى په دې ښه پوه شى ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى : " و يستفاد منه أن الذى يريد المبالغة فى بيان أقواله يمثلها بحركاته ليكون أوقع فى نفس السامع " (3) و كان النبى صلى الله عليه و سلم جالسا إذ جاء رجل يسأل أو طالب حاجة ، أقبل علينا بوجهه ، فقال : اشفعوا .... (4)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى دې عبارت كښې اشكال دې ، ځكه چه مقصود په دې سره د رسول الله ﷺ دا معمول خودل دى چه كله به دوى ناست وو او يو سائل به راغلو نو دوى به فرمائل د ده دپاره سفارش اوكړئ .... حال دا دې د دې عبارت نه دا د يو ځل واقعه معلوميږى .... حافظ فرمائى چه كيدې شى چه اصل كښې " كان إذا كان جالسا ... " وو (يعنى چه كله به هم دوى تشريف فرما وو) خو راوى " كان إذا " د اختصار د وجه نه حذف كړو - (5)

ابونعيم روايت نقل كړيدې ، د ده الفاظ دى " كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا جاءه السائل أو طلبت إليه حاجة ، قال : إشفعوا تؤجروا " (6)

---

1) شرح الكرمانى ۲۱\۱۷۹)
2) شرح ابن بطال : ۹\۲۲۷)
3) فتح البارى : ۱۰\۵۵۲)
4) فتح البارى : ۱۰\۵۵۲)
5) فتح البارى : ۱۰\۵۵۲)
6) صحيح البخارى ، كتاب الزكاة ، باب التحريض على الصدقة و الشفاعة فيها (رقم الحديث : ۱۴۳۲)

دا عبارت بالكل بې ګرده او بې غباره دې
د حديث شريف حاصل دا دې چه رسول الله ﷺ ته به كله هم څوك سائل راغلو يا به ورته څوك حاجتمند راغلو نو دوى به حضرات اصحابو ته فرمائل چه تاسو دده سفارش اوكړي نو تاسو ته به هم (ددې سفارش كولو) اجر ملاو شي ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش قبول شي او كه نه ، بهر حال تاسو ته به د سفارش كولو اجر ملاويږى -
اشفعوا فلتوجروا ..... ديكښې لام ، لام كَي دې أى اشفعوا كي توجروا ، فاء ديكښې زياتى ده - (1)
علامه كرمانى فرمائى چه دا فاء سببيه ده او د لام كَي په معنى دې او فاء سببيه او لام كَي دواړه جمع كيدې شى - (2)
شارح د مشكاة علامه طيبى رحمه الله د دې په تشريح كښې فرمائى : يعنى إذا عرض صاحب الحاجة على اشفعوا له ، فإنكم إذا شفعتم له إلخ اى إذا عرض المحتاج حاجته علىّ فاشفعوا له إلىّ ، حصل لكم بتلك الشفاعة أجر، سواء قبلت شفاعتكم أو لم تقبل ، و قوله : "يقضى الله على لسان رسوله " أى يجرى على لسانى ما شاء الله ، إن قضيت حاجة من شفاعتكم له ، فهو بتقدير الله ، وإن لم أقض فهو أيضا بتقدير الله (3)
يعنى چه كله هم يو حاجتمند خپل څه حاجت وړاندې كړى نو تاسو دده سفارش اوكړئ ، د سفارش په وجه به تاسو ته اجر ملاويږى ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش قبول شي او كه نه ، الله جل شانه څما په ژبه به هغه څه جارى كوى چه كوم د الله مشيت (اراده) وى ، د ستاسو په سفارش كه څه د چا څه ضرورت پوره كړم نو دا هم په تقدير د الله تعالى سره او كه اونكړم نو دا به هم د الله تعالى په تقدير سره وي -
مقصد دا دې چه د سفارش قبليدل او نه قبليدل جدا خبره ده ، صرف په سفارش كولو هم د اجر استحقاق حاصليږى ، د حضرت ابن عباس نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمايلي دى " من سعى لأخيه المسلم فى حاجة قضيت له أو لم تقض غفر له " (4) چه چا د خپل مسلمان رور د حاجت او د ضرورت پوره كولو دپاره كوشش اوكړو ، نو د ده به مغفرت اوشى ، برابره خبره ده چه دده حاجت پوره شو او كه او نشو -
حافظ ابن حجر د حديث نه آداب مستنبط كوى او ليكى : "وفى الحديث الحض على الخير بالفعل و بالتسبيب إليه بكل وجه ، و الشفاعة إلى الكبير فى كشف كربة و معونة ضعيف ، إذ ليس كل أحد يقدر على الوصول إلى الرئيس ، و لا التمكن منه ليلج عليه أو يوضح له مراده ليعرف حاله على وجهه ، و إلا فقد كان صلى الله

(1) ارشاد السارى : ۱۳\۵۱، فتح البارى : ۱۰\۵۵۳)
(2) شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۷۹)
(3) شرح الطيبى على مشكاة المصابيح ، كتاب الأدب ، باب الشفقة و الرحمة على الخلق : ۹\۱۷۱ (رقم الحديث : ۴۹۵۶)
(4) فتح البارى : ۱۰\۵۵۳)

عليه وسلم لايحتجب" (١)

يعنى دې حديث كښې نيكۍ كولو او ددې سبب جوړيدو ته ترغيب وركړې شويدې . د چا بوج سپكولو يا د يو ضعيف سره امداد كولو دپاره چا لوې سړي ته د سفارش كولو هم ترغيب دې ، ځكه چه د هر سړي امير ته رسيدل نه وى دا رنګه امير ته تلل او د خپل مقصد صحيح بيان كول هم د هركس كارنه دې ، ګنى رسول الله ﷺ خو حاجب او دربان نه ساتلو.

قوله: وليقض الله على لسان نبيه: ليقض د لام سره هم دې او " ويقض " د لام نه بغير هم دې ، صحيح مسلم په روايت كښې فليقض دې (٢) خو د صحيح مسلم په روايت كښې هم " وليقض " دې) علامه قرطبى رحمه الله فرمايى :

"لايصح أن تكون هذه اللام لام الأمر، لأن الله لايؤمر، ولا لام كي إلا أنه ثبت في الرواية ، وليقض ، بغير ياء مد، ثم قال : يحتمل أن تكون بمعنى الدعاء : اللهم اقض أو الأمر هنا بمعنى الخبر" (٣)

يعنى " وليقض " كښې لام ، لام امر نه شى كيدې ، ځكه چه كه دا لام امر اوګرځولې شى او د امر صيغه فرض كړې شي نو ترجمه به ئې دا وى " الله لره پكار دى چه دې فيصله اوكړى .... " او الله مامور نه شى كيدې ، او دا " لام كي " هم نه شى كيدې ځكه دې صورت كښې ئې څه مطلب نه جوړيږى ، خو روايت كښې هم دارنګه ثابت دى ، خو د امر په صورت كښې دا په دعا حمل كيدې شى ، " وليقض الله .... " د " اللهم اقض ... " په معنى كښې به وى او دا احتمال هم شته چه امر د خبر په معنى كښې شى -

٣٧= بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا

[النساء:٨٥] كِفْلٌ نَصِيبٌ قَالَ أَبُو مُوسَى كِفْلَيْنِ [الحديد:٢٨] أَجْرَيْنِ بِالْحَبَشِيَّةِ

[٥٦٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَتَاهُ السَّائِلُ أَوْ صَاحِبُ الْحَاجَةِ قَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ [ر:٣٦٧] .

دسفارش دوه قسمونه دى يو سفارش حسنه او بل سفارش سيئه ، آيت كريمه كښې دى چه

---

(١) فتح البارى : ١٠\٥٥٣)

(٢) فتح البارى : ١٠\٥٥٣ وصحيح مسلم ، كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب استحباب الشفاعة فيما ليس بحرام : ٤\٢٠٢٦ (رقم الحديث : ٢٦٢٧)

(٣) فتح البارى : ١٠\٥٥٣)

كوم كس ښه سفارش اوكړي ، نو دده به ديكښې حصه وى ، او چه څوك بد سفارش اوكړي نو دده به هم ديكښې حصه وى -
شفاعت حسنه څو صورتونه دى ، په جائز او مباح امورو كښې د چا د نفع او د فائدې دپاره سفارش كول ، د نيكئ په كارونو كښې سفارش كول ، شفاعت حسنه دې ، او چا ته نقصان وركولو دپاره سفارش كول ، په خلاف شرع كارونو كښې د چا دپاره سفارش كول په شفاعت سيئه كښې داخل دي - (۱)
بعضو ويلي دى چه مسلمانانو ته دعا كول شفاعت حسنه او دوى ته خيرې كول شفاعت سيئه ده - (۲)
حضرت حسن بصرى او قتاده كفل معنىٰ په گناه او په وزر سره كړيده (۳) او امام ددې معنى په "نصيب" (حصې) سره بيان كړيده ، دا د ابوعبيده تفسير دې - (۴)

قوله: قال أبوموسى: كفلين: أجرين بالحبشية: سورة حديد كښې دى (يؤتكم كفلين من رحمته) دې آيت كريمه كښې كفل د اجر په معنى دې ، حضرت ابو موسى اشعرى رضي الله عنه فرمائى : چه د كفلين معنى په حبشى ژبه كښې د اجر ده ، ابن ابى حاتم دا تعليق موصولاً نقل كړيدې - (۵)

۳۸=بَاب لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا

[۵۶۸۲] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ سَمِعْتُ مَسْرُوقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو حِينَ قَدِمَ مَعَ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْكُوفَةِ فَذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَخْيَرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا [ر:۳۳۶۶]

[۵۶۸۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ يَهُودَ أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقَالَتْ عَائِشَةُ عَلَيْكُمْ وَلَعَنَكُمْ اللَّهُ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ قَالَ مَهْلًا يَا عَائِشَةُ عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ وَإِيَّاكِ وَالْعُنْفَ وَالْفُحْشَ قَالَتْ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ فَيُسْتَجَابُ لِي فِيهِمْ وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِيَّ [ر:۲۷۷۷]

---

(۱) اوگورئ الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۵\۲۹۵)
(۲) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۵\۲۹۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۱۵)
(۳) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۵\۲۹۵ ، شرح ابن بطال : ۹\۲۲۸ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۱۵)
(۴) فتح البارى : ۱۰\۵۵۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۱۵)
(۵) عمدة القارى : ۲۲\۱۱۵)

رسول الله ﷺ ته نه د فحش خبرو كولو عادت وو او نه به دوى قصداً فحش خبرې كولې -
فاحش هغه كس ته وائى چه فحش كلام كوى ، كوم يو عمل هم ، قول او وصف چه د خپل مقدار نه واوړى نو دا بد لګى ، ديته فحش ويلې كيږى خو عموماً دا د كلام دپاره استعماليږى ، داسې خبره چه د حد د اعتدال نه بهر وى نو ديته به فحش وائى ، متفحش باب د تفعل نه د اسم فاعل صيغه ده ، د باب تفعل يو خاصيت د تكلف دې ، متفحش يعنى په تكلف سره او په قصد سره فحش خبرې كوونكې - (١)

[٥٦٨٣] (٢) حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا أَبُو يَحْيَى هُوَ فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِلَالِ بْنِ أُسَامَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّابًا وَلَا فَحَّاشًا وَلَا لَعَّانًا كَانَ يَقُولُ لِأَحَدِنَا عِنْدَ الْمَعْتِبَةِ مَا لَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ [ر:٥٦٩٩]

حضرت انس ﷛ فرمائى چه رسول الله ﷺ كنځل كوونكې ، بدې خبرې كوونكې او لعنت كوونكې نه وو ، چه مونږ كښې به كله په يو كس غصه شو نو فرمائل به ئې ماله ترب جبينه (ده ته څه شويدى ، دده تندى دې په خاورو ككړ شى)

مَعْتَبَة (د ميم په فتحه او د عين په سكون او دتا په فتحه او په كسره سره) ناراضګۍ ته وائى - (٣)

قوله: ماله ترب جبينه: د دې دوه مطلبه كيدې شى ، يو خو دا چه دا د خيرو دپاره دې او مطلب ئې دا دې چه دې را اوغورزيږى دې دپاره چه دده تندى د خاورو شى .... خو ددې حقيقى معنى مراد نه اخستې كيږى بلكه دا د غصه او د ناراضتيا په وخت دا جمله عموما استعماليږى -

او دا د عبادت دپاره په دعا هم محمول كيدې شى يعنى ده ته دې په كثرت سره د مونځونو كولو توفيق ملاو شى چه د هغې په نتيجه كښې به د ده تندې په خاورو ككړ وى - (٤)

خو ړومبې مطلب زيات قرين سياق او راجح دې -

دا حديث دلته امام بخارى رحمه الله په ړومبى ځل ذكر كړيدې ، صحيح بخارى كښې دينه وړاندې دا چرته نه دې تير شوې -

---

(١) شرح الطيبى باب فى اخلاقه و شمائله صلى الله عليه و سلم . الفصل الثانى : ١١ \ ٣٦ (رقم الحديث : ٥٨٢٠) عمدة القارى : ٢٢ \ ١١٦ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٥٥)

(٢) ٥٦٨٤) هذا الحديث من افراد الامام البخارى . عمدة القارى : ٢٢ \ ١١٧ . و اخرجه ايضا فى كتاب الادب . باب ما ينهى من السباب و اللعن : رقم الحديث : ٥٦٩٩)

(٣) عمدة القارى : ٢٢ \ ١١٧ . ارشاد السارى : ١٣ \ ٥٤ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٥٦)

(٤) ارشاد السارى : ١٣ \ ٥٤ . عمدة القارى : ٢٢ \ ١١٧ . فتح البارى : ١٠ \ ٥٥٦)

[۵۷۸۵] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَآهُ قَالَ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ وَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا جَلَسَ تَطَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطَ إِلَيْهِ فَلَمَّا انْطَلَقَ الرَّجُلُ قَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ حِينَ رَأَيْتَ الرَّجُلَ قُلْتَ لَهُ كَذَا وَكَذَا ثُمَّ تَطَلَّقْتَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطْتَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةُ مَتَى عَهِدْتِنِي فَحَّاشًا إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ شَرِّهِ [ر: ۵۷۰۷، ۵۷۸۰]

د عمرو بن عيسى كنيت ابو عثمان دې ، صحيح بخارى كښې د دوى صرف دوه روايتونه دى يو دا او يو په مناقب كښې تير شويدې - (۲)

د ده د شيخ محمد بن سَواء هم په صحيح بخارى كښې صرف دوه روايتونه دى يو دا او يو په مناقب كښې تير شويدې - (۳)

روايت د باب كښې حضرت عائشه فرمائي : چه يو سړى د رسول الله ﷺ نه د دننه راتللو اجازت اوغوښتلو ، چه كله دوى ﷺ دې اوليدلو نو وې فرمائل دا د قبيلې بد رور يا بد خوې دې - چه كله دې كښيناستو نو دوى ورسره په رونړ تندى او په روښانه مخ ملاو شو ، چه كله دا سړې لاړو نو حضرت عائشه دوى نه تپوس اوكړو ، چه اے د الله رسوله چه كله تاسو دا سړې اوليدو نو داسې داسې مو اوفرمائل (چه دا د قبيلې خراب سړې دې) بيا تاسو ده سره په رونړ تندى او په روښانه مخ ملاو شوئ ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : اے عائشه تا خه كله فحش ويونكې ليدلې يم . د قيامت په ورځ به د الله په نزد د درجې په اعتبار په خلقو كښې بدترين هغه كس وى چه خلق ده لره د ده د شر په وجه پريږدى " -

قوله: إن رجلا استأذن...: ابن بطال ، قاضى عياض ، قرطبى او امام نووى وائى چه دا سړې غيينه بن حصن وو - (۴)

امام مالك د حضرت عائشه نه يو روايت رانقل كړيدې ديكښې د دې تصريح ده - (۵)

---

(۱) ۵۶۸۵) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب ما يجوز من اغتياب أهل الفساد و الريب (رقم الحديث : ۵۷۰۷) و أخرجه ديضا فى كتاب الأدب ، باب المدارة مع الناس (رقم الحديث : ۵۷۸۰) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب مدارة من يتقي فحشه : ۴ \ ۲۰۰۲ (رقم الحديث : ۲۵۹۱) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى المدارة : ۴ \ ۳۵۹ (رقم الحديث : ۱۹۹۶) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى حسن العشرة : ۴ \ ۲۵۱ (رقم الحديث : ۴۷۹۱)

(۲) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶)

(۳) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶)

(۴) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، شرح مسلم للنووى ، كتاب البر و الصلة ، باب مدارة من يتقي فحشه : ۲ \ ۳۲۲)

(۵) دا روايت امام مالك په خپل موطاء كښې (كتاب حسن الخلق ، باب ما جاء... [بقيه برصفحه آئنده....

د حضرت عائشه یو بل روایت کښې دی چه دا سړې مخرمه بن نوفل وو ، دا په تعدد د واقعاتو سره محمول کیدې شی - (۱)

قوله: فلما جلس تطلق: تطلق دباب د تفعل نه د واحد مذکر غائب صیغه ده أی أبدی له طلاقة وجهه : (۲) یعنی دوی ﷺ ده ته خوشحالي او رونړ تندی والي ښکاره کړو -

حضرت عائشه ﷺ ته د رسول الله ﷺ په رویه تعجب اوشو چه دوی ﷺ خو ده ته د قبیلې بدتر سړې اوویلې ، او دینه پس په دوران د ملاقات کښې ئې ورسره په خوشحالي او په خندا ملاقات اوکړو د مسند احمد په روایت کښې دی چه په دې موقعه یو بل سړې راغلو نو دوی ﷺ اوفرمائل "نعم ابن العشیرة" (۳) (دا د قبیلې ښه سړې دې) خو چه کله دوی ﷺ د ده سره ملاو شو نو د زیاتې خوشحالئ اظهار ئې اونکړو .... ځکه حضرت عائشه د حضور نه تپوس اوکړو ، نو دوی اوفرمائل : عائشه تا څه کله فحش ویونکې لیدلې یم ؟ .... مقصد دا وو چه د سړي د خراب کیدو مطلب دا نه دې چه ده سره دې ملاقات کولو کښې تریخوالې او د بې توجهئ اظهار اوکړې شی -

د حدیث نه مستنبط فائدې : دې حدیث نه یو خبره خو دا معلومه شوه چه کُه یو سړې بد اخلاق او خراب وی نو چه د ده د خرابتیا نه د خلقو د خبرولو دپاره ده ته خراب اوویلې شی نو دا د حرام غیبت په زمره کښې نه راځی په شرط د دې چه کُه دا یره وی چه کُه خلق په ده خبر نه وی نو دې به په بې خبرئ کښې خلقو ته دهوکه ورکړی - (۴) دویمه خبره دا معلومه شوه چه د یو خراب سړی د خرابئ بیانولو نه پس ده سره د ملاقات په وخت د خوش اخلاقئ مظاهره کول په نفاق کښې داخل نه دې - (۵)

دریمه خبره دا معلومه شوه چه د بداخلاقه او د فاسق سړي د شر نه د محفوظ پاتې کیدو دپاره او دې دین ته رانزدې کولو دپاره ظاهرا مدارات او د حسن اخلاق مظاهره کول پکار دی په شرط د دې چه حد د مداهنت ته سړې اونه رسوی - (۶)

مدارات او مداهنت کښې فرق دا دې چه مدارات دیته وائی چه دنیا څه د دنیوی یا د دینی فائدې او د اصلاح دپاره استعمالول او مداهنت دیته وائی چه د دنیا دپاره دین پریږدې ،

.....بقیه ازحاشیه گذشته] فی حسن الخلق : ۲\۹۰۳) کښې ذکر کړیدې خو دیکښې د نوم تصریح نشته دې ، خو حافظ ابن حجر د بلاغات امام مالك په حواله سره ددې تصریح کړیده فتح الباری : ۱۰\۵۵۶)

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۵٤ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۷)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷)

(۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید عائشة : ۶\۱۵۸)

(۴) رد المختار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵\۲۹۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۵۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۸)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۸ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب البر والصلة ، باب مداراة من یتقی فحشه : ۲\۳۲۲)

(۶) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷)

مدارات مباح او په بعض صورتونو کښې مستحب دې او مداهنت حرام او ناجائز دې - (١)
علامه قرطبی د حدیث د باب د واقعه په باره کښې لیکی :

"والنبي ﷺ إنما بذل له من دنياه حسن عشرته ، و الرفق في مكالمته ، و مع ذلك فلم يمدحه بقول ، فلم يناقض قوله فيه فعله ، فإن قوله فيه قول حق ، و فعله معه حسن عشرة" (٢)

یعنی رسول الله ﷺ ده سره حسن سلوك او په خبرو کښې د شفقت او د نرمئ مظاهره اوکړه ، خو دې سره دوی ﷺ دده تعریف په ژبه نه دې کړې ، نو دارنګه د ده قول او عمل کښې څه تناقض رانغلو ، د ده باره کښې زبانی رائې او قول په خپل ځائې حق وو خو بیا هم د ملاقات په وخت دوی سره نرم رویه اوساتله چه کوم د حسن معاشرت د قبیلې نه وو -
قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه عیینه دغه وخته پورې اسلام نه وو قبول کړې ، دې وجه نه "بئس أخو العشيرة" ویل په غیبت کښې داخل نه دی یا ئې اسلام قبول کړې وو خو دې په اسلام کښې کمزورې وو ، دوی ﷺ ددې باره کښې وضاحت اوکړو چه هسې نه څوك د ده په مسلمان کیدوسره په دهوکه کښې مبتلاء نه شی ، لکه چه د رسول الله ﷺ په ژوند کښې او دوی نه پس ده نه به داسې کارونه صادریدل چه دده د اسلام په ضعف دلیل وو - (٣)

٣٩=بَاب حُسْنِ الْخُلُقِ وَالسَّخَاءِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْ الْبُخْلِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَأَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ [ر:٦] وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ لَمَّا بَلَغَهُ مَبْعَثُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَخِيهِ ارْكَبْ إِلَى هَذَا الْوَادِي فَاسْمَعْ مِنْ قَوْلِهِ فَرَجَعَ فَقَالَ رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ [ر:٣٦٣٨]

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله د درې جزءو ذکر کړیدې ، یو د حسن خلق یعنی ښه اخلاق ، د اخلاقو نه مراد هغه اوصاف مراد دی چه هغې سره انسان د نورو سره معامله کوی ، دا ښه هم وی او بد هم لکه عفو ، صبر ، رونړ تندې ، سخاوت ، ..... دا اخلاق حسنه دی . بخل ، ترش والې ظلم وغیره اخلاق قبیحه دی - (٤)
سخا ، سخاوت ته وائی یعنی بغیر د څه د عوض نه خپل مال خرچ کول ، بخل ددې ضد دې - " ما یکره من البخل " کښې امام بخاری رحمه الله اشاره اوکړه چه د بخل بعض صورتونه چه په هغې د بخل اطلاق کیږی هغه په مذموم بخل کښې داخل نه دی - (٥)
حضرت ابن عباس فرمائی : چه رسول الله ﷺ په ټولو خلقو کښې زیات سخی وو ، او د رمضان په میاشت کښې به دوی نورهم زیات سخی کیدلو ، دا تعلیق امام بخاری رحمه الله

---

(١) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٢) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٣) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٤) فتح الباری : ١٠\٥٥٨ . عمدة القاری : ٢٢\١١٨)
(٥) فتح الباری : ١٠\٥٥٨ . عمدة القاری : ٢٢\١١٨ . ارشاد الساری : ١٣\٥٦)

په کتاب الایمان کښې موصولاً نقل کړیدې او هلته ددې تشریح هم تیره شویده - (۱)

قوله: وقال ابوذر لما بلغه مبعث النبي صلى الله عليه وسلم......: د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه بیان دې چه کله ده ته د رسول الله ﷺ د مبعوث کیدو خبر ملاو شو نو ده خپل رور ته اوویل: چه دغه وادی ته لاړ شه او دده خبرې واوره ، نو چه کله دې واپس راغلو نو ده اوویل چه ما د ده نه د ښو اخلاقو حکم ورکول واوریدل او اومې لیدلو ، دا تعلیق امام بخاری رحمه الله په تفصیل سره په " المبعث النبوی " کښې موصولاً نقل کړیدې - (۲)

مکارم: مکرمة (د راء په ضمه سره) جمع ده ښو اخلاقو ته وائی - (۳)

[۵۶۸۶] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَنْ تُرَاعُوا لَنْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا أَوْ إِنَّهُ لَبَحْرٌ [ر:۲۴۸۴]

حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه یو شپه (په څه اواز اوریدو سره) اهل مدینه اویریدل ، خلق ددې اواز طرف ته روان شو نو رسول الله ﷺ د خلقو استقبال اوکړو (ځکه چه دوی ﷺ تحقیق اوکړو او واپس راروان وو او خلق اوس وتل) دوی ﷺ آواز طرف ته د خلقو نه وړاندې وتلې وو ، وې فرمائل چه د یرې خبره نشته دې ، دوی ﷺ د حضرت ابو طلحه رضی الله عنه په بربنډ اس بغیر د زینه سور وو ، او په غاړه کښې ئې توره وه او فرمایل ئې ما دا سمندر بیا موندلو یا هغه سمندر دې -

قوله: لم تُراعوا لم تُراعوا: دیکښې " لم " د " لا " په معنی دې ، نفی د نهی په معنی کښې ده ای لا تراعوا... د ابوذر نه علاوه په باقی نورو نسخو کښې " لن تراعو " دې - (۴)

عُری (د عین په ضمه او د راء په سکون سهر) دا د فرس صفت دې ، د بربنډې ملا والا آس ما علیه سراج د ا ددې تفسیر دې -

قوله: لقد وجدته بحرا: دیکښې دوه احتماله دی یو دا چه ضمیر " صوت " ته راجع وی او مطلب به ئې دا وی چه دا آواز د سمندر وو ، د دښمن اواز نه وو - (۵)

دویم دا چه ضمیر " فرس " ته راجع وی چه ما دا آس د سمندر په شان په تلو کښې فراخ او

---

(۱) صحیح البخاری کتاب بدء الوحی (رقم الحدیث : ۶) د حدیث د تشریح دپاره کشف الباری باب بدء الوحی : ۱ \ ۴۶۱ اوګورئ)

(۲) صحیح البخاری وباب اسلام ابی ذر رضی الله عنه (رقم الحدیث : ۳۸۶۱)

(۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۶۰ . ارشاد الساری : ۱۳ \ ۵۶)

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۵۷)

(۵) لم أجده فیما بین یدی من المصادر)

وسيع بيا موندو - (١)

[٥٦٨٧] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَا سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ لَا

قوله: ما سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن شيء قط فقال : لا : يعنى د رسول الله ﷺ نه چه كله هم څه دنيوى څيز طلب به كړى شو نو دوى ﷺ "لا" (نه) كله هم نه ده ويلې ، بلكه كُه وركول به وو نو نعم (ښه) به ئې اوويل او كُه د څه عذر د وجه به ئې نه شو وركولې نوخاموشى به ئې اختياركړه، د ابن سعد يو روايت كښې ددې تصريح ده(٣)

[٥٦٨٨] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يُحَدِّثُنَا إِذْ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا [ر: ٣٣٦٦]

[٥٦٨٩] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُرْدَةٍ فَقَالَ سَهْلٌ لِلْقَوْمِ أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ فَقَالَ الْقَوْمُ هِيَ الشَّمْلَةُ فَقَالَ سَهْلٌ هِيَ شَمْلَةٌ مَنْسُوجَةٌ فِيهَا حَاشِيَتُهَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْسُوكَ هَذِهِ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَلَبِسَهَا فَرَآهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَحْسَنَ هَذِهِ فَاكْسُنِيهَا فَقَالَ نَعَمْ فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَامَهُ أَصْحَابُهُ قَالُوا مَا أَحْسَنْتَ حِينَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مُحْتَاجًا إِلَيْهَا ثُمَّ سَأَلْتَهُ إِيَّاهَا وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يُسْأَلُ شَيْئًا فَيَمْنَعَهُ فَقَالَ رَجَوْتُ بَرَكَتَهَا حِينَ لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلِّي أُكَفَّنُ فِيهَا [ر: ١٢١٨]

حضرت سهل رضي الله عنه فرمائى چه يو ښځه نبى كريم ﷺ ته راغله او دې د خان سره يو " برده " راوړه . سهل د خلقو نه تپوس اوكړو تاسو ته پته شته چه برده څه ته وائى ؟ خلقو اوويل : دا شمله ده . سهل اوويل : برده هغه شمله (څادر) ته وائى چه په هغه حاشې (په غاړو ګلكارى) جوړې شوې وى . دې ښځې عرض اوكړو ، اے د الله رسوله ، ځه دا تا ته اغوستل غواړم . نبى كريم ﷺ د يو ضرورت مند كس په شان دا (ډيره په مينه) واخستو او وائې غوستو . حضرات اصحابو كښې يو كس دا اوليدلو نو وې ويل : اے د الله رسوله ! دا

---

(١) التعليق الصبيح ، باب فى اخلاقه و شمائله صلى الله عليه و سلم : ٩٢\٧ ، شرح الطيبى ، باب فى اخلاق و شمائله صلى الله عليه و سلم،الفصل الاول: ٣٠\١١ ، عمدة القارى : ١١٩\٢٢ ، ارشاد السارى : ٥٧\١٣)

(٢) ٥٦٨٧) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب ما سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم قط . فقال : لا ، و كثرة عطائه : ١٨٠٥\٤ (رقم الحديث : ٢٣١١) و أخرجه الترمذى فى الشمائل ، باب ما جاء في خلق رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٢٤)

(٣) ارشاد السارى : ٥٧\١٣ وفتح البارى : ٥٦١\١٠)

ښومره ښائسته دې ، تاسو دا ما ته راکړئ ، دوی ﷺ اوفرمائل : ښه ده ، نو چه کله رسول الله ﷺ پاځيدو (او دننه ئې تشريف يوړو) نو اصحابو دې ملامته کړو ، او ورته ئې اوويل : دا تا ښه اونکړل ، چه کله تا اوليدلو چه نبی کريم ﷺ دا څادر قبول کړو او دوی ﷺ ته ددې ضرورت هم وو څو تا سره د دې د دوی نه څادر اوغوښتلو ، حال دا دې چه تا ته معلومه هم ده چه حضور ﷺ نه چه کله څه څيز اوغوښتې شی نو دوی ﷺ انکار نه کوی ، دې صحابی عرض اوکړو چه کله رسول الله ﷺ دا واغوستو نو څه د دې د برکت اميدوار شوم ، چه کيدې شی دا څه خپل کفن جوړ کړم -

قوله: جـاءت إمرأة: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د دې ښځې نوم ما ته معلوم نه شو - (۱)

قوله: هي شملة منسوجة فيها حاشيتها: شمله څادر او پټو ته وائی ، اصل کښې شمله هر هغه جامې ته وائی چه هغه اغوستې کيږی خو بيا دا د څادر او د شړئ دپاره استعماليدل شروع شو ، يعنی دا داسې څادر وو چه ديکښې حاشيې جوړې شوې وې ، ددې حاشې نه وې پرې کړې شوې ، يا مطلب دا دې چه دا بغير د زونډو نه وو تر اوسه پورې ديکښې زونډی نه وو جوړ شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله ليکی :

"أی لم تقطع من ثوب فتكون بلا حاشية ، أو أنها جديدة لم يقطع هدبها ، وفی تفسير البردة بالشملة تجوز لأن البردة كساء ، والشملة مايشتمل به ، لكن لما كثر استعمالهم لها ، أطلقوا عليها إسمها" (۲)

قوله: فرآها عليه رجل: دا سړې څوك وو ؟ په بعض روايتونو کښې دی چه دا حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ وو اوبعضوکښې دی چه دا حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ وو(۳)

[۵۶۹۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ الْعَمَلُ وَيُلْقَى الشُّحُّ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ قَالُوا وَمَا الْهَرْجُ قَالَ الْقَتْلُ الْقَتْلُ [ر: ۸۵، وانظر: ۹۸۹، ۶۶۵۲، ۳۴۱۳]

رسول الله ﷺ فرمائی ، زمانه به قريبه شی ، عمل (صالح) به کم شی ، بخل به زيات شی او د هرج به کثرت وی ، خلقو اوويل : هرج څه څيز دې وې فرمائل قتل قتل -

د يتقارب الزمان مطلب : ① علامه توريشتی رحمه الله په شرح د مصابيح کښې فرمائی چه د "يتقارب الزمان" نه د قيامت نزديکت مراد دې يعنی د دنيا او د آخرت زمانه ديو بل سره به نزدې شی - (۴)

---

(۱) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸ ، فتح الباری ، كتاب الجنائز ، باب من استعد الكفن فی زمن النبی صلی الله عليه و سلم : ۳\۱۴۳)

(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸)

(۳) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸)

(۴) مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰ و شرح الطيبی : كتاب الفتن ....[بقيه برصفحه آئنده....

④ ملا علي قاري رحمه الله فرمائي : د " يتقارب الزمان " دا معنى هم كيدې شي چه شر او فساد كښې به زمانه د يو بل سره نزدې شي ، فسادات به ډير زيات وي او مسلسل به وي ، په مينځ كښې به ئې بنديز ډير كم راځي - (١)

⑤ بعض وايي چه دينه د خلقو د عمرونو كمي ته اشاره ده يعني د اهل زمانه عمرونه به كم وي ، اوږده عمرونه به نه لري - (٢)

⑥ بعض وائي چه دينه د زمانې د بركت قلت ته اشاره ده چه د زمانې نه به بركت اوچت شي او وخت به ډير زر تيريږي - (٣)

د يو حديث نه ددې تائيد هم كيږي چه هغې كښې دى چه د قيامت سره نزدې وخت به داسې بې بركته شي چه كال به په شان د مياشت ، او مياشت به په شان د هفتې او هفته به په شان د ورځ تيريږي او محسوسيږي -(٤) په يتقارب الزمان سره دې بې بركتئ ته اشاره ده-

⑤ قاضي عياض رحمه الله فرمايي ددې مطلب دا دې چه ښارونه به په تيزئ سره ورانيږي او صدئ به په تيز رفتارئ سره تيريږي - (٥)

قوله: ويلقى الشحّ: شح بخل مع الحرص ته وائي ، يعني بخل به د خلقو په زړونو كښې واچولې شي ، عالم به خپل علم كښې او دولتمند به خپل مال كښې بخل شروع كړى - (٦)

قوله: ويكثر الهرج: د هرج تشريح دلته حديث كښې په قتل سره شويده ، صاحب قاموس ليكي چه د هرج الناس معنى دا ده وقعوا في فتنة وقتل واختلاط... (٧) دينه معلومه شوه چه هَرج هر قتل ته نه وائي بلكه هغه قتل ته وائي چه د څه فتنې په وجه وي -

ابن فارس په معجم مقاييس اللغة كښې د هرج معنى قتل او اختلاط بيان كړيدې ، علامه عيني او قسطلاني ليكلي دى چه ابن فارس ددې معنى د فتنې او د اختلاط كړيده ، خو معجم كښې دوى ددې معنى د قتل او اختلاط سره كړې ده - (٨)

...بقيه ازحاشيه گذشته] الفصل الأول : ١٠ \ ٥٦ (رقم الحديث : ٥٣٨٩)

(١) مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ١٠ \ ١٢٠)

(٢) ارشاد السارى : ١٣ \ ٥٩ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٢٠ ، مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ١٠ \ ١٢٠)

(٣) مرقاة: كتاب الفتن، الفصل الأول: ١٠ \ ١٢٠ معالم السنن ، كتاب الفتن : ٦ \ ١٤١ (رقم الحديث : ٤٠٨٨)

(٤) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانيد أسماء بنت زيد : ٦ \ ٤٥٤ ، ٤٥٩ ، سنن ابن ماجة ، كتاب الفتن ، باب فتنة الدجال ... ٢ \ ١٣٥٦ (رقم الحديث : ٤٠٧٥)

(٥) مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ١٠ \ ١٢٠)

(٦) مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ١٠ \ ١٢٠)

(٧) مرقاة : كتاب الفتن ، الفصل الأول : ١٠ \ ١٢٠ ، القاموس المحيط ، فصل الهاء من باب لاجيم : ٢ \ ١١٥)

(٨) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٢٠ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ٥٩ ، معجم مقاييس اللغة : باب الهاء و الراء و ما يثلثهما : ٦ \ ٤٩)

علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه هرج د حبشی ژبې لفظ دې ، او د دې معنی د قتل او د فتنې ده - (١)

د يلقى الشح په مناسبت سره امام دا حديث دلته ذكر كړو څكه چه د ترجمة الباب جزء ثالث و ما يكره من البخل دې -

[٥٦٩١] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ سَمِعَ سَلَّامَ بْنَ مِسْكِينٍ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا يَقُولُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أُفٍّ وَلَا لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَّا صَنَعْتَ [ر: ٢٦١٦]

قوله: خدمت النبي صلى الله عليه وسلم عشر سنين: دلته د بخاری په روایت کښې لس او د صحيح مسلم په روايت کښې نه کاله ذکر دی - (٢)

خو دواړو کښې تطبيق کيدې شی چه ټوله مُده د خدمت نه کاله او څو مياشتې دی ، په لسو والا روايت کښې ئې کسر پوره کړو او د نهو والا روايت کښې ئې کسر حذف کړو - (٣)

رسول الله ﷺ حضرت انس په دنيوی کارونو کښې کله هم نه دې رټلې او نه ئې ترينه دا تپوس کړيدې چه دا کار دې ولې اوکړو او ولې دې اونکړو -

خو شرعی کارونو کښې به ئې د چشم پوشئ او بې پرواهئ نه کار نه اخستلو - (٤)

٤٠ = بَاب كَيْفَ يَكُونُ الرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ

[٥٦٩٢] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ قَالَتْ كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتْ الصَّلَاةُ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ [ر: ٦٤٤]

علامه عينی رحمه الله ليکی

"أى هذا باب يذكر فيه كيف يكون حال الرجل فى أهله يعنى إذا كان الرجل فى بيته بين أهله ، كيف يعمل من أعمال نفسه ، و من أعمال البيت على مايجئ فى حديث الباب" (٥)

يعنی دې باب کښې امام بخاری رحمه الله دا خبره بيان کړيده چه سړې څنګه به په خپل اهل کښې اوسی او څنګه به د کور او خپل کار کوی -

روايت د باب کښې دی چه اسود بن زيد د حضرت عائشه نه تپوس اوکړو چه رسول الله ﷺ

---

(١) ارشاد السارى : ١٣\٥٩ ، عمدة القارى : ٢٢\١٢٠ ، معالم السنن : ٦\١٤٣ (رقم الحديث : ٤٠٨٨)

(٢) رواه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب كان رسول الله صلى الله عليه و سلم احسن الناس خلقا : ٤\١٨٠٤ (رقم الحديث : ٢٣٠٩)

(٣) فتح البارى : ١٠\٥٦٤ ، ارشاد السارى : ١٣\٥٩)

(٤) فتح البارى : ١٠\٥٦٥ ، ارشاد السارى : ١٣\٦٠)

(٥) عمدة القارى : ٢٢\١٢١)

به د خپل كور والا سره اوسيدلو نو څه به ئې كولو نو وې فرمائل چه دې به د خپل كور والا په كار وغيره كښې مصروف وو ، چه كله به وخت د مانځه شو نو مانځه دپاره به اودريدو -
د مسند احمد په روايت كښې حضرت عائشه فرمائى " يخيط ثوبه ، و يخصف نعله ، و يعمل ما يعمل الرجال فى بيوتهم (١) خپلې جامې به ئې ګنډلې ، خپل پانزار به ئې ګنډلو او هغه كارونه به ئې كول چه خلق په كورونو كښې كوى -
ابن حبان په خپل صحيح كښې دا حديث صحيح ګرځولې دې (٢) او هم مسند احمد كښې د حضرت عائشه يو بل روايت كښې دا الفاظ دى " ماكان إلا بشرا من البشر، كان يفلى ثوبه ، ويحلب شاته، ويخدم نفسه " (٣) د يفلى ثوبه لغوى معنى خو جامو كښې سپګې تلاش كول دى ، خو بل حديث كښې دى چه د رسول الله ﷺ په جامو كښې به سپګې نه وې ، دې وجه نه دينه هم داسې د جامو كتل مراد دى - (٤)

حديث د باب كتاب الصلاة كښې تير شويدې - (٥)
شارح بخارى علامه ابن بطال رحمه الله ليكى :

" أخلاق الأنبياء و المرسلين عليهم السلام التواضع و التذلل فى أفعالهم ، و البعد عن الترفة و التنعم ، فكانوا يمتهنون أنفسهم فيما يعن لهم ليستنوا بذلك فيسلك سبيلهم و تقتفى آثارهم و قول عائشة : " كان فى مهنة أهله " يدل على دوام ذلك من فعله متى عرض له ما يحتاج إلى إصلاحه ، لئلا يخلد إلى الدعة و الرفاهية التى ذمها الله و اخبر أنها من صفات غير المؤمنين فقال تعالى (فذرنى و المكذبين أولى النعمة و مهلهم قليلا) (٦)
يعنى د انبياء په اخلاقو كښې تواضع او عاجزى او د تعيش او د تنعم نه لرې والې داخل وى ، لكه چه دوى ته به كوم ضروريات راپيښيدل نو دا به دوى په خپله پوره كول ، دې دپاره چه د دوى عمل د نورو دپاره سنت او نمونه جوړې شى ، چه خلق د دوى په طريقه روان شى، او د دوى په آثارو او په نقش قدم تابعدارى اوكړى ، د حضرت عائشه قول " كان فى مهنة أهله " په دوام دلالت كوى ، چه حضور ﷺ ته به كله هم د څه څيز صحيح كولو او د جوړولو ضرورت راپيښ شو نو دوى به په خپله دا جوړولو ، دا دې دپاره چه ده به ځان د آرام او د اوزګارې نه ساتلو، چه دهغې الله تعالى مذمت كړيدې، اودا ئې خودلې ده چه دا د مؤمنانو صفت نه دې ، ارشاد ربانى دې " ته ما او انكار كوونكى خاوندان د مزو اخستو والا پريږده او دوى ته څه لږ وخت دپاره مهلت وركړه "

---

(١) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد عائشة : ٦\١٢١)
(٢) عمدة القارى : ٢٢\١٢١)
(٣) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد عايشة : ٦\٢٥٦)
(٤) التعليق الصبيح . باب بدء الخلق و ذكر الانبياء : ٧\٩٧)
(٥) أخرجه البخارى فى كتاب الصلاة.باب من كان فى حاجة أهله فأقيمت الصلاة.فخرج(رقم الحديث:٦٧٦)
(٦) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩\٢٣٤)

٤١ = باب المقة من الله تعالى

[٥٦٩٣] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبَّهُ فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ [ر: ٣٠٣٧]

مقة په وزن د عدة محبت ته وايى (١) د الله تعالى د طرفه د يو بنده سره محبت شروع كيږى نو دا بنده په فرشتو كښې بيا په انسانانو كښې مقبول او محبوب جوړيږى "المقة من الله" دا د حديث الفاظ دى چه كوم امام احمد او ابن ابى شيبه نقل كړيدى " المقة من الله، والصيت من السماء فإذا أحب الله عبدا ...." (٢) (محبت د الله تعالى د طرفه او شهرت د اسمان د طرفه دې . چه كله الله تعالى د يو بنده سره محبت اوكړى نو حضرت جبرائيل عليه السلام د ده د مقبوليت اعلان اوكړى ....) دا روايت چه د امام بخارى رحمه الله په شرط نه وو ، نو دې وجه نه دې ئې په ترجمة الباب كښې ذكر نه كړو -

قوله: إذا أحب الله عبدا: د صحيح بخارى د كتاب الرقاق په روايت كښې د بنده سره د الله تعالى د محبت كولو سبب بيان كړيدې ، ديكښې دى " لايزال عبدى يتقرب إلىّ بالنوافل حتى أحبه" (٣) (څما بنده د نفلونو په ذريعه مسلسل ما ته نزديكت حاصلو تر دې چه څه ده سره محبت شروع كړم) او مسند احمد كښې د حضرت ثوبان حديث دې " إن العبد ليلتمس مرضاة الله تعالى ، ولا يزال بذلك فيقول الله عزو جل لجبريل : إن فلانا عبد يلتمس أن يرضيني ، ألا وإن رحمتى عليه ...... " (٤) يوبنده مسلسل د الله تعالى د رضا په تلاش كښې وى ، تر دې چه الله تعالى جبرائيل عليه السلام ته اووائى چه فلانې بنده څما د رضا په تلاش كښې دې ، واوره ، په ده باندې څما رحمت خور دې)

قبول (د قاف په فتحه سره) مصدر دې ، بعض اهل لغت ليكى چه په دې وزن د قاف په فتحه سره د " قبول " نه علاوه بل لفظ مونږ ته نه دې ملاو شوې ، علامه ابن منظور افريقى په " لسان العرب " كښې د دې تصريح كړيده - (٥) خو ابن برى دا رد كړيدې او ليكى چه په دې وزن باندې څلور نور مصدرونه هم شته دې فرمائى : وقد جاء الوضوء ، و الطهور ، والولوع ، و

---

(١) النهاية لابن الاثير : ٤ \ ٣٤٨)
(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٥۶۶)
(٣) أخرجه البخارى فى كتاب الرقاق ، باب من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه (رقم الحديث : ۶٥٠٧)
(٤) مسند الإمام أحمد بن حنبل مسانيد ثوبان : ٥ \ ٢٧٩)
(٥) لسان العرب ، مادة " قبل " : ١١ \ ٤٤٠ .

الوقود، عدتها مع القبول خمسة) قرآن کریم کښې دی (فتقبلها ربها بقبول حسن)[۱]
دمعتمر روایت کښې د "قبول" په ځائې د "محبت" لفظ دې دیکښې دی "فیوضع له المحبة"[۲]
حاصل دا چه کله الله تعالی د یو بنده سره د ده د اطاعت او د بندګئ په وجه محبت کوی نو مخلوق کښې هم دا بنده د الله په حکم او په فیصله سره محبوب جوړ شی ، د الله د محبت مطلب دا دې چه الله تعالی ده سره د خیر او د نیکئ اراده اوکړی ، د فرشتو محبت ده دپاره د استغفار په صورت ښکاره کیږی ، او د خلقو محبت ، د عقیدت او د تعلق په صورت وړاندې راځی [۳] د قرآن کریم یو آیت دیته اشاره کوی (إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن ودًا)[۴]
د صحیح مسلم په روایت کښې دا اضافه هم شته چه الله کله د یو بنده نه نفرت کوی نو حضرت جبریل اوبلی او ده دپاره په اسمان والا او په زمکه والا کښې د نفرت اعلان اوکړې شی "ثم توضع له البغضاء في الأرض"[۵]
حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی :
"وحقيقة المحبة عند أهل المعرفة من المعلومات التي لا تحد، وإنما يعرفها من قامت به وجدانا لا يمكن التعبير عنه، و الحب على ثلاثة أقسام : إلهي و روحاني و طبيعي ، وحديث الباب يشتمل على هذه الأقسام الثلاثة، فحب الله العبد حب إلهي، وحب جبريل و الملائكة له حب روحاني، وحب العباد له حب طبيعي"[۶]
دې حاصل دا دې چه د محبت حقیقت یو وجدانی څیز دې ، په لفظونو کښې ددې څه یو متعین تعریف نه شی کیدې ، د محبت درې قسمه دی ، الهی ، روحانی او طبعی ، حدیث د باب درې واړو باندې مشتمل دې د الله تعالی د بنده سره محبت کول محبت الهی دې ، د جبریل او د فرشتو ددې بنده سره محبت کول محبت روحانی دې او د خلقو ده سره محبت کول محبت طبعی دې - خو د بندګانو هغه محبت معتبر دې چه کوم په اهل علم وفضل او نیکانو کښې موندې کیږی ، کُه کوم یو کس چه فاسق او فاجر وی هغه په خلقو کښې محبوب کیږی او د اهل علم او د فضل په نزد نه دې محبوب نو د دې محبت هیڅ اعتبار نشته دې -

---

[۱]) سورة آل عمران : ۳۷)
[۲]) فتح الباري : ۱۰\۵۶۷)
[۳]) فتح الباري : ۱۰\۵۶۷ ، عمدة القاري : ۲۲\۱۲۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۶۱)
[۴]) سورة مریم : ۹۶)
[۵]) صحیح مسلم ، کتاب البر والصلة و الآداب ، باب إذا أحب الله عبدا ، حببه إلى عباده : ٤\۲۰۳۰ (رقم الحدیث : ۲۶۳۷)
[۶]) فتح الباري : ۱۰\۵۶۷)

۴۲=بَاب الحُبّ فِي اللّهِ

[۵٦۴۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجِدُ أَحَدٌ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلّهِ وَحَتَّى أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللّهُ وَحَتَّى يَكُونَ اللّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا [ر: ۱٦]

د الله دپاره محبت کول او د الله تعالی دپاره بغض کول د ایمان په نخو کښې ده ، د حدیث د باب تشریح په " کتاب الایمان " کښې تیره شویده - (۱)

۴۳=بَاب قَوْلِ اللّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ الآية:الحجرات:۱۱]

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د سورة الحجرات آیت کریمه ذکر کړیدې چه دیکښې د مؤمنانوسره الله تعالی خطاب کوی اودوی دبل پسې د خندا اود ټوقونه منع کوی-

د تمسخر معنی او ددې ممانعت : علامه قرطبی رحمه الله په تفسیر قرطبی کښې فرمائی چه تمسخر دیته وائی چه یو سړې د بل کس د تحقیر او ده د تذلیل او د توهین دپاره دده څه عیب داسې ذکر کړی چه خلق په ده پورې اوخاندی ، دا د ژبې نه علاوه د لاسونو پښو په اشارو هم کیږی (۲)

قرآن کریم د ښځو او د سړو بیل بیل ذکر اوکړو او دینه ئې منع اوکړه ، او په قرآن کریم کښې په عمومی احکامو کښې د ښځو خان له مستقل ذکر نه کیږی ، نو دلته چه ئې د دواړو جدا جدا ذکر اوکړو یو خو ددې ډیر بد والی ته په خاص طور توجه ورکول مقصود دی ، دویم دا مرض په ښځو کښې ډیر په کثرت سره وی ، دې وجه نه د ښځو ئې په صراحت سره ذکر اوکړو - (۳)

قرآن کریم کښې ئې سړی د سړو تمسخر کولو نه او ښځې د ښځو پسې د خندا کولو نه منع کړل - حال دا دې چه څنګه دا حرام او ممنوع دی نو داسې د یو سړې یوې ښځې پورې خندا کول او د یوې ښځې د سړی پورې خندا کول هم حرام او ناجائز دی _

خو شرعا چه د ښځو او د سړو ګډون ممنوع دې ، دې وجه نه د دې صورت ذکر ئې اونکړو، دیکښې اشاره وه چه کله معاشره خالص په اسلامی بنیادونو جوړه شی نو دا صورت به خود بخود ناپید شی ، دې وجه نه په صراحت سره ئې د دې صورت ذکر اونکړو - (۴)

---

۱) کشف الباری ، کتاب الإیمان ، باب حلاوة الإیمان : ۲\۲۵)

۲) الجامع لإحکام القرآن للقرطبی ،سورة الحجرات:۱۱،۱٦\۳۲۵،دارنګه اوګورئ روح المعانی: ۱۳\۱۵۲)

۳) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة الحجرات : ۱۱ ، ۱٦\۳۲٦ ، روح المعانی : ۱۳\۱۵۳)

۴) معارف القرآن للمفتی محمد شفیع : ۸\۱۱٦)

و لا تلمزوا انفسكم معنى :د تمسخر سره ئې د " لمز " نه هم په (ولا تلمزوا انفسكم)ويلو سره منع كړې - د لمز معنى ده چا كښې عيب راويستل يا چا ته ديو عيب پيغور وركول - (۱)
علامه آلوسى رحمه الله فرمائى چه لمز د چا عيبونه واضح كول يا د چا د عيبونو تلاش او وريسې كيدو ته وائى ، او سخريه چه ده نو دا تحقير او توهين ته وائى - (۲)

علامه عينى او علامه قسطلانى رحمهما الله فرمايى اللمز: الطعن، الضرب باللسان (۳) دې صورت كښې به د لاتلمزوا عطف په " لايسخر.... " باندې عطف الخاص على العام د قبيله وى - (۴)

د " لاتلمزو نه پس " انفسكم " ئې اوفرمائلو : علامه آلوسى رحمه الله ليكى :" أى لايعيب بعضكم بقول أوإشارة لأن المؤمنين كنفس واحدة، فمتى عاب المؤمن المؤمن فكأنه عاب نفسه (۵)يعنى تا سو په يو بل باندې په اشاره يا په قول سره عيبونه مه لګوئ ځكه چه ټول مؤمنان په شان دې يو نفس دى،نوچه كله يومؤمن په بل مؤمن عيب لګوى نو ګويا ده په خپل ځان عيب اولګولو-
علامه قسطلانى رحمه الله ددې يو بله توجيه هم ليكلې ده چه كوم كس په بل باندې عيب لګوى ظاهره ده چه عيب لګوونكې د عيب نه پاك نه شى كيدې ، ده كښې به هم يقينًا څه نه څه عيب وى،دې وجه نه په جواب كښې به دغه كس په ده باندې ددې موجوده عيب طعن اوكړى ، نو داسې ده چه ده په بل عيب اولګولو نو ده د خپل ځان هم عيب بيان كړو ، ګويا دا عيب ده په خپله په خپل ځان اولګولو ، " دې وجه نه په خپل ځان عيب مه لګوئ " مطلب دا دې چه نورو ته پيغورونه مه وركوئ ځكه چه بيا به ته په خپله د دې نخه جوړ شې(۶)

قوله: ولاتنابزوابالالقاب: يعنى يو بل په بدو القابو مه رابلئ، صاحب القاموس المحيط ليكلې دى التنابز: التعاير و التداعى بالالقاب (۷) يعنى په بدو القابو سره چا ته شرم وراچول او ده لره رابلل -
حافظ ابن جرير طبرى د حضرت ابن عباس نه د تنابز تفسير نقل كړيدې چه يو سړې په يو زمانه كښې بد كار او بد كردار وو ، ده توبه اوكړه او د نيكئ په لاره راغلو نو اوس ده ته په تيرو شوو بدو باندې شرم وراچول تنابز دې - (۸)
امام رازى رحمه الله تفسير كبير كښې او علامه ابن كثير په خپل تفسير كښې اوعلامه

---

(۱) مجمع بحار الانوار : ۴ \ ۵۰۶ . النهاية لابن الاثير : ۴ \ ۲۶۹)
(۲) روح المعانى للآلوسى : ۱۳ \ ۱۵۳ ، الجزء ۲۵)
(۳) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۲ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۶۳)
(۴) ۲۵ روح المعانى : ۱۳ \ ۱۵۳ ، الجزء : ۲۵)
(۵) روح المعانى للعلمه آلوسى : ۱۳ \ ۱۵۳ ، الجزء ۲۵)
(۶) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۶۳)
(۷) القاموس المحيط ، باب الزاى ، فصل الميم و النون : ۲ \ ۲۰۰)
(۸) تفسير الطبرى لابن جرير ، سورة الحجرات : ۱۱ ، ۱۱ \ ۱۳۳)

قرطبی په تفسیرقرطبی کښې ددې آیت په شان نزول کښې داسې څوواقعات رانقل کړیدی[1]

قوله: بئس الاسم الفسوق بعد الإيمان: علامه آلوسی رحمه الله په روح المعانی کښې لیکی: "بئس الذكر المرتفع للمؤمنين بسبب ارتكاب التنابز أن يذكروا بالفسق بعد اتصافهم بالايمان، وهو ذم على اجتماع الفسق -- وهو ارتكاب التنابز -- والإيمان على معنى: لا ينبغي أن يجتمعا فإن الإيمان يأبى الفسق" ([2]) یعنی په بدو القابو سره د مؤمنانو ذکر کول ډیر بد دی، داسې چه په ایمان سره د متصف کیدو نه پس چه د دوی په فسق سره ذکر اوشی (دوی ته فاسق فاجر یهودی یا نصرانی وغیره ویل) یو کس چه په حقیقی معنو کښې مؤمن وی نو دې به مؤمنانو لره په بدو القابو د یادولو ارتکاب نه کوی ځکه چه دا ارتکاب فسق دې او ایمان او فسق دواړه نه دی جمع کیدل پکار -

دا رنګه که یو سړې وړاندې کافر وو، بیا مسلمان شو یا فاسق فاجر وو، بیا نیك او صالح شو، د دې پوخ مؤمن کیدو نه پس د ده د پخوانی کفر او فسق ذکر کول جائز نه دی -

حاصل دا چه ویونکې مؤمن دې نو دده د تنابز ارتکاب نه دی کول پکار چه دا فسق دې او د ایمان راوړو نه پس د فسق ارتکاب نه دی کول پکار او چه د چا په باره کښې ویلې کیږی هغه مؤمن دې نو په ایمان باندې د متصف کیدو نه پس په فسق سره د ده تذکره نه دی کول پکار نو آیت د قائل او د مقول فیه دواړو سره متعلق دې -

اسم دلته د ذکر په معنی کښې دې، وائی طار اسمه أي ذكره

[۵۶۹۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَضْحَكَ الرَّجُلُ مِمَّا يَخْرُجُ مِنَ الْأَنْفُسِ وَقَالَ بِمَ يَضْرِبُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ ضَرْبَ الْفَحْلِ أَوِ الْعَبْدِ ثُمَّ لَعَلَّهُ يُعَانِقُهَا وَقَالَ الثَّوْرِيُّ وَوُهَيْبٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ جَلْدَ الْعَبْدِ [ر: ۳۱۹۷]

حضرت عبد الله بن زمعه ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ د بادو په خارج کیدو باندې د خندلو نه منع کړیده ([3]) او فرمائی چه ولې تاسو کښې یو کس خپله ښځه د سانډ (خناور) شان وهی حال دا دې چه دې به دې سره بیا ملاویږی -

سفیان ثوری، ابومعاویه، محمد بن حازم، او وهیب بن خالد د "ضرب الفحل" په ځائې "جلد العبد" ویلې دې د "جلد" معنی د کوړو وهلو ده -

د سفیان روایت په کتاب النکاح کښې، د وهیب روایت په کتاب التفسیر کښې موصولاً

---

[1]) التفسير الكبير للامام الفخر الرازى، سورة الحجرات: ۲۸\۱۳۱، تفسير ابن كثير، سورة الحجرات: ۴\۲۱۲، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى: ۱۶\۳۲۴)

[2]) روح المعانى، سورة الحجرات: ۱۳\۱۵۵ (الجزء: ۲۶)

[3]) لانه قد يكون بغير الاختيار، و لانه امر مشترك بين الكل، عمدة القارى: ۲۲\۱۲۳، ارشاد السارى: ۱۳\۶۳)

تېر شويدې او د ابومعاويه روايت امام احمد موصولاً نقل کړيدې - (۱)
ترجمة الباب کښې د ذکر شوې آيت سره د مناسبت بيانولو کښې علامه عينی رحمه الله ليکی "المناسبة بين الحديث و الآية الكريمة : هی أن ضحك الرجل مما يخرج من الأنفس فيه معنی الاستهزاء و السخرية" (۲) يعنی د بادو د خارجيدو په وجه خندل هم يو قسم استهزاء او تمسخر دې ، دې وجه نه ددې حديث د دې آيت کريمه سره نې ذکر اوکړو -

[۵۶۹۲] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا [ر:۱۶۵۵]

علامه عينی رحمه الله ليکی : "وجه المناسبة بينه و بين الآية المذكورة من حيث إن فيه حرمة العرض التی تتضمنها الآية الكريمة أيضا على ما لا يخفى على الفطن" (۳)
يعنی حديث شريف کښې د عزت او د حرمت ذکر دې چه د چا عزت پائمال کول حرام دی او آيت کريمه کښې هم ددې ذکر دې، داسې په مينځ دحديث اود آيت کښې مناسبت واضح دې
په حقيقت کښې حقونه دوه قسمه دی يو حقوق الله او بل حقوق العباد .... حقوق العباد بيا په دوه قسمه دی يو هغه حقوق چه د انسان د جسم او د مال سره متعلق دی او دويم هغه حقونه چه د انسان د عزت او د رتبې او د حيثيت سره متعلق دی . په معاشرتی ژوند کښې شريعت د دواړو قسمونو حقونو د لحاظ او د پاسدارئ او د اداء کولو ډير کلك تاکيد کړيدې . او د دوی پائمال کولو ته نې ناجائز او حرام ويلې دی . آيت کريمه کښې دوی کښې د بعض صورتونو ذکر دې چه هغې کښې يو انسان د بل د حقونو د پائمال کولو او د دد د عزت او د احترام تحقير کولې شی -

روايت دباب کښې "إن الله حرم عليكم دماءكم و أموالكم و أعراضكم ....." د حقوق العباد د دواړو قسمونو لحاظ نه کول او د دې پائمال کول نې حرام اوګرځول - (۴)

....

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۶۹ . ارشاد الساری : ۱۳\۶۳)
(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۲۲)
(۳) عمدة القاری : ۲۲\۱۲۳)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۲۹)

۴۴=بَاب مَا يُنْهى مِنَ السِّبَابِ وَاللَّعْنِ

[۵۶۹۷] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ تَابَعَهُ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ [ر:۴۸]

يو مسلمان ته کنځل او په ده لعن او طعن ويل ممنوع دی ، حديث د باب کښې دی چه مسلمان ته کنځل کول فسق اوګناه ده او ده سره قتال کول کفر دې، د کفر نه مراد يا کفران نعمت مراد دې يا حقيقی کفر مراد دې خو حقيقی کفر به د هغه کس په حق کښې وی چه هغه د مسلمان قتال حلال او جائز ګڼړی او يا دا په زجر او په توبيخ باندې محمول دې -[1]

قوله: تابعه محمد بن جعفر عن شعبة: يعنی د سليمان بن حرب متابعت محمد بن جعفر غندر کړيدې ، د ده دا متابعت امام احمد رحمه الله موصولاً نقل کړيدې - [2]

[۵۶۹۸] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ بُرَيْدَةَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَعْمَرَ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدِّيلِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْكُفْرِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذَلِكَ [ر:۳۳۱۷]

حضرت ابوذر غفاری ﷺ فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دی چه فرمائل ئې : چه يو کس دې په چا د فسق الزام او نه لګوی او نه دکفر ، ځکه چه که دې د دې اهل نه وی نو دا (فسق او کفر) به دې الزام لګوونکی ته راواپس شی -

چا ته د کافر يا د فاسق ويلو حکم :

قوله: الا ارتدت عليه إن لم يكن صاحبه كذلك: يعنی دا کلمه د کفر به ده راواپس کيږی ، ديکښې څه تفصيل دې ، يو سړی بل کس ته فاسق يا کافر اوويلې او چه چا ته ئې ويلې دی هغه په حقيقت کښې کافر يا فاسق دې نو داسې صورت کښې به د ويونکی نيت ته کتلې کيږی که ده د خير خواهئ په جذبه سره يا په دې چه خلق د ده د حال نه خبر کړی ئې دا جمله ويلې وی نو جائز دی - [3]

خو که دده مقصد په دې سړی طعن زنی (عيب لګول) وی او بغير د ضرورته ئې د ده د فسق او د کفر تشهير کړې وی نودا جائز نه ده، ځکه چه شريعت د بدو د مشهورولو اجازت نه ورکوی ، د پردې او د پټولو حکم ورکوی ترمذی شريف کښې حديث دې "من ستر على مسلم ستره الله فى الدنيا و الآخرة"

[1] فتح الباری : ۱۰\ ۵۷۱ ، عمدة القاری : ۲۲\ ۱۲۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\ ۶۴)

[2] مسند الامام احمد بن حنبل ، مسانيد عبد الله بن مسعود : ۱\ ۳۸۵)

[3] فتح الباری : ۱۰\ ۵۷۱ ، عمدة القاری : ۲۲\ ۱۲۴ ، ارشاد الساری : ۱۳\ ۶۵)

او صحيح مسلم كښې روايت دی "من ستر مسلما ستره الله يوم القيامة" (١)
خو چه كوم سړی ته ئې فاسق يا كافر اوويلي او دې په حقيقت كښې فاسق يا كافر نه وی نو دلته په روايت كښې فرمائي چه دا كلمه به د تكفير ويونكی (د كافر حكم لګوونكی) ته راواپس كيږی ، د دې مختلف مطالب بيان شويدی :
① ويونكی طرف ته د راواپس كيدو ظاهری مطلب خو دا دې چه دې به په خپله كافر شی ، حال دا دې چه مسلمان ته كافر ويلو سره سړې ګناهګار خو خامخا دی خو كافر نه دې ، دې وجه نه يو خو دغه مشهور تاويل شويدې چه دا حكم د مستحل دپاره دې يعنی چه كوم سړې مسلمان ته كنځل كول حلال او جائز ګڼړی نو دې كافر كيږی او دده په كافر كيدو كښې هيڅ كښې شك نشته دې (٢) خو د سياق د كلام نه ددې مطلب تائيد نه كيږی -
② دا په زجر او په توبيخ محمول دې ، حقيقی معنی مراد نه ده - (٣)
③ دا مطلب هم كيدې شی چه د دې جُملې ويلو وبال په ده وی ، لكه چه حافظ ابن حجر د علامه قرطبی په حواله ليكی :

"و الحاصل أن المقول له ، إن كان كافرا كفرا شرعيا ، فقد صدق القائل ، و ذهب بها المقول له ، وإن لم يكن ، رجعت للقائل معرة ذلك القول وإثمه .... وهو من أعدل الأجوبة" (٤)
يعنی چه كوم سړی ته كافر ويلې شويدې كُه دې واقعی كافر وی ، نو بيا خو ويونكې رښتونې دې ، او چه د چا متعلق دا قول ويلې شويدې هغه ددې مستحق دې ، خو كُه دې كافر نه وی نو په ويونكې به د دې جُملې ويلو وبال او ګُناه وی ، دا د دې حديث د ټولو نه ښه توجيه ده -
دلعنت متعلق هم داسې يو حديث امام ابوداود رحمه الله د حضرت ابو الدرداء ﷺ نه رانقل كړيدې ، د دې الفاظ دی "إن العبد إذا لعن شيئا صعدت اللعنة إلى السماء ، فتغلق أبواب السماء دونها ، ثم تهبط إلى الأرض ، فتأخذ يمينة ويسرة ، فإن لم تجد مساغا ، رجعت إلى الذی لعن ، فإن كان أهلا ، وإلا رجعت إلى قائلها" (٥)
يعنی سړې چه كله په يو څيز باندې څه لعنت ليږی نو دا لعنت د اسمان په طرف ځی ، د آسمان دروازې ده ته بندې شی نو دا بيا زمكې ته راشی ، هلته كښې دې ښی طرف او ګس طرف ته ګرځی راګرځی نو چه كله ده ته څه بل ځائې ملاو نه شی نو دې لاړشی هغه څيز ته چه په څه لعنت ليږلې شويدې ، نو كُه دې د دې اهل وی خو په ده پورې اونخلی ګنی بيا

---

١) الجامع الصحيح للترمذی ، كتاب الحدود ، باب ما جاء فی الستر علی المسلم : ٤ \ ٣٨ (رقم الحديث : ١٣٢٥) ، رواه مسلم ، كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم الظلم : ٤ \ ١٩١٦ ، (رقم الحديث : ٢٥٨٠)
٢) فتح الباری : ١٠ \ ٥٧١ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٢٣ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٦٤)
٣) فتح الباری : ١٠ \ ٥٧١)
٤) فتح الباری : ١٠ \ ٥٧٢)
٥) سنن أبی داود ، كتاب الأدب ، باب فی اللعن : ٤ \ ٢٧٧ (رقم الحديث : ٤٩٠٥)

لعنت ليږونكي ته راواپس شي -

[٥٦٩٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا لَعَّانًا وَلَا سَبَّابًا كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَعْتَبَةِ مَا لَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ [ر: ٥٦٨٣]

[٥٧٠٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ١٢٩٧]

ثابت بن ضحاك چه كوم په اصحاب شجره (د اوني لاندې بعت كوونكو) كښې وو ، بيان كړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائي چه كوم سړى د اسلام نه ماسوا د يو بل ملت قسم اوخوړو نو هغه هم هغسې دې چه څنګه ده ويلې دى او په سړى باندې د هغه څيز متعلق نذر پوره كول ضروري نه دى چه دې د هغې مالك نه وى، او چه څا په كوم څيز باندې (په ذريعه) په دنيا كښې خودكشى اوكړه نو قيامت كښې به ده لره هم دا څيز ذريعه د عذاب اوګرځولې شى او چه څا په يو مؤمن باندې د كفر تهمت اولګولو نو دا دده د قتل په شان دې -

قوله: من حلف على ملة غير الإسلام فهو كما قال : ملة موصوف او غيرالاسلام ددې صفت دې " على " د " باء " په معنى ده ، مثلا څا قسم اوكړو چه كه ده دا كار اوكړو نو دې به يهودى وى يا به نصرانى وى او ده دا كار اوكړو نو دې يهودى او نصرانى به شى ، دلته هم هغه خبرې شويدى چه د كومو ذكر اوس تير شويدې ، چه دا خو يا په زجر او په توبيخ او په مبالغه فى الوعيد محمول دې ، حقيقى معنى نه ده مراد ، يا د هغه سړى په باره كښې دې چه كوم يهودى يا د نصرانى كيدو اراده لرى نو اراده د كفر كفر دې ، دې وجه نه داسې سړې به كافر وى ، خو كه څا د محلوف عليه نه د ځان ساتلو دپاره داسې قسم اوكړو نو دا شرعا يمين نه دې ، دې وجه نه په ده به كفاره واجب نه وى ، خو چه حديث كښې ترينه ممانعت راغلې دې نو دې وجه نه دې به ګناهګار وى او په ده توبه كول لازم دى ، لكه علامه قسطلانى رحمه الله ليكى :

" و ظاهره أنه يكفر ، أو هو محمول على من أراد أن يكون متصفا بذلك ، إذا وقع المحلوف عليه ، لأن إرادة الكفر كفر ، فيكفر فى الحال ، أو المراد التهديد و المبالغة فى الوعيد ، لا الحكم ، وإن قصد تبعيد نفسه عن الفعل ، فليس بيمين ولا يكفر به " -(١)

قوله: وليس على ابن آدم نذر فيما لا يملك: نذر او منت سړې صرف د خپل مملوك

---

(١) ارشاد السارى : ١٣ \ ٦٦)

ځيز په باره کښې کولې شی ، چه د کوم ځيز سړې مالك نه وی ، د دې نذر کول صحيح نه دی ، مثلاً څوك اووائی چه که خما خوې صحتمند شو نو څه به د زيد کور صدقه کښې ورکوم - ([۱])

قوله: ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا .....: سړې چه دنيا کښې په کوم ځيز سره خودکشی کړې وی ، آخرت کښې به هم په دې ځيز په طور د سزا خپل ځان قتل کوی ليکون الجزاء من جنس العمل، وإن كان عذاب الآخرة أعظم ([۲]) (دې دپاره چه سزا ، د ګناه د جنس نه شی ، اګر چه د آخرت عذاب به ډير سخت وی)

قوله: ومن لعن مؤمنا فهو كقتله : په مؤمن لعنت کول د ده د قتل کولو په شان دې يعنی چه څنګه د مؤمن قتل کول حرام دی ، داسې په ده لعنت کول هم حرام دې يا چه څنګه د مؤمن قتل کول باعث د سزادې نوداسې په ده لعنت کول هم باعث د سزا اود عقاب دې([۳])

[۵۷۰۱]حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرَدٍ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ أَحَدُهُمَا فَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى انْتَفَخَ وَجْهُهُ وَتَغَيَّرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ تَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَقَالَ أَتُرَى بِي بَأْسٌ أَمَجْنُونٌ أَنَا اذْهَبْ [ر:۳۱۰۸]

روايت کښې دی چه دوه سړو د رسول الله ﷺ وړاندې يو بل ته کنځل اوکړل ، دوی کښې يو کس ته ډيره سخته غصه ورغله ، تر دې چه دده مخ اوپړسيدو او رنګ ئې بدل شو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل ، ما ته يو داسې کلمه معلومه ده که دا سړې دا اووائی نو دده غصه به لاړه شی ، يو سړې ده ته ورغلو او ده ته ئې د رسول الله ﷺ د دې ارشاد خبر ورکړو چه ته " اعوذ بالله ..... " اووايه ، نو ده اوويل : چه آيا ته په ما کښې څه خرابی وينې ؟ آيا څه ليونې يم ؟ څه اخوا شه -

قوله: استبّ رجلان : حافظ ابن حجر فرمائی ما ته ددې دوه سړو نومونه معلوم نه شو([۴])

قوله: إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الذي يجد: دوی اوفرمائل چه ما ته يو داسې کلمه معلومه ده که دې سړی دا اوويلې نو دده غصه به ختمه شی ، صحيح مسلم په روايت

---

[۱]) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الآيمان ، مطلب فی احكام النذر : ۳ \ ۷۳۷ ، الفتاوی البزازيه ، كتاب الآيمان ، النوع الثالث فی النذر : ٤ \ ۲۷۱)
[۲]) ارشاد الساری : ۱۳ \ ٦۷ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۲۵)
[۳]) ارشاد الساری : ۱۳ \ ٦۷)
[۴]) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۷۲)

كښې د دې كلمې تصريح راغلې ده . ديكښې دى " لوقالهاالذهب ذاعنه : أعوذ بالله من الشيطان الرجيم " (١)

حضرت معاذ رضي الله عنه په روايت كښې دى " إني لأعلم كلمة لوقالها الذهب عن ما يجد من الغضب فقال : ما هي يا رسول الله ؟ قال : يقول : اللهم إني أعوذ بك من الشيطان الرجيم " (٢) (حضور ﷺ اوفرمائل : ما ته داسې جمله معلومه ده چه كُه دا سړې ئې اووائى نو ده نه به غصه لاړه شى ، نو تپوس اوشو: هغه څه ده ؟ نو وې فرمائل :" اللهم أني أعوذ بك من الشيطان الرجيم " ده)

قوله: فانطلق اليه الرجل : د سنن ابى داود په روايت كښې دى چه خبر وركوونكې كس حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه وو - (٣)

قوله: أتُرى بى بأس :تُرى د تاء په ضمه سره د " تظن " په معنى دې . بأس " مبتداء مؤخره او " بى " خبر مقدم دې ، بعض روايتونو كښې " بأسا" منصوب دې ، د منصوب كيدو په صورت كښې دا " ترى " دپاره مفعول به به وى . حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى دا صورت زيات مناسب دې -(٤) اذهب

دا سړې يا خو منافق وويا كافر وو ، يا ځوك ديهاتى مسلمان وو او ده ته معلومه نه وه چه د غصې په وخت تعوذ ويل پكار دى . د ده دا خيال وو چه تعوذ به صرف هغه كس وائى چه هغه پاګل يا ليونې وى ځكه چه زياته غصه د شيطان اثر وى - (٥)

دينه معلومه شوه چه د غصې په وخت تعوذ ويل پكار دى ، د سنن ابى داود روايت كښې دى " إن الغضب من اشيطان " (٦)

[٥٧٠٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ حَدَّثَنِي عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخْبِرَ النَّاسَ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلَاحَى رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجْتُ لِأُخْبِرَكُمْ فَتَلَاحَى فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَإِنَّهَا رُفِعَتْ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ فَالْتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ [ر:٤٩]

قوله: فتلاحى رجلان من المسلمين : د تلاحى معنى د جنګ جګړې كولو ده . ددې جملې په مناسبت سره امام بخارى رحمه الله دا حديث دلته د " باب ما ينهى من

١) فتح البارى : ١٠\٥٧٢)
٢) سنن أبى داود كتاب الأدب . باب ما يقال عند الغضب : ٤\٢٤٨ (رقم الحديث : ٤٧٨٠)
٣) سنن أبى داود كتاب الأدب . باب ما يقال عند الغضب : ٤\٢٤٨ (رقم الحديث : ٤٧٨٠)
٤) فتح البارى : ١٠\٥٧٣ . ارشاد السارى : ١٣\٦٧)
٥) فتح البارى : ١٠\٥٧٣ . عمدة القارى : ٢٢\١٢٥ . ارشاد السارى : ١٣\٦٨)
٦) سنن أبى داود كتاب الأدب . باب ما يقال عند الغضب : ٤\٢٤٩ (رقم الحديث : ٤٧٨٤)

السباب و اللعن " تر لاندې ذکر کړو ، ځکه چه جنګ جګړه عموما د لعن د طعن او د کنځلو کولو سبب ګرځي ، دا دوه سړی کعب بن مالك او عبد الله بن ابی حدرد وو - (۱) دا روایت کتاب الایمان کښې تیر شویدې (۲) دوی ﷺ د شب قدر خبر ورکولو دپاره راروان وو خو د دوه اصحابو د جنګ په وجه د دې تعین د دوی ﷺ د زړه نه اوچت کړې شو . په دې باندې دوی ﷺ اوفرمائل : کیدې شی دېکښې به بهتری وی . ځکه چه مبهم پاتې کیدو په صورت کښې خلق به ددې په تلاش کښې ټولو شپو کښې عبادتونه کوی . او که دا شپه متعین کړې شوې وه نو د نورو شپو نه به د خلقو توجه اخوا شوې وه

[۵۷۰۳] حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنِ الْمَعْرُورِ هُوَ ابْنُ سُوَيْدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ رَأَيْتُ عَلَيْهِ بُرْدًا وَعَلَى غُلَامِهِ بُرْدًا فَقُلْتُ لَوْ أَخَذْتَ هَذَا فَلَبِسْتَهُ كَانَتْ حُلَّةً وَأَعْطَيْتَهُ ثَوْبًا آخَرَ فَقَالَ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ كَلَامٌ وَكَانَتْ أُمُّهُ أَعْجَمِيَّةً فَنِلْتُ مِنْهَا فَذَكَرَنِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي أَسَابَبْتَ فُلَانًا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَفَنِلْتَ مِنْ أُمِّهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ قُلْتُ عَلَى حِينِ سَاعَتِي هَذِهِ مِنْ كِبَرِ السِّنِّ قَالَ نَعَمْ هُمْ إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ جَعَلَ اللَّهُ أَخَاهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا يُكَلِّفُهُ مِنَ الْعَمَلِ مَا يَغْلِبُهُ فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيُعِنْهُ عَلَيْهِ [ر: ۳۰]

دا روایت په کتاب الایمان کښې تیر شویدې (۳) د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه د یو سړی سره څه ترخې خبرې اوشوې ، د ده مور عجمی وه ، دوی ده ته بد رد اوویلې . چه رسول الله ﷺ ته معلومه شوه نو دوی ﷺ ابو ذر غفاری رضی الله عنه ته اوفرمائل : په تاکښې د جاهلیت اثر باقی پاتې دې . حضرت ابوذر رضی الله عنه تپوس اوکړو چه آیا ځما په دې بوډا توب کښې هم ! ..... نو حضور ﷺ اوفرمائل : " هو "

چه د کوم سړی سره ئې ترخې خبرې راغلې وې دا سړې حضرت بلال وو . د دوی د مور نوم حمامه وو - (۴) د جاهلیت نه خویا مراد د اسلام نه وړاندې والا جاهلیت مراد دې او یا د دې نه جهل مراد دې - (۵)

قوله: قلتُ: على حين ساعتي : هذه من كبر السن ؟: یعنی دومره عمر زیاتیدو سره په ما کښې د جاهلیت اثر شته دې . حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه مشر جلیل القدر صحابی وو . حضور ﷺ دوی ته غصه اوکړه دې دپاره چه بیا دپاره محتاط وی . علامه قسطلانی رحمه الله لیکی وإنما وبخه بذلك مع عظم درجته تحذيرا له أن يفعل مثل ذلك مرة أخرى (۶)

---

۱) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۳ . عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۶ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۶۸)

۲) صحيح البخارى كتاب الايمان . باب خوف المومن أن يحبط عمله و هو لا يشعر (رقم الحديث : ۴۹)

۳) صحيح البخارى . كتاب الإيمان . باب المعاصى من أمر الجاهلية .... (رقم الحديث : ۳۰)

۴) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۶ . فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۳)

۵) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۳ . عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۶)

۶) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۶۹)

قوله: أفنلت من أمه.....: يعنى آيا تا دده مور ته بدرد اوويلې -

د حديث نه مستنبط فائدې: حافظ ابن حجر رحمه الله د حديث نه څو فائدې مستنبط کړی او ليکی : "ويؤخذ منه المبالغة في ذم السب واللعن لما فيه من تحقير المسلم ، وقد جاء الشرع بالتسوية بين المسلمين في معظم الأحكام ، وأن التفاضل الحقيقي بينهم إنما هو بالتقوى ، فلا يفيد الشريف النسب نسبه ، إذا لم يكن من أهل التقوى ، وينتفع الوضيع النسب بالتقوى كما قال تعالى : ﴿إن أكرمكم عند الله أتقاكم﴾ (۱)

دې حديث نه يو خو د کنځلو او د لعنت شناعت معلوم شو څکه چه ديکښې د مسلمانانو تحقير او توهين کيږی - دويم دا خبره معلومه شوه چه د يو مسلمان په بل مسلمان باندې د فضيلت او د فوقيت حاصلولو معيار تقوی ده ، دې وجه نه د يو اوچت او د شريف نسب سره تعلق لرونکې يو سړې متقی نه وی نو صرف نسب ده ته هيڅ فائده نه شی ورکولې ، دده په عکس يو سړې چه د لاندې نسب سره تعلق لری خو متقی دې نو دده مقام اوچت دې ، قرآن کريم کښې هم ديته ئې اشاره کړيده او ويلې دی (ان اکرمکم عند الله اتقاکم)

۴۵=بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ ذِكْرِ النَّاسِ نَحْوَ قَوْلِهِمْ الطَّوِيلُ وَالْقَصِيرُ

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ [ر:۴۶۸] وَمَا لَا يُرَادُ بِهِ شَيْنُ الرَّجُلِ

[۵۷۰۴] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَامَ إِلَى خَشَبَةٍ فِي مُقَدَّمِ الْمَسْجِدِ وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا وَفِي الْقَوْمِ يَوْمَئِذٍ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ وَخَرَجَ سَرَعَانُ النَّاسِ فَقَالُوا قَصُرَتْ الصَّلَاةُ وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوهُ ذَا الْيَدَيْنِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَنَسِيتَ أَمْ قَصُرَتْ فَقَالَ لَمْ أَنْسَ وَلَمْ تَقْصُرْ قَالُوا بَلْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ وَضَعَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ [ر:۴۶۸]

د ترجمة الباب مقصد : علامه عينی ليکی : أی هذا باب في بيان ما يجوز من ذكر أوصاف الناس نحو قوله : فلان طويل ، وفلان قصير (۲)

د امام بخاری رحمه الله مقصد ددې باب نه دا دی چه بعض داسې جسمانی اوصاف چه کوم عيب نه ګڼړلې کيږی کُه د يو سړی دپاره دا استعمال کړې شی نو دا جائز دی ، مثلا طويل، قصير وغيره په دې شرط چه د چا دپاره دا استعماليږی هغه ته په دې تکليف نه رسی ، ترجمة الباب کښې و مالا يراد به شين الرجل سره ديته اشاره ده ، د شين معنی د عيب ده . په خپله رسول الله ﷺ ديو صحابی دپاره د " ذو اليدين " لفظ استعمال کړې وو،

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۷۳)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۲۶)

روايت د باب كښې ددې تفصيل راغلې دې ، دا روايت په كتاب الصلاة كښې تير شويدې[1]
د "اعمش" او د "اعرج" وغيره چه كوم اوصاف د بعض راويانو دپاره استعماليږي اصولاً
دا صحيح نه دي . خو چه دا راويان په دې اوصافو سره دومره مشهور شويدي چه ددې
اوصافو ذكر كولو نه بغير د دوى پيژندګلو مشكله ده ، دې وجه نه دا د يو ضرورت
تر لاندې محدثين ذكر كوى . مقصود د دوى عيب بيانول نه وى بلكه تعارف كول وى ،
بعض محدثينو ديكښې سختى كړيده او ويلې دى چه دا صحيح نه ده ، امام بخارى رحمه
الله په "مالا يراد به شين الرجل" سره دې طرف ته اشاره كړيده -[2]

۴۶= بَابُ الْغِيبَةِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ [الحجرات:۱۲]

[۵۷۰۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَشَقَّهُ بِاثْنَيْنِ فَغَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا [ر:۲۱۳]

د غيبت متعلق څو خبرې په ذهن كښې اوساتئ

د غيبت تعريف ① رومبئ خبره د غيبت د تعريف سره متعلق ده ، امام راغب د غيبت
تعريف كړيدې : الغيبة أن يذكر الإنسان غيره بما فيه من عيب من غير أن أحوج إلى ذكره[3] د يو بل
سړى عيب بغير د ضرورته بيانولو ته غيبت ويلې كيږى -

امام غزالى رحمه الله په "احياء العلوم" كښې غيبت تعريف كړيدې "الغيبة أن تذكر أخاك بما
يكرهه لو بلغه"[4]

علامه ابن اثير په "النهاية فى غريب الحديث" كښې د غيبت تعريف كړيدې "الغيبة وهى أن يذكر
الإنسان فى غيبته بسوء وإن كان فيه"[5] علامه قرطبى رحمه الله په تفسير قرطبى كښې د غيبت

---

[1] صحيح البخارى ، كتاب الصلاة ، باب تشبيك الأصابع فى المسجد و غيره (رقم الحديث : ۴۸۲)
[2]) ۶۵) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۷ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۷۰ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۴)
[3] المفردات فى غرائب القرآن ، كتاب الغين و ما يتصل بها : ۳۶۷)
[4] إحياء علوم الدين للإمام الغزالى كتاب آفات اللسان ، الآفة الخامسة عشرة الغيبة : ۳ \ ۱۴۳)
[5] النهاية لابن الأثير : ۳ \ ۳۹۹)

تعريف كړيدي "هي ذكر العيب بظهر الغيب" (۱)
حاصل دا چه ديو سړى په داسې انداز سره د هغه په غير موجودګئ كښې داسې تذكره كول چه كُه دې دا واورى نو ده ته به دا ښه نه لګى ، غيبت دې -
بعض خلق وائى چه غيبت مطلقًا د چا د بدى بيانولو نوم دې ، كُه هغه حاضر وى او كُه غائب وى .... خو راجح دا ده چه شا په شا د چا بد بيان كړې نو دا غيبت دې ځكه چه د لفظ د لغوى معنى په دې صورت كښې رعايت كيږى ، او چه د چا په تعريفاتو كښې د " غائب كيدو " قيد نه وى لګيدلې ، هلته هم دا قيد محذوف منل پكار دى - (۲)
د غيبت حكم : ⓶ غيبت بعض عالمانو په صغائرو يعنى وړو ګناهونو كښې شمار كړيدې (۳)
خو د جمهورو عالمانو په نزد غيبت په كبائرو كښې دى ، علامه قرطبى وغيره څو عالمانو په دې اجماع هم نقل كړيده ، (۴) ځكه چه د غيبت متعلق په قرآن او حديث كښې ډير سخت وعيدونه راغلي دى چه كوم د دې په كبيره كيدو باندې واضح دلالت كوى -
حديث د معراج كښي دى چه رسول الله ﷺ څه خلقو لره اوليدل چه دوى په نوكونو خپل مخونه شوكوى . د دوى باره كښې ئې معلومات اوغوښتل نو حضرت جبريل عليه السلام اوفرمائل : " هؤلاء الذين يأكلون لحوم الناس ويقعون في أعراضهم " (۵) يعنى دا هغه خلق دى چه كوم د خلقو غوښې خورى (يعنى غيبت كوى) او د دوى په عزت كښې وريريووځى -
د سعيد بن زيد مرفوع روايت دې " إن من أربى الربا الاستطالة في عرض المسلم بغير حق (۶) د يو مسلمان د عزت په باره كښې په ناحقه ژبه خوزول د سود بدترين صورت دې)
د حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت كښې دى :" من أكل لحم أخيه في الدنيا ، قرب له يوم القيامة ، فيقال له : كله ميتا ، كما أكلته حيا ، فيأكله ، ويكلح ويصيح " (۷) يعنى چه كوم سړى په دنيا كښې د خپل رور غوښه اوخوړه يعنى غيبت ئې اوكړو د قيامت په ورځ به دې ده قريب كړې شي او ده ته به اوويلې شي چه ده لره د مړى په حالت كښې اوخوره چه څنګه تا دې د ژوند په حالت كښې خوړلې وو نو دې به ده لره خورى او د ده طبيعت به تروش شي او چغې به وهى -
امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " كښې د حضرت جابر روايت رانقل كړيدې ، هغه

---

(۱) الجامع لأحكام القرآن للقرطب . سورة الحجرات : ۱۶ : ۳۳۵)
(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۵)
(۳) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۶ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۷۱)
(۴) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى . سورة الحجرات : ۱۶ \ ۳۳۷ . فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۶)
(۵) أخرجه ابوداود فى كتاب الأدب . باب فى الغيبة : ٤ \ ۲۶۹ (رقم الحديث : ٤۸۷۸) و أخرجه البيهقى في شعب الإيمان . باب في تحريم أعراض الناس : ۵ \ ۲۹۹ (رقم الحديث : ۶۷۱۶)
(۶) أخرجه ابوداود فى كتاب الأدب . باب فى الغيبة : ٤ \ ۲۶۹ (رقم الحديث : ٤۸۷۸) و أخرجه البيهقى في شعب الإيمان . باب فى تحريم أعراض الناس : ۵ \ ۲۹۹ (رقم الحديث : ۶۷۱۶) .....
(۷) تفسير ابن كثير . سورة الحجرات ک ٤ \ ۲۱۶)

فرمانی "کنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم وارتفعت ریح خبیثة منتنة، فقال أتدرون ما هذه؟ هذه ریح الذین یغتابون المؤمنین" [۱] (حضرت جابر فرمانی : چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو چه دیکښې یو بد بوداره هوا راغله ، نو دوی ﷺ اوفرمائل ، تاسو ته پته شته چه دا څه څیز دې؟ ... دا د هغه خلقو بدبو ده چه کوم د مؤمنانو غیبت کوی)
د غیبت په باره کښې دې احادیثو کښې چه کوم وعیدونه بیان شویدی . ددې په وجه عالمانو غیبت کول په کبائرو کښې شمار کړیدې -

د غیبت نه د توبه کولو صورت : ③ د غیبت د گناه نه د توبه کولو څه صورت دې؟ د بعض عالمانو خیال دې چه الله تعالی ته دې توبه اوکړې شی یعنی ندامت سره دې استغفار اوکړې شی، او په زړه کښې دې بیا دپاره دینه د بچ کیدو عزم وی ، بس هم دا کافی ده [۲]
بعض عالمانو لیکلې دی چه د چا غیبت شویدې . د هغه دپاره دې استغفار اوکړی نو دا به ددې تلافی شی - [۳]
خو جمهور عالمان فرمائی چه ده په غیبت کولو سره د بل حق وهلې دې ، دې وجه نه چه ده د چا غیبت کړیدې د هغه نه معافی اونه غواړی او د حق وهل ترینه معاف نه کړی نو تر دغه وخته دا گناه نه معاف کیږی ځکه چه حق العبد صرف په توبه او په استغفار سره نه ادا کیږی . چه تر څو اداء نه کړې شی یا معاف نه کړې شی - [۴]
ددې تائید د یو حدیث نه هم کیږی ، دوی ﷺ فرمائی "من کانت له عند أخیه مظلمة فی عرض أو مال، فلیتحللها منه" [۵] (چه کوم سړی په خپل رور باندې د عزت یا د مال په باره کښې ظلم کړې وی نو دا دې په ده سره معاف کړی)
د معاف کولو یو صورت دا دې چه لاړ شی او هغه ته صفا اووائی چه ما د ستا غیبت کړیدې . ته ما معاف کړه -
علامه شامی او علامه قرطبی فرمائی . چه دارنګ اظهار کول ضروری نه دی ، مجمل او مبهم که اوویلې شی چه د ستا کومه حق تلفی څما نه شوې وی نو دا راته معاف کړه او چه دې معافی اوکړی نو انشاء الله د غیبت گناه به معاف شی ، - [۶] خو چه د کوم سړې غیبت

---

[۱] الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب بلا ترجمة : ۲ \ ۱۹٤)
[۲] روح المعانی ، سورة الحجرات ، ۱۳ \ ۱٦۰ ، الجزء : ۲۵)
[۳] الجامع لأحکام القرآن ، سورة الحجرات : ۱٦ \ ۳۳۷)
[٤] شرح الطیبی علی مشکاة المصابیح ، کتاب الادب ، باب حفظ اللسان و الغیبة و الشتم : ۱۰ \ ۱۲۵ ، مرقاة المفاتیح علی مشکاة المصابیح ، کتاب الآداب ، باب حفظ اللسان ، و الغیبة و الشتم : ۹ \ ۱۹۷)
[۵] أخرجه البخاری فی کتاب المظالم و الغصب ، باب من کانت له مظلمة عند الرجل ..... (رقم الحدیث : ۲٤٤۹) و أخرجه الإمام أحمد فی مسنده : ۲ \ ۱٦۱)
[٦] رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵ \ ۲۹۰ ، الجامع لأحکام القرآن للقرطبی : ۱٦ \ ۳۳۹ ، روح المعانی : ۱۳ \ ۱٦۱)

شویدې هغه ته د غیبت علم نه وی شوې نو بیا د ده نه د معافئ په ځائې د الله تعالی نه ددې ګناه معافی غوښتل کافی دی -

د چا غیبت کول جائز دی؟ : ⓮ که یو سړې مشهور فاسق او فاجر دې او دې علانیه د فسق او د ګناه ارتکاب کوی ، نو د ده بد ا وفسق بیانول ممنوع غیبت کښې داخل نه دی - یو روایت کښې دی " من ألقی جلباب الحیاء فلاغیبة له "(1) .... (چه کوم د حیاء څادر لرې کړی د هغه غیبت حرام نه دې) او یو مرفوع حدیث کښې دی "اذکروا الفاجر بما فیه کی یحذره الناس" (2) یعنی د فاسق بد بیان کړه چه خلق ترینه ځان اوساتلې شی -

د حضرت حسن بصری نه روایت دې : ثلاثة لیست لهم حرمة : صاحب الهوی ، و الفاسق المعلن ، و الإمام الجائر(3) یعنی د دریو کسانو غیبت حرام نه دې ، یو د خواهش او د هوا (بدعت) والا ، دویم د علانیه فسق کوونکی او دریم د ظالم حکمران ، دارنګه چه د چا عیب بیانول دینی یا دنیوی ضرورت وی ، نو دا غیبت هم ممنوع نه دې ، په راویانو چه کوم جرح کیږی نو دا هم یو دینی ضرورت دې دې وجه نه دا جائز دې - (4)

علامه شامی د حلال او دحرام غیبت مقامات په اشعارو کښې بیان کړیدې فرمائی :

بما یکره الإنسان یحرم ذکره	سوی عشرة حلت أتت تلو واحد
تظلم و شر و أجرح و بین مجاهرا	بفسق و مجهولا وغشا لقاصد
وعرف کذا استفت استعن عند زاجر	کذلك اهتم حذر فجور معاند

دا رنګه اوګورئ فتح الباری ، کتاب الأدب ، باب مایجوز من اغتیاب أهل الفساد و الریب : ۱۰\۵۸۶)

قوله: أَیُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ یَّأْكُلَ لَحْمَ أَخِیْهِ مَیْتًا : د غیبت مثال ئې د مړی د غوښې سره ورکړو ، یو خو ددې وجه چه څنګه مړی ته پته نه لګی چه د ده غوښه څوك خوری داسې چه د چا غیبت کیږی ، هغه ته هم پته نشته دې چه د ده غیبت کیږی څنګه چه د مړی غوښه خوړل یو ناخوښه او بد عمل دې داسې غیبت کول هم شرعاً قبیح او ناخوښه دې (5)

د روایت د باب د ترجمة الباب سره مناسبت : روایت د باب ، طهارت ، کتاب الوضوء، باب من الکبائر أن لایستتر من بوله او جنائز باب الجرید علی القبر کښې تیر شویدی ، دیکښې د غیبت ذکر نشته دې ، په ظاهره ددې د ترجمة الباب سره مناسبت نشته دې -

بعض شارحان وائی چه روایت کښې د نمیمه یعنی د چغل خورئ ذکر دې او چغل خوری او

---

1) أخرجه البیهقی فی السنن الکبری ، کتاب الشهادات ، باب الرجل من أهل الفقه .... : ۱۰\۲۱۰)

2) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۹)

3) ۸۵ الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۹)

4) کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵\۲۹۰ ،

5) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۵)

غيبت دواړه حرام كيدو كښې مشترك دى - (١)

خو صحيح خبره دا ده چه د روايت د باب په بعض طرق كښې د " غيبت " ذكر شته دې ، لكه چه امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " كښې د حضرت جابر ﷺ روايت رانقل كړيدې چه د هغې الفاظ دا دى " أما أحدهما فكان يغتاب الناس.... " (٢)

او امام احمد او طبرانى په صحيح سند سره د حضرت ابوبكره نه روايت رانقل كړيدې ، د دې الفاظ دى " إنهما ليعذبان في الغيبة والبول " (٣) دارنګه مسند احمد او طبرانى كښې د يعلى بن شبابه روايت كښې دى " إن النبي صلى الله عليه وسلم مرعلى قبر يعذب صاحبه ، فقال : إن هذا كان يأكل لحوم الناس " (٤)

دې روايتونو كښې تصريح ده چه قبر كښې چا ته عذاب وركيدلو د هغه د معذّب كيدو يو وجه غيبت وو ، دا روايتونه چه د امام بخارى رحمه الله په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه امام د نميمه والا روايت ذكر كړو او نورو روايتونو ته ئې اشاره كول كافى اوګنړل - (٥)

روايت د باب كښې د " عسيب " لفظ راغلې دې ، بناخ ته وائى -

٤٧=بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ

[٥٧٠٦] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ [ر: ٣٥٧٨]

د باب مناسبت : رسول الله ﷺ فرمائى چه بنو نجار د انصارو په كورونو كښې د ټولو نه بهتر دى ، په ظاهره د دې باب د غيبت سره مناسبت نه معلوميږى خو شارحانو مناسبت بيان كړيدې او هغه دا دې چه امام بخارى رحمه الله دې خبرې ته اشاره كول غواړى چه د يو كس تعريف اوشى او ده لره په نورو خلقو باندې ترجيح وركړې ، نو ډير كرته دا ترجيح چه په كومو خلقو وركړې شوې وى هغه په دوى بده اولګي خو دا بد لګيدل په " ذكرك أخاك بما يكره " كښې نه ده داخل ، ځكه چه " ذكرك أخاك بما يكره " هغه وخت قابل د زجر او د تنبيه دہ ، چه كله په دې څه شرعى حكم مرتب نه وى ، بغير د څه شرعى حكم او د وجه نه ناخوښه خبره كول په ممنوع غيبت كښې داخل ده ، خو كه د څه شرعى حكم او د مصلحت په وجه د چا متعلق څه ناخوښه خبره اوشى نو دا په غيبت كښې داخل نه ده - لكه چه حافظ ابن حجر

---

(١) ارشاد السارى : ١٣\٨١ عمدة القارى : ٢٢\١٢٨ ، فتح البارى : ١٠\٥٧٧)

(٢) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب الغيبة و قول الله تعالى و قول الله تعالى : و لا يغتب بعضكم بعضا : ١\١٩٨ (رقم الحديث : ٧٣٥)

(٣) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانيد أبى بكرة : ٥\٣٩ ، فتح البارى : ١٠\٥٧٧)

(٤) فتح البارى : ١٠\٥٧٧)

(٥) ارشاد السارى : ١٣\٧٣)

او علامه قسطلانی لیکی : " و مناسبة إيراد هذه الترجمة هنا و لم يذكر فيها شيء من الغيبة من جهة أن المفضل عليهم يكرهون ذلك ، فيستثنى ذلك من عموم قوله : ذكرك أخاك بما يكره ، إذ محل الزجر ، إذا لم يترتب عليه حكم شرعي ، فإن ترتب ، فلايكون غيبة ، و لو كرهه المحدث عنه " [1]

٣٨ = بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ اغْتِيَابِ أَهْلِ الْفَسَادِ وَالرِّيَبِ

[٥٧٠٧] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْكَلَامَ قَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ [ر: ٥٦٨٥]

ريب د ريبة جمع تهمت ته وائی ، امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی ، چه کُه یو کس مشهور فاسق فاجر وی او د ده فسق او فجور مشهور او معروف وی ، نو دده غیبت کول جائز دی، چه د هغی تفصیل بیان کړی شویدی ، علامه انور شاه کشمیری رحمه الله لیکی:

" وقد ذكر الشامي فيها المستثنيات ، ملخصا يرجع عندي إلى كلمة واحدة ، وهي أن الغيبة هي التي كانت لتبريد الصدر و التلذذ بها ، و جعلها مشغلا ، أما إذا كان بصدد ذكر حوادث الأيام و صروفها ، فذكر فيها أشياء ، لا يكون من الغيبة المحظورة ، ولذا ترجم البخاري : "باب ما يجوز من اغتياب أهل الفساد و الريب

شر الورى بمساوي الناس مشتغل مثل الذباب يراعي موضع العلل " [2]

يعنی علامه شامی رحمه الله د غیبت محرمه نه څه صورتونه مستثنی کړیدی خو خما په نزد د ټولو حاصل دا دی چه کُه څوك د خوند اخستو دپاره غیبت باقاعده یو مشغولتیا اوګرځوی نو دا حرام او ناجائز دی خو کُه چا واقعات او حالات اورولو اورولو کښی د بعض خیزونو ذکر اوکړو (د بعض خلقو د بدیٔ ذکر ضمنا راغلو) نو دا په ممنوع غیبت کښی داخل نه دی . امام بخاری رحمه الله دا باب هم دی دپاره قائم کړیدی . یو عربی شاعر ډیر ښه ویلی دی " بدتر دی هغه کس چه د خلقو په بدو بیانولو کښی مشغوله وی په شان د هغه مچ همیشه په ګنده خائی ګرخی راګرځی " .

٣٩ = بَاب النَّمِيمَةُ مِنْ الْكَبَائِرِ

[٥٧٠٨] حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعْضِ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ فَسَمِعَ صَوْتَ

[1] ارشاد الساری : ١٣ \ ٧٣)

[2] فيض الباری ، كتاب الأدب ، باب الغيبة : ٤ \ ٣٨٩)

إِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا فَقَالَ يُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ فَكَسَرَهَا بِكِسْرَتَيْنِ أَوْ ثِنْتَيْنِ فَجَعَلَ كِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا وَكِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا فَقَالَ لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا [ر: ۲۱۳]

چغل خوری لويه ګناه ده :نميمة چغل خورئ ته وائی ، بعض عالمان نميمة او غيبت يو ګرځوی چه دې دواړو کښې څه فرق نشته دې - (1)

خو راجح دا ده چه دواړو کښې فرق شته ، نميمة يعنی چغل خوری ديته وائی چه يو سړې د بل کس حالت يا د ده څه خبره بل کس ته په نيت د فساد د ده د رضامندئ نه بغير نقل کړی . برابره خبره ده چه ده ته معلومه وی او که نه وی او غيبت ديته وائی چه د چا شا په شا د ده بدی بيان کړې شی - (2)

حافظ ابن حجر رحمه الله د دې دواړو په مينځ کښې نسبت د عموم خصوص من وجه بيان کړيدې ، عموم خصوص من وجه درې مادې غواړی ، دوه افتراقی او يو اجتماعی ، که د چا بدی د فساد په نيت سره بل کس ته د ده په موجودګئ کښې بيان کړې شی نو دا نميمه ده غيبت نه دې .... او چه د چا بدی دده شا په شا بغير د نيت د فساده بل کس ته بيان کړې شی نو دا غيبت دې نميمه نه ده ..... دا دواړه افتراقی مادې شوې ، دينه علاوه باقی صورتونه د اجتماعی مادې دی ، يعنی که د فساد نيت هم وی او مقول فيه موجود هم نه وی نو دواړه به جمع شی ، لکه چه دې د مذکوره تفصيل بيانولو نه پس ليکی :

"فامتازت النميمة بقصد الإفساد ، ولا يشترط ذلك فی الغيبة ، و امتازت الغيبة بكونها فی غيبة المقول فيه و اشتركتا فيما عدا ذلك" (3)

۵۰ = بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ النَّمِيمَةِ وَقَوْلِهِ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ [القلم: ۱۱]

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ [الهمزة: ۱] يَهْمِزُ وَيَلْمِزُ وَيَعِيبُ وَاحِدٌ

[۵۷۰۹] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ

(4) امام بخاری رحمه الله دې باب سره اشاره کول غواړی چه چغل خوری بعض صورتونو

---

1) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۷۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۰)

2) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۷۷ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۰)

3) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۰)

4) ۵۷۰۹) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب الإيمان ، باب بيان غلظ تحريم النميمة : ۱ \ ۱۰۱ (رقم الحديث : ۱۰۵) و أخرجه أبوداود فی كتاب الأدب ، باب فی القتات : ٤ \ ۲٦۸ ...[بقيه برصفحه آئنده....

کښې جائز کیږی، مثلاً جاسوسئ په ذریعه د کافرانو د حالاتو چغل خوری کول جائز دی[1]

قوله: همّاز مشّاء بنمیم: دا سورة قلم کښې دی همّاز صیغه د مبالغه ده ، زیات طعن زنی (پیغور) کوونکې [2]

مشّاء د مشئ نه د مبالغه صیغه ده ، د تللو په معنی ، نمیم چغل خور ته وائی ، اهل لغت لیکلې دی چه " نم " په اصل معنی کښې د حرکت کولو او د خوزیدو دې - [3]

قوله: ویل لکل همزة لمزة : همزة او لمزة دواړه د مبالغې صیغې دی ، زیات پیغور ورکوونکې د عیبونو او زیات غیبت کوونکې -

بعض وائی لمز مخامخ عیب بیانوونکې ته وائی او همز شا په شا عیب بیانوونکی ته وائی ، بعضو د دې په عکس خبره کړیده

دلته امام بخاری رحمه الله د یهمز یلمز معنی د عیب بیانولو کړیده -

بیهقی د ابن جریج نه نقل کړیدی چه د همز تعلق د سترګو ، لاس وغیره سره دې او دلمز تعلق د ژبې سره دې - [4]

په سند کښې تمام راویان کوفیان دی : "إن رجلا یرفع الحدیث " حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ددې سړی نوم ما ته معلوم نه شو[5]

لایدخل الجنة قتات .....قتات چغل خور ته وائی - [6]

بعضو ویلې دی چه نمام هغه کس ته وائی چه کوم حاضر شی او خبره واوری او بیا ئې دینه پس د فساد خورولو په نیت سره نقل کوی او قتّات هغه ته وایی چه اوریدلې شوې خبره د فساد خورولو په نیت سره نقل کوی - [7]

...

...بقیه ازحاشیه گذشته] (رقم الحدیث : ٤٢٨١) و أخرجه الترمذی فی کتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فی النمام : ٤ \ ٣٧٥ (رقم الحدیث : ٢٠٢٦) و أخرجه النسائی فی کتاب التفسیر ، سورة القلم : ٦ \ ٤٩٦ (رقم الحدیث : ١١٦١٤)

[1]) ارشاد الساری : ١٣ \ ٧٦ عمدة القاری : ٢٢ \ ١٢٩)

[2]) النهایة لابن الأثیر ، مادة " همز " : ٥ \ ٢٧٣ ، مجمع بحار الأنوار : ٥ \ ١٦٨)

[3]) تاج العروس ، مادة نم : ١٠ \ ٨٥ ، لسان العرب : ١٢ \ ٥٩٢)

[4]) أخرجه البیهقی فی شعب الإیمان ، باب فی تحریم أعراض الناس : ٥ \ ٣٠٩ (رقم الحدیث : ٦٧٥٢)

[5]) فتح الباری : ١٠ \ ٥٧٩)

[6]) مجمع بحار الأنوار : ٤ \ ٢٠٥ ، النهایة لابن الأثیر ، باب القاف مع التاء : ٤ \ ١١)

[7]) فتح الباری : ١٠ \ ١٠ \ ٥٨٠ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٧٦ ، ٧٧)

۵۱= بَاب قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

[۵۷۱۰] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ وَالْجَهْلَ فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ قَالَ أَحْمَدُ أَفْهَمَنِي رَجُلٌ إِسْنَادَهُ [ر: ۱۸۰۴]

امام راغب اصفهانى رحمه الله فرمائى چه د زور معنى دروغ دى (۱) روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمايى چه كوم سړى دروغ ويل او د دې مطابق عمل كول او جهل پرې نه خودلو نو الله تعالى ته دده د خوراك څښاك پريخودو هيڅ حاجت نشته دې -

قوله: قال أحمد : أفهمني رجل إسناده : احمد بن يونس وائى چه يو سړى خه د حديث په سند پوه كړم ، مطلب دا دې چه كله دوى د خپل شيخ ابن ابي ذئب نه حديث واوريدو نو په سند دوى پوه نه شو ، نو دوى سره يو بل سړې ناست وو دغه سړى دې په سند پوه كړو -

امام ابوداود رحمه الله په سنن كښې دا روايت نقل كوى او بالكل ددې په عكس ئې خبره نقل كړيده هلته د روايت په آخر كښې دى " وقال أحمد : فهمت إسناده من بن أبي ذئب و أفهمني الحديث رجل إلى جنبه ، أراه ابن أخيه" .... (۲)

د دې حاصل دا دې چه حديث ئې د بل سړى نه او سند ئې د ابن ابى ذئب نه ازده كړو او دلته د بخارى په روايت كښې دى چه حديث ئې د ابن ابى ذئب نه او سند ئې د بل سړى نه ازده كړو - ممكن ده چه دا حديث په دواړه رنګه احمد بن يونس روايت كړې وى - (۳)

علامه كرمانى رحمه الله د أفهمني رجل إسناده مطلب دا بيان كړيدې چه ما نه دا سند هير شوې وو ، يو بل سړى ما ته دا سند ياد كړو - (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا مطلب صحيح نه دې بلكه صحيح مطلب هم هغه دې چه كوم بره بيان كړې شو - (۵)

د حديث شريف مطلب دا دې چه يو سړى روژه خو اوساتله خو دروغ وائى او په دروغو عمل كوى نو الله تعالى ته د داسې روژې هيڅ ضرورت نشته دې ، يعنى الله تعالى داسې روژه نه قبلوى (۶)

---

۱) قال الإمام الراغب الأصفهاني : وقيل للكذب زور لكونه مائلا عن جهته ، المفردات فى غرائب القرآن ، كتاب الزاى و ما يتصل بها : ۲۱۷)

۲) سنن أبى داود ، كتاب الصوم ، باب الغيبة للصائم : ۲\۳۰۷ (رقم الحديث : ۲۳۶۲)

۳) فتح البارى : ۱۰\۵۸۱)

۴) شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۹۷)

۵) فتح البارى : ۱۰\۵۸۱)

۶) فتح البارى : ۱۰\۵۸۱)

علامه توربشتي رحمه الله په شرح د مشكات كښې ليكي : "أى لايبالي بعمله ذلك، لأنه أمسك عما أبيح له في غير حين الصوم، و لم يمسك عما حرم عليه في سائر الحالتين" (۱)
(يعنى الله تعالى ته د ده د عمل پروا نشته دې خکه چه ده د خوراك او د اوبو او د جماع نه خو خان بند كړو چه كوم د روژې نه علاوه په عام حالاتو كښې مباح دى خو د دروغو نه ئې خان بند نه كړو چه كوم په تمامو وختونو كښې حرام دې -
حديث د باب په كتاب الصوم كښې تير شويدې -(۲)

۵۲=بَاب مَا قِيلَ فِي ذِي الْوَجْهَيْنِ

[۵۷۱۱] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ [ر:۶۷۵۷]
دې باب كښې د هغه كس چه دوه رخي اختياروى مذمت كړې شويدې ، حديث دباب كښې دى . چه د قيامت په ورخ به د الله تعالى په نزد ته هغه كس ډير بد بيا مومې چه دوى ته په يو رُخ سره راخي او هغوى ته په بل رُخ سره راخي -
يعنى څه خلقو ته راشى هغوى ته وائى څه د ستاسو ملګرې يم او د ستاسو حمايت ګر يم او د هغه نورو مخالف يم ، بيا نورو ته لاړ شى هغوى ته خپل محبت ښكاره كوى ..... ظاهره ده چه دا نفاق دې - (۳)
يو بل طريق كښې دى الذى يأتى هؤلاء بحديث هؤلاء ، و هؤلاء بحديث هؤلاء (۴) يعنى د خلقو خبرې يو بل ته رسوى او اراده ئې د فساد وى د داسې كس په باره كښې وعيد راغلې دې -

۵۳=بَاب مَنْ أَخْبَرَ صَاحِبَهُ بِمَا يُقَالُ فِيهِ

[۵۷۱۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ وَاللَّهِ مَا أَرَادَ مُحَمَّدٌ بِهَذَا وَجْهَ اللَّهِ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَتَمَعَّرَ وَجْهُهُ وَقَالَ رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ [ر:۲۹۸۱]
د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه كه يو سړې خپل ملګرى ته د ده باره كښې ويلې شوې څه خبره اوواني نو دا جائز ده او په سنت كښې ددې اصل شته لكه چه روايت د باب كښې دى حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ رسول الله ﷺ ته د خلقو هغه خبرې رانقل كړې

---

۱) شرح الطيبى على مشكاة المصابيح . كتاب الصوم . باب تنزيه الصوم : ۴ \ ۱۵۷ (رقم الحديث : ۱۹۹۹)
۲) صحيح البخارى، كتاب الصوم ،باب من لم يدع قول الزور و العمل به فى الصوم (رقم الحديث : ۱۸۰۴)
۳) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۷۸ . فتح البارى : ۱۰ \ ۵۸۲)
۴) فتح البارى : ۱۰ \ ۵۸۲ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۷۷)

چه د دوی باره کښې ویلې شوې وو او رسول الله ﷺ حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته غصه نه شو او وې فرمائل چه دا تکلیف ورکوونکې خبره ده خو دینه زیات تکلیف خما نه وړاندې موسی علیه السلام ته د ده امتیانو په دینه سختو خبرو ورکړې وو - (۱)

مولانا رشید احمد گنګوهی رحمه الله په " لامع الدراری " کښې فرمائی : "والفرق بينه وبين النميمة أن المقصود ههنا الإصلاح ودفع الشر، وفي النميمة الإفساد وإثارة الشر، فجاز ذلك دونها" (۲)

یعنی دې صورت کښې هم د خلقو خبره رانقل کیږی خو دا په چغل خوزئ کښې داخل نه ده . خکه چه چغلخورئ کښې نیت د اصلاح نه وی . بلکه د فساد او د شر د خورولو اراده وی او دلته د اصلاح او د دفع د شر نیت وی ... علامه قسطلانی رحمه الله د حدیث د باب په باره کښې فرمائی : ويفهم منه أن الكبراء من الخواص قد يعز عليهم ما يقال من الباطل لما في فطر البشر، إلا أن أهل الفضل يتلقون ذلك بالصبر الجميل اقتداء بالسلف ليتأسى بهم الخلف"

یعنی دینه داخبره معلومیږی چه په خواصو باندې هم بعض خبرې سختې لګی او دا سختې لګیدل د انسان په فطرت کښې داخل دی خو دوی صبر کوی دې دپاره چه روستو راتلونکې خلق د دوی تقلید اوکړی (۳) حدیث کښې دی تمعر وجهه یعنی د دوی مخ رنګ بدل شو -

۵۴=بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّمَادُحِ

[۵۷۱۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُثْنِي عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ فِي الْمِدْحَةِ فَقَالَ أَهْلَكْتُمْ أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ [ر:۲۵۲۰]

[۵۷۱۴] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُهُ مِرَارًا إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ وَحَسِيبُهُ اللَّهُ وَلَا يُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا قَالَ وُهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ وَيْلَكَ [ر:۲۵۱۹]

تمادح مصدر دې د باب د تفاعل . یعنی د یو بل تعریف کول -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا دواړو صورتونو ته عام دې . برابره خبره ده چه دواړه د یو بل تعریف (صفت ، ثناء) اوکړی . یا دیو طرف نه تعریف وی لکه چه حدیث د باب کښې د یو جانب نه په تعریف کولو باندې دوی منع اوفرمائله - (۴)

---

۱) الابواب والتراجم : ۲\۱۱۵ . ارشاد الساری : ۱۳\۷۹)

۲) لامع الدراری علی جامع البخاری : ۱۰\۲۲)

۳) ارشاد الساری : ۱۳\۷۹)

۴) فتح الباری : ۱۰\۵۸۳).

خو علامه عيني رحمه الله د دوی ترديد کړيدې ، هغه فرمائی چه د ترجمة الباب مقصد دا دې چه په تعريف کښې دې د حد نه زياته مبالغه او تجاوز اونکړې شی چه دا مکروه دی لکه چه حديث د باب کښې دی، د يو بل تعريف کول مراد نه دی خکه چه هغه باب د مبادحة يعنی باب د مفاعلة سره مستعمل دې او دلته تمادح باب د تفاعل دې ، هغه فرمائی :

" هذا باب فی بيان ما يكره من التمادح بين الناس الذی فيه الإطراء و مجاوزة الحد، و هو المراد من الترجمة، لأن الحديث يدل على هذا ، قال بعضهم : هو مدح كل من الشخصين الآخر ، قلت : ليس كذلك ، هذا الذی قاله باب المفاعلة، وهذا من باب التفاعل لمشاركة القوم، ومن له أدنى مسكة من الصرف يعرف هذا " - (١)

د چا په تعريف کښې مبالغه کول صحيح نه دی ، د دې څو خرابئ دی ، اول خو مبالغه د حقيقت خلاف ده ، دويم دې سره سړی کښې عجب او خان ته خوښوالې پيدا کيدو يره ده ، هغه به دا مبالغه حقيقت اوګڼړی او د خپل خان باره کښې به په غلط فهمئ کښې مبتلاء شی - (٢)

خو که د يو سړی داسې تعريف اوشی چه دې د هغې مستحق او غالب ګمان دا وی چه دا کس به په عجب او خانته خوښيئ کښې مبتلاء نه شی نو داسې تعريف جائز دې - (٣)

يو مرفوع حديث کښې رسول الله ﷺ فرمائی " أحثوا التراب فی وجوه المداحين " (٤) (د تعريف کوونکو په مخ باندې خاوره اولئ) .... خو عالمانو ليکلې دی چه دا د هغه مداحينو په باره کښې دی چه کوم غلط او د دروغو تعريفونه کوی - (٥)

خکه چه په خپله د رسول الله ﷺ په اشعارو او په خطبو کښې تعريف شويدې ، او دوی په دې څه بد نه دی ګڼړلې، د حضرت حسان بن ثابت او د کعب بن زهير قصائد او اشعار مشهور دی - (٦)

قوله: يطريه في المِدْحَةِ: إطراء په تعريف کښې د مبالغه کولو په معنی ده ، مِدْحَة (د ميم په کسره او دال په سکون سره) تعريف ته وائی - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايی چه ددې

---

(١) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٣٢)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٥٨٣ ، ٥٨٤ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٨٠)

(٣) فتح الباری : ١٠ \ ٥٨٧ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٨١)

(٤) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب يحثی فی وجوه المداحين : ١ \ ٤٣٣ (رقم الحديث : ٣٤١) أخرجه مسلم فی كتاب الزهد ، باب النهی عن المدح إذا كان فيه إفراط : ٤ \ ٢٢٩ (رقم الحديث : ٣٠٠٢) و أخرجه الترمذی فی كتاب الزهد ، باب ما جاء فی كراهية المدح و المداحين : ٤ \ ٥٩٩ (رقم الحديث : ٢٣٩٣) و أخرجه أبوداود فی كتاب الأدب ، باب فی كراهية التمادح : ٤ \ ٢٥٤ (رقم الحديث : ٤٨٠٤) و أخرجه الإمام أحمد فی مسانيد المقداد بن الأسود : ٦ \ ٥).....

(٥) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٢٣ ، فتح الباری : ١٠ \ ٥٨٥)

(٦) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٢٣)

دوارو سړو نومونه ما ته په صراحت معلوم نه شو ، خو د امام بخارى رحمه الله د " الادب المفرد " د يو روايت نه معلوميږى چه تعريف كوونكې دا سړې محجن بن الدرع وو او چه د چا ني تعريف كولو نو غالبا دا عبدالله ذو البجادين مزنى وو - (۱)

قوله: قال وهيب عن خالد: ويلك: شعبه خو د خالد بن مهران نه " ويحك " نقل كړيدې ، خو وهيب بن خالد ويلك نقل كړيدې ، دا تعليق نه دې ، دا د ماقبل سند سره متصل دې -

دې حديث كښې د تعريف كولو يو ادب بيان كړې شويدې چه تعريف كولو كښې د احتياط تقاضا هم دا ده چه سړې اووائى خما خيال كښې دې داسې دې .... خكه چه ممكن ده چه دې كوم تعريف كوى حقيقت كښې دا سړې د دې مستحق نه وى او د ده خيال د حقيقت سره مطابقت نه خورى -

حديث د باب په شهادات كښې تير شويدې - (۲)

۵۵=بَاب مَنْ أَثْنَى عَلَى أَخِيهِ بِمَا يَعْلَمُ

وَقَالَ سَعْدٌ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ [ر:۳۶۰۱]

[۵۷۵۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ ذَكَرَ فِي الْإِزَارِ مَا ذَكَرَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ إِزَارِي يَسْقُطُ مِنْ أَحَدِ شِقَّيْهِ قَالَ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْهُمْ [ر:۳۴۶۵]

دې باب كښې امام بخارى رحمه الله دا واضحه كړيده چه كه په كوم مسلمان رور كښې دې واقعى يو صفت وى او سړى ته د دې علم وى نو دا صفت بيانول " تمادح مكروه " كښې داخل نه دې بلكه دا جائز دې (۳)، امام بخارى رحمه الله د حضرت سعد بن ابى وقاص قول نقل كړيدې چه كوم موصولا په كتاب المناقب ، باب مناقب عبد الله بن سلام ﷛ كښې تيرشويدې.هغه فرمائى چه ما د يوكس باره كښې هم چه دې د زمكې دپاسه ګرځي د رسول الله ﷺ نه دا نه دى اوريدلي چه دې جنتى دې ماسوا د عبد الله بن سلام ﷛ په باره كښې..... خپله حضرت سعد بن ابى وقاص ﷛ په عشره مبشره كښې وو ، خو دوى د خپل خان باره كښې د رسول الله ﷺ نه په خپله دا به نه وو اوريدلي - (۴)

---

(۱) أخرجه مسلم فى كتاب الزهد ، باب النهى عن المدح إذا كان فيه إفراط ..... (رقم الحديث : ۳۰۰۲) و أخرجه الترمذى فى كتاب الزهد ، باب ما جاء فى كراهية المدح و المداحين : ٤ \ ۵۹۹ (رقم الحديث : ۲۳۹۳) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى كراهية التمادح : ٤ \ ۲۵٤ (رقم الحديث : ٤۸۰٤) و أخرجه الإمام أحمد فى مسانيد المقداد بن الأسود : ۶ \ ۵)

(۲) صحيح البخارى ، كتاب الشهادات ، باب ما يكره من الإطناب فى لامدح .... (رقم الحديث : ۲۵۲۰)

(۳) فتح البارى ۱۰ | ۵۸۷، ارشاد السارى ۱۳ | ۸۱_

(۴) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۱، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۳۳)

دويم روايت کتاب اللباس، باب قول الله تعالی (قل من حرم زينة الله ...) کښې تير شويدې . دوی حضرت صديق اکبر رضی الله عنه ته اوفرمائل : "إنك لست منهم" ... (ته په متکبرينو کښې نه ئې) دې دواړو روايتونو کښې رسول الله ﷺ د حضرت عبد الله بن سلام او د حضرت صديق اکبر صفت بيان کړيدې . معلومه شوه چه د يو مسلمان صفت بيانول ممنوع نه دې -

۵۶=بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [النحل: ۹۰]

وَقَوْلِهِ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ [يونس: ۲۳]
ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ [۶۰] وَتَرْكِ إِثَارَةِ الشَّرِّ عَلَى مُسْلِمٍ أَوْ كَافِرٍ

[۵۷۲۸] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَكُثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِي أَهْلَهُ وَلَا يَأْتِي قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَالَ لِي ذَاتَ يَوْمٍ يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِي أَمْرٍ اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رِجْلَيَّ وَالْآخَرُ عِنْدَ رَأْسِي فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رِجْلَيَّ لِلَّذِي عِنْدَ رَأْسِي مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ يَعْنِي مَسْحُورًا قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِي جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ تَحْتَ رَعُوفَةٍ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِي أُرِيتُهَا كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُخْرِجَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَهَلَّا تَعْنِي تَنَشَّرْتَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي وَأَمَّا أَنَا فَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا قَالَتْ وَلَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ [ر: ۳۰۰۴]

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د قرآن کريم د درې آيتونو ذکر اوفرمائلو ، ړومبی آيت د سورة نحل دې (إن الله يأمر بالعدل والإحسان)

مولانا شبير احمد عثماني رحمه الله ليکی دیکښې د عدل او د احسان او د رشته دارانو د حقونو اداء کولو حکم ورکړې شويدې - قرآن ته تبيانا لکل شيء ويلې شويدې - دا آيت د دې يو نمونه ده - ابن مسعود فرمائی چه الله تعالی د هر يو څيز د خير او د شر بيان په دې آيت کښې راجمع کړو - ګوياً هيڅ يو عقيده ، خوي ، نيت ، عمل ، معامله بنه وی او که بد داسې نشته دې چه امراً يا نهياً ددې تر لاندې داخل نه وی - بعض عالمان ليکي چه که قرآن کريم کښې بل آيت نه وې نو يواځې دا آيت هم "تبيانا لکل شيء" د ثبوت دپاره کافی وو - شايد دې وجه نه خليفه راشد حضرت عمر بن عبد العزيز د جمعې په خطبه کښې دا درج

كړو او د امت دپاره ئې اسوه حسنه قائم کړه - آيت کښې د درې څيزونو ئې امر فرمائلې دې
- عدل ، احسان ، ايتاء ذى القربى ... د " عدل " مطلب دا دې چه د سړي تمام عقائد ،
اعمال ، اخلاق ، معاملات ، جذبات د اعتدال او د انصاف په تله تللې شوې وى ، د افراط
او د تفريط په وجه يو چاړې د تلې هم نه خکته وى او نه بره - د سخت نه سخت دښمن سره
چه هم معامله کوى نو چه انصاف لمن پرې نږدي ، د ده ظاهر او باطن يو شان وى چه کومه
خبره د خپل ځان دپاره نه خوښه وى هغه د خپل ورور دپاره هم نه خوښوى - د " احسان "
معنى دا ده چه انسان په خپله د نيکئ او د ښو مجسم نمونه شى او د نورو ښه غواړى ، د
مقام د عدل او د انصاف نه لړ اوچت شى د فضل او د عفو او د لطف او د رحمت خوئي
اختيار کړى ، د فرض د اداء کولو نه پس تطوع او تبرع طرف ته قدمونه اوچت کړى ، د
انصاف سره مروت اوساتى او دا يقين اولرى چه څه نيکى کوى الله تعالى هغه وينى - د
هلته نه به د نيکئ جواب ضرور په نيکئ ملاويږى - دا دواړه خويونه (يعنى عدل او احسان
يا په نورو الفاظو سره انصاف او سړيتوب) خو د خپل نفس او د هر يو خپل او پردى او د
دوست او د دښمن سره متعلق وو ، خو د رشته دارانو حق د پردو نه لږ زيات دې چه تعلقات
د رشته دارئ قدرت يو بل پورې تړلې دى نو د دې خيال پريخودل نه دي پکار بلکه د رشته
دارانو سره همدردى او دوى سره مروت او احسان کول د پردو په نسبت زيات کول پکار دى
- صله رحمى يو مستقل نيکى ده چه کوم د رشته دارانو او د ذوى الارحامو دپاره درجه په
درجه استعمالول پکار دى- ګويا د احسان نه پس ئې د ذوى القربى په تخصيص سره ذکر
اوکړو په دې ئې خبردارې ورکړو چه عدل او انصاف او خوئى د ټولو دپاره يو شان دې خو د
مروت او د احسان کولو په وخت بعض ځايونو کښې د بعضو سره زيات رعايت او اهتمام
کول پکار دى ، د مراتبو فرق هيرول يو قسم د قدرت د قائم کړې قوانينو نه انحراف کول
دى ، اوس چه د دې درې واړو لفظونو په جامعيت باندې نظر اوساتى نو پوهه انسان فيصله
کولې شى چه هغه کوم داسې فطرى ښه خوئ او نيکى او صفت په دنيا کښې پاتې دې چه
هغه د دې درې فطرى اصولو د احاطې نه بهر دى -

دې آيت کريمه کښې ئې منع هم د درې څيزونو نه کړيده ، فحشاء ، منکر ، بغى ، څکه چه
انسان کښې درې قوتونه دى چه د هغې بے ځايه او په غلط استعمال سره ټولې خرابئ او
بدئ پيدا کيږى ، قوت بهيميه شهوانيه ، قوت وهميه شيطانيه ، قوت غضبيه سبعيه ،
غالبا په " فحشاء " سره هغه د بې حيائې خبرې مراد دى چه د کوم منشاء د شهوت او د
بهيميت افراط وى او " منکر " د معروف ضد دې يعنى د نامعقول کار چه د هغې نه فطرت
سليمه او صحيح عقل انکار کوى - ګويا د قوت وهميه شيطانيه په غلبې سره د قوت
عقليه ملکيه دباويږى - دريم څيز " بغى " دې يعنى سرکشى کول او د حد نه وتل ظلم او
زياتئ ته ملا تړل د درندګانو په شان خوړلو او خيرې کولو ته ورمنده وهل او د نورو د ځان
او د مال او د عزت ناموس وغيره اخستو دپاره ناحق دست درازى کول ، دا قسم ټول
حرکتونه کول د قوت سبعيه غضبيه په بې ځايه استعمال سره پيدا کيږى ، حاصل دا چه په
آيت کښې ئې تنبيه ورکړيده چه انسان تر کومې دغه درې قوتونه په قابو کښې او نه ساتى
او قوت عقليه ملکيه د دې ټولو حاکم نه کړى نو دې مهذب او پاک نه شى کيدې -

اکثم بن صفي چه دا آیت کریمه واوریدو نو ده خپل قوم ته اوویل "خه وینم چه دا پیغمبر د تمامو ښو او د اعلی اخلاقو تعلیم ورکوی او د بدو اخلاقو او اعمالو نه منع کول کوی . نو تاسو دده په منلو کښې تُندی اوکړئ . فكونوا في هذا الأمر رؤوسا ولا تكونوا فيه أذنابا (یعنی تاسو دې سلسله کښې سر جوړ شئ او تاسو لکئ مه جوړیږئ) حضرت عثمان بن مظعون فرمائی چه هم دا آیت کریمه ما واوریدلو نو څما زړه کښې ایمان مضبوط شو او د محمد ﷺ محبت مې په زړه کښې ځائې اونیولو " (١)

دویم آیت د سورة یونس دې (إنما بغيكم على أنفسكم) یعنی د ستاسو بغاوت او سرکشی به په خپله د ستاسو دپاره وبال او عذاب جوړ شی ، او دریم آیت کریمه د سورة حج دې (ثم بُغي عليه لينصرنّه الله) یعنی کُه د چا سره ظلم شوې وی د هغه به الله تعالی مدد او نصرت اوکړی -

قوله: وترك إثارة الشر على مسلم أو كافر: إثارة په معنی د رااوچتولو او د رابرڅیره کولو دې یعنی د یو مسلم او د کافر خلاف شر رابرڅیره کول پریخودل امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې بیان کړیدې -

د باب لاندې امام بخاری رحمه الله هغه حدیث ذکر کړیدې چه هغې کښې په رسول الله ﷺ د جادو کیدو واقعه ذکر شویده ، د دې تفصیل کتاب الطب ، باب " سحر " و باب هل یستخرج السحر کښې تیر شویدې - (٢)

د حدیث د ایاتونو سره مناسبت : د حدیث د آیتونو سره بیانولو کښې شارحین لیکی چه دې آیتونو کښې الله تعالی د بغی او د ظلم نه منع کړیده او دا ئې خودلې ده چه د سرکشئ نقصان خپله سرکشئ او ظلم کوونکی ته واپس کیږی او دا چه د مظلوم به الله جل شانه امداد کوی ...... د الله تعالی د طرفه د مظلوم دپاره د مدد او د نصرت راتلل تقاضا کوی چه د الله په دې احسان او فضل باندې شکر ادا کړې شی ، او د دې شکر یو صورت دا دې چه دا ظالم معاف کړې ، لکه چه روایت کښې رسول الله ﷺ جادو کوونکی کس معاف کړو او ورته ئې اوفرمائل " أما أنا فأكره أن أثير على الناس شرا " (په خلقو کښې شر رااوچتول ما ته خوښ نه دی)

حاصل دا دې چه آیتونو کښې د فضل او د احسان او د الله تعالی د امداد ذکر دې چه د هغې تقاضا شکر دې او د مظلوم د ظالم نه بدله نه اخستل هم د دې شکر یو صورت دې(٣)

حافظ ابن حجر رحمه الله یو بل مناسبت بیان کړیدې هغه لیکی :

ويحتمل أن تكون مطابقة الترجمة للآيات والحديث من جهة أنه ترك استخراج السحر خشية أن يثور على الناس منه شر، فسلك مسلك العدل في أن لا يحصل لمن لم يتعاط السحر شيء من أثر الضرر الناشيء عن

١) تفسیر عثمانی : ٣٦٧ ، سورة النحل : الآية : ٩٠)
٢) ١٨ کشف الباری : باب السحر : ١٠٤ ، ١١٠)
٣) فتح الباري : ١٠ \ ٥٨٨ . ارشاد الساری : ١٣ \ ٨٣ . عمدة القاری : ٢٢ \ ١٣٤)

السحر شر، وسلك مسلك الإحسان في ترك عقوبة الجاني" (1)
د دې حاصل دا دې چه آيت كريمه كښې د عدل او احسان ذكر دې او رسول الله ﷺ هم د جادو په دې واقعه كښې په عدل او په احسان دواړو عمل كړيدې ، په عدل داسې چه د جادو دا واقعه دوى مشهوره نه كړه دې دپاره چه كوم خلق دوى كښې شريك نه دى چه دوى كښې شر او فساد خور نه شي ، ځكه چه كه دوى د سحر كوونكو يهوديانو نومونه خودلې وې نو مسلمانانو به د دوى خلاف كارروائى كوله نو دا معامله به نزاع او جنګ او جدل ته رسيدلې وه ... دې وجه نه دا معامله دوى دباو كړه او د عدل او د انصاف لار ئې اختيار كړه ، بل طرف ته ئې د جادو كولو مجرم معاف كړو په احسان ئې عمل اوكړو داسې په آيت كريمه كښې چه د كوم عدل او احسان حكم دې په دې باندې دوى عمل اوكړو -

۵۷=بَاب مَا يُنْهَى عَنْ التَّحَاسُدِ وَالتَّدَابُرِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ [5]

[۵۷۱۷] حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر: ۴۸۴۹]

[۵۷۱۸] (2) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ [ر: ۵۷۲۶]

دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د دوه څيزونو ممانعت بيان كړيدې . يو د حسد او بل د تدابر -

د حسد معنى او ددې علاج : د حسد معنى ده چه څوك په نعمت او په خوشحالو كښې اووينې او د دې د زوال تمنا اوكړې ، دا جائز نه ده (3)

خو كه څوك دې په نعمت كښې اوليدلو او دې سره دې دا جذبه او تمنا پيدا شى چه ما سره دې هم داسې نعمت وى نو ديته غبطه وائى او دا جائز دې- (4)

حسد يو مهلكه باطنى بيمارى ده ، د دې په وجه انسان هيڅ بې هيڅه چه د خلقو سره د الله

---

(1) فتح البارى : ۱۰\۵۸۸)

(2) ۵۷۱۸) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب الهجرة (رقم الحديث ۵۷۲۶) و أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم التحاسد و التباغض و التدابر : ۴ \ ۱۹۸۳ (رقم الحديث : ۲۵۵۹)

(3) فتح البارى : ۱۰\۵۹۱ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۳۶ ، ارشاد السارى : ۱۳\۸۳)

(4) فتح البارى ، كتاب العلم ، باب الإغتباط فى العلم و الحكمة : ۱\۱۶۷ ، عمدة القارى ، كتاب العلم باب الإغتباط فى العلم و الحكمة : ۲\۵۷ ، معارف القرآن : ۸\۸۴۹)

تعالی نعمتونه اووینی نو دې سوزي او ویلې کیږی -
صوفیان حضرات د حسد علاج دا ذکر کوی چه حاسد دې په زړه باندې جبر اوکړی او څو خله دې په مختلفو مجلسونو کښې د محسود تعریف دې اوکړی ، او ده دپاره دې دعا اوغواړی نو داسې به رو رو د ده حسد ختمیږی - (١)

په قرآن کریم کښې د حاسد د حسد د شر نه پناه غوستې شویده (ومن شر حاسد إذا حسد) "إذا حسد" معنی ده إذا أظهر حسده وعمل بمقتضاه یعنی چه حاسد کله خپل حسد ظاهر کړی او ددې مطابق د محسود خلاف د دښمنئ شروع اوکړی ، ځکه چه د اظهار د حسد نه وړاندې محسود ته د حاسد د شر نه څه نقصان نه شی رسیدې - (٢)

د تدابر معنی علامه ابن اثیر لیکلې ده : التدابر: هو أن یعطی کل واحد من الناس أخاه دبره وقفاه، فیعرض عنه ویهجره (٣)
یعنی چه سړې خپل رور ته شا واړوی او ده نه اعراض اوکړی او دې پریږدی -
علامه هروی د تدابر ترجمه په تقاطع سره کړیده ، وائی : تدابر القوم أی أدبر کل واحد عن صاحبه یعنی چه قطع تعلق اوکړې شی (٤) امام مالك رحمه الله په موطاء کښې فرمائی أحسب التدابر إلا الإعراض عن المسلم یدبر عنك بوجهه فتدبر عنه بوجهك (٥) یعنی د تدابر معنی دا ده چه د مسلمان نه اعراض اوکړې او مخ واړولې شی -

قوله: حدثنا بشر بن محمد...... : حضور اکرم ﷺ فرمائی چه تاسو د بدګمانئ نه بچ شئ ځکه چه بدګمانی د ټولو نه زیاته دروغژنه خبره ده او مه د چا عیبونه تلاش کړې او مه تجسس کوئ او مه د یو بل سره حسد کوئ او مه د یو بل سره قطع تعلق کوئ او مه د یو بل سره بغض ساتئ اے د الله بندګانو خپلو کښې رونړه شئ -

قوله: إیاکم والظن : د ظن نه بدګمانی مراد ده یعنی صرف د ګمان په بنیاد په چا تهمت مه لګوئ - حدیث کښې ئې " ظن " ته " أکذب الحدیث " ویلې دې ، حال دا دې چه کذب او صدق د قول صفت دې او د " ظن " تعلق د قول سره نه دې -
د دې جواب دا ورکړې شویدې چه دلته د کذب نه خلاف واقع مراد دې ، برابره خبره ده چه دا قول وی او که فعل وی - (٦)

(١) بهشتی زیور ، حصه هفتم ، ٤١ ، دارنګه اوګورئ تربیت السالک : ١١ \ ٣٢٨)
(٢) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة الفلق : ٢ \ ٢٥٩ ، روح المعانی ، سورة الفلق : ١٥ \ ٣٢٧)
(٣) النهایة لابن الأثیر ،مادة " دبر " : ٢ \ ٩٧)
(٤) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٣٦ ، فتح الباری : ١٠ \ ٥٩٢ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٨٥)
(٥) الموطاء للإمام مالک ، کتاب الجامع ، باب ما جاء فی المهاجرة : ٧٠٦)
(٦) عمدة القاری: ٢٢ \ ١٣٦، فتح الباری: ١٠ \ ٥٩١ ،ارشادالساری : ١٣ \ ٨٥ ، شرح الکرمانی : ٢١ \ ٢٠٢)

او دا هم ویلې شي چه د ظن نه مراد ، د ظن نه پیدا کیدونکي قول دي مجازا دیته نې ظن ویلې دي [1]

قوله: ولا تحسّسوا ولا تجسّسوا: علامه کرمانی رحمه الله فرمایی چه تحسس او تجسس دواړه په یو معنی دی - [2]

د ابراهیم حربی او د ابن الانباری هم دا خیال دي - [3]

د تحسس او د تجسس په مینځ کښې فرق: خو علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د دواړو په مینځ کښې فرق دي : ① یو فرق دا بیان شویدي چه تجسس (په جیم سره) عیبونو تلاش کولو ته وائی او تحسس د یو قوم خبرو اوریدو ته وائی - [4]

② بعضې وائی چه تجسس د باطنی امورو په باره کښې تحقیق او تلاش ته وائی او عموما د شر دپاره استعمالیږی او تحسس د هغه څیزونو متعلق جستجو او تلاش ته وائی چه د هغې د ادراك تعلق د سترګو او د غوږونو سره وی ، علامه قرطبی رحمه الله دیته ترجیح ورکړیده او تفسیر قرطبی کښې دوی دا اعرف ګرځولې دي - [5]

③ بعضې وائی تجسس وائی دیته چه د یو سړی تتبع د غیر په وجه کول او تحسس دیته وائی چه د یو سړی تتبع د خپل ځان دپاره کول دی د نحو مشهور امام ثعلب هم دا اختیار کړیدي - [6]

قوله: وكونوا عباد الله إخوانا: دیکښې "إخوانا" د "کونو" خبر دي او "عبادالله" منادی دي ، حرف نداء محذوف دي ...... أی کونوا إخوانا یا عباد الله او دا د عباد الله نه بدل یا د کونوا دپاره خبر ثانی هم ګرځولې شي - [7]

دې حدیث کښې ئې د حسد ، بغض ، قطع تعلق او د بدګمانۍ نه منع کړیده ، مصنف عبد الرزاق کښې یو روایت نقل شویدي حضور اکرم ﷺ فرمائی "ثلاث لا یعجزهن ابن آدم: الطیرة، و سوء الظن ، و الحسد، قال : فینجیك من الطیرة ألا تعمل بها ، وینجیك من سوء الظن ألا تتکلم به ، وینجیك من الحسد ألا تبغی أخاك سوء" [8]

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[2]) شرح الکرمانی : ۲۱\۲۰۲)

[3]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[4]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[5]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵ ، الجامع لاحکام القرآن للقرطبی سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۳)

[6]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱)

[7]) ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[8]) المصنف للحافظ عبد الرزاق ، باب الطیرة : ۱۰\۴۰۳ (رقم الحدیث : ۱۹۵۰۴)

دري ځيزونه ابن آدم لره نه شی عاجز (ستړې) كولې ، يو بدشګونې كول ، دويم بدګمانی كول دريم حسد ، د بد شګونۍ نه نجات داسې حاصليدې شی چه په دې عمل اونكړې شی ، د بد ګمانۍ نه د نجات د حاصليدو طريقه دا ده چه ددې په ژبه سره اظهار او نه كړې شی ، او د حسد نه نجات داسې حاصليدې شی چه دخپل زور بدی تلاش نه كړې شی -
علامه قرطبی هم د امام ابوداود په حواله سره د دې مفهوم يو حديث نقل كړيدې - ([1])

د باب دويم حديث كښې هم دا خبرې ذكر شويدی ، خو ديكښې دا اضافه هم ده **لايحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام**- يعنی يو مسلمان لره نه دی جائز چه دې د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق اوكړی او د درې ورځو نه زيات ئې پرېږدی ، دلته څو خبرې ذهن نشين كړئ :
د درې ورځو نه زيات ترك تعلق جائز نه دې
① لكه چه حديث كښې دی چه د درې ورځو نه زيات د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق او اعراض كول جائز نه دی ..... معلومه شوه چه د درې ورځو نه د كمې مدې دپاره قطع تعلق كولو جواز شته - ([2])
حكيم الامت تهانوی رحمه الله او نورو بعضو محدثينو ددې وجه دا ليكلې ده چه د ترېخوالی او د ترخو خبرو او دغصې په وجه كله قطع تعلق كول راځی ، خو د درې ورځو مده دومره ده چه ديكښې د سړی غصه په خپله ختميږی ، دې وجه نه ده دپاره اوس جائز نه دی چه قطع تعلق لره برقرار اوساتی - ([3])
د فاسق سره قطع تعلق كولې شې :② دا حكم د هغه خلقو په باره كښې دې ، چه كوم پابند د صوم او د شريعت وی خو كه څوك فاسق او فاجر دې يا څه شرعی حكم مات كړې وی، د دې په بنياد دوی سره قطع تعلق د درې ورځو نه زيات هم كيدې شی -
په خپله رسول الله ﷺ په غزوه تبوك كښې د درې اصحابو سره د پنځوستو ورځو پورې قطع تعلق كړې وو.دارنګه د ازواج مطهرات نه د يوې مياشتې دپاره په كوركښې جدا شوې وو([4])
علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د " أخ " ئې ذكر كولو سره د دې حكم علت طرف ته اشاره كول دی چه تركومې د اخوت تعلق او دا نسبت برقرار دې ، تر هغې دا حكم دې خو كه چا د دې نسبت په خپله خيال او نه ساتلو ، او دا رابطه ئې ماته كړه نو دده حق كښې به دا حكم لاګو نه وی ، نو د خواهش پرستو او د بدعتيانو سره هميشه دپاره ترك تعلق كول جائز دی ، چه تر څو دې توبه او حق ته رجوع اونكړی ، لكه چه دې ليكی :

---

[1]) الجامع لاحكام القرآن للقرطبی سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۲)
[2]) فتح الباری ، كتاب الأدب ، باب الهجرة : ۱۰\۶۰۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۳)
[3]) فتح الباری : ۱۰\۶۰۸ ، المرقاة شرح المشكاة ، كتاب الآداب ، باب ما ينهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۶۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۳)
[4]) شرح الطيبی علی مشكاة المصابيح ، شرح المشكاة ، كتاب الآداب ، باب ما ينهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۰۸ (رقم الحديث : ۵۰۲۷) المرقاة شرح المشكاة ، شرح المشكاة ، كتاب الآداب ، باب ما ينهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۶۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۳۷)

"تخصيص الأخ بالذكر إشعار بالعلية و مفهومه أنه إن خالف هذه الشريطة، و قطع هذه الرابطة جاز هجرانه فوق ثلاثة، فإن هجرة أهل الأهواء و البدع دائمة على ممر الأوقات مالم تظهر التوبة و الرجوع إلى الحق." (۱)

③ اوس دا خبره پاتې کيږي چه قطع تعلقي به څنګه ختميږي ، جمهور عالمان فرمائي چه صرف کولو سره قطع تعلقي ختميږي او دې د دې وعيد نه بهر کيږي- (۲)

خو امام احمد وائي چه قطع تعلق به هغه وخت ختم اوګڼلې شي چه کله تعلقات په خپل سابقه معمول واپس راشي ، که په ترک د تعلقاتو سره ده ته درد رسيدلې وی نو صرف په سلام اچولو سره به هجران نه ختميږي - (۳)

۵۸=باب يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا [الحجرات:۱۲]

[۵۷۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر:۴۸۴۹]

باب کښې ذکرشوی آيت کريمه کښې د کثرت د ظن نه منع راغلې ده او ويلې شويدی چه د ظن بعض صورتونه په زمره د ګناه کښې راځی -

د ظن قسمونه : علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه د ظن دوه قسمونه دی يو محمود او دويم مذموم ، د چا باره کښې ښه ظن لرل دا په محمود ظن کښې داخل دې او بغير د څه دليل او د علامته د چا متعلق بد ګمان کول دا په مذموم ظن کښې داخل دې - (۴)

که يو کس کښې آثار د خير غالب او ښکاره وی ، نو دده متعلق بد ګمانی کول صحيح نه دی ، خو که يو کس فاسق او فاجر دې او د ده فسق او فجور مشهور دې نو د ده متعلق بد ګمانی کول (إن بعض الظن إثم) کښې نه دې - (۵)

لکه چه امام بخاری رحمه الله په راتلونکې "باب ما يجوز من الظن" هم دې خبرې ته اشاره کولو دپاره قائم کړيدې ، حضرت حسن بصری رحمه الله به فرمائل - كنا في زمن، الظن بالناس فيه حرام، و أنت اليوم في زمن اعمل و اسكت، و ظن في الناس ما شئت (۶)

---

(۱) ارشاد الساري : ۱۳\۸۶

(۲) عمدة القاري : ۲۲\۱۳۷ ، فتح الباري : ۱۰\۶۰۸ ، ارشاد الساري : ۱۳\۹۵

(۳) عمدة القاري : ۲۲\۱۳۷ ، فتح الباري : ۱۰\۶۰۸ ، ارشاد الساري : ۱۳\۹۵

(۴) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۲

(۵) فتح الباري : ۱۰\۵۹۵

(۶) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۲

یعنی مونږ په یو داسې دور کښې وو چه دیکښې د چا متعلق بد ګمان کول حرام وو او اوس خو د ستاسو زمانه داسې ده چه دیکښې خپل کار اوکړه او چپ شه او د خلقو متعلق هر قسم ګمان کیدې شی (ځکه چه فاسقان او بد خلق ډیر شویدی)

د خلقو عیبونه تلاش کول صحیح نه دی . بغیر د څه دلیله او د څه قرینې نه هیڅ بې هیڅه په چا بدګمان کول د خلقو عیبونه تلاش کول او د دوی د کمزورو تجسس کول شرعاً ممنوع او ناجائز دی او دې سره ډیرې معاشرتی خرابئ او بې قاعدګئ پیدا کیږی . ظاهره ده چه هر انسان کښې څه نا څه بدی او کمزوری به وی ، که په تلاش او په جستجو کښې ځوك اولګی نو یقیناً د هر انسان په باره کښې به عیب او کمزوری درته په نظر راشی او داسې کس ته به ما سوا د خپل ځان نه بل ځوك خاوند د نیکئ او ښو په نظر نه راځی . رسول الله ﷺ دې حقیقت ته اشاره کوی او فرمائی "إن اتبعت عورات الناس، أفسدتهم أو كدت أن تفسدهم " ([1]) (که ته د خلقو په عیبونو په تلاش کښې اولګې نو ټولو خلقو لره به خراب او فاسد کړې)

یو بل روایت کښې دی ، چه دوی ﷺ فرمائلې دی " إن الأمير إذا ابتغى الريبة في الناس أفسدهم ([2]) (یعنی که امیر په خلقو کښې تهمتونه او عیبونه تلاش کوی نو دې به دوی لره خراب کړی)

اود حضرت ابو برزه ﷛ روایت دې ، چه رسول الله ﷺ فرمائلې دی "يا معشر من آمن بلسانه ، ولم يدخل الإيمان قلبه ، لا تغتابوا المسلمين ، ولا تتبعوا عوراتهم ، فإن من اتبع عوراتهم يتبع الله عورته و من يتبع الله عورته يفضحه في بيته ([3]) (دوی ﷺ منافقانو ته خطاب اوکړو او وې فرمائل چه اے هغه خلقو چه دوی په ژبه اسلام قبول کړیدې خو ایمان د دوی په زړونو کښې ځائې نه دې نیولې ، د مسلمانانو غیبت مه کوئ او ددوی عیبونه مه تلاش کوئ ځکه چه ځوك د مسلمانانو په عیبونو پسې اولګی الله تعالی به دده په عیبونو پسې اولګی او الله تعالی چه د چا په عیبونو پسې اولګی نو ده لره به په کور دننه رسوا کړی)

د دې احادیثو نه دا خبره صفا معلومیږی چه چا پسې لګیدل او د هغه عیبونه تلاش کول او بې د څه قرینې او د دلیله بد ګمانی کول صحیح نه دی -

د لاتناجشوا معنی : روایت د باب دینه وړاندې باب کښې هم تیر شویدې ، خو دلته د یو جملې د " و لا تناجشوا " اضافه ده ، تناجش دهوکې ته وائی ، ددې صورت دا کیږی چه یو څیز اخستل دې مقصود نه وی ، خو د نورو خلقو دې طرف ته توجه پیدا کولو دپاره د دې قیمت زیات بیان کړې شی او خلقو ته دا تاثر ورکړی چه دې په دې قیمت اخستو ته تیار دې ، حال دا دې چه مقصود ئې په خپل اخستل نه وی ، بل په اخستلو تیارول وی - ([4])

---

[1] سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب في النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨).....) سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب في النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨).....) سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب في النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨)....

[2] سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب في النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٩)

[3] سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب الغيبة : ٤ \ ٢٧٠ (رقم الحديث :٤٨٨٠).......

[4] مجمع بحار الانوار : ٤ \ ۶۶۲ ، النهاية لابن الاثير : ٥ \ ٢١)

شارحينو او اهل لغتو د نجش تعريف كړيدې " هو أن يزيد في السلعة و هو لا يريد شراءها ، بل ليوقع غيرها فيها " (۱)

۵۹=بَاب مَا يَجُوزُ مِنَ الظَّنِّ

[۵۷۲۰] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَظُنُّ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا قَالَ اللَّيْثُ كَانَا رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بِهَذَا وَقَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا وَقَالَ يَا عَائِشَةُ مَا أَظُنُّ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ دِينَنَا الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ

حضرت عائشه ﷺ نه روايت دې رسول الله ﷺ فرمائلي دى ما ته پته نشته چه فلانې فلانى سړې څمونږ د دين باره كښې څه خبره هم ورته معلومه ده ، ليث بن سعد فرمائى چه دا دواړه منافقان وو -

دويم روايت كښې حضرت عائشه ﷺ فرمائى رسول الله ﷺ ما ته راغلو او وې فرمائل :" څه د فلانى فلانى سړى ګمان نه كوم چه مونږ په كوم دين يو چه دوى ته د دې متعلق څه معلوم هم دى " -

د ترجمة الباب مقصد : حضرت ګنګوهى رحمه الله د دې باب متعلق فرمائى : "هذا باب بيان جواز إظهار ما في ظن الرجل ، أو المعنى : باب ما يكون في الظن من جواز أو كراهة ، أو حرمة ، فالظن الظاهر دليله جائز كما هو ظاهر الحديث ، و الظن الذى ليس عليه قرينة و فيه إساءة ظن بالآخر لا يجوز " (۲)

يعنى دې باب كښې ئې د ظن د اظهار جائز صورت خودلې دې يا دې اوويلې شى چه د ظن يو صورت د جواز او دويم د كراهت او د حرمت دې ، چه د كوم ظن بنياد بالكل په واضح دليل وى نو هغه جائز دې لكه چه حديث د باب كښې دې ، خو هغه بدګمانى چه په هغې څه قرينه او دليل نه وى نو دا جائز نه ده -

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چه دا باب د سابقه باب نه په منزله د استثناء دې (۳) يعنى په سابقه باب كښې د ظن نه ممانعت راغلې وو او دې باب كښې ئې د جواز او د استثناء صورت بيان كړو -

علامه كرمانى رحمه الله ليكى : "فإن قلت : ترجم بوجود الظن ، و في الحديث نفي الظن ، قلت : العرف في قول القائل : ما أظن زيدا في الدار : أظنه ليس في الدار " (۴)

---

۱) عمدة القارى : ۲۲\۱۳۷ ، فتح البارى : ۱۰\۵۹۴ ، ارشاد السارى : ۱۳\۸۶)
۲) لامع الدرارى على جامع البخارى : ۱۰\۲۳)
۳) لامع الدرارى على جامع البخارى : ۱۰\۲۳)
۴) شرح الكرمانى : ۲۱\۲۰۳)

او علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :

"فالنفي في الحديث لظن النفي، لا لنفي للظن، وفي الترجمة إثبات الظن، فلا تنافي بينه وبين الترجمة" (۱)

حاصل دا دې چه ترجمة الباب کښې د ظن اثبات دې او په حديث کښې ئې " ما أظن ... ."
اوويلې نو حضور ﷺ نفي اوکړه نو د حديث نه به ترجمة الباب څنګه ثابتيږی -
د دې جواب دا دې چه حديث کښې د ظن نفي نشته دې بلکه نفي د ظن يعني د منفي ظن ذکر دې، ظن د يو کار د کيدو متعلق هم کيدې شي او د يو کار دنه کيدو متعلق هم کيدې شي ، حديث د باب کښې د دې دويم صورت ذکر دې او دا د ترجمة الباب منافي نه دې -
علامه کرماني په دې د پوهيدو دپاره يو مثال ذکر کړيدې چه يو سړې وائي ما أظن زيدا في الدار (د زيد متعلق ځما خيال نه دې چه دې په کور کښې دې) نو دې جُمله کښې په حقيقت کښې د ظن نفي نه ده بلکه د منفي ظن ذکر دې او مطلب ئې دا دې چه أظنه ليس في الدار يعني ځما خيال دې چه دې په کور کښې نشته دې -
روايت د باب کښې چه د کومو دوه سړو متعلق حضور اکرم ﷺ اوفرمائل چه دوی ځمونږ د دين نه ناخبره دی . حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما ته ددې دواړو نومونه معلوم نه شو - (۲)

۶۰=بَاب سَتْرِ الْمُؤْمِنِ عَلَى نَفْسِهِ

[۵۷۲۱] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنْ الْمُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولَ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

[۵۷۲۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي النَّجْوَى قَالَ يَدْنُو أَحَدُكُمْ مِنْ رَبِّهِ حَتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ وَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَرِّرُهُ ثُمَّ يَقُولُ إِنِّي سَتَرْتُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ [ر: ۲۳۰۹]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مؤمن نه ګناه کيږی خو د دې ښکاره او خورول نه

---

۱) ارشاد الساري : ۱۳ \ ۸۷)
۲) فتح الباري : ۱۰ \ ۵۹۵)
۳) ۵۷۲۱) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الزهد و الرقائق . باب النهي عن هتک الإنسان ستر نفسه : ۴ \ ۲۲۹۱ (رقم الحديث : ۲۹۹۰)

دى پكار ، په ښکاره كولو او په خوزولو د معصيت سره په معاشره كښې گناه خوريږى او ددې بد والې د خلقو د زړه نه اوځى -

حديث د باب كښې رسول الله ﷺ فرمائى چه څما د تمام امت گناهونه به معاف شى . خو د هغه خلقو چه كوم علانيه گناه كوى (دوى ته به معافى نه ملاويږى) بې شك دا ډيره د بې حيائى خبره ده چه يو سړې د شپې يو د بدئ كار اوكړى او الله تعالى په ده پرده واچوى خو سحر كيدو باندې دا سړې په خپله اووائى (ښكاره ئې كړى) ، اے فلانى ما د شپې دا دا حركت كړې وو ، حال دا دې چه ده دا شپه په داسې حالت كښې تيره كړه چه الله تعالى په ده باندې پرده اچولې وه ، خو ده په سحر كيدو سره د الله تعالى پرده اوچته كړه -

قوله: كل أمتي معافى : مُعافى د باب مفاعله نه د اسم مفعول صيغه ده ، په ميم پيش دې يعنى څما ټول امت به معاف كړې شى - (١)

قوله: إلا المجاهرين : د مجاهر تعريف دې **هو الذى جاهر بمعصيته وأظهرها** (٢) يعنى چه كوم علانيه گناه كوونكې وى -

" المجاهر " په حالت نصبى سره د اكثرو روايت دې ، (٣) او په تركيب كښې مستثنى متصل واقع كيږى ، مستثنى متصل منصوب وى -

په بعض روايتونو كښې " المجاهرون " په حالت رفعى سره راغلې دې (٤) دې صورت كښې د كوفيانو په مسلك خو هيڅ اشكال نشته دې څكه چه د دوى په نزد دا استثناء منقطع ده....... او " إلا " د لكن په معنى دې ، " المجاهرون " د مبتداء كيدو په وجه مرفوع دې او ددې خبر د " لا يعافون " محذوف دې ، تقدير د عبارت دا دې "**لكن المجاهرون بالمعاصى لا يعافون....**" (٥)

قوله: وإن من المجانة : مَجانَة : د ميم په فتحه سره بې باكې ، بې حيائې او بې پرواهئ ته وائى - (٦)

د باب بل روايت كښې دى چه يو سړى د حضرت ابن عمر نه تپوس اوكړو چه تا د رسول الله ﷺ نه (د بنده او د رب په مينځ) د سرگوشئ (راز خبرې كول) متعلق څنگه اوريدلې دى نو دوى اوويل : رسول الله ﷺ فرمائى چه تاسو كښې به يو سړې خپل رب ته نزدې وى تر دې چه الله تعالى به په ده خپله پرده واچوى او ده نه به تپوس اوكړى چه تا دا دا كار كړيدې

---

١) فتح البارى : ١٠\٥٩٥ ، عمدة القارى : ٢٢\١٣٨)
٢) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩)
٣) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩)
٤) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩)
٥) فتح البارى : ١٠\٥٩٦)
٦) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩ . ارشاد السارى : ١٣\٨٨)

؟ سړی به اووائی "هو جی" بیا به الله تعالی تپوس اوکړی چه تا دا دا کار کړیدې ؟ نو دی به اووائی : هو جی " الله تعالی به دده نه اقرار واخلی بیا به ده ته اووائی چه ما په تا په دنیا کښې پرده اچولې وه نن هم خه د ستا دغه ګناهونه معاف کوم -

یدنو : دا دنونه دې : نزدې کیدل ، علامه عینی رحمه الله فرمائی : دینه قرب مکانی نه دې مراد ، قرب رتبی مراد دې - (۱)

کنفه : کنف (د کاف او د نون په فتحه سره) پردې ته وائی - (۲)

فیقرره : أی یجعله مقرا بذلك یعنی الله تعالی د ده نه به اقرار واخلی -

٦١= بَابُ الْكِبْرِ

وَقَالَ مُجَاهِدٌ ثَانِيَ عِطْفِهِ [الحج:٩] مُسْتَكْبِرٌ فِي نَفْسِهِ عِطْفُهُ رَقَبَتُهُ

[٥٧٢٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مَعْبَدُ بْنُ خَالِدٍ الْقَيْسِيُّ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الْخُزَاعِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَاعِفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبَرَّهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ [ر:٤٦٣٤]

[٥٧٢٤] وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ إِنْ كَانَتِ الْأَمَةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ (۳)

علامه عینی رحمه الله لیکی : " أی هذا باب فی بیان ذم الکبر (بکسر الکاف و سکون الباء) و هو ثمرة العجب و قد هلك بها کثیر من العلماء و الزهاد ، و الکبر و التکبر و الإستکبار متقارب ، و التکبر هو الحالة التی یتخصص بها الإنسان من إعجابه بنفسه ، و ذلك أن یری نفسه أکبر من غیره ، و أعظم ذلك أن یتکبر علی ربه بأن یمتنع من قبول الحق و الإذعان له بالتوحید و الطاعة " (۴)

یعنی دا باب دکبر دمذمت په باره کښې دی دکبراو دتکبر د دواړو یومعنی ده ، دا د عجب نتیجه وی چه انسان خپل خان د نورو نه لوی او نورو لره سپك ګنړی ، د تکبر یو خطرناك صورت دا دې چه انسان د خپل رب په مقابله کښې تکبر اختیار کړی داسې چه د حق د قبلولو نه او د الله تعالی د توحید او د اطاعت نه او ده ته د سر خکته کولو نه انکار اوکړی-

قوله: وقال مجاهد: ثانی عطفه: مستکبر فی نفسه- عطفه: رقبته: د سورة حج آیت

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۳۹)

(۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۳۹ . فتح الباری : ۱۰ \ ۵۹۸)

(۳) ۵۷۲٤) هذا الحدیث من إفراد الإمام الخاری ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤۱)

(۴) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤۰)

كريمه كښې دى ﴿ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ (۱)
مجاهد فرمائی چه دې آیت کریمه کښې د " ثانی عطفه " نه هغه کس مراد دې چه کوم په زړه کښې خپل ځان لوئ ګنړی - (۲)
د عطف ترجمه ئې په رقبه يعن څټ سره کړيده ، د مجاهد دا تعليق فريابى موصولا نقل کړيدې - (۳)

قوله: كل ضعيف متضاعف: د ضعيف نه ضعيف الحال مراد دى ، ضعيف البدن مراد نه دې او د متضاعف نه متواضع مراد دې - (۴)

قوله: كل عتل جواظ: د عتل څو معانى بيان شويدى چه د يو بل سره نزدې دى : الجافى الشديد فى كفره ، الشديد الخصومة بالباطل ، الأكول الشروب القوى الشديد ، الفاحش السيء الخلق (۵)
حاصل ددې ټولو دا دې چه داسې سړې چه اړت ناغيجه وى مضبوط وى په باطل انختونکې بد اخلاقه کمينه وى نو ده ته عتل وائى -

جواظ: چه ډير زيات بخيل ، متکبر او په تکبر تلل کوى په يو حديث کښې د رسول الله ﷺ نه د جواظ تشريح منقول ده ، دوى فرمائى " الجواظ الذى جمع و منع " يعنى جواظ هغه کس دې چه کوم مال جمع کوى او د دې واجب حقوق نه اداء کوى يو بل روايت کښې دوى فرمائل "الجماع المناع" (۶)

قوله: وقال محمد بن عيسى ......: محمد بن عيسى د " ابن الطباع " په نوم مشهور دې ، امام ابوداود رحمه الله فرمائى چه دوى ته څلويښت زره احاديث حفظ وو څو تدليس ئې کولو ، سن ۲۲۴ هجرئ کښې وفات شويدې (۷) علامه مزى په تهذيب الكمال کښې ليکلې دى چه امام بخارى رحمه الله دوى نه تعليقًا روايت نقل کوى -(۸)
په ائمه د جرح او تعديل کښې امام ابوداود ، ابوحاتم ، امام نسائى او على مدينى د دوى توثيق کړيدې - (۹)

---

۱) سورة الحج : ۹
۲) شرح ابن بطال لصحيح البخارى : ۹ \ ۲۶۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤۰ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۰۰ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۹۰)
۳) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤۰ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۰۰ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۹۰)
۴) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱٤۰ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۹۰)
۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۱۸ \ ۲۳۳)
۶) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد أنس بن مالك : ۳ \ ۱٤۵)
۷) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۲۶۰ (رقم الترجمة : ۵۵۳٤)
۸) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۲۶۰ (رقم الترجمة : ۵۵۳٤)
۹) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۲۶۰ (رقم الترجمة : ۵۵۳٤)

ابن حبان په کتاب الثقات کښې د دوی ذکر کړيدې - (۱)
په اصحابو د صحاح سته کښې امام ترمذی ، نسائی ، او ابن ماجه د دوی روایتونه نقل کړیدی - (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی "لم أرله في البخاري سوی هذا الموضع" (۳)

خو علامه عینی رحمه الله فرمائی :"قلت : قال الذي جمع رجال الصحيحين روى عنه البخاري في آخر الحج و الأدب ، و قال في الموضعين : قال محمد بن عيسى" (۴) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د صحیح بخاری او د صحیح مسلم رجال جمع کوونکو دا تصریح کړیده چه امام بخاری رحمه الله د محمد بن عیسی نه د کتاب الحج په آخر کښې او کتاب الادب کښې روایت نقل کړیدې او دواړو ځایونو کښې " قال محمد بن عیسی " الفاظ ذکر کړیدی دینه معلومه شوه چه د کتاب الادب نه علاوه په کتاب الحج کښې هم ددوی روایت امام بخاری رانقل کړیدې.
حدیث کښې دی چه د مدینې منورې یوه وینځه رسول الله ﷺ ایساروی او چه کوم خوا ئې غواړی اخوا ئې بوځی ... دینه د رسول الله ﷺ د تواضع د اوچت مقام اندازه لګیدې شی چه دوی ﷺ د هر قسم تکبر نه بری پاک او صفا وو -

٦٢=بَاب الهِجْرَةِ

وَقَوْلِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ

[٥٧٢٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَوْفُ بْنُ مَالِكِ بْنِ الطُّفَيْلِ هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ وَهُوَ ابْنُ أَخِي عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُمِّهَا أَنَّ عَائِشَةَ حُدِّثَتْ أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ الزُّبَيْرِ قَالَ فِي بَيْعٍ أَوْ عَطَاءٍ أَعْطَتْهُ عَائِشَةُ وَاللّٰهِ لَتَنْتَهِيَنَّ عَائِشَةُ أَوْ لَأَحْجُرَنَّ عَلَيْهَا فَقَالَتْ أَهُوَ قَالَ هَذَا قَالُوا نَعَمْ قَالَتْ هُوَ لِلّٰهِ عَلَيَّ نَذْرٌ أَنْ لَا أُكَلِّمَ ابْنَ الزُّبَيْرِ أَبَدًا فَاسْتَشْفَعَ ابْنُ الزُّبَيْرِ إِلَيْهَا حِينَ طَالَتِ الْهِجْرَةُ فَقَالَتْ لَا وَاللّٰهِ لَا أُشَفِّعُ فِيهِ أَبَدًا وَلَا أَتَحَنَّثُ إِلَى نَذْرِي فَلَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ كَلَّمَ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ وَهُمَا مِنْ بَنِي زُهْرَةَ وَقَالَ لَهُمَا أَنْشُدُكُمَا بِاللّٰهِ لَمَّا أَدْخَلْتُمَانِي عَلَى عَائِشَةَ فَإِنَّهَا لَا يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَنْذِرَ قَطِيعَتِي فَأَقْبَلَ بِهِ الْمِسْوَرُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ مُشْتَمِلَيْنِ بِأَرْدِيَتِهِمَا حَتَّى اسْتَأْذَنَا عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَا السَّلَامُ عَلَيْكِ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ أَنَدْخُلُ قَالَتْ عَائِشَةُ ادْخُلُوا قَالُوا كُلُّنَا قَالَتْ نَعَمْ ادْخُلُوا كُلُّكُمْ وَلَا تَعْلَمُ أَنَّ مَعَهُمَا ابْنَ الزُّبَيْرِ فَلَمَّا دَخَلُوا دَخَلَ ابْنُ الزُّبَيْرِ الْحِجَابَ فَاعْتَنَقَ عَائِشَةَ وَطَفِقَ يُنَاشِدُهَا وَيَبْكِي وَطَفِقَ الْمِسْوَرُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ يُنَاشِدَانِهَا إِلَّا مَا

---

(۱) کتاب الثقات لابن حبان : ۹\۱٤)
(۲) تهذیب الکمال : ۲٦\۲٠۰ (رقم الترجمة : ٥٥٣٤)
(۳) فتح الباری : ۱۰\٦٠۱)
(٤) عمدة القاری : ۲۲\۱٤٠)

كَلَّمَتْهُ وَقَبِلَتْ مِنْهُ وَيَقُولَانِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَمَّا قَدْ عَلِمْتِ مِنَ الْهِجْرَةِ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَى عَائِشَةَ مِنَ التَّذْكِرَةِ وَالتَّحْرِيجِ طَفِقَتْ تُذَكِّرُهُمَا نَذْرَهَا وَتَبْكِي وَتَقُولُ إِنِّي نَذَرْتُ وَالنَّذْرُ شَدِيدٌ فَلَمْ يَزَالَا بِهَا حَتَّى كَلَّمَتِ ابْنَ الزُّبَيْرِ وَأَعْتَقَتْ فِي نَذْرِهَا ذٰلِكَ أَرْبَعِينَ رَقَبَةً وَكَانَتْ تَذْكُرُ نَذْرَهَا بَعْدَ ذٰلِكَ فَتَبْكِي حَتَّى تَبُلَّ دُمُوعُهَا خِمَارَهَا [ر: ٣٣١٤]

[٥٧٢٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ [ر: ٥٧١٨]

[٥٧٢٧] (1) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هٰذَا وَيُعْرِضُ هٰذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ [ر: ٥٨٨٣]

د يو مسلمان سره د ترک تعلقات متعلق تفصيلي خبرې څو بابه وړاندې اوشوې (باب ما ينهى من التحاسد و التدابر ...) ، امام بخارى رحمه الله دلته د حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنهما چه کوم روميې روايت ذکر کړيدې ، هغه امام په مناقب د قريش کښې دوه ځايه ذکر کړيدې (2) خو هلته ئې نسبتا مختصر ذکر کړيدې او دلته ئې تفصيل سره -

د حضرت عبد الله بن زبير نه د حضرت عائشه د ناراضتيا واقعه : عوف بن مالك چه د حضرت عائشه وراره دې ، نقل کوى چه دوى ته دا خبره اوشوه چه عبد الله بن زبير د څه بيع يا د څه عطيه متعلق چه کومه حضرت عائشه ته ورکړې وه اوويل چه والله ! عائشه (که د داسې عطياتو ورکولو نه) منع نه شوه نو څه به په دې پابندى اولګوم ، حضرت عائشه تپوس اوکړو ، آيا واقعى ده داسې ويلې دى ؟ نو خلقو اوويل هو ، حضرت عائشه اوويل : هو لله على نذر أن لا أكلم ابن الزبير أبدا (د الله تعالى دپاره په ما دا نذر واجب دې چه څه به د ابن زبير سره کله هم خبرې نه کوم) -

چه کله ددې جدائۍ ډيره زمانه تيره شوه نو ابن زبير سفارشونه شروع کړل ، حضرت عائشه اوويل چه څه به د چا سفارش هم نه قبلوم ، او نه خپل قسم ماتوم ....بيا چه کله ابن زبير

---

1) ٥٧٢٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الاستئذان ، باب السلام للمعرفة و غير المعرفة (رقم الحديث : ٥٨٨٣) و أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم الهجر فوق ثلاث بلا عذر شرعى : ٤ \ ١٩٨٤ (رقم الحديث : ٢٥٦٠) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى كراهية الهجر للمسلم : ٤ \ ٣٢٧ (رقم الحديث : ١٩٣٢) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فيمن يهجر أخاه المسلم : ٤ \ ٢٧٨ (رقم الحديث : ٤٩١١)

2) صحيح البخارى ، أبواب المناقب ، باب مناقب قريش (رقم الحديث : ٣٥٠٣ - ٣٥٠٥)

باندې دا خبره ډېره سخته شوه نو دوی مسور بن مخرمه او عبد الرحمن بن الاسود ته (چه د قبیله بنی زهره وو) اوویل چه څه تاسو ته د الله تعالی واسطه درکوم چه ما حضرت عائشه ته بوځئ ، ځکه چه دوی دپاره جائز نه ده چه ماسره قطع تعلق دپاره قسم برقرار اوساتی ..
.... نو مسور او عبدالرحمن خپل خپل څادرونه ځان نه تاو کړل او ابن زبیر ئې د ځان سره واخستو ، دواړو د حضرت عائشه نه د ننوتلو اجازت اوغوښتلو او وې ویل : السلام علیك و رحمة الله وبرکاته ! آیا مونږ در ننوځو ؟ ...... " نو حضرت عائشه اوفرمائل : هَو ، دوی تپوس اوکړو : ټول درشو ؟ وې فرمائل : هَو ټول راځئ ، دوی ته معلومه نه وه چه دوی سره ابن زبیر هم دې ، نو چه کله دوی دننه شو نو ابن زبیر پردې ته دننه لاړو او حضرت عائشه ته ورترغاړه وتلو او دوی ته ئې د الله تعالی خاطر واچولو او په ژړا شو ، مسور او عبد الرحمن هم دوی ته د الله تعالی خاطر واچولو چه ده سره خبرې اوکړئ او ددوی عذر قبول کړئ ....
دواړو دا هم ویلې چه تاسو ته پته ده چه رسول الله ﷺ د قطع تعلق نه منع کړیده ، چه د څا مسلمان دپاره جائز نه دی چه دخپل رور نه د درې شپو نه زیات جدائی اختیار کړی (او ترك تعلق اوکړی)
چه کله دې خلقو ډېر زیات حضرت عائشه ته نصیحت او اصرار اوکړو نو دا هم په ژړا شوه چه ما نذر منلې دې او د نذر معامله ډېره سخته ده ..... خو دې دواړو مسلسل اصرار کولو تر دې چه دوی ابن زبیر سره خبرې اوکړې او ددې نذر په کفاره کښې دوی څلوېښت غلامان ازاد کړل ..... او دینه پس به چه کله هم دوی ته دا نذر رایاد شو نو دوی به دومره ژړل چه د دوی لوپټه به لونده شوه په اوښکو -
یاد اوساتئ چه دې حدیث کښې چه د حضرت عبد الله بن زبیر کومه واقعه ذکر ده نو دا د هغه وخت ده چه کله حضرت عبد الله بن الزبیر لا حکمران شوی نه وو - ځکه چه د حضرت عائشه وفات په سن ۵۷ هجرئ کښې د حضرت معاویه په دور کښې شویدې ، او د حضرت عبد الله بن زبیر دور د خلافت روستو شروع کیږی - ([1])

دسند وضاحت : حدثني عوف بن مالك بن الطفيل هو ابن الحارث وهو ابن أخي عائشة لأمها
① دلته سند کښې لږ غونده اختلاف دې ، یو روایت کښې دی عوف بن مالك بن طفیل بن الحارث دې -
② د صالح بن کیسان د روایت په طریق کښې دی عوف بن طفیل بن الحارث -
③ یو بل روایت کښې دی عوف بن الحارث بن الطفیل ، دیته علی ابن المدینی صحیح ویلې دی - ([2])
یعنی د عوف په نوم کښې خو اختلاف نشته دې ، د دوی د والد په نوم کښې اختلاف دې ، په بعضو کښې طفیل بن الحارث دې ، په بعضو کښې مالك بن الطفیل دې او په بعض روایتونو کښې حارث بن طفیل دې -

---

[1]) عمدة القاری : ۲۲\۱٤۲)
[2]) عمدة القاری : ۲۲\۱٤۲ . ارشاد الساری : ۱۳\۹۲ . فتح الباری : ۱۰\٦۰٤)

ابراهيم حربي ددې تفصيل ليكلې دې چه د طفيل پلار د حضرت ام رومان سره واده كړې ، ده د يمن قبيلې ازد سره تعلق لرلو ، د هلته نه مكې مكرمې ته راغلو ، ام رومان نه د دوى يو بچې طفيل پيدا شو د دوى د مرګ نه پس ام رومان سره حضرت صديق اكبر رضي الله عنه واده اوكړو او دوى نه حضرت عائشه او حضرت عبد الرحمن پيدا شو نو طفيل د حضرت عائشه د مور د طرفه رور شو (۱) او علامه ذهبى فرمائى چه دې صحابي وو (۲) ابن عبد البر په " الاستيعاب كښې دوى د اصحابوپه فهرست كښې شامل كړيدې ، (۳) د ده خوې د حضرت عائشه ورازه شو يعنى د دوى د مور د طرفه د رور خوې وو -

قوله: أن عائشة حُدِّثت: حُدِّثت صيغه د مجهول ده ، يعنى حضرت عائشه ته دا خبره بيان كړې شوه ، د اوزاعي په روايت كښې دى " أن عائشة بلغها... " (۴)

قوله: في بيع أو عطاء أعطته عائشة: يعنى دا خو يا د بيع څه معامله وه يا څه عطيه حضرت عائشه وركړې وه ، د اوزاعى په روايت كښې دى چه حضرت عائشه خپل يو كور خرڅ كړې وو ، چه په هغې حضرت ابن زبير غصه شوې وو - (۵)

قوله: أو لأحجُرَنَّ عليها: ديكښې " أو " په معنى د " إلى " دې او دينه پس " أن " مقدر دې يعنى د ا د " لألزمنك أو تعطيني حقي " د قبيلې نه دې ، يعنى حضرت عائشه دې منع شى ګنى څه به په دې پابندى اولګوم - (۶)

قوله: هو لله عليّ نذر أن لا أكلم ابن الزبير: ابن التين فرمائى " أن لا أكلم " تقدير د عبارت دې " عليّ نذر إن كلمته " (۷) په مناقبو د قريش كښې چه كوم روايت تير شويدې هغې كښې هم دى " لله عليّ نذر، إن كلمته ،

په بعض روايتونو كښې دې " لله عليّ نذر، إن أكلم ابن الزبير " (۸) د شرط او جزاء په صورت كښې جمله شرطيه ده نو ددې روايت مطابق به دا نذر معلق شى -

---

۱) فتح الباري : ۱۰\۶۰۳ ، ذكر هذا في عمدة القاري من الواقدى : ۲۲\۱۴۲ ، و كذا في تهذيب الكمال : ۱۳\۳۹۰ (رقم الترجمة : ۲۹۶۶)

۲) عمدة القاري : ۲۲\۱۴۲)

۳) الاستيعاب على هامش الإصابة ، باب الطاء : ۲\۱۱۵)

۴) ارشاد السارى : ۱۳\۹۲ ، فتح الباري : ۱۰\۶۰۴)

۵) فتح الباري : ۱۰\۶۰۵ ، عمدة القاري : ۲۲\۱۴۲ ، ارشاد السارى : ۱۳\۹۲)

۶) عمدة القاري : ۲۲\۱۴۲)

۷) عمدة القاري : ۲۲\۱۴۲ ، فتح الباري : ۱۰\۶۰۵ ، ارشاد السارى : ۱۳\۹۲)

۸) عمدة القاري : ۲۲\۱۴۲ ، فتح الباري : ۱۰\۶۰۵ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۲۰۶ ، أخرجه البخارى فى كتاب المناقب ، باب فى مناقب قريش (رقم الحديث : ۳۵۰۵)

قوله: فاستشفع ابن الزبیر حین طالت الهجرة: یعنی چه کله د حضرت عائشه د طرفه دا جُدائی اوږده شوه ، نو حضرت عبدالله بن الزبیر دوی ته سفارشونه شروع کړل چه دا راضی شی ، د اوزاعی په روایت کښې دی "فطالت هجرتها إیاه ، فنقصه الله بذلك فی أمره کله فاستشفع لکل جدیر أنها تقبل علیه ...."(۱) یعنی د حضرت عائشه د قطع تعلق زمانه چه اوږده شوه نو د حضرت ابن زبیر په تمام معاملاتو کښې د قدرت د طرفه نقصان شروع شو نو دوی په هر مناسب ذریعه سره سفارشونه شروع کړل چه حضرت عائشه ده ته متوجه شی او ده نه راضی شی -

قوله: فقالت: لا والله لا أشفع فیه أحدا: شَفَّعَ د باب تفعیل نه دې د دې معنی د سفارش قبلولو راځی - لا أتحنث إلی نذر یعنی څه په خپل نذر کښې به نه حانثه کیږم ، د معمر په روایت کښې دی "لاأحنث فی نذری"(۲)

قوله: وهما من بنی زهرة: بنو زهره چه د رسول الله ﷺ ماماګان لګیدل (۳) د مور د طرفه ئې رشته داران وو نو د دې رشتې به حضرت عائشه رعایت کولو ، نو حضرت عبدالله بن زبیر د سفارش دپاره مسور او عبد الرحمن راوستل ځکه چه دوی دواړو د بنوزهره سره تعلق لرلو -

قوله: أنشدکما بالله لمّا أدخلتمانی: لمّا د میم په تشدید او په تخفیف دواړو سره صحیح دې ، دا د "إلا" حرف استثناء په معنی کښې دې لکه په قرآن کریم کښې (إن کل نفس لما علیها حافظ) "لمّا" د "إلا" په معنی دې ، یعنی څه تاسو دواړو ته د الله تعالی خاطر اچوم چه ما عائشه ته بوځئ ، د اوزاعی روایت کښې دا هم دی چه ده دوی ته اوویل : تاسو ما ته خپل څادر واغوندوئ -

قوله: من التذکرة والتحریج: د تذکره نه تذکیر مراد دې یعنی د صله رحمۍ د فضیلت او د اهمیت یادول ئې ورته اوکړه ، د تحریج معنی ده چا لره په حرج کښې اچول یعنی دوی حضرت عائشه باندې اصرار اوکړو چه کله دوی بنه تنګول اوکړو نو حضرت عائشه خبرې اوکړې او په طور د کفاره ئې څلویښت غلامان ازاد کړل -

یو اشکال او ددې جواب: په ظاهره دلته اشکال کیږی چه د درې ورځو نه زیات د یو مسلمان سره قطع تعلق کول جائز نه دی نو حضرت عائشه داسې ولې اوکړل ؟

ددې جواب وړاندې تیر شویدې چه دڅه دینی مصلحت په وجه یا د څه نافرمانۍ او د معصیت په وجه ترك د تعلق اوکړې شی نو د دې جواز شته ، لکه چه امام بخاری په

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\٦٠۵)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱٤۲ ، فتح الباری : ۱۰\٦٠۵)

(۳) فتح الباری : ۱۰\٦٠۵)

راتلونكى باب " باب مايجوز الهجران لمن عصى " سره دا ثابت كړيده -
د حضرت عبد الله بن زبير سره د حضرت عائشه ډير محبت وو (١) او ده به د دوى ډير خيال هم ساتلو ، نو چه كله د ده د طرفه داسې سخته جمله اوويلې شوه ، نو دا يو قسم نافرمانى وه ، د محبوب خورئى د طرفه دا جمله دوى ته ډيره سخته اولګيدله او دده د تاديب دپاره ده سره ترك تعلق اوكړو - (٢)

٦٣- باب ما يجوز من الهجران لمن عصى

وَقَالَ كَعْبٌ حِينَ تَخَلَّفَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا وَذَكَرَ خَمْسِينَ لَيْلَةً [ر:٤١٥٦]

[٥٧٢٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْرِفُ غَضَبَكِ وَرِضَاكِ قَالَتْ قُلْتُ وَكَيْفَ تَعْرِفُ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّكِ إِذَا كُنْتِ رَاضِيَةً قُلْتِ بَلَى وَرَبِّ مُحَمَّدٍ وَإِذَا كُنْتِ سَاخِطَةً قُلْتِ لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ قَالَتْ قُلْتُ أَجَلْ لَسْتُ أُهَاجِرُ إِلَّا اسْمَكَ [ر:٤٩٣٠]

د معصيت په وجه كه د چا سره تعلق پريخودې شى نو د دې جواز شته او د سلف نه داسې ترك تعلق منقول دې ، مهلب فرمائى :

غرض البخارى فى هذا الباب أن يبين صفة الهجران الجائز وأنه يتنوع بقدر الجرم ، فمن كان من أهل العصيان يستحق الهجران بترك المكالمة ، كما فى قصة كعب و صاحبيه ، و ما كان من المغاضبة بين الأهل و الإخوان ، فيجوز الهجر فيه بترك التسمية مثلا ، أو بترك بسط الوجه مع عدم هجر السلام و الكلام " (٣)

يعنى امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې د ترك تعلق د جواز صورت بيانول غواړى ، د جرم په اعتبار سره د مختلف قسم ترك تعلق كيدې شى ، كه څوك نافرمانى كوونكې وى نو ده سره خبرې پريخودې شى او ترك د تعلق ورسره كيدې شى لكه چه د حضرت كعب بن مالك ﷺ په قصه كښې ترك د كلام شوې وو - دارنګه د رور او د اهل و عيال سره د ناراضګئ صورت كښې ترك تعلق داسې كيدې شى چه د ده نوم وانه خستې شى چه د چا سره ترك تعلق شويدې نور ده سره سلام كلام خو كيږى خو په رونړ تندى او په خندا خوشحالئ ورسره ملاويدل پريخودې شى -

---

(١) لكه چه د بخارى په يو روايت كښې د دې تصريح ده " عن عروة بن الزبير قال : كان عبد الله بن الزبير أحب البشر إلى عائشة بعد النبى صلى الله عليه و سلم و أبى بكر ، و كان أبر الناس بها ، و كانت لاتمسك شيئا ممّا جاءها من رزق الله تصدقت ...... صحيح البخارى ، كتاب المناقب ، باب مناقب قريش (رقم الحديث : ٣٥٠٥)

(٢) فتح البارى : ١٠\٦٠٨ ، ارشاد السارى : ١٣\٩٣ ، شرح صحيح البخارى لابن البطال : ٩\٢٧١)

(٣) فتح البارى : ١٠\٦١٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١٤٤ ، ابن بطال هم ددې ترجمه دا مقصد بيان كړيدې شرح ابن بطال : ٩\٢٧٢)

یو اشکال او ددې جوابونه: دلته یو اشکال کیږی د مسلمان فاسق او فاجر سره ترک خو جائز دې خو کافر لره پریخودل جائز نه دی ، حال دا دې چه کافر د مسلمان فاسق په مقابله کښې زیات سخت دې ؟

① د دې یو جواب خو دا ورکړې شویدې ، یو هجران بالقلب دې او بل هجران باللسان دې، د مسلمان سره هجران باللسان کیږی او د کافر سره هجران بالقلب وی اګر چه د ژبې خبرې اترې ده سره جاری وی خو د زړه محبت ورسره نه وی - (۱)

② شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله رجحان دې طرف ته دې چه دا د الله حکم دې او بنده د الله د حکم پابند دې ، د الله په احکامو کښې مختلف مصلحتونه وی او الله تعالی ته دا مصلحتونه په بهتر طریقه معلوم دی (۲) ګویا دې دا یو امر تعبدی ګرځوی -

۶۴=بَاب هَلْ يَزُورُ صَاحِبَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَوْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا

[۵۷۲۹] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْهِمَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَرَفَيْ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً فَبَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ قَائِلٌ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ قَالَ إِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي بِالْخُرُوجِ [ر: ۴۶۴]

د ترجمة الباب مقصد: د دې باب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه که یو سړې روزانه د خپل دوست او د متعلق کور ته ورځی نو دې کښې څه حرج نشته دې ، په حدیث کښې ددې اصل شته دې ، روایت د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ به د حضرت صدیق اکبر کورته د ورځ په شروع کښې یا د دې په آخره حصه کښې تشریف راوړو -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دا باب قائم کړو شاید ددې مشهور حدیث ضعف ته اشاره کوی ، چه هغې کښې دی "زرغبا تزدد حبا" یعنی د یو ورځ په ناغه سره ملاقات کوه نو یو بل سره محبت کښې به مو اضافه راځی ، حافظ وائی چه دا حدیث اګر چه په مختلف طریقو سره روایت دې خو یو طریق هم د ضعف او د کلام نه خالی نه ده - (۳)

خو علامه عینی رحمه الله د حافظ تردید کړیدې او فرمائی چه "هذا تخمين في حق البخاري لأنه حديث مشهور" (۴) یعنی د امام بخاری رحمه الله په باره کښې دا ویل چه دوی د یو مشهور

(۱) فتح الباری : ۱۰\۶۱۰. ارشاد الساری : ۱۳\۹۵)
(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۹\۲۷۳)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۱۱)
(۴) عمدة القاری : ۲۲\۱۴۵)

حديث ضعف ته اشاره کړېده ، نو دا د خپل خان د طرفه د هغه په حق کښې اندازه کول او د اټکل خبره ده ، د حقيقت سره د دې هيڅ تعلق نشته دې ، مشهور حديث ته هغه څنګه ضعيف ويلې شي -
دا حديث واقعتا مشهور دې او د حضرت ابوهريره نه علاوه د نورو څو اصحابو نه هم منقول دې (1) ابو نعيم ددې تمام طرق راجمع کړېدی ، حافظ ابن حجر فرمائی و قد جمعتها فی جزء مفرد (2)
او په دواړو حديثونو کښې څه تضاد نشته دی ، کُه دوست اوملګرې بې تکلفه وی او خپل مينځ کښې ئې محبت او خصوصی تعلق بالکل بې غباره وی نو داسې صورت کښې روزانه ملاقات کيدې شی خو کُه تعلق او محبت زيات نه وی نو بيا کله کله ملاقات زيات بهتر او باعث د زيات والی د محبت دې - (3)
حديث د باب دينه وړاندې څو ځايه تير شويدې او تفصيل سره په باب الهجرة کښې تير شويدې -
يو شبه او ددې جواب :د چا په ذهن کښې دا شبه راتلې شی چه حضور اکرم ﷺ به حضرت صديق اکبر کره روزانه تلو ، حال دا دې چه حضرت صديق اکبر هم راتلې شو ؟ چه کُه دې راتلې نو شايد د دوی تللو ته به ضرورت نه راپيښيدو ؟
د دې جواب دا دې چه حضرت صديق اکبر به هم يقينا راتللو ، دلته روايت کښې د دې ذکر نشته دې ، دلته د حضرت صديق اکبر سره د محبت او د خصوصی تعلق په بناء د رسول الله ﷺ معمول نقل کړې شو -(4) ابن التين هم ددې يو جواب ورکړېدې خو دا جواب تسلی بخش نه دې - (5)

٦٥=بَاب الزِّيَارَةِ

وَمَنْ زَارَ قَوْمًا فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ وَزَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَ عِنْدَهُ [ر:١٨٦٧]
[٥٧٣٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَارَ أَهْلَ بَيْتٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ طَعَامًا فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَمَرَ بِمَكَانٍ مِنَ الْبَيْتِ فَنُضِحَ لَهُ عَلَى بِسَاطٍ

---

1) عمدة القاری : ٢٢\١٤٥)
2) فتح الباری : ١٠\٦١١)
3) فتح الباری:١٠\٦١٢،ارشاد الساری : ١٣\٩٦ ،عمدة القاری : ٢٢\١٤٥ ،شرح ابن بطال : ٩\٢٧٤)
4) فتح الباری : ١٠\٦١١)
5) فتح الباری : ١٠\٦١١ و أجاب بن التين بأنه لم يكن يجيء إلى أبی بكر لمجرد الزيارة بل لما يتزايد عنده من علم الله . قال ابن حجر : و لم يتضح لی هذا الجواب . و يحتمل أن يكون منزل أبی بكر كان بين بيت النبی صلی الله عليه و سلم،و بين المسجد، فكان بمربه . والمقصود المسجد ،و كان يشهده ، كلما مربه)

فَصَلَّى عَلَيْهِ وَدَعَا لَهُمْ [ر:٦٣٩]

د ملاقات دپاره د راتلونکو په خدمت کښې طعام دې پيش کړې شي : د چا د ملاقات دپاره چه تلل اوشي او هلته د خوراك کولو موقع ملاو شي نو خوراك کول صحيح دى او سنت کښې د دې اصل شته ، اصحاب حضرات به د يو بل کور ته تلل او هلته به ئې خوراك کولو لکه چه دلته ترجمة الباب کښې دى چه حضرت سلمان فارسى ﷛ د حضرت ابو الدرداء ﷛ د ملاقات دپاره تشريف يوړو او دوى سره ئې خوراك اوکړو ، د زيارت کوونکى او د ملاقات کوونکي په خدمت کښې چه څه حاضر وى هغه پيش کول د اسلام په آدابو کښې يو ادب دې او خپل مينځ کښې د محبت د زياتيدو يو موثر ذريعه ده ، علامه ابن بطال رحمه الله ليکي:- "من تمام الزيارة إطعام الزائر ماحضر وإتحافه بما تيسر، و ذلك من كريم الأخلاق، وهو مما يثبت المودة ويؤكد المحبة" (١)

روايت د باب کښې دى چه رسول الله ﷺ د يو انصارى کور ته د ملاقات دپاره تشريف يوړو (دا د عتبان بن مالك کورنۍ وه) هلته ئې خوراك اوکړو ، چه کله راوتلو نو وې فرمائيل د کور يو حصه دې صفا کړې شي ، نو هلته ئې اوبه چړکاؤ کړې او يو پوزې ئې خور کړو ، په دې ئې مونځ اوکړو ، او د دې خلقو دپاره ئې دعاء اوکړه فنضح له على بساط : د نضح معنى ده اوبه چړکاول ، يعني اوبه ئې چړکاو کړې او يو پوزې وغيره ئې خور کړو -

ددې حديث نه يو ادب دا معلوم شو چه کله د چا سره خوراك اوکړې شي نو دوى ته دعا کول د خوراك نه پس سنت دې - (٢) او رسول الله ﷺ به په داسې موقعو باندې د دغه کور والا دپاره د برکت دعاء کوله

د مسلمان د زيارت او د ملاقات کولو فضائل : د چا د ملاقات او د زيارت دپاره د تلو باره کښې په احاديثو کښې ډير فضيلت راغلې دې ، امام ترمذى رحمه الله د حضرت ابوهريره ﷛ نه روايت نقل کړيدې ، چه حضور فرمائيلي دى " من عاد مريضا أو زار أخاله في الله، ناداه مناد: أن طبت وطاب ممشاك وتبوأت من الجنة منزلا" (٣) (چه کوم سړې د يو مريض تپوس کوى يا د يو رور ملاقات دپاره ځى نو يو اواز کوونکې آواز کوى " ته دې ښه ئې او د ستا د ا تلل دې ښه وى او د ستا منزل دې جنت وى " -)

امام مالك رحمه الله هم د حضرت معاذ بن جبل نه يو حديث قدسى نه نقل کړيدې چه حضور ﷺ فرمائيلي دى "وجبت محبتي للمتحابين فيّ، و المتجالسين فيّ و للمتزاورين فيّ و المتباذلين فيّ" (٤) (زما محبت د هغه خلقو دپاره ثابت دې چه کوم زما په وجه د يو بل سره محبت لرى او ديو بل سره کښيني او يو بل سره ملاقات کوى او په يو بل خرچ کوى)

---

(١) شرح بن بطال : ٩\٢٧٥)

(٢) فتح البارى : ١٠\٦١٣ ، شرح ابن بطال : ٩\٢٧٥)

(٣) أخرجه الترمذى فى كتاب البر والصلة،باب ما جاء فى زيارة الإخوان : ٤\٣٦٥ (رقم الحديث : ٢٠٠٨)

(٤) الموطاء للإمام مالک رحمه الله فى كتاب الشعر ، باب ما جاء فى المتحابين فى الله : ٢\٩٥٤) ....

او امام احمد رحمه الله يو روايت د عتبان بن مالك نه رانقل كړيدې ، د دې الفاظ دى "من زار أخاه المؤمن خاض في الرحمة حتى يرجع" (۱) (چه كوم كس د خپل مومن رور ملاقات كوى نو دې د واپس راتلو وخته پورې د الله تعالى د رحمت په غيږه كښې وى -)

٦٦= بَاب مَنْ تَجَمَّلَ لِلْوُفُودِ

[٥٧٣١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ قَالَ لِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَا الْإِسْتَبْرَقُ قُلْتُ مَا غَلُظَ مِنْ الدِّيبَاجِ وَخَشُنَ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ يَقُولُ رَأَى عُمَرُ عَلَى رَجُلٍ حُلَّةً مِنْ إِسْتَبْرَقٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اشْتَرِ هَذِهِ فَالْبَسْهَا لِوَفْدِ النَّاسِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ فَقَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَمَضَى مِنْ ذَلِكَ مَا مَضَى ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِحُلَّةٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِهَذِهِ وَقَدْ قُلْتَ فِي مِثْلِهَا مَا قُلْتَ قَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتُصِيبَ بِهَا مَالًا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَكْرَهُ الْعَلَمَ فِي الثَّوْبِ لِهَذَا الْحَدِيثِ [ر: ٨٤٦]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د بهر راتلونكو وفدونو د ملاويدو دپاره د خپل عادت نه لږ زيات زيب و زينت اختيار كړې شى نودا جائزدې اوسنت كښې ددې اصل شته.

علامه انورشاه كشميرى رحمه الله د صاحب د فتح القدير په حواله سره په فيض البارى كښې ليكى :

"إن الجمال غير الزينة ، فإن التزين يكون من الأوصاف الرديئة ، بخلاف الجمال ، فإنه من الخصال الحميدة ، ثم فرق أن الزينة هو جلب الحسن و التطرية ، ليكون له منظرا حسنا عند الخلائق ، بخلاف الجمال ، فإنه : اكتساب الحسن لئلا يكون قبيح المنظر ، مشارا إليه بالأصابع يضرب به مثل بين الناس" (۲)

د دې حاصل دا دې چه په زينت او په جمال كښې فرق دې زينت كول ښه عادت نه دې خو جمال ښه خصلت دې ، زينت او جمال كښې فرق دا دې چه زينت خپل خان په تكلف سره خوبصورته كولو او د ښائسته كولو نوم دې دې دپاره چه خلقو كښې ښائسته په نظر راشم او د جمال معنى دا ده چه سړې هغه بې ډوله طريقې پريږدى چه هسې نه بې ډبه ښكاره شى او په خلقو كښې مسخره جوړ شى او ده پورې خندا كانې شروع شى ، نو داسې بې ډولتيا ختمولو ته جمال وائى او دا ممدوح هم دې او مقصود هم دې -

---

۱) فتح البارى : ۱۰\٦١٢)

۲) فيض البارى: ٤\٣٩١)

۶۷=بَاب الْإِخَاءِ وَالْحِلْفِ

وَقَالَ أَبُو جُحَيْفَةَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ [ر:۱۸۶۷]
وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ [ر:۱۹۴۳]

[۵۷۳۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَآخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ [ر:۱۹۴۴]

[۵۷۳۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي [ر:۲۱۷۲]

إخاء رورولئ ته وائی او حِلْف د حاء په کسره سره او د لام په سکون سره معاهدې ته وائی (۱)
نبی کریم ﷺ مدینې ته د هجرت په ابتدائي ورځو کښې د اصحابو په مینځ کښې رورولي قائم کړې وه - د ابوجحیفه (د جیم په ضمه او د حاء په فتحه سره) نوم وهب بن عبد الله دې، د حضرت ابو الدرداء نوم "عویمر" دې (۲) د ابوجُحیفه دا تعلیق د حدیث موصول حصه ده چه کوم امام بخاری په باب الهجرة إلى المدينة کښې ذکر کړیدې - (۳)
دارنګه د عبد الرحمن بن عوف او د سعد بن الربیع په مینځ کښې مواخاة قائم کړې وو ، دا حدیث هم موصولا په کتاب البیوع، باب ما جاء فی قول الله تعالیٰ (فإذا قضیت الصلوة ......) کښې تیر شویدې -
د باب بل روایت کښې دی چه د حضرت انس ﷺ نه چا تپوس اوکړو چه د رسول الله ﷺ دا حدیث تا ته رارسیدلې دې لاحِلْف فی الإسلام نو دوی اوویل چه رسول الله ﷺ د قریشو او د انصارو په مینځ کښې خما په کور کښې معاهده کړې وه ، دینه د رورولئ معاهده مراد ده - دیکښې چه د کوم حدیث حواله ورکړې شویده ، دا امام مسلم رحمه الله رانقل کړیدې "لا حلف فی الإسلام، وأیما حلف کان فی الجاهلیة، لم یزده الإسلام إلا شدة" (۴)
حاصل دا دې چه زمانه د جاهلیت کښې به خلقو به د یو بل سره ملګرتیا کولو او امداد

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۱٤۸ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۹)
(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۹۹) ......
(۳) أخرجه البخاری فی کتاب الصوم ، باب من أقسم علی أخیه لیفطر فی التطوع (رقم الحدیث : ۱۹٦۸)
(٤) أخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة ، باب مؤاخاة النبی صلی الله علیه و سلم بین أصحابه رضی الله عنهم : ٤\۱۹٦۰ (رقم الحدیث : ۲۵۳۰)

کولو دپاره معاهده کوله ، بیا د ده حلیف قبیلې به د ده امداد او حمایت کولو اگر چه دې به په ناجائزه او په باطله وو .... رسول الله ﷺ د داسې معاهدو رد اوکړو او وې فرمائل لا حلف فی الإسلام۔

او داسې معاهده او میثاق چه د نیکو کارونو دپاره یا د څه امر د خیر دپاره وی نو دې باره کښې دوی ﷺ فرمائلې دی لم یزده الإسلام إلا شدة یعنی اسلام داسې معاهدې ته نور هم مضبوط والې ورکوی -

امام نووی رحمه الله فرمائی " المنفی حلف التوارث وما یمنع منه الشرع، أما التحالف علی طاعة الله و نصر المظلوم و المؤاخاة فی الله تعالی فهو أمر مرغب فیه " (۱) یعنی میراث او خلاف شرع امورو کښې خو حلف او معاهده ممنوع ده او د الله تعالی په اطاعت کښې او د مظلوم په نصرت او د رورولۍ دپاره کُه په خپل مینځ کښې معاهده اوشی نو د دې ترغیب ورکړې شویدې او دا ممنوع نه ده -

د حضرت انس ﷺ په حدیث کښې دی " قد حالف النبی صلی الله علیه وسلم بین قریش و الأنصار فی داری " سفیان بن عیینه وایی چه دیکښې د حالف نه مراد مؤاخاة دې - (۲)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

لکن سیاق عاصم عنه یقتضی أنه أراد المحالفة حقیقة ، .... و ترجمة البخاری ظاهرة فی المغایرة بینهما " (۳)
یعنی دینه رورولی نه ده مراد بلکه حقیقتًا حلف او معاهده مراد ده ، امام بخاری رحمه الله هم ترجمة الباب کښې دواړه جُدا کړیدی -

۶۸=بَابُ التَّبَسُّمِ وَالضَّحِكِ

وَقَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَام أَسَرَّ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكْتُ [ر:۳۴۲۶]
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى [ر:۱۲۲۶]
[۵۷۳۴] حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيَّ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَبَتَّ طَلَاقَهَا فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ فَجَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَهَا آخِرَ ثَلَاثِ تَطْلِيقَاتٍ فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ لِهُدْبَةٍ أَخَذَتْهَا مِنْ جِلْبَابِهَا قَالَ وَأَبُو بَكْرٍ جَالِسٌ عِنْدَ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۶۱۶ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب فضائل الصحابة ، باب مؤاخاة النبی صلی الله علیه وسلم بین أصحابه : ۲\۳۰۸)
(۲) فتح الباری : ۱۰\۶۱۵)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۱٤)

النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَابْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ جَالِسٌ بِبَابِ الْحُجْرَةِ لِيُؤْذَنَ لَهُ فَطَفِقَ خَالِدٌ يُنَادِي أَبَا بَكْرٍ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَزْجُرُ هَذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يَزِيدُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ ثُمَّ قَالَ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ [ر: ٢٤٩٦]

[٥٧٣٥] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ نِسْوَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَسْأَلْنَهُ وَيَسْتَكْثِرْنَهُ عَالِيَةً أَصْوَاتُهُنَّ عَلَى صَوْتِهِ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ فَقَالَ أَضْحَكَ اللّٰهُ سِنَّكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَقَالَ عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي لَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَقَالَ أَنْتَ أَحَقُّ أَنْ يَهَبْنَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِنَّ فَقَالَ يَا عَدُوَّاتِ أَنْفُسِهِنَّ أَتَهَبْنَنِي وَلَمْ تَهَبْنَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَ إِنَّكَ أَفَظُّ وَأَغْلَظُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيهٍ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ [ر: ٣١٢٠]

[٥٧٣٦] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالطَّائِفِ قَالَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَقَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَبْرَحُ أَوْ نَفْتَحَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ قَالَ فَغَدَوْا فَقَاتَلُوهُمْ قِتَالًا شَدِيدًا وَكَثُرَ فِيهِمُ الْجِرَاحَاتُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ قَالَ فَسَكَتُوا فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بِالْخَبَرِ كُلِّهِ [ر: ٤٠٧٠]

[٥٧٣٧] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَكْتُ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ لَيْسَ لِي قَالَ فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا أَجِدُ فَأُتِيَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ قَالَ إِبْرَاهِيمُ الْعَرَقُ الْمِكْتَلُ فَقَالَ أَيْنَ السَّائِلُ تَصَدَّقْ بِهَا قَالَ عَلَى أَفْقَرَ مِنِّي وَاللّٰهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ قَالَ فَأَنْتُمْ إِذًا_ [ر: ١٨٣٤]

[٥٧٣٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ الْأُوَيْسِيُّ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً قَالَ أَنَسٌ فَنَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ [ر: ٢٩٨٠]

[٥٧٢٩] حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ مَا حَجَبَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَا رَآنِي إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِي وَلَقَدْ شَكَوْتُ إِلَيْهِ أَنِّي لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ فَضَرَبَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ اللّٰهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا [ر: ٢٨٥٧]

[٥٧٣٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ غُسْلٌ إِذَا احْتَلَمَتْ قَالَ نَعَمْ إِذَا رَأَتِ الْمَاءَ فَضَحِكَتْ أُمُّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ أَتَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبِمَ شَبَهُ الْوَلَدِ [ر: ١٣٠]

[٥٧٣١] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَجْمِعًا قَطُّ ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ [ر: ٤٥٥١]

[٥٧٣٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ ح وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ يَخْطُبُ بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ قَحَطَ الْمَطَرُ فَاسْتَسْقِ رَبَّكَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ وَمَا نَرَى مِنْ سَحَابٍ فَاسْتَسْقَى فَنَشَأَ السَّحَابُ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ ثُمَّ مُطِرُوا حَتَّى سَالَتْ مَثَاعِبُ الْمَدِينَةِ فَمَا زَالَتْ إِلَى الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ مَا تُقْلِعُ ثُمَّ قَامَ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ غَيْرُهُ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ غَرِقْنَا فَادْعُ رَبَّكَ يَحْبِسْهَا عَنَّا فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَجَعَلَ السَّحَابُ يَتَصَدَّعُ عَنِ الْمَدِينَةِ يَمِينًا وَشِمَالًا يُمْطَرُ مَا حَوَالَيْنَا وَلَا يُمْطِرُ مِنْهَا شَيْءٌ يُرِيهِمُ اللّٰهُ كَرَامَةَ نَبِيِّهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِجَابَةَ دَعْوَتِهِ [ر: ٨٩٠]

علامه عيني او علامه قسطلاني فرمائي: "هذا باب في إباحة التبسم و الضحك" (١) تبسم مسكي كيدلو ته وائي ، ضحك داسې خندا ته وائي چه ديكښې اواز ډير نرې وی چه نزدې سړې ئې هم واونه ري ، او كه اواز دومره اوچت وی چه ټول ئې واوری نو ديته قهقهه وائي -

د حضور د خندلو كيفيت: رسول الله ﷺ به په عام حالاتو كښې تبسم كولو ، كله كله به ئې ضحك كولو - (٢) علامه شامي او نورو فقهاءو د تبسم تعريف كړيدې چه كوم بغير د اوازه وی چه هغې ته مسكاوائي ، ضحك هغه دې چه ديكښې دې په خپله اواز واوری ، اوقهقهه

---

(١) ارشاد الساري : ١٣ \ ١٠٠ ، عمدة القاري : ٢٢ \ ١٤٧)

(٢) زاد المعاد ، فصل في هديه صلى الله عليه و سلم في كلامه و سكونه ، و ضحكه ، و بكائه : ١ \ ١٨٢)

دا ده چه ديكښې په خوا كښې خلق اواز واورى - (1)
علامه بن قيم رحمه الله په زاد المعاد كښې فرمائى "وكان رجل ضحكه التبسم، بل كله التبسم، فكان نهاية ضحكه أن تبدو نواجذه ..... لم يكن ضحكه بقهقهة" (2)
(د رسول الله ﷺ خندا به بس تبسم وو ، د دوى د خندا انتهاء به دا وه چه د دوى غاښونه مبارك به ښكاره شو ، په قهقهه به دوى كله هم نه خندل)
د رسول الله ﷺ د زيات نه زيات خندا چه كوم كيفيت په روايتونو كښې منقول دى ، نو هغه په الفاظو د " حتى بدت نواجذه .... " سره منقول دې ، لكه دې باب كښې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت كښې دى ...... دينه معلومه شوه چه رسول الله ﷺ كله هم قهقهه نه ده كړې ، لكه چه وړاندې د حضرت عائشه رضي الله عنها روايت راځى ، ما رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم مستجمعا ضاحكا "- (ما كله هم رسول الله ﷺ په پوره خندا نه دې ليدلې -)
خو بعض فقهاء حضراتو د " بدت نواجذه " والا كيفيت په قهقهه كښې شامل كړيدې او ويلې دى چه دې كيفيت سره په مانځه كښې څوك اوخاندى نو د مانځه سره ئې اودس هم ماتيږى (3) ددې تفسير مطابق د رسول الله ﷺ نه قهقهه ثابته ده، خو جمهور د قهقهه دا تعريف نه كوى - (4)
د باب تر لاندې امام بخارى رحمه الله اته حديثونه رانقل كړيدى او ديكښې هر يو كښې د ضحك او د تبسم ذكر شته دې -
د دريم حديث په آخر كښې دى ، قال الحميدى : حدثنا سفيان : بالخبر كله " حميدى د امام بخارى رحمه الله شيخ دې او د ده نوم عبد الله بن الزبير دې ، فرمائى چه سفيان بن عيينه دا حديث ماته په صيغه د اخبار سره اورولې دې چر ته هم په كښې عنعنه نشته دې -
قوله: مـا رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مستجمعـا ضـاحكـا: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي ، چه رسول الله ﷺ ما كله هم په پوره خندا نه دې ليدلې ، داسې چه د دوى تالو په نظر راغلې وى . لَهَوات: د لهاة جمع ده تالو ته وائى - (5)

1) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الطهارة ، مطلب نوم الأنبياء غير ناقض : ١\١٠٧)
2) زاد المعاد ، فصل فى هديه صلى الله عليه و سلم فى كلامه و سكونه ، و ضحكه ، و بكائه : ١\١٨٢)
3) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الطهارة ، مطلب نوم الأنبياء غير ناقض : ١\١٠٧)......
4) مجمع بحار الأنوار مادة " لها " : ٤\٥٢٠ ، النهاية لابن الأثير : " باب اللام مع الهاء " : ٤\٢٨٣)
5) عمدة القارى : ٢٢\١٥٢ ، ارشاد السارى : ١٣\١٠٨)

٦٩= باب قول الله تعالى يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين [التوبة:١١٩] وما ينهى عن الكذب

[۵۷۴۳] (١) حدثنا عثمان بن أبى شيبة حدثنا جرير عن منصور عن أبى وائل عن عبد الله رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال إن الصدق يهدى إلى البر وإن البر يهدى إلى الجنة وإن الرجل ليصدق حتى يكون صديقا وإن الكذب يهدى إلى الفجور وإن الفجور يهدى إلى النار وإن الرجل ليكذب حتى يكتب عند الله كذابا

[۵۷۴۴] حدثنى محمد بن سلام حدثنا إسماعيل بن جعفر عن أبى سهيل نافع بن مالك بن أبى عامر عن أبيه عن أبى هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال آية المنافق ثلاث إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا اؤتمن خان [ر:۳۳]

[۵۷۴۵] حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا جرير حدثنا أبو رجاء عن سمرة بن جندب رضى الله عنه قال قال النبى صلى الله عليه وسلم رأيت الليلة رجلين أتيانى قالا الذى رأيته يشق شدقه فكذاب يكذب بالكذبة تحمل عنه حتى تبلغ الآفاق فيصنع به إلى يوم القيامة [ر:۸۰۹]

د صدق او د رښتيا اهميت : امام بخاری رحمه الله چه دې ابواب کښې د ژوند آداب بيانوی دې وجه نه ئې مختلف اسلامي آدابو او احکامو باندې ابواب قائم کړل ، دا باب د صدق او د رښتيا د اهميت او د دروغو په ممانعت قائم شويدې -

سورة توبة آيت کريمه ئې نقل کړيدې چه هغې کښې الله تعالى د رښتونو سره د کيدو حکم ورکوی . يعنى هغه خلق چه کوم په خپل ايمان ، عمل او اقوالو کښې رښتونې دی دروغژن او منافقان نه دې (۲)

د باب ړومبی حديث د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دې ، فرمائی چه صدق او رښتيا نيکي ته هدايت کوی ، اونيکی جنت ته هدايت کوی ، سړې رښتيا وائی ، تر دې چه " صديق " جوړ شی ، او دروغ فسق او فجور ته بوتلل کوی او فسق جهنم ته بوتلل کوی او سړې دروغ وائی وائي تر دې چه د الله تعالى په نزد دې " کذّاب " اوليکلې شی -

دا روايت امام بخاری رحمه الله دلته په ړومبی ځل ذکر کړيدې -

---

(۱) ۵۷۴۳) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب . باب قبح الكذب و حسن الصدق : ٤ \ ٢٠١٢ (رقم الحديث : ٢٦٠٧) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب . باب فى التشديد فى الكذب : ٤ \ ٢٩٧ (رقم الحديث : ٤٩٨٩) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة . باب ما جاء فى الصدق و الكذب : ٤ \ ٣٤٧ (رقم الحديث : ١٩٧١)

(۲) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٥٢ . ارشاد السارى : ١٣ \ ١٠٨)

د دروغو نقصان:

قوله: حتى يُكتب عند الله كذّابا: د حضرت عبد الله بن مسعود په يو بل روايت كښې د دې تفصيل راغلې دې ددې الفاظ دى "لايزال العبد يكذب و تنكت في قلبه نكتة سوداء حتى يسود قلبه ، فيكتب عند الله من الكاذبين" (١) (سړې دروغ وائى نو د ده په زړه كښې يو تور داغ لګي تر دې چه د ده زړه پوره تور شى او د الله تعالى په نزد دې په دروغژنو كښې اوليكلې شى)
امام غزالى رحمه الله فرمائي چه كذب قبيح لعينه نه دى ، بلكه ديكښې چه د نورو خلقو ضرر دې نو دې وجه نه دا قبيح دى ، (٢) بعض عالمان ديته قبيح لعينه وائى څكه چه دا خلاف واقع او خلاف حقيقت خبره اګر چه د چا دپاره مضر نه وى فى نفسه هم قبيح ده -
په بعضې خاص صورتونو كښې د كذب اجازت په خپله احاديثو كښې هم نقل دې ، مثلاً د دوه سړو په مينځ كښې د صلح كولو په غرض سره كه د دروغو ضرورت راپيښ شى نو د دې جواز شته ، د ښځې سره په مخصوص صورتونو كښې د دروغو ويلو او په جنګ كښې كافرانو ته د نقصان رسولو په غرض سره د كذب جواز شته دې - (٣)
د باب دويم روايت په تفصيل سره په كشف البارى كتاب الايمان كښې تير شويدې - (٤)
د كذب په مقابله كښې صدق دې ، صدق فى القول ، صدق فى العمل ، صدق فى العزم او صدق في الايمان ، دا ټول مطلوب او محبوب دى -
د باب آخرى روايت كښې دى ، رسول الله ﷺ فرمائي : چه ما اوليدل چه ما ته دوه سړې راغلل (دوى نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام او حضرت ميكائيل عليه السلام دى) (٥) او دې دواړو ما ته اوويل ، چه كوم سړې تا اوليدلو چه د ده وخكي شلولې كيږى ، دې كذاب وو ، بخارى ، كتاب الجنائز كښې دى : ده به د دروغو خبرې داسې خورولې چه د دنيا په ټولو ګوټونو كښې به خوريدلې ، د قيامت ورځې پورې به ده سره داسې كيږى ، دلته په روايت كښې اختصار دې ، په جنائز كښې دا روايت په تفصيل سره تير شويدې ، هلته الفاظ دى :
" رأيت الليلة رجلين أتياني فأخذا بيدى و أخرجاني إلى أرض مقدسة ، فإذا رجل جالس ، و رجل قائم ، بيده كلوب من حديد يدخله في شدقه حتى يبلغ قفاه ، ثم يفعل بشدقه الآخر مثل ذلك و يلتئم شدقه هذا ، فيعود ، فيصنع مثله ، فقلت : ما هذا ؟ قالا : ......" (٦) يعنى ما اوليدل چه د شپې ما ته دوه كسان راغلل څه دوى مقدس زمكې ته بوتلم ، ما يو سړې اوليدو چه ولاړ دې او دده په لاس كښې د

---

(١) الموطاء للإمام مالک ، كتاب الجامع ، باب ما جاء فى الصدق و الكذب : ٧٣٢ ؛
(٢) فتح البارى : ١٠\٦٢٢)
(٣) رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى البيع : ٥\٣٠٣)
(٤) كشف البارى ، كتاب الإيمان ، باب علامة المنافق : ٢\٢٧٠ (رقم الحديث : ٣٣)
(٥) لكه چه هم د بخارى په يو روايت كښې د دې دواړو فرشتو نومونه ذكر دى - كتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحديث : ١٣٢٠)
(٦) أخرجه البخارى فى كتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحديث : ١٣٨٦)

اوسپنې كونده ده چه د يو ناست سړى په وخكي كنبې نې ورننه باسى او تر څته پورې نې راکاږى بيا د بل طرف وخكي سره داسې اوکړي ، او دې وخته پورې رومبې وخكي نې ورغلې وى، بيا دې ورغلې وخكي سره دا عمل په دوباره اوكړى،ما تپوس اوكړو داڅه دې؟ نو دوى اوويل (دې كذاب دې)

۷۰=بَاب فِي الْهَدْيِ الصَّالِحِ

[۵۷۴۶] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي أُسَامَةَ أَحَدَّثَكُمُ الْأَعْمَشُ سَمِعْتُ شَقِيقًا قَالَ سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ يَقُولُ إِنَّ أَشْبَهَ النَّاسِ دَلًّا وَسَمْتًا وَهَدْيًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَابْنُ أُمِّ عَبْدٍ مِنْ حِينِ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِ لَا نَدْرِي مَا يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ إِذَا خَلَا [ر:۳۵۵۱]

[۵۷۴۷] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُخَارِقٍ سَمِعْتُ طَارِقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:۶۸۴۹]

هَدْى (د هاء په فتحه او دال په سكون سره) طريقه ته وائى (۲) امام بخارى رحمه الله د حديث په الفاظو سره دا ترجمه قائم كړيده ، امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " او امام ابوداود په خپل سنن كنبې دا حديث رانقل كړيدې "إن الهدى الصالح و السمت الصالح و الاقتصاد جزء من خمسة وعشرين جزء من النبوة" (۳) (بنه طريقه ، نيك عادت او ميانه روى د نبوت په پنځويشتو اجزاءو كنبې يو جزء او يو حصه ده -)

رومبى روايت كنبې حضرت حذيفه ﷺ فرمائى ، خلقو كنبې د رسول الله ﷺ د عادتونو طور او طريقو اوخصلتونو كنبې زيات مشابه ابن ام عبد (حضرت عبد الله بن مسعود) دې ، د كور نه وتلو نه واخله واپس كيدو پورې (چه مونږ ته د دوى د ژوند دا معمولات په نظر راتلې ، اوس چه كور ته لاړ شى هلته څه كوى هغه مونږ ته نه دى معلوم ځكه چه د كور ژوندون خو صرف كور والا ته معلوميدې شى)

په حديث كنبې درې لفظونه استعمال شويدى دَل (ددال په فتحه سره) ترجمه ده حسن الحركة فى المشى والحديث وغيرهما (۴) يعنى د انسان د حركاتو او سكناتو بنائست ته دَل وائى - سَمْت (د سين په فتحه او د ميم په سكون سره) بنه منظر ته هم وايى او طور طريقو ته هم وائى - (۵)

---

(۱) ۵۷۴۷) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الإعتصام بالكتاب و السنة . باب الاقتداء بسنن رسول الله صلى الله عليه و سلم (رقم الحديث : ۶۸۴۹)

(۲) مجمع بحار الأنوار " مادة هدى " : ۵\۱۴۵ ، النهاية لابن الأثير : ۵\۲۵۳)

(۳) أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب . باب فى الوقار : ۴\۲۴۷ (رقم الحديث : ۴۷۷۶) . الأدب المفرد مع فضل الله الصمد . باب الهدى و السمت الحسن : ۲\۲۶۰ (رقم الحديث : ۷۹۱)

(۴) ارشاد السارى : ۱۳\۱۱۱)

(۵) مجمع بحار الأنوار " مادة سمت " : ۳\۱۱۳ ، النهاية لابن الأثير : ۲\۳۹۷)

هَدْى طور طريقه سكينت او وقار ته وائى ، هدي او دل قريب المعنى دى - (١)
ددې حديث په سند كښې اسحاق بن ابراهيم وائي ، ما ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه تپوس اوكړو چه اعمش دا حديث تا ته بيان كړيدې ، نو دوى په هو يا په نه سره جواب رانكړو ، بلكه وړاندې ئې سند نقل كړو او وې ويل : سمعت شقيقا قال سمعت حذيفة ...
شارحين ليكى چه د دوى دا خاموشى او جواب نه وركول د دوى تصديق او د " هو " د جواب وركولو قائم مقام وو (٢) چه د دې حاصل دادې چه د ابواسامه شيخ اعمش دې او دې فرمائى چه ما د شقيق بن سلمه نه اوريدلې دې -
د باب دويم حديث هم د حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ دې ، او امام بخارى رحمه الله په ړومبى ځل دلته رانقل كړيدې ، هغه فرمائى ، چه د ټولو نه ښائسته كلام كتاب الله دې او د ټولو نه ښائسته طريقه او سيرت د نبي كريم ﷺ طريقه او سيرت دې -
دا حديث دلته موقوف روايت دې په بعض طريقو كښې مرفوع هم راغلې دې (٣) او د عبد الله بن مسعود په بعض طرق كښې دا اضافه هم شته " وشر الأمور محدثاتها، وإن ما توعدون لآت ، وما أنتم بمعجزين " (٤) اصحاب السنن دا حديث په مختلف الفاظو سره نقل كړيدې - (٥)
فائده : دلته د باب په روايت كښې دى چه حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ په طور طريقو كښې د رسول الله ﷺ سره د ټولو نه زيات مشابه وو ..... خو بعض روايتونو كښې دا حضرت فاروق اعظم ، او د حضرت فاطمه او د حضرت عمرو بن الاسود په باره كښې راغلې دى ، چه دوى د حضور ﷺ سره د ټولو نه زيات مشابه وو - (٦)
د دې جواب دا وركولې كيدې شى چه دا د مختلفو اصحابو خپله خپله مشاهده وه ، چا ته په يو كښې او چا ته په بل كښې د حضور ﷺ سره زيات مشابهت په نظر راغلو -
حافظ ابن حجر د دې نور جوابونه هم ذكر كړيدى ، خو راجح هم دا خبره معلوميږى چه كوم مونږ ذكر كړه (٧)

١) عمدة القارى : ٢٢\١٥٤ ، شرح الكرمانى : ٢١\٢٢٢ ، فتح البارى : ١٠\٦٢٥)
٢) عمدة القارى : ٢٢\١٥٤ ، ارشاد السارى : ١٣\١١١)
٣) امام احمد رحمه الله دا د حضرت جابر رضى الله عنه نه مرفوع نقل كړيدې د " شر الأمور محدثاتها " اضافې سره (مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد جابر بن عبد الله : ٣\٣١٩)
٤) أخرجه البخارى فى كتاب الإعتصام بالكتاب و السنة ، باب الإقتداء بسنن رسول الله صلى الله عليه و سلم (رقم الحديث : ٧٢٧٧)
٥) فتح البارى : ١٠\٦٢٦)
٦) فتح البارى : ١٠\٦٢٥)
٧) لكه چه حافظ ابن حجر فرمائى " و يحتمل أن تكون مقالة حذيفة و قعت بعد موت عمر " او چه كوم روايت كښې د حضرت فاطمه رضى الله عنها ذكر دې چه د دې د رسول الله صلى الله عليه و سلم سره زيات مشابهت وو نو دې باره كښې حافظ فرمائى :" قلت: و يجمع بالحمل فى هذا على نساء " او د حضرت عمرو بن الاسود د زياتوالى د مشابهت په باره كښې فرمائى...[بقيه برصفحه آئنده..

۷۱ - باب: الصبر على الأذى

وقوله الله تعالى: إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (الزمر: ۱۰)

[۵۷۴۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنِي الْأَعْمَشُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ أَحَدٌ أَوْ لَيْسَ شَيْءٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُمْ لَيَدْعُونَ لَهُ وَلَدًا وَإِنَّهُ لَيُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ [ر: ۶۹۹۳]

[۵۷۴۹] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ شَقِيقًا يَقُولُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً كَبَعْضِ مَا كَانَ يَقْسِمُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ وَاللَّهِ إِنَّهَا لَقِسْمَةٌ مَا أُرِيدَ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ قُلْتُ أَمَا أَنَا لَأَقُولَنَّ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَسَارَرْتُهُ فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَخْبَرْتُهُ ثُمَّ قَالَ قَدْ أُوذِيَ مُوسَى بِأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَصَبَرَ [ر: ۲۹۸۱]

د صبر لغوی او صطلاحی معنی او قسمونه: د صبر لغوی معنی د بندیدو، ایساریدو راځي او اصطلاح کښې صبر په دري معنی مشهور دي، یو: صبرعلی المصیبة " دویم: صبرعلی الطاعة او دریم: صبرعن المعصیة-

صبرعلی المصیبة معنی دا ده چه انسان په کوم آزمائش او تکلیف کښې مبتلا وی په هغې د الله تعالی نه هیڅ قسم شکوه او شکایت او د ناراضګۍ اظهار اونکړي، او ددي په وجه د الله تعالی په اطاعت او عبادت کښې هیڅ قسم فرق رانه ولی، بلکه استقامت سره رضاء بالقضاء باندې عمل کوی ..... (۱) دیته " صبرعلی المصیبة " ..... وائي، قرآن کریم کښې صبر په دې معنی سره ډیر استعمال دې، او صبر هم په دې معنی د تولو نه زیات مشهور دې - دلته دې دا خبره یاده وی چه د مصیبت په وخت شکوه شکایت نه کول او راضی بالقضاء اوسیدو اصل اعتبار په ابتدائي وخت کښې دې، حدیث کښې دی، الصبرعند صدمة الأولی (۲) روستو چه وخت تیریږی نو صبر خو خود راځي -

دویم قسم صبرعلی الطاعة دې چه د هغې حاصل دا دې چه د الله تعالی په اطاعت او په عبادت باندې سرې په استقامت سره اوسی - (۳)

دریم قسم صبرعن المعصیة دې یعنی د الله تعالی د نافرمانۍ او د معصیت نه انسان خپل

...بقیه ازحاشیه گذشته] " قلت: و یجمع بالحمل علی من بعد الصحابة " فتح الباری: ۱۰ \ ۶۲۵)

(۱) معارف القرآن، سورة البقرة: ۱ \ ۳۹۴، الجامع لأحکام القرآن للقرطبی: ۲ \ ۱۷۳)

(۲) أخرجه البخاری فی کتاب الجنائز، باب الصبر عند الصدمة الأولی (رقم الحدیث: ۱۳۰۲).....

(۳) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی: ۲ \ ۱۷۴، معارف القرآن، سورة البقرة: ۱ \ ۳۹۴)

خان بند اوساتي - (١)
قران کريم د صابرينو ډير لوئ فضيلت بيان کړيدې ، او په قرآن کښې صبر تقريبًا په پنځه نوی ځايونو کښې ذکر شويدې - (٢)
د باب رومبی روايت کښې حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه فرمائی چه حضور اکرم ﷺ فرمائلې دی ، چه هيڅ يو سړې هم په تکليف ده خبره اوريدو کښې د الله تعالى نه زيات صابر نشته دې چه خلق ده دپاره ځوې وائی او دې (سره د دې په دنيا) ده لره معاف کوی او ده ته رزق ورکوی -
ليس أحداو ليس شيء کښې راوی ته شك دې چه کوم لفظ ئې استعمال کړيدې -
قوله: أصبر على أذى سمعه من الله: د " من الله " تعلق د أصبر سره دې " من " ... د " أصبر " صله ده ، أذى موصوف او سمعه ئې صفت دې تقدير د عبارت دې .... " ليس أحد أصبر من الله على أذى سمعه ..... " د باب دويم حديث کښې هم د صبر ذکر دې -
د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې باب کښې د خلقو په اذيت ملاويدو باندې د صبر کولو بيانول دی ، امام ابن ماجه په خپل سنن کښې يو روايت نقل کړيدې ، چه دا د امام بخاری رحمه الله په شرط نه دې ، دې وجه نه امام د دې ذکر اونکړو ، د هغې الفاظ دی "المؤمن الذی يخالط الناس ويصبر على أذاهم أعظم أجرا من المؤمن الذی لا يخالط الناس ولا يصبر على أذاهم" (٣) يعنی چه کوم سړې د خلقو سره اوسيږی او د دوی په اذيتونو صبر کوی نو دده ثوابونه د هغه سړې په مقابله کښې زيات دی چه کوم د خلقو سره نه اوسيږی او د دوی په اذيتونو ورکولو صبر نه کوی -

۷۲=بَابٌ مَنْ لَمْ يُوَاجِهِ النَّاسَ بِالْعِتَابِ

[۵۷۵۰] (٤) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَتْ عَائِشَةُ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَرَخَّصَ فِيهِ فَتَنَزَّهَ عَنْهُ قَوْمٌ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ فَحَمِدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهُمْ بِاللَّهِ وَأَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً [ر:۶۸۷۱]
[۵۷۵۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ هُوَ ابْنُ أَبِي عُتْبَةَ

---
(١) معارف القرآن : ۱۱ \ ۳۹٤)
(٢) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۱۲)
(٣) سنن ابن ماجه ، كتاب الفتن ، باب الصبر على البلاء : ۲ \ ۱۳۳۸ (رقم الحديث : ٤٠٣٢)
(٤) ۵۷۵۰) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی كتاب الاعتصام بالكتاب و السنة (رقم الحديث : ۶۸۷۱) و أخرجه مسلم فی الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه وسلم بالله تعالى و شدة خشيته : ٤ \ ۱۸۲۹ (رقم الحديث : ۲۳۵۶)

مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا فَإِذَا رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ [ر:٣٣٦٩]

د رسول الله ﷺ يو عادت مباركه دا وو چه دوى ته به د چا خبره بده اولګيده نو خاص ده ته به ئي په تعين سره خطاب د عتاب (زورني) ورکولو نه کولو ، بلکه که چا ته به دوى په يو خبره د عتاب ورکولو ضرورت محسوسولو نو عمومي خطاب کښې به ئي عتاب بيان کړو - د حياء د غلبې په وجه به دوى په تعين سره يو خاص کس ته عتاب نه ورکولو ، لکه امام ابوداود رحمه الله د حضرت عائشه ﷺ روايت رانقل کړيدې " كان النبى صلى الله عليه و سلم إذا بلغه عن الرجل الشيء لم يقل : ما بال فلان يقول ، ولكن يقول : ما بال أقوام يقولون كذا و كذا " ([1])

لکه چه د باب په رومبى روايت کښې دى ، رسول الله ﷺ يو کار اوکړو او ديکښې ئي رخصت هم ورکړو خو خلقو به دينه ځان ساتلو ، نو رسول الله ﷺ ته چه کله معلومه شوه نو دوى خطبه کښې ارشاد اوکړو ، په خلقو څه شويدى چه ما يو کار اوکړو خو خلق دينه بيا هم ځان ساتى ، د الله قسم دې چه څه د خلقو نه الله تعالى زيات پيژنم او ده نه زيات يريږم- دې حديث کښې چه د کوم کار ذکر دې شارحين د بخارى دينه لا علمى ښکاره کوى - ([2])

ديکښې رسول الله ﷺ ما بال أقوام په خطبه کښې ارشاد کړو او نه ئي څوك متعين کړو او نه ئي چا ته په شخصى طور خطاب اوکړو -

د مسلم شريف په روايت کښې دومره اضافه هم ده " فبلغ ذلك النبى صلى الله عليه و سلم، فغضب حتى بان الغضب فى وجهه " ([3])

قوله: عن الشيء أصنعه : د شيء نه مراد کار دې لکه چه د جرير په روايت کښې دى " بلغهم عنى أمر ترخصت فيه فكرهوه و تنزهوا عنه " ([4]) او د ابومعاويه په روايت کښې دى " يرغبون عما رخصت فيه " ([5]) يعنى چه کوم کار کښې رخصت ورکړې شويدې ، خلقو دې رخصت نه اعراض اوکړو او ددې په کولو شرميږى ، د شعبى مشهور قول دې ،إن الله يحب أن يعمل برخصه كما يحب أن يعمل بعزائمه ([6]) يعنى الله تعالى ته چه څنګه په عزيمت باندې عمل خوښ

---

[1]) سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى حسن العشرة : ٤ \ ٢٥٠ (رقم الحديث : ٤٧٨٨) د ابوداود يو بل روايت کښې دى " كان رسول الله صلى الله عليه و سلم قلما يواجه رجلا فى وجهه بشيء يكرهه (سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى حسن العشرة : ٤ \ ٢٥٠ (رقم الحديث : ٤٧٨٩)

[2]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١١٤)

[3]) رواه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه: ٤ \ ١٨٢٩(رقم الحديث: ٢٣٥٦)

[4]) و رواية جرير أخرجها مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه : ٤ \ ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٣٥٦)

[5]) و رواية أبى معاوية أيضا فى مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه : ٤ \ ١٨٢٩ (رقم الحديث ٢٣٥٦)

[6]) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٢٨٧)

دې نو داسې ورته په رخصتونو هم عمل کول خوښ دې -
د باب دويم روايت کښې دی ، رسول الله ﷺ د پرده دارې پيغلې جينۍ نه هم زيات حياء دار وو ..... عذراء ، پيغلې جينۍ ته وائی ، خدر : پردې ته وائی ، علامه عينی رحمه الله ترجمة الباب سره د حديث مناسبت بيانولو کښې ليکی :

" مطابقته للترجمة من حيث إنه لشدة حيائه لا يعاتب أحدا فى وجهه " (۱) يعنی دوی ﷺ کښې چه حياء ډيره زياته وه نودې وجه نه دوی يو خاص کس مخاطب کړې او زورلې نه دې -

۷۳- بَابُ مَنْ أَكْفَرَ أَخَاهُ بِغَيْرِ تَأْوِيلٍ فَهُوَ كَمَا قَالَ

[۵۷۵۲] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا وَقَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[۵۷۵۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا

[۵۷۵۴] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ۱۲۹۷]

دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کُه يو مسلمان بل مسلمان بغير د څه قرينې او د دليله او د تاويله تکفير اوکړی نو دې په خپله کافر کيږی، " بغير د تاويله " قيد ئې څکه اولګوله چه کُه د تاويل او د دليل د وجه نه د ده تکفير اوکړی ، نو بيا دې معذور دې - (۳) لکه چه په را روان باب کښې راځی -

د باب لاندې چه کوم احاديث راغلې دی په دې باندې خبرې څو بابه وړاندې باب ما ينهی من السباب و اللعن کښې شويدی ، د " فهو کما قال " يو تاويل ابن بطال کړيدې ، هغه فرمائی ، ما د مهلب نه دې باره کښې تپوس اوکړو دوی په مختلف تعبيرونو کښې هم يو جواب راکړو ، او وې ويل چه د فهو کما قال مطلب دا دې چه دې دروغژن دې ، کافر نه دې

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۱۵۶)
(۲) ۵۷۵۲) هذا الحديث من إفراد الإمام البخاری . عمدة القاری : ۲۲\۱۵۷)
(۳) عمدة القاری : ۲۲\۱۵۷)

يعني چه څنګه په نورو باندې د دروغو فتوی لګوی ، داسي دی په خپله دروغژن دی (۱)
د عکرمه بن عمار تعلیق ابونعیم او حارث بن ابی سلمه موصولاً نقل کړیدی - (۲)

۷۳=بَاب مَنْ لَمْ يَرَ إِكْفَارَ مَنْ قَالَ ذَلِكَ مُتَأَوِّلًا أَوْ جَاهِلًا

وَقَالَ عُمَرُ لِحَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ قَدْ اطَّلَعَ إِلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ قَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ [ر:۳۶۰۸]

[۵۷۵۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَادَةَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ أَخْبَرَنَا سَلِيمٌ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمْ الصَّلَاةَ فَقَرَأَ بِهِمْ الْبَقَرَةَ قَالَ فَتَجَوَّزَ رَجُلٌ فَصَلَّى صَلَاةً خَفِيفَةً فَبَلَغَ ذَلِكَ مُعَاذًا فَقَالَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ فَبَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا قَوْمٌ نَعْمَلُ بِأَيْدِينَا وَنَسْقِي بِنَوَاضِحِنَا وَإِنَّ مُعَاذًا صَلَّى بِنَا الْبَارِحَةَ فَقَرَأَ الْبَقَرَةَ فَتَجَوَّزْتُ فَزَعَمَ أَنِّي مُنَافِقٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مُعَاذُ أَفَتَّانٌ أَنْتَ ثَلَاثًا اقْرَأْ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا وَسَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَنَحْوَهَا [ر:۶۶۸]

[۵۷۵۶] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ مِنْكُمْ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى فَلْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ تَعَالَ أُقَامِرْكَ فَلْيَتَصَدَّقْ [ر:۴۵۷۹]

[۵۷۵۷] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فِي رَكْبٍ وَهُوَ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَنَادَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ وَإِلَّا فَلْيَصْمُتْ [ر:۲۵۳۳]

د ترجمة الباب مقصد : دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د هغه خلقو دليل بيان کړيدې چه کوم د جهالت يا د تاويل په بناء باندې د چا تکفير کوونکی ته کافر نه وائی لکه چه مهلب فرمائی :

"معنى هذا الباب أن المتأول معذور غير مأثوم ، ألا ترى أن عمر بن الخطاب قال لحاطب ، لما كاتب المشركين بخبر النبى : إنه منافق ، فعذر النبى عليه السلام عمر لما نسبه إلى النفاق -- و هو أسوأ الكفر -- ولم يكفر عمر بذلك من أجل ما جناه حاطب ، و كذلك عذر عليه السلام معاذ حين قال للذى خفف الصلاة و قطعها خلفه : إنه منافق ، لأنه كان متأولا ، فلم يكفر معاذا بذلك" (۳) يعنى د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د عذر او د تاويل په وجه که څوک چا ته کافر اووائی نو دې ګنهګار نه دې ، لکه چه

(۱) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹ \ ۲۸۹)
(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۳۱)
(۳) شرح ابن بطال : ۹ \ ۲۹۱)

حضرت فاروق اعظم حضرت حاطب ته منافق اوويلې خو رسول الله ﷺ دوی معذور اوګرځولو ځکه چه حضرت فاروق اعظم ده ته د خط ليکلو د جرم په وجه منافق ويلې وو ، دارنګه حضرت معاذ بن جبل د مونځ نه تلونکی سړي ته منافق اوويلې ، حضور دې هم معذور اوګرځولو ، ځکه چه ده سره هم د خپلې خبرې تاويل او دليل وو -

① د شارحينو د کلام حاصل دا دې چه ړومبی باب کښې امام بخاری رحمه الله دا بيان اوکړو چه بغير د تاويله تکفير کول باعث د کفر دې او دې باب کښې امام بخاری رحمه الله دا بيانوی چه د تاويل او د عدم واقفيت په بنياد باندې تکفير کوونکې معذور دې - (١)

② شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله يو بله خبره ليکلې ده ، هغه په " الابواب و التراجم " کښې ليکی :

ما يخطر بالبال -- و الله أعلم بحقيقة الحال -- أنهما مسألتان مختلفتان ، فالباب الأول كما قال الشراح فى حق من قال للآخر : يا كافر ، بغير تاويل فى هذا القول ، و أما الباب الثانى فمؤداه عندى مسألة أخرى ، وهى تكفير من قال كلمة الكفر ، أو فعل فعلا يوجب الكفر جاهلا أو متأولا ، فمتعلق التأويل ههنا فعل المقول فيه ، لا فعل القائل ، بخلاف الترجمة السابقة ، فإنها على عكس ذلك ، و على هذا لا يلزم التكرار ، فتأمل ، فإنه لطيف مناسب لدقائق تراجم البخارى ، و مطابقة حديث الباب أعنى قصة حاطب أما على قول الشراح ، ففى قول عمر : إنه منافق ، فإنما قال عمر ما قاله متأولا ، و أما على ما اخترته فى معنى الترجمة ، فالمطابقة فى فعل حاطب ، فإنه فعل ما فعله متأولا ، و الله أعلم " (٢)

حضرت شيخ الحديث صاحب رحمه الله د ويلو حاصل دا دې چه د تير شوې ترجمة الباب مقصد هم هغه مقصد دې چه کوم شارحينو بيان کړيدې ، چه بغير د تاويله د چا تکفير کول جائز نه دی او موجب د کفر دی ، خو ددې باب نه د امام بخاری رحمه الله غرض د تاويل په وجه د تکفير کوونکی حکم بيانول مقصد نه دې بلکه د هغه سړی دپاره د جواز بيان کول مقصد دې ، چه هغه د تاويل يا د جهالت په وجه څه کافرانه قول يا عمل اختيار کړو نو ړومبې باب د قائل سره متعلق دې يعنی چه نورو ته کافر وائی او دا باب د مقول فيه سره متعلق دې يعنی چه کوم سړی ته کافر اوويلې د ده باره کښې دې چه کُه ده د کفر والا کار د څه تاويل د وجه نه کړې وی نو دې معذور دې لکه چه حضرت حاطب د خط ليکلو تاويل بيان کړو چه ما ته معلومه وه چه مسلمانانو ته به په دې سره څه نقصان نه رسی ، خو ما ته به دا فائده اوشی چه زما اهل و عيال به محفوظ شی -

قوله: من حلف منكم فقال فى حلفه ......: د دې حديث مناسبت د ترجمة الباب د دويم جزء " جاهلا " سره دې چه چا د جهالت په وجه د لات او د عزی قسم اوکړو نو دې دې کلمه د توحيد اووائی ، خو چه دغه وخت خلق د زمانه د جاهليت سره نزدې وو او د جاهليت

---

(١) عمدة القاری : ٢٢\١٥٨ ، ارشاد الساری : ١٣\١١٦ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٦)

(٢) الأبواب و التراجم : ٢\١١٦)

د زماني الفاظ او تعبيرات او كلمات د دوی په ژبو پراته وو ، دې وجه نه حضور اکرم ﷺ د جهالت او د غلطۍ په وجه داسې حلف کوونکې معذور اوګرځولو - (۱)

۷۵- بَاب مَا يَجُوزُ مِنَ الْغَضَبِ وَالشِّدَّةِ لِأَمْرِ اللَّهِ

وَقَالَ اللَّهُ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ [التوبة:۷۳]

[۵۷۵۸] حَدَّثَنَا يَسَرَةُ بْنُ صَفْوَانَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْبَيْتِ قِرَامٌ فِيهِ صُوَرٌ فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ وَقَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُصَوِّرُونَ هَذِهِ الصُّوَرَ [ر:۲۳۴۷] .

[۵۷۵۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا قَالَ فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطُّ أَشَدَّ غَضَبًا فِي مَوْعِظَةٍ مِنْهُ يَوْمَئِذٍ قَالَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فَإِنَّ فِيهِمْ الْمَرِيضَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَةِ [ر:۹۰]

[۵۷۶۰] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي رَأَى فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ نُخَامَةً فَحَكَّهَا بِيَدِهِ فَتَغَيَّظَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ حِيَالَ وَجْهِهِ فَلَا يَتَنَخَّمَنَّ حِيَالَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ [ر:۳۹۸]

[۵۷۶۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا رَبِيعَةُ بْنُ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اللُّقَطَةِ فَقَالَ عَرِّفْهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا ثُمَّ اسْتَنْفِقْ بِهَا فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَدِّهَا إِلَيْهِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الْإِبِلِ قَالَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ أَوْ احْمَرَّ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا حِذَاؤُهَا وَسِقَاؤُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا [ر:۹۱]

د ترجمة الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد ترجمة الباب نه دا دې چه رسول الله ﷺ به د خلقو په اذيت ورکولو صبر کولو او د خپل ذات دپاره به ئې د دوی نه انتقام نه اخستلو او دوی سره د شفقت او د نرمۍ سلوك كول اګر چه د دوی اخلاق كريمه كښې داخل وو خود دين اود شريعت اود الله تعالى د احكامو په معامله كښې به د دوی رعايت نه كولو(۲)

(۱) عمدة القاري : ۲۲\۱۵۹ ، شرح ابن بطال : ۹\۲۹۲)

(۲) فتح الباري : ۱۰\۶۳٤ ، عمدة القاري : ۲۲\۱۶۰)

بلکه الله جل شانه په قرآن کريم کښې د الله د دښمنانو کافرانو سره د سخت برتاو حکم کړيدې ، ارشاد دې (يٰآيها النبي جاهد الكفار و المنافقين واغلظ عليهم)(١) دا رنګه باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله چه کوم روايتونه رانقل کړيدی ، ديکښې د رسول الله ﷺ د غضب او دغصه ذکر دې -

د باب رومبې روايت په کتاب اللباس باب ما وطئ من التصاوير کښې تير شويدې - چه کور کښې ئې تصويرونه اوليدل نو دوی غصه شو او د مخ مبارک رنګ ئې بدل شو -

دويم روايت کښې دی چه اوږد مونځ ورکوونکی ته دوی ﷺ غصه شو ، دا روايت هم په کتاب الصلاة کښې تير شويدې - (٢)

دريم روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ مونځ کولو نو د قبلې په طرف د سجدې کولو په ځائې کښې توک (بلغم يا خړينګ) اوليدلو نو دا ئې په خپل لاس سره صفا کړو او غصه شو او وې فرمائل چه تاسو کښې کله يو کس په مانځه کښې وی نو الله تعالى دده مخامخ وی ، دې وجه په مانځه کښې خپلې مخې ته د پوزې وغيره رطوبت نه غورزوئ -

نُخامة (د ميم په ضمه سره) د پوزې وغيره نه چه کوم رطوبت اوځی هغې ته وائی ، حِيال وجهه : حيال (د حاء په کسره سره) د مخامخ په معنى دې - (٣) أى مقابل وجهه ، يو روايت کښې " قِبَل وجهه " دې (٤)

د باب څلورم حديث کښې هم د دوی د غصې ذکر دې ، ديکښې دی فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى أحمرت وجنتاه..... وجنة ننګی ته وائی ، وکاء : تار (د تړلو تار) ته وائی - عفاص (د عين په کسره سره) ګوتئ ته وائی - لايتنځّمن : دباب تفعيل د تنځّم معنى ده پوزه څونړ کول - (٥) دا حديث کتاب اللقطة ، باب ضالة الإبل کښې تير شويدې -

[٥٧٦٣] وَقَالَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ احْتَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُجَيْرَةً مُخَصَّفَةً أَوْ حَصِيرًا فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِيهَا فَتَتَبَّعَ إِلَيْهِ رِجَالٌ وَجَاءُوا

---

(١) سورة التحريم : ٩)

(٢) أخرجه البخاری فی کتاب الصلاة ، باب تخفيف الإمام فی القيام ، و إتمام الرکوع و السجود (رقم الحديث : ٧٠٢)

(٣) فتح الباری : ١٠ \ ٦٣٤ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٢٠ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٦١)

(٤) أخرجه البخاری فی کتاب الصلوة ، باب حک البزاق باليد فی المسجد (رقم الحديث : ٤٠٦) و أخرجه مسلم فی کتاب المساجد و مواضع الصلوة ، باب النهی عن البصاق فی المسجد ... ١ \ ٣٨٨ (رقم الحديث : ٥٤٧)

(٥) مجمع بحار الانوار : ٤ \ ٦٧٦)

يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ ثُمَّ جَاءُوا لَيْلَةً فَحَضَرُوا وَأَبْطَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُمْ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ وَحَصَبُوا الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مُغْضَبًا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا زَالَ بِكُمْ صَنِيعُكُمْ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكْتَبُ عَلَيْكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ [ر: ٦٩٨]

د باب آخرى روايت د مكى بن ابراهيم دى ، مكى د ده نوم دې دا مكه ته نسبت نه دې ، علامه مزى او ائمه رجال ددې تصريح كړيده - (١)

محمد بن زياد : د محمد بن زياد ذكر دلته په رومبى خل راغلى دې ، صحيح بخارى كښې د ده صرف هم دا يو حديث دې (٢) ابن حبان په كتاب الثقات كښې د ده ذكر كړيدې - (٣) ابن عساكر فرمائى " روى عنه البخارى كالمقرون " (٤) ابن منده ده ته ضعيف ويلې دې (٥) حافظ ابن حجر په " تقريب " كښې فرمائى " صدوق يخطي " (٦) په دوه سوه او پنځوستمه هجرئ كال كښې د ده وفات شوې وو - (٧)

قوله: احتجر رسول الله صلى الله عليه وسلم حُجَيْرَةً مُخَصَّفَةً أو حصيرا: د احتجر معنى ده په زمكه باندې نخه او علامه وغيره لګول چه څوك په دې كښينه نى ، حُجَيْرَة په تصغير سره هم دې او حَجِيرَة (د حاء په فتحه او جيم په كسره سره) هم دې ، بيل او خانله ځائې ته وائى - مُخَصَّفَة : د باب تفعيل نه صيغه د اسم مفعول ده - خصفه نه جوړ شويدې ، امام نووى فرمائى خصفه او حصير دواړه په يو معنى دى ، و المعنى احتجر حجرة أى حوط موضعا من المسجد بحصير يستره ليصلى فيه ولا يمر عليه أحد ويتوفر عليه فراغ القلب (٨)

يعنى رسول الله ﷺ يو ځانلا ځائې د كجورو د بناخونو يا دپوزو نه جوړ كړې وو دې دپاره چه ديكښې په سكون سره مونځ اوكړې شى -

قوله: و حصبوا الباب : په دروازه كُتكانړي ويشتل - حصبوا : أى رموه بالحصباء ، حصباء كُتكانړو ته وائى - (٩)

(١) علامه مزى فرمائى : " ذكره الخليفة بن خياط فى الطبقة الخامسة من أهل خراسان " او وړاندې فرمائى : " و قال الحافظ ابوبكر الخطيب : إن مكى بن ابراهيم رواه هكذا بالرى وهو جائى من خراسان يريد الحج ..... تهذيب الكمال : ٢٨ \ ٤٧٩ ، ٤٨٠ ، (رقم الترجمة : ٦١٧٠) و تاريخ الخطيب : ١٣ \ ١١٧)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٤ وارشاد السارى : ١٣ \ ١٢٢)

(٣) كتاب الثقات لابن الحبان : ٩ \ ١١٤)

(٤) تهذيب الكمال : ٢٥ \ ٢١٦ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٥) تقريب التهذيب ص ٤٧٨ (رقم الترجمة : ٥٨٨٧)

(٦) تهذيب الكمال : ٢٥ \ ٢١٧ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٧) تهذيب الكمال : ٢٥ \ ٢١٧ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٨) شرح مسلم للنووى ، كتاب صلوة المسافرين ، باب استحباب صلوة النافلة فى بيته .... : ١ \ ٢٦٦)

(٩) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٢)

د روايت حاصل دا دي چه رسول الله ﷺ د مانځه دپاره کوم بيل خائي جوړ کړي وو ، ديکښي ئې يو شپه مونځ اوکړو ، خلقو هم ديکښي مونځ کول شروع کړل ، په بله ورځ خلق راغلل ، دوی ﷺ رانغللو نو خلقو شور جوړ کړو او په دروازه ئې ټکټکاڼړی ويشتل شروع کړل ، رسول الله ﷺ د غصې په حالت کښي د کوره راووتلو او وې فرمائل چه څه دي دپاره را اونه وتلم چه څه يريدم چه هسې نه تاسو باندې دا مونځ فرض کړې شی -

رسول الله ﷺ په دې موقع ولې غصه شو حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی :

" و الظاهر أن غضبه لكونهم اجتمعوا بغير أمره فلم يكتفوا بالإشارة منه لكونه لم يخرج عليهم بل بالغوا فحصبوا بابه أو غضب لكونه تأخر إشفاقا عليهم لئلا تفرض عليهم ، وهم يظنون غير ذلك " (١)

يعنی رسول الله ﷺ يا خو ددې وجه نه غصه شو چه دغلته موجود خلق په دې اشاره پوهه نه شو چه دوی راونه وتل بلکه دوی د کور په دروازه ټکټکاڼړی ويشتل شروع کړل نو دوی ﷺ ته دا طريقه ناخوښه شوه او غصه شو -

يا ددې وجه نه غصه شو چه د رسول الله ﷺ تاخير کول په وجه د شفقت وو چه هسې نه دا مونځ په دوی فرض نه شی دې وجه نه دوی راونه وتل ، او خلقو نور څه اوګڼړل -

علامه کرمانی رحمه الله د دوی د غصه کيدو يو بله وجه هم ليکلې ده چه خلقو د دوی د اجازت نه بغير د دوی په جوړ شوی مخصوص خائې باندې مونځ اوکړو ، دې وجه نه دوی ﷺ غصه شو - (٢)

خو حافظ ابن حجر دا بعيد ګرځولې ده (٣) علامه عينی رحمه الله په حافظ باندې تنقيد کړيدې اوفرمائی چه دا څه بعيد خبره نه ده (٤) دا روايت په كتاب الصلوة کښې تير شويدې (٥)

٧٦= باب الحذر من الغضب

لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ [الشورى:٣٧]

وَقَوْلِهِ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [ر: آل عمران:١٣٤]

[٥٧٦٣] (٦) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الشَّدِيدُ بِ

---

١) فتح البارى : ١٠\٦٣٥)

٢) شرح البخارى للكرمانى : ٢١\٢٣٢)

٣) فتح البارى : ١٠\٦٣٥)

٤) عمدة القارى : ٢٢\١٦٥)

٥) صحيح البخارى كتاب الصلوة ، باب شرب الناس و الدواب من الأنهار (رقم الحديث : ٢٣٧٢)

٦) ٥٧٦٣) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب فضل... [بقيه برصفحه آئنده....

الصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

[۵۷٦۴] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ جُلُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغْضَبًا قَدِ احْمَرَّ وَجْهُهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَالُوا لِلرَّجُلِ أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ [ر: ۳۱۰۸]

[۵۷٦۵] (۱) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ هُوَ ابْنُ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي قَالَ لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ لَا تَغْضَبْ

دینه د وړاندینې باب حاصل دا وو چه د دینی او شرعی امورو او د الله تعالی د احکامو په سلسله کښې د غصه او د غضبناك کیدو جواز شته ، د دې باب مقصد دا دې چه د الله تعالی د حکم نه علاوه په عام معاشرتي رویو کښې د غصې او د غضب نه حتی الامکان خان ساتل پکار دی (۲)

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله دوه آیتونه ذکر کړیدی ، دواړو آیتونو کښې د مؤمنانو صفت بیان کړې شویدې چه دوی غصه خوری ، د غصې د تقاضو مطابق عمل کولو په ځاې معاف کول کوی او دارنګه د غصې د بدو نتائجو نه محفوظ پاتې کیږی ، یو د سورة شورٰی آیت کریمه دې چه دیکښې دی (وإذا ما غضبوا هم يغفرون) د غصې په وخت معاف کول د غصې نه بچ کیدل دی -

دویم آیت د سورة آل عمران دې چه هغې کښې دی (والكاظمين الغيظ و العافين عن الناس)

د باب رومبې روایت کښې دی چه پهلوان هغه کس نه دې چه کوم زیات راپرزول کوی بلکه پهلوان هغه کس دې چه د غصې په وخت په خپل نفس قابو اوساتی -

صُرَعة د صاد په ضمه او د راء په فتحه سره پهلوان ته وائی ، دا د فُعَلة وزن د مبالغې صیغه ده لکه چه حُفَظَة او ضُحَکَة دې یعنی هغه کس چه ډیر راپرزول کوی - (۳)

...بقيه ازحاشيه گذشته] من يملك نفسه عند الغضب : ٤ \ ٢٠١٤ (رقم الحديث : ٢٦٠٩) و أخرجه النسائى فى كتاب عمل اليوم و الليلة : ٦ \ ١٠٥ (رقم الحديث : ١٠٢٢٦)

(۱) ٥٧٦٥) الحديث أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى كثرة الغضب : ٤ \ ٣٧١ (رقم الحديث : ٢٠٢٠)

(۲) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٣)

(۳) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٦ ، شرح الكرمانى : ٢١ \ ٢٣٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٣ . وقال ابن الأثير : " الصُّرَعة بضم الصاد و فتح الراء : المبالغة فى الصراع الذى لا يُغلب ، فنقله إلى الذى...[بقيه برصفحه آئنده....

د باب آخرى روايت كښې دى چه يو سړي رسول الله ﷺ ته درخواست اوكړو چه ما ته وصيت اوكړئ ، نو دوى ﷺ اوفرمائل :" غصه مه كوه " دريځله دوى دا ارشاد اوكړو ، د مسند احمد او د صحيح ابن حبان په روايت كښې د ده نوم جاريه بن قدامه راغلې دې - (١)

د لاتغضب دا معنى هم كيدې شى چه د غصې او د غضب اسباب مه اختياروه ځكه چه غصه خو يو طبعى څيز دې دينه نهى نه صحيح كيږى خو اسباب د غضب اختيارى دى .
علامه خطابى رحمه الله هم دا معنى اخستې ده - (٢)
او دا مطلب هم كيدې شى چه د غصې په تقاضو عمل مه كوه يعنى د غصې په حالت كښې چه دې زړه څه ويل او څه كول غواړى دينه خپل ځان بند كړه - (٣)
دريځله دوى د تاكيد دپاره اوفرمائل ، چه كله به هم د دوى ﷺ ديو خبرې تاكيد مقصود وو نو دوى به دريځله ارشاد فرمائلو - (٤)
او دا وجه هم كيدې شى چه سائل كښې غصه زياته وه ، دې وجه نه دوى ﷺ په ده د قابو ساتلو دپاره دا دريځله ويلې وى - (٥)

٧٧=بَاب الْحَيَاءِ

[٥٧٦٦]حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي السَّوَّارِ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ مَكْتُوبٌ فِي الْحِكْمَةِ إِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ وَقَارًا وَإِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ سَكِينَةً فَقَالَ لَهُ عِمْرَانُ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتُحَدِّثُنِي عَنْ صَحِيفَتِكَ
[٥٧٦٧]حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يُعَاتِبُ

...بقيه ازحاشيه گذشته] يغلب نفسه عند الغضب و يقهرها ، فإنه إذا ملكها كان قد قهر أقوى أعدائه و شر خصومه ، و لذلک قال : " أعدى عدو لک نفسک التى بين جنبيک " النهية : ١٣ \ ٢٤ ، مجمع بحار الأنوار : ٣١٣ \ ٣)

١) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد جارية ابن قدامة : ١٥ \ ٣٤ ، لاإحسان بترتيب صحيح ابن حبان ، كتاب الحظر و الإباحة ، باب الاستماع المكروه ، و سوء الظن ، و الغضب ، و الفحش : ٨ \ ٤٧٩ (رقم الحديث : ٥٦٦٠ ، ٥٦٦١)

٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٧ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٤ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٢٦)

٣) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٧ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٤ ، شرح الكرمانى : ٢١ \ ٢٣٤)

٤) لكه چه د حضرت انس روايت دې : " عن أنس عن النبى صلى الله عليه و سلم ، أنه كان إذا تكلم بكلمة ، أعادها ثلاثا حتى تفهم عنه ... " صحيح البخارى ، كتاب العلم ، باب من أعاد الحديث ثلاثا ليُفهم عن ١ رقم الحديث : ٩٥)

٥) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٧)

أخاهُ في الحياءِ يقولُ إنّكَ لتستحيي حتّى كأنّهُ يقولُ قد أضرَّ بكَ فقالَ رسولُ اللّٰهِ صلّى اللّٰهُ عليهِ وسلّمَ دعهُ فإنّ الحياءَ من الإيمانِ [ر:٢٤]

[٥٧٦٨] حدّثنا عليُّ بنُ الجعدِ أخبرنا شعبةُ عن قتادةَ عن مولى أنسٍ قالَ أبو عبدِ اللّٰهِ اسمهُ عبدُ اللّٰهِ بنُ أبي عتبةَ سمعتُ أبا سعيدٍ يقولُ كانَ النّبيُّ صلّى اللّٰهُ عليهِ وسلّمَ أشدَّ حياءً منَ العذراءِ في خدرِها [ر:٣٣٦٩]

حياء په انسان كښې يو داسې صفت دې چه د ډيرو بدو نه د انسان په بندولو موثر كردار كوى ، امام بخارى رحمه الله چه اخلاق او اداب بيانوى نو دې وجه نه دلته ئې د حياء متعلق درې بابه قائم كړل - د حياء متعلق تفصيل كتاب الايمان ، باب الحياء من الايمان كښې تير شويدې - دلته څو خبرې په دوباره اوګورئ :

د حياء لغوى او اصطلاحى معنى : لغت كښې حياء د ماتيدلو او د انكسار په معنى ده ، ابن دقيق العيد فرمائى چه حياء په اصل كښې په معنى د امتناع يعنى د بنديدو راځى ، بيا دا د انقباض په معنى كښې استعمال شوه - (١)

او په اصطلاح كښې امام راغب د حياء تعريف كړيدې " خلق يبعث على اجتناب القبيح و يمنع عن التقصير فى حق ذى الحق " (٢)

او د بعض عالمانو نه دا تعريف منقول دې " الحياء حالة تتولد من رؤية النعماء و رؤية التقصير " (٣)

(يعنى حياء د هغه حالت او كيفيت نوم دې چه كوم د الله تعالى په بې شماره نعمتونو كښې او په خپلو كوتاهو كښې د غور كولو نه راپيدا كيږى -)

بعض عالمانو حياء په شرعى ،عرفى او په عقلى خانو كښې تقسيم كړيده ، ځكه چه اسباب د حياء شرع ، عقل او عرف درې واړه كيدې شى ، دې وجه نه چه كوم سبب هم بيا موندې شو ، نو ديته به د حياء نسبت كيږى - (٤)

علامه انور شاه كشميرى رحمه الله په فيض البارى كښې فرمائى چه څيز هم يو دې خو د سبب په نسبت سره ئې نوم كښې فرق راځى - (٥)

بعض امور عرف كښې باعث د شرم جوړيږى ، اصل حياء شرعى ده ، حياء عرفى محمود ده ، خو هله چه كله د شريعت سره متصادم نه وى (٦) مثلاً بعض قومونو كښې طلاق باعث

---

(١) شرح الطيبى ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ١١٣/١ (رقم الحديث : ٥) المرقاة شرح المشكاة ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ٧٠/١ ، النهاية لابن الأثير : ٤٧٢/١)

(٢) شرح الطيبى ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ١١٣/١ (رقم الحديث : ٥) المرقاة شرح المشكاة ، كتاب الإيمان ، و قول النبى صلى الله عليه و سلم : بنى الإسلام على خمس : ١٢٩/١)

(٣) أشعة اللمعات : ٦٣/١ ، عمدة القارى ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان و قول النبى صلى الله عليه و سلم بنى الإسلام على خمس : ١٢٩/١)...

(٤) فضل البارى : ٣٢٢/١)

(٥) فيض البارى ، كتاب الايمان باب امور الايمان : ٧٩/١)

(٦) فضل البارى : ٣٢٢/١ ، ٣٢٣)

د عار او باعث د شرم دې ، دې وجه نه دې عرفي حياء د وجه نه څه خلق د ظلم داسې ارتکاب هم کوی چه ښځې ته طلاق هم نه ورکوی او ددې حقوق هم قطعا نه اداء کوی ، نتيجه ئې د ظلم په صورت کښې راوځي او دا ظلم د عرفي حياء نتيجه ده ، نو داسې عرفي حياء محمود نه ده چه کومه د شريعت سره متصادم وی ... دارنګه د پټو مسئلو نه د عرفي حياء د وجه جاهل پاتې کيدل هم صحيح نه دی ، حضرت عائشه ﷺ د انصارو د ښځو تعريف اوکړو او فرمائلي وو "نعم النساء نساء الأنصار ، لم يكن يمنعهن الحياء أن يتفقهن في الدين"[1] (د انصارو ښځې ډيرې ښې دی د دين په مسئلو خان پوهولو کښې نه شرميږی -)

دلته د باب رومبې روايت د حضرت عمران بن حصين ﷺ دې ، رسول الله ﷺ فرمائی چه حياء نيکی راولی ، بشير بن کعب وائی چه د حکمت په کتابونوکښې ئې ليکلي دی ، چه حياء د وقار او د سکون سبب دې .... عمران بن حصين ﷺ چه دا واوريدل نو خفه شو او وې فرمائل چه څه تا ته د رسول الله ﷺ حديث بيانوم او ته ما ته د خپل کتاب نه خبرې اوروې -

چه حضرت عمران بن حصين ﷺ حديث د رسول بيان کړو او بشير بن کعب د دې په تائيد کښې د حکمت د کتابونو نه د حياء متعلق خبره رانقل کړه ، نو حضرت عمران بن حصين ته دا تقابل ښه اونه لګيدو ، دا رنګه دې کښې د حديث د رسول او د يو عام قول د ګډيدو هم يره کيده ، نو دې وجه نه دا په دوی بده اولګيده - ([2])

د باب دويم حديث کښې دی چه رسول الله ﷺ د يو سړی په خوا کښې تيريدو ، ده خپل رور ..... چه ډير شرميدونکې وو .... رټلو او ورته ئې ويل چه ته دومره حياء کوې ؟ ګويا ده دا ويل چه تا ته به د دينه نقصان ملاو شی ، رسول الله ﷺ اوفرمايل دې پريږده ، ځکه چه حياء د ايمان حصه ده - حافظ ابن حجر فرمائی چه ددې سړی او دده د رور نوم ما ته معلوم نه شو - ([3])

د حياء طبعي په وجه انسان چه د ډيرو زياتو مصيبتونو او ګناهونو نه بچ کيږی ، دې وجه نه حضور ﷺ اوفرمائل : چه دا د ايمانه ده ، يو حديث کښې ئې حياء د ايمان شعبو نه يو شعبه ګرځولې ده - ([4])

---

[1]) أخرجه مسلم في كتاب الحيض ، باب استحباب استعمال المغتسلة من الحيض : ١ \ ٢٦١ (رقم الحديث : ٣٣٢)

[2]) فتح الباري : ١٠ \ ٦٣٩ ، ٦٤٠ ، ارشاد الساري : ١٣ \ ١٢٨)

[3]) فتح الباري : ١٠ \ ٦٤٠)

[4]) عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : الإيمان بضع و سبعون شعبة و الحياء من الإيمان ، أخرجه البخاري في كتاب الإيمان ، باب أمور الإيمان (رقم الحديث : ٩) و أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب بيان عدد شعب الإيمان : ١ \ ٦٣ (رقم الحديث : ٣٥)

۷۸=باب إذا لم تستحي فاصنع ما شئت

[۵۷٦۹] حدثنا أحمد بن يونس حدثنا زهير حدثنا منصور عن ربعي بن حراش حدثنا أبو مسعود قال قال النبي صلى الله عليه وسلم إن مما أدرك الناس من كلام النبوة الأولى إذا لم تستحي فاصنع ما شئت [ر:۳۲۹٦]

فارسى كښې ددې ترجمه شويده چه كومه محاوره جوړه شويده چه .... " بے حياء باش و هر چه خواهى كن " حياء چه دې د ستركو نه لاړه شى او د بې حيائې مرض راپيدا شى نو بيا د معاصى او د گناهونو سلسله نه بنديږى -

۷۹=باب ما لا يستحيا من الحق للتفقه في الدين

[۵۷۷۰] حدثنا إسماعيل قال حدثني مالك عن هشام بن عروة عن أبيه عن زينب بنت أبي سلمة عن أم سلمة رضي الله عنها قالت جاءت أم سليم إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت يا رسول الله إن الله لا يستحيي من الحق فهل على المرأة غسل إذا احتلمت فقال نعم إذا رأت الماء [ر:۱۳۰]

[۵۷۷۱] حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا محارب بن دثار قال سمعت ابن عمر يقول قال النبي صلى الله عليه وسلم مثل المؤمن كمثل شجرة خضراء لا يسقط ورقها ولا يتحات فقال القوم هي شجرة كذا هي شجرة كذا فأردت أن أقول هي النخلة وأنا غلام شاب فاستحييت فقال هي النخلة وعن شعبة حدثنا خبيب بن عبد الرحمن عن حفص بن عاصم عن ابن عمر مثله وزاد فحدثت به عمر فقال لو كنت قلتها لكان أحب إلي من كذا وكذا [ر:٦١]

[۵۷۷۲] حدثنا مسدد حدثنا مرحوم سمعت ثابتا أنه سمع أنسا رضي الله عنه يقول جاءت امرأة إلى النبي صلى الله عليه وسلم تعرض عليه نفسها فقالت هل لك حاجة في فقالت ابنته ما أقل حياءها فقال هي خير منك عرضت على رسول الله صلى الله عليه وسلم نفسها _ [ر:۴۸۲۸]

امام بخارى رحمه الله د دې باب سره مقصد واضح دې چه حياء اگر چه يو محمود وصف دې خو د دين حكم معلومولو دپاره حياء مانع كيدل نه دى پكار لكه چه په باب كښې د ذكر شوې روايتونو نه معلوميږى -

دويم روايت كښې حضرت ابن عمر رسول الله ﷺ ته د سوال جواب ورنكړې شو حال دا وو چه ده ته جواب ورتلو ، حضرت فاروق اعظم د دوى په نه حودلو باندې افسوس ښكاره كړو چه دينه معلومه شوه چه د دين په معاملاتو كښې حياء نه دى كول پكار ، هم د دې په مناسبت سره دا حديث امام بخارى رحمه الله دلته ذكر كړيدې .... لكه چه علامه عينى رحمه الله ليكى : قيل : لا مطابقة هنا بين الحديث و الترجمة ، لأن الترجمة فيها لايستحيا و في الحديث

استحى يعني عبد الله ، قلت : تفهم المطابقة من كلام عمر بأن عبد الله كان صغيرا فاستحى أن يتكلم عند الأكابر ، وقول عمر ﷺ يدل على أن سكوته غير حسن ، لأنه لو كان حسنا ، لقال له : أصبت ، فبالنظر إلى كلام عمر يدخل في : "باب مالا يستحيا" (١)

د باب دريم روايت كښې دى فقالت ابنته : ما أقل حياءها
د حضرت انس لور اوويل : چه كومې ښځې خپل ځان دوى ﷺ ته پيش كړې وو دا څومره كمې حياء والا وه . نو حضرت انس لور ته اوويل : دا د ستا نه بهتره وه ځكه چه دې ځان رسول الله ﷺ ته پيش كړې وو (او ظاهره ده چه دا ئې د حضور د ذات سره عقيدت او محبت وو)

حافظ ابن حجر د دوى ددې لور نوم "أمينة" ليكلې دې (٢)
ددې حديث ترجمة الباب سره مناسبت بيانولو كښې علامه عينى رحمه الله ليكى :
مطابقته للترجمة من حيث إن المرأة المذكورة لم تستحى فيما سألته ، لأن سؤالها كان للتقرب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وتصير من أمهات المؤمنين المتضمنة لسعادات الدارين (٣)
يعني مذكوره ښځې چه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې كوم درخواست كړې وو ، ديكښې دا ځكه نه وه شرميدلې چه د دې مقصد د حضور ﷺ نزديكت حاصلول وو او په امهات المؤمنين كښې خپل نوم شاملول وو چه دې سره به ديته د دنيا او د آخرت دواړه سعادتونه نصيب شى !

٨٠ = بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَكَانَ يُحِبُّ التَّخْفِيفَ وَالْيُسْرَ عَلَى النَّاسِ

[٥٧٧٣] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَالَ لَهُمَا يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا وَتَطَاوَعَا قَالَ أَبُو مُوسَى يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ [ر: ٢٨٧٣]

[٥٧٧٤] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَسَكِّنُوا وَلَا تُنَفِّرُوا [ر: ٦٩]

---

(١) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٦)
(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٢)
(٣) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٧)

[۵۷۷۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ [ر: ۳۳۶۷]

[۵۷۷۶] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ الْأَزْرَقِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كُنَّا عَلَى شَاطِئِ نَهَرٍ بِالْأَهْوَازِ قَدْ نَضَبَ عَنْهُ الْمَاءُ فَجَاءَ أَبُو بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيُّ عَلَى فَرَسٍ فَصَلَّى وَخَلَّى فَرَسَهُ فَانْطَلَقَتْ الْفَرَسُ فَتَرَكَ صَلَاتَهُ وَتَبِعَهَا حَتَّى أَدْرَكَهَا فَأَخَذَهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَضَى صَلَاتَهُ وَفِينَا رَجُلٌ لَهُ رَأْيٌ فَأَقْبَلَ يَقُولُ انْظُرُوا إِلَى هَذَا الشَّيْخِ تَرَكَ صَلَاتَهُ مِنْ أَجْلِ فَرَسٍ فَأَقْبَلَ فَقَالَ مَا عَنَّفَنِي أَحَدٌ مُنْذُ فَارَقْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ إِنَّ مَنْزِلِي مُتَرَاخٍ فَلَوْ صَلَّيْتُ وَتَرَكْتُهُ لَمْ آتِ أَهْلِي إِلَى اللَّيْلِ وَذَكَرَ أَنَّهُ قَدْ صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى مِنْ تَيْسِيرِهِ [ر: ۱۱۵۳]

[۵۷۷۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَثَارَ إِلَيْهِ النَّاسُ لِيَقَعُوا بِهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ وَأَهْرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ ذَنُوبًا مِنْ مَاءٍ أَوْ سَجْلًا مِنْ مَاءٍ فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ [ر: ۲۱۷]

بې ځايه سختي په شريعت کښې محبوب نه ده: د دين په معامله او په ديني امورو کښې سختي او خامخا بې ځايه شدت په شريعت کښې خوښ عمل نه دې ، بلکه چه کوم ځائې شريعت وسعت او رخصت ورکړيدې ، هلته دينه استفاده کول پکار دی .... د خپل ځان دپاره خو بيله خبره ده ، که څوك صاحب عزيمت وی او د خپل مضبوط ايمان په وجه ځان دپاره اوچت معيار قائموی نو دا بيله خبره ده خو د عامو خلقو دپاره د عزيمت هم دغه معيار نه شی قائمولې ، ځکه چه عام خلق په دې عمل نه شی کولې -

په باب کښې ذکر شوی ټول روايتونه وړاندې تير شويدی او ديکښې د اسانو او د رخصت ذکر دې -

نَضَبَ عنه الماءُ : د دې اوبه اوچې شوې وې ، د نَضَبَ معنی د اوچيدو راځی -

قوله: وفينا رجل له رأيٌ: مونږ کښې يو سړې وو هغه يو فاسده رائې لرله " له رأيٌ " کښې تنوين د تحقير دپاره دې : أی له رأيٌ فاسد ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه د رائې نه د خوارج رائې مراد ده ، لکه چه کتاب الصلاة ، باب إذا انفلتت الدابة في الصلوة په روايت کښې دی " فجعل رجل من الخوارج يقول " (۱)

(۱) فتح البارى : ۱۰\۶۴۴)

قوله: ليقعوا به : وقع به : تكليف وركول ، اذيت وركول ، ذنوب (د ذال په فتحه سره) دولچې ته وائي (۱)

حافظ ابن حجر رحمه الله ليکي: "وفي هذه الأحاديث أن الغلو ومجاوزة القصد في العبادة وغيرها مذموم، وأن المحمود من جميع ذلك ما أمكنت المواظبة معه، وأمن صاحبه العجب وغيره من المهلكات" (۲)

يعنى دې احاديثو نه معلومه شوه چه عبادت کښې غلو او د ميانه روئ نه تجاوز کول مذموم دى ، چه په کومه اندازه د عبادت مواظبت او دوام کيدې او انسان د عجب وغيره مهلکو باطنى مرضونو نه محفوظ پاتې کيدې شى هم دا محمود او خوښ دې -

۸۱=بَابُ الِانْبِسَاطِ إِلَى النَّاسِ

وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ خَالِطِ النَّاسَ وَدِينَكَ لَا تَكْلِمَنَّهُ وَالدُّعَابَةِ مَعَ الْأَهْلِ

[۵۷۷۸] (۳) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ إِنْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُخَالِطُنَا حَتَّى يَقُولَ لِأَخٍ لِي صَغِيرٍ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ [ر: ۵۸۵۰]

[۵۷۷۹] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ لِي صَوَاحِبُ يَلْعَبْنَ مَعِي فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ يَتَقَمَّعْنَ مِنْهُ فَيُسَرِّبُهُنَّ إِلَيَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِي

د خلقو سره په رونړ تندى او په روښانه مخ ملاويدل او دوى ته مخامخ راتلو باره کښې امام بخارى رحمه الله دا باب قائم کړيدې .... ترجمة الباب کښې د حضرت عبد الله بن مسعود قول نقل کړيدې چه دا طبرانى په " معجم کبير " کښې موصولا نقل کړيدې (۵)

(۱) مجمع بحار الانوار : ۲ \ ۲۵۰ ، النهاية لابن الاثير : ۲ \ ۱۷۱)

(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۴۴۶)

(۳) ۵۷۷۸) الحديث أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الأدب ، باب الكنية للصبى وقبل أن يولد للرجل (رقم الحديث : ۵۸۵۰) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى المزاح : ۴ \ ۳۵۷ (رقم الحديث : ۱۹۷۹) و أخرجه مسلم فى الآداب ، باب استحباب تحنيک المولود عند ولادته و حمله إلى صالح يحنكه ..... ۳ \ ۱۶۹۳ (رقم الحديث : ۲۱۵۰) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى الرجل يتكنى وليس له ولد : ۴ \ ۲۹۳ (رقم الحديث : ۴۹۶۹) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ، باب المزاح : ۲ \ ۱۲۲۴ (رقم الحديث : ۳۷۱۶)

(۴) ۵۷۷۹) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب فضائل الصحابة ، باب فى فضل عائشة رضى الله عنها : ۴ \ ۱۸۹۰ (رقم الحديث : ۲۴۴۰)

(۵) معجم كبير للطبرانى ، مرويات عبد الله بن مسعود رضى الله عنه : ۹ \ ۳۵۳ ...[بقيه برصفحه آئنده.....

چه د خلقو سره ملاويږئ او ګډون ساتئ خو خپل دين مه زخمى کوئ -
لاتكلمنه: د باب ضرب نه د نهى بانون ثقيله صيغه ده ، كلم يكلم -- كلما : زخمى كول -
قوله: الدعابة مع الأهل : دعابة (د دال په ضمه سره) مزاح او لطافت او ظرافت (ټوقې)
ته وائى ، اهل لغتو ددې ترجمه کړيده الملاطفة فى القول بالمزاح[1]
د کور والا سره ، دارنګه د ملګرو او د متعلقينو سره داسې مزاح كول چه هغې کښې د
شرعى حدودو رعايت وى ، نه صرف جائز بلکه مستحب ده ، په خپله رسول الله ﷺ نه
داسې مزاح كول ثابت دى - [2] خو مزاح معمول او مشغله جوړول ناخوښه عمل دې - [3]
د باب ړومبى روايت کښې حضرت انس فرمائى چه رسول الله ﷺ به مونږ سره ګپ شپ
كولو ، تر دې چه څما يو کشر رور ته به ئې ويلې اے ابو عمير : نغير باندې څه اوشو -
د حضرت انس د مور د طرفه يو کشر رور وو ، چه د حضرت ابوطلحه خوې وو ، د دوى نوم
" عمر " وو ، رسول الله ﷺ به ده سره خوش طبعى كوله [4]، ده د نغير نومې يو مارغه
ساتلې وو چه ديته په پښتو کښې بلبل وائى [5] دا ئې مړه شوې وه يا چرته روکه شوې نو
دوى به فرمائل : ابو عمير ! په بلبل څه اوشو ؟
د حديث نه مستنبط فائدې : د دې مختصر غونده حديث نه عالمانو تقريبًا سلو ته نزدې
نزدې مسئلې مستنبط کړيدې ، امام نووى رحمه الله بعضو ته اشاره كوى او ليكى :
" وفى الحديث جواز تكنية من لم يولد له ، وتكنية الطفل ، وأنه ليس كذبا ، وجواز المزاح فيما ليس بإثم ، وجواز
السجع فى الكلام الحسن بلا كلفة ، وملاطفة الصبيان وتأنيسهم ، وبيان ما كان عليه النبى صلى الله عليه وسلم
من حسن الخُلُق وكرم الشمائل والتواضع " [6]
① دې حديث نه معلومه شوه چه د چا اولاد نه وى شوې ، هغه هم كنيت ايخودې شى ، د
ماشوم كنيت هم ايخودې شى ، ده ته " ابو فلان " ويلې شى دا به په دروغو کښې شمار نه
وى - ② مزاح كول جائز دى - ③ كلام کښې بې تكلفه سجع جائز ده -
④ د ماشومانو سره ټوقې كول جائز دى -
⑤ دې حديث نه د نبى كريم ﷺ د مبارك اخلاقو يو نمونه مخې ته راځى -

---

.....بقيه ازحاشيه گذشته] (رقم الحديث : ۹۷۵۷ ، پوره روايت طبرانى کښې دارنګه دې : عن عبد الله بن
باباه عن ابن مسعود قال : خالطو الناس و صافوهم مما يشتهون و دينكم فلا تكلمنه -)

[1] النهاية لابن الأثير : ۲ \ ۱۱۸ ، مجمع بحار الأنوار : ۲ \ ۱۷۴ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۴۵ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۳۵)

[2] فتح البارى : ۱۰ \ ۶۴۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۹)

[3] قال الإمام الغزالى : من الغلط أن يتخذ المزاح حرفة . فتح البارى : ۱۰ \ ۱۵۴)

[4] عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۷۰)

[5] القاموس الوحيد : ۱۶۷۶)

[6] شرح مسلم للنووى ، كتاب الآداب ، باب جواز تكنية من لم يولد له ..... : ۲ \ ۲۱۰)

د باب دويم حديث كښې حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه ما به رسول الله ﷺ كره د ګډيانو لوبې كولې ، خما ملګرو به ماسره لوبې كولې ، چه كله به دوى ﷺ تشريف راوړلو نو دوى به پټې شوې ، دوى ﷺ به دوى رااوغوښتلې او ما ته به ئې راوستې ، ما به بيا دوى سره لوبې شروع كړې -

قوله: كنت ألعب بالبنات: د بنات نه دلته ګډيانې مراد دى ، ماشومانې د جامو وغيره نه ورې ورې ګډيانې جوړوى بيا دې سره لوبې كوى -

بعض خلقو ويلې دى چه " بنات " نه ملګرې مراد دى،او"باء " په معنى د " مع " سره ده يعنى ما د خپلو ملګرو سره لوبې كولې - (۱)

خو دا صحيح نه ده ځكه چه دې پسې جمله " و كان لى صواحب .... " كښې د ملګرو ذكر راځى - بلكه د جرير عن هشام په روايت كښې تصريح ده چه د بنات نه ګډيانې مراد دى ، ديكښې دى "كنت ألعب بالبنات وهن اللعب" (۲)

بلكه د سنن ابى داود او د سنن نسائى په يو روايت كښې ددې تفصيل هم شته چه حضور ﷺ يوخل ګډيانې اوليدلې نوحضرت عائشه ﷺ نه ئې تپوس اوكړو " ماهذا ياعائشة ؟قالت: بناتى، قالت : و رأى فرسا مربوطا له جناحان، فقال : ما هذا ؟ قلت : فرس، قال : فرس له جناحان ؟قلت: الم تسمع أنه كان لسليمان خيل لها أجنحة فضحك" (۳)

قوله: يتقمعن منه فيسربهن: تقمع معنى دپټيدو راځى ، چه كله ميوه په خپله خوشه او پلى كښې دننه وى نو ويلې كيږى تقمع الثمرة - يسربهن : دا د تسريب نه دې أى يبعثهن و يرسلهن يعنى دوى ﷺ به دوى لره خما طرفته رااوليږلې - (۴)

دې حديث نه استدلال كوى او جمهور عالمان فرمائى چه ماشومان كُه د ګډيانو سره لوبې كوى نو جائز ده - (۵) خو ګډيانو لره به باقاعده سترګو جوړولو نه او د پوزې جوړولو نه او د خُلې جوړولو چه باقاعده ورته د بُت شكل وركړې شى ځان ساتل پكار دى -

بعض عالمانو دې حديث ته منسوخ ويلې دې او ليكلې دى چه دا د تصويرونو د حرمت نه وړاندې واقعه ده خو دوى سره د تنسيخ دپاره څه دليل نشته دې او دې دپاره دليل ضرورى دې - (۶)

---

۱) فتح البارى : ۱۰\ ۶۳۶ ، عمدة القارى : ۲۲\ ۱۷۰)

۲) فتح البارى : ۱۰\ ۶٤۶ ، عمدة القارى : ۲۲\ ۱۳۹)

۳) سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى اللعب بالبنات : ٤\ ۲۸۳ (رقم الحديث : ٤۹۳۲) و أخرجه النسائى فى السنن الكبرى ، كتاب عشرة النساء ، باب إباحة الرجل اللعب لزوجته بالبنات : ۵\ ۳۰۵ (رقم الحديث : ۸۹۵۰)

۴) ارشاد السارى : ۱۳\ ۱۳۶)

۵) عمدة القارى : ۲۲\ ۱۷۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\ ۱۳۶ فتح البارى : ۱۰\ ۶۳۶)

۶) عمدة القارى : ۲۲\ ۱۷۰ ، فتح البارى : ۱۰\ ۶۳۶)

۸۲=باب المداراة مع الناس

وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ إِنَّا لَنَكْشِرُ فِي وُجُوهِ أَقْوَامٍ وَإِنَّ قُلُوبَنَا لَتَلْعَنُهُمْ

[۵۷۸۰] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ فَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ مَا قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ فِي الْقَوْلِ فَقَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ تَرَكَهُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ [ر:۵۶۸۵]

[۵۷۸۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُهْدِيَتْ لَهُ أَقْبِيَةٌ مِنْ دِيبَاجٍ مُزَرَّرَةٌ بِالذَّهَبِ فَقَسَمَهَا فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَعَزَلَ مِنْهَا وَاحِدًا لِمَخْرَمَةَ فَلَمَّا جَاءَ قَالَ قَدْ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ أَيُّوبُ بِثَوْبِهِ وَأَنَّهُ يُرِيهِ إِيَّاهُ وَكَانَ فِي خُلُقِهِ شَيْءٌ رَوَاهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ قَدِمَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَةٌ [ر:۲۴۵۹]

د خاطر مدارت فضیلت : د خلقو سره په نرمي سره ملاویدو ته مدارات وائی ، ابن عدی په الکامل کښې او طبرانی په معجم اوسط کښې د حضرت جابر ﷜ نه یو مرفوع روایت رانقل کړیدي دیکښې دی " مداراة الناس صدقة "[۱] دي سند کښې یوسف بن محمد یو راوی دي - چه دي محدثینو ضعیف ګرځولي دي خو ابن عدی فرمائی : أرجو لا بأس به[۲]

بزار هم په ضعیف سند سره د حضرت ابوهریره یو روایت رانقل کړیدي " رأس العقل بعد الإیمان بالله مداراة الناس "[۳] یعنی د ایمان راوړو نه پس د ټولو نه لویه عقل مندی د خلقو سره نرم رویه او مدارات اختیارول دی - ابن بطال فرمائی :

" المداراة من أخلاق المؤمنین ، وهی خفض الجناح للناس ، ولین الکلمة ، وترك الإغلاظ لهم فی القول ، و ذلك من أقوی أسباب الألفة "[۴] یعنی خاطر مدارت د مؤمنانو اخلاق دی ، مدارات د خلقو سره عاجزی ، خبرو اترو کښې نرمی اختیارول ، او تریخ والي پریخودلو ته وائی ، چه کوم په خپل مینځ کښې د الفت او د محبت پیدا کولو یو قوی تر سبب دي -

---

[۱] الکامل فی ضعفاء الرجال لابن عدی : ۷\۱۵۶ (رقم الترجمة : ۱۲\۲۰۶۵)

[۲] ارشاد الساری : ۱۳\۱۷۸ . فتح الباری : ۱۰\۶۳۷)

[۳] فتح الباری : ۱۰\۶۴۷ . ارشاد الساری : ۱۳\۱۳۸)

[۴] شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۹\۳۰۵)

په مدارات او په مداهنت کښې دا فرق دې چه په مداهنت کښې په يو بد کار سره د قدرت لرلو سکوت اختيار کړې شي ، اګر چه دا د زړه نه نه وی او مدارات نرم رويه اختيارولو ته وائي - (۱)ويذكر عن أبي الدرداء : إنا لنكشر في وجوه أقوام وإن قلوبنا لتلعنهم
حضرت ابوالدرداء فرمائي چه مونږ بعض خلقو سره په خندا ملاويږو حال دا دې چه دننه خمونږ زړونه په دوی لعنت وائي ، كشر .... د باب د ضرب نه دې ، غاښونه ښكاره كولو او د مسكې كيدو په معنى راځى (۲)
ابن ابى الدنيا او ابراهيم حربي دا تعليق موصولاً نقل كړيدې - (۳)
د حضرت ابوالدرداء ﷺ مطلب دا دې چه بعض خلق د بدكردارئ په وجه مونږ ته ښه نه لګى او خمونږ زړونو كښې دوی دپاره ماسوا د نفرته بل څه نه وی خو د ملاويدو په وخت مونږ دوی ته اظهار د خوشحالئ او د خندا كوو ، ديته مدارات وائي
مُزَرَّرة بالذهب .... يعنى ديكښې د سرو زرو تنړئ لګيدلې وې -
قوله: قال أيوب بثوبه وأنه يريه إياه: شارحينو د دې معنى ليكلې ده " والمعنى: أشار أيوب بثوبه ليرى الحاضرين كيفية ما فعل النبي صلى الله عليه و سلم عند كلامه مع مخرمة ، ولفظ القول يطلق ، و يراد به الفعل"
يعنى راوى د حديث ايوب د رسول الله ﷺ د جامې وركولو په كيفيت پوهولو دپاره خپله جامه داسې رااوويستله او وې خودله .... قال أيوب د "فعل أيوب" په معنى كښې دې ، قول د فعل په معنى هم كله كله استعماليږى
قوله: وكان في خلقه شيء: يعنى د مخرمه په اخلاقو كښې څه سختې او تيزى وه ، ړومبى حديث كښې حضور ﷺ د يو سړى په باره كښې " بئس أخو العشيرة" فرمائلې وو خو روايت كښې د دې سړى څه تعيين نشته دې بعضو ويلې دى چه دا مخرمه وو (۴)
امام بخارى رحمه الله دويم حديث دينه پس ذكر كړيدې چه هغې كښې د مخرمه ذكر دې ، غالباً دې خبرې ته اشاره كولو دپاره چه ړومبى روايت كښې د " رجل مبهم " نه مخرمه مراد دې - (۵)
قوله: وقال حاتم بن وردان : حدثنا أيوب ......: امام بخارى رحمه الله چه كوم موصول روايت ذكر كړيدې ديكښې د صحابى ذكر نشته دې يعنى دا مرسل دې ، چه دا تعليق ئې راوړلو نو امام په دې سره د دې موصول كيدو ته اشاره اوكړه ، ديكښې د " مسور

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۶۴۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۷۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۳۶)
۲) النهاية لابن الأثير : ۴\۱۷۶ ، مجمع بحار الانوار : ۴\۴۰۴)
۳) فتح البارى : ۱۰\۶۴۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۷۱)
۴) ارشاد السارى : ۱۳\۱۳۸ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۷۲)
۵) فتح البارى : ۱۰\۶۴۸)

بن مخرمه ؓ صحابی تذکره ده - دا تعلیق امام په "شهادات" کښې موصولاً ذکر کړېدې (١)

٨٣ = باب لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ وَقَالَ مُعَاوِيَةُ لَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَةٍ

[٥٧٨٢] (٢) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ

رسول الله ﷺ فرمائی چه مؤمن نه د یو سوری نه دوه خله ټك نه ورکولې کیږی ، مطلب دا چه مؤمن دوه خله دهوکه نه خوری ، یو ځل چه ده سره دهوکه اوشی نو دې محتاط کیږی او په دوباره د دهوکې نخه نه ګرځی -

د حدیث سبب د ورود : د دې حدیث سبب د ورود دا دې چه رسول الله ﷺ د غزوه بدر په موقع باندې مشهور شاعر ابوعزه ګرفتار کړو ، خلقو دده سفارش اوکړو نو دوی ﷺ په ده احسان اوکړو او دې ئې آزاد کړو ، خو دا عهد ئې ترینه واخستو چه بیا به دې د اسلام خلاف او د رسول الله ﷺ په مخالفت کښې اشعار نه وائی ... ده د آزادیدو نه پس دا وعده ماته کړه او د پخوا په شان ئې هجویه اشعار ویلې د غزوه احد په موقع په دوباره ګیر شو ، بیا خه خلقو د ده سفارش اوکړو خو رسول الله ﷺ په دې موقع اوفرمائل : چه مؤمن د یو سوري نه دوه خله ټك نه خوری - (٣) لا يُلدَغ د مجهول صیغه ده او دیکښې د مؤمن د یو وصف خبر ورکړې شویدې ، خو بیا هم شارحینو لیکلی دی چه دا د نهی په معنی کښې دې - نهي په صورت د خبر ده او مطلب دا دې چه مؤمن دپاره محتاط او بیدار اوسیدل پکار دی چه دې بیا بیا دهوکه اونه خوری - (٤)

قوله: وقال معاوية : لا حكيم إلا ذو تجربة : حضرت معاویه ؓ فرمائی چه هم تجربه کار سړې حکیم دې ، بعض روایتو نو کښې دی "لاحليم إلا ذوتجربة" (٥)، حلیم بردبار او باوقار ته وائی ، مطلب دا دې چه حکمت او پوهه او حلم او بردباری انسان کښې په تجربو کولو سره پیدا کیږی او مضبوطیږی ، چه کوم کس تجربه کار نه وی او د زمانې نرمې او سختې ئې نه وی لیدلې ، ده کښې حلم او بردباری ، صبر او تحمل او حکمت او پوهه نه ښکاره کیږی.....دحدیث سره د دې اثر مناسبت بیانولو کښې علامه عینی رحمه الله لیکی:

"ومناسبة ذكر أثره للحديث الذي هو الترجمة : هي أن الحليم الذي ليس له تجربة قد يقع في أمر مرة بعد

---

(١) صحيح البخاری ، كتاب الشهادات ، باب شهادة الأعمى ..... (رقم الحديث : ٢٦٥٧)

(٢) ٥٧٨٢) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب الزهد والرقائق ، باب لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين : ٤ \ ٣٢٩٥ (رقم الحديث : ٢٩٩٨) و أخرجه أبوداود فی كتاب الأدب ، باب فی الحذر من الناس)

(٣) فتح الباری : ١٠ \ ٦٥٠ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٧٣ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٤٠)

(٤) فتح الباری : ١٠ \ ٦٥٠ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٧٣ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٣٩)

(٥) فتح الباری : ١٠ \ ٦٤٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٧٣ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٣٩)

أخرى فلذاك قيد الحليم بذي التجربة" (١)

يعني چه د کوم سړي تجربه نه وي هغه به بيا بيا غلطي کوي او دهوکه به خوري ، خو صاحب د تجربه چه حليم دي هغه به داسې نه وي -

امام بخاري رحمه الله په الادب المفرد کښې دا اثر موصولاً نقل کړيدې (٢) او امام احمد او ابن حبان دا مرفوعًا نقل کړيدي -(٣)

٨٤=بَاب حَقِّ الضَّيْفِ

[٥٧٨٣] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ النَّهَارَ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَلَا تَفْعَلْ قُمْ وَنَمْ وَصُمْ وَأَفْطِرْ فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّكَ عَسَى أَنْ يَطُولَ بِكَ عُمُرٌ وَإِنَّ مِنْ حَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا فَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ فَقُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ مِنْ كُلِّ جُمُعَةٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ قُلْتُ أُطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قُلْتُ وَمَا صَوْمُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قَالَ نِصْفُ الدَّهْرِ [ر:١٠٧٩]

د ميلمستيا ورکولو حکم: د ميلمه حق دي چه په قدر د وس د ده ميلمستيا اوشي ، ميلمستيا ورکول د جمهورو عالمانو په نزد مسنون او مستحب ده ، او د امام احمد رحمه الله په نزد واجب ده - (٤)

د بعض عالمانو په نزد په کلي والو باندې واجب ده ، او په ښار والا باندې نه ده واجب ځکه چه کلي کښې د خوراك وغيره څه انتظام نه وي او په ښار کښې هوټل وغيره وي او خوراك په اسانه ملاويږي - (٥)

قوله: فشدّدت فشدّد عليّ: يعني ما دسختئ او د قوت مظاهره اوکړه چه څه زياتې روژې ساتلې شم نو د رسول الله ﷺ د طرفه هم سختي اوکړې شوه او دوی ﷺ اوفرمائل چه يو ورځ روژه او بله ورځ کوژه کوه کنی شروع کښې رسول الله ﷺ په مياشت کښې صرف د

---

١) عمدة القاري : ٢٢\١٧٢)

٢) فتح الباري : ١٠\٦٤٦)

٣) مسند احمد في مسانيد ابي سعيد : ١٣\٦٩)

٤) عمدة القاري : ٢٢ \ ١٧٣ ، مرقاة المفاتيح ، كتاب الأطعمة ، باب القيامة : ٨\٢٠٣ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة هود : ٩\٦٤ ، شرح صحيح البخاري لابن البطال : ٩\٣١٠)

٥) عمدة القاري : ٢٢\١٧٣)

دري ورځو روژو نيولو دپاره ويلې وو -

حديث د باب كښې دباب كښې دى إن لزورك عليك حقا، زَوْر ميلمه ته وائى -

۸۵=بَاب إِكْرَامِ الضَّيْفِ وَخِدْمَتِهِ إِيَّاهُ بِنَفْسِهِ

وَقَوْلِهِ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ] الذاريات:۲۴]

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يُقَالُ هُوَ زَوْرٌ وَهَؤُلَاءِ زَوْرٌ وَضَيْفٌ وَمَعْنَاهُ أَضْيَافُهُ وَزُوَّارُهُ لِأَنَّهَا مَصْدَرٌ مِثْلُ قَوْمٍ رِضًا وَعَدْلٍ يُقَالُ مَاءٌ غَوْرٌ وَبِئْرٌ غَوْرٌ وَمَاءَانِ غَوْرٌ وَمِيَاهٌ غَوْرٌ وَيُقَالُ الْغَوْرُ الْغَائِرُ لَا تَنَالُهُ الدِّلَاءُ كُلَّ شَيْءٍ غُرْتَ فِيهِ فَهُوَ مَغَارَةٌ تَزَاوَرُ] الكهف:۱۷] تَمِيلُ مِنْ الزَّوَرِ وَالْأَزْوَرُ الْأَمْيَلُ

[۵۷۸۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْكَعْبِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتُهُ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَثْوِيَ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرِجَهُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ مِثْلَهُ وَزَادَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر:۵۶۷۳]

[۵۷۸۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر:۳۱۵۳]

[۵۷۸۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَبْعَثُنَا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ فَلَا يَقْرُونَنَا فَمَا تَرَى فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأَمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فَاقْبَلُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ [ر:۲۳۲۹]

[۵۷۸۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر:۳۱۵۳]

د ترجمة الباب وضاحت : د ترجمة الباب دوه جزءه دى :

① رومبې جزءدې إكرام الضيف و خدمته إياه بنفسه يعنى د ميلمه عزت كول او دده په خپله خدمت كول .... يو صورت خو ئې دا دې چه د ميلمه د خدمت دپاره چا ته اوويلې شى ، او دې د ده ميلمستيا اوكړي ، دويم صورت دا دې چه انسان په خپله د ده خدمت اوكړى .... دينه پس ئې د قرآن كريم آيت (ضيف ابراهيم المكرمين) ذكر كړو امام بخارى رحمه

الله غالبًا دیته اشاره کړیده چه ابراهیم علیه السلام په خپله د خپلو میلمنو خدمت کولو، لکه چه قرآن کریم کښې دی (و جاء بعجل حنیذ) (۱)
په بعض روایتونو کښې دی چه د میلمستیا طریقه د ټولو نه ړومبې ابراهیم علیه السلام جاری کړیده ، دوی به بغیر د میلمنو نه خوراك نه کولو - (۲)

④ امام بخاری رحمه الله د ترجمة الباب د دویم جزء په طور د سورة حجرات آیت کریمه ذکر کړو (ضیف إبراهیم المکرمین) المکرمین ، د " ضیف " صفت دې ، ضیف د مفرد او د جمع دواړو دپاره استعمالیږی، دلته دجمع دپاره دې،دې دپاره ددې صفت " المکرمین " جمع راوړیده-
د ضیف جمع قلت أضیاف او جمع کثرت ئې ضیوف او ضیفان راځی (۳)
وړاندې امام بخاری رحمه الله د لفظ د ضیف په شان درې نور الفاظ هم ذکر کړیدی چه کوم مفرد او جمع په دواړو طریقو استعمالیږی ، لکه چه دې فرمائی :

قوله: قال أبوعبدالله: یقال: هو زُورٌ وضیف، ومعناه: أضیافه وزُوّاره: یعنی زور او ضیف دواړه مفرد ویلې کیږی خو مراد ترینه جمع اخستې کیږی ، ابو عبدالله نه په خپله امام بخاری رحمه الله مراد دې .... دلیل ئې دا ذکر کړیدې چه دا مصدر دې او مصدر مفرد جمع دواړو دپاره استعمالیږی ، مثلاً ویلې کیږی ، قوم رضا او قوم عدل ... دیکښې رضا او عدل دواړه مصدر دی د جمع دپاره استعمال شویدی -

دارنګه ویلې کیږی ماء غَوْر ، بئر غَوْر ، ماءان غور ، میاه غور ......غور مصدر دې او د مفرد ، تثنیه او د جمع دپاره استعمالیږی .... دا تفصیل په اصل کښې امام فراء په " معانی القرآن " کښې لیکلې دې او امام بخاری رحمه الله د ده نه اخذ کړیدې ، دوی د قرآن کریم آیت (قل أرأیتم إن أصبح ماءکم غورا) (۴) تر لاندې لیکلې دی چه " غورا " جمع نه استعمالیږی - (۵)

قوله: ویقال: الغور الغائر لا تناله الدِّلاء، کل شیء غرت فیه فهو مَغارَة: دا د ابوعبیده کلام دې چه غور د غائر په معنی کښې دې یعنی مصدر د اسم فاعل په معنی دې . اوبه کمې شی یا اوچې شی ، او په ډولچه کښې رااونه ځی نو دغه وخت ویلې کیږی ماء غور .... دلاء ، ډولچې ته وائی ، وړاندې فرمائی هر هغه څیز چه دیکښې ته روان ئې دیته " مغارة " وائی او دیته غار هم وائی - (۶)

قوله: تزاور: تمیل من الزور، والأزور الأمیل: امام بخاری رحمه الله د خپل عادت

---

(۱) سورة هود : ۶۹)
(۲) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة البقرة (الآیة : ۱۲۴) ۲\۹۸)
(۳) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۳)
(۴) سورة الملک : ۳۰)
(۵) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی : ۱۰\۴۰۹)
(۶) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۳)

مطابق د لفظي مناسبت سره د سورة كهف آيت تفسير ته منتقل شو ، سورة كهف كښې دي﴿ و ترالشمس إذا طلعت تزاور عن كهفهم ذات اليمين﴾(١) فرمائي ديكښې تزاور د " تميل " په معنى كښې دې يعنى نمر مائله كيږى ، فرمائي دا د " زَور " نه ماخوذ دې ، د زور معنى كوږ والي او ميلان دې ، د ازور معنى أميل دې يعنى زيات مائله كيدل ، دا تشريح د ابوعبيده د كلام نه امام رانقل كړيده - (٢)

قوله: فليكرم ضيفه جائزته يوم وليلة والضيافة ثلاثة أيام فما بعد ذلك فهو صدقة:

جائزته په تركيب كښې د " ضيفه " نه بدل اشتمال هم كيدې شى ، دې صورت كښې به دا منصوب وى ځكه چه دده متبوع " ضيفه " د " ليكرم " دپاره مفعول به كيدو په بناء منصوب دې ، او دا مبتداء هم كيدې شى" يوم وليلة " دې دپاره خبر دې ، دې صورت كښې به دا مرفوع وى- (٣)

د ميلمستيا مُده : دينه پس نې او فرمائل چه ميلمستيا درې ورځې ده ، دينه پس چه څه وركړې شى دا صدقه ده ،

علامه خطابى او نورو څو محدثينو ددې تشريح داسې كړيده چه توله مده د ميلمستيا درې ورځې ، ديكښې په رومبئ ورځ خو دې ښه اكرام اوكړې شى او د ماحضر او د معمول نه دې زيات اهتمام اوكړې شى ، په دويمه او په دريمه ورځ دې د ما حضر او د معمول مطابق خدمت اوكړې شى .... دې درې ورځو نه پس چه څه وركړې شى ، دا " حق د ضيافت " نه دې بلكه صدقه ده - (٤) د جائزه معنى عطاء ، تحفه ، هديه او د بخشش ده - (٥)

ابن بطال رحمه الله فرمائى چه رسول الله ﷺ ميلمستيا په درې حصو تقسيم كړه ، رومبئ ورځ خو دده خدمت كښې دې هديه او تحفه وړاندې كړې شى ، په دويمه ورځ دې د معمول نه لږ زيات په خوراك كښې تكلف اوكړې شى او په دريمه ورځ دې ماحضر حاضر كړې شى ، دينه پس كوربه ته اختيار دې ، چه د ده خدمت كوى او كه نه كوى لكه چه څنګه نفلى صدقه كښې اختيار وى - (٦) د علامه خطابى او د ابن بطال د دواړو د تشريح حاصل هم دا دې چه توله مده د ميلمستيا درې ورځې ده -

بعضو عالمانو " يوم الجائزة " بيله شمار كړيده ، د دوى په نزد د ضيافت درې ورځې او يو

---

(١) سورة الكهف : ١٧)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٧٣)

(٣) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٤٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٧٣)

(٤) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٧٥ ، فتح البارى : ١٠ \ ٥٣٤)

(٥) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٧٣ ، مجمع بحار الانوار ، مادة " جوز " : ١ \ ٤١١ ، النهاية لابن الأثير ، مادة " جوز " : ١ \ ٣١٤)

(٦) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٣٠٩) ،

ورځ د "جائزه" ده (١) نو دارنګه تولي ورځي څلور جوړيږي ، د دې تائيد د مسلم شريف د يو روايت نه هم کيږي ، ديکښې دی "الضيافة ثلاثة أيام و جائزته يوم و ليلة" (٢) دينه دا هم معلوميږي چه د "جائزه" د ضيافت نه روستو ده ، ددې حاصل دا راووتلو چه د ميلمه دې درې ورځو پورې ميلمستيا اوکړې شی چه دا د ده حق دې او دينه پس چه په کومه ورځ دې تلو والا وی نو د ده په خدمت کښې دې څه هديه او تحفه هم وړاندې کړې شی (٣) او د وړاندينی منزل ته تللو دپاره دې ده ته زاد راه (د لارې خرچه) هم ورکړې شی ، ديته "جيزه" وائی ، يو بل حديث کښې ديته اشاره شته "أجيزالوفد بنحو ما كنت أجيزهم" (٤)

د "جائزته" يو بله تشريح حافظ ابن حجر رحمه الله کړيده ، هغه ليکی : "ويحتمل أن يكون المراد بقوله : "و جائزته" بيانا لحالة أخرى ، و هى أن المسافر تارة يقيم عند من ينزل عليه ، فهذا لا يزاد على الثلاث بتفاصيلها ، وتارة لا يقيم ، فهذا يعطى ما يجوز به قدر كفايته يوما و ليلة ، وهذا أعدل الوجه" (٥)

د دې حاصل دا دې چه ميلمه په دوه قسمه دې ، يو خو هغه ميلمه دې چه د کوربه سره درې ورځو پورې اوسيږی ، د ده دپاره خو هم هغه تفصيل دې چه کوم تير شو چه په ړومبۍ ورځ دې ورته ښه اکرام اوکړې ، په دويمه ورځ دې د معمول نه لږ زيات اوکړې شی ، او په دريمه ورځ دې د معمول مطابق ماحضر وړاندې کړی ، دويم هغه ميلمه دې چه د هغه اراده د اوسيدو نه وی ، د ده د رخصتيدو په وخت دې ده ته دې د لارې دپاره دومره خرچه ورکړې چه دده د يو ورځ او د يو شپې دپاره کافی وی ، خلاصه دا ده چه د "ميلمستيا" تعلق د درې ورځو پورې اوسيدونکی ميلمه سره دې او د "جائزه تعلق د هغه ميلمه سره دې چه کوم د قيام اراده نه لری ، بلکه چه څه لږ ساعت دپاره راغلې وی -

چه کوم حضرات ضيافت او ميلمستيا ته واجب وائی ، هغوی د حديث د باب نه استدلال کوی چه "فما بعد ذلك فهو صدقة" نه معلوميږی چه دينه وړاندې ضيافت صدقه نه ده ، بلکه واجب ده - (٦)

خو چه کوم حضرات د وجوب قائل نه دی هغوی وائی چه د صدقه لفظ دلته دې دپاره استعمال شويدې چه د درې ورځو نه زيات څوك په ضيافت باندې مكلف نه کړې شی ،

---

١) ١١٧ مرقاة المفاتيح ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ٩\٢٠٢ ، شرح الطيبى ، كتاب الأذعمة ، باب الضيافة : ٨\١٧٢ (رقم الحديث : ٤٢٤٤)

٢) رواه مسلم فى كتاب اللقطة ، باب الضيافة و نحوها : ٣\١٣٥٣ (رقم البحديث : ١٧٢٦)

٣) فتح البارى : ١٠\٦٥٣ ، شرح الطيبى ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ٨\١٧٢ (رقم الحديث : ٤٢٤٤) مرقاة المصابيح ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ٨\٢٠٢)....

٤) سنن أبى داود ، كتاب الخراج و الإمارة و الفئ ، باب فى إخراج اليهود من جزيرة العرب : ٣\١٦٥ (رقم الجديث : ٣٠٢٩)

٥) فتح البارى : ١٠\٦٥٣)

٦) ١٢٢ فتح البارى : ١٠\٦٥٣ ارشاد السارى : ١٣\١٤٤)

خكه چه ډير خلق ، خاصكر دولت مند خلق د صدقې د خوراك نه اعراض كوي - (۱)

قوله: ولا يحل له أن يثوي عنده حتى يحرجه: د يو ميلمه دپاره دا جائز نه دى چه د كوربه سره دومره ايسار شى چه دې په حرج ، په تنګسيا او په تكليف كښې مبتلاء كړى ، يُحرجه د باب د افعال نه دې ، أحرج په معنى د تنګئ او په حرج كښې د اچولو دې -

د صحيح مسلم په يو روايت كښې دى." حتى يؤثمه " (۲)أى يوقعه فى الإثم ..... امام نووى رحمه الله فرمائى چه دومره دې ايسار نه شى چه كوربه لره په ګناه كښې مبتلاء كړى خكه چه د زيات اوسيدو په وجه ممكن ده چه كوربه د ده غيبت شروع كړى يا ده ته څه تكليف وركړى يا څه بد ګمانى پرې اوكړى نو دارنګه به كوربه په ګناه كښې مبتلاء شى- (۳)

خو دا حكم هغه وخت دې چه كله د ميلمه په زيات اوسيدو سره كوربه په حرج او تكليف كښې مبتلاء كيږى ، كه د ميلمه په اوسيدو سره كوربه ته څه حرج او تكليف نه وى ، ظاهره ده چه داسې صورت كښې د عدم جواز دا حكم نه دې - (۴)

قوله: فخذوا منهم حق الضيف الذى ينبغى لهم: په زبردستئ د چا مال د ده د رضامندئ نه بغير اخستل په عام حالاتو كښې بالاتفاق ناجائز دې ، اګر چه د ضيافت دپاره ولې نه وى ، دې وجه نه ددې جملې مختلف مطلبونه بيان كړې شويدى -

① دا په حالت اضطرار باندې محمول دې ، يعنى چه كوم ميلمه حالت د اضطرار ته اورسى، او خلق د ده ضيافت نه كوى نو داسې صورت كښې دې دا په زبردستئ سره د خپل خان د بچ كولو دپاره اخستې شى (۵)

الضرورة تبيح المحظورة : ② دا د هغه مخصوص خلقو متعلق ويلې شويدې چه د هغوى سره معاهده شوې وه چه كه د مسلمانانو لښكر په دغه خائې تيريږى نو دوى به نې ميلمستيا كوى ، او په معاهده عمل كول واجب دى ، دې وجه نه دوى ته په زبردستئ حق د ضيافت وصولولو اجازت وركړې شو - (۶)

۸۶=باب صُنْعِ الطَّعَامِ وَالتَّكَلُّفِ لِلضَّيْفِ

[۵۷۸۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ فَزَارَ

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۶۵۳ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۴)

۲) رواه مسلم فى كتاب للقطة ، باب الضيافة و نحوها : ۳\۱۳۵۳ ، (رقم الحديث : ۱۷۲۶) .

۳) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللقطة ، باب الضيافة و نحوها : ۱۲\۸۰)

۴) فتح البارى : ۱۰\۶۵۴)

۵) عمدة القارى : ۲۲\۱۷۶)

۶) ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۶)

سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً فَقَالَ لَهَا مَا شَأْنُكِ قَالَتْ أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا فَقَالَ كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ قَالَ مَا أَنَا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَنَامَ ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَلَمَّا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ قُمِ الْآنَ قَالَ فَصَلَّيَا فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ سَلْمَانُ أَبُو جُحَيْفَةَ وَهْبٌ السُّوَائِيُّ يُقَالُ وَهْبُ الْخَيْرِ [ر:۱۸٦٧]

په میلمستیا کښې تکلف کول : د میلمه دپاره په قدر د استطاعت دپاره د معمول نه لږ بدل خوراك تیارول پکار دی او په خوراك کښې ورته تکلف کول پکاری ، دا په اسراف یا په تبذیر کښې نه راځی دا د سلف صالحین معمول پاتې شویدې امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې هم دا بیانول غواړی -

خو دیکښې د خپل استطاعت مطابق د تکلف اهتمام کول پکار دی ، د وس نه زیات تکلف کولو کښې نور ډیر زیات حقوق العباد متاثر کیږی ، .... بعض خلق مقروض وی خو د میلمنو دمیلمستیا کولو دپاره د نورو قرضونو اخستو اهتمام کوی ، نو دا صحیح نه ده ، ځکه چه قرض اداء کول واجب او میلمستیا کول مستحب دی ، د مستحب د اداء کولو خو دې اهتمام وی او فرض او واجب دې شا ته اوغورزولې شی ، دا شرعاً غلطه ده -

حدیث د باب کښې دی چه حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه د حضرت ابو الدرداء میلمه شو ، د شپې هلته پاتې شو ، حضرت ابوالدرداء دوی دپاره خوراك تیار کړو " فصنع له طعاماً ...." سره امام ترجمة الباب ثابت کړیدې -

قوله: فرأى أمّ الدرداء متبذّلة : حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حضرت ابو الدرداء ښځه ام الدرداء اولیدله چه دې بالکل ساده جامې اغوستې دی چه کومې عموماً د کار کولو په وخت په کور کښې استعمالیږی ، حضرت سلمان اوویل چه ته دې حالت کښې ولې یې ؟ نو دې جواب ورکړو چه د ابوالدرداء مونږه ته څه رغبت نشته دې ، بیا د چا دپاره اهتمام اوکړې شی؟ د ام الدرداء نوم خیرة بنت ابی حدرد دې - (۱)

مُتَبَذِّلَةً دا د باب تفعل نه د اسم فاعل مونث صیغه ده أی لابسة ثیاب البِذلة-

قوله: صدق سلمان : حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه ته چه کوم نصیحت کړې وو ، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې توثیق او تصدیق اوکړو ، د طبرانی په روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی ته اوویل " عویمر! سلمان أفقه منك"(۲)

---

(۱) ارشاد الساری : ۱۳\۱٤٧ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۷٦ ، و الإصابة فی تمییز الصحابة : ٤\٤٤٨ (رقم الترجمة : ۱۲۵٦)

(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۱٤٨)

قوله: أبو جُحَيْفَة وهب السُّوائي، يقال له وهب الخير: يعني جحيفه ته وهب الخيرهم وائي.

د ترجمة الباب سره مناسبت: د ترجمة الباب رومبي جزء "سنع طعام" ذكر خو په حديث كښې صراحتًا موجود خو د دويم جزء "التكلف للضيف" ذكر نشته ، مولانا رشيد احمد گنگوهی رحمه الله په "لامع الدراری" كښې فرمائی :

ولعله قصد إثبات الجزء الثاني بقوله: كُلْ فإني صائم، فإنهم لما كانت عادتهم الصوم و التبتل، فالظاهر أنهم لم يكونوا يصنعون طعامًا بالنهار، و كانوا يكتفون بطعام الليل، فكان صنع الطعام الجديد له تكلفا و لا يبعد أن يستنبط التكلف من قوله: فأكل، فمنه لما اعتاد الصوم و التزمه، كان الإفطار لأجل اضيف احتمالا للكلفة من غير شك" (۱)

د دې حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله د ترجمة الباب د دويم جزء ثابتول په حديث كښې واقع په "كُلْ فإني صائم" سره غواړى ، حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه او د دوى د كور والا عادت چه د روژې ساتلو وو ، دې وجه نه ظاهر هم دا ده چه دې خلقو به د ورځې خوراك نه تيارولو صرف د شپې به ئې د خوراك انتظام كولو ، نو په دې موقع د دوى د ورځې د خوراك انتظام كول د ميلمه دپاره په طور د تكلف وو ، دارنګه د ترجمة الباب دويم جزء "التكلف للضيف" دې سره ثابتيږى ، او دا هم ممكن ده چه د ترجمة الباب دا دويم جزء د حديث په لفظ "فأكل" سره ثابت كړې شى ، د حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه عادت د روژې ساتلو وو خو دوى د ميلمه په خاطر افطار اوكړو ، دا افطار كول د ميلمه دپاره په طور د تكلف وه -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله "التكلف للضيف" سره د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه دې روايت ته اشاره كړيده ، چه هغه امام احمد په خپل مسند كښې نقل كړيدې ، چه ديكښې دى "نهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نتكلف للضيف" (۲)

دواړو كښې تطبيق داسې كيدې شى چه د وس په صورت كښې خو اهتمام او تكلف كول پكار دى او د عدم استطاعت په صورت كښې تكلف صحيح نه دې ، د ممانعت والا روايت د عدم استطاعت په صورت محمول دې - (۳)

دا حديث د باب په كتاب الصوم كښې "باب من أقسم على أخيه ليفطر" كښې تير شويدې -

...

(۱) لامع الدراری: ۱۰\۳۱، و الأبواب و التراجم: ۲\۱۱۷)

(۲) و فى لفظ مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد سلمان: أن سلمان دخل عليه رجل، فدعا له بما كان عنده فقال: لو لا أن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهانا أو لولا أنا نهينا أن يتكلف أحدنا لصاحبه لتكلفنا لك: ۵\۴۴۱، وكذا ذكر الهيثمی فی مجمع الزوائد، كتاب البر والصلة، باب النهی عن التكلف: ۸\۱۷۹)

(۳) لامع الدراری: ۱۰\۳۱، و الأبواب و التراجم: ۲\۱۱۷)

٨٧ = باب ما يكره من الغضب والجزع عند الضيف

[٥٧٨٩] حدثنا عياش بن الوليد حدثنا عبد الأعلى حدثنا سعيد الجريري عن أبي عثمان عن عبد الرحمن بن أبي بكر رضي الله عنهما أن أبا بكر تضيف رهطا فقال لعبد الرحمن دونك أضيافك فإني منطلق إلى النبي صلى الله عليه وسلم فافرغ من قراهم قبل أن أجيء فانطلق عبد الرحمن فأتاهم بما عنده فقال اطعموا فقالوا أين رب منزلنا قال اطعموا قالوا ما نحن بآكلين حتى يجيء رب منزلنا قال اقبلوا عنا قراكم فإنه إن جاء ولم تطعموا لنلقين منه فأبوا فعرفت أنه يجد علي فلما جاء تنحيت عنه فقال ما صنعتم فأخبروه فقال يا عبد الرحمن فسكت ثم قال يا عبد الرحمن فسكت فقال يا غنثر أقسمت عليك إن كنت تسمع صوتي لما جئت فخرجت فقلت سل أضيافك فقالوا صدق أتانا به قال فإنما انتظرتموني والله لا أطعمه الليلة فقال الآخرون والله لا نطعمه حتى تطعمه قال لم أر في الشر كالليلة ويلكم ما أنتم لم لا تقبلون عنا قراكم هات طعامك فجاءه فوضع يده فقال باسم الله الأولى للشيطان فأكل وأكلوا [ر: ٥٧٧]

د حضرت عبد الرحمن بن ابي بكر ﷺ نه روايت دې چه حضرت ابوبكر ﷺ د يوې ډلې ميلمستيا اوکړه ، او عبدالرحمن ته ئې اوويل چه څه رسول الله ﷺ خدمت ته ورځم ، ته دا ميلمانه بوځه او ځما د واپس کيدو نه پرې وړاندې وړاندې په دوی خوراك اوکړه او دينه ځان فارغ کړه ، عبد الرحمن د حکم مطابق لاړو او چه څه حاضر وو هغه ئې ميلمنو ته کيخودل او ورته ئې اويل چه خورئ ، دوی اوويل ، د کور مالك (حضرت صديق اکبر) کوم ځائې دې ، عبدالرحمن اوويل : تاسو خوراك اوکړئ ، دوی اوويل : چه تر څو د کور مالك نه وی راغلې مونږ به خوراك نه کوو ، عبدالرحمن اوويل : تاسو ځمونږ د طرفه دا ضيافت قبول کړئ کُه تاسو خوراك اونکړو او دوی واپس راغلل نومونږ ته به غصه وی ، خو ميلمنو د خوراك نه انکار اوکړو ، څه پوهه شوم چه اوس به دوی په ما خامخا خفه کيږی ، چه کله دوی راغلل نو څه اړخ ته شوم ، دوی تپوس اوکړو چه تا څه څه اوکړل ؟ نو ميلمنو ورته ټول حال بيان کړو ، دوی ما ته اواز راکړو ، اے عبدالرحمن ! څه چپ پاتې شوم ، دوی بيا اواز راکړو ، اے عبدالرحمن ! په دې هم څه خاموش پاتې شوم ، بيا ئې اوويل : اے جاهله ، څه تا ته قسم درکوم چه که ته ځما اواز اورې نو ته ما ته ولې نه رابهر کيږې ؟ نو څه راووتلم او ما اوويل : چه ته دې د خپلو ميلمنو نه تپوس اوکړه ، نو دوی اوويل : دې صحيح وائی ، ده مونږ ته خوراك راوړې وو ، حضرت ابوبکر ﷺ اوويل : تاسو ځما انتظار اوکړو په خدائې مې دې قسم وی څه به نن خوراك نه کوم ، دې ميلمنو اوويل : په خدائې مو دې قسم وی چه مونږ به هم خوراك نه کوو ، چه تر څو تا نه وی خوړلې ، حضرت ابوبکر ﷺ اوويل ما د ننۍ شپې په شان خرابه شپه نه ده ليدلې ، افسوس دې په تاسو ، تاسو ځمونږ ميلمستيا ولې نه قبلوئ ، بيا ئې اوويل : خوراك راوړئ ، عبدالرحمن خوراك راوړو ، نو ده بسم الله اوويلې

او خوراك كښې ئې لاس واچولو ، او وې ويل : ړومبې حالت د شيطان د وجه وو ، نو دوى خوراك اوكړو ، او خلقو هم خوراك اوكړو-

د حديث د باب سره مناسبت :حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه باب كښې دننه امام بخارى رحمه الله حضرت ابوبكر صديق ته د ميلمنو راتلو قصه ذكر كړه ، ديكښې د حضرت عبد الرحمن بن ابى بكر دا قول هم دې " فعرفت أنه يجد علىّ " ديجد معنى دلته د غصه كولو ده ، امام بخارى رحمه الله په راروان باب كښې دا په بل طريق سره نقل كړيدې ، ديكښې د " فغضب ابوبكر " تصريح هم ده -

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په دې تنقيد كړيدې او فرمائي چه د غضب اثبات مقصود نه دې بلكه د دې نفى او كراهت بيانول مقصود دى - (١) خكه چه امام په ترجمة الباب كښې " مايكره من الغضب " ويلې دې -

قطب عالم حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله د حديث د ترجمة الباب سره مناسبت بيانولو كښې په " لامع الدرارى " كښې ليكى :

" دل عليه قوله : لم أر فى الشر كالليلة ، وقوله : " الأولى من الشيطان " ، فإن مقالته هذه دلت على أنه عد غضبه و حلفه وجميع ما جرى شرا ، ومن أمر الشيطان " (٢)

يعنى حضرت صديق اكبر رضي الله عنه اوفرمائل " لم أر فى الشر كالليلة " او خپله غصه وغيره ئې د شيطان امر اوگرخولو ، نو ددې كلام نه معلومه شوه چه د دوى غصه كيدل ، حلف اوچتول او د ميلمنو قسم كول دا ټول شر او د شيطان د طرفه وو ، دينه " ما يكره من الغضب " يعنى د غصه كراهت ثابتيږى -

مولانا محمد زكريا رحمه الله د لامع الدرارى په حاشيه او په الابواب والتراجم كښې دا توجيه وجيه گرخولې ده - (٣)

٨٨=بَاب قَوْلِ الضَّيْفِ لِصَاحِبِهِ لَا آكُلُ حَتَّى تَأْكُلَ

فِيهِ حَدِيثُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٨٨٨]

[٥٨٧٠] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا جَاءَ أَبُو بَكْرٍ بِضَيْفٍ لَهُ أَوْ بِأَضْيَافٍ لَهُ فَأَمْسَى عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا جَاءَ قَالَتْ لَهُ أُمِّي احْتَبَسْتَ عَنْ ضَيْفِكَ أَوْ عَنْ أَضْيَافِكَ اللَّيْلَةَ قَالَ مَا عَشَّيْتِهِمْ فَقَالَتْ عَرَضْنَا عَلَيْهِ أَوْ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا أَوْ فَأَبَى فَغَضِبَ أَبُو بَكْرٍ فَسَبَّ وَجَدَّعَ وَحَلَفَ لَا يَطْعَمُهُ فَاخْتَبَأْتُ أَنَا فَقَالَ يَا غُنْثَرُ فَحَلَفَتْ الْمَرْأَةُ لَا تَطْعَمُهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَحَلَفَ الضَّيْفُ أَوْ الْأَضْيَافُ

---

١) الابواب و التراجم : ٢\١١٧)

٢) لامع الدرارى : ١٠\٣٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٧)

٣) ٨) تعليقات لامع الدرارى : ١٠\٣٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٧)

أَنْ لَا يَطْعَمَهُ أَوْ يَطْعَمُوهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَقَالَ أَبُوبَكْرٍ كَأَنَّ هَذِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَدَعَا بِالطَّعَامِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا فَجَعَلُوا لَا يَرْفَعُونَ لُقْمَةً إِلَّا رَبَا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا فَقَالَ يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ مَا هَذَا فَقَالَتْ وَقُرَّةِ عَيْنِي إِنَّهَا الْآنَ لَأَكْثَرُ قَبْلَ أَنْ نَأْكُلَ فَأَكَلُوا وَبَعَثَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَنَّهُ أَكَلَ مِنْهَا [ر:۵۷۷]

د ابوذر په نسخه کښې دا ترجمة الباب نشته دې ، بلکه دا حدیث ئې د رومبی حدیث سره بغیر د ترجمة الباب نه رانقل کړیدې - (۱)

عبد الرحمن بن ابی بکر په روایت کښې وائي چه حضرت ابوبکر یو یا یو څو میلمانه کورته راوستل او په خپله د ماښام په وخت رسول الله ﷺ ته ورغلو ، چه کله واپس شو نو ځما مور د ده نه تپوس اوکړو او ورته ئې اوویل چه تا میلمانه پریخودل په خپله چرته ایسار شوې وې ، دوی تپوس اوکړو ، تا په دې خلقو خوراك اونکړو ؟ نو ځما مور ورته اوویل : مونږ خو خوراك د دوی وړاندې پیش کړو خو دوی انکار اوکړو ، حضرت صدیق اکبر سخت خفه شو ، بد رد ئې اوویلې او قسم ئې اوکړو چه خوراك به نه کوم ، د عبد الرحمن بیان دې چه زه پټ ولاړ ووم ، دوی اواز راکړو : " اے جاهله " ښځې یعنی ځما مور هم قسم اوکړو چه زه به هم خوراك نه کوم چه ترڅو دې خوراك اونکړې ، میلمنو هم قسم اوکړو چه دوی به هم خوراك نه کوی ..... حضرت ابوبکر ﷺ اوویل ، دا د شیطان د طرفه وو ، بیا ئې خوراك رااوغوښتو ، او په خپله ئې هم اوخوړلو او په دې خلقو ئې هم اوخوړلو ، خلقو به چه کومه نمړئ هم اوچتوله د دې لاندې به نوره هم زیاتیدله ، چه حضرت ابوبکر دا اولیدل نو (خپلې بی بی حضرت ام رومان ته ئې) وې ویل : اے د بنی فراس خور ! دا څه چل دې ؟ نودې اوویل : ځما دې قسم وی د خپلو سترګو په یخوالی ، اوس خو د هغې نه هم زیات شو چه کوم ځمونږ د خوراك نه وړاندې وو ، نو چه ټولو خلقو اوخوړله بیا ئې دا د رسول الله ﷺ خدمت ته هم اولیږله ، د عبدالرحمن بیان دې چه رسول الله ﷺ هم دینه خوراك اوکړو -

د ترجمة الباب مقصد : شارحینو د دې ترجمة الباب په مقصد هیڅ کلام نه دې کړې ، امام بخاری رحمه الله کیدې شی دې خبرې ته اشاره کول غواړی چه که کوربه څه سخته خبره اوکړی او میلمه ته دا ښه نه ښکاری نو میلمه هم داسې خبره په جواب کښې ویلې شی او شرعاً د دې جواز شته دې -

قوله: فغضب أبوبكر، فسبَّ وجدّع : جدّع یعنی دوی هم "یا مجدوع الأذنین" اوویلې او په طور د خیرو ئې ورته اواز اوکړو (۲)

یاغنثر: د غنثر معنی د جاهل ، کمینه او د ثقیل (ناپوهه) راځی ، د غین په ضمه ، د نون په سکون او د ثاء په فتحه سره دې (۳) **ربا من أسفلها**: د ربا معنی د زیاتیدو ده -

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۸ ، فتح الباری : ۱۰\۶۵۶)
(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۸)
(۳) (۱۱) ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۰ ، قال ابن الأثیر : قیل : هو الثقیل الوَخِم ....[بقیه برصفحه آئنده.....

قوله: يا أخت بني فراس: فِراس (د فاء د كسرې سره) نه د غنم بن مالك خوې مراد دې ، د ده د رور نوم حارث بن غنم دې ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد كښې وه ، يعنى دغنم دوه خامن دى ، يو فراس او دويم حارث ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد كښې ده خو چه د بنو حارث په مقابله كښې چه بنو فراس زيات مشهور دى ، دې وجه نه حضرت صديق اكبر د دوى نسبت بنوفراس ته اوكړو او وې ويل "يا أخت بني فراس" فالمعنى: يا أخت القوم المنتسبين إلى بني فراس

قوله: وقرة عيني : ديكښې واو قسميه دې يعنى خما د خپلو سترګو په يخ والى قسم ، دينه رسول الله ﷺ مراد دې ، په غيرالله قسم كول ناجائز دى ، غالبًا دا د نهى نه مخكښې واقعه ده -

۸۹= بَاب إِكْرَامِ الْكَبِيرِ وَيَبْدَأُ الْأَكْبَرُ بِالْكَلَامِ وَالسُّؤَالِ

د خبرو كولو حق مشر ته دې : د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د مشرانو اكرام او احترام كول پكار دى ، دارنګه خبرو كښې ، تپوس كښې او په مجلس كښې د خبرو كولو ابتداء د مشره كول پكار دى چه دا د ده حق دې ، خو دا په هغه صورت كښې چه كله عمر كښې مشر او علم او فضل كښې برابر وى ، او كه يو كس په عمر كښې كم او علم او فضل كښې زيات وى نو بيا دده حق وړاندې دې - ([1])

[۵۷۹] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ مَوْلَى الْأَنْصَارِ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَسَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةَ بْنَ مَسْعُودٍ أَتَيَا خَيْبَرَ فَتَفَرَّقَا فِي النَّخْلِ فَقُتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَحُوَيِّصَةُ وَمُحَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَبَدَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَكَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبِّرْ الْكُبْرَ قَالَ يَحْيَى يَعْنِي لِيَلِيَ الْكَلَامَ الْأَكْبَرُ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَسْتَحِقُّونَ قَتِيلَكُمْ أَوْ قَالَ صَاحِبَكُمْ بِأَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْرٌ لَمْ نَرَهُ قَالَ فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ فِي أَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كُفَّارٌ فَوَدَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قِبَلِهِ قَالَ سَهْلٌ فَأَدْرَكْتُ نَاقَةً مِنْ تِلْكَ الْإِبِلِ فَدَخَلَتْ مِرْبَدًا لَهُمْ فَرَكَضَتْنِي بِرِجْلِهَا قَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ سَهْلٍ قَالَ يَحْيَى حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ مَعَ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ

....بقيه ازحاشيه گذشته] و قيل : الجاهل ، من الغثارة : الجهل ، و النون زائدة ، النهاية : ۱۳ \ ۳۸۹)

[1]) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹ \ ۳۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۵۷ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۵۱ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۷۹)

سَهْلٍ وَحْدَهُ[ر:٢٥٥٥]
بشير بن يسار (د انصارو ازاد كړي غلام) د رافع بن خديج او د سهل بن ابى حصمه دواړو نه روايت كوى ، دې دواړو بيان كړيدې چه عبد الله بن سهل او محيصه بن مسعود د خيبره راغلل او د كهجورو په باغ كښې د يو بل نه جدا شو ، عبد الله بن سهل لره چا قتل كړو نو عبد الرحمن بن سهل او حويصه بن مسعود او محيصه بن مسعود د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او د خپل ملګرى (د قتل) په معامله كښې ئې خبرې شروع كړې عبدالرحمن خبره شروع كړه چه كوم په دې كسانو كښې د ټولو نه كشر وو ، ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل لوى سړې دې خبره اوكړى ،نو دې خلقو د خپل ملګرى د قتل په معامله كښې خبرې اترې اوكړې ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : آيا تاسو د خپل ملګرى د ديت حقدار ئې ، يا ئې اوفرمائل يا تاسو پنځوست قسمونه به خورئ (نو دديت به مستحق شئ) نو خلقو عرض اوكړو : اے د الله رسوله دا خو داسې څيز دې چه مونږ خلقو په خپلو سترګو نه دې ليدلې ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : بيا به يهود پنځوست قسمونه اوخورى او برى به شى ، نو دې خلقو عرض اوكړو : اے د الله رسوله دا خلق خو كافران دى (يعنى د دروغو قسمونه به اوخورى) نو بيا رسول الله ﷺ دې خلقو ته د خپل ځان نه ديت وركړو -
دباب په دې ړومبي روايت به تفصيلى كلام روستو په قسامه كښې راشى ، دلته امام بخارى رحمه الله دا روايت ځكه ذكر كړيدې چه ديكښې حضور اكرم ﷺ اوفرمائل "كَبِّر الكُبْر" يحي بن سعيد راوى د حديث د دې تشريح كړيده " ليلى الكلام الأكبر" يعنى چه كوم لوى دې هغه دې د كلام او د خبرو ذمه دارى واخلى ، علامه قسطلانى رحمه الله د كَبِّر الكُبْر ترجمه كړيده أى قدم الأكبر سنا للتكلم([1])
د روايت په آخر كښې حضرت سهل فرمائى چه د ديت په اوښانو كښې ما ته يو اوښ ملاو شو ، دې چه كله ما باړې (د ښاروو غوجل) ته داخل كړو نو ده خه په لته اووهلم ، مِرْبَد (د ميم په كسره او د راء په سكون سره او د باء په فتحه سره) باړې ته وائى سهل دا جمله د اهتمام سره چه ذكر كړيده نو د حديث د پوره ياد ساتلو دپاره ئې ذكر كړيده ، علامه عينى رحمه الله ليكى : وأراد بهذا الكلام ضبط الحديث وحفظه حفظا بليغا"([2])

قوله: قال الليث: حدثنى يحى عن بشير عن سهل، قال يحى: حسبت أنه قال مع رافع بن خديج: د ليث دا تعليق امام مسلم او ترمذى موصولا نقل كړيدې ([3])
ديكښې يحي وايى چه ځما خيال دې چه بشير د سهل نه چه كوم روايت نقل كړيدې نو

---
[1]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٥٢)
[2]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٠)
[3]) صحيح مسلم . كتاب القسامة . باب القسامة : ٣ \ ١٢٩١ (رقم الحديث : ١٦٦٩) . سنن الترمذى . كتاب الديات . باب ما جاء فى القسامة : ٤ \ ٠٣١ (رقم الحديث : ١٤٢٢)

دوى د رافع بن خديج معيت ذكر كړې وو ، يعنى بره چه كوم موصول روايت دې دا " رافع بن خديج او سهل " دې ، د ليث په طريق كښې " عن سهل " دې او د " رافع بن خديج " په باره كښې دوى " حسبت " اووئيل چه دې هم وو -

قوله: وقال ابن عيينة: حدثنا يحيى عن بشير عن سهل وحده: سفيان بن عيينه دا تعليق امام مسلم او نسائى موصولا نقل كړيدې (۱) دا روايت صرف د سهل نه دې -

حاصل دا چه حماد بن زيد روايت چه كوم دلته امام بخارى موصولا نقل كړيدې ، دا د رافع بن خديج او د سهل د دواړو نه دې ، د ليث روايت كښې د " رافع " په باره كښې يو قسم شك دې او د سفيان بن عيينه روايت صرف د سهل نه دې -

[۵۷۹۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبِرُونِي بِشَجَرَةٍ مَثَلُهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَلَا تَحُتُّ وَرَقَهَا فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ وَثَمَّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَلَمَّا لَمْ يَتَكَلَّمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ النَّخْلَةُ فَلَمَّا خَرَجْتُ مَعَ أَبِي قُلْتُ يَا أَبَتَاهُ وَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَهَا لَوْ كُنْتَ قُلْتَهَا كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا قَالَ مَا مَنَعَنِي إِلَّا أَنِّي لَمْ أَرَكَ وَلَا أَبَا بَكْرٍ تَكَلَّمْتُمَا فَكَرِهْتُ [ر: ۶۱]

د حديث د باب ذكر كولو وجه : د باب دا دويم حديث ړومبې په كتاب العلم ، باب قول المحدث : حدثنا او اخبرنا و انبأنا تر لاندې تير شويدې ، دلته ددې د ذكر كولو حافظ بن حجر وجه ليكى او دده اتباع كښې علامه قسطلانى ليكى

" وكأن البخارى أشار بإيراد هذا الحديث هنا إلى تقديم ما لكبير حيث يقع التساوى ، أما لو كان عند الصغير ماليس عند الكبير ، فلا يمنع من الكلام بحضرة الكبير ، لأن عمر تأسف حيث لم يتكلم ولده مع أنه اعتذر له ، بكونه بحضوره وحضور أبى بكر ، ومع ذلك تأسف على كونه لم يتكلم " (۲)

يعنى د دې باب لاندې دا حديث نې راوړو په دې سره امام بخارى رحمه الله دې خبرې ته شاره كول غواړى چه مشر به هغه وخت مقدم كولې پكار وى چه كله دې په علم او فضل كښې هم مشر وى يا د كشرانو سره برابر وى ، خو كه يو كس چه په عمر كښې كشر وى خو په علم او فضل كښې زيات وى نو داسې صورت كښې د لويو په وجود كښې ده لره د خبرو كولو نه بندولې نه شې ، حضرت ابن عمر ته جواب معلوم وو خو دوى د خپل پلار فاروق اعظم او د حضرت صديق اكبر په وجود كښې كلام كول مناسب او نه ګڼړل نو حضرت فاروق اعظم د ده په چپ پاتې كيدو د افسوس اظهار اوكړو-

---

۱) صحيح مسلم ، كتاب القسامة ، باب القسامة : ۳ \ ۱۲۹۱ (رقم الحديث : ۱۶۶۹) ، سنن النسائى ، كتاب القسامة ، باب القسامة : ٤ \ ۲۱۱(رقم الحديث : ۲۹۱۹)

۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۵۷ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۵۳)

٩٠- باب ما يجوز من الشعر والرجز والحداء وما يكره منه

وقوله والشعراء يتبعهم الغاوون ألم تر أنهم في كل واد يهيمون وأنهم يقولون ما لا يفعلون إلا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وذكروا الله كثيرا وانتصروا من بعد ما ظلموا وسيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون [الشعراء: ٢٢٣-٢٢٧]

قال ابن عباس في كل لغو يخوضون

[٥٧٩٣] (١) حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال أخبرني أبو بكر بن عبد الرحمن أن مروان بن الحكم أخبره أن عبد الرحمن بن الأسود بن عبد يغوث أخبره أن أبي بن كعب أخبره أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إن من الشعر حكمة

د شعر تعريف دې: " الكلام المقفى الموزون قصدا " (٢) يعنې شعر هغه كلام ته وائى چه كوم په قصد سره په قافيه او په وزن جوړ شوې وى ، د قصداً په قيد لګولو سره هغه كلام اووتلو چه كوم په اتفاق سره په وزن برابر شوې وى -

رَجَز (د راء او د جيم په فتحه سره) د اكثرو په نزد داد شعر يو خاص قسم دې - (٣) دې صورت كښې به په " الشعر " ددې عطف د " عطف الخاص على العام " د قبيله وى ، او بعض وائى چه دا شعر نه دې بلكه د كلام يو مستقل نوع ده ، د دوى دليل دا دې چه ددې ويونكى ته راجز وائى شاعر نه وائى - (٤)

د رجز معنى د حركت كولو او د نزدې نزدې قدم ايخودو راځى ، رجز البعير هغه وخت ويلې كيږى چه كله اوښ نزدې نزدې قدم اړدى او روان وى نو چه د رجز اجزاء د يوبل سره نزدې وې دې وجه نه رجزد ويلوپه وخت ژبه متحرك اومضطرب وى،دې وجه نه ديته رجز وائى(٥)

حذاء (د حاء په ضمه سره) حدى ته وائى ، د اوښانو د رفتار تيزولو دپاره چه كوم رجز يا شعر په مخصوص سر كښې ويلې كيږى ، ديته حدى وائى - (٦)

علامه ابن عبدالبر د حدى په جواز باندې اجماع رانقل كړيده - (٧)

د اشعارو جوړولو او د ويلو حكم : د شعر په باره كښې بعض عالمانو د مطلق كراهت قول

---

١) (٥٧٩٣) الحديث أخرجه الترمذي في كتاب الأدب ، باب ما جاء إن من الشعر حكمة : ٥\١٣٧ (رقم الحديث : ٢٨٤٤) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب ما جاء في الشعر : ٤\٣٠٣ (رقم الحديث : ٥٠١٠) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب الشعر : ٢\١٢٣٥ (رقم الحديث : ٧٥٥)

٢) فتح البارى: ١٠\٦٥٩ ،ارشادالسارى : ١٣\١٥٣ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٠، شرح الكرمانى : ٢١\١٨)

٣) فتح البارى : ١٠\٦٥٩ ، ارشاد السارى : ١٣\١٥٣ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٠)

٤) فتح البارى : ١٠\٦٥٩ ، ارشاد السارى : ١٣\١٥٤ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٠)

٥) فتح البارى : ١٠\٦٥٩ ، ارشاد السارى : ١٣\١٥٤)

٦) فتح البارى : ١٠\٦٥٩ ، ارشاد السارى : ١٣\١٥٤)

٧) فتح البارى : ١٠\٦٦٠)

اختیار کړیدی ، دوی خو یو د حضرت ابن مسعود د قول نه استدلال کوی ، چه " الشعر مزامیر الشیطان " ([1]) (شعر د شیطان د موسیقۍ یو آله ده -)
دارنګه د مسروق نه روایت دې چه دوی یو مصرعه اوویله او بیا خاموش شو ، د دوی نه د خاموشۍ په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوویل " أخاف أن أجد فی صحیفتی شعرا " ([2]) (څه په دې خبره یریږم چه هسې نه څه په خپله عملنامه کښې یو شعر بیا مومم -)
دارنګه د ابوامامه نه یو مرفوع حدیث منقول دې ، چه ابلیس چه کله په زمکه راکوز کړې شو نو ده اوویل ، اجعل لی قرآنا ...... (خما د لوستلو دپاره څه څیز مقرر کړه) نو الله تعالی اوفرمائل الشعر ([3]) خو دا ټول روایتونه خلاف اصل او ضعیف دی ([4]) هو راتلونکې باب کښې باب مایکره أن یکون الغالب علی الإنسان الشعر.... امام بخاری رحمه الله یو صحیح روایت رانقل کړیدې دیکښې دی " لأن یمتلئ جوف رجل قیحاً حتی یریه خیر من أن یمتلئ شعرا " (تاسو کښې چه د چا خیټه د پیپه ډکه شی تر دې چه ده لره خراب کړی نو دا ده لره بهتر دې د دینه چه د ده خیټه د شعر نه ډکه شی)
دا روایت اګر چه صحیح دې خو دینه هغه اشعار مراد دی چه هغې کښې دروغ او فحاشی وی ، یا دا د هغه سړي په باره کښې دی ، چه دې شعر د خپل ژوند داسې مقصد او مشغله اوګرځی چه نور واجبات او د فرائضو په اداء کولو کښې دا مخل وی -
تر کومې چه د عامو اشعارو تعلق دې نو ددې په اباحت کښې کلام نشته دې ، امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت عائشه ﷺ روایت رانقل کړیدې چه دوی فرمائی " الشعر منه حسن ، و منه قبیح ، خذ الحسن ، و دع القبیح ، ولقد رویت من شعر کعب بن مالک أشعارا منها القصیدة فیها أربعون بیتا " ([5]) یعنی په اشعارو کښې ښه او بد دواړه قسمونه شته دې ، ما د کعب بن مالک څه اشعار رانقل کړیدی چه دیکښې یو قصیده په څلویښتو اشعارو مشتمل وه -
حافظ ابن حجر فرمائی چه ددې روایت سند حسن دې - ([6])
امام بخاری رحمه الله چه دلته په باب کښې کوم روایتونه ذکر کړیدی نو هغه د اشعارو د ویلو په جواز دلالت کوی -

---

[1]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۶۲)
[2]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۶۲)
[3]) فتح الباری: ۱۰ \ ۶۶۲ ,و مجمع الزوائد للهیثمی،کتاب الأدب،باب ما جاء فی الشعروالشعراء : ۸ \ ۱۱۹)
[4]) ۲۷ فتح الباری : ۱۰ \ ۶۶۲)
[5]) فضل الله الصمد ، باب الشعر حسن کحسن الکلام و منه قبیح : ۲ \ ۳۱۵ (رقم الحدیث : ۸۶۶) و فی مجمع الزوائد للهیثمی ، " سئل رسول الله صلی الله علیه و سلم عن الشعر ، فقال : هو کلام ، فحسنه حسن و قبیح قبیح ، کتاب الأدب ، باب الشعر فی الکلام : ۸ \ ۱۲۲)
[6]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۶۰)

امام مسلم رحمه الله د شرید بن سوید ثقفی ﷺ روایت نقل کړیدي هغه فرمائی :

" ردفت رسول الله صلى الله عليه و سلم يوما، فقال: هل معك من شعر أمية بن أبي الصلت شيئا، قلت: نعم، قال: هيه، فأنشدته بيتا، فقال: هيه، ثم أنشدته بيتا، فقال: هيه حتى أنشدته مائة بيت " (١)

حضرت شرید بن سوید ثقفی ﷺ فرمائی چه څه رسول الله ﷺ پسې یو ورځ سور ووم ، دوی ﷺ اوفرمائل :" تا ته د امیه بن ابی الصلت څه اشعار یاد دی ؟ ما اوویل " هو " دوی ﷺ اوفرمائل : ته واوروه ، ما یو شعر واورولو ، دوی اوفرمائل : " نور هم واوروه " ما بل شعر هم واورولو، داسې ما سل شعرونه دوی ﷺ ته واورول -

امام ترمذی او امام احمد د حضرت جابر بن سمره ﷺ نه روایت نقل کړیدي ، هغه فرمائی

" كان أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم يتذاكرون الشعر وحديث الجاهلية عند رسول الله صلى الله عليه و سلم فلا ينهاهم، و ربما يتبسم " (٢) (اصحابو به د رسول الله ﷺ وړاندې اشعار او د جاهلیت خبرې کولې ، حضور ﷺ به دوی نه منع کول بلکه کله کله به مسکې هم شو)

دې وجه نه ددې احادیثو په وجود کښې اشعارو ته مطلقًا مکروه ویل صحیح نه دې ، خو دیکښې د شرعی حدونو رعایت کول ضروری دی ، ډیر زیات ددې شغل نه دی ساتل پکار ، او چه دیکښې د چا هجو نه وی ، د چا په تعریف کښې مبالغې نه کار نه وی اخستې شوې ، دیو خاص متعین ښځې ذکر نه وی ، شعر کښې د دې امورو که رعایت اوشی نو دا بلا کراهت جائز دې ، بلکه ابن عبد البر د دې په جواز اجماع نقل کړیده ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی : " و الذي يتحصل من كلام العلماء في حد الشعر الجائز أنه إذا لم يكثر منه في المسجد، وخلا عن هجو، وعن الإغراق في المدح و الكذب المحض، و التغزل بمعين لا يحل، وقد نقل ابن عبد البر الإجماع على جوازه إذا كان كذلك " (٣)

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د سورة شعراء آیت کریمه (و الشعراء يتبعهم الغاوون ...) ذکر کړیدې یعنی د شاعرانو اتباع خو ګمراه خلق کوی ، آیا تا نه دی لیدلې دوی لره چه دوی په هر میدان کښې سرګردانه ګرځی او دوی چه څه وائی هغه نه ګوی ، خو (د دې حکم نه هغه شاعران مستثنی دی) چه کومو ایمان راوړیدې او صالح عمل ئې اختیار

(١) رواه مسلم ، كتاب الشعر : ٤ \ ١٧٦٧ (رقم الحديث : ٢٢٥٥) .

(٢) و في لفظ مسند الإمام أحمد بن حنبل في مسانيد جابر بن سمرى : أكنت تجالس رسول الله صلى الله عليه و سلم : قال : نعم فكان طويل الصمت ، قليل الضحك ، و كان أصحابه يذكرون عنده الشعر و أشياء من أمورهم ، فيضحكون و ربما تبسم (٥ \ ٨٦) و في الجامع الصحيح للإمام الترمذي عن جابر بن سمرة قال : جالست النبي صلى الله عليه و سلم أكثر من مائة مرة ، فكان أصحابه يتناشدون الشعر ، و يتذاكرون أشياء من أمر الجاهلية ، وهو ساكت ، فربما تبسم معهم ، كتاب الأدب ، باب ما جاء في إنشاد الشعر : ٥ \ ١٤٠ (رقم الحديث : ٢٨٥٠) ....

(٣) فتح الباري : ١٠ \ ٦٦٠)

کړيدې او د الله تعالى په كثرت سره ذكر ئې اوكړو او د ظلم نه پس ئې بدله واخستله (يعنى د چا هجو ئې هله اوكړه چه كله ړومبى والې بل چا اوكړو ، داسې صورت كښې د دوى جوابى هجو مورد د عتاب نه ده) او ظالمانو ته به زر معلومه شى چه د دوى واپسى كوم ځائې ته ده -

مفسرينو او شارحينو د بخارى ليكلې دى ، چه دا آيت كريمه چه كله نازل شو نو په اصحابو كښې درې مشهور شاعران حضرت عبدالله بن رواحه ، حضرت حسان بن ثابت او حضرت كعب بن مالك ﷺ د رسول الله ﷺ خدمت كښې حاضر شو او وې ويل : مونږ خو شعر وايو ؟ نو دوى ﷺ اوفرمائيل : چه روستو وريسې (الا الذين آمنوا....) خو هم اولولئ چه دينه ئې هغه شاعران مستثنى كړيدى چه كوم مؤمنان او نيك عمله دى ، نو بيا دوى مطمئن شو (۱)

د دريو د نومونو سره د حضرت كعب بن زهير ﷺ نوم هم قرطبى وغيره ذكر كړيدې - (۲)

آيت كريمه كښې دى چه د اكثروشاعرانواتباع كوونكى ګمراه وى ، دينه په خپله د شاعرانو ګمراهي هم ثابتيږى ځكه چه د چا متبعين ګمراه وى نو هغه په خپله هم ګمراه وى - (۳)

حضرت تهانوى رحمه الله فرمائى چه دا خبره مطلق نه ده ، بلكه دا هله ده چه كله د متبعينو په ګمراه كيدو كښې د متبوع د قول او د عمل دخل وى ، خو كه د دوى په ګمراه كيدو كښې د متبوع څه دخل نه وى نو بيا د متبعينو ګمراه كيدل د متبوع ګمراه كيدل نه شى ګرځولې كيدې - (۴)

قوله: في كل واد يهيمون......: يعنى چه څنګه په هره وادئ كښې سرګردانه ګرځيدل ډير كرتې د حسى هلاكت ذريعه ګرځى ، دارنګه هر قسم اشعار ويل او فاسد اقوال ويل هم ډير كرته د معنوى هلاكت سبب ګرځى ، "فى كل واد" كښې "كل" د اكثر په معنى كښې دې او دا په "كل" استغراقى باندې محمول كيدې شى مفسرين ليكي :

"والمراد في كل واد من أودية القول الفاسد ، وجه الستعارة مظان الهلاك ، فكما أن الوادى مظنة الهلاك الحسى ، كذلك الأقوال الفاسدة مظنة الهلاك المعنوى ، والجامع مطلق مظنة الهلاك ، والكل في مثل هذا بمعنى الأكثر ، ولك أن تقول : إن الإستغراق عرفى" (۵)

قوله: قال ابن عباس : في كل لغو يخوضون : حضرت ابن عباس (فى كل واد) ترجمه فى كل لغو او د (يهيمون) ترجمه په يخوضون سره كړيده - دا تعليق ابن ابى حاتم او طبرى

---

(۱) فتح البارى: ۱۰\۶۶۰ ،عمدة القارى: ۲۲\۱۸۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۵٤ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۸)
(۲) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۱۳\۱۵۱)
(۳) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۱۳\۱٤۵)
(۴) معارف القرآن : ۶\۵۵۵)
(۵) فضل الله الصمد على الأدب المفرد : ۲\۳۲۰)

موصولاً نقل کړيدي - (۱)

قوله: إن من الشعر حكمة : بعض اشعار د حکمت او دهوښیارتیا نه ډك وی ، امام ابوداود رحمه الله دا روايت نقل کړيدې - ديکښې دی " إن من البيان سحرا ، وإن من العلم جهلا ، وإن من الشعر حكما ، وإن من القول عيا " (۲) (بې شك بعض بيان جادو دې ، او بعض علم جهل او بعض شعر حكمت ، او بعض كلام د مراد بيانولو نه عاجز وی) ډيرې د حکمت او د نصيحت خبرې دنثر په مقابله کښې په شعر کښې زياتې موثرې وی ، شارح بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی :

" ما كان فى الشعر و الرجز ذكر الله تعالى ، و تعظيم له و وحدانيته و قدرته و إيثار طاعته و تصغير الدنيا و الإستسلام له ، فهو حسن مرغب فيه ، وهو المراد فى الحديث بأنه حكمة ، وما كان كذبا و فحشا ، فهو مذموم " (۳)
يعنى شعر او رجز كښې كه د الله تعالى ذكر ، او دده تعظيم او د ده د وحدانيت او د قدرت او د ده اطاعت او د دنيا تحقير بيان کړې شی نو داسې شعر خو قابل د رغبت او د مينې دې او صحيح دې ، خو كه په کښې دروغ او فحاشى ذکر وی نو بيا مذموم دې -
[۵۷۹۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ سَمِعْتُ جُنْدَبًا يَقُولُ بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِذْ أَصَابَهُ حَجَرٌ فَعَثَرَ فَدَمِيَتْ إِصْبَعُهُ فَقَالَ هَلْ أَنْتِ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ [ر:۲۶۴۸]
حضرت جندب رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ يو ځل (د جهاد دپاره) تشريف اوړلو چه يو کانړې په دوی اولګيدلو نو دوی اوخويدل او د دوی ﷺ د ګوتې نه وينه اوبهيدله نو دوی ﷺ اوفرمائل :

هل أنت إلا إصبع دميت وفى سبيل الله ما لقيت

يعنى ستا خو صرف يو ګوته ده چه وينې شوې ده او چه کوم تا ته در رسيدلې دې نو دا درته د الله تعالى په لاره کښې رسيدلې دې -
ديکښې اختلاف دې چه دا د رسول الله ﷺ خپل كلام دې يا د چا بل چا دې او دوی ﷺ دا په طور د تمثيل بيان کړو په دې موقع -
د امام طبرى او د ابن التين وغيره راي ده چه دا د رسول الله ﷺ كلام نه دې ، ابن التين وائی چه دا د عبد الله بن رواحه شعر دې - (۴)

خو د نورو محدثينو حضراتو خيال دې چه دا د رسول الله ﷺ خپل كلام دې - (۵) او دا د دد

---

۱) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۶۰ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۸۱)
۲) سنن أبی داود ، كتاب الأدب ، باب ما جاء فى الشعر " : ۴ \ ۳۰۳ (رقم الحديث : ۵۰۱۲)
۳) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹ \ ۳۱۹)
۴) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۶۳ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۸۲)
۵) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۶۳ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۵۶ عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۸۲)

ما أنت بشاعر) منافی نه دي ، ځکه چه د شعر تعریف په دې نه صادقیږی ، شعر ویلې کیږی هغه کلام ته چه کوم په قصد سره ورته وزن ورکړې شی او حضور ﷺ دا الفاظ نې سمدست اوویلې بغیر د ارادې د شعره

[۵۸۲۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكَادَ أُمَيَّةُ بْنُ أَبِي الصَّلْتِ أَنْ يُسْلِمَ [ر: ۳۶۲۸]

رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه د ټولو نه زیات رښتونې کلمه او مصرعه لبید ویلې ده :

ألا كل شيء ما خلا الله باطل — مشهور شاعر لبيد بن ربيعه

لبید د عربۍ ژبې مشهور شاعر دې ، د امام شافعي رحمه الله یو شعر ډیر مشهور دې :

لولا الشعر بالعلماء يزري — لكنت أشعر من لبيد

([1]) (که شعر د عالمانو دپاره د عیب باعث نه وې نو ځه به د لبید نه لوې شاعر ووم)

لبید بن ربیعه بن مالك عامری ﷺ زمانه د اسلام او د جاهلیت دواړه بیا موندلې وه ، د ده کنیت " ابوعقیل " دې ، د دوی ډیر زیات عمر وو ، یو سل او شل کاله یو سل او دیرش کاله او یو سل او څلویښت کاله مختلف روایتونه دی ([2]) دوی د خپل اوږد شکایت په یو خپل شعر کښې داسې کړیدې -

ولقد سئمت من الحياة و طولها — وسؤال هذا الناس : كيف لبيد([3])

(په الله مې دې قسم وی چه ځه په اوږد ژوند او د خلقو په دې سوال تنګ شوم چه د لبید حالت څنګه دې ؟)

د اسلام د قبلولو نه پس دوی شعر ویل پریخودې وو ، حضرت فاروق اعظم ﷺ دوی نه تپوس اوکړو نو دوی اوویل سورة بقرة او سورة آل عمران الله تعالی ما دپاره د شعر نعم البدل ګرځولې دی ، دې وجه نه ځما اوس شعر ویلو ته څه حاجت نشته دې - ([4]) ویلې کیږی چه د اسلام د قبلولو نه پس دوی صرف یو شعر ویلې دی او هغه دا دې :

ما عاتب المرء الكريم كنفسه — و المرء يصلحه الجليس الصالح

شریف کس دپاره د ده د خپل ځان نه زیات ملامت کوونکې څوك هم نشته دې او د هر کس اصلاح د هغه نیك دوست کوی)

یا دا شعر :

---

[1]) الفوائد الضيائيه المعروف شرح الجامي ، حذف المبتدإ أو الخبر جوازاً و وجوبًا : ص : ۱۰۸)

[2]) الإصابة فی تمییز الصحابة : ۳\۳۶۲ - ۳۶۷ (رقم الترجمة : ۷۵۴۱)

[3]) الشعر و الشعراء لابن قتيبة : ۱۲۳ ، الاستيعاب لابن عبد البر على هامش الإصابة : ۳\۳۲۸ ، و فتح الباري ، كتاب مناقب الأبصار ، باب أيام الجاهلية : ۷\۱۵۳)

[4]) ۴۷ (المصابة فی تمییز الصحابة : ۳\۳۲۶)

الحمد لله إذ لم يأتني أجلي حتى كساني من الإسلام سربالا [1]

(توله ثناء خاص الله دپاره ده چه ده ماته د مرګ نه وړاندې د اسلام لباس راکړو)

بهر حال حضور اکرم ﷺ د دوی د شعر يو مصرعه ته "أصدق الكلمة" فرمائلې ده - د ا د دوی د يوقصيدې مصرعه ده ، د دې قصيدې څو اشعار دا دې :

ألا كل شيء ما خلا الله باطل	و كل نعيم لا محالة زائل
إذا المرء أسرى ليلة ظن أنه	قضى عملا، و المرء ما عاش آمل
فقولا له و إن كان يقسم أمره	ألما يعظك الدهر؟ أمك هابل
فإن أنت لم تصدقك نفسك فانتسب	لعلك تهديك القرون الأوائل
و كل أمرىء يوما سيعلم سعيه	إذا كشفت عند الإله المحاصل [2]

① پوهه شه چه د الله تعالى نه ماسوا هر څيز پناه کيدونکې دې

② چه کله سړې د يو شپې سفر کوى نو د ده خيال وى چه ده يو کار سر ته اورسولو ، حال دا دې چه هر سړې پوره ژوند په اميدونو کښې تيروى

③ پس تاسو ده ته اووائې اګر چه ده کار تقسيم کړې وى آيا تا تر اوسه د زمانې نه عبرت نۀ دې اخستې ؟ د ستا مور دې بوره شى

④ که د ستا نفس د ستا نه منى نو ته خپل نسب بيان کړه کيدې شى چه تير شوى خلق تا ته هدايت اوکړى -

⑤ او د هر سړې محنت نزدې ده چه په هغه ورځ ښکاره شى چه کله د الله تعالى وړاندې د ده د کړو نتيجه ظاهر شى

لبيد دا قصيده د اسلام راوړو نه وړاندې په زمانه د جاهليت کښې ويلې وه ، اګر چه بعضې حضرات داوائى چه دا ده د اسلام راوړو نه پس ويلې ده خو رومبې قول صحيح دې [3]

قوله: اميه بن ابى الصلت، وكاد أمية بن أبى الصلت أن يسلم: اميه بن ابى الصلت د زمانې د جاهليت مشهور شاعر وو ، د ابو الصلت نوم ربيعه دې او د عربو د مشهورې قبيلې ثقيف سره ئې تعلق لرلو ، ده زمانه د اسلام موندلې وه خو اسلام ئې نه وو قبول کړې ، د پخوانو اسمانى کتابونو او د پيغمبرانو د قصو مطالعه ئې کوله - [4]

حضور ﷺ د ده د اشعارو په باره کښې به فرمائل آمن لسانه وكفر قلبه [5]

(د ده ژبه مؤمنه وه خو د ده زړه کافر وو)

---

[1] المصابة فى تمييز الصحابة : ۳\۳۲۶)

[2] الشعر و الشعراء لابن قتيبة : ۱۲۴)

[3] فتح البارى : كتاب مناقب الأنصار ، باب أيام الجاهلية : ۷\۱۵۳)

[4] عمدة القارى : ۲۲\۱۸۳ ، الاعلام للزركلى: ۲\۲۳ ، تاريخ الخميس : ۱\۴۱۲)

[5] تاريخ الخميس : ۱\۴۱۲ ، الشعر و الشعراء لابن قتيبة : ۲۲۷)

حضور اکرم ﷺ د ده باره کښي فرمائلي دی چه امیه ابن ابی الصلت اسلام قبلولو ته بالکل نزدې وو (ځکه چه د ده اشعار د ایمان او د اسلام د تعلیماتو مطابق وو خو د ده په قسمت کښې اسلام نه او د دنیا نه محروم لاړو -)

په بعض روایتونو کښې دی چه ده اسلام قبول کړې وو ، دې په شام کښې وو ، د طائف نه خپل مال اخستو دپاره حجاز ته راغلو چه کله " بدر " ته را اورسیدو نو ده نه چا تپوس اوکړو د کوم ځائې اراده لرې ، نو ده اوویل طائف ته خم خپل مال راخلم ، او د هغه ځائې نه مې مدینې منورې ته د هجرت کولو او د محمد (ﷺ) د اتباع کولو اراده ده ، ده ته اوویلې شو چه تا ته معلومه ده چه دې کوهې کښې څه دی ؟ ده اوویل " نه " دیکښې شیبه ، عتبه او فلانې فلانې د ستا د تره خامن دی، چه دا نې واوریدل نو په ژړا شو او د هجرت اراده نې ترک کړه او طائف ته لاړو ، د هجرت په دویم کال دې مړ شو - (۱)

[۵۷۹۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ فَسِرْنَا لَيْلًا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرِ بْنِ الْأَكْوَعِ أَلَا تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْهَاتِكَ قَالَ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا فَنَزَلَ يَحْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَاغْفِرْ فِدَاءً لَكَ مَا اقْتَفَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا وَأَلْقِيَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَتَيْنَا وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ هَذَا السَّائِقُ قَالُوا عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ فَقَالَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ قَالَ فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ الْيَوْمَ الَّذِي فُتِحَتْ عَلَيْهِمْ أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذِهِ النِّيرَانُ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ قَالُوا عَلَى لَحْمٍ قَالَ عَلَى أَيِّ لَحْمٍ قَالُوا عَلَى لَحْمِ حُمُرٍ إِنْسِيَّةٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْرِقُوهَا وَاكْسِرُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ نُهَرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ أَوْ ذَاكَ فَلَمَّا تَصَافَّ الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ فِيهِ قِصَرٌ فَتَنَاوَلَ بِهِ يَهُودِيًّا لِيَضْرِبَهُ وَيَرْجِعُ ذُبَابُ سَيْفِهِ فَأَصَابَ رُكْبَةَ عَامِرٍ فَمَاتَ مِنْهُ فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ رَآنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاحِبًا فَقَالَ لِي مَا لَكَ فَقُلْتُ فِدًى لَكَ أَبِي وَأُمِّي زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ قَالَ مَنْ قَالَهُ قُلْتُ قَالَهُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَأُسَيْدُ بْنُ الْحُضَيْرِ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبَ مَنْ قَالَهُ إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قَلَّ عَرَبِيٌّ نَشَأَ بِهَا مِثْلَهُ [ر:۲۳۴۵]

د حضرت سلمه بن اکوع ﷺ نه روایت دې ، دوی بیان کړیدې چه مونږ خلق د رسول الله ﷺ سره خیبر ته روان شو ، مونږ د شپې په وخت کښې تلو نو په ملګرو کښې یو کس عامر

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۸۳)

بن اكوع ته اوويل چه ته خپل كلام ولې نه اوروې ، د راوى بيان دې چه عامر ﷺ شاعر وو ، نو دوى حدى اورول شروع كړل :
" اے الله كه ته نه وې نو مونږ هدايت نه شو موندلې .... نه به مونږه صدقه كوله ، او نه به مونږ مونځ كولو .....دې وجه نه چه مونږ څه كړيدى نو دا صدقه كړې د خپل ځان اومونږ ته ئې بخنه اوكړې ، او كه مونږ دښمن ته مخامخ شو نو مونږ ثابت قدم اوساتې ، ....او په مونږ اطمينان قلبى نازل كړه ...... چه كله د جنګ اعلان اوشى نو چه مونږ حاضر يو ...... او چه دښمن اعلان اوكړى او په مونږ حمله اوكړى "
رسول الله ﷺ اوفرمائل : دا څوك اوښ شړى ، خلقو عرض اوكړو ، عامر بن اكوع دې ، دوى ﷺ اوفرمائل ، الله دې په ده رحم اوكړى ، په لښكر كښې يو كس اوويل : اے د الله نبى (جنت) ورلره واجب شو ، كاش چه مونږ د ده نه نوره هم فائده اخستې وې ، د راوى بيان دې چه مونږ خيبر ته اورسيدو او محاصره مو اوكړه تر دې چه مونږ ته ډير تكليف اورسيدو ، خو الله تعالي فتح راكړه او په دغه ورځ چه كله ماښام شو نو خلقو ډير اور بل كړو ، رسول الله ﷺ تپوس اوكړو دا اور مو د څه دپاره بل كړيدې څه پرې پخوئ ؟ نو خلقو اوويل : غوښه ، دوى ﷺ تپوس اوكړو د څه ځيز غوښه ؟ نو خلقو اوويل : د كورونې خر غوښه، رسول الله ﷺ اوفرمائل : دا اوغورزوئ او (لوښى) مات كړئ ، يو سړى عرض اوكړو : اے د الله رسوله آيا (داسې نه شى كيدې) چه دا (غوښه) اوغورزوو او (لوښى) اووينځو ، نو دوى ﷺ اوفرمائل هم داسې اوكړئ ، د راوى بيان دې چه كله د لښكر صف بندى اوشوه ، نو عامر په يو يهودى باندې د خپلې تورې ګزار اوكړو ، دې دپاره چه دې قتل كړى خو د ده توره وړه وه نو ددې په سبب دا د ده په پتون اولګيدله او دې شهيد شو ، چه كله خلق د جنګ نه واپس شو نو د سلمه بيان دې چه رسول الله ﷺ څه پريشانه اوليدلم نو وې فرمائل : څه خبره ده ؟ ما عرض اوكړو : ځما مور پلار دې په تا قربان وى ، خلق وائى چه د عامر عمل ضائع شو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : څوك وائى ؟ ما عرض اوكړو : فلانى فلانې سړې او اسيد بن خضير انصارى (وائى) نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : چه څوك دا وائى هغه دروغ وائى او دواړه ګوتې ئې ملاؤ كړې او وې فرمائل : د هغه دپاره دوه ثوابونه دى ، هغه جاهد مجاهد وو عربو كښې داسې سړى ډير كم پيدا شويدى " -
هُنَيهاتك : دا هُنَيْهَة جمع ده دينه مراد اشعار او رجز دى (١)
قوله: فقال رجل من القوم: وَجَبَت يانبي الله لو أمتعتنا به : رسول الله ﷺ چه كله د دې صحابى دپاره د " يرحمه الله " جمله استعمال كړه نو يو سړى اوويل (دا حضرت فاروق اعظم ﷺ وو (٢) چه اې د الله نبى شهادت اوس ده دپاره واجب شو ، تاسو مونږه ته

---

١) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٤ ، قال ابن الأثير : و فى حديث ابن الأكوع " قال له : ألا تسمعنا من هَنَاتك " أى من كلماتک ،أو من أرا جيزک .وفى رواية " من هنيّاتک " على التصغير و فى أخرى " من هُنَيهاتک " على قلب الياء هاء ، النهاية لابن الأثير : ٥ \ ٢٧٩)

٢) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٥٩)

دده نه د استفادې موقع ولې رانکړه -
رسول الله ﷺ به چه کله چا دپاره د رحمت دعا (يرحمه الله) اوکړه نو هغه به شهيد کيدو (١) دې وجه نه چه رسول الله ﷺ کله دا دعا اوکړه نو حضرت فاروق اعظم دا جمله اوويله -
قال : أوذاك : يو سړي تپوس اوکړو چه مونږ به دا اوغورزوو او وينځل به اوکړو - دوی اوفرمائل أوذاك........
رسول الله ﷺ د لوښو د ماتولوحکم کړې، يو سړی چه غالبا حضرت فاروق اعظم وو اوويل چه کُه مونږ دا د ماتولو په ځائې دا لوښي اووينځو نو دوی اوفرمائل أوذاك يعنی ښه ده دا اوکړئ ، د " ذاك " مشاراليه " غسل " دې يعنی يا خو لوښي مات کړئ يا ئې بيا اووينځئ.
قوله: فلما تصاف القوم كان سيف عامر فيه قِصَرٌ: چه کله خلق د جنګ دپاره صفونه صفونه شو نو د حضرت عامر توره وړه وه ، قِصر د قاف په کسره او د صاد په فتحه سره دې ذُباب سيف : د تورې تيره والي او طرف - رأى رسول الله صلى الله عليه و سلم شاحبا : رسول الله ﷺ خه اوليدلم چه خما رنګ الوتې وو ، شاحب : هغه کس وی چه د هغه رنګ بدل شوې وی - (٢)
قوله: إن له لأجرين: يعنی ده دپاره خو دوه اجره دی يو اطاعت د الله تعالی کښې د محنت اجر او دويم د جهاد فی سبيل الله اجر (٣)
قوله: إنه لجاهد مجاهد: هغه محنت کوونکې هم وو او مجاهد هم ، ، د جاهد نه مراد د الله تعالی په نورو احکامو کښې اطاعت کوونکې مراد دې او د مجاهد نه اصطلاحی مجاهد مراد دې -
دا هم احتمال دې چه ديو ماده دوه الفاظ په غرض د مبالغه ذکر شوې وی او مطلب دا وی چه دې لوې مجاهد دې -
قوله: قَلَّ عربي نشأ بها مثله: مدينه منوره کښې د ده پشان عربی ډير کم پيدا شويدی د "بها" ضمير مدينه ته يا " أرض " ته او يا حرب ته راجع دې - (٤)
[٥٨٤٧] (٥) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ وَمَعَهُنَّ أُمُّ سُلَيْمٍ

---

(١) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٥٩)
(٢) ارشاد الساری : ١٣ : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٨٤)
(٣) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٨٤)
(٤) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٨٤)
(٥) ٥٧٩٧) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی كتاب الأدب ، باب ماجاء فی قول الرجل : ويلك (رقم الحديث : ٥٨٠٩) و اخرجه أيضا فی كتاب الأدب ، باب من دعا صاحبه فنقص...[بقيه برصفحه آئنده....

فَقَالَ وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ سَوْقًا بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ فَتَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَلِمَةٍ لَوْ تَكَلَّمَ بِهَا بَعْضُكُمْ لَعِبْتُمُوهَا عَلَيْهِ قَوْلُهُ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ [٥٨٠٩، ٥٨٤٩، ٥٨٥٦، ٥٨٥٧]

حضرت انس ﷺ فرمائي چه رسول الله ﷺ خپلې يو بي بي ته تشريف راوړو ، دوى سره ام سليم هم وه ، حضور ﷺ اوفرمائل .... " انجشه هلاك شې ، خپله حدى دې بنده كړه د شيشو د وجه " د ابوقلابه بيان دې چه رسول الله ﷺ داسې خبره اوكړه چه كه دا تاسو كښې چا كړې وه نو دا به تاسو معيوب ګڼرله -

رسول الله ﷺ به چه كله سفر كولو نو عمومًا به ازواج مطهراتو كښې يو يا دوه دوى سره په سفر كښې وې ، دوى به د اوښ په كجاوه كښې په پرده كښې سورې وې ، د دې اوښ د بوتلو دپاره به يو حبشى غلام مقرر وو چه د هغه نوم " انجشه " وو ، بلاذرى نقل كړيدى چه دده كنيت " ابوماريه " وو - (١)

د حديث د باب دا واقعه هم د يو سفر ده (٢) اوښ د رفتار د تيزولو دپاره به حدى ويلې كيدله ، دا به رجزيه اشعار وو چه مخصوص سُر كښې به ويلې كيدل نو اوښ به په وجد كښې راغلو او تيز تيز به تللو ، په يو موقع باندې انجشه د اوښانو د رفتار زياتولو دپاره حدې ويل شروع كړل نو رسول الله ﷺ دې منع كړو او وې فرمائل : انجشه هلاك شې دا حدې ويل او د اوښانو تيزرفتاره كول بنده كړه ، ځكه چه په دوى باندې د شيشې په شان نازكې او حساس ښځې ناستې دى -

رُويد اسم فعل د " أمهل " امر په معنى دې " سوقك " د دې مفعول به دې يعنى ته د اوښانو تيز رفتارى بنده كړه او د دوى رفتار كم كړه .... او د " سوقك " نه حدى هم مراد اخستې شې ځكه چه " حدى " د " سوق " سبب دې ،ذكر د سبب مراد ترينه مسبب په طريقه د مجاز اخستې شى ، دې صورت كښې به مطلب دا وى چه ته خپله حدى بنده كړه - (٣)

قوارير د **قارورة** جمع ده ، **قارورة** د شيشې ګلاس او بوتل ته وائى - (٤)

دلته د " قوارير " نه مراد ښځې دى ، د شيشې سره د ښځو تشبيه د كمزورې كيدو او د زر ماتيدو او د حساس كيدو او د لطيف او د رقيق كيدو په وجه وركړې شويده ، چه څه رنګه شيشه يو حساس ، لطيف او په لږ خوزولو سره ماتيږى او درې ورې كيږى داسې ښځه هم

...بقيه ازحاشيه گذشته] من اسمه حرفا (رقم الحديث : ٥٨٤٩) و أخرجه أيضا فى كتاب الأدب ،باب المعاريض مندوحة عن الكذب (رقم الحديث : ٥٨٥٦ ، ٥٨٥٧) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب رحمة النبى صلى الله عليه و سلم للنساء و أمر السواق مطاياهن بالرفق بهن : ٤ \ ١٨١١ (رقم الحديث : ٢٣٢٣) و أخرجه النسائى فى عمل اليوم و الليلة : ٦ \ ١٣٤ (رقم الحديث : ١٠٣٥٩)

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٦ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٦ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٧ ،عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٧ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٦)

يو نازك او كمزوري صنف دې ، چه كوم زر متاثر كيږي هم او زر ماتيږي هم - (١)
د رويدك سوقك بالقوارير دوه مطلبه : د دې جملې دوه مطلبه بيان شويدي
① يو مطلب خو دا چه ته دا اوښان د حدي ويلو په وجه تيز مه بوخه ځكه چه په دې باندې د شيشې په شان كمزورې ښځې ناستې دی ، چه دوی به د اوښانو د تيز رفتارئ په وجه راګزار شي او زخمي به شي -
② دويم مطلب دا دې چه ته خپله حدی دې بنده كړه ، ځكه چه د ستا د ښائسته اواز په وجه د شيشې په شان ښځې متاثره كيدې شي ، چه څنګه شيشه زر ماتيږي او ريزه ريزه كيږي داسې د ښځو زړونه هم زر متاثره كيدې شي ، د انجشه اواز ډير ښائسته وو - علامه خطابی او طيبی دا دواړه مطلبونه بيان كړيدی (٢)
ابن بطال رومبي مطلب ته او قاضی عياض دويم مطلب ته ترجيح وركړيدې (٣) د امام بخاری رحمه الله په نزد هم دا دويمه معنی راجح ده ، لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليكی : "قلت : و الراجح عند البخاری الثانی ، ولذلك أدخل هذا الحديث فی "باب المعاريض" ولو أريد المعنی الأول لم يكن فی القوارير تعريض" (٤)
په دې روايت كښې د حِدی ويلو ذكر دې او په حدی كښې اشعار وی ، دې وجه نه امام بخاری رحمه الله دا دلته ذكر كړو - (٥)
قوله: قال أبوقلابة: فتكلم النبی صلی الله عليه وسلم بكلمة لوتكلم بها بعضكم لعبتموها عليه
دا د ماقبل سند سره متصل ده - حضرت ابوقلابه رحمه الله فرمائی چه رسول الله ﷺ يو داسې خبره اوفرمائله چه كُه تاسو كښې چا دا خبره كړې وې نو تاسو به په ده باندې عيب لګولو، د خبرې نه سوقك بالقوارير مراد دې ، د ابوذر په نسخه كښې د دې تصريح ده - (٦)
د ابوقلابه د دې كلام دوه مطلبه بيان شويدی
① يو مطلب خو دا چه ديكښې د ښځو تشبيه د قوارير يعنی د شيشې سره وركړې شويده، د دواړو په مينځ كښې وجه د تشبيه ظاهر نه ده ، د حضرت ابوقلابه مطلب دا دې چه د مشبه او د مشبه به په مينځ كښې وجه د تشبيه ظاهر نه ده ، داسې استعاره او د تشبيه والا كلام كُه څوك بل څوك استعمال كړی نو تاسو به په ده تنقيد كولو - (٧)
خو د ابوقلابه دا مطلب واضح نه دې ځكه چه د مشبه او د مشبه به په مينځ كښې وجه د

(١) فتح الباری : ١٠\٦٦٧ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦ ، فيض الباری : ٤\٣٩٤)
(٢) فتح الباری : ١٠\٦٦٧ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦)
(٣) فتح الباری : ١٠\٦٦٨) .....
(٤) فتح الباری : ١٠\٦٦٨)
(٥) عمدة القاری : ٢٢\١٨٥)
(٦) ارشاد الساری : ١٣\١٦٠ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦ ، فتح الباری : ١٠\٦٦٧)
(٧) ارشاد الساری : ١٣\١٦٠ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦ ، فتح الباری : ١٠\٦٦٧)

تشبيه د خپل ذات په اعتبار سره ظاهرول ضروري نه دی ، بلکه په قرائنو سره د وجه د تشبیه ظهور کافي دې او دا دلته په درجه اتم موجود دې ، د دې استعارې په ښائست کښې هيڅ کلام نشته دې نو د تنقید کولو خو هيڅ سوال نه پيدا کيږی - (١)

② دويم مطلب ئې دا دې چه دا استعاره او جمله د رسول الله ﷺ نه روایت ده او د دوی بلاغت او فصاحت مسلم دې ، دې وجه نه په دې باندې د ستاسو د طرفه تنقيد نشته دې کُه داسې معیاری او ښائسته استعاره او جمله بل چا استعمال کړې وې نو د ښائسته کیدو سره به تاسو خپل ناقدانه طبیعت په وجه به په ده ضرور تنقید کولو -

د عراقیانو په مزاج کښې چه د اعتراض او د تنقيد مرض ډیر زیات وو ، حضرت ابوقلابه دې طرفته اشاره اوکړه چه دا څومره ښائسته کلام دې خو چه تاسو په دې د تنقيد کولو نه خاموش ئې نو د دې صرف دا وجه ده چه دا د رسول الله ﷺ مبارك کلام دې ، کُه چا بل چا داسې کلام ویلې نو د ستاسو د تنقيد نه به بچ نه وو ، شارحینو دا دويم مطلب راجح ګرځولې دې - (٢)

فائده :کُه د چا په ذهن کښې دا شبه راشي چه قرآن کریم کښې خو د رسول الله ﷺ د شاعر کیدو نفی شویده (وما هو بقول شاعر)(٣) ویلې شویدی او په احادیثو کښې دی چه دوی به شعر لوستلو او په بل به ئې هم ویلې -

د دې جواب واضح دې چه نفی د انشاء د شعر ده ، د شعر د انشاد نفی نه ده ، شعر جوړول بیل څیز دې او شعر لوستل او ویل بیل څیز دې ..... دې وجه نه دواړو په مینځ کښې څه تضاد نشته دې (٤) باقی د رسول الله ﷺ نه چه کوم منظوم کلام مروی دې نو دا د " شعر " په تعریف کښې داخل نه دې ، ځکه چه شعر هغه مقفی او موزون کلام ته وائی چه کوم بالقصد انسان اووائی ، او اتفاقا او بې ساخته (سوچه) څوك منظوم کلام اووائی نو دیته " شعر " نه ویلې کيږي (٥)

د قرآن کریم په څو آیتونو باندې مختلف اوزان د بحور منطبق کيږی ، او ابو طیب حجازی په خپله رساله " قلائد النحور فی جواهر البحور " کښې د دې آیتونو ذکر هم کړیدې ، لکه چه د بحرکامل ، بحر رمل او د بحر طویل ، او د بحر وافر وغیره مثالونه دوی ذکر کړیدی، خو چه دا اتفاقی دی نو دې وجه نه په دې د " اصطلاحی شعر " تعریف نه صادقیږی - (٦)

---

١) ارشاد الساری : ١٣\١٦٠ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦ ، فتح الباری : ١٠\٦٦٧)

٢) ارشاد الساری : ١٣\١٦٠ ، عمدة القاری : ٢٢\١٨٦ ، فتح الباری : ١٠\٦٦٧)

٣) سورة الحاقة : ٤١)

٤) ارشاد الساری : ١٣\١٦١)

٥) ارشاد الساری : ١٣\١٦١)

٦) علامه قسطلانی فرمائی : فمن ذلک قوله مما هو من البر الطويل :

أيا من طويل الليل بالنوم قصرو أنيبوا و كونوا من أناس به تاهوا

و إن شئتموا تحيوا أميتوا نفوسكم و لا تقتلوا النفس التى حرم الله ...[بقيه برصفحه آئنده....

٩١ = بَاب هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ

[٥٧٩٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَأْذَنَ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَيْفَ بِنَسَبِي فَقَالَ حَسَّانُ لَأَسُلَّنَّكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعَرَةُ مِنَ الْعَجِينِ وَعَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ ذَهَبْتُ أَسُبُّ حَسَّانَ عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ لَا تَسُبَّهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٣٣٣٨]

...بقیه ازحاشیه گذشته] و من البحر الوافر :

صدور الجيش يظفركم إنه	يوافر سهمكم بالكافرين
ويخزهمو و ينصركم عليهم	و يشف صدور قوم مؤمنين

و من الكامل :

مات ابن موسى و هو بحر كامل	فهناكمو جمع الملائک مشترک
يأتيكم التابوت فيه سكينة	من ربكم و بقية مما ترک

و من الرمل :

أيها الأرمل إن رمت عفافا	فتزوج من نساء خيرات
مسلمات مؤمنات قانتات	تائبات عابدات سائحات

و من مجزو الرمل :

أسعدوا المرمل تجزوا	ذاک أولى ما تعدون
لن تنالوا البر حتى	تنفقوا مما تحبون.

و من السريع :

يا أهل دين الله بشراكمو	أقر مولاكم به عينكم
إذا أنزل الله على المصطفى	اليوم أكملت لكم دينكم

و من الخفيف :

لاتدع اليتيم يوما و كن فى	شأنه كله رؤوفا رحيما
أرأيت الذى يكذب بالدين	فذلک الذى يدع اليتيما

و من المضارع :

و ضارع أهيل خير	تنل من رب يقينا
جنانًا مزخرفات	و هم فيها خالدون

و من المجتث

إجتث قلبى بذنبى	و الله خيرا يريد
و كيف أخشى ذنوبى	و هو الغفور الودود

ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۶۱ ، ۱۶۲)

هجاء او هجو دواړه په يو معنى دى ، دې باب سره امام بخارى رحمه الله د بعض اشعارو استحباب ته اشاره كول غواړى - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى ...... وأشار بهذه الترجمة إلى ان بعض الشعرقد يكون مستحبا (۱)

طبرانى د عمار بن ياسر روايت نقل كړيدې "لما هجانا المشركون شكونا ذلك إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : قولوا لهم كما يقولون لكم" (۲) يعنى چه كله مشركانو خمونږ هجو اوكړه نو مونږ رسول الله ﷺ ته ددې شكايت اوكړو ، حضور ﷺ فرمائى ..... تاسو هم د دوى داسې هجو اوكړئ چه څنګه دوى د ستاسو هجو كوى "....

روايت د باب كښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه حسان بن ثابت رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه د مشركانو د هجو كولو اجازت اوغوښتو نو رسول الله ﷺ اوفرمائلو خما د نسب به څه كيږى (يعنى مشركانو كښې د بعضو مونږ سره نسبي تعلق دې ، نو كه د دوى هجو وى دا به خما هجو وى) حضرت حسان عرض اوكړو ، څه به تاسو د دينه داسې اوباسم چه څنګه ويخته د اوړو نه ويستې كيږى -

هشام د خپل والد عروه نه نقل كوى ، چه دوى وائى چه ما د حضرت عائشه وړاندې حضرت حسان پسې بد اوويلې نو دې اوويل حسان پسې بد مه وايه خكه ده به د رسول الله ﷺ نه دفاع كوله-

قوله: كما تُسلّ الشعرة من العجين : يعنى چه څنګه د اوړو نه ويخته ويستلې كيږى او په ده څه اثر نه وى ، داسې به خما د هجو هيڅ اثر هم په تاسو نه وى - (۳)

په اصل كښې د مشركانو بعض شاعرانو د رسول الله ﷺ او د اصحابو هجو اوويلې ، نو انصارو كښې حضرت حسان بن ثابت رضي الله عنه ته اوويلې شو چه دې دې جواب وركړى ، نو ده اوويل چه ما ته د قريشو نباخونو (خاندانونو) تفصيل نه دې معلوم ، حضور ﷺ صديق اكبر رضي الله عنه ته اوفرمائل : چه ده ته تفصيل بيان كړه ، حضرت صديق اكبر رضي الله عنه دې خبر كړو او دوى بيا د رسول الله ﷺ د طرف نه دفاع شروع كړه -

[٥٧٩٩] حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ الْهَيْثَمَ بْنَ أَبِي سِنَانٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ فِي قَصَصِهِ يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَخًا لَكُمْ لَا يَقُولُ الرَّفَثَ يَعْنِي بِذَاكَ ابْنَ رَوَاحَةَ قَالَ وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنْ الْفَجْرِ سَاطِعُ أَرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا بِهِ مُوقِنَاتٌ أَنَّ مَا قَالَ وَاقِعُ يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِهِ إِذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ تَابَعَهُ عُقَيْلٌ عَنْ

---

(۱) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۶۹)

(۲) مجمع الزوائد و منبع الفوائد : باب هجاء المشركين : ۸ \ ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۸۶ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۶۹)

(۳) فتح البارى : ۱۰ \ ۶۷۰ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۸۶ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۶۳)

الزُّهْرِيِّ وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ وَالْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ [ر: ۱۱۰۳]

د باب په دې دويم روايت كښې هيثم بن ابى سنان وائى چه ده د حضرت ابوهريره ﷺ وعظ او نصيحت او قصو بيانولو كښې واوريدل چه ده په كښې د رسول الله ﷺ ذكر كولو ، چه دا ئې فرمائل : إن أخالكم لا يقول الرفث " د ستاسو رور به فحش خبره نه كوله ، د دوى مراد حضرت عبد الله بن رواحه وو ، حاصل دا چه د رسول الله ﷺ په مدح كښې د حضرت عبد الله بن رواحه مذكوره اشعار اورولو نه وړاندې حضرت ابوهريره اوويل چه ابن رواحه فحش گو شاعر نه وو ، بلكه د رسول الله ﷺ باره كښې به ئې حقائق بيانول او بيا ئې د دوى درې شعره واورول چه د هغې ترجمه ده :

① او مونږ كښې د الله رسول دې چه د ده د كتاب تلاوت كوى چه كله طلوع د فجر اوشى.

② ده مونږ ته نيغه لاره اوخودله روستو د گمراه كيدو خمونږه نو خمونږ زړونه يقين لرى چه ده څه فرمائلې دى هغه واقع كيدونكې دى -

③ دې شپه په داسې حالت كښې تيروى چه دده اړخ د بسترې نه لرې وى حال دا دې چه د مشركانو بسترې د دوى د بوجه سترې شى -

قوله: معروف..... ساطع: د معروف نه مراد رڼړا ده ، د ساطع معنى د اوچتوالى او د ظاهره كيدو ده ، يعنى چه د سحر رڼړا راښكاره شى -

قوله: تابعه عقيل عن الزهري..... وقال الزبيدي.....: د عقيل بن خالد متابعت امام طبرانى او د محمد بن وليد زبيدى تعليق امام بخارى رحمه الله په تاريخ صغير كښې موصولاً نقل كړيدې - (۱)

[۵۸۰۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح وحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ يَسْتَشْهِدُ أَبَا هُرَيْرَةَ فَيَقُولُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ نَشَدْتُكَ بِاللَّهِ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا حَسَّانُ أَجِبْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ نَعَمْ [ر: ۴۴۲]

[۵۸۰۱] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِحَسَّانَ اهْجُهُمْ أَوْ قَالَ هَاجِهِمْ وَجِبْرِيلُ مَعَكَ [ر: ۳۰۴۱]

روايت كښې دى چه حضرت حسان بن ثابت حضرت ابوهريره گواه جوړ كړو او وې ويل چه ابوهريره : څه تا ته د الله تعالى واسطه دركوم چه آيا تا د رسول الله ﷺ نه دا فرمان نه دې اوريدلې چه "ياحسان أجب عن رسول الله صلى الله عليه و سلم ، اللهم أيده بروح القدس " .... حضرت ابوهريره اوفرمائل : نعم (هو اوريدلې مې دې)

---

۱) فتح البارى ، كتاب التهجد ، باب فضل من تعارمن الليل فصلى : ۳\۴۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۱۵ ارشاد السارى : ۱۳\۱۶۴)

قوله: اهجهم أوقال : هاجهم: راوی ته شك دې اهجهم نې اوويل يا هاجهم ، ړومبې د باب د نصر نه امر حاضر دې او دويم د باب د مفاعله د امر حاضر صيغه ده - يعنى رسول الله ﷺ حضرت حسان ته اوويل : چه ته ددې مشركانو هجو اوكړه ، حضرت جبرائيل د ستا سره دې -

٩٢=بَاب مَا يُكْرَهُ أَنْ يَكُونَ الْغَالِبَ عَلَى الْإِنْسَانِ الشِّعْرُ حَتَّى يَصُدَّهُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ

[٥٨٠٢] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا

[٥٨٠٣] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحًا يَرِيهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا

قوله: شعر ويل كله مكروه دي ؟ : دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په انسان باندې د شعر مشغله داسې غالبه شی چه د الله تعالى د ذكر او د قرآن پاك د تلاوته او د خير د نورو كارونو دپاره ديوال اوګرځی نو دا مكروه دې ، اشعار ويل او لوستل او د بل نه اوريدل دا په دې صورت كښې جائز دی چه كله دا ددې امورو د خير دپاره باعث د خلل نه وی - (٢)

لكه چه په روايت د باب كښې دی چه تاسو كښې د چا خيټه د پيپ نه داسې ډكه شی چه دا خرابه كړی دا د دينه بهتره ده چه دا د شعر نه ډكه وی -

" قيحا يريه " موصوف صفت دی ، " قيحا " موصوف او " يريه " د دې صفت دې ، يَرِي دباب د ضرب نه دې ، وَرَى.......وَرْيًا: پيپ سره خيټه خرابيدل - (٣)

دې حديث كښې د شعر ياد ساتلو مذمت بيان شويدې ، امام بخاری رحمه الله دا په دې صورت محمول كړيدې ، چه كله شعر د نورو كارونو د خير نه او د حقوق نه او د الله د ذكر او د تلاوت وغيره باندې غالب وی -

د حضرت عائشه ﷺ په يو روايت كښې دی چه طحاوی او ابن عدی نقل كړيدې چه كله د دوی په خدمت كښې د حضرت ابوهريره دا حديث پيش كړې شو نو دوی اوفرمائل " لم يحفظ،

---

(١) ٥٨٠٣) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الشعر : ٤ \ ١٧٦٩ (رقم الحديث : ٢٢٥٧) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ، باب ماكره من الشعر : ٢ \ ٢٣٦ : (رقم الحديث : ٣٧٥٩)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٢ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٨ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٦٥- ١٦۶ ، شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٣٢٨)

(٣) النهاية لابن الأثير : ٥ \ ١٧٨ ، مجمع بحارالأنوار " مادة ورى " : ٥ \ ٤٥)

إنما قال: أنیبتلي شعرا هجیت به " حضرت ابوهریره ته یاد نه دي پاتې شوي - یعنی د رسول الله ﷺ دا ارشاد مطلقا د هر شعر په باره کښې نه دي فرمائلي ، بلکه د هغه اشعارو سره متعلق دي چه کومو کښې د حضور ﷺ هجو بیان کړې شوي وی - (۱)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د " هجیت به " دا اضافه په صحیح سند سره ثابت نه ده - (۲)

۹۳ = بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرِبَتْ يَمِينُكِ وَعَقْرَى حَلْقَى

[۵۸۰۴] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَا آذَنُ لَهُ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَةُ أَبِي الْقُعَيْسِ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَتُهُ قَالَ ائْذَنِي لَهُ فَإِنَّهُ عَمُّكِ تَرِبَتْ يَمِينُكِ قَالَ عُرْوَةُ فَبِذَلِكَ كَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ حَرِّمُوا مِنْ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنْ النَّسَبِ [ر: ۲۵۰۱]

حضرت عائشه فرمائی چه د ابو القیس رور افلح د پردي د آیت نازلیدو نه پس ما نه د دننه راتلو اجازت اوغوښتو نو ما اوویل چه خه به اجازت درنکړم ، چه تر څو خه د رسول الله ﷺ نه اجازت وانخلم ، ځکه چه د ابوالقعیس رور ما ته پئ نه دی راکړې ، بلکه ما ته د ابو القعیس ښځې پئې راکړیدی ، رسول الله ﷺ چه ما ته راغلو نو ما عرض اوکړو د الله رسوله ! سړی ما ته پئې نه دی راکړې بلکه د ده ښځې ما ته پئې راکړیدی ، نو حضور اوفرمائل ، ده ته اجازت ورکړه ، ځکه چه دې د ستا تره دې ، دې وجه نه حضرت عائشه فرمائی د رضاعت په سبب هغه رشتې حرام اوګڼړی چه کوم د نسب په وجه حرام ګرځی-
دې حدیث باره کښې کلام په کتاب النکاح ، باب لبن الفحل کښې تیر شویدې - (۳)

[۵۸۰۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْفِرَ فَرَأَى صَفِيَّةَ عَلَى بَابِ خِبَائِهَا كَئِيبَةً حَزِينَةً لِأَنَّهَا حَاضَتْ فَقَالَ عَقْرَى حَلْقَى لُغَةٌ لِقُرَيْشٍ إِنَّكِ لَحَابِسَتُنَا ثُمَّ قَالَ أَكُنْتِ أَفَضْتِ يَوْمَ النَّحْرِ يَعْنِي الطَّوَافَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَانْفِرِي إِذًا [ر: ۳۲۲]

حضرت عائشه فرمائی چه نبی کریم ﷺ د واپسئ اراده اوکړه نو صفیه ئې اولیدله چه د خپلې خیمې په دروازه کښې غمژنه ولاړه ده ، په دې وجه چه د دې جامې راغلې وې ، نو

---

(۱) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۷۲ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۸۹ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۶۶)
(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۷۲)
(۳) کشف الباری ، کتاب النکاح : ۱۸۷ - ۱۹۹)

دوی اوفرمائل : ويخته دې پرېږده شه (دا د قريشو په لغت كښې استعماليږى) بې شك ته مونږ ايساروې ، بيا ئې اوفرمائل آيا تا د قربانئ په ورځ طواف افاضه كړيدې ؟ نو حضرت صفيه اوويل : هَو ، نو دوی ﷺ اوفرمائل بيا ته هم روانه شه -

د ترجمة الباب مقصد : دې ترجمة الباب سره د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه څه الفاظ داسې وی چه دا په طور د محاوره يا په خاص مواقعو د خصوصى استعمال دپاره رائج وی او د دې لغوی معنى مراد نه اخستې كيږى ، داسې الفاظ استعمالول صحيح دى ، مثلا يو جمله ده " تربت يداك " ، د دې لغوی معنى خو دا ده چه د ستا دواړه لاسونه دې په خاورو ككړ وی خو دا جمله عموما د خيرو په لغوی معنى كښې نه استعماليږى بلكه ديو كار كښې د شوق پيدا كولو دپاره يا په مدح كښې مبالغه دپاره استعماليږى ، مطلب ئې دا وی چه دا كار ته ضرور اوكړه ، او كه نه كوې نو دستا لاسونه دې په خاورو ككړ وی يا په مدح كښې د مبالغه دپاره استعماليږى ، مثلاً يو شاعر ته په يو شعر داد وركولو دپاره ويلې كيږى قاتله الله، لقد أجاد (1)

دارنګه دوه لفظونه نور دى : عَقْرَی اوحَلْقَی د فعلى په وزن مونث دې أى عقرها الله يعنى الله تعالى دې دا پريكړى ، او د حلقى معنى ده حلقها الله : الله تعالى دې ددې په حلق كښې تكليف پيدا كړى -

عَقْرًا اوحَلْقًا تنوين سره هم مروى دې ، دې صورت كښې به دا مفعول مطلق وى : أى عقرها الله عَقْرًا وحلقها حَلْقًا (2)

ددې څه تفصيل كشف البارى، كتاب الطلاق، باب قول الله تعالى : (ولايحل لهن أن يكتمن ....) كښې تير شويدې -(3)

د باب ترلاندې امام بخارى رحمه الله دوه روايتونه نقل كړيدى ، ړومبى روايت كښې " تربت يمينك " او بل روايت كښې " عقرى حلقى " استعمال شويدې -

دويم روايت كښې دى " لغة قريش " يعنى عقرى او حلقى د قريشو لغت دې ، علامه عينى رحمه الله ليكى : أى هذه اللفظ أعنى عقرى حلقى لغة قريش يطلقونها ولايريدون حقيقتها (4)

۹۴= بَاب مَا جَاءَ فِي زَعَمُوا

[۵۸۰۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ ذَهَبْتُ إِلَى

---

(1) فتح البارى : ۱۰\۶۷۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۹۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۶۷)

(2) النهاية لابن الاثير : ۳\۲۷ - ۲۷۲ ، مجمع بحار الانوار : ۳\۶۴۰ - ۶۳۹)

(3) كشف البارى ، كتاب الطلاق : ۵۷۲ - ۵۷۳)

(4) ۸۷ الف) عمدة القارى : ۲۲\۱۹۱

رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مَنْ هٰذِهِ فَقُلْتُ أَنَا أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي أَنَّهُ قَاتِلٌ رَجُلًا قَدْ أَجَرْتُهُ فُلَانُ بْنُ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتِ يَا أُمَّ هَانِئٍ قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ وَذَاكَ ضُحًى [ر:٢٨٠]

د ترجمة الباب مقصد : دې ترجمة الباب سره شايد امام بخارى رحمه الله دې روايت ته اشاره كول غواړى چه كوم ابوداود او امام احمد د ابوقلابه په طريق سره نقل كړيدې ، چه هغې كښې " د زعموا " په باره كښې ويلې شويدى چه بئس مطية الرجل(١) يعنى دا د سړى خرابه سورلى ده -

په اصل كښې چه يو سړې كله دروغ ويل غواړى او ددې ذمه دارى هم په خپل سر اخستل نه غواړى ، يا داسې خبره ويل غواړى چه د هغې حقيقت ده ته پوره علم نه وى نو داسې صورت كښې دې خبره پوره خپل ځانته منسوب كولو په ځائې وايى " د خلقو خيال دې " د حديث شريف مطلب دا دې چه دا كلمه د دروغو خورولو او د عام كولو يو ذريعه ده چه څنګه سورلى د فاصله قطع كولو دپاره ذريعه وى - سړې چه كله پياده تلل نه غواړى نو په سوارلئ سور شى ، داسې كه سړې دروغ ويل غواړى او ددې ذمه دارى په خپل سر نه اخلى نو " زعموا " اووائى او دروغ خواره كړى امام بخارى رحمه الله دباب لاندې داسې څه حديث نه دې نقل كړې چه هغې كښې د زعموا ويلو نه منع راغلې وى ، بلكه د حضرت ام هانى حديث ئې نقل كړيدې چه هغې كښې دوى د " زعم ابن امى " الفاظ استعمال كړيدى ، مقصد او حاصل دا دې چه د دروغو دپاره د دې لفظ استعمالول صحيح نه دى ، خو كه دا غرض نه وى نو بيا ددې لفظ استعمال جائز دې ، لكه چه مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله په " فيض البارى " كښې فرمائى:

" وفيه الحديث : بئس مطية الرجل : زعموا " فإن الإنسان إذا أراد أن يتكلم بأمر يعلم أنه كذب يصدره بتلك الكلمة ، و يقول : زعم الناس كذلك ، كأنه لا يحمله على نفسه ، و يعزوه إلى الناس احترازا عن صريح الكذب و الزور ، فالمعنى : أن تلك الكلمة آلة لإشاعة الزور ، كما أن المطية آلة لقطع السفر ، فإذا أراد الرجل أن لا يمشى على أقدامه ، ركب راحلته ، و ذهب كذلك إذا أراد أن يتكلم بالكذب و لا يحمله على نفسه ، قال : زعموا ، فأجرى الكذب بين الناس ، و المصنف لم يخرج الحديث فى النهى عنه ، بل أخرج حديثا فيه : أن أم هانئ تكلمت بها ، قالت : زعم ابن أمى ..... و الحاصل : أن النهى فى موضعه و الإباحة فى موضعها ، ولا كلية فى مثل هذه الأبواب ..... "(٢)

---

١) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرجل يقول : زعموا : ٤ \ ٢٩٤ (رقم الحديث : ٧٢٩٤) و أحمد فى مسنده : ٤ \ ١١٩ - ٥ \ ٤٠١)

٢) فيض البارى : ٤ \ ٣٩٧ ، ٣٩٨)

٢ حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په " الابواب و التراجم كښې ليكي چه امام بخارى رحمه الله اصل كښې د لفظ د " زعم د استعمال جواز ته اشاره كول غواړى ، د ابوداود د روايت نه د دې عدم جواز معلوميږى ، امام حديث د باب ذكر كړو او د دې جواز ته ئې اشاره اوكړه چه مطلقا د دې استعمال ممنوع نه دې ، بلكه چه كله دا د دروغو ويلو دپاره ذريعه جوړه كړې شى نو بيا ممنوع دې - (١)

٩٥- بَاب مَا جَاءَ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ وَيْلَكَ

[٥٨٠٧] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ [ر:١٦٠٥]

[٥٨٠٨] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ لَهُ ارْكَبْهَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ [ر:١٦٠٣]

رومبى روايت د حضرت انس او دويم د حضرت ابوهريره دې ، دواړو كښې يو واقعه ده ، رسول الله ﷺ يو سړې اوليدلو چه د قربانئ اوښان ئې شړل او روان وو ، حضور ﷺ اوفرمائل : په دې سور شه ، ده اوويل : اے د الله رسوله دا د قربانئ اوښان دى ، دوى دوه خله يا درې خله اوويل : اركبها ويلك ، كمبخته په دې سور شه -

[٥٨٠٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ غُلَامٌ لَهُ أَسْوَدُ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ يَحْدُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ بِالْقَوَارِيرِ [ر:٥٧٩٧]

[٥٨١٠] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَثْنَى رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَيْلَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ أَخِيكَ ثَلَاثًا مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فُلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ وَلَا أُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا إِنْ كَانَ يَعْلَمُ [ر:٢٥١٩]

د حضرت ابوبكره نه روايت دې چه يو سړى د رسول الله ﷺ وړاندې د چا تعريف اوكړو نو دوى ﷺ اوفرمائل : ويلك : تا د خپل رور څټ پريكړو ، درې خله ئې دا جمله اوويله ، بيا ئې اوفرمائل : تاسو كښې چه كوم د چا تعريف كوى نو داسې دې وائى " ځما دا ګمان دې ، او الله ئې نګهبان دې دالله وړاندې خه د چا تزكيه نه كوم " كه تعريف كوونكې ده لره پيژني "

د لفظ د ويل استعمال : تربت يداك ، عقرى ، حلقى په شان يو لفظ " ويلك " هم استعماليږى ،

---

١) الابواب و التراجم : ١١٨/١٢)

ويل " په معنى د هلاكت دې ، بعضو مفسرينو ليكلي دى چه " ويل " د جهنم د يو خاني نوم دې (١) دا لفظ هم عربى ژبه كښې د لغوى معنى په اعتبار سره نه بلكه د تعجب وغيره دپاره استعماليږي لكه چه احاديث د باب كښې استعمال شويدې ، دا مقصد په وړاندينې ترجمة الباب سره حاصليږي خو دې سره امام بخارى رحمه الله په دې باندې مستقل باب قائم كړيدې ، د دې يو وجه خو دا كيدې شى چه دا لفظ د وړاندينى الفاظو په مقابله كښې په معنوى اعتبار سره زيات سخت دې (٢)

او دويمه وجه دا كيدې شى چه د لفظ د " ويل " په ممانعت باندې يو حديث د حضرت عائشه نه مروى دى چه كوم خرائطى نقل كړيدې چه دوى ته رسول الله ﷺ اوفرمائل : "

لاتجزعى من الويح، فإنه كلمة رحمة، ولكن اجزعى من الويل " (٣) يعنى لفظ د " ويح " نه مه يريږه ځكه چه دا د رحمت كلمه ده ، خو د لفظ د " ويل " نه يريدل پكار دى -

حافظ ابن حجر فرمائى چه امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب سره شايد د دې حديث ضعف ته اشاره كوى - (٤)

د دې باب لاندې امام بخارى رحمه الله نه احاديث ذكر كړيدى ، چه دا ټول وړاندې تير شويدى او دې ټولو كښې لفظ د " ويل " استعمال شويدې يا د " ويحك " استعمال شويدې ، ويح او ويل دواړه په يو معنى دى (٥)

بعضو په كښې فرق كړيدې چه ويل كلمه د هلاكت ده او ويح كلمه د رحمت ده ، علامه عينى او حافظ ابن حجر فرمائى " وأكثر أهل اللغة على أنّ ويل كلمة العذاب، وويح كلمة رحمة " (٦)

[٥٨١١] حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَالضَّحَّاكِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ ذَاتَ يَوْمٍ قِسْمًا فَقَالَ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ اعْدِلْ قَالَ وَيْلَكَ مَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ فَقَالَ عُمَرُ ائْذَنْ لِي فَلْأَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ لَا إِنَّ لَهُ أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّينِ كَمُرُوقِ السَّهْمِ مِنْ الرَّمِيَّةِ يُنْظَرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى رِصَافِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى نَضِيِّهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى قُذَذِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ قَدْ سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ يَخْرُجُونَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنْ النَّاسِ آيَتُهُمْ رَجُلٌ إِحْدَى يَدَيْهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ أَوْ مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَدَرْدَرُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ

---

(١) الجامع لاحكام القرآن : ١٩\٢٥٠)
(٢) الابواب و التراجم : ٢\١١٨)
(٣) فتح البارى : ١٠\٦٧٧ ، ارشاد السارى : ١٣\١٧١)
(٤) فتح البارى : ١٠\٦٧٧)
(٥) ٩٤ فتح البارى : ١٠\٦٧٧ ، عمدة القارى : ٢٢\١٩١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٧١)
(٦) فتح البارى : ١٠\٦٧٧ ، عمدة القارى : ٢٢\١٩١)

أَشْهَدُ لَسَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَشْهَدُ أَنِّي كُنْتُ مَعَ عَلِيٍّ حِينَ قَاتَلَهُمْ فَالْتُمِسَ فِي الْقَتْلَى فَأُتِيَ بِهِ عَلَى النَّعْتِ الَّذِي نَعَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٣٣٤٣]

حضرت ابوسعید خدری ﷺ روایت کوی ، دوي بیان کړیدي چه یو ځل رسول الله ﷺ مال غنیمت تقسیمولو چه دوالخویصره چه د بنو تمیم یو کس وو ، وې ویل : اے د الله رسوله ! په انصاف تقسیم کوه ، نو دوی اوفرمائل : کمبخته ، چه څه عدل نه کوم نو بیا به څوك عدل کوی ، حضرت عمر ﷺ عرض اوکړو (اے د الله رسوله) اجازت راکړه چه د ده څټ پریکړم ، دوی ﷺ اوفرمائل : نه (داسې اونکړې) ځکه چه د ده ملګرو کښې به څه ملګري داسې وی چه تاسو کښې به یو کس د دوی د مونځونو او د روژو په مقابله کښې خپل مونځ او روژې سپکې او حقیر ګڼړی ، حال دا دې چه دې به د دین نه داسې بهر شوې وی لکه څنګه غشې د کمان نه بهر کیږی ، نه خو به د غشی په ملا څه نخه وی ، او نه به د دې تر لاندې څه نخه وی او نه به د دې په وزرو څه نخه باقی پاتې وی ، دا اوځی صفا د ګند او د وینې نه ، دا خلق به مسلمانانو کښې د تفرقې په وخت کښې راښکاره شی ، د دوی نخه به داسې وی چه دوی کښې به یو کس وی چه د هغه لاس به داسې وی لکه د ښځې سینه یا لکه چه د غوښې یو ټوټه وی چه حرکت کوی (د حضرت ابو سعید بیان دې چه) څه ګواهی ورکوم چه ما دا د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې ، او (ددې هم) ګواهې ورکوم چه څه د حضرت علی سره د دغه جنګ په وخت موجود ووم ، دا سړې په مقتولینو کښې تلاش کړې شو نو دې هم داسې ملاو شو چه څنګه رسول الله ﷺ فرمائلې وو -

د دې حدیث څو الفاظ اوګورئ : رِصاف: دا د رَصَفَة جمع ده وهی عصبة تلوی فوق مدخل النصل : د غشې د پَل د داخلولو په ځائې تړلې شوې پله ، نصل : اوسپنې ته وائی ، په غشی کښې چه کومه اوسپنه وی هغې ته وائی ، نَضِيّ (د نون په فتحه او د ضاد په کسره او د یاء په تشدید سره) د غشی لرګی ته وائی ، وهو القدح أی عود السهم - قُذَذ (د قاف په ضمه سره او د ذال په فتحه سره) دا د قُذَّة (د قاف په ضمه او د ذال په تشدید سره) جمع ده ، وهو ریش السهم: د غشی وزرو ته وائی - بَضْعة (د باء په فتحه او د ضاد په سکون سره) د غوښې یو ټوټه ، تَدَرْدر : حرکت کول - (١)

قوله: سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ: یعنی دا غشې د ګندګئ او د وینې نه بالکل صفا اوځی ....

یخرجون علی حین فرقة من الناس : دوی به د خلقو د افتراق او د انتشار په زمانه کښې خروج کوی ، لکه چه د خوارجو د حضرت علی او د حضرت معاویه ﷺ د اختلاف په زمانه کښې خروج اوشو -

[٥٨١٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ

(١) عمدة القاري : ٢٢\١٩٣ ، ارشاد الساری : ١٣\١٧٢)

شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ هَلَكْتُ قَالَ وَيْحَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ مَا أَجِدُهَا قَالَ فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ مَا أَجِدُ فَأُتِيَ بِعَرَقٍ فَقَالَ خُذْهُ فَتَصَدَّقْ بِهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَعَلَى غَيْرِ أَهْلِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا بَيْنَ طُنُبَيِ الْمَدِينَةِ أَحْوَجُ مِنِّي فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ قَالَ خُذْهُ تَابَعَهُ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ خَالِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَيْلَكَ [ر: ١٨٣٤]

د حضرت ابوهريره نه روايت دې چه يو سړى د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او عرض ئي اوكړو چه اے د الله رسوله څه خو هلاك شوم ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : هلاك شې (څه اوشو) وې ويل : څه واقع شوم په خپل كور والا په رمضان كښې ، نو وې فرمائل : غلام ازاد كړه ، ده اوويل : ما سره غلام نشته دې، دوى اوفرمائل ، بيا دوه مياشتې متواتر روژې اونيسه ،ده اوويل : څه ددې طاقت نه لرم ، وې فرمائل : شپيتو مسكينانو ته خوراك وركړه ، ده اوويل : ما سره نشته دې ، نو يو عرق (يو پيمانه يا يو تيلئ) راوړې شوه (چه ديكښې كجورې وې) دوى اوفرمائل : دا يو څه او صدقه كړه ، ده اوويل : اے د الله رسوله آيا د خپل كور والا نه علاوه نورو ته (ئې وركړم) ؟ قسم دې د هغه ذات چه د هغه په قبضه كښې څما ځان دې - په مدينه كښې څما نه زيات محتاج نشته دې، نورسول الله ﷺ اوخندل تردې چه د دوى اړخونو غاښونه (داړې) ښكاره شوې ،او وې فرمائل : ته دا يو څه -

عَرَق (د عين او د راء په فتحه سره) ګوتئ ته وائى ، طُنُبَى المدينة : د مدينې منورې دواړه اړخونه .... طُنُب (د طاء او د نون په ضمه سره) نه طرف او اړخ مراد دې ، علامه قسطلانى فرمائى طنب واحد أطناب : الخيمة فاستعارة للطرف وللناحية (١)

او علامه كرمانى فرمائى : شبه المدينة بفسطاط مضروب، وحرتاها بالطنبين يعنى طُنُب د خيمې يا د تنبو تړلو رسئ ته وائى ، د مدينې منورې د دواړو طرفونو دپاره د دې لفظ استعمال په طور د استعاره دې ، د مدينې منورې د خيمې سره او د دې د دواړو طرفونو د خيمو د رسو سره تشبيه وركړې شوه - (٢)

قوله: تابعه يونس عن الزهري وقال عبد الرحمن بن خالد عن الزهري: ويلك: د يونس متابعت بيهقى موصولا نقل كړيدې (٣) او د عبدالرحمن په روايت كښې د " ويحك " په ځائې " ويلك " دې ، دا تعليق امام طحاوى موصولا نقل كړيدې - (٤)

---

(١) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٧٣)
(٢) شرح الكرمانى : ٢٢ \ ٣٢)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٨ . عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٤)
(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٨ . عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٤)

[٥٨٣د] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَ الْهِجْرَةِ شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تُؤَدِّي صَدَقَتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتِرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا [ر: ١٣٨٣]

حضرت ابوسعيد خدرى ﷺ فرمائى چه يو بانډيچى رسول الله ﷺ ته اوويل : اے د الله رسوله ما ته د هجرت په باره کښې خبر راکړه ، دوى ﷺ اوفرمائل : هلاك شې د هجرت معامله خو ډيره سخته ده ، آيا د ستا سره اوښ شته ؟ ده اوويل : هو ' دوى ﷺ اوفرمائل : آيا ته د دوى زكات وركوې ؟ نو ده اوويل : هو ، دوى اوفرمائل : نو ته بيا د كلو دې اړخ كښې (خپل كوركښې اوسيږه) عمل كوه ، الله تعالى به د ستا په عمل كښې كمې نه كوى-

وراء البحار : دا د بحرة جمع ده، كلى ته وائى، شارحين ليكى : وهى القرية سميت بحرة لاتساعها [1]

قوله: لن يَتِرَك : أي لن ينقصك : د وتر يتر ترة معنى كمول دى - [2] قرآن كريم كښې دى (ولن يتركم أعمالكم) [3]

[٥٨٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ سَمِعْتُ أَبِي عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَيْلَكُمْ أَوْ وَيْحَكُمْ قَالَ شُعْبَةُ شَكَّ هُوَ لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ وَقَالَ النَّضْرُ عَنْ شُعْبَةَ وَيْحَكُمْ وَقَالَ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ وَيْلَكُمْ أَوْ وَيْحَكُمْ [ر: ١٦٥٥]

د حديث د باب مختلف توجيهات : رسول الله ﷺ فرمائى : لا ترجعوا بعدى كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض يعنى خما نه پس كافر مه جوړيږئ چه تاسو كښې بعض د بعضو څټونه وهل شروع كړي -

د يو بل څټونه پريكول او قتل كول لويه گناه ده او مرتكب د كبيرې فاسق خو كيږى خو كافر نه گرځى ، دلته ئې " لاترجعوا بعدى كفارا " اوويلې چه دينه معلوميږى چه ضرب رقاب كفر دې ، نو ددې مختلف توجيهات شويدى :

① دا حكم د مستحل په حق كښې دې ، يعنى چه كوم د مسلمانانو سره قتال شرعًا حلال او جائز گڼړى -

② د كفر نه اصطلاحى كفر نه دې مراد بلكه كفران نعمت مراد دې يعنى تاسو خما نه پس د نعمت د اسلام ناشكرى مه كوئ چه خپل مينځ كښې قتال شروع كړئ -

---

[1] فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٩ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٥ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٧٤)
[2] عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٥ ، فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٩)
[3] سورة محمد : ٣٥)

③ علامه خطابی فرمائی چه دلته د کفار نه مسلح کیدل مراد دی ، دا د تکفر بالسلاح نه دي ، چه د هغې معنی د اسلحې اچولو ده - (١)

④ دینه فعل د کفارو مراد دي ، تاسو مه کافران کیږئ یعنی د کافرانو والا فعل مه اختیاروئ ، علامه طیبی په شرح د مشکاة کښې دا توجیه اظهر گرخولې ده - (٢)

قاضی عیاض هم دا توجیه غوره کړیده - (٣)

دا حدیث په کتاب المغازی کښې باب حجة الوداع کښې تیر شویدې - یضرب بعضکم کښې یضرب مجزوم هم کیدې شی په وجه د جواب د نهی او د استیناف په وجه مرفوع هم کیدې شی - (٤)

[۵۸۱۵] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى السَّاعَةُ قَائِمَةٌ قَالَ وَيْلَكَ وَمَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ مَا أَعْدَدْتُ لَهَا إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ إِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ فَقُلْنَا وَنَحْنُ كَذَلِكَ قَالَ نَعَمْ فَفَرِحْنَا يَوْمَئِذٍ فَرَحًا شَدِيدًا فَمَرَّ غُلَامٌ لِلْمُغِيرَةِ وَكَانَ مِنْ أَقْرَانِي فَقَالَ إِنْ أُخِّرَ هَذَا فَلَنْ يُدْرِكَهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ وَاخْتَصَرَهُ شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۴۸۵]

حضرت انس فرمائی چه په بانډیچیانو کښې یو سړې د رسول الله ﷺ خدمت ته راغلو ، او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! قیامت به کله وی ؟ دوی ﷺ اوفرمائل : هلاك شې ، تا دې دپاره څه تیاری کړیده ؟ ده اوویل : نور خو مې څه تیاری نه ده کړې خو څما د الله تعالٰی او د ده د رسول سره محبت " دې...... نو دوی ﷺ اوفرمائل (په آخرت کښې به) ته د هغه چا سره ئې چه د چا سره محبت کوې ، په دې مونږ عرض اوکړو چه آیا مونږ به هم داسې یو ، دوی اوفرمائل : ، هو ، په دغه ورځ مونږ ډیر خوشحاله شو .... دیکښې د مغیره یو غلام تیر شو چه څما همځولې وو ، دوی اوفرمائل : کُه دې ژوندې پاتې شو نو د ده د بوډا توب نه به وړاندې قیامت راشی-

د حدیث د باب دوه مطلبونه : إن أُخِّر هذا ، فلن يدركه الهرم حتى تقوم الساعة

په بعض روایتونو کښې دی " لئن عُمِّر.... " دې (٥) یعنی کُه دې هلك ته ژوند ملاو شو نو په ده به لا بوډاتوب نه وی راغلې چه قیامت به قائم شی ، د دې دوه مطلبه بیان شویدی

① دا ارشاد په حقیقی معنی محمول نه دې ، بلکه دینه د قیامت قرب مبالغة خودل

(١) شرح الطيبي ، كتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
(٢) شرح الطيبي ، كتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧ (رقم الحديث : ٣٥٣٧)
(٣) شرح الطيبي ، كتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
(٤) شرح الطيبي ، كتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
(٥) فتح الباري : ٦٨١/١٠)

مقصود دى چه قيامت خو ددې ماشوم د بوډاتوب نه هم مخکښې راتلونکې دې - (١)

② دا ارشاد په خپله حقيقى معنى محمول دې او دا د مخاطبينو په اعتبار سره ويلې شويدې او مطلب دا دې چه د دې هلك د بوډا توب نه به وړاندې وړاندې د ستاسو د ټولو قيامت راشى ، "الساعة" نه مراد مرګ دې يعنې د ستاسو ټولو به مرګ راشى ، او چه کله مرګ راغلو نو د ستاسو قيامت هم راغلو - (٢) يو روايت کښې دې من مات فقد قامت قيامته ، يعنى چه کوم سړې مړ شو نو د هغه قيامت قائم شو - (٣)

مسلم شريف کښې د حضرت عائشه يو روايت نه ددې مکمل وضاحت کيږى ديکښې دى "

كان الأعراب إذا قدموا على النبى صلى الله عليه و سلم ، سألوه عن الساعة : متى الساعة ؟ فينظر إلى أحدث إنسان منهم سنا ، فيقول : من يعش هذا حتى يدركه الهرم ، قامت عليكم ساعتكم" (٤)

يعنى د باندو خلق به د رسول الله ﷺ خدمت ته راتلل او د قيامت په باره کښې به ئې تپوس کولو چه قيامت به کله قائميږى ؟ رسول الله ﷺ به دوى کښې د ټولو نه کم عمر ته اوکتل او اوبه ئې فرمائل : کُه دې ژوندې پاتې شو نو د ده بوډا توب ته د رسيدو نه وړاندې وړاندې به د ستاسو قيامت قائم شى ـ

قاضى عياض رحمه الله د مسلم شريف ددې روايت په باره کښې فرمائى :

" وهذه الرواية رواية واضحة يفسر بها كل ما ورد من الألفاظ المشكلة فى غيرها " (٥) يعنى دا روايت داسې واضح دې چه ددې په نورو طرق کښې کوم مشکل الفاظ دى د هغې تفسير او تشريح کيږى چه د کوم هلك روايت په باب کښې ذکر دې ، د ده نوم په بعض روايتونو کښې محمد او په بعضو کښې سعد راغلې دې (٦)

مولانا انور شاه کشميرى رحمه الله په " فيض البارى " کښې د صدر شيرازى په حواله سره ليکى : " إن الساعة ساعة صغرى ، و هى بموته ، و ساعة وسطى و هى بموت أقرانه ، و ساعة كبرى ، و هى من نفخ الصور و المراد ههنا الصغرى أو الوسطى ، و المعنى مالكم و للساعة الكبرى وإن ساعتكم التى آتية عليكم هى بموت أقرانكم ، ويؤيده ما عند البخارى : (ص ٩٦٣ ، طبع الهند) فى كتاب الرقاق ، باب سكرات الموت : لا يدركه الهرم حتى تقوم عليكم ساعتكم ، قال هشام : يعنى موتهم ، ففيه بيان أن المراد من الساعة الساعة الوسطى " (٧)

---

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٦٨١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٦ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٧٦)

(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٨١)

(٣) ١١١ كشف الخفاء و مزيل الإلباس : ٢ \ ٢٧٩ (رقم الحديث : ٢٦١٨) إتحاف السادة المتقين : " باب بيان حقيقة الصبر و معناه " : ٩ \ ١١)

(٤) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفتن ، باب قرب الساعة :٢ \ ٤٠٦)......

(٥) فتح البارى : ١٠ \ ٦٨١ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٧٦)

(٦) فتح البارى : ١٠ \ ٦٨٠ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٦)

(٧) فيض البارى : ٤ \ ٣٩٩ - ٣٩٨)

يعني د قيامت درې قسمونه دي يو قيامت صغرى ، دا د انسان په مرګ سره راځي ، دويم قيامت وسطى دا د همځولو په مرګ سره واقع کيږي ، دريم قيامت کبرى ، د دې ابتداء د نفخ د صور نه به وي ، دلته حديث کښې د قيامت نه مراد يا قيامت صغرى دې يا قيامت وسطى دې ، د حديث مطلب دا دې چه ته د قيامت کبرى تپوس ولې کوې ، د ستا قيامت خو به هله واقع شي چه کله د ستا د همځولو مرګ واقع شي د دې تائيد د صحيح بخارى د دې آيت نه هم کيږي چه کوم امام په باب د سکرات الموت کښې ذکر کړيدې، هلته" لايدرکه الموت حتى تقوم عليکم ساعتکم " کښې د "ساعة" تشريح هشام په مرګ سره کړيده -

۹۶=بَاب عَلَامَةِ الْحُبِّ فِي اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ

لِقَوْلِهِ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ [آل عمران:۳۱]

[۵۸۱۶\۵۸۱۷] حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

[۵۸۱۷] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابَعَهُ جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ وَسُلَيْمَانُ بْنُ قَرْمٍ وَأَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[۵۸۱۸] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابَعَهُ أَبُو مُعَاوِيَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ

[۵۸۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَتَى السَّاعَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرِ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ وَلَا صَدَقَةٍ وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ [ر:۳۴۸۵]

ترجمة الباب کښې د حب درې صورتونه کيدې شي ، د الله تعالى د خلقو سره محبت ، د خلقو د الله تعالى سره محبت او د الله تعالى دپاره د يو بل سره محبت -

(۱) ۵۸۱۷) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب المرء مع من أحب : ۴ \ ۲۰۳۴ (رقم الحديث : ۲۶۴۰) و أخرجه الترمذى فى كتاب الزهد ، باب ما جاء أن المرء مع من أحب : ۴ \ ۵۹۶ (رقم الحديث : ۲۳۸۷)

علامه کرماني دا دري احتماله ذکر کړيدي - (١) باب کښې دننه د المرء مع من أحب والا روايت ذکر کړيدي - ، آيت کريمه (قل إن كنتم تحبون الله ....) نه وړاندې دوه صورتونه معلوميږي خوچه کوم روايت ئې ذکر کړيدې ، نو دينه معلوميږي چه دلته دويم صورت يعني د بنده د الله تعالى سره محبت مراد دې -

د ايت او د روايت په مينځ کښې مناسبت : حافظ ابن حجر فرمائي چه دې صورت کښې د آيت او د روايت په مينځ کښې مناسبت فهم ته راځي ځکه چه د آيت نه معلوميږي چه د الله سره محبت بغير د اتباع د رسول نه نه حاصليږي ، او د حديث نه معلوميږي چه اګر چه اتباع د رسول د رسول الله ﷺ د سنتو د تابعدارئ نوم دې ، خو بيا هم دې دپاره په زړه کښې دننه د رسول محبت ساتل ضروري دي ، نو هله به معيت حاصل شي ، يو سړې په خپله د تمامو اعمالو پابندي نه شي کولې خو چه د عاملانو سره محبت ساتي نو دا د ده د نجات دپاره کافي دې ځکه د عاملانو سره محبت هم دې د دوی د اتباع او د اطاعت په وجه کوي او د محبت تعلق د زړه سره وي نو د نيکانو خلقو سره په دې محبت به هم ده ته الله تعالى اجر ورکړي ، ځکه چه اصل څيز خو نيت دې ، عمل خو ددې تابع دې لکه چه دې ليکي : "فدلت الآية أنها لا تحصل إلا باتباع الرسول ، و دل الخبر على أن اتباع الرسول ، وإن كان الأصل أنه لا يحصل إلا بامتثال جميع ما أمر به أنه قد يحصل من طريق التفضل باعتقاد ذلك ، و من لم يحصل استيفاء العمل بمقتضاه ، بل محبة من يعمل ذلك كافية في حصول أصل النجاة ، و الكون مع العاملين بذلك ، لأن محبتهم إنما هي لأجل طاعتهم ، و المحبة من أعمال القلوب ، فأثاب الله محبهم على معتقده ، إذ النية هي الأصل ، والعمل تابع لها" (٢) .

حديث باب کښې دي چه يو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! يو سړې د يو قوم سره محبت خو کوي خو (په علم او فضل او عمل کښې) د دوی برابري نه شي کولې ، رسول الله ﷺ اوفرمائل سړې چه د چا سره محبت کوي (په آخرت کښې) به هم د هغه سره وي -

دا سړې حضرت ابوذر يا حضرت ابوموسى اشعري وو - (٣)

قوله: تابعه جرير بن حازم.......: برنې روايت د جرير بن عبد الحميد نه دې ، د دوی متابعت جرير بن حازم سليمان بن قرم (د قاف په فتحه او د راء په سکون سره) او ابوعوانه وضاح کړيدې ، د جرير متابعت ابونعيم ، د سليمان متابعت امام مسلم او د ابوعوانه متابعت يعقوب په خپل صحيح کښې موصولاً نقل کړيدی ، (٤)

---

١) شرح الكرماني : ٢٢\ ٣٤)

٢) فتح الباري : ١٠\ ٦٨٣)

٣) ارشاد الساري : ١٣ \ ١٧٨ ، فتح الباري : ١٠ \ ٢٨٥)

٤) فتح الباري : ١٠\ ٦٨٣ ، عمدة القاري : ٢٢ \ ١٩٧ ، ارشاد الساري : ١٣ \ ١٧٨).

خو دوى كنبې عبدالله غير منسوب دې ، يعنې د ده د پلار ذكر نشته دې ، رومبې روايت كنبې د " عبد الله بن مسعود " تصريح ده ، حافظ ابن حجر ليكي چه كومو روايتونو كنبې صرف عبدالله دې د بعض حضراتو په نزد دا " عبد الله بن قيس " دې يعنې حضرت ابو موسى اشعرى مراد دې ، خكه چه دا روايت د حضرت ابو موسى اشعرى نه هم روايت دې ، لكه دينه پس روستنې حديث دې - (١)

قوله: تابعه أبومعاوية ومحمد بن عبيد: د سفيان متابعت ابومعاويه محمد بن خازم (په خاء سره) او محمد بن عبيد كړيدې ، امام مسلم رحمه الله دا موصولاً نقل كړيدې - (٢)

٩٧ - بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ اخْسَأْ

[٥٨٢٠] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرِيرٍ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِابْنِ صَائِدٍ قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا فَمَا هُوَ قَالَ الدُّخُّ قَالَ اخْسَأْ

[٥٨٢١] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتَّى وَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فِي أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ يَوْمَئِذٍ الْحُلُمَ فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأُمِّيِّينَ ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَرَضَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ثُمَّ قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ مَاذَا تَرَى قَالَ يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُلِطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا قَالَ هُوَ الدُّخُّ قَالَ اخْسَأْ فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَأْذَنُ لِي فِيهِ أَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ يَكُنْ هُوَ لَا تُسَلَّطُ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هُوَ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ قَالَ سَالِمٌ فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْصَارِيُّ يَؤُمَّانِ النَّخْلَ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ وَهُوَ يَخْتِلُ أَنْ يَسْمَعَ مِنِ ابْنِ صَيَّادٍ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ وَابْنُ صَيَّادٍ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ فِيهَا رَمْرَمَةٌ أَوْ زَمْزَمَةٌ فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ فَقَالَتْ لِابْنِ

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٦٧٤)
(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٩٨)

صَيَّادٍ أَيْ صَافِ وَهُوَ اسْمُهُ هَذَا مُحَمَّدٌ فَتَنَاهَى ابْنُ صَيَّادٍ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ. قَالَ سَالِمٌ قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللّٰهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنِّي أُنْذِرُكُمُوهُ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ خَسَأْتُ الْكَلْبَ بَعَّدْتُهُ خَاسِئِينَ مُبْعَدِينَ [ر:١٢٨٩]

دحضرت عبد الله بن عمر نه روايت دې ، دوى بيان كړېدې چه د حضرت عمر بن خطاب د رسول الله ﷺ سره سره د څو اصحابو ابن صياد ته روان شو ، د بنى مغاله د محلې د هلكانو سره ئې دې په لوبو اوليدلو ، دغه وخت دې د بلوغ عمر ته نزدې وو ، ده ته د دوى ﷺ د تشريف راوړو علم او نه شو ، تر دې چه رسول الله ﷺ د ده په شا باندې خپل لاس اووهلو ، بيا ئې اوفرمائل : آيا ته ګواهي وركوې چه څه د الله تعالى رسول يم ؟ ده دوى طرف ته اوكتل او وې ويل : څه ګواهي وركوم چه ته د أميانو رسول ئې ، بيا ابن صياد اوويل : ته ګواهي وركوې چه څه د الله تعالى رسول يم ؟ نبي اكرم ﷺ ده ته ديكه وركړه - بيا ئې اوفرمائل : ما په الله او د ده په رسولانو ايمان راوړې دې ، بيا ئې د ابن صياد نه تپوس اوكړو : د ستا (د خپل ځان) څه خيال دې ؟ نو ده اوويل ما ته رښتوني او دروغژن دواړه قسم سړي راځي ، دوى اوفرمائل : د ستا معامله مشتبه شوه ، (بيا) رسول الله ﷺ اوفرمائل : ما د ستا دپاره يو خبره په زړه كښې پټه ساتلې ده ، ده اوويل : دا "دخ" ده ، دوى اوفرمائل : دفع شه ته به كله هم د خپلې مرتبې نه واونړې ، حضرت عمر عرض اوكړو : آيا تاسو اجازت راكوئ چه څه د ده څټ پريكړم ؟ دوى ﷺ اوفرمائل : كه دا هم هغه كس (يعني دجال) دې نو ته به په ده قابو بيا نه مومې ، او كه دې هغه كس نه وى نو دده په قتل كولو كښې تا ته څه فائده نشته دې ، د سالم بيان دې چه عبد الله بن عمر بيان كولو او ما واوريدل چه دينه پس رسول الله ﷺ او ابي بن كعب انصارى د هغې باغ په قصد روان شو ، چه كوم ځائې ابن صياد وو ، تر دې چه كله رسول الله ﷺ باغ ته ننوتلو نو د اونو نه پناه پناه تللو او مقصد ئې دا وو چه د ابن صياد څه خبرې واورى وړاندې د دينه چه دې ده لره اووينى ، دغه وخت ابن صياد په خپله بستره كښې په يو څادر كښې پروت وو چه ديكښې ده څه ګنګوسې كولو ، د ابن صياد مور نبى كريم ﷺ اوليدلو چه د اونو په پناه پناه تشريف راوړى ، دې ابن صياد ته اوويل : اے صاف (دا دده نوم وو) دا محمد (ﷺ) را روان دې ، نو ابن صياد ګنګوسې بند كړو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : كه دې ده لره پريخوذې وې نو اصل حقيقت به واضح شوې وو ، د سالم بيان دې چه عبد الله اوويل : رسول الله ﷺ خلقو كښې اودريدو او د الله ئې هغه تعريف بيان كړو چه د هغې دې حقدار دې ، بيا ئې د دجال ذكر اوكړو او وې فرمائل : چه څه تاسو د ده نه يروم او يو نبي هم داسې نه دې تير شوې چه هغه خپل قوم د ده نه وى يرولې ، نوح ﷺ خپل قوم د ده نه يرولې دې ، خو څه تاسو ته يو داسې خبره ښائم چه هيڅ يو نبى خپل قوم ته نه ده خودلې ، تاسو پوهه شئ چه دې به كانړه (چغوت) وى او الله تعالى كانړه نه دې -

اخسَأ عربي ژبه کښې د سپي د شړلو او د دفع کولو دپاره په اصل کښې استعمالیږي خو بیا د دې استعمال عام شو او دهر هغه کس دپاره چه کوم څه ذلیل حرکت یا نامناسب خبره یا کار اوکړي استعمالیدل شروع شو ، (١) قرآن کریم کښې د جهنمیانو په باره کښې دی چه دوی ته به اوویلې شي (اخسئوا فیها ولا تکلمون)(٢)

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کوم کس ددې جُملې اهل دې هغه دپاره د دې استعمالول جائز دي لکه چه احادیث د باب کښې رسول الله ﷺ د " ابن صیاد " دپاره دا کلمه استعمال کړیده - (٣)

قوله: ابن صیاد: احادیث د باب کښې د ابن صیاد ذکر دې ، دې د مدینې منورې یو یهودې کورنۍ کښې پیدا شوې وو ، د دجال چه کوم صفات دی په دیکښې ډیر صفات په ده کښې موجود وو ، حضرت عبد الله بن عمر او حضرت جابر خو په قسم به ویلې چه هم ابن صیاد دجال دې (٤) او بعض روایتونو کښې دی چه دې مسلمان مړ شویدې - (٥)

رسول الله ﷺ ده ته تشریف راوړې او په زړه کښې ئې دننه د سورة دخان آیت (یوم تأتی السماء بدخان مبین) پټ کړو ، ابن صیاد ته ئې اوویل : "خبأت لك خبیئًا " یعنی ما د ستا دپاره یو خبره پټه کړیده ته اووایه هغه کومه خبره ده ؟ ده اوویل " دخ" پوره " دخان " ئې اونه ویلې ، کاهن هم دارنګه نیمه خبره ښائی ، دوی ﷺ اوفرمائل : اخسأ ، فلن تعدو قدرك ، دفع شه ، ته به کله هم د خپل مرتبې او حیثیت نه وړاندې کیدې نه شې ، یعنی دا شیطانی القاء ده او دا هم دارنګه ناقص وی -

قوله: وهو یختل أن یسمع من ابن صیاد........: یعنی رسول الله ﷺ د غفلت په حالت کښې ده نه څه اوریدل غوښتل ، دې وجه نه ئې حیله کوله ، **قطیفة** : څادر او کمبل ته وائی - رَمْرَمَة او زمزمَة د دواړو یو معنی ده ، غلی اواز او ګنګوسو ته وائی -

أی صاف: أی حرف نداء او صاف د ده نوم وو - (٦)

روایت په باب د جنائز کښې په تفصیل تیر شویدې - (٧)

---

١) فتح الباری : ١٠ \ ٦٨٧ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٨٠ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٩٨ ، شرح صحیح البخاری لابن بطال : ٩ \ ٣٣٣) ،

٢) سورة المؤمنون : ١٠٨)

٣) فتح الباری : ١٠ \ ٦٨٧ عمدة القاری : ٢٢ \ ١٩٨ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٨٠)

٤) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٣ \ ١٨٢ - ١٨٣)

٥) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٩٩ ، شرح ابن بطال : ٩ \ ٣٣٦ - ٣٣٥)

٦) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٩٩)

٧) صحیح البخاری ، باب إذا أسلم الصبی فمات هل یصلی علیه و هل یعرض علیه الإسلام : (رقم الحدیث : ١٣٥٤)

قوله: قال أبوعبدالله: خسأت الكلب: بعّدته، خاسئين: مبعدين: امام بخاری رحمه الله فرمائی: د خسأت الكلب معنی ده، ما سپی اوشړلو، سورة اعراف آيت کښې دی (قلنا لهم كونوا قردة خاسئين) (¹) ديکښې د خاسئين معنی مبعدين دې يعنی د الله تعالیٰ د رحمت نه لرې کړې شیٔ۔

۹۸=بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ مَرْحَبًا

وَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَام مَرْحَبًا بِابْنَتِي [ر:٣٤٢٦]
وَقَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ [ر:٣٥٠]

[٥٨٢٢] حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ الْقَيْسِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَرْحَبًا بِالْوَفْدِ الَّذِينَ جَاءُوا غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا حَيٌّ مِنْ رَبِيعَةَ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مُضَرُ وَإِنَّا لَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ فَمُرْنَا بِأَمْرٍ فَصْلٍ نَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ وَنَدْعُو بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا فَقَالَ أَرْبَعٌ وَأَرْبَعٌ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَصُومُوا رَمَضَانَ وَأَعْطُوا خُمُسَ مَا غَنِمْتُمْ وَلَا تَشْرَبُوا فِي الدُّبَّاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمُزَفَّتِ [ر:٥٣]

د حضرت ابن عباس نه روايت دې، دوی بيان کوی چه کله د عبد القيس وفد نبی کريم ﷺ خدمت ته حاضر شو، نو دوی اوفرمائل مرحبا هغه وفد ته چه راغلو، دوی دې رسوا او شرمسار نه وی، دې خلقو عرض اوکړو، اے د الله رسوله مونږ د قبيلې د ربيعه سره تعلق لرو او خمونږ او د ستاسو مينځ کښې مضر دی، نو دې وجه نه مونږ د ستاسو په خدمت کښې صرف په اشهر د حرم کښې حاضريدې شو، دې وجه نه مونږ ته يو داسې جدا شوې امر اوښائې چه مونږ په دې عمل اوکړو او جنت ته داخل شو او د خپل ځان نه روستو پاتې کيدونکو ته د دې دعوت ورکړو، دوی اوفرمائل: څلور او څلور خبرې دی (يعنی څلور خبرې د کولو او د څلورو خبرو نه بنديدل دی) مونځ قائم کړئ، زکات ورکړئ، د رمضان روژې اونيسئ، د غنيمت د مال پنځمه حصه ورکړئ، او په دباء، حنتم، نقير او مزفت کښې څکل مه کوئ (د دې لوښو تفصيل په کتاب الايمان کښې تير شويدې)

د ترجمة الباب مقصد: په هره ژبه کښې د استقبال دپاره څه مخصوص کلمات وی په دې کلماتو سره په وخت د راتلو د ميلمه استقبال کيږی، لکه چه په فارسئ کښې "خوش آمديد" دې دارنګه په عربئ کښې "مرحبا" دې او "اهلاً و سهلاً" دې، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د دارنګه کلماتو استعمال د رسول الله ﷺ نه ثابت دې، مرحبا "مفعول به يا مفعول مطلق کيدو په وجه منصوب دې (²)،

---

¹) ١٢٩ سورة الاعراف: ١٦٦)
²) عمدة القاری: ٢٢\٢٠٠، الابواب و التراجم: ٢\١١٨، فتح الباری: ١٠\٦٨٨)

اصمعى ددې معنى بيان كړيده ألقيت رحبا وسعة(١) يعنى ته دې فراختيا اووسعت بيا مومې د باب رومبې روايت كتاب المناقب، باب علامات النبوة فى الإسلام، دويم روايت كتاب الصلوة، باب الصلوة فى الثوب الواحد ملتحفا به او دريم روايت كتاب الإيمان باب أداء الخمس من الإيمان كښې تير شوې دې -

٩٩=بَاب مَا يُدْعَى النَّاسُ بِآبَائِهِمْ

[٥٨٢٢\٥٨٢٣] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُرْفَعُ لَهُ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ [ر:٣٠١٦]

[٥٨٢٣] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ

" مايدعى" كښې "ما " مصدريه موصول حرفى دې او " يدعى " ددې صله ده ، دواړه ملاو شو د " دعا" مصدر په معنى كښې شو ، او " الناس " مفعول به دې او فاعل ئې محذوف دې أى باب دعاء الداعى الناس بأسمائهم آبائهم يوم القيامة(٢)

مقصد دا دې چه د قيامت په ورځ به هر كس ته د ده د پلار په نوم سره " فلان بن فلان " ويلې كيږي او اواز به ورته وركړې كيږي -

روايت د باب كښې دى ، رسول الله ﷺ اوفرمائل چه دهوكه كوونكې دپاره به د قيامت بيرغ (جنډا) اوچته كړې شي او دا به اوويلې شى دا د فلانى د خوى د فلانى دهوكه ده -

شارح د بخارى ابن بطال رحمه الله فرمائى چه په زمانه د جاهليت كښې به وعده خلافى كوونكې دپاره يو جنډا په ورځو د حج كښې اوچته كړې شوه چه دا د فلان ابن فلان د وعده خلافئ جنډا ده - په جنډې سره چه د يو څيز شهرت ډير زيات كيږى دې وجه نه دا به غوره كيدلو ~(٣)

بهر حال د امام بخارى رحمه الله مقصود دا دې چه د قيامت په ورځ به پلار ته نسبت اوشى او آواز به اوشى ، سنن ابي داود كښې د حضرت ابو الدرداء ﷺ يو مرفوع روايت نقل دې ديكښې دى " إنكم تدعون يوم القيامة بأسمائكم و أسماء آبائكم ، فأحسنوا أسمائكم " (٤) (د قيامت په ورځ به تاسو په خپلو او د خپلو پلارانو په نومونو رابللې كيږئ ، دې وجه نه خپل بنائسته

---

(١) عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠٠ ، الابواب و التراجم : ٢ \ ١١٨ ، فتح البارى : ١٠ \ ٦٨٨)

(٢) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٨٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠١)

(٣) عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠١)

(٤) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الأسماء : ٢ \ ٣٢٠)

نومونه کیږدئ) دا حدیث د امام بخاری رحمه الله په مقصد کښې بالکل صریح دې خو چه د بخاری په شرط نه دی دې وجه نه دلته ئې ذکر نه کړو -
د قیامت په ورځ به پلار ته نسبت کیږی او اواز به ورته کیږی ، حافظ ابن حجر فرمائی :
وهو يقتضي حمل الآباء على من كان ينسب إليه في الدنيا لا على من هو في نفس الأمر، وهو المعتمد"(1)
یعنی دنیا کښې چه د ده کوم سړې ته د خوي کیدو په حیثیت نسبت کیږی قیامت کښې به هم ده ته په دغه نسبت اواز کیږی ، په نفس آلامر او په حقیقت کښې د ده خوې دې او کۀ نه ؟ دیته به نه کتلې کیږی
دینه معلومه شوه چه شریعت کښې په ظاهر امر عمل کیږی - (2)

١٠٠= بَاب لَا يَقُلْ خَبُثَتْ نَفْسِي

[٥٨٢٥] (3) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِسَتْ نَفْسِي

[٥٨٢٦] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِسَتْ نَفْسِي تَابَعَهُ عُقَيْلٌ

حدیث شریف کښې د " خبثت نفسی " ویلو نه منع راغلې ده ، دروغو ، خرابی ، بدی او بدکرداریٔ ته خباثت او ددې کوونکې ته خبیث ویلې کیږی ، کۀ د چا په مزاج کښې څه خرابی راشی یا ده نه څه بد کار اوشی نو حدیث کښې د دې یو طریقه خودلې شویده چه په داسې موقع به " خبثت نفسی " نه وائی بلکه لَقِسَت " وائی ، د دې هم هغه معنی ده خو د " خبثت " معنی زیاته شنیع ده ، ابن بطال فرمایی حدیث کښې نهی د وجوب دپاره نه ده - (4)
ډیر کرته دوه لفظونه د یو معنی دپاره استعمالیږی خو یو شناعت د بل په مقابله کښې زیات وی ، مثلاً کۀ ته چا ته " بې وقوف " اووائې نو هغه به دومره نه محسوسوی چه څومره به دې محسوسوی چه کله ده ته " خر " اوویلې شی ، حال دادې چه دده په حق کښې بې وقوف او خر په یو معنی کښې مستعمل دې - (5)

---

1) فتح الباري : ١٠ \ ٢٨٩)
2) عمدة القاري : ٢٢ \ ٢٠١ . فتح الباري : ١٠ \ ٢٨٩)
3) ٥٨٢٥) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب و باب كراهة قول الإنسان : خبثت نفسي : ٤ \ ١٧٦٥ (رقم الحديث : ٢٢٥٠) و أخرجه النسائي في كتاب عمل اليوم و الليلة . باب النهي أن يقول : خبثت نفسي : ٦ \ ٢٦٠ (رقم الحديث : ١٠٨٨٨)
4) شرح ابن بطال : ٩ \ ٣٣٦)
5) فيض الباري : ٤ \ ٣٩٩)

د باب په آخر کښې د عقيل متابعت طبرانی موصولاً نقل کړيدې - (۱)

۱۰۱=باب لا تسبوا الدهر

[۵۸۲۷\۵۸۲۸] (۲) حدثنا يحيى بن بكير حدثنا الليث عن يونس عن ابن شهاب أخبرنى أبو سلمة قال قال أبو هريرة رضى الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قال الله يسب بنو آدم الدهر وأنا الدهر بيدى الليل والنهار

[۵۸۲۸] حدثنا عياش بن الوليد حدثنا عبد الأعلى حدثنا معمر عن الزهرى عن أبى سلمة عن أبى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم قال لا تسموا العنب الكرم ولا تقولوا خيبة الدهر فإن الله هو الدهر [ر:۵۸۲۹]

زمانې ته بد ويل نه دی پکار : زمانې ته بد رد ويل د بعضو خلقو عادت جوړ شوې وی ، وائی ، زمانه ډيره خرابه ده ، زمانه منحوس ده ، په حديث کښې زمانې ته بد رد ويلو نه منع راغلې ده، الله فرمائی : أنا الدهر ..... دلته مضاف محذوف دې أى أنا مصرف الدهر يا أنا مقلب الدهر يا أنا خالق الدهر (۳) يعنی زمانې ته کنځل مه کوئ ځکه چه زمانه کښې څومره انقلابات ، تبديلئ او حوادث او واقعات راپيښيږی ، دا د الله تعالی په حکم او په مرضئ سره کيږی ، لکه چه د مسند احمد يو روايت کښې حضرت ابوهريره نه نقل دی "لا تسبوا الدهر، فإن الله تعالى قال : أنا الدهر، الأيام و الليالى إلى أجددها ، و أبليها ، آتى بملوك بعد ملوك" (۴) (يعنی زمانې ته کنځل مه کوئ ځکه چه الله تعالی فرمائی هم څه په زمانه کښې تصرف کوونکې يم ، د شپې او ورځ بدليدل ځما په قدرت کښې دی ، هم څه دا نوی کوم او زړوم ، او هم څه باچايان بدلوم -)

امام بخاری رحمه الله چه کوم روايت ذکر کړيدې ، ديکښې اګر چه صراحتًا د سبّ دهر نه منع نه ده شوې ، بيا هم د مسلم په روايت کښې د "لا تسبوا" تصريح شته دې - (۵)

په حقيقت کښې په دې حديث کښې په دهريانو باندې رد دې ځکه چه دوی د هر کار او واقعې نسبت زمانې ته کوی -

---

(۱) فيض البارى : ۱۰\۶۹۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۸۶)

(۲) ۵۸۲۷) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الألفاظ من الأدب و غيرها و باب النهى من سب الدهر : ۴\۱۷۶۲ (رقم الحديث : ۲۲۴۶) و أخرجه النسائى فى كتاب التفسير ، باب قوله تعالى : " و قالوا ما هى إلا حياتنا الدنيا نموت و نحى و ما يهلكنا إلا الدهر (سورة الجاثية) : ۶\۴۵۷ (رقم الحديث : ۱۱۴۸۶) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرجل يسب الدهر : ۴\۳۶۹ (رقم الحديث : ۵۲۷۴)

(۳) عمدة القارى : ۲۲\۲۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۸۷)

(۴) الحديث أخرجه أحمد فى مسنده : ۲\۴۹۶)

(۵) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الألفاظ ، باب النهى عن سب الدهر : ۲\۲۳۷)

زمانې لره خالق د واقعاتو ګڼړل او د واقعاتو او د حوادثو دیته نسبت کول خو بالاتفاق کفر ، باطل او حرام دې خو کُه څوک ئې خالق نه ګڼړی بلکه زمانې ته ددې حوادثو څکه نسبت کوی چه زمانه ددې ظرف ده نو داسې نسبت کول حرام نه دی خو مکروه دی - (۱)

قوله: لا تُسَمّوا العنب الكَرْم، ولا تقولوا: خيبة الدهر: انګورو ته ګرَم وائی ، دوی د "ګرَم" ویلو نه منع اوکړه ، خيبة الدهر منصوب علی الندبه دې - (۲)

مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې لیکلې دی چه شیخ اکبر فرمانی ۰ دهر" په اسماء حسنی کښې دې، امام رازی رحمه الله لیکلې دی چه دوی ته بعض مشائخو د یا دهر، یا دیهار، یاد یهوروظیفه ورکړې ده - (۳) دینه معلومیږی چه دا د دوی په نزد د الله په نومونوکښې دې، خوقاضی عیاض رحمه الله دده تردید کړیدې ، او ویلې دی چه دا غلطه ده، دهر یو طویل مُدې ته وائی - دا په نومونو د الله تعالی کښې شمیرل صحیح نه دی - (٤)

١٠٢=بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ

وَقَدْ قَالَ إِنَّمَا الْمُفْلِسُ الَّذِي يُفْلِسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَقَوْلِهِ إِنَّمَا الصُّرَعَةُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ [ر:٥٧٦٣]

كَقَوْلِهِ لَا مُلْكَ إِلَّا لِلَّهِ فَوَصَفَهُ بِانْتِهَاءِ الْمُلْكِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمُلُوكَ أَيْضًا فَقَالَ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا [النمل:٣٤]

[٥٨٢٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُونَ الْكَرْمُ إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ [ر:٣٥٣٩]

ګرَم کاف په فتحه او راء په سکون او فتحه دواړو سره مصدر دې او د کریم په معنی کښې دې ، انګورو ته به په زمانه د جاهلیت کښې ګرَم ویلې کیدلو ، څکه چه دینه به شراب جوړیدل ، او د دوی خیال وو چه شراب د مکارم اخلاق .... د سخاوت او د بهادرئ وغیره سبب دې - (۵)

حضور اکرم ﷺ ددې پس منظر د وجه نه انګورو ته د کرم ویلو نه منع اوکړه، او وې فرمائل: ګرَم خو د مؤمن زړه دې حدیث کښې دی "إنما الكرم..." د "إنما" استعمال شویدې چه

(۱) فتح الباری : ۱۰\۶۹۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۸۷)
(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۱۸۷ ، فتح الباری : ۱۰\۶۹۲، عمدة القاری : ۲۲\۲۰۳)
(۳) فیض الباری : ٤\۳۹۹)
(٤) فتح الباری : ۱۰\۶۹۲)
(۵) عمدة القاری : ۲۲\۲۰۳ ، فتح الباری : ۱۰\۶۹٤ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۸۸)

د حصر دپاره راخي ، امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دلته دا د حصر دپاره نه دي ، دا مطلب نه دي چه د قلب د مؤمن نه علاوه په بل څيز د " کرم " اطلاق نه شی کيدې بلکه مقصد دا دي چه " قلب د مؤمن " د کرم ويلو زيات حقدار دي -

امام بخاری رحمه الله ددې نور مثالونه هم پيش کړيدی مثلاً حديث کښې دی " إنما المفلس الذی يُفلس يوم القيامة "..... پوره حديث امام ترمذی رحمه الله نقل کړيدې ، د دې الفاظ دی:

" أتدرون من المفلس ، قالوا : المفلس فينا يا رسول الله ، من لا درهم له ولا متاع ، قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : المفلس من أمتي من يأتي يوم القيامة بصلاة ، و صيام ، و زكاة ، و يأتي قد شتم هذا ، و سفك دم هذا ، و ضرب هذا ، فيقتص هذا من حسناته ، و هذا من حسناته ، فإن فنيت حسناته ، أخذ من خطاياهم ، فطرح عليه ، ثم طرح في النار " (1)

(... حضور ﷺ د اصحابو نه تپوس اوکړو ، تاسو ته پته شته چه مفلس څوك دې ؟ اصحابو اوويل : مفلس هغه کس دې اے د الله رسوله ! چه چا سره نه درهم وی او نه سازوسامان وی ، حضور ﷺاوفرمائل : " خما د امت مفلس هغه کس دې چه د قيامت په ورځ مونځ ، روژه او زکات خان سره راوړی خو يو سړې راشی چه ده ته ده په دنيا کښې کنځل کړې وی بل به راشي چه ده به د ده وينه توې کړې وی ، بل به يې وهلې وی ، دا ټول به د ده د نيکو نه خپله بدله واخلی ، چه کله د ده نيکئ ختم شی نو د دوی بدئ به د ده په عملنامه کښې واچولې شی بيا به دې په جهنم کښې واچولې شی نو دا سړې په حقيقت کښې مفلس دې -)

داسې سړې ته مفلس ويلې شويدی او په حديث کښې د " انما " لفظ استعمال شويدې خو د دې دامطلب نه دې چه دنيا کښې ديو فقيرسړی دپاره د مفلس لفظ استعمالول نه دی پکار-

دويم مثال دې " إنما الصرعة الذی يملك نفسه عند الغضب " ديکښې هم د " صرعة " لفظ د هر پهلوان دپاره استعماليدې شی ، خو د " انما " لفظ ئې راوړو دا ئې اوخودله چه په خپل نفس باندې قابو ساتونکې د دې لفظ زيات حقدار دې

دريم مثال دې ... لا مَلِكَ إلا الله دې يعنی حقيقی بادشاه صرف الله دې ، بعض نسخو کښې دی " لا مُلْكَ إلا الله چه اصل او حقيقی حکومت او بادشاهت خو صرف د الله دپاره دې ، بيا هم د نياوی حکمرانو دپاره هم دا استعماليږی ، لکه چه خپله قرآن کريم د سورة نمل آيت (إن الملوك إذا دخلوا قرية ....) کښې د دنياوی حاکمانو دپاره د ملوك لفظ استعمال کړيدې -

بهر حال حاصل دا دې چه د کرم لفظ ويلو زيات حقدار د مؤمن زړه دې ، څکه چه ديکښې د ايمان رڼرا ، د اسلام تقوی او د الله ياد پروت وی - (2)

---

(1) الحديث أخرجه الترمذی فی أبواب صفة القيامة ، باب ما جاء فی شأن الحساب ، القصاص : ٢\٦٨)

(2) فتح الباری : ١٠\٤٩٤ ، عمدة القاری : ٢٢\٢٠٣ و ارشاد الساری : ١٣\١٨٨)

١٠٣=بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي

فِيهِ الزُّبَيْرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٣٥١٥]

[٥٨٣٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفَدِّي أَحَدًا غَيْرَ سَعْدٍ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي أَظُنُّهُ يَوْمَ أُحُدٍ [ر:٢٧٣٩]

خما موربلار دې په تا قربان وی ... " دا جمله که د چا دپاره استعمال کړې شی نو جائز ده ، حضرت حسن بصری وغیره نه ددې کراهت منقول دې خو جمهور دا مطلقا جائز وایی (١) ځکه چه رسول الله ﷺ په اصحابو حضراتو کښې د دوه سړو دپاره دا جمله استعمال کړېده . یو د حضرت زبیر بن العوام دپاره او بل د حضرت سعد بن ابی وقاص دپاره -

روایت د باب کښې حضرت علی فرمائی چه ما د حضرت سعد بن ابی وقاص نه علاوه بل چا دپاره نه دي اوريدلې چه ده ته رسول الله ﷺ "فداك أبي وأمي" ويلې وی -

دا حضرت علی د خپل علم او د سماع مطابق اوويلې ، ګنی حضور ﷺ دحضرت زبير بن العوام دپاره هم دا جمله استعمال کړېده - (٢)

حديث دباب په کتاب المغازی ، باب (إذ همت طائفتان منكم أن تفشلا ...) او كتاب الجهاد ، باب المجن و من يتترس بترس صاحبه کښې تير شويدې -

١٠٤=بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ جَعَلَنِي اللّٰهُ فِدَاكَ

وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَيْنَاكَ بِآبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا [ر:٣٦٩١]

[٥٨٣١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفِيَّةُ مُرْدِفُهَا عَلَى رَاحِلَتِهِ فَلَمَّا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَثَرَتِ النَّاقَةُ فَصُرِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمَرْأَةُ وَأَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ أَحْسِبُ اقْتَحَمَ عَنْ بَعِيرِهِ فَأَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ جَعَلَنِي اللّٰهُ فِدَاكَ هَلْ أَصَابَكَ مِنْ شَيْءٍ قَالَ لَا وَلَكِنْ عَلَيْكَ بِالْمَرْأَةِ فَأَلْقَى أَبُو طَلْحَةَ ثَوْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَصَدَ قَصْدَهَا فَأَلْقَى ثَوْبَهُ عَلَيْهَا فَقَامَتِ الْمَرْأَةُ فَشَدَّ لَهُمَا عَلَى رَاحِلَتِهِمَا فَرَكِبَا فَسَارُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِظَهْرِ الْمَدِينَةِ أَوْ قَالَ أَشْرَفُوا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُهَا حَتَّى دَخَلَ الْمَدِينَةَ [ر:٢٩١٩]

---

(١) الابواب و التراجم : ١٢ \ ١١٩ ، تعليقات لامع الدراری : ١٠ \ ٣٧)

(٢) ارشاد الساری : ١٣ \ ١٨٩)

د حضرت انس نه روايت دې چه دې او ابوطلحه د رسول الله ﷺ سره مدينې ته راغلل ، د حضور سره حضرت صفيه وه چه دوى ﷺ دا خپل خان پسې په سوارلئ سوره كړې وه ، په لاره كښې په يو ځائې كښې د اوښې پښه اوخويدله نو نبى كريم ﷺ او حضرت صفيه دواړه راپريوتل ، ابو طلحه د خپلې سوارلئ نه راكوز شو او رسول الله ﷺ ته راغلو او تپوس ئې اوكړو : اے د الله رسوله ! الله دې ما په تا قربان كړې آيا تا ته څه تكليف در اورسيدو ، نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه خو د ښځې (حضرت صفيه) خبر واخله ، نو ابوطلحه خپله يو جامه په خپل مخ واچوله او حضرت صفيه ته ئې د تلو قصد اوكړو او ده خپله جامه د دې په مخ واچوله ، نو دا اودريدله ، ابو طلحه دواړو دپاره كجاوه اوتړله او صحيح ئې كړه ، نو دا دواړه سواره شو او روان شو ، چه كله مدينې منورې ته نزدې شو نو د رسول الله ﷺ په ژبه مباركه دا الفاظ جارى شو آئبون تائبون ، عابدون ، لربنا حامدون (مونږ واپس كيدونكې يو ، توبه كوونكې يو ، عبادت كوونكې يو د خپل رب حمد بيانوونكې يو) دوى ﷺ مسلسل دا كلمات ويلې تر دې چه مدينې ته داخل شو -

قوله: قال : أحسب اقتحم عن بعيره : حضرت انس ﷺ فرمائى چه څما خيال دې ابوطلحه د خپل اوښ نه راټوپ كړو ، د اقتحام معنى د راټوپ كولو ده -

د ترجمة الباب مقصد : د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه كُه يو سړې د خپل مشر ، يا د يو استاذ او مربى يا د يو محبوب دوست دپاره دا جمله استعمال چه " الله دې ما په تا قربان كړى " نو دا جائز ده -

امام بخارى رحمه الله شايد د دې روايت تضعيف ته اشاره كول غواړي چه كوم مبارك بن فضاله د حضرت حسن بصرى نه نقل كړيده چه حضرت زبير بن العوام ﷺ د رسول الله ﷺ بيمار پرسئ دپاره راغلو ، دوى بيمار وو نو دوى چه راننوتل نو وې ويل : "كيف تجدك -- جعلنى الله فداك -- (د ستاسو طبيعت څنګه دې الله دې ما په تاسو قربان كړى) نو حضور ﷺ اوفرمائل : ماتركت أعرابيتك بعد [1] (تا لا تراوسه خپل بانډيتوب پريخودې نه دې)

د دې روايت نه معلوميږى چه دا جمله استعمالول صحيح نه دى خو دا حديث د صحيح احاديثو په مقابله كښې قابل د حجت نه دې - [2]

روايات د باب كښې حضرت صديق اكبر " فديناك بآبائنا و أمهاتنا " د حضور ﷺ دپاره استعمال كړيدې ، دارنګه حضرت ابوطلحه " جعلنى الله فداك " استعمال كړيدې ، او دوى ﷺ پرې څه بد اونه ګڼړل -

روايت د باب كتاب الجهاد، باب مايقول إذا رجع من الغزو كښې تير شويدې -

---

[1]) الابواب و التراجم : ۲ \ ۱۱۹ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۶۹۶ ، ۶۹۷ ، تعليقات لامع الدرارى : ۱۰ \ ۳۷ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۹۱)......

[2]) الابواب و التراجم : ۲ \ ۱۱۹ ،فتح البارى : ۱۰ \ ۶۹۷ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۱۹۱)

١٠٥= بَاب أَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

[٥٨٣٢] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقُلْنَا لَا نَكْنِيكَ أَبَا الْقَاسِمِ وَلَا كَرَامَةَ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمِّ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر:٢٩٣٦]

د بخارى په روايت كښې تصريح نشته دې خو د مسلم شريف په روايت كښې شته دې چه د الله په نزد د ټولو نه محبوب نوم عبد الله او عبدالرحمن دې - ([1])

روايت د باب كښې دى چه حضرت جابر ﷺ فرمائى چه د يو سړى خوې پيدا شو ، ده دده نوم " قاسم " كيخودو نو مونږ ده ته اوويل چه مونږ به د ستا كنيت " ابو القاسم " نه اړدو او نه به (درته داسې كنيت درکړو) د ستا اكرام كوو ، نبى كريم ﷺ ته چه خبر اوشو نو دوى ﷺ ده ته اوويل ته د خپل خوې نوم عبدالرحمن كيږده -

١٠٦: بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي

قَالَهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٢٠١٣]

[٥٨٣٣] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا نَكْنِيهِ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر:٢٩٣٦]

[٥٨٣٤] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر:٣٣٣٦]

[٥٨٣٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا نَكْنِيكَ بِأَبِي الْقَاسِمِ وَلَا نُنْعِمُكَ عَيْنًا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ أَسْمِ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر:٢٩٣٦]

د ابو القاسم كنيت ايخودو كښې د عالمانو رائې : د رسول الله ﷺ كنيت " ابو القاسم " وو ، په حديث دباب كښې ددې كنيت ايخودو نه منع شويده ، دې مسئله كښې مختلف اقوال دى:

① د اهل ظواهرو په نزد د " ابو القاسم " كنيت ايخودل مطلقًا ممنوع دې ، دوى د حديث د ظاهره استدلال كوى - ([2])

② " ابو القاسم " كنيت ايخودل مكروه تنزيهى او خلاف د ادب دې ، حرام نه دې - ([3])

---

[1]) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأداب ، باب النهى عن التكنى بأبى القاسم و بيان ما يستحب من الأسماء : ٢\٢٠٦)

[2]) فتح البارى : ١٠\٧٠٠ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٩ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٠٦)

[3]) عمدة القارى : ٢٢\٢٠٦ ، فتح البارى : ١٠\٧٠١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٩٣)

③ دا نهى د نبى كريم ﷺ د زمانې سره خاص وه ځكه چه دغه وخت د التباس خطره وه (١)
ددې تائيد د حضرت انس د روايت سره هم كيږى ، چه كوم امام مسلم نقل كړيدې ،
ديكښې دى "نادى رجل رجلا بالبقيع : يا أبا القاسم ، فالتفت إليه رسول الله صلى الله عليه و سلم ، فقال :
يا رسول الله ، إنى لم أعنك ، إنما دعوت فلانًا ، فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : سموا باسمى ، و لا تكنوا
بكنيتى" (٢) (.... يعنى بقيع كښې يو سړى د " ابوالقاسم " اواز اوكړو او يو بل سړى ئې رابللو
نو حضور ﷺ ده طرفته متوجه شو ، نو ده اوويل : حضور ! تاسو نه رابلم ، فلانې كس
رابلم " حضور ﷺ اوفرمائل : " تاسو خما په نوم نومونه اږدئ خو خما كنيت مه اږدئ ....)
د دې د ممانعت يو وجه خو دا التباس وو او دويمه وجه د مسلم شريف په روايت كښې دا
راغلې ده " لاتكنوا بكنيتى ، فإنما بعثت قاسما ، أقسم بينكم " (٣) يعنى څه د ستاسو په مينځ كښې
علم او نيكى ا ومالونه د غنيمت تقسيموم ، نو ځكه څه ابوالقاسم يم -
ړومبئ وجه خو زمانه د نبوت سره خاص وه ، خو دويمه وجه عامه ده او ددې تقاضا ده چه
د " ابوالقاسم " كنيت اوس هم كينخودې شى -
قاضى بيضاوى فرمائى چه كُه څوك خپل كنيت " ابوالقاسم " ددې وجه نه اږدى چه دې د
خير او د نيكئ تقسيم كوونكې دې ، نو بيا خو دا اوس هم ناجائز دې خو كُه دا وجه نه وى
بلكه د ده د خوى نو مقاسم دې نو بيا جائز ده - (٤)
د جمهورو عالمانو هم دا مسلك دې (٥)
④ څلورم قول دا دې چه د رسول الله ﷺ كنيت او نوم دواړه جمع كول ناجائز دى خو كُه
دواړو كښې يو اختيار كړې شى نو بلاكراهته جائز دې ، حاصل دا چه مذكوره ممانعت د
هغه سړى دپاره دې چه د هغه نوم " محمد " دې ، ددې قول دليل سنن ابى داود كښې د
حضرت جابر حديث دې " من تسمى باسمى فلايكتنى بكنيتى ، ومن اكتنى بكنيتى فلايتسمى باسمى " (٦)
(چه كوم سړى خما كنيت كيخودو نو خما نوم دې نه اږدى او چه چا خما نوم كيخودو نو
خما كنيت دې نه اږدى)
خو راجح مسلك د جمهورو دې ، او ددې تائيد د حضرت على روايت سره هم كيږى ،چه
كوم امام ابوداود په خپل سنن كښې او امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " كښې نقل
كړيدې - هغه فرمائى " قلت : يا رسول الله ! إن ولد لى من بعدك ولد أسميه باسمك ، و أكنيه بكنيتك ؟

١) فتح البارى : ١٠ \ ٧٠١ . الابواب والتراجم : ٢ \ ١١٩ .عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠۶)
٢) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأداب . باب النهى عن التكنى بأبى القاسم : ٢ \ ٢٠۶)
٣) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأداب . باب النهى عن التكنى بأبى القاسم : ٢ \ ٢٠۶)
٤) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٩٣)
٥) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٩٣)
۶) الحديث أخرجه ابوداود فى كتاب الأدب . باب فيمن رأى أن لا يجمع بينهما : ٢ \ ٣٢٢)

قال : نعم "(١) (يعنى يارسول الله كه خما خوې د ستا نه پس پيدا شو نو آيا خه دستا نوم او كنيت دواړه ده دپاره ايخودې شم ؟ حضور ﷺ اوفرمائل : هو ....)

د دې روايت په بعض طرق كښې اگر چه دا اضافه هم شته " وهي لك خاصة دون الناس " خو امام طحاوى رحمه الله په " شرح معانى الآثار " كښې فرمائى چه دا اضافه ثابت نه ده - (٢)

ترجمة الباب كښې د حضرت انس چه كوم روايت ته امام اشاره كړيده ، هغه په كتاب البيوع كښې موصولاً تير شويدې - (٣)

١٠٧=بَابُ اسْمِ الْحَزْنِ

[٥٨٣٦/٥٨٣٧] (٤) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَبَاهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا اسْمُكَ قَالَ حَزْنٌ قَالَ أَنْتَ سَهْلٌ قَالَ لَا أُغَيِّرُ اسْمًا سَمَّانِيهِ أَبِي قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فَمَا زَالَتِ الْحُزُونَةُ فِينَا بَعْدُ

[٥٨٣٧] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَمَحْمُودٌ هُوَ ابْنُ غَيْلَانَ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ بِهَذَا [ر: ٥٨٤٠]

د نوم اثر وى : حَزْن (د حاء په فتحه ا و د زاء په سكون سره) سخت ته وائى ، دا د سهل ضد دې ، مشهور تابعى حضرت سعيد بن المسيب د خپل پلار مسيب نه روايت كوى چه د دوى پلار حزن بن ابى وهب د رسول الله ﷺ خدمت كښې حاضر شو ، دوى ﷺ ترينه د نوم تپوس اوكړو ، نو ده اوويل " حزن " دوى اوفرمائل : ته " سهل " ئې ، وې ويل : خه هغه نوم نه بدلوم چه كوم خما پلار ايخودې دې -

حضرت سعيد بن المسيب فرمايى چه د دغه وخت نه سختې خمونږ په خاندان كښې برقرار دى - د مسند احمد روايت كښې دى چه دوى اوويل : لا السهل ، يوطأ ويمتهن يعنى سهل نه خكه چه سهل هر خوك پائمال كوى او ذليل كوى - (٥)

د رسول الله ﷺ دا فرمان په طور د مشوره وو د وجوب دپاره نه وو ، كه د وجوب دپاره وې نو بيا ددې نه منلو خه وجه نه وه بلكه نوم به ئې په هر حال بدلولو - (٦)

---

(١) الحديث أخرجه ابوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرخصة فى الجمع بينهما : ٢ \ ٣٢٣) والادب المفرد مع فضل الله الصمد : ٢ | ٣٠٢ ، باب اسم النبى صلى الله عليه وسلم وكنيته ـ

(٢) شرح معانى الآثار : كتاب الكراهة ، باب التكنى بأبى القاسم : ٢ \ ٤٣٣)

(٣) الحديث أخرجه البخارى فى كتاب البيوع ، باب ما ذكر فى الأسواق : ١ \ ٢٨٥)

(٤) ٥٨٣٦) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب تحويل اسم إلى إسم أحسن منه (رقم الحديث : ٥٨٤٠)

(٥) الحديث أخرجه فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الاسم القبيح : ٤ \ ٢٨٩ (رقم الحديث : ٤٩٠٦) فتح البارى : ١٠ \ ٧٠٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠٨)

(٦) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٩٤ ، فتح البارى : ١٠ \ ٧٠٣)

١٠٨ = باب تحويل الإسم إلى اسم أحسن منه

[٥٨٣٨] (١) حدثنا سعيد بن أبي مريم حدثنا أبو غسان قال حدثني أبو حازم عن سهل قال أتي بالمنذر بن أبي أسيد إلى النبي صلى الله عليه وسلم حين ولد فوضعه على فخذه وأبو أسيد جالس فلها النبي صلى الله عليه وسلم بشيء بين يديه فأمر أبو أسيد بابنه فاحتمل من فخذ النبي صلى الله عليه وسلم فاستفاق النبي صلى الله عليه وسلم فقال أين الصبي فقال أبو أسيد قلبناه يا رسول الله قال ما اسمه قال فلان قال ولكن اسمه المنذر فسماه يومئذ المنذر

[٥٨٣٩] (٢) حدثنا صدقة بن الفضل أخبرنا محمد بن جعفر عن شعبة عن عطاء بن أبي ميمونة عن أبي رافع عن أبي هريرة أن زينب كان اسمها برة فقيل تزكي نفسها فسماها رسول الله صلى الله عليه وسلم زينب.

[٥٨٤٠] حدثنا إبراهيم بن موسى حدثنا هشام أن ابن جريج أخبرهم قال أخبرني عبد الحميد بن جبير بن شيبة قال جلست إلى سعيد بن المسيب فحدثني أن جده حزنا قدم على النبي صلى الله عليه وسلم فقال ما اسمك قال اسمي حزن قال بل أنت سهل قال ما أنا بمغير اسما سمانيه أبي قال ابن المسيب فما زالت فينا الحزونة بعد [ر: ٥٨٣٦]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه دا ترجمة الباب د ابن ابی شیبه د یو روایت نه ماخوذ ده چه هغې کښې دی " كان النبى صلى الله عليه وسلم إذا سمع الاسم القبيح، حوّله إلى ما هو أحسن منه " (٣)

رومبی روایت ذکر شویدې " إنكم تدعون يوم القيامة بأسمائكم وأسماء آبائكم، فأحسنوا أسمائكم " (٤)

امام طبری فرمائی :

" لا ينبغي لأحد أن يسمى باسم قبيح المعنى، ولا باسم معناه التزكية والمدح وغيره، ولا باسم معناه الذم والسب وبل الذى ينبغي أن يسمى به كان حقا وصدقا "

یعنی داسې نوم نه دی ایخودل پکار چه د هغې معنی خرابه وی یا په هغې تزکیه او تعریف ښکاره وی . یا چه کوم د مذمت او د کنځلو دپاره استعمالیږی ، نوم داسې کیدل پکار دی

---

(١) ٥٨٣٨) الحديث أخرجه مسلم فى الآداب ، باب استحباب تحنيك المولود عند ولادته : ٣\١٦٩٢ (رقم الحديث : ٢١٤٩)

(٢) ٥٨٣٩) الحديث أخرجه مسلم فى الآداب . باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن : ٣\١٦٩٢ (رقم الحديث : ٢١٤١) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب . باب تغيير الأسماء : ٢\١٢٣٠ (رقم الحديث : ٣٧٣٢)

(٣) فتح البارى: ١٠\٧٠٤)(حضور ﷺ به چه کله يو بد نوم واوريدو نو دا به ئې په ښائسته نوم بدلولو)

(٤) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الأسماء : ٢\٣٢٠)

چه حق هم وی او ربنتیا هم وی .... لکه عبدالله او عبد الرحمن -
د باب رومبی روایت کښې دی چه منذر بن ابی اسید چه کله پیدا شو نو رسول الله ﷺ خدمت ته راوستې شو ، دوی ﷺ ده لره په خپل پتون مبارک باندې کیخودو . ابو اسید هم ورسره ناست وو ، رسول الله ﷺ د خپل خان وړاندې په یو څیز کښې مشغول شو ، ابو اسید چا ته څه اوویل او خپل خوې ئې د دوی ﷺ د پتون مبارك نه اوچت کړو . رسول الله ﷺ (چه د خپل کار نه فارغ شو) نو ورته خیال راغلو ، نو دوی تپوس اوکړو هغه بچې څه شو ؟ ابو اسید اوویل : هغه خو مونږ کور ته اولیږلو ، دوی ﷺ تپوس اوکړو د هغه نوم څه دې ؟ ده اوویل : فلانې نوم ئې دې ، دوی ﷺ اوفرمائل : نه بلکه د هغه نوم منذر دې ، د دغه ورځې نه د ده نوم منذر شو -

قوله: لها النبي صلى الله عليه وسلم: لها -- لَهْوًا: مشغوله کیدل ، **فاستفاق أي انقضى ما كان مشتغلا به فأفاق من ذلك** - یعنی حضور ﷺ په څه کار کښې مشغوله وو ، چه کله دینه فارغ شو نو د بچی په باره کښې ئې تپوس اوکړو (١)

فلبناه: أي صرفنا إلى منزله - یعنی بچې خو مونږ کورته اولیږلو - ما اسمه : څه نوم به ئې ورته خودلې وی چه دا به بنه نه وو ، دې وجه نه حضور ﷺ د ده نوم بدل کړو -
د ده نوم حضور ﷺ تفاولاً " منذر " کیخودو ، چه دې به علم ازده کړې او خلقو لره به د الله تعالی د عذاب نه یروی ، او د وعظ او د نصیحت فریضه به اداء کوی ، د قرآن کریم سورة توبه کښې دی (**فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينذروا قومهم**)(٢)
د باب دویم روایت کښې دی چه دزینب نوم " برّة " وو ، رسول الله ﷺ ددې نوم زینب کیخودو خکه چه د " برّة " کښې د خپله د خپلې نیکئ اظهار کیږی ، دبره معنی ده نیك او پاك .... د دې زینب نه یا خو ام المؤمنین حضرت زینب بنت حجش مراد ده ، صحیح مسلم او سنن ابی داود په روایت کښې د دوی نوم راغلې دې (٣)
او ابن مردویه په تفسیر د سورة حجرات کښې نقل کړیدی چه دینه هغه حضرت زینب مراد ده چه کومه د رسول الله ﷺ ربیبه وو او د حضرت ام سلمه لور وه - (٤)
صحیح مسلم ، ابوداود ، امام بخاری په " الادب المفرد " کښې نقل کړیدی چه د ام المؤمنین حضرت جویریه نوم هم " بره " وو دوی ﷺ دا نوم بدل کړو او " جویریه " ئې کیخودو خکه چه دوی ته خوښ نه وو چه اوویلې شی چه دوی ﷺ د بره نه را اووتلو - (٥)

---

(١) فتح الباري : ١٠\٧٠٤)
(٢) سورة توبة: ١٢٢)
(٣) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأداب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن : ٢\٢٠٨ ، و أبوداود في كتاب الأدب ، باب في تغيير الاسم القبيح : ٢\٣٢١)
(٤) ارشاد الساري : ١٣\١٩٦)
(٥) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأداب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح ...[بقيه برصفحه آئنده....

دلته څو بابونه امام بخاری رحمه الله د نومونو په سلسله کښې ذکر کړدی ، دینه وړاندې د امام طبری په حواله سره تیر شویدی چه قبیح المعنی نوم یا داسې چه د هغې نه ددې انسان تزکیه او د تقوی او دذه پاکبازئ اظهار کیږی ایخودل مناسب نه دی -

د محمد د نوم احترام ضروری دې : بعض حضرات وائی چه د "محمد" نوم ایخودل هم نه دی پکار ، ځکه چه د دې نوم د ادب تقاضې پوره کول د هر یو په وس کښې نه ده ......
حضرت فاروق اعظم ﷺ د یو سړی نه واوریدل چه دې محمد بن یزید بن الخطاب ته وائی ، فعل الله بك یامحمد . حضرت فاروق اعظم دې راوبللو او ورته نې اوویل : چه د ستا په وجه د رسول الله ﷺ نوم ته بد رد ویلې کیږی ، دې وجه نه دېنه پس به د ستا دا نوم نه وی اوبیائې اهل کوفه ته خط اولیکلو" لا تسموا أحدا باسم النبي صلى الله عليه وسلم"(د حضور نوم دې څوك هم نه ایږدی) ملاعلی قاری رحمه الله په مرقاة شرح مشکاة کښې دا واقعه لیکلې ده - (۱)
د دې حاصل دا دې چه ددې نوم احترام او ددې ادب ملحوظ ساتل ضروری دی ، د هغه کس دباره هم چه د چا دا نوم دې او د هغه خلقو دپاره هم چه دې په دې نوم رابلی ، دې سلسله کښې بزار د حضرت ابو رافع نه یو مرفوع حدیث هم نقل کړیدې إذا سميتم محمدا، فلا تضربوه، ولا تحرموه (۲)(چه کله تاسو د چا نوم محمد کیخودو نو مه ده لره وهئ او مه ئې محروم کوئ) او خطیب بغدادی د حضرت علی نه یو روایت رانقل کړیدې . دیکښې دی "إذا سمعتم الولد محمدا ، فأكرموه ،و أوسعوا له في المجلس ولا تقبحوا له وجها "(۳) (چه کله تاسو اوګورئ چه د یو ماشوم نوم محمد دې نو دده خیال اوساتئ او ده ته په مجلس کښې ځائې ورکړئ او ده ته بد رد مه وائې)

د فرښتو د نوم ایخودو حکم :امام مالك رحمه الله د فرښتو نومونو ایخودو ته مکروه ویلې دی (۴) مثلاً جبریل وغیره ....امام بخاری رحمه الله په خپل تاریخ کښې د عبد الله بن جراد نه روایت نقل کړیدې . دیکښې دی "سموا بأسماء الأنبياء، ولا تسموا بأسماء الملائكة" (۵)
ځکه چه روایت کښې تیر شویدی چه احب الاسماء عبد الله او عبدالرحمن دی ، ملا علی قاری رحمه الله دلته د " بعد أسماء الأنبياء" قید لګولې دې - (۶)

...بقیه ازحاشیه ګذشته] إلى حسن ۲۰۸۱۲ ، و ابوداود فی کتاب الأدب . باب فی تعییر الاسم القبیح : ۱۲ ۳۲۱ . مسند الامام أحمد بن حنبل . مرویات ابن عباس : ۱۱ ۳۱۶ . البخاری فی الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۲ ۲۹٤)
(۱) المرقاة شرح المشکاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۹ ۱۰۶)
(۲) المرقاة شرح المشکاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۹ ۱۰۶)
(۳) المرقاة شرح المشکاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۹ ۱۰۶) ...
(۴) ارشاد الساری : ۱۳ ۱۹۳)
(۵) المرقاة شرح المشکاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۹ ۱۰۶)
(۶) المرقاة شرح المشکاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۹ ۱۰۶)

او اصدق الاسماء حارث او همام دی (۱)
ځکه چه د حارث معنی ده دهقانی کوونکې او الدنیا مزرعة الآخرة... مطابق دلته هر يو سړی حارث دې او د همام معنی د فکر مند ده ، او دلته هر يو کس فکر مند دې ، دې وجه نه دې دواړو نومونو ته اصدق الاسماء اوويلې شو -
د صحيح مسلم روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ د يسار ، رباح ، نجيح او د افلح نومونو نه منع کړيده ، د حديث الفاظ دی "لا تسمين غلامك يسارا ، ولا رباحا ، لا نجيحا ، لا أفلح ، فإنك تقول: أثم هو؟ فيقول: لا" (۲) يعنی د خپل خوی نوم يسار ، رباح ، نجيح او افلح مه اږده ځکه ډير کرته به ته دا نوم واخلې او تپوس به اوکړې هغه دغلته شته ؟ نو هغه به درته په جواب کښې وائی : نه -
خو جمهور عالمان وائی دا نهي تنزيهی ده او دارنګه نومونه ايخودل ناجائز نه دی (۳)
ځکه چه په خپله د رسول الله ﷺ د يو غلام نوم رباح او د يو ازاد کړی غلام نوم يسار وو ، حضرت ابن عمر د خپل يو ازاد کړې غلام نوم " نافع کيخودو چه روستو مشهور محدث جوړ شو - (۴)
د دې تائيد په صحيح مسلم کښې د حضرت جابر روايت نه هم کيږی ديکښې دی "أراد النبي صلى الله عليه و سلم أن ينهى عن أن يسمي بيعلى، و ببركة، وبأفلح، وبيسار، و بنافع، و نحو ذلك، ثم رأيته سكت بعد عنها، ثم قبض ولم ينه عن ذلك" (۵) يعنی رسول الله ﷺ اراده اوکړه چه د يعلی ، برکت ، افلح ، يسار ، نافع وغيره نومونو ايخودو نه منع اوکړی خو بيا ما اوکتل چه دوی ﷺ خاموش شو ، د دوی ﷺ وفات اوشو خو دوی دينه څوك منع نه کړل -
حاصل دا چه قبيح نوم ايخودل هم صحيح نه دی او داسې نوم چه د هغې نه د تزکيه يا د بد شګون موقع ملاويږی ، دا هم مناسب نه دی ، لکه چه امام نووی رحمه الله په " شرح مسلم " کښې ليکی : " معنى هذه الأحاديث تغيير الإسم القبيح أو المكروه إلى حسن ، و قد ثبت أحاديث بتغييره صلى الله عليه و سلم أسماء جماعة كثيرين من الصحابة ، وقد بين صلى الله عليه و سلم العلة في النوعين و ما في

---

۱) المرقاة شرح المشكاة ، باب الأسامي ، الفصل الثالث : ۹ \ ۱۲۰، روى أبوداود رحمه الله في سننه ، قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : تسموا بأسماء الأنبياء ، أحب الأسماء إلى الله عبد الله و عبد الرحمان و أصدقها حارث و همام و أقبحها حرب و مرة ، كتاب الأدب ، باب في تغير الأسماء : ٤ \ ۲۸۸ (رقم الحديث : ٤٩٥٠)
۲) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب ،باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة و بنافع و نحوه : ۲ \ ۲۰۷)
۳) المرقاة شرح المشكاة ، باب الأسامي ، الفصل الأول : ۹ \ ۱۰۷ و شرح مسلم للنووي ، كتاب الأدب ، باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة : ۲ \ ۲۰۷)
۴) زاد المعاد فصل في مواليه صلى الله عليه و سلم : ۱ \ ۱۱۵)
۵) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة ، بنافع و نحوه : ۲ \ ۲۰۷)

معناهما، وهى: التزكية أو خوف التطير.[1]

د دې احاديثو حاصل دا دې چه قبيح او بد نومونه دې په ښو نومونو سره بدل کړې شى، رسول الله ﷺ د ډيرو خلقو نومونه بدل کړيدى لکه چه په ډيرو احاديثو کښې ثابته ده ، حضور ﷺ د قبيح او د مکروه نوم د دواړو علتونه هم بيان کړيدى يعنى داسې نوم چه ديکښې تزکيه او خپله پاکدامنى واضحه کيږى يا داسې نومونه چه هغې کښې بد شګونى رااوځى -

١٠٩ = بَاب مَنْ سَمَّى بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ

وَقَالَ أَنَسٌ قَبَّلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ يَعْنِي ابْنَهُ [ر:١٢٤١]

[٥٨٤١] ([2]) حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قُلْتُ لِابْنِ أَبِي أَوْفَى رَأَيْتَ إِبْرَاهِيمَ ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَاتَ صَغِيرًا وَلَوْ قُضِيَ أَنْ يَكُونَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيٌّ عَاشَ ابْنُهُ وَلَكِنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ

[٥٨٤٢] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ قَالَ لَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لَهُ مُرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ [ر:١٣١٦]

[٥٨٤٣] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي فَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ وَرَوَاهُ أَنَسٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٢٩٤٦،٢٠١٣]

[٥٨٤٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي وَمَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِي فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي صُورَتِي وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنْ النَّارِ [ر:١١٠]

[٥٨٤٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ وُلِدَ لِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ فَحَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ وَكَانَ أَكْبَرَ وَلَدِ أَبِي مُوسَى [ر:٥١٥٠]

[٥٨٤٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا زَائِدَةُ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عِلَاقَةَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ قَالَ انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ رَوَاهُ أَبُو بَكْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٩٩٣،٩٩٦]

---

[1] شرح مسلم للنووى ، كتاب الأداب ، باب استحباب تغيير الإسم القبيح إلى حسن ... ٢ \ ٢٠٨)

[2] ٥٨٤١) الحديث أخرجه ابن ماجه فى كتاب الجنائز ، باب ما جاء فى الصلوة على ابن رسول الله صلى الله عليه و سلم و ذكر وفاته : ١ \ ٤٨٤ (رقم الحديث : ١٥١٠)

د پيغمبرانو نومونه ايخودل مستحب دی د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د حضرات انبياء عليهم السلام په نومونو كښې يو نوم كُه چا كيخودو نو دا جائز دې بلكه بعض حضرات وائی چه د الله تعالى په نزد د حضرات انبياء نومونه د ټولو نه زيات محبوب دی[1] رسول الله ﷺ د خپل خوی نوم ابراهيم ايخودې وو - د باب په رومبی حديث كښې دی چه د رسول الله ﷺ خوی په ماشوموالی كښې وفات شوې وو ،كه د حضور ﷺ نه پس د كوم نبی راتلو فيصله وې نو دې به ضرور ژوندې پاتې شوې وو خو دوی نه پس بل نبی نشته دې -

مسند احمد كښې د حضرت انس روايت دې "كان إبراهيم قد ملأ المهد، ولو بقي لكان نبيا، لكنه لم يكن ليبقى، فإن نبيكم آخر الأنبياء" ([2]) يعنی ابراهيم باندې غيره دكه شوه (دا د وفات كيدو نه كنايه ده) كُه ژوندې وې نو نبی به وو خو دې باقی پاتې نه شو ، ځكه چه د ستاسو نبی آخری نبی دې)

ابن عبدالبر په " الاستيعاب " كښې په دې باندې تنقيد كړيدې او ويلې دی چه د نبی خوې نبی كيدل ضروری نه ده . د ابن عبد البر دا خبره صحيح ده خو بيا هم د رسول الله ﷺ د خوی متعلق دا حديث د درې اصحابو نه روايت دې او ديكښې دا خبره على سبيل الفرض بيان شويده ، چه كُه ده نه پس څوك نبی وی نو ابراهيم ددې مستحق كيدو ! ([3])

د باب د باقی احاديثو تشريح تيره شويده -

١١٠=بَاب تَسْمِيَةِ الْوَلِيدِ

[٥٨٤٧]أَخْبَرَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا رَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ مِنْ الرَّكْعَةِ قَالَ اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ بِمَكَّةَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ[ر:٧٦١]

د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره د هغه حديث تضعيف ته اشاره كول دی چه كوم امام طبرانی رحمه الله د حضرت عبدالله بن مسعود نه روايت كړيدې "نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يسمى الرجل عبده أو ولده حربا أو مرة أو وليدا" ([4]) دې حديث كښې د حرب . مره او د " وليد " د نوم ايخودو ممانعت راغلې دې خو دا حديث ضعيف دې - ([5])

---

[1]) عمدة القاری : ٢٢\٢٠٩ . فتح الباری : ١٠\٧٠٧)

[2]) په مسند احمد كښې د حديث الفاظ داسې دی : لو عاش كان صديقا نبيًّا ، مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مرويات أنس بن مالک : ٣\٢٨١) -

[3]) فتح الباری : ١٠\٧٠٨)

[4]) فتح الباری : ١٠\٧١٠ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠١)

[5]) فتح الباری : ١٠\٧١٠ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠١)

وطاة نه مراد عذاب دې ، روايت د باب كښې د وليد نوم راغلې دې او حضور په دې څه رد نه دې كړې-
مولانا رشيد احمد گنگوهی رحمه الله فرمائی چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په ترجمة الباب سره دا دې چه كُه د مشركينو د چا نوم كښې څه قباحت نه وی نو مسلمان دا نوم ايخودې شی - ( )

۱۱۱=بَاب مَنْ دَعَا صَاحِبَهُ فَنَقَصَ مِنْ اسْمِهِ حَرْفًا

وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا هِرٍّ [ر:۶۰۸۰]
[۵۸۴۸] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشُ هَذَا جِبْرِيلُ يُقْرِئُكِ السَّلَامَ قُلْتُ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ قَالَتْ وَهُوَ يَرَى مَا لَا نَرَى [ر:۳۰۴۵]
[۵۸۴۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ فِي الثَّقَلِ وَأَنْجَشَةُ غُلَامُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسُوقُ بِهِنَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنْجَشُ رُوَيْدَكَ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ [ر:۵۸۰۴]

علامه عینی رحمه الله ليکی :
"أی هذا باب فی بيان من دعا صاحبه بأن خاطبه بالنداء ، فنقص من اسمه حرفا مثل قولك : يا مال فی" يا مالك" وهذا عبارة عن الترخيم ، وهو حذف آخر المنادی ، لأجل التخفيف" ([2])يعنی دې باب كښې امام بخاری رحمه الله د " ترخيم " د جواز بيان كړيدې ، د نوم په آخر كښې ډير كرته يو يا دوه حرفه حذف كړې شی ، ديته ترخيم وائی -
د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله دوه روايتونه او يو تعليق ذكر كړيدې ، ديكښې دوی " يا اباهر " يا عائش " او " يا انجش " د آخری حرف په حذف سره ددې نومونو استعمال كړيدې ، د ابو حازم تعليق امام بخاری رحمه الله په كتاب الأطعمة كښې موصولاً نقل كړيدې - ([3])وأم سليم فی الثقل : ثَقَل : كجاوې ته وائی - ([4])

---

[1] لامع الدراری : ۱۰\۴۲)
[2] ۶۴ عمدة القاری : ۲۲\۲۱۲)
[3] عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۱۲ ، ۲۱۳)
[4] عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳)

۱۱۲= باب الكُنْيَةِ لِلصَّبِيِّ وَقَبْلَ أَنْ يُولَدَ لِلرَّجُلِ

[۵۸۵۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا وَكَانَ لِي أَخٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو عُمَيْرٍ قَالَ أَحْسِبُهُ فَطِيمًا وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَالَ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ نُغَرٌ كَانَ يَلْعَبُ بِهِ فَرُبَّمَا حَضَرَ الصَّلَاةَ وَهُوَ فِي بَيْتِنَا فَيَأْمُرُ بِالْبِسَاطِ الَّذِي تَحْتَهُ فَيُكْنَسُ وَيُنْضَحُ ثُمَّ يَقُومُ وَنَقُومُ خَلْفَهُ فَيُصَلِّي بِنَا [ر: ۵۷۷۸]

د بچی هم کنیت ایخودې شي : په دې ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله دوه جزءه قائم کړيدی ، يو خو دا چه د بچی کنيت ایخودې شی او دويم دا چه سړی د بچی پيدا کيدو او د اولاد نه بغير هم د خپل خان دپاره کنيت ایخودې شی -

د بچی کنيت متعلق خو حديث د باب بالکل صريح دې چه رسول الله ﷺ د حضرت انس وړوکی رور ته اوويل :" يا اباعمير ... "

د ترجمة الباب دويم جزء په طريقه د الحاق سره ثابت دې ، چه کله د بچی کنيت ایخودې شی نو د سړی کنيت بغير د اولاده خو په طريق اولى سره ایخودې شی ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی : " ذكر فيه قصة أبي عمير، وهو مطابق لأحد ركني الترجمة ، و الركن الثاني مأخوذ من الإلحاق، بل بالطريق الأولى " (۱)

په عربو کښې د کنيت ایخودو لوی رواج وو ، ويلې کيدل به " الكنية للعرب كاللقب للعجم " (۲) يعنی عربو کښې د کنيت داسې رواج وو لکه چه عجمو کښې د لقب رواج دې -

د اولاد نه کيدو په صورت کښې د کنيت ایخودل صحيح دی : د بعضو خلقو دا خيال وو چه د اولاد نه کيدو په صورت کښې کنيت ایخودل صحيح نه دی (۳) امام بخاری رحمه الله د دوی ترديد اوکړو ـ

لکه چه امام ابن ماجه ، امام طحاوی او امام احمد يو روايت نقل کړيدې او حاکم د دوی تصحيح هم کړيده چه حضرت فاروق اعظم د حضرت صهيب رومی نه تپوس اوکړو چه د ستا بچی نشته دې نو بيا تا څنګه د " ابويحي " کنيت ایخودې دې ؟ نو ده اوويل : چه رسول الله ﷺ دا کنيت ما ایخودې دې - (۴)

د حضرت عبد الله بن مسعود کنيت رسول الله ﷺ " ابو عبد الرحمن " ایخودې وو ، او لا تراوسه د دوی بچې نه وو پيدا شوې - (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۹)

۲) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ و عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳) ،

۳) الابواب و التراجم : ۲\۱۱۹ ، فتح الباری : ۱۰\۷۱۲)

۴) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳ ، سنن ابن ماجه ، كتاب الأدب ، باب الرجل يكنى قبل أن يولد له : ۲\۱۲۳۱ (رقم الحديث : ۳۷۳۸)

۵) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)

حضرت عبد الله بن مسعود د خپل شاګرد علقمه کنیت " ابو شبل " ایخودې وو ، او دده بچی هم نه وو [1] ابن ابی شیبه د امام زهری نه نقل کړېدې " کان رجال من الصحابة یکتنون قبل أن یولد لهم " [2]

عالمان لیکی چه دوی به تفاولاً دا کنیت ایخودلو چه د چا بچی نشته دې چه د دوی اولاد اوشی او د بچی کنیت به ئې ځکه ایخودو چه دې لوې شي او په خپله د بچو والا شی - [3]

د باب ترلاندې امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت رانقل کړېدې ، دا څو باب وړاندې " باب الانبساط الی الناس " کښې تیر شویدې ، رسول الله ﷺ فرمائی " یا أبا عمیر ! ما فعل النغیر ! ؟ " نغیر یو مارغه دې چه ددې ترجمه بعض حضراتو په " بلبل سره کړېده ، حضرت کشمیری رحمه الله په " فیض الباری " کښې د دې ترجمه په " لال " سره کړېده ، دې حدیث نه حضرات محدثین څو فوائد مستنبط کوی ، مشهور شافعي عالم ابو العباس احمد بن ابی احمد طبری چه کوم د " ابن القاص " په نوم مشهور دې ، د دې حدیث فوائد په یو خانله رساله کښې جمع کړېدی - [4]

دا اهتمام محدثینو په طور خاص ځکه کړېدې چه بعض خلقو په محدثینو اعتراض اوکړو چه دوی داسې احادیث هم نقل کوی چه هغې کښې هیڅ فائده هم نشته دې او د مثال په طور دا حدیث پیش کوی ،نو محدثینو د شپیتو سره نزدې مختلف فوائد د دې حدیث نه اخذ کړېدی ، حافظ ابن حجر دا تمام په اختصار سره په " فتح الباری " کښې نقل کړېدی او بیا ئې په دې د خپل طرفه اضافه کړېده - [5]

دا ماشوم چه د کوم په دې حدیث کښې ذکر دې په ماشوم والی کښې وفات شو او دا هم هغه ماشوم دې چه د چا قصه د مسلم وغیره په روایتونو کښې راغلې ده چه حضرت ابوطلحه په سفر تلې وو ، چه په کومه شپه راغلو نو دا ماشوم وفات شوې وو خو حضرت ام سلیم دوی ته او نه ویلې ، دوی تپوس اوکړو نو دې ورته اوویل : هغه آرام کوی شپه دواړو یو ځائې تیره کړه او سحر دوی ابوطلحه ته اطلاع ورکړه ، رسول الله ﷺ ته چه معلومه شوه نو دوی دپاره د دغه شپې د برکت دعا اوکړه - [6]

ددې ماشوم د نوم په باره کښې د بعضو خیال دې چه دده کنیت هم د ده نوم وو بل جُدا نوم ئې نه وو ..... خو بعض روایتونو کښې د ده نوم " حفص " او په بعضو کښې " عبد الله " راغلې دې - [7]

---

[1] فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)
[2] فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳)
[3] فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)
[4] فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)
[5] ۱۰ فتح الباری : ۱۰\۷۱٤)
[6] فتح الباری : ۱۰\۷۱۶)
[7] ارشاد الساري : ۱۳\۲۰۳ ، فتح الباری ، ۱۰\۷۱۷)

١١٣=بَاب التَّكَنِّي بِأَبِي تُرَابٍ وَإِنْ كَانَتْ لَهُ كُنْيَةٌ أُخْرَى

[٥٨٥١] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ إِنْ كَانَتْ أَحَبَّ أَسْمَاءِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَيْهِ لَأَبُو تُرَابٍ وَإِنْ كَانَ لَيَفْرَحُ أَنْ يُدْعَى بِهَا وَمَا سَمَّاهُ أَبُو تُرَابٍ إِلَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَاضَبَ يَوْمًا فَاطِمَةَ فَخَرَجَ فَاضْطَجَعَ إِلَى الْجِدَارِ إِلَى الْمَسْجِدِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْبَعُهُ فَقَالَ هُوَ ذَا مُضْطَجِعٌ فِي الْجِدَارِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَامْتَلَأَ ظَهْرُهُ تُرَابًا فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ التُّرَابَ عَنْ ظَهْرِهِ وَيَقُولُ اجْلِسْ يَا أَبَا تُرَابٍ [ر: ٤٣٠]

حضرت سهل بن سعد نه روايت دې چه حضرت على ته په خپلو نومونو کښې " ابوتراب " ډير خوښ وو او په دې نوم رابللو سره به ډير خوشحاليدلو . دا نوم ده دپاره رسول الله ﷺ ايخودې وو ، يو ورځ حضرت علي ، د حضرت فاطمه نه ناراضه شو او بهر اووتلو او د جمات د ديوال سره ئې ډډه اووهله او څملاستو . حضور ﷺ دده د ملا نه خاوره صفا کوله او دوی ته به ئې فرمائل " ابو تراب : کښينه "

د ترجمة الباب مقصد : د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه يو سړی دوه کنيته ايخودې شي ، د حضرت على ﷺ يو کنيت " ابوالحسن " مشهور وو . خو رسول الله ﷺ به دوی ته په بل کنيت " ابوتراب " هم اواز ورکولو حديثي د باب کښې اګر د يو کنيت او په ترجمة الباب کښي د دوو ذکر دې ، خو بيا هم چه "ابو الحسن د حضرت على مشهور کنيت وو ، دې وجه نه چه حضور کله د ده دا بل کنيت " ابوتراب " کيخودو نو دارنګه د ده دوه کنيته شو ، علامه کرمانی رحمه الله ليکی :

" فإن قلت : ما وجه دلالته على الكنيتين ، وهو الجزء الآخر من الترجمة ؟ قلت : أبو الحسن هو الكنية المشهورة لعلى ﷺ فلما كنى بأبي تراب صار ذا كنيتين " (١)

شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله فرمائی چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره دا دې چه د " ابوتراب " کنيت ايخودل جائز دی . چا ته وهم کيدې شو چه دې کنيت يو قسم د خپل خان تحقير او ذلت دې ، دې وجه نه دا به جائز نه وی ، امام دا وهم لرې کړو - (٢)

حضرت على ته د " ابو تراب " ويلو وجه : حضرت على ﷺ ته دوی ﷺ " ابو تراب يو خو په هغه موقع ويلې وو چه د هغې دلته په حديث د باب کښي ذکر دې ، ابن اسحاق د حضرت عمار يو روايت ذکر کړيدې چه ديکښې هغه فرمائی چه دې او حضرت على غزوه عشيره کښې ملګری وو ، رسول الله ﷺ تشريف راوړو ، حضرت على اوده وو او د دوی جامې د

---

(١) شرح الكرمانی : ٢٢\١٢٢ (رقم الحديث : ٥٨٦٦)

(٢) ١٤ الابواب و التراجم : ٢\١٢٠

دوړو وې ، نو دوی ﷺ دې راويخ کړو او ورته ئې اوفرمائل : مالك يا اباتراب - (۱)
غزوه عشيره د هجرت په دويم کال شويدې ، دغه وخته پورې حضرت علي د حضرت فاطمه سره نکاح نه وه کړې (۲) چه دينه معلوميږي چه رسول الله ﷺ ده ته په مختلف وختونو کښې په کنيت د " ابوتراب " اواز ورکړيدې -
يو بل روايت کښې دی چه حضرت علي به چه کله د حضرت فاطمه نه خفه شو نو دوی ته د خه ويلو په ځائې په خپل سر به خاورې اچول شروع کړل ، نو چه رسول الله ﷺ به کله دې په دې حالت اوليدو نو پوهه به شو چه د دواړو په مينځ کښې خفگان راغلې دې نو دوی به اوفرمائل : مالك يا اباتراب (۳)
دا روايت هم په تعدد دلالت کوی چه دوی په مختلف وختونو کښې دوی ته په دې کنيت اواز ورکړې وو -
حديث د باب نه حافظ ابن حجر او ابن بطال مختلف فوائد اخذ کړدی ، دې ليکی :
" ويستفاد من الحديث جواز تكنية الشخص بأكثر من كنية ، و التلقيب بلفظ الكنية و بما يشتق من حال الشخص ، وأن اللقب إذا صدر من الكبير في حق الصغير تلقاه بالقبول و لو لم يكن لفظه لفظ مدح ، وأن من حمل ذلك على التنقيص لايلتفت إليه ..... و فيه ان أهل الفضل قد يقع بين الكبير منهم و بين زوجته ما طبع عليه البشر من الغضب ، و قد يدعوه ذلك إلى الخروج من بيته و لا يعاب عليه .... و فيه كرم خُلق النبى صلى الله عليه و سلم لأنه توجه نحو " علي " ليترضاه ، و مسح التراب عن ظهره ليبسطه ..... ولم يعاتبه على مغاضبته لابنته مع رفيع منزلتها عنده ، فيؤخذ منه استحباب الرفق بالاصهار و ترك معاتبتهم إبقاءً لمودتهم ، لأن التاب إنما يخشى ممن يخشى منه الحقد ، لا ممن هو منزه عن ذلك " (۴) يعنى دې حديث نه څو خبرې معلومې شوې -
① يو سړې دوه کنيته ايخودې شی ،
② د انسان د يو حالت نه کنيت اخذ کولې شې
③ د کشر په باره کښې لوې څه لقب استعمال کړی نو دا مقبول کيږی اگر دا مدحيه نه وی، كه څوك دا په تحقير او په تنقيص محمول کړی نو ده ته به توجه نه ورکولې کيږی -
④ د اهل علم او د فضل والا هم د کور والا سره خفگان راتلې شی او دې چه خفه شی نو دکور نه وتلې شی . دا څه معيوب خبره نه ده -
⑤ د رسول الله ﷺ د مشفقانه اخلاقو يو انداز هم په حديث کښې شته ، دوی ﷺ د حضرت علي د شا نه به خاورې لرې کولې او دوی به ئې راضی کولو . غصه به ئې ورته نه

(۱) فتح البارى : ۱۰\۷۱۹) (ابو تراب ! په تا څه شويدی ؟)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۷۱۹)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۷۱۹)
(۴) فتح البارى : ۱۰\۷۱۸ . شرح ابن بطال : ۹\۳۵۲-۳۵۳)

كوله ، معلومه شوه چه د خوم سره نرمی کول مستحب دی -

۱۱۴ = باب أبغض الأسماء إلى الله

[۵۸۵۲\۵۸۵۳] حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب حدثنا أبو الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أخنى الأسماء يوم القيامة عند الله رجل تسمى ملك الأملاك

[۵۸۵۳] حدثنا علي بن عبد الله حدثنا سفيان عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رواية قال أخنع اسم عند الله وقال سفيان غير مرة أخنع الأسماء عند الله رجل تسمى بملك الأملاك قال سفيان يقول غيره تفسيره شاهان شاه-

بدترين نوم : په حديث د باب کښې دی چه بدترين نوم د الله تعالی په نزد د هغه سړی نوم دې چه چا خپل نوم " ملك الاملاك " ايخودې وی -

ترکيب کښې " أخنى الأسماء " مبتداء او " رجل دي دپاره خبر دې ، " رجل " حمل " په " أخنى ... " باندې صحيح نه دې ، دې وجه نه په خبر کښې د " رجل " نه وړاندې مضاف محذوف دې أي أخنى الأسماء إسم رجل (١)

اودا تاويل هم شويدې " أخنى الأسماء " کښې اسماء " نه " رجال " مراد دی ، ذکر د اسم اوشی مجازا ترينه مسمی مراد واخستې شی ؛ نو تقدير د عبارت به دا وی " أخنى الرجال رجل .... (٢)

أخنى: دخنا (د خاء په فتحه او د نون په تخفيف سره) نه د اسم تفضيل صيغه ده ، خنا قول او کلام کښې بې هودګئ او فحاشئ ته وائی (٣)

أخنى الأسماء په ځائې " أخنع " " أذل " أبغض " " أكره " او " أغيظ الفاظ هم مروی دی - (٤) حضرت کشميری رحمه الله د " أخنى " ترجمه په " ذليل ترين " سره کړيده - (٥)

قوله: ملك الأملاك : ملك (د ميم په فتحه او د لام په کسره سره) : بادشاه - أملاك : د مليك هم جمع کيدې شی او د ملك (د ميم په کسره سره) هم جمع کيدې شی - (٦)

سفيان بن عيينه ددې تفسير په " شاهان شاه " سره کړيدې ، ځکه چه په عجمو کښې او خاص کر فارسی خوانانو علاقو کښې ددې نوم رواج وو ، دې وجه نه سفيان بن عيينه ددې تفسير اوکړو او بيان ئې اوکړو چه صرف د عربی ژبې دپاره دا ممانعت نشته دې ، بلکه په

---

(١) ارشاد الساری : ١٣\٢٠٥)

(٢) ارشاد الساری : ١٣\٢٠٥)

(٣) فتح الباری : ١٠\٧٢٠ ، عمدة القاری : ٢٢\٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٥)

(٤) فتح الباری : ١٠\٧٢٠ ، عمدة القاری : ٢٢\٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٥)

(٥) فيض الباری : ٤\٤٠١)

(٦) فتح الباری : ١٠\٧٢٠ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٥)

نورو ژبو کښې هم ددې مفهوم نوم که کيخودې شي نو دا به هم په دې ممانعت کښې داخل وي - (١)

" شاهان شاه " په تخفيف سره " شهنشاه " هم ويلې کيږي د " شهنشاه " په شان د " احکم الحاکمين " " سلطان السلاطين " او د " امير الامراء " هم دا حکم دې -(٢)

" أقضى القضاة " په باره کښې اختلاف دې ، د علامه زمخشري په " تفسير کشاف " کښې ددې ممانعت ليکلې دې (٣) خو ابن منير د دوی ترديد کړيدې او ويلې دی په حديث کښې د حضرت علی دپاره " اقضاکم علی " استعمال شويدې - (٤)

د " قاضى القضاة " په باره کښې هم بعض خلقو د ممانعت حکم کړيدې ، خو اکثر حضرات وائی چه دا لفظ د امام ابويوسف رحمه الله د زمانې نه رائج دې او چا په دې تنقيد نه دې کړې - (٥)

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه ځمونږ په زمانه کښې بعض جاهلان منشيان نائب قاضی ته " أقضى القضاة " او لوې قاضی ته " قاضى القضاة " ليکی ، حال دا دې چه " أقضى القضاة " د " قاضى القضاة " په مقابله کښې زيات بليغ دې - (٦)

فائده : ابن التين د داودی نه نقل کړيدې ، چه په بعض روايتونو کښې راغلې دی " أبغض الأسماء إلى الله خالد و مالك " ابن التين وائی چه دا روايت محفوظ نه دې ځکه چه په اصحابو کښې د خالد او د مالك نوم والا ځو اصحاب دی (٧) قرآن کريم کښې د جهنم د داروغه دپاره د " مالك " د نوم استعمال شويدې - (٨)

حافظ ابن حجر فرمائی چه داودی چه د کوم روايت ذکر کړې وو ، هغه ما ته په ډير تلاش کولو هم ملاو نه شو ، بيا د حضرت ابوهريره يو روايت د ابراهيم بن الفضل په تذکره کښې ما ته ملاو شو ، د هغې الفاظ دی ، " أحب الأسماء إلى الله ما سمي به ، وأصدقها الحارث وهمام ، و أكذب الأسماء خالد و مالك ، وأبغضها إلى الله ما سمي لغيره " .... يعنی الله ته ټولو کښې محبوب نوم هغه دې چه د الله د نوم سره وی (لکه عبد الله ، عبدالرحمن) او حارث او همام په ټولو کښې زيات رشتونې نومونه دی ، او خالد او مالك د ټولو نه زيات د دروغو نومونه دی ،

(١) فتح الباری : ١٠ \ ٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦ ، الابواب و التراجم : ٢ \ ١٢٠)
(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦)
(٣) تفسير الکشاف للزمخشری : ٢ \ ٣٩٨ ، ٣٩٩ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦)
(٤) فتح الباری : ١٠ \ ٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦)
(٥) فتح الباری : ١٠ \ ٧٢٢ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦)
(٦) عمدة القاری : ٢٢ \ ٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ٢٠٦ ،فتح الباری : ١٠ \ ٧٢١)
(٧) فتح الباری : ١٠ \ ٧١٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٢١٥)
(٨) فتح الباری : ١٠ \ ٧١٩ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٢١٥)

او غير الله ته چه کوم نومونه منسوب شي نو الله ته تولو کښې زيات مبغوض دا نومونه دی (لکه عبد العزی وغيره) -
داودی دحديث متن صحيح ياد نه دې ساتلې ، او دا هم ممکن ده چه دا د بل روايت الفاظ وی - ([1]) حديث د باب امام بخاری رحمه الله دلته په رومبي ځل ذکر کړيدې او صرف هم په دې يو ځائې کښې دې -

قوله: قال سفيان : يقول غيره : تفسيره : شاهان شاه: د غيره ضمير ابوالزناد ته راجع دې - علامه انورشاه کشميری رحمه الله ليکی :

" و اعلم أن المشهور على الألسنة أن الأسماء تنسلخ عن معنى الخبرية قطعا وليس بصحيح ، فإنها وإن لم تكن كالأخبار الصريحة ولكن يبقى فيها إيماء إلى الخبرية ، ولذا كان ملك الأملاك من أخنى الأسماء ، ولو انسلخ عن معنى الخبرية أصلا ولما كان أخنى ، نعم قد ينكشف ذلك في المواضع كما في ملك الأملاك وقد لا ينكشف كما في التكني بأبي عمير ، فذلك ، من باب المراتب في الشيء " ([2])

يعنی دا خبره مشهوره ده چه د اسماء نه د خبريت معنی سلب کيږی، اسماء صرف په مسمی باندې دلالت کولو دپاره وی ، ددې بله لغوی معنی نه وی معتبر ، خو دا خبره مطلقا صحيح نه ده ، ځکه چه اسماء اګر چه د اخبار صريحه په شان نه وی ، بيا هم خبری او لغوی معنی ته ديکښې اشاره خامخا وی ، دې وجه نه ملك الاملاك " ئې په ذليل ترين نومونو کښې داخل کړل ، کُه لغوی معنی ته ديکښې اشاره نه وی نو ديته به " ذليل ترين " نوم نه ويلې کيدلو -

خو بعض نومونو کښې لغوی معنی ته څه قسم اشاره نه وی لکه " ابوعمير " يو کنيت دې خو ديکښې په څه لغوی معنی دلالت نشته دې ، بهر حال دا د " باب المراتب فی الشيء " د قبيله نه دې ، يعنی يو څيز کښې مختلف مراتب کيدې شی ، دارنګه بعض نومونو کښې په معنی لغوی دلالت کيدې شی او په بعضو کښې نه شی کيدې -

تنبيه : سفيان بن عيينه د " ملك الاملاك " تفسير په " شاهان شاه " سره نقل کړيدې ، خو دا ترکيب مقلوب دې ، اصل کښې " شاه شاهان " دې ([3])

حافظ ابن حجر او نور شارحين وائی چه عجمی ژبه کښې مضاف اليه مقدم وی " ([4]) خو دا خبره مطلقا صحيح نه ده ځکه اردو او هندی وغيره کښې مضاف ، په مضاف مقدم وی خو په فارسی کښې د عربئ په شان مضاف مقدم وی ، لکه چه حضرت ګنګوهی رحمه الله او ددوی په اتباع کښې شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله دا ترکيب " مقلوب " ګرځولې دې - ([5])

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۷۱۹)
[2]) فيض الباری : ٤\٤٠١)
[3]) فيض الباری : ٤\٤٠١)
[4]) فتح الباری: ۱۰\۷۲۱ ،عمدة القاری: ۲۲\۲۱۶ ارشاد الساری: ۱۳\۲۰۶ ،الابواب و التراجم: ۲\۱۲۰)
[5]) لامع الدراری : ۱۰\٤٢ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۲۰)

۱۱۵=بَاب كُنْيَةِ الْمُشْرِكِ

وَقَالَ مِسْوَرٌ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِلَّا أَنْ يُرِيدَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ [ر:۴۹۳۲]

[۵۸۵۳] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَدَكِيَّةٌ وَأُسَامَةُ وَرَاءَهُ يَعُودُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فِي بَنِي حَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ فَسَارَا حَتَّى مَرَّا بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ فَإِذَا فِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ وَفِي الْمُسْلِمِينَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ ابْنُ أُبَيٍّ أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ وَقَالَ لَا تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَقَفَ فَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَيُّهَا الْمَرْءُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا فَمَنْ جَاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاغْشَنَا فِي مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نُحِبُّ ذَلِكَ فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَابَّتَهُ فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ سَعْدُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ يُرِيدُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ قَالَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ أَيْ رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ اعْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ فَوَالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ وَلَقَدِ اصْطَلَحَ أَهْلُ هَذِهِ الْبَحْرَةِ عَلَى أَنْ يُتَوِّجُوهُ وَيُعَصِّبُوهُ بِالْعِصَابَةِ فَلَمَّا رَدَّ اللَّهُ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي أَعْطَاكَ شَرِقَ بِذَلِكَ فَذَلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ وَيَصْبِرُونَ عَلَى الْأَذَى قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْآيَةَ وَقَالَ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَأَوَّلُ فِي الْعَفْوِ عَنْهُمْ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ حَتَّى أَذِنَ لَهُ فِيهِمْ فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدْرًا فَقَتَلَ اللَّهُ بِهَا مَنْ قَتَلَ مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ فَقَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ مَنْصُورِينَ غَانِمِينَ مَعَهُمْ أُسَارَى مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ قَالَ ابْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ فَبَايِعُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا [ر:۴۲۸۵]

[٥٨٥٥] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتَ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ لَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ [ر: ٣٦٧٠]

مشرک لره په کنیت سره رابللې شي: د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مشرک که څه کنیت وی نو دې په دې کنیت سره رابللې شي-

مولانا رشید احمد گنگوهی رحمه الله په لامع الدراری کښې فرمائی چه د کنیت استعمال په طور د احترام او د اکرام کیږی ، او کافر چه مستحق د احترام نه دی دې وجه نه د چا په زړه کښې به شبه راتلې شوه چه د کافر او د مشرک دپاره د کنیت استعمال مکروه دې ، امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب سره دا وهم لرې کوی - (۱)

باب کښې امام بخاری رحمه الله درې روایتونه رانقل کړیدی ، ړومبې روایت ئې تعلیقًا ذکر کړیدې ، امام دا په کتاب النکاح ، باب ذب الرجل عن ابنته فى الغيرة و الإنصاف کښې موصولاً نقل کړیدې - پوره حدیث داسې دې " سمعت النبی صلى الله عليه و سلم يقول وهو على المنبر: إن بنى هاشم بن المغيرة استأذنوا فى أن ينكحوا ابنتهم على بن أبى طالب ، فلا آذن ، ثم لا آذن ، ثم لا آذن إلا أن يريد ابن أبى طالب أن يطلق ابنتى وينكح ابنتهم " دیکښې دوی د ابوطالب کنیت استعمال کړیدې حال دا دې چه د ده نوم عبد مناف دې - (۲)

دویم روایت ، کتاب التفسیر کښې د سورة آل عمران تر لاندې تیر شویدې ، هلته د دې او هلته د دې ترجمه او د مشکلو الفاظو معنی هم تیره شویده (۳)

قوله: یتثاورون : یتثاوبون یعنی په یو بل باندې راټوپ وهل ..... شرق بذلك یعنی دا حق د ده په مرئ کښې اونختلو ، ، ده ته اټکې اولګیدلو -

دې روایت کښې رسول الله ﷺ د عبد الله بن ابی بن سلول کنیت استعمال کړیدې ، فرمائی : " أى سعد، ألم تسمع ما قال ابو حباب " ابوحباب د عبد الله بن ابی کنیت دې -

د باب دریم روایت د حضرت عباس رضی الله عنه دې ، دوی د نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو ، اے د الله رسوله : تا ابوطالب ته څه فائده ورکړیده ، ځکه چه هغه به د ستا حفاظت کولو او د ستا دپاره به ئې خپله غصه ښکاره کوله ، حضور ﷺ اوفرمائل : هَو ، هغه په کم اور کښې دی - که څه نه وې نو هغه به د جهنم په لاندینۍ حصه کښې وو -

دې روایت کښې حضرت عباس د ابوطالب کنیت استعمال کړیدې او رسول الله ﷺ پرې بد نه دی ګڼړلې ، معلومه شوه د یو کافر او د مشرک دپاره کنیت استعمالیدې شی -

---

(۱) لامع الدراری : ۱۰\٤٤ ، تعلیقات لامع الدراری : ۱۰\٤٤)

(۲) ۳۹ ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۷ ، شرح الکرمانی : ۲۲\٥٥

(۳) کشف الباری : کتاب التفسیر ، باب (و لتسمعن من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم) الخ : ۲٥۱\۱ - ۱۲٦)

د کافر دپاره کنيت کله استعمالولې شي؟: امام نووى رحمه الله په " کتاب الاذکار " کښې ليکلې دى ، چه کنيت هغه وخت د کافر دپاره استعمالولې شي چه کله دې په کنيت سره مشهور وى او ددينه بغير د ده پيژندګلو مشکل وى يا په نوم اخستو کښې د څه فتنې يره وى ...... قرآن کريم کښې " ابولهب " کنيت استعمال شويدې ، د ده نوم عبد العزى دې ، ځکه چه دې په دې کنيت سره مشهور وو ، دارنګه نوم ذکر کول دې وجه نه هم مناسب نه وو چه ده عزى صنم (بت) ته د عبد نسبت کړې وو ([1])

امام نووى رحمه الله فرمائى چه ګُه دا شرط نه وى نو بيا صرف نوم ذکر کول پکار دى او په دې اضافه نه دى کول پکار - ([2])

ابن بطال رحمه الله فرمائى چه د حديث د باب نه معلوميږى چه د تاليف قلبى دپاره ،يا د يو کافر د اسلام قبلولو اميد وى يا د څه بلې فائدې ترينه اميد وى نو داسې صورت کښې ده دپاره د کنيت استعمال کيدې شى - ([3])

قوله: يحوطك: حاط – حَوْطًا : حفاظت کول - ضحضاح : لږ او کم ، ډوبې اوبه -

١١٦=بَابُ الْمَعَارِيضِ مَنْدُوحَةٌ عَنِ الْكَذِبِ

وَقَالَ إِسْحَاقُ سَمِعْتُ أَنَسًا مَاتَ ابْنٌ لِأَبِي طَلْحَةَ فَقَالَ كَيْفَ الْغُلَامُ قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ هَدَأَ نَفَسُهُ وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدِ اسْتَرَاحَ وَظَنَّ أَنَّهَا صَادِقَةٌ [ر:١٢٣٩]

[٥٨٥٦\٥٨٥٧] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسِيرٍ لَهُ فَحَدَا الْحَادِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْفُقْ يَا أَنْجَشَةُ وَيْحَكَ بِالْقَوَارِيرِ

[٥٨٠٢] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ غُلَامٌ يَحْدُو بِهِنَّ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَنْجَشَةُ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ يَعْنِي النِّسَاءَ

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَادٍ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ وَكَانَ حَسَنَ الصَّوْتِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَنْجَشَةُ لَا تَكْسِرِ الْقَوَارِيرَ قَالَ قَتَادَةُ يَعْنِي ضَعَفَةَ النِّسَاءِ

---

[1]) فتح البارى : ١٠ \ ٧٢٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢١٨ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ٢١٠ ، الأذکار النووية مع الفتوحات الرّبانية ، کتاب الأسماء ، باب جواز تکنية الکافر : ٦ \ ١٥٤) .....

[2]) الأذکار النووية مع الفتوحات الرّبانية ، کتاب الأسماء ، باب جواز تکنية الکافر : ٦ \ ١٥٤)

[3]) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٣٥٥)

[۵۸۵۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ فَزَعٌ فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا لِأَبِي طَلْحَةَ فَقَالَ مَا رَأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا [ر: ۲۴۸۴]

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې چه کوم الفاظ ذکر کړيدی ، دا د مرفوع حديث الفاظ دی ، چه کوم د حضرت عمران بن الحصين رضي الله عنه نه روايت دې - (۱)
مولانا انورشاه کشميری رحمه الله په فيض الباری کښې ليکی :

" قوله : مندوحة أی متسع و مفر ، أراد المصنف من المعاريض التورية ، أی التکلم بکلام لا يفهم المخاطب ما أراد منه المتکلم ، ما يفهم منه يظنه صادقا باعتباره ، ولم يرد تعريض علماء البيان " (۲) يعنی د معاريض نه دلته توريه مراد ده ، مقصد دا دې چه داسې خبره کول چه مخاطب دينه د متکلم په مراد پوه نه شي او چه کوم مفهوم مخاطب ترينه واخلی ، دې متکلم په ديکښې رښتونې او صادق خيال کړی ، دينه د علم بيان اصطلاحی تعريفونه مراد نه دی ، علامه ابن اثير په " النهايه " کښې ليکی :

" المعاريض : جمع مِعْراض ، من التعريض ، و هو خلاف التصريح من القول " (۳) يعنی معاريض د معراض جمع ده او دا د تعريض نه دې ، تعريض د صريح ضد دې -

د المعاريض مندوحة عن الکذب مطلب دا دې چه کُه چا توريه اوکړه او تصريح سره ئې خبره نه وی کړې نو دا په دروغو کښې داخل نه دی ، علامه قسطلانی رحمه الله ددې ترجمه ليکی : " أی فی المعاريض من الاتساع ما يغنی عن الکذب " (۴)

امام بخاری رحمه الله د دې په جواز باندې رومبې استدلال د حضرت ام سليم د قصې نه کړيدې ، حضرت ابوطلحه دينه تپوس اوکړو ، هلك څنګه دې ؟ نو دې اوويل : په سکون او په آرام دې څما اميد دې چه ده راحت بيا موندو " ابو طلحه خيال اوکړو چه دا رښتيا وائی او ماشوم د بيمارئ نه ښه شويدې ، حال دا وو چه د بچی وفات شوې وو خو حضرت ام سليم توريه اوکړه او ده ته ئې اصل حقيقت د شپې خودل مناسب اونه ګڼړل ، ديته دروغ نه وائی بلکه توريه ورته وائی ، جنائز کښې امام دا موصولاً نقل کړيدې ، لکه چه قسطلانی رحمه الله ليکی :

" و ظن أبو طلحة أنها صادقة باعتبار ما فهمه من کلامها ، لأن مفهومه أن الصبی تعالى ، لأن النفس إذا سکن ، أشعر بالنوم ، و العليل إذا نام ، أشعر بزوال مرضه أو خفته ، فالمرأة صادقة باعتبار مرادها ، و أما خبرها بذلك فهو غير مطابق للأمر الذی فهمه أبوطلحة ، فمن ثم قال الراوی : و ظن أنها صادقة ، و مثل ذلك لا يسمى کذبا .

---

۱) النهاية لابن الاثير : ۳\۲۱۲)
۲) فيض الباری : ۴\۴۰۱)
۳) النهاية لابن الاثير " مادة عرض : ۳\۲۱۲)
۴) ۴۷ ارشاد الساری : ۱۳\۲۱۰)

على الحقيقة، بل مندوحة عن الكذب" (١)
باب کښې دننه چه کوم دوه حدیثونه دی ، دیکښې یو انجشه والا حدیث دې ، چه دیکښې رسول الله ﷺ د ښځو دپاره " قواریر " لفظ په طور د تشبیه استعمال کړیدې ، او دویم حدیث کښې د آس دپاره " بحر " لفظ په طور د تشبیه استعمال کړیدې ، دا دواړه حدیثونه د معاریض د قبیل نه نه دې ، بلکه دا الفاظ مجازا استعمالیږی -
ابن منیر تکلف کړیدې او وئیلې دی چه د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کله کلام کښې د مجاز استعمال جائز دې ، نو د معاریض استعمال په طریق اولی جائز کیدل پکار دی ، ځکه چه معاریض کښې کلام په خپله حقیقی معنی کښې استعمالیږی - (٢)
علامه انور شاه کشمیری رحمه الله دې دواړو حدیثونوکښې د یو بل سره مناسبت بیانوی او لیکی: "قوله : ما رأینا من شيء ، مع أنه كان رأى شيئا من الأشياء لا محالة ، فيكون المراد شيء يعتد به ، فسماها معاريض ، مع أنها ليست من المعاريض في شيء ..... و بالجملة : مراد المصنف أن المعاريض و أمثالها ليست من الكذب في شيء و لكنها أنواع من الكلام ....." (٣)
يعنی حضور ﷺ " ما رأينا من شيء " اوفرمائل چه ما څه نه دی لیدلې ، حال دا دې چه دوی خو به څه څیز خامخا لیدلې وی ، مطلب دا وو چه ما څه قابل ذکر او قابل توجه څیز نه دې لیدلې . دیته معاریض اووئیلې شو ، حال دادې دا د معاریض د قبیله نه دې . خلاصه دا چه معاریض وغیره د کلام یو قسم ضرور دې خو دیته دروغ نه شی وئیلې کیدې -

٧١١: بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لِلشَّيْءِ لَيْسَ بِشَيْءٍ وَهُوَ يَنْوِي أَنَّهُ لَيْسَ بِحَقٍّ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْقَبْرَيْنِ يُعَذَّبَانِ بِلَا كَبِيرٍ وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ [ر:٥٧٠٨]

[٥٨٥٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ سَأَلَ أُنَاسٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسُوا بِشَيْءٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ قَرَّ الدَّجَاجَةِ فَيَخْلِطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ [ر:٥٣٢٩]

ډیر کرتې یو څیز معیاری نه وی ، یا حق نه وی ، دې دپاره په عربۍ ژبه کښې او دا رنګه په نورو ژبو کښې هم وئیلې کیږی چه " لیس بشيء " هیڅ هم نه دې " لیس بشيء " مطلب دا دې

---

(١) ارشاد الساری : ١٣ \ ٢١٠)
(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٧٢٦)
(٣) فیض الباری : ٤ \ ٤٠٢)

چه دا حق نه دې ، اردو ژبه کښې هم عموماً د چا باره کښې ویلې کیږي چه " وه تو کچھ بھي نهين " (دې څو هیڅ هم نه دې) په داسې کلام سره د ده د وجود او د شيء کیدو نفی مقصود نه وی ، بلکه د دې د معیاری کیدو ، د حق کیدو او صحیح کیدو نفی وی -
د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه داسې کلام د کذب په زمره کښې داخل نه دې ، د " لیس بشيء " مطلب دا دې چه لیس بشيء معتد به یعنی څه قابل ذکر او قابل اعتبار څیز نه دی - ([1])
باب کښې امام بخاری رحمه الله د حضرت ابن عباس تعلیق ذکر کړیدې ، چه دوی ﷺ د دوه قبرونو متعلق اوفرمائل : چه دوی دواړو ته عذاب ورکولې کیږی ، څه لوې څیز کښې نه دې ، خو دا لوې دې ، رومبې ئې نفی اوکړه او بیا ئې اثبات اوکړو فكأنه قال لشيء : ليس بشيء ( ) أي ليس بشيء له أهميته عند الناس وإن كان في نفسه أهم ، كتاب الطهارة ، باب من الكبائر أن لا يستتر من بوله کښې امام بخاری رحمه الله دا تعلیق موصولاً ذکر کړیدې -
دباب دویم روایت کښې حضور اکرم ﷺ نه د کاهنانو متعلق تپوس اوشو ، دوی اوفرمائل " لیسوا بشيء " هیڅ هم نه دی ، یعنی لیس بشيء يعتد به ([2])
كَذِبة د کاف په فتحه او د ذال په سکون سره ، دروغو ته وائی

١١٨ = بَاب رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ [الغاشية: ١٨،١٧] وَقَالَ أَيُّوبُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ [ر: ٤١٨٦]

[٥٨٦٠] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَقُولُ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ثُمَّ فَتَرَ عَنِّي الْوَحْيُ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ [ر: ٤]

[٥٨٦١] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي شَرِيكٌ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بِتُّ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ أَوْ بَعْضُهُ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَرَأَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ [ر: ١١٧]

---

[1]) الابواب و التراجم : ٢ \ ١٢٠)
[2]) ارشاد الساری : ١٣ \ ٢١٢ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٢٢٠)
[3]) لامع الدراری : ١٠ \ ٤٤ ، الابواب و التراجم : ٢ \ ١٢٠)

د ترجمة الباب مقصد :ابن التين فرمائي چه د امام بخاري رحمه الله په دې ترجمة الباب سره مقصد د هغه تردید دې چه کوم اسمان ته سترګې اوچتول مکروه ګڼړی - (١)
لکه چه امام طبری رحمه الله د حضرت ابراهیم تیمی او د عطا سلمی نه نقل کړیدي چه خلوینښتو کالو پورې هغوی اسمان ته سترګې نه وې پورته کړې دوجه د يرې د الله تعالى نه(٢)
امام بخاري رحمه الله د دې مسلك تردید کوی ، هو د مانځه په حالت کښې آسمان ته سترګې اوچتول ممنوع دی ، په کتاب الصلاة کښې د حضرت انس مرفوع روایت تیر شویدې ، چه هغې کښې دی : ما بال أقوام یرفعون أبصارهم إلى السماء ، فى صلاتهم ، فاشتد قوله فى ذلك حتى قال لينتهين عن ذلك أو لتخطفن أبصارهم(٣) په هغه خلقو څه شویـ ی چه دوی په مانځه کښې اسمان ته بره ګوری ، حضور د دې باره کښې سخته منع اوکړه او ارشاد ئې اوکړو چه دا خلق دې حرکت نه منع شی ګنی د دوی به نظر واخستې شی)
بهر حال دا د مونځ په حالت کښې آسمان ته د سترګو اوچتولو حکم دې ، تر کومې چه عام حالاتو کښې آسمان ته د کتلو حکم دې ، دا بغير د كراهته جائز دې ، بلکه ددې څو فوائدهم بیانیږی -
باب کښې ذکر د ایوب سختیانی تعلیق امام احمد په مسند کښې او امام بخاری رحمه الله په کتاب المغازی ، باب مرض النبی ﷺ و وفاته کښې موصولاً نقل کړیدې ، هلته د روایت الفاظ دی " فرفع رأسه إلى السماء...." (٤)
امام ابوداود رحمه الله په " سنن ابی داود " کښې يو روایت نقل کړیدې ، دیکښې دی " كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا جلس يتحدث ، يكثر أن يرفع بصره إلى السماء " (٥) یعنی رسول الله ﷺ چه به کله ناست وو او خبرې به ئې کولې نو آسمان ته به ئې ډیرې سترګې اوچتولې -

١١٩=بَابُ نَكْتِ الْعُودِ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ

[٥٨٦٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُثْمَانَ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ وَفِي يَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُودٌ يَضْرِبُ بِهِ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ فَجَاءَ رَجُلٌ يَسْتَفْتِحُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَذَهَبْتُ فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَإِذَا عُمَرُ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ وَكَانَ

---
١) فتح البارى : ١٠\٧٢٨ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٢٠)
٢) فتح البارى : ١٠\٧٢٨ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٢٠)
٣) صحيح البخارى : باب رفع البصر إلى السماء فى الصلوة " : ١٦٦ (رقم الحديث : ٧٥٠)......
٤) فتح البارى : ١٠\٧٢٨ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٢١ ، ارشاد السارى : ١٣\٢١٤)
٥) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب الهدى فى الكلام : ٢\٣٠٩)

مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ أَوْ تَكُونُ فَذَهَبْتُ فَإِذَا عُثْمَانُ فَقُمْتُ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي قَالَ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ [ر:٣٤٧١]

د حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه نه روايت دې چه دې د مدينې منورې په يو باغ كښې د رسول الله ﷺ سره وو ، د دوى په لاس كښې يو لرګې (چوكه) وو ، چه دا دوى په مينځ د اوبو او د خاوره كښې وهلو ، يو سړې راغلو او د باغ د دراوزې د خلاصولو ئې اوويلې نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه ، نو څه چه دروازې ته ورغلم نو اومې كتل چه حضرت ابوبكر صديق دې ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو ، بيا بل يو كس د دروازې خلاصولو اوويلې : نو حضور ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه ، څه چه ورغلم نو اومې كتل چه حضرت عمر دې ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو ، بيا يو بل سړى د دروازې خلاصولو اوويلې دغه وخت دوى ﷺ ډډه وهلې وه نو دوى كښيناستل : نو دوى ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه په هغه مصيبت چه ده ته به ملاويږي ، نو چه څه لاړم نو دې حضرت عثمان وو ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو او حضور ﷺ چه كومه خبره كړې وه ، هغه مې ورته اوخودله نو دوى اوويل : الله المستعان (الله مددګار دې) -

د ترجمة الباب مقصد : د يو سړې په لاس كښې ډير كرته يو همسا يا څه لرګې يا څه ډكې وى او دې سره دې زمكه ګروى يا په زمكه ئې رو رو وهى ، دا عموماً هله كيږى چه كله انسان په ډير ډوب سوچ كښې وى نو په بې خيالئ كښې ئې د لاسونو دا حركت په خپله جارى وى - د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه داسې حركت بې د څه كراهته جائز دې او دا په لهو او عبث كښې داخل نه دې - ([1])

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائلى دى چه امام بخارى رحمه الله دا ترجمة الباب د دې عمل د عدم جواز د وهم لرې كولو دپاره قائم كړيدې چه كوم په ترمذى او په ابن ماجه كښې د حضرت عقبه بن عامر د يو مرفوع حديث نه پيدا كيږى ، د هغې الفاظ دى " كل شيء يلهو به الرجل باطل إلا رميه بقوسه ، وتأديبه فرسه ، و ملاعبته إمرأته ، فإنهن من الحق .....

([2]) يعنى سړې چه د كوم څيز سره هم لوبې كوى باطل دې ماسو دا غشې ويشتلو نه او آس جوتې كولو نه او د خپلې ښځې سره د لوبې كولو نه ، دا جائز دى -

مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله په " فيض البارى " كښې فرمائى چه رسول الله ﷺ داسې كړيدى نو دا د وقار او د متانت خلاف نه ده - ([3]) دينه د امام بخارى رحمه الله يو بل مقصد ته هم اشاره اوشوه چه دا عمل د وقار او د ادب خلاف نه دې -

د حديث د ترجمة الباب سره مناسبت بالكل واضحه دې ديكښې دى و فى يد النبى ﷺ عود

[1]) فتح البارى : ١٠\٧٢٩ ، الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)
[2]) الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)
[3]) فيض البارى : ٤\٤٠٢)

يضرب به بين الماء و الطين ..... دا حديث په كتاب المناقب ، باب مناقب عمربن الخطاب رضي الله عنه كښې تير شويدي -

١٢٠= بَابُ الرَّجُلِ يَنْكُتُ الشَّيْءَ بِيَدِهِ فِي الْأَرْضِ

[٥٨٦٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ وَمَنْصُورٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَجَعَلَ يَنْكُتُ الْأَرْضَ بِعُودٍ فَقَالَ لَيْسَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ فُرِغَ مِنْ مَقْعَدِهِ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَقَالُوا أَفَلَا نَتَّكِلُ قَالَ اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى الْآيَةَ [ر: ١٢٩٦]

دينه وړاندې باب كښې د " ينكت العود.... " ذكر دې دينه مراد همسا ده او دې باب كښې ئې " الشيء " اوويلې نو دې سره ډكې وغيره ته اشاره كوى او مطلب دا دې چه كه په لاس كښې لرګې وى او خبرې كوې يا سوچ كوې او دا په زمكه وهې يا ډكې وى اودې سره زمكه ګرولې شى نو دا ټول جائز دى - (١)

مولانا زكريا رحمه الله فرمائى چه د امام مقصد دينه د غور او د فكر كولو تاكيد سره سره توجه وركول مقصود دى ځكه چه داسې عمل د غور وفكر په وخت كيږى ، قرآن كريم په څو آيتونو كښې هم ئې (لعلكم تفكرون) اوويل او د غور اوفكر ترغيب ئې وركړو لكه چه حضرت ليكى : " قلت : ولعل التبويب بهذه الترجمة مع أن معناه قد تقدم فى باب السابق إشارة منه إلى مزيد الإهتمام فى أمر التفكر و التدبر ، وإلا فأصل النكت قد ثبت جوازه فى الباب السابق و قد ورد الحث و التحريض فى عدة آيات من القرآن فى الأمر بالتفكر بقوله : (لعلكم تتفكرون) فتأمل ، فإنه لطيف " (٢)

حديث د باب كتاب التفسير كښې د سورة الليل په تفسير كښې تير شويدې ، ديكښې دى فجعل ينكت الأرض بعود

قوله: فكلٌّ ميسَّرٌ: مولانا انور شاه كشميرى رحمه الله د دې په تشريح كښې ليكى :

" أى لستم فى مكنة من فعل شيء ، وتركه من عند أنفسكم وإنما هو أمر مقدر ، فتفعلون و تتركون ما قدر لكم ، و ذلك يكون ميسرا لكم ، فلا يأتى منكم خلافه ، فالاتكال وترك الجهد فى الأعمال عبث " (٣)

د دې حاصل دا دې چه د يو كار پريخودل يا د يو كار كولو د انسان دپاره د مخكښې نه مقرر او مقدر وى ، دې چه څه هم كوى يا څه هم پريږدى دا د تقدير مطابق ده دپاره ميسر كيږى ، دې وجه نه اعمالو كښې دننه په تقدير توكل كول او محنت پريخودل دا عبث دى ، ځكه چه تقدير كښې څه ليكلې شويدى هغه خو به خامخا كوې -

---

(١) ارشاد السارى : ١٣\٢١٧ . و الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

(٢) الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

(٣) فيض البارى : ٤\٤٠٢)

۱۲۱=بَابُ التَّكْبِيرِ وَالتَّسْبِيحِ عِنْدَ التَّعَجُّبِ

[۵۸۶۴] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجَرِ يُرِيدُ بِهِ أَزْوَاجَهُ حَتَّى يُصَلِّينَ رُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ [ر:۱۱۵]

وَقَالَ ابْنُ أَبِي ثَوْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَّقْتَ نِسَاءَكَ قَالَ لَا قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ [ر:۸۹]

حضرت ام سلمه فرمائي چه رسول الله ﷺ د خوبه رابيدار شو نو وي فرمائل : سبحان الله ! څه څه خزانې او څه څه فتنې نازلې شوې ، څوك شته چه د دې كوټو زنانه (ازواج مطهرات) راويښې كړى ، دې دپاره چه مونځ اوكړى ، دنيا كښې به ډيرې جامې اغوستونكې ښځې (د ناقص لباس په وجه) په آخرت كښې به بربنډې وى -

[۵۸۶۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح وحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزُورُهُ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْغَوَابِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً مِنَ الْعِشَاءِ ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ فَقَامَ مَعَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْلِبُهَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ الَّذِي عِنْدَ مَسْكَنِ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِمَا رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَسَلَّمَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَفَذَا فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكُمَا إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ قَالَا سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَبُرَ عَلَيْهِمَا مَا قَالَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنِ ابْنِ آدَمَ مَبْلَغَ الدَّمِ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا [ر:۱۹۳۰]

ام المؤمنين حضرت صفيه بنت حي نه روايت دې چه دا د رسول الله ﷺ ملاقات دپاره راغله ، دغه وخت دوى په جُمات كښې د رمضان د آخرى عشرې د اعتكاف دپاره ناست وو - دوى سره د عشاء څه خبرې اوشوې ، بيا د واپس تللو دپاره اودريدله ، نو نبى كريم ﷺ دا كور ته رسولو دپاره اودريدو ، تر دې چه كله دې د جُمات هغه دروازې ته اورسيدو چه كومه د ام سلمه د كور سره نزدې وه ، نو يو دوه انصار دوى سره په خواه كښې تير شو او دوى دواړو رسول الله ﷺ ته سلام اوكړو ، بيا په تيزئ سره وړاندې شو ، رسول الله ﷺ دې دواړو ته اوفرمائل : لږ اودريږئ ، دا صفيه بنت حي ده (څوك پردئ ښځه نه ده) ، دې دواړو اوويل : سبحان الله اے د الله رسوله : دا وضاحت كول دوى ته ډير سخت اولګيدلو ، نو حضور ﷺ اوفرمائل : شيطان د اولاد د آدم په رګونو كښې په شان د وينې ګرځى ، دې

وجه نه ما ته يره اوشوه چه اسې نه شيطانه د ستاسو په زړه كښې وسوسه وانه چوى -
باب كښې د ابن ابى ثور تعليق په كتاب العلم باب التناوب فى العلم كښې موصولاً تير شويدې ، د ابن ابى ثور نوم عبدالله بن عبدالله دې - العشر الغوابر: المراد بها هنا البواقى يعنى د رمضان آخرى عشره ! (١)

تنقلب: أى تنصرف إلى بيتها-يقلبها : جمله حاليه ده ، أى يصرفها إلى بيتها-ثم نفذا : وانى، رجل نافذ فى أمره أى ماض و المعنى نفذا مسرعين يعنى دواړه په تيزئ سره تير شو - على رسلكما : يعنى اودريږئ ..... يقذف فى قلوبكما أى يقذف الشيطان شيئًا فى قلوبكما - (٢)يعنى شيطان به د ستاسو زړونو كښې وسوسه واچوى -

د ترجمة الباب مقصد : د تعجب په وخت " الله اكبر " او سبحان الله " ويل حديث سره ثابت دې د الله په بركتى نوم باندې مشتمل داسې جملو سره چه ژبه تازه وى ، بعض خلق دا ممنوع گرځوى او وائى چه د الله ذكر د خپلو عامو خبرو داسې حصه نه دى جوړول پكار ، ځكه چه دا د آدب د ذكر خلاف دى ، امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د دوى ترديد كړيدې ، حافظ ابن حجر رحمه الله د ابن بطال په حواله سره ليكى :

" التسبيح و التكبير معناه تعظيم الله وتنزيهه من السوء، و استعمال لك عند التعجب، و استعمال الأمر حسن ، وفيه تمرين اللسان على ذكر الله تعالى، و هذا توجيه جيد، كأن البخارى رمزإلى الرد على من منع ذلك" (٣)

مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله فرمائي چه دينه د هغه خلقو د مسلك ترديد باندې استدلال كيږى چه كوم وائى چه يو سړى بل ته اوويل : " خوراك اوكړه " او ده جواب كښې اوويل : اذكروا باسم الله د الله نوم واخله نو دې كافر شو - (٤)
دحديث د باب نهددې غلط كيدل ثابتيږى چه د الله نوم او ذكر په كلام الناس كښې داسې استعماليدې ، لكه چه حضرت ليكى

" فيه دلالة على رد ما قال بعضهم إن من قال للآخر : كُل، فقال الذكروا باسم الله كفر، وجه الرد ظاهر، فإن الحديث وضع اسم الله موضع كلام الناس، كما فى مسألة "بسم الله" فافهم" (٥)

---

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٧٣١ .عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٢٤)
(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٢٤)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٧٣١ . شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٣٦٤)
(٤) لامع الدرارى : ١٠ \ ٤٥ . ٤٦) ايضاً تعليقات لامع الدرارى : ١٠| ٤٥، ٤٦)_
(٥) لامع الدرارى : ١٠ \ ٤٥ . ٤٦)

۱۲۲=باب النهي عن الخذف

[۵۸۶۶] حدثنا آدم حدثنا شعبة عن قتادة قال سمعت عقبة بن صهبان الأزدي يحدث عن عبد الله بن مغفل المزني قال نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن الخذف وقال إنه لا يقتل الصيد ولا ينكأ العدو وإنه يفقأ العين ويكسر السن [ر: ۴۵۶۱]

خذف (د خاء په فتحه او د ذال په سكون سره) په ګوتو سره كانړو ويشتلو ته وائى ، ابن بطال فرمائى : چه د مټې ګوتې او د مسواكې ګوتې سره كانړى ګزارولو ته خذف وائى (1) رسول الله ﷺ دينه منع كړيده او فرمائى چه دې سره نه ښكار ويشتې كيدې شى او نه دښمن زخمى يا قتل كيدې شى ، خو دې سره سترګه اوخى يا غاښ ماتيږى -
مقصد دا دې چه د دښمن څه نقصان په دې نه شى كيدې ، خو د خوا كښې ناستو خلقو نقصان كيدې شى ، چه د چا سترګه پرې اولګى يا ئې پرې غاښ اولګى نو سترګه به ئې زخمى او غاښ به ئې مات شى -

قوله: لاينكأ العدو: د دا نكاية نه دې ، نكاية د دښمن قتل كولو او زخمى كولو ته وائى (2)

۱۲۳=باب الحمد للعاطس

[۵۸۶۷] (3) حدثنا محمد بن كثير حدثنا سفيان حدثنا سليمان عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال عطس رجلان عند النبي صلى الله عليه وسلم فشمت أحدهما ولم يشمت الآخر فقيل له فقال هذا حمد الله وهذا لم يحمد الله [ر: ۵۸۷۱]

دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د پرنجي كوونكي دپاره " الحمد لله " ويلو مشروعيت او د دې استحباب بيان كړيدې ، د پرنجى په وجه دماغ خلاصيږى ، او طبيعت كښې ئې تازګى پيدا كيږى - (4) بعضې وائى چه په پرنجي كولو سره د دماغو بعض بيمارئ ختميږى دې وجه نه ده لره په طور د شكر " الحمد لله " ويل مسنون او مستحب دى ، امام نووى

---

1) ۷۲ شرح ابن بطال : ۹ \ ۳۶۴)

2) عمدة القارى : ۲۲ \ ۲۲۴)

3) ۵۸۶۷) الحديث أخرجه البخارى ايضا فى كتاب الأدب ، باب لا يشمت العاطس إذا لم يحمد الله (رقم لحديث : ۵۸۷۱) و أخرجه مسلم فى كتاب الزهد و الرقائق ، باب تشميت العاطس و كراهة التثاوب : ۴ \ ۲۲۹۲ (رقم الحديث : ۲۹۹۱) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب من يعطس و لا يحمدالله : ۱۴ \ ۳۰۹ (رقم الحديث : ۵۰۳۹) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى إيجاب التشميت بحمد العاطس ۵ \ ۸۴ (رقم الحديث : ۲۷۴۲) و أخرجه النسائى فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب ما يقول إذا عطس : ۶ \ ۶۴ (رقم الحديث : ۱۰۰۵۰) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ،باب تشميت العاطس : ۲ \ ۱۲۲۳ (رقم الحديث : ۳۷۱۳)

4) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۱۹)

رحمه الله د دې په استحباب اجماع نقل کړيده (١)

د پرنجې نه پس څومره الفاظ ويل پکار دي : اوس دا خبره پاتې کيږي چه څومره الفاظ ويل پکار دی ، ديکښې روايتونه مختلف دی :

① شارح بخاری ابن بطال د يو جُماعت نه نقل کړيدې چه صرف " الحمد لله " ويل پکار دی ، او په دې څه اضافه نه دی کول پکار (٢) د دوه بابونو نه پس د حضرت ابوهريره روايت راخی ديکښې صرف د " الحمد لله " ذکر دې

② امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابو ايوب ﷺ نه مرفوع حديث نقل کړيدې چه هغې کښې دی " إذا عطس أحدكم، فليقل: الحمد لله على كل حال " (٣)

امام ابوداود رحمه الله په سنن کښې د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم ددې مفهوم يو روايت نقل کړيدې -(٤)

③ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت ابن عباس نه يو روايت نقل کړيدې دينه معلوميږی چه " الحمد لله رب العالمين " ويل زيات بهتر دی ، د روايت الفاظ دی ...إذا عطس الرجل، فقال: الحمد لله، قال الملك: رب العالمين، فإن قال: رب العالمين، قال الملك: يرحمك الله (٥) يعنی چه کله سړې د پرنجی نه پس الحمد لله اووايی نو يو فرشته ورسره د رب العالمين " اضافه اوکړی او چه دې الحمد لله رب العالمين اووائی نو فرشته " يرحمك الله " اووائی او د پرنجی کوونکی دپاره د رحمت دعا اوکړی -

④ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې او طبرانی په معجم کښې د حضرت على نه يو روايت نقل کړيدې ، ديکښې ئې دواړه جمع کړيدی ، ديکښې دی " من قال عند عطسة سمعها: الحمد لله رب العالمين على كل حال، ما كان لم يجد وجع الضرس ولا الأذن أبدا " (٦)

يعنی چه چا د پرنجی نه پس " الحمد لله رب العالمين على كل حال " اوويلې نو د ده داړې او د غوږ درد به پاتې نه شی - .

دا حديث اګر چه موقوف دې خو ددې رجال ثقه دی (٧)

او د غير مدرك بالقياس امورو کښې حديث موقوف هم د مرفوع په درجه کښې وی ، د

---

(١) شرح النووی على صحيح مسلم كتاب الزهد ، باب تشميت العاطس: ٢ \ ٤١٣ ، فتح البارى : ١٠ \ ٧٣٢)

(٢) شرح ابن بطال : ٩ \ ٣٦٨)

(٣) الحديث أخرجه الترمذی فی أبواب الآداب ، باب ما جاء كيف تشميت العاطس : ٥ \ ٨٣ (رقم الحديث : ٢٧٤١)

(٤) الحديث أخرجه أبوداود فی كتاب الأدب ، باب ما كيف تشميت العاطس : ٢ \ ٣٣٠)

(٥) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ٢ \ ٣٧٦)

(٦) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ٢ \ ٣٨٣ ، فتح البارى : ١٠ \ ٧٣٢)

(٧) فتح البارى : ١٠ \ ٧٣٢)

اصول عالمانو ددې قاعدې تصریح کړېده - (١)

⑤ امام طبری رحمه الله د حضرت ام سلمه ﷺ نه یو روایت نقل کړیدې ، هغه فرمائی :

" عطس رجل عند النبی صلی الله علیه و سلم، فقال : الحمد لله، فقال النبی صلی الله علیه و سلم : یرحمك الله، وعطس آخر، فقال : الحمد لله رب العالمین حمدا طیبا کثیرا مبارکا فیه ، فقال : ارتفع هذا علی هذا تسع عشرة درجة " (٢)

د دې مفهوم یو روایت امام ترمذی رحمه الله د حضرت رفاعه بن رافع نه هم نقل کړیدې ، هغه فرمائی : " صلیت مع النبی صلی الله علیه و سلم فعطست ، فقلت : الحمد لله حمدا طیبا مبارکا فیه، مبارکا علیه کما یحب ربنا ویرضی، فلما انصرف، قال : مَن المتکلم ؟ ثلاثا، فقلت : أنا، فقال : والذی نفسی بیده لقد ابتدرها بضعة وثلاثون ملکا أیهم یصعد بها " (٣)

حضرت رفاعه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ سره مونځ اوکړو ، ما ته د مانځه دوران کښې پرنجې راغلو نو ما دا الفاظ اوویل : الحمد لله حمدا طیبا مبارکا فیه ، مبارکا علیه کما یحب ربنا و یرضی " حضور ﷺ چه کله د مانځه نه فارغه شو نو درې ځله ئې تپوس اوکړو چه دا الفاظ چا اوویل ؟ ما ورته اوویل : ما ، نو حضور اوفرمائل " قسم مې دې وی په الله باندې چه د دیرشو نه زیاتې فرښتې د دې اسمان ته اوړو دپاره د یو بل نه وړاندې کیږی " -

ددې مفهوم یو روایت امام بخاری رحمه الله هم ذکر کړیدې ، خو دیکښې د " عطاس " ذکر نشته دې ، بلکه د امام د سمع الله لمن حمده ویلو نه پس د ربنا لك الحمد .... ذکر دې (٤)

⑥ ابن السنی د حضرت ابورافع نه یو روایات نقل کړیدې ، چه رسول الله ﷺ فرمائی :

" أتانی جبریل ، فقال : إذا أنت عطست ، فقل : الحمد لله لکرمه ، الحمد لله لعز جلاله ، فمن الله عزو جل یقول : صدق عبدی ثلاثا مغفوراله " (٥) یعنی ما ته جبرائیل ﷺ راغلو او وې ویل : چه کله تا ته پرنجی راشی نو دا الفاظ وایه " الحمد لله لکرمه ، الحمد لله لعز جلاله " الله تعالی ددې په جواب کښې درې ځله اوویل : " ځما بنده ربښتیا اوویلې " داسې حالت کښې چه دده مغفرت به اوکړې شی -

د پرنجې نه پس د حمد سره د درود او د سلام د اضافې حکم : د حمد نه علاوه د درود او د سلام دیکښې اضافه کیدې شی او که نه ؟ دې سلسله کښې بیهقی په " شعب الایمان " کښې دضحاك بن قیس یکشری په طریق سره یو روایت رانقل کړیدې - دیکښې دی : عطس رجل عند ابن عمر، فقال : الحمد لله رب العالمین، فقال ابن عمر : لوتممتها : و السلام علی رسول الله (٦)

---

(١) ظفر الأمانی : ٣٢١ ، شرح نخبة الفکر للإمام ملا علی القاری :٥٤٦ ، ٥٤٧)

(٢) فتح الباری : ١٠\٧٣٣)

(٣) الحدیث أخرجه الترمذی فی ابواب الصلوة باب ما جاء فی الرجل یعطس فی الصلوة: ١|٩١)

(٤) الحدیث أخرجه البخاری فی کتاب الأذان،باب بلا ترجمة،بعدباب فضل اللهم ربنا ولک الحمد:١|١٠٩)

(٥) فتح الباری : ١٠\٧٣٣)

(٦) شعب الایمان للبیهقی ، باب فی تشمیت العاطس ، فصل فی تشمیت العاطس...[بقیه برصفحه آئنده....

دې روايت نه معلوميږي چه د حمد سره د سلام هم اضافه کيدې شی ، خو د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه امام ترمذی رحمه الله ددې معارض يو روايت رانقل کړيدې چه هغې کښې دی:

"إن رجلاً عطس إلى جنب ابن عمر، فقال: الحمد لله والسلام على رسول الله، قال ابن عمر: وأنا أقول: الحمد لله والسلام على رسول الله، ليس هكذا علمنا رسول الله صلى الله عليه وسلم، علمنا أن نقول الحمد لله على كل حال......"(1)

يعنې يو سړی د حضرت ابن عمر سره پرنجی اوکړو نو ده اوويل : الحمد لله والسلام على رسول الله " حضرت ابن عمر اوويل : خه هم وائم " الحمد لله و السلام على رسول الله خو رسول الله ﷺ په دې موقع مونږ ته دا کلمات نه دی خودلې ، بلکه دوی مونږ ته خودلې دی چه مونږ دا الفاظ اووايو : الحمد لله على كل حال " -

امام ترمذی رحمه الله فرمائی .... هذا حديث غريب لا نعرفه إلا من حديث زياد بن الربيع "(2) د زياد بن ربيع په باره کښې حافظ ابن حجر فرمائی : صدوق (3) ابن عدی فرمائی : أرى بروايته بأساً(4) امام بيهقی رحمه الله ړومبې روايت ته ترجيح ورکړيده - (5)

ددې تمامو روايتونو حاصل دا دې چه د پرنجی نه پس " الحمد لله " هم ويلې شې " الحمد لله رب العالمين " هم ويلې شی او الحمد لله على كل حال هم ويلې شې -

د باب روايت دلته امام بخاری رحمه الله په ړومبی ځل ذکر کړيدې

قوله: عطس رجلان عند النبي صلى الله عليه وسلم: عطس د باب د ضرب او د نصر دواړو نه راځی ، دوه سړو د رسول الله ﷺ په مجلس کښې پرنجی اوکړو ، د معجم طبرانی په روايت کښې دی چه دوی کښې يو عامر بن الطفيل وو او دويم د ده وراره وو (6) عامر بن الطفيل د کفر په حالت کښې مړ شوې وو -

قوله: فشمّت أحدهما ولم يشمت الآخر: دوی کښې يو ته رسول الله ﷺ " يرحمك الله " اوويل او بل ته ئې اونه ويلې -

شمّت — تشميتاً د باب د تفعيل نه دې ، ددې معنی ده پرنجې والا ته يرحمك الله ويل - (7)

...بقيه ازحاشيه گذشته] إذا حمد : ١٧\٢٤ (رقم الحديث : ٩٣٢٦)

(1) سنن الترمذی ، كتاب الأدب ، باب ما يقول العاطس إذا عطس : ٥\٨١ (رقم الحديث : ٢٧٣٨)

(2) سنن الترمذی ، كتاب الأدب ، باب ما يقول العاطس إذا عطس : ٥\٨١

(3) فتح الباری : ١٠\٧٣٣).

(4) تهذيب التهذيب : ٣|٣٦٥. (رقم الترجمة: ٦٧٠)

(5) فتح الباری : ١٠\٧٣٣)

(6) مجمع الزوائد للهيثمی ، كتاب الأدب وباب فيمن عطس فلم يحمد الله : ٨\٥٨)

(7) عمدة القاری : ٢٢\٢٢٨ ، قال ابن الأثير : و فی حديث العطاس " فشمت أحدهما و لم يشمت الآخر " التشميت الشين و السين : الدعاء بالخير و البركة ، النهاية لابن الأثير : ٢\٤٩٩)

قوله: فقيل له: نبى كريم ﷺ ته دا خبره اوويلې شوه چه تاسو يو ته جواب ورکړو او دويم ته دې ورنکړو ، وړاندې باب کښې دا روايت راغلے ، ديکښې دى " فقال الرجل : يا رسول الله ، شمت هذا ولم تشتمنى " عامر بن الطفيل اګر چه کافر وو خو ده دوى ﷺ ته يا رسول الله " ويلو سره خطاب اوکړو ، خو دا اعتقاداً نه وو ، بلکه مسلمانانو به چه په دې عنوان سره دوى ته خطاب کولو ، دې وجه نه عامر هم دې الفاظو سره خطاب اوکړو [1]

قوله: هذا حمد الله، وهذا لم يحمد الله: دوى جواب کښې ورته اوفرمائل : ده د پرنجى نه پس الحمد لله اوويلې نو ده ته مې څکه يرحمك الله اوويلې ، او دې بل چه الحمدلله نه دې ويلې دې وجه نه ده ته مې جواب ورنکړو ، د حضرت ابوهريره په روايت کښې دى " إن هذا ذكر الله، فذكرته وأنت نسيت الله فنسيتك " [2]

دينه معلومه شوه چه د " يرحمك الله " الفاظو سره جواب هله ورکول پکار دى چه کله پرنجى کوونکى " الحمد لله " ويلې وى ، طبرانى د حضرت على ﷺ نه يو روايت نقل کړيدې ، ديکښې دى " من بادر العاطس بالحمد عوفى من وجع الخاصرة ولم يشتك ضرسه أبدا " [3] يعنى پرنجى کوونکې که زر " الحمد لله " اووائى نو دې به ذ پښتو د درد نه محفوظ وى او دده په داړه کښې به هم درد پيدا نه شى -

حافظ ابن حجر رحمه الله د حديث د باب لاندې خو فوائد ذکر کوى او ليکى :

" وفيه جواز السؤال عن علة الحكم، وبيانها للسائل، ولا سيما إذا كان له فى ذلك منفعة، وفيه أن العاطس إذا لم يحمد الله لا يلقن الحمد ليحمد فيشمت .... ومن آداب العاطس أن يخفض بالعطس صوته ويرفعه بالحمد، وأن يغطى وجهه، لئلا يبدو من فيه أو أنفه ما يؤذى جليسه، ولا يلوى عنقه يمينا ولا شمالا وليلا يتضرر بذلك " [4] يعنى دينه خو يو دا معلومه شوه چه د حکم د علت متعلق سوال کول او د علت بيانولو جواز معلوم شو ، خاص کر چه ديکښې کله څه فائده هم وى ، دويمه دا خبره معلومه شوه چه که پرنجې کوونکې " الحمد لله " او نه وائى نو ده ته د حمد ويلو تلقين نه دى کول پکار چه دې حمد اووائى دې دپاره چه ده ته په جواب کښې " يرحمك الله " اوويلې شى ..... د پرنجى کوونکي دپاره يو ادب خو دا دې چه دې د پرنجى اواز په قلار کړى او " الحمد لله په زوره اووائى ، مخ دې پټ کړى چه د ده د خلې او د پوزې نه د څاڅکو سره خوا کښې ناستو خلقو ته تکليف اونه رسى ، څټ دې اخوا ديخوا نه تاووى -

امام ابوداود او امام ترمذى په خپل خپل سنن کښې د حضرت ابوهريره روايت نقل کړيدې، ديکښې دى " كان النبى صلى الله عليه وسلم إذا عطس، وضع يده أو ثوبه على فيه وخفض أو غض بها صوته "

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٧٣٥)
[2]) مجمع الزوائد للهيثمى . كتاب الأدب . باب فيمن عطس فلم يحمد الله : ٨\٥٧)
[3]) مجم الزوائد للهيثمى كتاب الأدب . باب فيمن بادر العاطس بالحمد : ٨\٥٧)
[4]) فتح البارى : ١٠\٧٣٥)

(١) او ترمذی کښې دی : إذا عطس غطی وجهه بيده و بثوبه وغض بها صوته ..... (سنن الترمذی، کتاب الأدب، باب ما جاء في خفض الصوت .. تخمير الوجه عند العطاس : ٥\٨٦ (رقم الحديث : ٢٧٤٥) یعنی رسول الله ﷺ ته به چه کله پرنجي . ملګرو دوی به خپل لاس یا جامه په خپل مخ کیخودله او خپل آواز به ئې غلې کړو -

علامه ابن دقيق العيد رحمه الله فرمائي :

"ومن فوائد التشميت تحصيل المودة و التأليف بين المسلمين، و تأديب العاطس بكسر النفس عن الكبر، و الحمل على التواضع، لما في ذكر الرحمة من الإشعار بالذنب الذي لا يعرفه عنه أكثر المكلفين" (٢) یعنی د تشمیت یو فائده خو دا ده چه دا د مسلمانانو په خپل مینځ کښې د محبت او مودت د حاصلیدو یو ذریعه ده . دویم دیکښې د پرنجی کوونکی کسر نفسی او دې په تواضع آماده کولو تربیت هم دې خکه چه دیکښې یرحمك الله ویلې کیږی . د رحمت دعا کیږی چه دیکښې ګناهونو طرف ته اشاره ده چه دینه اکثر مکلفین خلاص نه دی -

١٢٣ = بَاب تَشْمِيتِ الْعَاطِسِ إِذَا حَمِدَ اللَّهَ

فِيهِ أَبُو هُرَيْرَةَ [ر: ٥٨٦٩، ٥٨٧٠]

[٥٨٦٨] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَرَدِّ السَّلَامِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلْقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالسُّنْدُسِ وَالْمَيَاثِرِ [ر: ١١٨٢]

د تشمیت معنی : امام نووی رحمه الله فرمائی چه لفظ د "تشمیت" اصل کښې "تسمیت" په سین سره دې چه د هغې معنی ده هداك الله إلى السمت ، سمت طریقه ، سیرت او طرف ته وائی، بیا سین په شین بدل شو ، د تشمیت العاطس معنی ده ، پرنجی کوونکی ته د رحمت دعا کول ، یرحمك الله ویل (٣) علامه ابن عبدالبر په التمهید کښې فرمائی : أما التشميت : فمعناه : أبعد الله عنك الشماتة، وجنبك ما يشمت به عليك، وأما التسميت : فمعناه : جعلك الله على سمت حسن (٤)

یعنی د تشمیت معنی ده چه الله تعالی دې تا د دښمنانو د خوشحالیدو نه او د دوی د

---

(١) سنن أبي داود ، كتاب الأدب باب في العطاس : ٤\٣٠٧ (رقم الحديث ك ٥٠٢٩)

(٢) فتح الباري : ١٠\٧٣٥)

(٣) شرح مسلم للنووی كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة : ٢\١٨٨)

(٤) التمهيد لابن عبد البر في مرويات عبد الله بن أبي بكر حديث تاسع عشر : ١٧\٣٣٤)

مسخرو نه محفوظ کړی او د تسمیت معنی ده چه الله تعالی دې تا په ښه سیرت قایم کړی.
د تشمیت حکم: دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د تشمیت مشروعیت بیان کړیدې. پرنجی کوونکي که الحمد لله اووائی نو د دې په جواب کښې یرحمك الله ویلو څه حکم دې.
دیکښې اختلاف دې:

① دا سنت علی الکفایه دی. چه په مجلس کښې یو سړی هم جواب ورکړو نو دټولو د طرفه دا سنت اداء کیږی. حضرات شافعیه کښې امام نووی رحمه الله دا قول مختار کړیدې، بعض مالکیان هم دا اختیار کړیدې - (۱)

② د ظاهریه او په مالکیانو کښې د ابن مزین او د بعض شوافعو په نزد فرض عین دې، علامه ابن قیم رحمه الله هم دې قول ته ترجیح ورکړیده (۲) ده د دې په فرض عین کیدو باندې څو دلائل پیش کړیدی:

ا) ...... دحضرت ابوهریره رضي الله عنه حدیث په راتلونکي باب کښې راروان دې، چه دیکښې دی "فحق علی کل مسلم سمعه أن یشمته" یعنی په هر هغه مسلمان باندې دا حق دې چه چا پرنجی واوریدو نو ددې جواب دې په یرحمك الله سره ورکړی -

ب) .... امام مسلم رحمه الله د حضرت ابوهریره نه روایت رانقل کوی، چه هغې کښې دی "حق المسلم علی المسلم ست......" او دیکښې ئې تشمیت "هم شمار کړو - (۳)

ج) ...... بخاری او مسلم کښې د حضرت ابوهریره په یو بل حدیث کښې دی "خمس تجب للمسلم علی المسلم.... او دیکښې د تشمیت ذکر هم دې - (۴)

مسند احمد کښې د حضرت عائشه حدیث دې "إذا عطس أحدکم، فلیقل: الحمد لله علی کل حال، و لیقل الذی یرد علیه: یرحمك الله" (۵) (چه تاسو کښې څوك پرنجي اوکړی نو دې دې "الحمد لله علی کل حال" اووائی او جواب ورکوونکي دې "یرحمك الله" اووائی)

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه دې احادیثو کښې د "تجب" لفظ صراحتًا راغلې دې، لفظ د "حق" راغلې دې "علی" راغلې دې او د امر صیغه استعمال شویده چه کوم اصلاً د وجوب دپاره راځی، دې وجه نه د دې تقاضا ده چه دا فرض عین اوګرځولې شی چه فقهاء حضراتو دینه د کمو دلیلونو په بنیاد څو امور فرض عین ثابت کړیدی - (۶)

---

(۱) الأذکار النوویة مع الفتوحات الربانیة، کتاب السلام و الإستیذان و تشمیت العاطس، باب تشمیت العاطس و حکم التثاؤب: ۶\۱۵)

(۲) قال ابن القیم رحمه الله: ظاهر الحدیث المبدوء به: أن التشمیت فرض عین علی کل من سمع العاطس یحمد الله (زاد المعاد، فصل فی هدیه صلی الله علیه و سلم فی أذکار العطاس: ۲\۴۳۷)

(۳) صحیح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ٤\۱۷۰۵ (رقم الحدیث: ۲۱۶۲)

(۴) صحیح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ٤\۱۷۰۵ (رقم الحدیث: ۲۱۶۲) صحیح البخاری و کتاب الجنائز، باب الأمر باتباع الجنائز (رقم الحدیث: ۱۲٤۰)

(۵) مسند أحمد بن حنبل، فی مسانید أبی أیوب رضی الله عنه: ۵\٤۱۹)

(۶) فتح الباری: ۱۰\۷۳۶)

③ حنف حضرات او اكثر حنابله ، شوافع او مالكيانو كښې ابن رشد او ابن العربي په نزد د فرض كفايه دې . حافظ ابن حجر رحمه الله هم دې مسلك ته ترجيح وركړېده - (١)
ذكر شوې تمام احاديث بلاشبه په وجوب او په فرضيت دلالت كوي خو د دلالت على سبيل الكفايه كېدو منافي نه دې . مثلاً د سلام جواب وركول هم دې سره ذكر شوېدې خو دا بالاتفاق واجب على الكفايه دې ، دې وجه نه دا واجب خو دې خو كه يو كس هم په مجلس كښې جواب وركړو نو مجلس كښې به د ټولو نه كفي شي - خو دا وجوب هله دې چه كله پرنجى كوونكې "الحمد لله" ويلې وي . كنې بيا واجب نه دې -
قوله: فيه أبوهريرة : دې پسې راتلونكې باب كښې ذكر شوې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث مراد دې چه د هغې الفاظ دى "إن الله يحب العطاس ويكره التثاؤب ، فإذا عطس فحمد الله فحق على كل مسلم سمعه أن يشمته ......" (يعنى الله تعالى ته پرنجي كول خوښ او اسويلي كول ناخوښه دى ، تاسو كښې چه كله څوك پرنجي اوكړى نو دې دې الحمد لله اووائي او د اوريدونكې مسلمان حق دې چه دې په "يرحمك الله" سره ددې جواب وركړى -)
امام بخارى رحمه الله په باب كښې د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه چه كوم روايت ذكر كړېدې، ديكښې مطلقا د "تشميت العاطس" ذكر دې ، د څه قسم قيد نشته دې . حال دا دې چه امام بخارى رحمه الله د "اذاحمدالله" قيد لګولې دې . دا قيد د حضرت ابوهريره په ذكر شوى روايت كښې دې ، امام بخارى رحمه الله "فيه أبوهريرة" چه اوويلې نو دې ته ئې اشاره اوكړه ، چه د حضرت براء بن عازب روايت كښې مطلق د تشميت ذكر د "اذا حمد الله" په قيد سره مقيد دې -
شارح بخارى ابن بطال فرمائي چه امام بخارى رحمه الله لره پكار وو چه دې باب كښې ئې رومبې د حضرت ابوهريره روايت ذكر كړې وې دېنه پس ئې د حضرت براء بن عازب روايت راوړې وې ، دې دپاره چه معلوم وې چه ديكښې عام په خپل عموم باندې نه دې خو امام ته مرګ او اجل نيته ورنكړه او ده داسې تهذيب او ترتيب قائم نه كړې شو - (٣)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله ليكلې دى :
"والواقع أن هذا الصنيع لا يختص بهذه الترجمة ، بل قد أكثر منه البخارى الصحيح ، فطالما ترجم بالتقييد و التخصيص كما فى حديث الباب من إطلاق أو تعميم ويكتفى من دليل التقييد و التخصيص بالإشارة ، إما لما وقع فى بعض طرق الحديث الذى يورده ، أو فى حديث آخر ، كما صنع فى هذا الباب ، فإنه أشار بقوله : "فيه أبوهريرة" إلى ما ورد فى حديثه من تقييد الأمر بتشميت العاطس بما إذا حمد ، و هذا أدق التصرفين ، و دل

(١) فتح البارى : ١٠| ٧٣٦. ردالمختار على الدرالمختار. كتاب الحظر والاباحة. فصل فى البيع: ٥| ٢٩٣)
(٢) فتح البارى : ١٠\ ٧٣٦)
(٣) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩\ ٣٦١)

اكثارة من ذلك على أنه عن عمد منه ، لا أنه مات قبل تهذيبه ، بل عد العلماء ذلك من دقيق فهمه ، وحسن تصرفه في إيثار الأخفى على الأجلى ، شحذا للذهن ، وبعثا للطالب على تتبع طرق الحديث إلى غير ذلك من الفوائد"(١)

د حافظ ابن حجر رحمه الله د كلام حاصل دا دې چه امام بخاري رحمه الله د دې اسلوب او د صنيع نه د صحيح بخارى تراجم ډك دى . اما بخاري رحمه الله يو خاص ترجمه يا د يو قيد سره مقيد ترجمة الباب قائم كړى ، اوددې تر لاندې چه كوم احاديث ذكركوى هغه يا عام وى يا مطلق وى . امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب مقيد يا خاص ذكركړې دبته اشاره كوى چه حديث كښې د عام سره خاص او د مطلق سره مقيد مراد دې څکه چه دا تخصيص او تقييد د دې حديث په بعض نورو طرقو كښې ذكر وى ، امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب سره دې طرقو ته اشاره كوى ، يا يو بل حديث كښې ددې ذكر وى امام هغې ته اشاره كوى.... لكه چه دلته كښې " فيه أبوهريرة " نې اوويلې بل حديث ته ئې اشاره اوكړه ، چه ديكښې د تشميت حكم مطلق نه دې بلكه مقيد بالحمد دې ، د صحيح بخارى په تراجمو كښې دا صنيع ډيره موندلې كيږى چه كومه د دې خبرې علامت دې چه امام د تشحيذ د اذهانو دپاره او طالب علم ته د حديث د طرقو په تلاش باندې ترغيب وركولو دپاره داسې په قصد سره كوى -

هغه خلق چه كوم د تشميت د حكم نه مستثنى دى : ① بهر حال د تشميت د دې عام حكم نه يو خو هغه پرنجى والا مستثنى دې ، چه كوم " الحمدلله " نه وى ويلې -

② دويم كافر هم ددې حكم لاندې نه دې داخل ، سنن ابي داود كښې د حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه روايت دې " كانت اليهود يتعاطسون عند النبي صلى الله عليه و سلم رجاء أن يقول : يرحمكم الله ،فكان يقول : يهديكم الله ويصلح بالكم "(٢) (يهودو به د نبى كريم ﷺ په خوا كښې پرنجې كولو په دې اميد چه حضور ﷺ به دوى ته يرحمك الله " اووائى ، خو حضور به يهديكم الله و يصلح بالكم (يعنى الله تعالى دې تاسو ته هدايت دركړى او د ستاسو د حالت اصلاح دې اوكړى) به فرمائل)

③ دريم د زكام په وجه پرنجې كوونكې كس هم ددې حكم په عموم كښې نه دې داخل - حضرت ابوهريره روايت دې " شمت أخاك واحدة ، وثنتين ، وثلاثا ، و ما كان بعد ذلك فهو زكام "(٣) يعنى خپل مسلمان رور ته يرحمك الله سره جواب وركړه ، يو ځل يا دوه ځله يا درې ځله ،دينه پس كه ده ته پرنجې راغلو نو دا زكام دې -

---

(١) فتح الباري : ١٠\٧٣٧)

(٢) سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب كيف يشمت الذمي : ٤\٣٠٨ (رقم الحديث : ٥٠٣٨)

(٣) سنن أبي داود. كتاب الأدب ، باب كم مرة يشمت العاطس : ٤\٣٠٨ (رقم الحديث : ٥٠٣٤)

امام مالك رحمه الله په موطا كښې د عبد الله بن ابى بكر نه مرفوع روايت نقل كړېدې چه رسول الله ﷺ فرمائى "إن عطس فشمّته ، ثم إن عطس فشمّته ، ثم إن عطس فشمّته وقل : إنك مضنوك " قال عبد الله بن أبي بكر : لا أدرى ، أبعد الثالثة أو الرابعة " (١) يعنى كه ده ته پرنجى راشى نو ده ته يرحمك الله سره جواب ورکړه ، بيا که پرنجې اوکړى نو يرحمك الله ورته اووايه که بيا راشى نو يرحمك الله ورته اووايه که بيا ورته پرنجې راغلو نو ورته اووايه دستا زکام دې راوى عبد الله بن ابي بكر وائي ما ته نه ده معلومه چه دا جمله د دريم ځل نه پس ويل دى او كه د څلورم ځل نه پس)

عبدالرزاق هم په خپل " مصنف " كښې د عبد الله بن ابى بكر په طريق سره دا روايت نقل كړېدې ديكښې دى " فشمته ثلاثا فما كان بعد ذلك ، فهو زكام " (٢) يعنى درې ځله " يرحمك الله " اووايه دينه پس زكام دې -

ابن ابى شيبه د عمروبن العاص په طريق سره روايت رانقل كړېدې ديكښې دى " شمتوه ثلاثا فإن زاد ، فهو داء يخرج من رأسه " (٣) يعنى درې ځله يرحمك الله اووائې ، دينه زيات که ورته پرنجې راغلو نو دا يو بيمارى ده چه دده د سره راوځى) خو دا روايت موقوف دې -

دارنګه د عبدالله بن زبير يو موقوف روايت هم دوى نقل كړېدې " إن رجلا عطس عنده ، فشمته ، ثم عطس ، فقال له في الرابعة : أنت مضنوك " (٤) يعنى د عبد الله بن زبير په خوا کښې يو سړى ته پرنجې راغلو ، دوى اوويل يرحمك الله ، ده ته بيا پرنجې راغلو نو په څلورم ځل ئې ورته اوويل : ته زكام وهلې ئې ")

امام ترمذى رحمه الله د حضرت سلمه ﷺ نه هم يو مرفوع روايت د عبد الله بن مبارك په طريق سره رانقل كړېدې ديكښې دى : عطس رجل عند رسول الله صلى الله عليه و سلم ، وأنا شاهد ، فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يرحمك الله ، ثم عطس الثانية و الثالثة : فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : هذا رجل مزكوم -

يعنى د حضور اكرم ﷺ په خوا كښې يو سړې پرنجې اوكړو او څه هم حاضر ووم ، نو حضور ﷺ ده ته يرحمك الله اوويل : په دويم ځل او په دريم ځل ئې هم پرنجې اوكړو نو حضور اوفرمائل : د ده زكام دې " -

دينه پس امام ترمذى هم دا روايت د يحي بن سعيد په طريق سره نقل كړېدې ، ديكښې دى " إلا أنه قال له في الثالثة : أنت مزكوم " يعنى په دريم ځل حضور ﷺ اوفرمائل : د ستا زكام دې -

(١) المؤطاء للإمام مالک رحمه الله ، كتاب الاستئذان ، باب التشميت فى العاطس : ٢ \ ٩٨٥)
(٢) مصنف عبد الرزاق ، باب وجوب التشميت : ١٠ \ ٤٥٣ (رقم الحديث : ١٩٤٨٢)
(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٧٣٧)
(٤) فتح البارى : ١٠ \ ٧٣٧)

امام ترمذي رحمه الله دي روايت لره د عبدالله بن مبارك په روايت ترجيح وركړيده - [1]
ددې تمامو روايتونو نه دا خبره خو بهر حال قطعي طور باندې معلومه شوه چه د " تشميت " د عام حكم نه د زكام په وجه پرنجې كوونكې كس مستثنى دې -
وراندې په روايتونو كښې اختلاف دې چه په دويم ځل به په ده دا حكم لګولې كيږي يا په دريم ځل پرنجې كولو سره به دې " مزكوم " ګرځولې كيږي . صحيح او راجح قول په دريم ځل پرنجې كولو سره په ده دا حكم به لګولې كيږي [2] او مطلب به دا وى چه اوس ته ددې دعا مستحق نه ئې ځكه چه دا دعا شريعت كښې د هغه پرنجې كوونكې سړى سره خاص ده چه د هغه پرنجې د څه بيمارئ يا د زكام په وجه نه وى بلكه هغه پرنجې مراد دې چه كوم د نشاط او د تازګئ سبب جوړيږى لكه چه علامه ابن عربى په شرح د ترمذى كښې ليكى :

" إذا تكرر العطاس في المجلس الواحد ، تكرر القول في الحمد و الرد .... فاختلف الرواة فيه اختلافا كثيرا ، فقيل : يقال له في الثانية : إنك مزكوم ، وقيل : يقال له في الثالثة ، وقيل في الرابعة ... و الأصح أن ذلك في الثالثة ، المعنى في قوله : إنك مضنوك ، أى مضيق على مجارى نفسك ، فهو مرض حادث لا خفة محمودة ، فإن قيل : كان حقه إذا دل على أنه ألم أن يضاعف له الدعا ؟ قيل : يدعى له ، ولكن ليس بدعاء العطاس المشروع ، ولكن دعاء المسلم لمسلم من العافية و السلامة ، وليس من باب التشميت " [3]

دې عبارت كښې دا اشكال هم حل كړې شو چه د زكام په پرنجې كوونكې د " يرحمك الله " ويلو خو زيات مستحق دې ، بيا دده په حق كښې " تشميت " ولې ضرورى نه دې ؟
جواب واضح دې چه " يرحمك الله " ويل ذې موقع باندې د يو مخصوص عمل په طور شرعا وضع كړې شويدې . دې وجه نه د بيمار دپاره خو نورې دعاګانې كيدې شى ، خو د تشميت حكم دده په حق كښې به نه وى جارى - [4]
دينه دا هم معلومه شوه چه كه يو زكام والا ته پرله پسې پرنجې نه راځى بلكه په وقفه وقفه سره يو پرنجې ورته راځى ، يا د زكام په وجه ورته په مجلس كښې صرف يو ځل پرنجې راغلو دوه درې پرنجې ورته رانغللې نو تشميت د ده حق كښې ضرورى نه دې ، ځكه چه دې بيمار دې - [5]
آخره كښې دا خبره پاتې كيږى چه يو سړى ته د زكام په وجه پرنجې راځى خو دې الحمد لله وائى نو دده په جواب كښې يرحمك الله ويل جائز دى اوكه نه؟.... نو ديكښې دوه قوله دې -
د حضرت ابوهريره د يو حديث نه ددې نهى معلوميږى چه كوم ابويعلى او ابن السني ذكر كړيدې د هغې الفاظ دى :

---

[1] سنن الترمذى ، كتاب الأب ، باب ما جاء كم يشمت العاطس : ۵ \ ۸۴ (رقم الحديث : ۲۷۴۳)
[2] فتح البارى : ۱۰ \ ۷۳۸)
[3] شرح الترمذى لابن عربى المالكى ،كتاب الأدب ، باب ما جاء كيف تشميت العاطس : ۱۰ \ ۲۰۱ ، ۲۰۲)
[4] فتح البارى : ۱۰ \ ۷۲۹)
[5] فتح البارى : ۱۰ \ ۷۴۰)

"إذا عطس أحدكم فليشمته جليسه، فإن زاد على ثلاث فهو مزكوم، ولا يشمته بعد ثلاث" (١)
دې حديث کښې د درې ځلو نه پس د تشميت نه منع شويده ، خو امام نووی رحمه الله فرمائی چه د دې په سند کښې د يو راوی حال ما ته معلوم نه شو ، خو د روايت باقی سند صحيح دې - (٢)
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي هغه راوی سليمان بن ابی داود دې چه ده لره امام نسائی رحمه الله ضعيف او غير مامون ګرځولې دې - (٣)
د دې په عکس د عبيد بن رفاعه د يو روايت نه جواز معلوميږی چه کوم امام ترمذی او ابوداود نقل کړيدې ، ددې الفاظ دی : "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : يشمت العاطس ثلاثا، فإن زاد، فإن شئت فشمته، وإن شئت فلا" (٤)
او په سنن ابی داود کښې دی : "تشميت العاطس ثلاثا فإن شئت أن تشمته فشمته، وإن شئت فكف"
سنن أبي داود، كتاب الأدب وباب كم مرة يشمت العاطس ٤\٣٠٨ (رقم الحديث : ٥٠٣٦)
دې روايت نه اختيار او جواز معلوميږی ، اګر چه امام ترمذی رحمه الله د دې حديث سند مجهول او حديث ئې غريب ګرځولې دې ، دوی فرمايي : "هذا حديث غريب، وإسناد مجهول" (٥)
خو حافظ ابن حجر فرمائی چه دده تمام سند مجهول نه دې ، بلکه اکثر راويان ئې ثقه دی، خو د بعض په نومونو کښې تغيير او ابهام موندلې کيږی - (٦) ابن عربی په شرح د ترمذی کښې په دې تبصره کړيده او ليکلي ئې دی :
"وهو وإن كان مجهولا، فإنه يستحب العمل به، لأنه دعاء بخير وصلة اللجليس وتودد له" (٧)
اګر چه ديکښې راوی مجهول دې خو بيا هم په دې عمل مستحب دې ځکه دا دعاء د خير ده او ديکښې د ملګری سره د تعلق او د محبت اظهار هم دې -
ابن عبد البر په شرح د موطا کښې ددې حديث د نقل کولو نه پس فرمائی چه په دې عمل کول زيات بهتر او اولی دې - (٨)
حاصل د کلام دا چه د تشميت د عام حکم نه ددرې کسانو تخصيص شويدې ، يو هغه کس چه هغه الحمد لله نه وی ويلې ، دويم کافر او دريم زکام وهلې -

---

١) فتح الباري : ١٠\٧٣٩
٢) فتح الباري : ١٠\٧٣٩
٣) فتح الباري : ١٠\٧٣٩
٤) سنن الترمذی كتاب الادب باب ما جاء كم يشمت العاطس ٥|٨٥ (رقم الحديث ٢٧٤٤) ايضاً سنن ابی داؤد ٤|٣٠٨ (رقم الحديث ٥٠٣٦)
٥) سنن الترمذی . كتاب الأدب باب ما جاء كم يشمت العاطس : ٥\٨٥
٦) فتح الباري : ١٠\٧٣٩
٧) شرح الترمذی لابن عربی مالكی . كتاب الأدب باب ما جاء كم يشمت العاطس : ١٠\٢٠٥
٨) التمهيد لابن عبد البر فی مرويات عبد الله بن أبی بكر . حديث تاسع عشر : ١٧\٣٢٨

عالمانو دې دريو سره په څلورم نمبر کښې هغه کس هم داخل کړيدې چه کوم تشميت نه خوښوى ، يعنى چه ديو کس باره کښې په قرائنو معلومه شى چه دې تشميت ښه نه ګڼړى نو ده ته په يرحمك الله سره جواب نه دى ورکول پکار ، تشميت اګر چه سنت دې ، خو دا صرف د هغه کس په حق کښې مسنون دې چه ده ته دا خوښ وى ، چه څوك دا په څه وجه هم نه خوښوى نو دده حق کښې دا سنت نه دې - (١)

ابن دقيق العيد فرمايى چه " تشميت " تر هغه نه دى پريخودل پکار چه ترکومې د ضرر يره نه وى او د ضرر د يرې په صورت کښې د دې د پريخودو جواز شته ، دينه وړاندې نشته دې - (٢)

١٢٥=بَاب مَا يُسْتَحَبُّ مِنْ الْعُطَاسِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْ التَّثَاؤُبِ

[٥٨٦٩] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَحَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يُشَمِّتَهُ وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنْ الشَّيْطَانِ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِذَا قَالَ هَا ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر:٣١١٥]

امام بخارى رحمه الله دې باب کښې د پرنجې د خوښوالى او د اسويلى د ناخوښوالى بيان کړيدې -

دباب روايت د حضرت ابوهريره نه دې رسول الله ﷺ فرمائى الله تعالى پرنجې خوښوى او اسويلې کول ورته ناخوښه دى ، چه کله يو سړې پرنجې اوکړى او " الحمد لله " اووايى نوهر هغه مسلمان چه دا واورې په ده واجب دى چه د دې جواب په يرحمك الله سره ورکړې ، تر کومې چه د اسويلى تعلق دې نو دا د شيطان د طرفه دې ، حتى الوسع د اسويلى بندولو کوشش اوکړئ ، ځکه چه اسويلې اخستو چه کله يو کس د " هاء " اواز کوى نو شيطان خاندى (او خوشحاليږى) -

عُطاس يعنى پرنجې د نشاط او د بدن د سپکيدو په وجه راځى ، او پرنجې نه پس د سړى طبيعت کښې زياته تازګى او نشاط پيدا کيږى ، دې وجه نه دا خوښ عمل دې -

ددې په عکس اسويلى کول د ناراستئ او د سستئ علامت دې ، او د بدن د درنيدو په سبب دا پيدا کيږى دې وجه نه دا ناخوښه دې ، حاصل دا چه د پرنجې خو ښيدل او د اسويلى ناخوښه کيدل دواړه د سبب په اعتبار سره دى ، لکه علامه قسطلانى فرمائى :

فالمحبة والكراهة المذكوران منصرفان إلى ما ينشأ عن سببهما - (٣)

د اسويلى د شيطان د طرفه کيدو مطلب دا دې چه دومره زيات خوراك کول چه طبيعت درون او ناراسته شى ، د شيطان په واسطه او په وسوسه کيږى ، دې وجه نه ددې نسبت.

---

(١) فتح البارى : ١٠\٧٤٠)

(٢) فتح البارى : ١٠\٧٤٠)

(٣) ارشاد السارى : ١٣\٢٢٣)

شيطان ته اوكړې شو - (۱)

۱۲۶ = باب إذا عطس كيف يشمت

[۵۸۷۰] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَإِذَا قَالَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَلْيَقُلْ يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ

پرنجي كوونكي ته څنګه جواب وركړې شى ؟ امام بخارى رحمه الله دې باب ددې طريقه بيان كړيده -

روايت د باب كښې ددې طريقه بيان شويده چه پرنجې كوونكې چه " الحمد لله " اووائى او دده ملګرې چه ده ته يرحمك الله سره جواب وركړى ، نو چه كله دې ده ته يرحمك الله اووائى نو دې دې ورته په جواب كښې اووائى " يهديكم الله و يصلح بالكم " -

حاصل دا چه كله د پرنجي جواب څوك په يرحمك الله سره وركړى نو پرنجې كوونكې دې د دې په بدله كښې ورته دوه دعائيه جملې اووائى يو يهديكم الله او دويم يصلح بالكم -

طبرى د حضرت ابن مسعود او د حضرت ابن عمر نه روايت نقل كړيدې . ديكښې د " يهديكم الله ويصلح بالكم " په ځائې " يغفر الله لنا ولكم " دې يعنى پرنجى والا به د " يرحمك الله " په جواب كښې " يغفر الله لنا ولكم " وائى - (۲)

شارح بخارى ابن بطال د امام مالك او د امام شافعى په باره كښې ليكلې دى چه دوى په حديث كښې وارد دواړو قسم جملو كښې اختيار وركړيدې - (۳)

ابن رشد فرمائى چه " يغفر الله لنا ولكم " ويل زيات بهتر دى ځكه چه مكلف د طلب او د دعاء د مغفرت زيات محتاج وى .(۴)

بهر حال مشهور خو " يهديكم الله و يصلح بالكم " دې لكه چه دلته روايت د باب كښې دې ، كه دواړه جمع كړې شى نو زيات بهتر دې - (۵)

۱۲۷ = باب لا يشمت العاطس إذا لم يحمد الله

[۵۸۷۱] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الْآخَرَ

---

۱) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۲۶

۲) شرح صحيح البخارى لا بن بطال : ۹ \ ۳۶۸ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۲۵)

۳) شرح صحيح البخارى لا بن بطال : ۹ \ ۳۶۸ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۲۵)

۴) ۳۸ فتح البارى : ۱۰ \ ۷۴۳ . ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۲۵)

۵) فتح البارى : ۱۰ \ ۷۴۳ .ارشاد السارى : ۱۳ \ ۲۲۵)

فَقَالَ الرَّجُلُ يَارَسُولَ اللّٰهِ شَمَّتَّ هٰذَا وَلَمْ تُشَمِّتْنِي قَالَ إِنَّ هٰذَا حَمِدَ اللّٰهَ وَلَمْ تَحْمَدِ اللّٰهَ [ر:٥٨٦٧]

لکه چه دینه وړاندې تفصیل سره ددې بحث تیر شو چه پرنجې والا چه " الحمد لله " اووائی نو بیا هله ده ته جواب ورکول ضروری دی ، خو که ده الحمد لله او نه ویلې نو پرنجې اوریدونکی باندې جواب ورکول واجب نه دی - حدیث د باب کښې ددې تصریح راغلې ده - امام نووی رحمه الله وائی چه یو سړی پرنجې اوکړو او ده " الحمد لله " او نه ویلې نو ده ته " الحمد لله " یادول مستحب دی دې دپاره چه دې " الحمد لله اووائی او بیا ده " یرحمك الله " سره جواب ورکړې شی - (١)

١٢٨ = بَاب إِذَا تَثَاءَبَ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ

[٥٨٧٢] حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللّٰهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر:٣١١٥]

چا ته چه اسویلې راشی نو دې دې په خُله باندې لاس کیږدی ، د اسویلی اخستو وخت کښې خُله وازیږی او که لاس وغیره باندې دا پټه نه کړې شی نو یو خو دا یره ده چه خُلې ته مچ وغیره به ورننوځې دویم مخ بد لګی ، دې وجه نه د دې پټول پکار دی - " تثاوب " واو سره هم دې او په همزه سره تثاءب " هم دې -

حدیث د باب کښې د لاس د ایخودو ذکر نشته دې ، امام بخاری رحمه الله چه په ترجمة الباب کښې کوم الفاظ ذکر کړیدی نو، دا الفاظ د سنن ابن ماجه په روایت کښې دی ، هلته د روایت الفاظ دی " إذا تثاوب أحدكم فليضع يده على فيه ، ولا يعوى ، فمن الشيطان يضحك منه " (٢) یعنی تاسو کښې چه چا ته اسویلی راشی نو دې دې خپل لاس په خُله کیږدی او په زوره دې اواز نه اوباسی ځکه چه شیطان د دې په وجه خاندی -

دا روایت چه د امام بخاری رحمه الله په شرط پوره نه وو ، دې وجه نه امام د خپل عادت مطابق په ترجمة الباب کښې د دې ذکر اوکړو ، د مسلم شریف په روایت کښې دی " إذا تثاءب أحدكم فيمسك بيده على فمه " (٣)

قوله: فإذا تثاوب أحدكم فليرده ما استطاع: یعنی چه چا ته اسویلې راشی نو دې دې

---

(١) ارشاد السارى : ١٣ \ ٢٢٦ فتح البارى : ١٠ \ ٧٤٥)

(٢) سنن ابن ماجه، كتاب الصلاة باب مايكره فى الصلاة رقم الحديث: ٩٦٨ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ٢٢٧ ، فتح البارى : ١٠ \ ٧٤٦)

(٣) صحيح مسلم ، كتاب الزهد ، باب تشميت العاطس و كراهة التثاوب : ٢ \ ٤١٣)

حتى الوسع دا بند کړی یعنی د ایسارولو اسباب دې اختیار کړی -

بعضو ویلي دی چه " إذا تثاوب "، د " إذا أراد أن يتثاوب " په معنی دې يعنی چه څوك اسويلي کوی نو اسویلي دې نه کوی بلکه دا دې رد کړی - (1)

اسویلي چه کله په خپله راځی نو د دې رد کول ډیر کرتې مشکل وی ، په مانځه کښې د دې کراهت نور هم زیاتیږی عالمانو لیکلي دی چه د رسول الله ﷺ تصور دې اوکړې شی نو اسویلي راتلل به موقوف شی-

شاید ددې وجه دا وی چه د رسول الله ﷺ په خصائصو کښې يو خصوصيت دا بيان شوې دې چه دوی کله هم اسویلي نه دې کړې ، امام بخاری رحمه الله په " تاريخ " کښې او ابن ابی شیبه په " مصنف " کښې د يزيد بن الاصم يو مرسل روايت نقل کړيدې ، ديکښې دی :

" ما تثاءب النبی صلی الله علیه وسلم قط " (2)

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې دا وضاحت نه دې کړې چه د اسویلی راتلو په وخت کوم يو لاس په خُله ایخودل پکار دی ؟ په يو روايت کښې ددې تصريح هم نشته دې ، خو صحیح ابی عوانه کښې د دې روايت ذکر کولو نه پس د يو راوی سهيل عمل نقل کړې شوې دې چه دوی د حدیث بیانولو نه پس به خپل ګس لاس په خُله کیخودو (3) چه دینه معلومیږی چه ګس لاس په خُله ایخودل پکار دی خو د ده په دې عمل کښې دا امکان هم شته چه کیدې شی چه د ښی لاس د تخصیص د ختمولو دپاره ده داسې کړې وی ، د دې ښودلو دپاره چه په داسې موقع باندې په خُله ګس لاس هم ایخودې شی- (4) و الله اعلم

وصلی الله علی خیر خلقه محمد وعلی آله وصحبه أجمعين

وهذا آخر ما اردنا ایراده من شرح احادیث کتاب الطب وکتاب اللباس وکتاب الادب من صحیح البخاری رحمه الله تعالیٰ للشیخ المحدث الجلیل سلیم الله خان حفظه الله ورعاه ومتعنا الله بطول حیاته وقد وقع الفراغ من تسویده، واعادة النظر فیه، ثم تصحیح ملازم الطبع بیوم الاثنین ١٢ ربیع الاول ١٤٢٥ هـ الموافق ٣ مایو ٢٠٠٤ م والحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات وصلی الله علیه النبی الامی وآله وصحبه وتابعیهم وسلم علیه وعلیهم ما دامت الارض والسمٰوات، رتبه وراجع نصوصه وعلق علیه ابن الحسن العباسی عضو قسم التحقیق والتصنیف والاستاذ بالجامعة الفاروقیة، وفقه الله تعالیٰ لاتمام باقی الکتب کما یحبه ویرضاه وهو علی کل شیء قدیر، ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم، ویلیه ان شاء الله شرح کتاب الاستئذان _

(1) فتح الباری : ١٠\٧٤٦)

(2) فتح الباری : ١٠\٧٤٧)

(3) ارشاد الساری : ١٣\ ٢٢٧)

(4) ارشاد الساری : ١٣\٢٢٧)

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

((مصادر ومراجع))

القرآن الكريم: كلام رب العالمين.

الابواب والتراجم لصحيح البخاری: شيخ الحديث مولانا محمد زكريا صاحب (متوفی ۱۴۰۲ھ مطابق ۱۹۸۲ء) ایچ ایم سعید کمپنی پاکستان چوک کراچی.

اتحاف السادة المتقين بشرح أسرار إحياء علوم الدين: علامہ سید محمد بن محمد الحسینی الزبیدی المشهور بمرتضی (متوفی ۱۲۰۵ھ) دار احیاء التراث العربی

الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان امام ابوحاتم محمد بن حبان بُستی متوفی ۳۵۴ھ موسسة الرسالة بیروت.

احسن الفتاوی مفتی رشید احمد صاحب لدھیانوی ایچ ایم سعید کمپنی

أحكام القرآن—علامہ محمد بن عبدالله ابن العربی مالکی دار المعرفة بیروت،

أحكام القرآن—علامہ ابوبکر احمد بن علی جصاص دار الكتب العربية، بیروت،

احكام القرآن\ مولانا ظفر احمد عثمانی\ ادارة القرآن کراچی

إحياء علوم الدين مع شرح اتحاف السادة المتقين: امام محمد بن محمد الغزالی (متوفی ۵۰۵ھ) دار إحياء التراث العربی. بیروت،

الأدب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، امیر المومنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری المتوفی (۲۵۶ھ) مکتبة الإيمان المدينة المنورة۔

كتاب الأذكار النواوية بشرح الفتوحات الربانيه: إمام محی الدين أبوزكريا يحيی بن شرف النووی (۶۷۶ھ). المكتبة الإسلاميه لصاحبها الحاج رياض الشيخ

إرشاد الساری شرح صحيح البخاری: ابوالعباس شهاب الدين أحمد بن محمد القسطلانی (متوفی ۹۲۳ھ) المطبعة الكبرى الأميرية. مصر طبع سادس ۱۳۰۴ھ

ألإستيعاب فی اسماء الأصحاب بهامش الإصابة: ابوعمر يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبدالبر (متوفی ۴۶۳ھ) دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، بیروت

أسد الغابة عزالدين أبوالحسن علی بن محمد الجزری المعروف بابن الأثير المتوفی ۶۳۰ھ دار الكتب العلمية بیروت_

أشعة اللمعات: شيخ عبدالحق محدث دهلوی (متوفی ۱۰۵۲ھ) مکتبه نوریه رضویه سکهر پاکستان،

الإصابة فی تميز الصحابة: شهاب الدين ابوالفضل أحمد بن علی القسطلانی المصری المعروف بابن حجر (متوفی ۸۵۲ھ) دار الفكر. بیروت

إعلاء السنن علامه ظفر احمد عثمانی متوفی ۱۳۹۴ھ ادارة القرآن کراچی

الأعلام: خيرالدين بن محمود بن محمد الزركلی (متوفی ۱۳۹۶ھ مطابق ۱۹۷۶ء) دار العلم للملايين

الإكمال—الأمير الحافظ ابن ماكولا متوفی (۴۷۵ھ) محمد امين دمج بیروت. لبنان

شرح الأبی علی مسلم (انظروا إكمال المعلم). ابوعبدالله محمد بن خلفة الابی المالكی رحمه الله، المتوفی ۸۲۷ھ، دار احياء التراث العربی بیروت۔

الفية الحديث للحافظ العراقي: إمام أبو الفضل زين الدين عبد الرحيم بن الحسين العراقي (المتوفى ۸۰۶ھ) دار الجيل بيروت،

امداد الفتاوی \ مولانا اشرف علی تھانوی (۱۳۶۲ھجری) مکتبہ دار العلوم کراچی

امداد الباری / حضرت مولانا عبد الجبار اعظمی، مکتبہ حرم مراد آباد۔

الانصاف فی معرفة الراجح من الخلاف علاء الدین علی بن سلیمان مرداوی دار احیاء التراث العربی۔

أنوار الباری: مولانا سید أحمد رضا بجنوری مد ظلهم. مدینه پریس بجنور

أوجز المسالك إلى مؤطأ مالك: شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا صاحب (متوفی ۱۴۰۲ھ) ادارہ تالیفات اشرفیه ملتان،

البحر الرائق علامة زین العابدین بن ابراهیم بن نجیم المتوفی ۹۶۹ھ أو المتوفی یا المتوفی ۹۷۰ھ مکتبه رشیدیه کوئٹه

بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ملك العلماء علاء الدین ابوبکر بن مسعود الکاسانی المتوفی ۵۸۷ھ ایچ ایم سعید کمپنی کراچی۔

البدر الساری، حاشیه فیض الباری: حضرت مولانا بدر عالم میرٹھی (۱۳۸۵ھ) ربانی بک ڈپو دهلی ۱۹۸۰ء

بذل المجهود في حل أبي داود: حضرت العلامه خليل أحمد سهارنپوری (متوفی ۱۳۴۶ھ) مطبع ندوة العلماء لکنهو ۱۳۹۳ھ مطابق ۱۹۷۳م

بهشتی زیور_ حضرت مولانا اشرف علی تھانوی ۱۳۶۱ھ، مکتبه رحمانیه لاهور.

تاج العروس من جواهر القاموس: أبو الفيض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرتضى الزبيدي (۱۲۰۵ھ). دار مكتبة الحياة بيروت لبنان،

التاج والاكليل على حاشية المواهب الجليل للامام المواقف المالكي، دار الفكر، بيروت

تاريخ الخميس في احوال أنفس نفيس: شيخ حسين بن محمد بن الحسن الديار بكري المالكي. (متوفى ۹۶۶ھ)، مؤسسة شعبان بيروت،

التاريخ الصغير للأمير المومنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري المتوفى ۲۵۶ھ، المكتبة الأثرية شيخوپوره

تاريخ عثمان بن سعيد الدارمي المتوفى ۲۸۰ھ عن أبي زكريا يحيى بن معين المتوفى ۲۳۳ھ دار المأمون للتراث ۱۴۰۰ھ

التاريخ الكبير: أمير المؤمنين في الحديث محمد بن إسماعيل البخاري (متوفى ۲۵۶ھ). دار الكتب العلمية بيروت،

تاريخ الطبري ابوجعفر محمد بن جرير الطبري \ متوفى ۳۱۰ هجری مؤسسة الرسالة

تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف أبو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزي (متوفى ۷۴۲ھ) المكتب الإسلامي بيروت طبع دويم ۱۴۰۳ھ مطابق ۱۹۸۳م

تدريب الراوي شرح تقريب النواوي: حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي (متوفى ۹۱۱ھ) المكتبة العلمية مدينه منورة،

تذكرة الحفاظ: حافظ أبو عبد الله شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان ذهبي (متوفى ۷۴۸ھ). دار المعارف العثمانيه الهند،

تربیت السالك، حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمه الله ۱۳۶۱ هجری دار الاشاعت کراچی

التعليق الصبيح: حضرت مولانا محمد ادریس صاحب کاندهلوی متوفی ۱۳۹۴ھ مکتبة عثمانية لاهور

تعليقات على تهذيب الكمال، للدكتور بشار عواد معروف حفظه الله تعالى مؤسسة الرسالة الطبعة الأولى ۱۴۱۳ھ،

تعليقات على لامع الدراري شيخ الحديث مولانا محمد زكريا المتوفى ۱۴۰۲ھ، الموافق ۱۹۸۲م، مكتبة إمدادية مكة المكرمة۔

تعليقات ابن ماجه للشيخ محمد فؤاد عبد الباقي، دار الكتاب اللبناني، بيروت

تغليق التعليق للحافظ أحمد بن علي المعروف بابن حجر المتوفى ۸۵۲ھ، المكتب الإسلامي ودار عمار۔

تفسیر القرآن العظیم: حافظ أبوالفداء عماد الدین إسماعیل بن عمر ابن کثیر دمشقی (متوفی ۷۷۴ھ) دار الفکر بیروت،
تفسیر الطبری (جامع البیان) إمام محمد بن جریر الطبری المتوفی ۳۱۰ھ دار المعرفة بیروت۔
التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب): إمام أبوعبدالله فخرالدین محمد بن عمر الحسین رازی (متوفی ۶۰۶ھ). مکتب الاعلام الإسلامی ایران،
تفسیر الکشاف: جار الله محمود بن عمر الزمخشری (المتوفی ۵۳۸ھ). دار الکتاب العربی بیروت،
تفسیر الماوردی علی بن حبیب الماوردی، وزارة الاوقاف والشؤون الاسلامیة، بیروت
تقریب التهذیب: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ) دار الرشید حلب ۱۴۰۶ھ
تکملہ فتح الملهم: حضرت مولانا محمد تقی عثمانی مد ظلهم. مکتبه دار العلوم کراچی،
التلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الکبیر: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ). دار نشر الکتب الإسلامیہ لاهور،
تلخیص المستدرک (المطبوع بذیل المستدرک): حافظ شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان ذهبی (متوفی ۷۴۸ھ). دار الفکر بیروت،
التمهید لابن عبدالبر: الحافظ أبوعمر یوسف بن عبدالله مالکی (متوفی ۴۶۳ھ). المکتبة التجاریة مکة المکرمه،
تنقیح الفتاوی الحامدیة، علامه محمد امین بن عمر بن عبد العزیز المعروف بابن عابدین۔
تنویر الابصار للشیخ شمس الدین محمد بن عبدالله بن احمد الغزی الحنفی، المتوفی ۱۰۰۴ هجری، مکتبه رشیدیه کوئته۔
تهذیب الأسماء واللغات: إمام ابوزکریا یحیی بن شرف الدین النووی (متوفی ۶۷۶ھ) إدارة الطباعة المنیریه،
تهذیب التهذیب: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ) دائرة المعارف النظامیه حیدر آباد دکن ۱۳۲۵،
تهذیب الکمال: حافظ جمال الدین أبوالحجاج یوسف بن عبدالرحمن مزی (متوفی ۷۴۲ھ). مؤسسة الرساله طبع اول ۱۴۱۳،
تیسیر مصطلح الحدیث للدکتور محمود الطحان حفظه الله قدیمی کتب خانه کراچی۔
الثقات: لابن حبان حافظ أبوحاتم محمد بن حبان بستی (متوفی ۳۵۴ھ) دار المعارف العثمانیه حیدرآباد ۱۳۹۳ھ،
جامع ترمذی (سنن ترمذی) إمام أبوعیسی محمد بن عیسی بن سورة ترمذی (متوفی ۲۷۹ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی/ دار إحیاء التراث العربی
الجامع لأحکام القرآن: (تفسیر قرطبی) إمام أبوعبدالله محمد بن أحمد الأنصاری القرطبی (متوفی ۶۷۱ھ) دار الفکر بیروت،
جامع المسانید، للإمام أبی المؤید محمد بن محمود الخوارزمی المتوفی ۶۶۵ھ، المکتبة الإسلامیة سمندری لائل پور
الجرح والتعدیل/ عبدالرحمن بن ابی حاتم الرازی رحمه الله، المتوفی ۳۲۷ھ، دائرة المعارف عثمانیه حیدر آباد دکن۔
جمع الوسائل فی شرح الشمائل۔ الامام علی بن سلطان القاری، رحمه الله، متوفی ۱۰۱۴ھ، ادارة تالیفات اشرفیه ملتان۔
الحاوی للفتاوی: للحافظ جلال الدین عبدالرحمن السیوطی المتوفی (۹۱۱ھ) مکتبة نوریة رضویة فیصل آباد)
حلیة الأولیاء: حافظ أبونعیم أحمد بن عبدالله بن أحمد أصبهانی شافعی (متوفی ۴۳۰ھ) دار الفکر بیروت،
خلاصة الخزرجی (خلاصة تذهیب تهذیب الکمال) للعلامة صفی الدین الخزرجی المتوفی د ۹۲۳ھ، نه پس مکتب المطبوعات الإسلامیة بحلب)
الدر المختار: علامه علاء الدین محمد بن محمد الحصکفی (متوفی ۱۰۸۸ھ) مکتبه رشیدیه کوئته

الدر المنثور فی التفسیر بالماثور: علامہ حافظ جلال الدین عبد الرحمن سیوطی (متوفی ۹۱۱ھ) مؤسسة الرسالة،

دلائل النبوة: حافظ أبو بکر أحمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ). مکتبہ أثریہ لاہور،

رد المحتار: علامہ محمد أمین بن عمر بن عبد العزیز عابدین دمشقی شامی (متوفی ۱۲۵۲ھ) مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ،

روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم والسبع المثانی: أبو الفضل شہاب الدین سید محمود آلوسی بغدادی (متوفی ۱۲۷۰ھ) مکتبہ إمدادیہ ملتان،

زاد المعاد من هدی خیر الأنام: حافظ شمس الدین ابو عبد الله محمد بن ابی بکر المعروف بابن القیم متوفی ۷۵۱ھ مؤسسة الرسالة. بیروت

السعایة فی کشف ما فی شرح الوقایة: علامہ عبد الحی لکھنوی (متوفی ۱۳۰۴ھ) سہیل اکیڈمی لاہور،

سنن ابن ماجہ: إمام أبو عبد الله محمد بن یزید بن ماجہ (متوفی ۲۷۳ھ). قدیمی کتب خانہ\ دار الکتب المصری قاهرة.

سنن ابی داؤد: إمام أبو داؤد سلیمان بن الأشعث السجستانی (متوفی ۲۷۵ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی\ دار إحیاء السنة النبویة،

سنن دار قطنی: حافظ أبو الحسن علی بن عمر دار قطنی (متوفی ۳۸۵ھ) دار نشر الکتب الإسلامیة لاہور

سنن دارمی: الإمام أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن دارمی (۲۵۵ھ) قدیمی کتب خانہ کراچی

السنن الکبری للبیہقی: إمام حافظ أبو بکر أحمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ) نشر السنة ملتان،

السنن الصغری للنسائی: إمام أبو عبد الرحمن أحمد بن شعیب النسائی (۳۰۳ھ) قدیمی کتب خانہ کراچی،

السنن الکبری للنسائی: إمام أبو عبد الرحمن أحمد بن شعیب النسائی (۳۰۳ھ) نشر السنة ملتان)

سیر أعلام النبلاء: حافظ أبو عبد الله شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان ذہبی (متوفی ۷۴۸ھ) مؤسسة الرسالة،

شذرات الذهب فی اخبار من ذهب: علامہ عبد الحی بن احمد بن محمد بن العماد العکری الحنبلی متوفی ۱۰۸۹ھ دار الآفاق الجدیدة بیروت.

شرح نخبة الفکر: ابن حجر عسقلانی رحمہ الله، قدیمی کتب خانہ کراچی

شرح ابن البطال للإمام أبی الحسن علی بن خلف بن عبد الملک المعروف بابن بطال المتوفی ۴۴۹ھ، مکتبة الرشد، الریاض، الطبعة الأولی ۱۴۲۰ھ، ۲۰۰۰م،

شرح الکرمانی (الکواکب الدراری) للعلامة شمس الدین محمد بن یوسف الکرمانی المتوفی (۷۸۶ھ) دار إحیاء التراث العربی)

شرح معانی الآثار إمام أبو جعفر احمد بن محمد بن سلامة بن سلمہ طحاوی (متوفی ۳۲۱ھ) میر محمد آرام باغ کراچی،\ میر محمد آرام باغ کراچی،

شرح النووی علی صحیح مسلم إمام أبو زکریا یحیی بن شرف النووی (۶۷۶ھ). قدیمی کتب خانہ کراچی،

شرح [illegible] لابن عربی: ابو بکر محمد بن عبد الله الاشبیلی المعروف بابن العربی المالکی المطبعة بالازهر.

شرح الجامی: علامہ عبد الرحمن جامی رحمہ الله، ایچ ایم سعید کراچی

شرح الزرقانی علی الموطاء للشیخ محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی المصری المتوفی ۱۱۲۲ھ، دار الفکر بیروت)

شرح نخبة الفکر: للامام الحافظ احمد ابن علی بن حجر عسقلانی رحمہ الله، المتوفی ۸۵۲ هجری، شرکة دار الارقم بیروت

شعب الإیمان: إمام حافظ احمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ). دار الکتب العلمیة بیروت، ۱۴۱۰ھ،

الشعر والشعرآء لابن قتیبة
الشمائل المحمدیة: الإمام أبوعیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورة الترمذی (المتوفی ۲۷۹ھ). فاروقی کتب خانه ملتان
الصحیح للبخاری: امام ابوعبدالله محمد بن إسماعیل البخاری (متوفی ۲۵۶ھ). قدیمی کتب خانه کراچی، دار الفکر
طبقات الشافعیة الکبریٰ: علامه تاج الدین أبونصر عبدالوهاب بن تقی الدین علی بن عبدالکافی (متوفی ۷۷۱ھ). دار المعرفة بیروت،
الطبقات الکبریٰ: إمام أبوعبدالله محمد بن سعد (متوفی ۲۳۰ھ) دار صادر بیروت،
ظفر الأمانی للعلامة عبدالحی الکهنوی المتوفی ۱۳۰۴ھ، مکتب المطبوعات الإسلامیة بحلب الطبعة الثالثة ۱۴۱۶ھ،)
العرف الشذی (مطبوعه مع جامع ترمذی): إمام العصر علامه أنور شاه کشمیری (متوفی ۱۳۵۲ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی،
علوم الحدیث (مقدمه إبن الصلاح) حافظ تقی الدین أبوعمرو عثمان بن عبدالرحمن المعروف بإبن الصلاح الشهرزوری (۶۴۳ھ).
دار الفکر بیروت،
عمدة القاری شرح صحیح البخاری: إمام بدر الدین أبو محمد محمود بن أحمد العینی (متوفی ۸۵۵ھ). إدارة الطباعة المنیریة،
عون المعبود شرح سنن ابی داود۔ شمس الحق عظیم آبادی، دار الفکر بیروت، لبنان۔
الفائق/علامه جار الله ابو القاسم محمود بن عمر الزمخشری، المتوفی ۵۳۸ھ، دار المعرفة بیروت۔
فتاوی إبن تیمیة: تقی الدین احمد بن تیمیة الحرآنی (متوفی ۷۲۸ھ). طبعة الملك فهد،
الفتاوی البزازیه، الامام حافظ الدین محمد بن محمد بن شهاب، رشیدیه کوئٹه.
الفتاوی الحدیثیة: شیخ الاسلام احمد بن محمد بن علی بن حجر الهیثمی، قدیمی کتب خانه کراچی
فتاوی حقانیه افادات شیخ الحدیث مولانا عبدالحق و دیگر مفتیان کرام، جامعه دار العلوم حقانیه
الفتاوی الخانیه: (فتاوی قاضی خان) محمود الاوزجندی المعروف بقاضی خان مکتبه رشیدیه، کوئٹه
فتاوی محمودیه: حضرت مولانا مفتی محمود الحسن صاحب رحمه الله، مظهری کتب خانه کراچی
فتاوی عالمگیریة۔ جماعة من العلماء۔ رشیدیه کوئٹه۔
فتح الباری۔ حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۵۲ھ۔ دار الفکر بیروت۔
فتح القدیر۔ امام کمال الدین محمد بن عبدالواحد المعروف بابن الهمام، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۶۱ھ۔ مکتبه رشیدیه کوئٹه۔
فتح المغیث شرح الفیة الحدیث۔ امام ابوعبد الله محمد بن عبد الرحمن السخاوی رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۹۰۲ھ، دار الامام الطبری،
الفردوس، ابو شجاع شیرویه ابن شهردار بن شیرویه الدیلمی رحمه الله، المتوفی ۵۰۹ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت۔
فضل الله الصمد فی توضیح الادب المفرد، فضل الله جیلانی، صدف پبلشرز کراچی
الفقه الاسلامی وادلته، علامه وهبه زحیلی، مکتبه حقانیه پشاور
فقه السنة، علامه سید سابق، دار الکتاب العربی
فیض الباری: إمام العصر علامه أنور شاه کشمیری (متوفی ۱۳۵۲ھ). ربانی بك ڈپو دهلی،
القاموس الوحید۔ مولانا وحید الزمان قاسمی رحمه الله تعالیٰ، ادارۂ اسلامیات لاهور۔ کراچی۔

القاموس الجديد۔ مولانا وحيد الزمان قاسمی رحمه الله تعالیٰ، ادارۂ اسلامیات لاہور۔ کراچی۔

القاموس المحيط للمجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز آبادی المتوفی ۸۱۷ھ، دار الفكر بيروت

الكاشف شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي المتوفی ۷۴۸ھ، شركة دار القبلة / موسسة علوم القرآن الطبعة الأولی ۱۹۹۲م، ۱۴۱۳ھ)

الكاشف عن حقائق السنن (شرح طيبي) إمام شرف الدين حسين بن محمد بن عبد الله الطيبي (متوفی ۷۴۳ھ) إدارة القرآن كراچی۔

الكامل في ضعفاء الرجال: الإمام الحافظ أبو احمد عبد الله بن عدي الجرجاني (المتوفی ۳۶۵ھ) دار الفكر بيروت،

الكامل في التاريخ: علامه أبو الحسن عز الدين علي بن محمد بن الأثير الجزري (متوفی ۶۳۰ھ) دار الكتاب العربي،

كتاب الموضوعات: رضي الدين حسن بن محمد بن حيدر اللاهوری المتوفی ۶۵۰ هجری المطبعة الاعلامية، مصر

كشف الباری (كتاب الايمان و كتاب المغازی) الشيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان مد ظلهم العالی مكتبة فاروقية كراچی۔

كشف الخفاء ومزيل الإلباس شيخ إسماعيل بن محمد العجلوني المتوفی ۱۱۶۲ھ، دار إحياء التراث العربي بيروت

كفايت المفتی حضرت مولانا مفتی كفايت الله صاحب دار الاشاعت كراچی

الكوكب الدری: حضرت مولانا رشيد أحمد گنگوهی قدس الله سره (متوفی ۱۳۲۳ھ). ادارة القرآن كراتشی

لامع الدراری: حضرت مولانا رشيد أحمد گنگوهی قدس الله سره (متوفی ۱۳۲۳ھ). مكتبه امداديه مكة المكرمة

لسان العرب للعلامة أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الإفريقي المصري المتوفی ۷۱۱ھ، نشر أدب الحوزة قم إيران ۱۴۰۵ھ)

الموطا للامام مالك بن انس رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۱۷۹ھ، دار احياء التراث العربی۔

الموطا للامام محمد بن الحسن الشيبانی رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۱۸۳ھ، نور محمد اصح المطابع، آرام باغ كراچی۔

المبسوط، شمس الائمة ابوبكر محمد بن ابی سهل السرخسی، رحمه الله، المتوفی ۴۸۳ھ، دار المعرفة، بيروت، ۱۳۹۸ھ ۱۹۷۸م۔

المتواری علی تراجم ابواب البخاری، علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندرانی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۶۸۳ھ، مظهری كتب خانه كراچی۔

مجمع بحار الانوار، علامه محمد بن طاهر پٹنی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۹۸۲، دائرة المعارف العثمانيه حيدر آباد، ۱۳۹۵ھ۔

مجمع الزوائد امام نور الدين علی بن ابی بكر الهيثمی رحمه الله تعالیٰ متوفی ۸۰۷ھ، دار الفكر، بيروت

المجموع (شرح المهذب)، الامام محی الدين ابو زكريا يحيیٰ بن شرف رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۲۷۶ھ، المكتب التجاری بيروت۔ دار الكتب العلميه بيروت۔

مختار الصحاح: إمام محمد بن أبي بكر بن عبد القادر الرازی (متوفی ۶۶۶ھ)، نه روستو، دار المعارف مصر،

مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح: علامه نور الدين علی بن سلطان القاری (متوفی ۱۰۱۴ھ). مكتبه امداديه ملتان،

المستدرك علی الصحيحين: حافظ أبو عبد الله محمد بن عبد الله حاكم نيشاپوری (متوفی ۴۰۵ھ) دار الفكر بيروت،

مسند أحمد: إمام أحمد بن حنبل (متوفی ۲۴۱ھ) المكتب الإسلامی/بيروت،

المصنف لابن أبي شيبة : الحافظ عبدالله بن محمد بن أبي شيبة المعروف بأبي بكر ابن أبي شيبة المتوفى ٢٣٥هـ \ الدار السلفية بمبئ الهند الطبعة الثانية ١٣٩٩هـ، ١٩٧٩م،

المصنف لعبدالرزاق : إمام عبدالرزاق بن همام بن نافع الصنعاني (متوفى ٢١١هـ) مجلس علمي كراچي،

مظاهر حق (جديد)، نواب محمد قطب الدين خان دهلوى، دار الاشاعت كراچى

معارف القرآن، حضرت مولانا مفتى محمد شفيع صاحب رحمه الله متوفى ١٩٧٦ هجرى ادارة المعارف كراچى

معارف القرآن ـ علامه محمد ادريس كاندهلوى، رحمه الله، مكتبه عثمانيه لاهور،

معالم السنن ـ الامام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابي، رحمه الله تعالى، المتوفى ٣٨٨هـ، مطبعة انصار السنة المحمدية، ١٩٣٨م/ ١٣٦٧هـ ـ

المحلى للعلامة أبي محمد على بن أحمد بن سعيد بن حزم المتوفى ٤٥٦هـ ـ

معجم الطبراني الكبير الامام سليمان بن أحمد بن أيوب الطبراني المتوفى ٣٦٠هـ، دار احياء التراث العربي

المعجم الوسيط : دكتور إبراهيم أنيس، ودكتور عبدالحليم منتصرعطية الصوالحي، محمد خلف الله احمد،، مجمع اللغة العربية دمشق،

معجم مقاييس اللغة : امام احمد بن فارس بن زكريا القزويني رازي متوفى ٣٩٥هـ دار الفكر بيروت.

معرفة علوم الحديث : إمام حافظ أبو عبدالله محمد بن عبدالله حاكم نيشاپورى (متوفى ٤٠٥هـ) دار الفكر بيروت

المغنى للإمام موفق الدين أبو محمد عبدالله بن أحمد بن قدامة المتوفى ٦٢٠هـ دار الفكر بيروت

المفردات في غريب القرآن، الامام حسين بن محمد بن الفضل المعروف بالراغب الاصفهاني، رحمه الله، المتوفى ٥٠٢هـ، مير محمد كتب خانه كراچى ـ

المفهم لما اشكل من تلخيص كتاب مسلم، الامام الحافظ ابو العباس احمد بن عمر بن ابراهيم، القرطبي، المتوفى ٦٥٦ هجرى دار ابن كثير دمشق، بيروت

مكمل اكمال الاكمال، الامام ابو عبدالله محمد بن محمد بن يوسف السنوسي، رحمه الله تعالى، المتوفى ٨٩٥هـ، دار الكتب العلمية، بيروت لبنان ـ

مقدمه ابن الصلاح (علوم الحديث) الحافظ تقى الدين ابو عمرو عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن الصلاح رحمه الله، المتوفى ٦٤٣ هجرى دار الكتب العلميه، بيروت ـ

الموضوعات، علامه ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزى، رحمه الله تعالى، المتوفى ٥٩٧هـ، قرآن محل، اردو بازار كراچى،

ميزان الاعتدال في نقد الرجال، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان ذهبى، رحمه الله تعالى، متوفى ٧٤٨هـ، دار احياء التراث العربية، مصر، ١٣٨٢هـ ـ

نصب الراية، الحافظ ابو محمد جمال الدين عبد الله بن يوسف الزيلعي، رحمه الله تعالى، المتوفى ٧٦٢هـ مجلس علمي دابهيل ١٣٧٧ هجرى

النكت الظراف على الاطراف، الامام الحافظ احمد بن على بن حجر العسقلاني، رحمه الله تعالى، متوفى ٨٥٢هـ، المكتب الاسلامى، بيروت ـ

النهاية في غريب الحديث والاثر، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد ابن الاثير، رحمه الله تعالى، المتوفى ٦٠٦هـ، دار احياء التراث العربي بيروت ـ

الهدايه، الامام على بن ابى بكر المرغيناني، ايچ ايم سعيد، كمپنى